This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 1,086,471

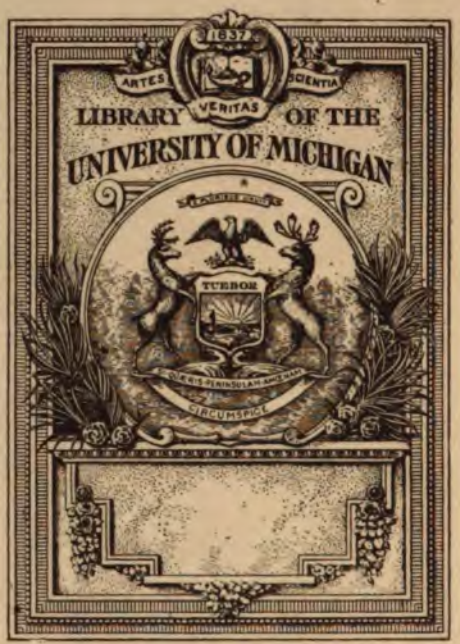
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT)

DERDE SERIE

N°. 17

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

GIJSBERT JAN VAN HARDENBROEK

DEEL II

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

GIJSBERT JAN VAN HARDENBROEK,

HEER VAN BERGESTEIN, LOCKHORST, 'S HEERAARTSBERG,
BERGAMBACHT EN AMMERSTOL, PRESIDENT DER
UTRECHTSCHE RIDDERSCHAP, GEDEPUTEERDE
TER GENERALITEITS-VERGADERING ENZ.

(1747—1787)

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT DOOR

DR. F. J. L. KRÄMER

DEEL II

1780—1781

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

MAR 17 1919

949.2
1767 nr

GEDENKSCHRIFTEN

VAN

GIJSBERT JAN VAN HARDENBROEK,

HEER VAN BERGESTEIN, LOCKHORST, 'S HEERAARTSBERG, BERGAMBACHT EN AMMERSTOL, PRESIDENT DER UTRECHTSCHE RIDDERSCHAP, GEDEPUTEERDE TER GENERALITEITS-VERGADERING ENZ.

(1747—1787)

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT DOOR

DR. F. J. L. KRÄMER

DEEL II

1780—1781

AMSTERDAM
JOHANNES MÜLLER
1903

INLEIDING.

Het tweede deel der Gedenkschriften van G. J. van Hardenbroek omvat alleen het jaar 1780 en een gedeelte van 1781. Het wordt afgesloten met den 1en Augustus van dat jaar, omdat de schrijver op dat tijdstip voor eenige weken den Haag verliet en zijne aanteekeningen afbrak; gedurende zijne afwezigheid kwam het bericht van het zeegevecht bij Doggersbank. Het kwam mij voor dat deze gebeurtenis een geschikt rustpunt kon zijn, en dat de gelijkmatige omvang van de deelen der Gedenkschriften het best kon verzekerd worden, wanneer ik met den terugkeer van den schrijver en de hervatting zijner aanteekeningen een nieuw deel liet aanvangen.

Wat in het tijdvak der genoemde jaren voorviel en wat in de Republiek de gemoederen in alle standen der maatschappij in beroering bracht, is van te groote bekendheid dan dat het noodig zou zijn er op te wijzen, tenzij voor zoover het noodig is om het karakter en de waarde van Hardenbroeks aanteekeningen in dezen tijd te kenschetsen en in het licht te stellen. De moeilijkheden met Engeland, waarin de Republiek gewikkeld werd over den handel op de West-Indiën en op Frankrijk, gedurende den opstand der Noord-Amerikaansche Koloniën en den Fransch-Engelschen oorlog, die daarvan het gevolg was, waren het begin van de crisis, die Nederland stond te doorleven. De aanvrage om secours, op grond der zeventiende-eeuwsche tractaten, en de aanspraak op het droit de visite, door Engeland op barsche en kwetsende wijze ge-

367048

handhaafd, daarna de aanhouding der Nederlandsche koopvaarders onder convooi van Bylandt op den laatsten December 1779, waren de voorloopers van de onvermijdelijke breuk, die in 1781 den oorlog deed uitbarsten. Van den anderen kant baarde de drang van Frankrijk tot eene krachtige actie tegen Engeland bezwaren van weinig minder gewicht. Maanden lang bleven de quaestiën van het onbepaald convooi, het secours, de represaille-maatregelen, de uitrusting van commissie-vaarders en wat meer van dien aard werd gewenscht, beraamd of geëischt, aan de orde van den dag.

Dit alles staat ieder voor den geest, en wien het uit het geheugen mocht zijn gegaan, die kan het, b. v. in Groen van Prinsterers Handboek, gemakkelijk naslaan. Hetzelfde geldt van hetgeen de naaste aanleiding tot de vredebreuk heeft gegeven: het ontwerp van eenige Amsterdamsche kooplieden en regenten voor een handelsverdrag met de Amerikaansche koloniën, ingeval deze mochten worden onafhankelijk verklaard, en de aansluiting van de Republiek aan het verbond van gewapende onzijdigheid der Noordsche mogendheden, waartoe zij door Rusland werd uitgenoodigd.

Deze ernstige vraagstukken, die de hartstochten in den lande zoo geweldig hebben doen ontvlammen, vormen den hoofdinhoud van Hardenbroeks aanteekeningen. Daarnaast komen nog andere quaestiën der buitenlandsche staatkunde te berde, met name dezulke, die betrekking hebben op de verhouding der Republiek tot Pruisen en Oostenrijk. Het laatstgenoemde rijk vooral begon de ongerustheid te wekken, bepaaldelijk sedert den dood van Maria Theresia. Die ongerustheid gold niet alleen de Schelde of, in 't algemeen, de Zuidelijke Nederlanden: ook de doortastende en welslagende pogingen om een Oostenrijksch vorst tot coadjutor van Munster en Keulen verkozen te krijgen voedde de vrees voor de toekomst. Het is daarom dat ook deze zaak in de Gedenkschriften herhaaldelijk wordt ter sprake gebracht.

Vóór alles ware het in deze hachelijke omstandigheden noodig geweest, dat de Republiek in behoorlijken staat van tegenweer gebracht was, om zich eensdeels tegen de

aanmatiging en geweldpleging ter zee en in de koloniën, anderdeels tegen een mogelijken aanval, of ook tegen intimidatie door wapengeweld, te land te kunnen verdedigen. Voor zulk eene „instaatstelling", zooals men destijds zeide, was weder een vereischte, dat naar een vast plan en onder vastberaden leiding werd gehandeld. En aan het een zoowel als aan het ander — wien is het niet bekend? — ontbrak het ten eenenmale; het is voldoende met een enkel woord te herinneren aan het doldriftig drijven van Amsterdam, of liever van eene factie in die stad, de eenzijdige en zelfzuchtige staatkunde der provincie Holland, de beginselloosheid van den raadpensionaris, den invloed van den Franschen gezant; daartegenover aan den naijver der landprovinciën, de inblazingen en de bedekte tegenwerking der Engelschgezinde partij, den tegenzin tegen de aanmatigende houding der Amsterdamsche regeeringspersonen, de heerschzucht van den hertog van Brunswijk, en, bij dat alles, aan de omslachtige, langzame wijze van behandeling der zaken, waarbij elk gewest, elke stad, elk college een spaak in het wiel steken of den voortgang vertragen kon. Het gevolg was de bijna volslagen weerloosheid ter zee en te land beide, het verlies van schepen en koloniën, de toeneming van de laatkundendheid der Engelschen, de geringschatting van den staat door de buitenlandsche mogendheden, en, wat erger was dan alles, de ontevredenheid in alle kringen in Nederland zelf.

In dit tijdperk begon de hartstocht zich met niets ontziende heftigheid lucht te geven in vlugschriften en bladen, schimpdichten en schotschriften, deels geschreven door aanhangers of handlangers der Fransche partij, deels door burgers uit verschillende rangen der maatschappij, die, onder bedekking der anonymiteit, hunne ernstige vertoogen of hoonende smaadredenen, zonder vrees voor de dreigementen der plakkaten, onder het volk verspreidden. Naast de Lettres Hollandaises en de Post van den Neder-Rijn, het Politiek Systeem en het Politiek Vertoog verschenen alras de tallooze kleine pamfletten, die elkander in bitterheid en scherpte, veelal ook in laagheid en boosaardigheid trachtten te overtreffen, meestal blijkbaar van

de hand van den een of anderen geesteloozen en gewetenloozen opruier, maar nu en dan ook het werk van mannen, die men slechts met verbazing en weêrzin als de schrijvers van zulke onwaardige libellen erkent, zooals b.v. Johan Derk van der Capellen.

Het is in deze inleiding niet de plaats over de pamfletten-literatuur van dezen tijd te spreken; ook zou het overbodig zijn, omdat iedereen zich, b.v. door Dr. Hartogs werkje over „de Patriotten en Oranje", daaromtrent kan inlichten. Genoeg zij het te herinneren hoe al spoedig Prins Willem V en de hertog van Brunswijk bij voorkeur tot de mikpunten werden gekozen voor den bijtenden spot en tot de voorwerpen van den onbeschaamdsten laster.

Wat den hertog betreft, hij had bovendien den aanval te trotseeren, dien in 1781 de stad Amsterdam op zijne positie deed, toen zij kortweg eischte dat hij door den Prins zou worden verwijderd, een aanval, die des te vinniger was, omdat de eisch werd vastgeknoopt aan de ernstigste klachten over de werkeloosheid van de vloot en de traagheid der verdedigingsmaatregelen, bovendien echter aan de openlijke vermelding van de verdenkingen, die tegen den hertog gekoesterd werden onder het publiek.

De poging van Amsterdam was ontijdig; de krenkende aantijgingen, al was daarvan slechts melding gemaakt als van loopende geruchten, waren onhandig. Verstoken van bewijzen als zij waren, gaven de Amsterdamsche heeren aan hun vertoog in zake den hertog huns ondanks het karakter van verdachtmaking, verzwakten zij den indruk, die anders misschien hunne vermaningen zouden gemaakt hebben op den Prins, en leverden zij den hertog zelf de wapenen tot zelfverdediging: toen hij zich met ernstig beklag wendde tot de Staten-Generaal, kon de vergadering van H. H. M. wel niet anders doen dan hem de hand boven het hoofd houden. Maar hij stond daardoor niet sterker dan tevoren; al kon hij zijn verblijf in 's Gravenhage nu weder voor onbepaalden tijd verlengen, hij bespeurde van alle zijden dat hij verdacht werd en dat men het toelegde op zijn val. Nochtans volhardde hij in zijn besluit om te blijven, zoo hij voorgaf omdat hij vóór zijn vertrek gezuiverd wilde zijn van den blaam, dien

men op hem had geworpen, zonder te bevroeden of zonder er zich om te bekreunen dat de achterdocht en de haat, waarvan hij zelf het voorwerp was, allengs werd overgebracht op den stadhouder.

Zoo was in korte trekken de toestand in de Republiek in 1780 en 1781 vóór dat de kleine zege bij Doggersbank — als zij al eene zege mocht heeten — de onrust althans eenigermate bedaren deed, zij het ook slechts voor korten tijd.

Gijsbert Jan van Hardenbroek leefde al de zorgen en beslommeringen van dien droevigen tijd mede, zich geheel en al gevende aan de publieke zaken. Door geene huiselijke banden weêrhouden, zelden, en dan nog slechts voor zeer korten tijd, buiten 's Gravenhage vertoevende, nooit, of zoo goed als nooit, openbare vermakelijkheden bijwonende, wijdde hij zich geheel aan zijne taak als gedeputeerde ter generaliteits-vergadering en lid van het geheim besogne, — eene taak, die des te zwaarder was, omdat van zijne beide mede-gedeputeerden de eene, de heer van Brandsenburg, afwezig was, de andere, de heer Wieling, noch voor zeer ijverig noch voor zeer beginselvast werd gehouden. Behalve zijn rentmeesterschap, dat hem zekerlijk geene dagelijksche bezigheden gaf, bekleedde hij geene andere posten meer. Ook zijn lidmaatschap van het jachtgericht legde hij neder, kort nadat, in de plaats van den overleden graaf van Nassau-Beverweert, de graaf van Athlone de betrekking van opperhoutvester in de provincie had aanvaard. Daarvoor was aanvankelijk de heer Van Hardenbroek zelf bestemd, maar hij werd er ten slotte niet voor benoemd; of hij de plaats niet heeft begeerd en zich geheel aan dergelijke zaken onttrekken wilde, dan wel of hij zich gepasseerd heeft geacht en dáárom van het jachtgericht afscheid nam, blijkt noch uit zijne aanteekeningen noch uit zijne vertrouwelijke correspondentie met zijn vriend den heer van Lunenburg [1]); wel is daarin een paar malen van het opperhoutvesterschap en des schrijvers candidatuur sprake, maar slechts

---

1) Zie dl. I, pag. 492, aant. 1.

ter loops: zulke zaken en andere dergelijke van lokalen of persoonlijken aard werden in den regel slechts vluchtig besproken of met een paar woorden vermeld; den hoofdinhoud van de brieven vormt zonder uitzondering de stand van 's lands zaken en hetgeen daarmede samenhangt. Hoe het zij, terecht kon Van Hardenboek, met zijne gewone openhartigheid, tegenover den Prins bogen op zijne onafhankelijkheid en er zich op verheffen dat noch hij noch zijne familie iemand te danken hadden voor gunstbewijzen.

Toch zou het hem naar alle waarschijnlijkheid weinig moeite hebben gekost het een of ander te verwerven, dat onderscheiding gaf en voordeel. Toen er sprake was van een buitengewoon gezantschap naar Sint-Petersburg, werd hij daartoe door of van wege den Prins aangezocht, en het is klaarblijkelijk alleen zijn eigen verkiezing geweest dat een ander werd gekozen: de opdracht lokte hem op zijn 62jarigen leeftijd niet meer aan. Maar in geen geval zou hij, indien hij eenige begeerte voor zich of voor zijne betrekkingen had gekoesterd, zich ooit verlaagd hebben tot de middelen, die in zijn tijd schaamteloos door zoovelen werden gebezigd om winst of eer te behalen; in tegenwoordigheid van den Prins zelven verbloemde hij allerminst de minachting, die hem bezielde jegens de kwanselaars, door wier tusschenkomst de begeerde gunsten werden gevraagd en bezorgd, zooals hij die in zijn eigen provincie zoo goed kende.

Waarschijnlijk was het dat onafhankelijke en rondborstige karakter, dat op hem ook de aandacht deed vallen toen van verschillende zijden, in de eerste plaats echter van die van Amsterdam, ernstige pogingen werden gedaan om den Prins te overreden zich een regeeringsraad te kiezen, uit een zeven- of achttal ervaren en bezadigde mannen bestaande, die, hetzij dan met of zonder den hertog van Brunswijk, den erfstadhouder zou bijstaan in de leiding van 's lands aangelegenheden: in dien raad werd de zetel voor Utrecht toegedacht aan Van Hardenbroek. Doch, al ware het zoover gekomen dat zulk een raad gevormd was, de heer van Lockhorst zou de zware en verantwoordelijke taak toen, in een toestand van zoo schromelijke

verwarring, zeker niet hebben aanvaard: zijn eigen getuigenis daaromtrent bevestigt slechts wat de lezer zijner Gedenkschriften reeds vermoeden moet. Geneigd de zaken donker in te zien, mismoedig over het toenemen der verwikkelingen en overtuigd van de weerloosheid des lands, had hij in het begin van 1780 reeds zoo vast besloten zijne commissie in de generaliteits-vergadering neder te leggen, dat hij de officieele mededeeling van dat besluit bereids op schrift had gebracht. De loop van zaken in dat jaar en in de eerste maanden van het volgende waren zeker niet van dien aard, dat zij hem zijn regeeringspost aanlokkelijker maakten, en inderdaad, toen er sprake was van een regeeringsraad, was hij, in stede van tot zwaarder taak bereid te zijn, opnieuw op het punt zich uit het openbare leven terug te trekken.

Beide malen heeft hij zich van zijn voornemen laten terugbrengen, hetzij door den aandrang van den Prins of door dien zijner vrienden: altijd spaarzaam in zijne mededeelingen rakende hetgeen alleen hemzelven betreft, laat hij zich ook hierover in zijne aanteekeningen niet uit.

Zoo bleef Van Hardenbroek ook gedurende den Engelschen oorlog nog in zijn staatkundigen werkkring, en zoodoende bleef hij ook voortgaan met zijne aanteekeningen te maken.

Die aanteekeningen, reeds in de laatste jaren vóór den oorlog langzamerhand van anderen vorm en inhoud dan vroeger, dragen in het laatste tijdperk van des schrijvers leven een karakter, dat aanmerkelijk verschilt van den aard der oudere. Zij blijven weliswaar nog, als van ouds, gedateerd, en bevatten de ervaringen van den schrijver naar tijdsorde, maar dit is ook het eenige en alleen uiterlijke kenmerk, waardoor men zich zou kunnen laten verleiden ze voor een dagboek te houden. Zij zijn echter veel meer, zooals zij, niet zonder opzet en evenmin zonder beraad, door mij zijn betiteld: Gedenkschriften. „Ik versta... onder gedenkschriften niet juist mémoires in den zin, dien de Franschen aan het woord hechten: doorloopende verhalen van wat de schrijver of schrijfster ondervonden en bijgewoond heeft....", zoo schreef Fruin in 1869, en ik zeg het hem volmondig na: niet de ver-

haal-vorm, maar de inhoud stempelt een geschrift tot een dagboek of tot gedenkschriften.

Vermeldt iemand naar volgorde der dagen hetgeen hem overkomt of ter oore komt, zonder onderscheid te maken tusschen nietigheden uit het dagelijksche leven en zaken van gewicht, zonder verband te brengen tusschen de aanteekeningen van den eenen dag en die van den anderen, dan houdt hij een dagboek; zoo deed b.v. ten onzent Constantijn Huygens de jongere, zoo deden in Engeland Pepys, Luttrell en zoovele anderen. Zijn daarentegen de aanteekeningen neergeschreven met het doel den gang van zaken weer te geven in bepaalde, gewichtige omstandigheden, staatkundige verwikkelingen in de eerste plaats, met verwaarloozing van de onbeduidende dagelijksche voorvallen, tenzij deze verband houden met de hoofdzaak, dan valt het begrip van dagboek weg: de aanteekeningen zijn gedenkschriften.

Met zulk een oogmerk schreef in den hachelijken tijd van 1780 en volgende jaren Van Hardenbroek zijne herinneringen neder. Vindt men hier en daar nog een kort bericht rakende eene of andere gebeurtenis van plaatselijk of persoonlijk belang, het is slechts bij hooge uitzondering en bijna uitsluitend wanneer het bericht betrekking heeft op Utrecht. De geheele bundel aanteekeningen is overigens gewijd aan de gewichtige regeeringszaken, die aan de orde waren, en aan de meeningen en handelingen van diegenen, die door hun werkkring als regeeringspersonen de leiding in handen hadden of hun gewicht in de schaal legden.

Tot dezulken behoorde de schrijver zelf, en het is daarom dat hij zoo aanmerkelijk veel meer dan in het eerste deel zijner gedenkschriften handelend en sprekend optreedt. Daardoor is het mogelijk zich een beter en duidelijker beeld van hem en van zijne werkzaamheid te vormen dan tevoren.

Het treft in de eerste plaats dat hij, zonder de plichten der wellevendheid uit het oog te verliezen en den eerbied, aan den Prins-stadhouder verschuldigd, dezen zoo onomwonden de waarheid durft te zeggen, ook dan, wanneer zaken van zeer teederen aard ter sprake kwamen,

zooals b.v. 's Prinsen zoo onbedachtzaam getoonde voorkeur voor het gezelschap van freule Van Lynden, wier goeden naam hij, met den zijnen, blootstelde aan den boosaardigen laster der menigte.

Maar daarbij komt nog iets anders aan den dag. Door zijne commissie in de generaliteits-vergadering en in het besogne zeer dikwijls, gedurende de periodiek terugkeerende praesidium-weken zelfs dagelijks in aanraking met den stadhouder, en tevens met de meest invloedrijke personen aan het hof en de toongevende leden in de Staten-colleges, had hij door zijne persoonlijke relatiën en door die van zijn vriend Van Lynden van Lunenburg ook velerlei gelegenheid om op de hoogte te komen van hetgeen er omging in andere kringen, met name te Amsterdam. Hij kende zoodoende de drijfveeren van de verschillende groepen en leiders op het staatkundig terrein in de gewesten en steden, hij wist welke nadeelige invloeden zoo in 's Gravenhage als daarbuiten aan het werk waren, en was zich volkomen bewust van de gevaren, die de Republiek bedreigden in eigen boezem. Die gevaren sproten naar zijne meening voort uit eene enkele oorzaak, die hij kortweg kenschetst als: het gemis aan eensgezindheid. Wat hij met die uitdrukking, die hij zoo herhaaldelijk bezigt, bedoelt, is voor den aandachtigen leger zijner gedenkschriften niet moeilijk te verstaan. De kanker, die naar zijn oordeel in den ganschen staat voortwoekerde, wortelde in het heillooze wantrouwen tusschen den stadhouder en zijne raadslieden aan de eene zijde, en de provincie Holland, bepaaldelijk de stad Amsterdam, aan de andere. Wie dat wantrouwen zaaide en voedde wordt niet gezegd, maar het is gemakkelijk te gissen, dat vóór allen de hertog van Brunswijk voor den boozen genius gehouden werd, die den achterdocht wekte en onderhield.

In die overtuiging volgde hij, zooals op bijna elke bladzijde van zijne aanteekeningen aan den dag komt, onvermoeid en volhardend dezelfde gedragslijn. Zoo dikwijls hij den toestand des lands in het algemeen of de loopende zaken in het bijzonder besprak, hetzij met den Prins van Oranje, met diens vertrouwden secretaris Larrey, met

den raadpensionaris, met zijne medeleden van H. H. Mogenden vergadering, drong hij er met ernst en klem op aan dat men het wantrouwen zou laten varen of althans tijdelijk zou onderdrukken, dat men „eensgezind zou zijn" en „zich in staat stellen".

Naar zijn gevoelen had de Republiek aan den oorlog met Engeland in geen opzicht schuld. Engeland had door een even roekeloos als onredelijk gedrag dien oorlog opgedrongen: roekeloos, omdat het voor Engeland zelf onberekenbare nadeelen kon ten gevolge hebben, onredelijk omdat de Republiek zich zoo inschikkelijk mogelijk getoond had. Nu die oorlog, ondanks alle pogingen om hem te vermijden, gekomen was, behoorde men alles in het werk te stellen om den vijand het hoofd te bieden, en daardoor hem te dwingen naar redelijke voorslagen te luisteren tot het herstel van den vrede, voor de Republiek zoo gebiedend noodzakelijk. Maar dit was alleen mogelijk, indien een einde kwam aan het eindelooze krakeelen met Amsterdam.

Van Hardenbroek erkende ten volle hoeveel kwaad aan die gewenschte eensgezindheid werd gedaan door den invloed van den Amsterdamschen pensionaris Van Berkel, en hij was de laatste om dezen en zijn gedrag te verdedigen; maar hij wenschte dat men de Amsterdamsche regenten niet allen meten zou met dezelfde maat als hun pensionaris, en dat men het oor zou leenen aan de meer bezadigden onder hen, er steeds den nadruk op leggende dat de stad toch duidelijk toonde toenadering te wenschen. Hij werd daarom niet moede er op aan te dringen dat men, ook in de netelige zaak van het ontwerp-handelsverdrag, in den grond toch meer onvoorzichtig dan misdadig, toegevendheid zou betrachten, omdat van het welzijn en van de welgezindheid der machtige stad zooveel afhing: de voortzetting van den twist met Amsterdam zou de geheele Republiek in het verderf storten.

In dien zin ziet men Hardenbroek rusteloos werken, door aanmaning en aansporing waar hij maar hopen kon een open oor te vinden, ondanks de ontmoedigende overtuiging dat zijne pogingen zouden verijdeld worden door de onoverwinnelijke achterdocht en ijverzucht van den

hertog van Brunswijk, die den Prins van Oranje alras weder in de gewone stemming ten opzichte van Amsterdam zou doen terugvallen, en die er nimmer toe te brengen zou zijn oprechtelijk samen te werken met den raadpensionaris van Holland en de burgemeesters der „groote stad".

Wie Hardenbroeks gedenkschriften van dezen tijd leest, bemerkt dat diens volle aandacht op deze zaken is gevestigd geweest; wat daarbuiten, schijnbaar althans daarbuiten lag, trok wel zijne opmerkzaamheid, maar hij beschouwde het blijkbaar als van ondergeschikt belang, als bijkomende verschijnselen van dezelfde ziekte. Zoo laat zich verklaren, dat b.v. de zaak van Van der Capellen tenauwernood in zijne gedenkschriften wordt aangeroerd; zoo spreekt hij ook over de pamfletten van den dag alleen dan, wanneer hij met leedwezen opmerkt hoe zij de verwijdering weder dreigen te vergrooten, zooals de pennestrijd over het systeem van Amsterdam, door Van Goens zoo scherp beoordeeld. Maar op die hoofdzaken, op den noodlottigen personen-strijd, den heilloozen naijver, de bedekte tegenwerking, en wat verder oorzaak was of werd van de vernedering der Republiek en van den val harer leiders, valt in de Gedenkschriften een helder licht.

Daarin ligt ook hun groot belang. Opzienbarende onthullingen, pikante verrassingen, bevatten zij niet, maar vergeefs zal men in het tot dusver bekende bronnenmateriaal een geschrift zoeken, dat den geschiedvorscher in staat stelt de oordeelvellingen en meeningen van de staatslieden als het ware uit hun eigen mond te vernemen, nu en dan zelfs hen zoo goed als voor zijne oogen te zien handelen.

Het eerste deel van Hardenbroeks Gedenkschriften is met veel belangstelling ontvangen; diezelfde belangstelling moge het tweede ten deel vallen. Over een beperkt tijdvak loopende en meestal dezelfde zaken aanroerende, kunnen de aanteekeningen den indruk maken van eentonigheid; maar die indruk zal den deskundigen lezer weldra blijken valsch te zijn en alleen het gevolg van den eenvoudigen vorm, waarin de schrijver zijne ervaringen en herinneringen te boek stelde. Geestig of onderhoudend te zijn lag noch in zijn aard noch in zijne bedoeling: hijzelf was er

te ernstig voor en de tijdsomstandigheden wekten niet tot luchthartigheid en scherts.

De stijl van Hardenbroek is onregelmatig en verre van vloeiend. Ook gaf hij zich geen moeite de anacoluthen en andere leemten en gebreken in zijne aanteekeningen te verbeteren; waarvoor zou hij zich ook die moeite hebben getroost? Zoo komt het dat o. a. zoo dikwerf een zin met een tegenwoordig deelwoord wordt ingeleid, en later geen hoofdwerkwoord volgt. Voor het recht verstand van den inhoud geeft dit, naar ik meen, niettemin geen bezwaar. Om die reden zijn alleen dáár, tusschen vierkante haakjes, woorden ingelascht, waar misverstand mogelijk scheen of de lezing tenminste gemakkelijker gemaakt kon worden. Van veranderingen in den tekst, hoe gering ook, heb ik mij evenals te voren zorgvuldig onthouden: wat de schrijver op heeft geteekend is, na nauwkeurige collatie, woordelijk en letterlijk afgedrukt.

De wijze van uitgeven is natuurlijk dezelfde als die van het eerste deel. Waar toelichting mij noodig voorkwam heb ik die in noten aan den voet der bladzijde gegeven, maar zoo beknopt als doenlijk was, omdat het aankomt op den inhoud van den tekst, waarvan de lezer door de noten zoo min mogelijk moet worden afgeleid. Waar het kon heb ik weder verwezen naar Naamregisters en Heerenboekjes, naar de Jaarboeken of naar Wagenaar, kortom naar boeken, die iedereen zoo noodig kan ter hand nemen.

Op enkele plaatsen is mijn zoeken vergeefsch geweest, op een paar andere bleek het mij te laat dat ik op een valsch spoor geweest was, of ook dat eene noot, door bijvoeging of doorhaling onduidelijk geworden, was bedorven; ik heb in de Bijvoegselen en Verbeteringen, evenals bij het eerste deel, aangevuld en verbeterd wat mij bij de lezing der gedrukte bladen foutief bleek te wezen. Mocht ik nog onjuistheden hebben over het hoofd gezien, ik kan daarvoor slechts verschooning vragen, evenals voor het aanbrengen van eene zelfde noot op meer dan ééne plaats, waaraan ik mij heb schuldig gemaakt. „Ik weet" — zoo schreef indertijd Robert Fruin — „ik weet bij ondervinding hoe gemakkelijk het is op de zorgvuldigste en

verdienstelijkste uitgave gegronde aanmerkingen te maken, hoe moeielijk daarentegen de verdienste en zorg te waarderen, zonder welke de uitgaaf niet zoo goed had kunnen zijn".

In den loop van het jaar is mij nog het een en ander onder de oogen gekomen, waardoor ik enkele leemten en feilen kan aanvullen en herstellen in het eerste deel der Gedenkschriften; het komt mij het best voor dit hier aan toe te voegen.

Bl. 7, aant 5. Voeg bij: De bedoelde commanderij te Weerden lag bij het dorp Waarder, in de nabijheid van Bodegraven.

Bl. 16, aanh. 2. Voeg bij: Zie Stadsres. Utrecht, 9 Dec. 1748.

Bl. 18, aant. 6. Voor: Koopmansboeken, lees: Transportregisters.

Bl. 136, r. 9 v. b. Voor: „.... wist. Zoo komt", lees:.... wist, zoo komt.

Bl. 166. aant. 1. Men schrappe het woord „gewezen".

Bl. 186, aant. 2. De hier genoemde „Burrish" is niet de generaal Borck, maar de Engelsche minister-resident Onslow Burrish te München. Het bleek mij uit de Bentinck-papieren op het Huisarchief van H. M. de Koningin.

Bl. 188, aant. 4. Door vriendelijke mededeeling van den heer Des Tombe, aan De Bilt, kan ik deze aanteekening aanvullen: de heer Arnoldus des Tombe, officier bij de karabiniers, was in 1760 aangesteld tot kapitein van eene compagnie in Suriname, maar nam in 1761 zijn ontslag en bleef tot 1766 buiten dienst. Vgl. 217 met noot 4, waar van denzelfden persoon gesproken wordt. Waarschijnlijk echter wordt op bl. 188 niet hij bedoeld, maar Mr. Jac. des Tombe, vroeger commissaris voor huwelijkszaken te Delft, sedert 1759 te Utrecht gevestigd. Hij was toen „solliciteerende naar eene landsbetrekking", en kon, zeer gefortuneerd zijnde, gemakkelijk de genoemde groote som bieden voor het drostambt van Buren.

Bl. 285. Den hier genoemden Cramp vond ik in de Bentinck-papieren op H. M.'s Huisarchief; hij schijnt

een agent van Rhoon en Gronsfeld te zijn geweest te Amsterdam.

Bl. 387, noot 3. Het tweede lid van den volzin moet vervallen: de oude heer A. A. van Iddekinge bleef in den R. v. S., de gedeputeerde ter generaliteits-vergadering was de heer A. W. C. van Iddekinge.

Bl. 469, aant. 3. De Doornheg was eene buitenplaats op de grens van Amersfoort en Hoevelaken, aan het kruispunt van de wegen naar Nijkerk en naar Het Loo. Misschien behoorde zij aan de familie Van Lynden van Hoevelaken. (Ik ontleen dit aan eene mededeeling, die Mr. J. van der Leeuw te Amersfoort zoo vriendelijk was mij toe te zenden.)

Bl. 534. In het register der Gaasbeeksche leenen en in Hardenbroeks correspondentie met den heer van Lunenburg heb ik later nog gevonden wie Mej. Guiton is: jonkvrouwe Johanna Guiton, nicht en universeele erfgename van den heer G. F. de Milan Visconti (zie Reg. op dl. I i. v.) en als zoodanig sinds diens overlijden in 1781 vrouwe van Hinderstein c. a. Zij leefde ten huize van haren oom, en huwde later met Benjamin graaf Picot de la Mentaye, die in 1787 haar „hulder" werd voor hare heerlijkheid Hinderstein cum annexis.

Nog moet ik er opmerkzaam op maken, dat in het register op het eerste deel de naam A. W. van Reede verkeerdelijk op Athlone gebracht is, welken titel alleen zijn broeder voerde, en dat Kinsbergen daar nog had behooren vermeld te staan als kapitein.

Ten slotte zie ik mij verplicht nog eenige plaatsen uit het eerste deel ter sprake te brengen, waarvan beweerd is, dat zij verkeerd afgedrukt zijn in den tekst of verkeerd verklaard in de aanteekeningen. Het zou mij zeker niet in de gedachte komen aan die beweringen nog eens aandacht te schenken, wanneer ik geen reden had te gelooven dat deze en gene ze voor gegrond heeft gehouden, hetzij dan alle of het meerendeel.

Bl. 53, 241, 484. Knijpraad: dit woord, zoo heet het, heeft nooit bestaan; in het Handschrift stond stellig

kuypraad. Ik verwijs daaromtrent naar de plaatsen, die de heer K. Poll in jaargang XI, pag. 550 van Taal en Letteren heeft medegedeeld:

De rest wordt u, als knijpraad, toevertrouwd.
Beweeg jij de Juffer en hou je dicht; het verdre blijft [ons bevolen.
(Alewijn, De Bedrooge Woekeraar.)

Ook is hij je vader altijd op zij en knijpraad in al [zijn doen en laten.
(Rijk, De doorslepen vleijer.)

Ik kan daar nog bijvoegen:

Denk je, dat ik niet al voor lang heb kunnen merken
Dat jij men mans knijpraet bent en 't orakel in al [zijn werken?
(Van Cruyningen, De dwarsdrijfster.)

en ten slotte nog eene plaats uit Bilderdijks Geschiedenis des Vaderlands, VIII, pag. 61:

„Ja zelfs, in zijn eigen factie, intrigueerde hij (Oldenbarnevelt) nog met geheime knijpraden, om de overigen te verschalken".

Over den oorsprong van het woord is het hier niet de plaats te spreken.

Bl. 140, aant. 3. In den tekst staat: ....„dat hij die (Nic. Pesters) gekent hadde in de vorige tijdt als den intendant van 't logement van Amsterdam en van Dordt." Het is Charles Bentinck die dit zegt. In de aanteekening is vermeld, dat „van een intendant P. noch op het Dordtsche noch op het Amsterdamsche archief iets te vinden is." Deze aanteekening nu zou overbodig zijn, omdat op pag. 526 de heer Van Rechteren-Gramsbergen, 20 jaren later, zegt dat ....„Pesters... dag en nagt in 't logement van Dort en Amsterdam kwam om te seggen al wat hij in kroegen, winkels en op straat vernomen had." Deze laatste mededeeling was mij natuurlijk bekend, evenals de — niet aangehaalde — van Prins Willem V uit 1777 (pag. 402), die (vragenderwijs) zegt „dat de baron vóór 1747 veeltijts in 't Dortsche logement was en bijzonder wel stont in de stadt van Amsterdam." Maar die uit-

latingen van een Overijselsch edelman, al woonde hij later ook in Den Haag, en van den jongen Prins, geven geen vrijheid zonder eenig onderzoek de uitdrukking van Bentinck als van geen beteekenis te beschouwen, vooral niet waar het een persoon geldt, van wiens verleden en relatiën niets bekend is, tenzij door schotschriften. Zonder twijfel zou ik mij in een ander soortgelijk geval op nieuw vergewissen of de zin van het gezegde naar de letter te nemen was of niet, en ik ben overtuigd dat ieder ernstig uitgever zoo handelen zou.

Bl. 200, aant. 2. „Zeeuwsche betaling" (van den gezant in Engeland) is in die aanteekening verklaard door „gebrekkige, ongeregelde betaling" — natuurlijk omdat die betaling door Zeeland geschiedde. De klachten van dat gewest over zijn financieelen toestand en de herhaalde aandrang op vermindering der quota zijn te bekend dan dat iemand die aanteekening onduidelijk zou kunnen zijn. Aan hetgeen aangevoerd is om ook deze aanteekening als onjuist te verklaren is het inderdaad niet de moeite waard woorden te verspillen.

Bl. 217. Wanneer ik had kunnen vermoeden dat in den tekst de verschrijving „15 millioenen ponden sterlings" (voor 15 millioenen guldens) niet in het oog zou vallen, dan zou ik gaarne daarop in eene noot opmerkzaam hebben gemaakt, maar het scheen, en schijnt mij nog overbodig en van niet het minste gewicht.

Bl. 373. „De drie Bunden" in den tekst zijn verklaard als „de Zwitsersche". Dit is volkomen juist: in het begin der vijftiende eeuw vormde zich in Zuid-Zwitserland de Gotteshausbund, kort daarna de Graubund en een weinig later de bond der Zehngerichte; onder elkander vormden deze vervolgens eene confederatie. In de wandeling gewoonlijk in navolging der Franschen Grisons genoemd, heetten zij officieel nooit anders dan „de drie Zwitsersche bonden". Over de troepen uit die bonden in Nederlandschen dienst, en over den generaal Schmidt geven de aanteekeningen op pag. 353 en 374 inlichting; die op de volgende bladzijde, bij de woorden „de drie Bunden", wijst alleen aan dat de bonden bedoeld worden, op de vorige vermeld.

Bl. 375. De derde aanteekening op deze bladzijde zou foutief zijn, en de daarin aangehaalde plaats van Wagenaar „niet gelezen"; er is in den tekst sprake „van het regiment Fourgeod." Met een oogopslag zal men zien dat van dat regiment gesproken wordt in de tweede aanteekening, alsook in den tekst. Wat de aangehaalde plaats van Wagenaar aangaat, de lezer zal die juist bevinden: zij geeft het besluit van Holland op het plan tot vermeerdering der landmacht, — maar hij sla de door mij genoemde bladzijde 385 op, niet 315, waar mijn Zoïlus aan het zocken geweest is.

Bl. 490. „Haarlemsche schepen". Deze uitdrukking is volmaakt correct. Dat zij officieel gebruikt werd wees ik reeds terloops in den Spectator aan, maar bovendien is de beteekenis zeer duidelijk: schepen van Haarlemsche eigenaars. De Haarlemmers bevrachtten geheele schepen of lieten die als reeders voor eigen rekening varen. Toen de Friesche schippers in 1779 hunne bittere klachten inzonden over hunne scheepvaart, gaven zij hun voornemen te kennen hunne schepen „aan de Amsterdammers en Haarlemmers te verkoopen". (Ned. Jbb. p. 564). Het request in zaken de vaart op Suriname en de overige koloniën in West-Indië werd ingediend door „reeders, participanten van schepen, eigenaars van plantagiën en kooplieden ... te Dordrecht, Haarlem, Amsterdam en Rotterdam".

Meer voorbeelden aan te halen is overtollig.

Bl. 534. „Idem et ultro Brantsen". Hiervan heeft men willen maken: „al verder Brantsen voornoemd". Toen het bleek dat ultro zulk eene beteekenis niet kan hebben, werd er later van gemaakt: „en bovendien Brantsen", maar daarbij bleef onopgemerkt dat „idem" Brantsen is, zoodat de ongerijmde vertaling deze werd: „dezelfde (nl. Brantsen) en bovendien Brantsen".

De zaak is eenvoudig deze: in dato 3 November 1779 verhaalt de heer Brantsen eerst wat hij „uit monde van den raidpensionaris hadde verstaan"; daarna deelt „dezelfde" nog iets uit zijn eigen ervaring mede, hetgeen de heer van Hardenbroek er bijvoegde met de woorden „Idem et ultro", daar nog duidelijkheidshalve

bovenschrijvende: Brantsen. Dat het verhaalde niet hetzelfde is als het vorige ziet ieder en het spreekt ook van zelf; de nietige drukfout „hetzelfde" voor „dezelfde" zal daarom wel niemand ontsnapt zijn.

Bl. 539. Bij de opnoeming der Hollandsche steden zou — zoo wordt beweerd — Gouda niet hebben kunnen uitgevallen zijn, omdat het, als behoorende tot de groote steden, vóór Rotterdam zou gestemd hebben. Die aanmerking is geheel ongegrond: Hardenbroek noemde de steden uit het hoofd op voorzoover hij ze zich herinneren kon, zette daarachter puntjes voor de ontbrekende, maar vulde, toen één daarvan hem weder tebinnenschoot, den naam van Schiedam nog in; de andere ongenoemde stad kon dus evengoed een der zes zoo genaamde groote als een der twaalf andere zijn, en het eerste is in het zinsverband voorzeker eer te veronderstellen dan het laatste. Bij hooge uitzondering werd nu en dan bij de resoluties door één of meer steden aanteekening gevorderd van hun afwijkend gevoelen; toevalligerwijze is dit ook bij de resolutie van 1779 het geval geweest.

De overige opmerkingen, gemaakt met het doel om het Historisch Genootschap en zijne uitgaven aan te vallen, zijn te nietig om er de aandacht voor te vragen.

Het doet mij genoegen dat de lezer van Hardenbroeks gedenkschriften door het bedoelde geschrijf althans twee nuttige zaken heeft geleerd: 1° dat de heer D'Ablaing van Giessenburg inderdaad eene Indische moeder had (pag. 184), en 2° dat mevrouw Pater inderdaad de minnares van den erfprins van Brunswijk was (pag. 276). Boeken als Goncourts La femme au dixhuitième siècle zijn voor dezen en genen ongetwijfeld zeer belangrijk en pikant, ik voor mij zoek de begeerde inlichtingen liever aan andere bron; vóór een dertigtal jaren kocht en las ik het genoemde geschrift, en ik bezit het nog, maar gaarne laat ik anderen over er hunne historische kennis uit te putten.

Aan al wie mij bij het bewerken van dit tweede deel zijne vriendelijke hulp heeft verleend betuig ik mijnen dank.

F. J. L. KRÄMER.

BIJVOEGSELEN EN VERBETERINGEN.

Pag. 4, aant. 1. Met Lynden van Hemmen wordt door den schrijver bedoeld de heer Willem van Lynden, tot zijns vaders dood nog Lynden *tot* Hemmen heetende. In het Reg. op dl. I zoeke men hem dus op *dezen* naam.

Pag. 12, reg. 21 v. b. Voor „.... Sijn natie. Dat...." lees: „.... Sijn natie, dat...".

Pag. 16, aant. 3. Voeg bij: S. P. A. van H. R.

Pag. 43, aant. 1. Voeg vóór: De woorden „den oudsten heer W. van Lynden" slaan óf op de gezamenlijke Geldersche gedeputeerden ter generaliteits-vergadering: „den oudsten heer, nl. W. v. L.", óf op de beide Van Lyndens, die met den heer Brantsen (en anderen) in de generaliteits-vergadering zitting hadden: „den oudsten heer v. L., nl. W."

Pag. 57, aant. 1. Uit de woorden „vreemt minister" in den tekst (reg. 4 v. b.) bleek mij na het afdrukken van het derde vel dat op deze plaats bedoeld moet worden de heer De Pinto, Portugeesch gezant te Londen, niet de vermogende Israëliet, in de aanteekening genoemd, van wien sprake is op bl. 485.

Pag. 57, aant. 4, reg. 3 v. o. Voor: „... werd .... gezant...." lees: werd .... *benoemd tot* gezant", en voeg aan de aanteekening toe: De heer Van Lynden bedankte voor den post.

Pag. 74, aant. 2. Lees: D. i. *waarschijnlijk* de Spaansche kwikmijnen; van obligatiën op *Russische* kwikzilvermijnen kan in dien tijd, voor zoover ik weet, geen sprake zijn.

Pag. 78. De aanteekening moet vervallen: bij den eersten volzin nedergeschreven, werd zij aan het slot van de periode door eene andere vervangen (aant. 1 op pag. 79), maar niettemin ongelukkigerwijze mede afgedrukt.

Pag. 91, reg. 18 v. b. Hier wordt de *oude* heer Van Lynden bedoeld: zie Reg. op dl. I i. v. F. G. van Lynden. De „opvolger" (twee regels verder) is natuurlijk de heer W. van Lynden *tot* Hemmen. De oude heer bleef nog eenige jaren in leven.

Pag. 111, aant. 1. Voeg bij: vgl. pag. 141, aant. 1.

Pag. 112, aant. „Waarschijnlijk" moet wegvallen: zie aant. 1 op pag. 141.

Pag. 115, aant. 2. Voeg bij: of Verv. op Wag. i. a. 1770, p. 219 vlgg.

Pag. 122, reg. 17 v. b. Wie bedoeld wordt met „den secretaris Van der Hoop" is niet zeker. Mr. François Van der Hoop was tweede secretaris van de generaliteitsrekenkamer; later (1787) is hij thesaurier-generaal geworden. Het zinverband geeft geen aanleiding aan dezen persoon te denken. Mr. J. C. Van der Hoop, die in 1781 fiscaal werd van de admiraliteit te Amsterdam, in plaats van Mr. J. Boreel, en in 1782 lid van den raad van assistentie van den admiraal-generaal voor de marine, was in 1780 wel adjunct-secretaris van de societeit van Suriname, maar had, voor zoover mij gebleken is, nog geene betrekking bij de admiraliteiten; toch is er reden te gelooven dat hij de bedoelde persoon is. Vgl. pag. 697 en 698.

Pag. 152, aant. 1. Het in den tekst bedoelde plan „van de invalides" is waarschijnlijk hetzelfde als waarvan sprake is op pag. 353: zie de aanteekening aldaar. Ik werd daarmede eerst later bekend.

Pag. 167, aant. 2. De bedoelde zaak is reeds op pag. 115, aant. 2 behandeld; de aanteekening is hier dus overtollig.

Pag. 195, reg. 10 v. b. (vgl. pag. 229, reg. 1 v. b.). Met „Geelvink" wordt bedoeld de heer Nicolaas Geelvink van Stabroek (zie Reg. op dl. I i. v.). Hij was schepen te Amsterdam, waar werd kort na den tijd, waarvan de tekst spreekt, gedeputeerd in den Raad van State. Zie Res. S. G. dd. 1 Mei 1781.

Pag. 196, aant. 3. Ook W. A. baron Van Spaen van Hardestein was gedeputeerd ter generaliteits-vergadering; het is dus mogelijk dat deze de zegsman is, niet de heer Van Spaen van Biljoen.

Pag. 208, aant. 2. Meer waarschijnlijk wordt hier de heer Sybrand de Schepper bedoeld, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering voor Overijsel. Zie Naamreg. Vgl. aant. 2 op pag. 562.

Pag. 214. Meer waarschijnlijk wordt hier Mr. Ph. J. van der Goes bedoeld, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering. Zie Naamreg. Vgl. aant. 2 op pag. 407.

Pag. 252, aant. 2, laatste zinsnede. Bij vergissing is hier van de drie genoemde geschriften gezegd, wat alleen op het laatste betrekking had: de „Cour des trois rois" heb ik niet gevonden, tenzij bedoeld wordt: „Le procès des trois rois: Louis XVI, Charles III et George III", te „Londen bij George Carenaught 1780". De Lettres Hollandaises ou Correspondance politique sur l'état présent de l'Europe, die het eerst in 1779 verschenen, zijn wel bekend, en evenzoo de Lettre d'un bon patriote sur le mémoire présenté aux Etats Généraux le 9 Avril 1779 par M. l'ambassadeur d'Angleterre — als dit pamflet tenminste hetzelfde is als het genoemde.

Van de zaak Van Haersolte en Nagel heb ik in de Lettres Hollandaises niets gevonden. Waarschijnlijk heeft de schrijver zijn nootteeken verkeerd geplaatst.

Pag. 284, aant. 1. Deze aanteekening is foutief: een persoon van dien rang kan niet bedoeld zijn. Waarschijnlijk is er sprake van den „quidam", die aanbood tien Engelsche fregatten te leveren, vermeld in Rendorps Mem. I. pag. 136. Vgl. de aant. op p. 546.

Pag. 296, aant. 1. Het verband in den tekst maakt het waarschijnlijk, dat ook hier de oude heer A. A. van Iddekinge, lid van den R. v. S., bedoeld wordt.

Pag. 300, aant. 1. Deze aanteekening is foutief. In den tekst is „de prins" voorwerp, „die" onderwerp. Het gezegde slaat op het gebeurde i. d. 4 Mei 1747, toen Prins Willem IV in de vergadering der Staten-generaal tot kapitein- en admiraal-generaal werd benoemd op voor-

stel van den president Van Utenhove van Bottestein. Zie o. a. Van Laars leven van Willem IV, II, pag. 58.

Pag. 321, aant. 3. Aangezien op pag. 365 de koopman Crop May uitdrukkelijk vermeld wordt als te „Amsterdam" wonende, zal ook hier niet gesproken worden van eene Rotterdamsche, maar van eene Amsterdamsche firma, en waarschijnlijk is hetzelfde het geval met den naam der firma Tamme Beth.

Pag. 353, reg. 13 v. b. Men schrappe het tusschengevoegde „sic": in de achttiende eeuw was het woord „nieuwnagel" de gebruikelijke term, waarmede een nieuw schip werd aangeduid.

Pag. 364, reg. 16 v. b. Het aangehaalde versje luidde aldus:

Ik schroom
Als ik denk aan mijn oom,
Ik beef
Als ik denk aan mijn neef,
Ik word mager
Als ik denk aan mijn zwager,
Ik durf niet te kikken
Als ik denk aan den dikken;
Dus ben ik gedwongen
Om te blijven een jongen.
Zoo ik mij niet ga vergissen
Zou men zoo'n stadhouder kunnen missen.

Men vindt het vers o. a. aangehaald bij Hartog, De Patriotten en Oranje, p. 169.

De „oom" is Frederik de Groote, de „neef" George III, de „zwager" Frederik Willem, de „dikke" de hertog van Brunswijk.

Pag. 364, aant. 3. Het is mogelijk dat niet de generaliteits-gedeputeerde A. H. van der Capellen (van den Boedelhof) bedoeld wordt, maar de bekende kolonel-adjudant van Z. H., die ook zoo dikwijls in de Gedenkschriften voorkomt. Aangezien eerstgenoemde met den heer Van Hardenbroek te 's Gravenhage in hetzelfde huis woonde (het Heerenlogement), is het echter waarschijnlijk dat hij dezen op het oog heeft.

Pag. 385, reg. 17 v. b. De koopman Strijkijzer was lid van de groote firma Strijkijzer en Gavanon te Amsterdam. Zie o. a. Res. S. G. dd. 11 Mei 1780 en verder meermalen.

Pag. 393, aant. Abusievelijk is de naam weggevallen van den derden der nieuw gekozen burgemeesters: Mr. Hendrik Hooft.

Pag. 526, aant. 1, voorlaatste zinsnede. Wel wordt zekerlijk het genoemde schip bedoeld, maar de stranding, hier vermeld, viel eerst later. Zie Verv. op Wag. i. a. 1781, p. 362 vlgg.

Pag. 592, aant. 1, reg. 5. Voor 1675 lees: 1775.

Pag. 624, aant. 2. Lees: Zie pag. 387 en de aanteekening op pag. 391. Vgl. over de zaak ook pag. 648.

10 Januari 1780. Ὦρε Ωιελινγ [1]). Dat de πρινσ bij aanhoudentheydt wijnig of nietwes uitvoert, als sijnde volgens gewoonte 's morgens vroeg op de parade van de guarde du corps, vervolgens wandelen, daernaa kleden, dan de audiëntiën, laat in de namiddag eeten, s'avondts partijen of soupers, later dan voormaals naa bedt; oversulks er seer wijnig of geen tijt overig blijft om wat te werken; ook souden er kasten vol met papieren leggen, die nog onafgedaen zijn, sodanig selfs dat, door de menigte, de deuren van gemelde kasten naauwelijks toe konnen gedaen worden. De πρινσ nu, in sijne eyge saken soo slof sijnde, moest men niet verwagten dat in andere saken, alsse bijvoorbeelt de redressen der Admiraliteyten [2]), de differenten nopens de Marsch [3]), en andere

---

1) Ore Wieling. Zie Register op dl. I i. v.

2) De admiraliteiten waren hier en daar in ongunstigen financieëlen toestand, vooral die van het Noorder-Kwartier, dat „redres deswegens" had gevraagd aan H. H. M. Zie Res. St. Gen., 24 Juni en 27 Dec. 1779. Op den laatstgenoemden datum werd er eene resolutie op het verzoek genomen.

3) Met „de differenten omtrent de Marsch" wordt het aloude en telkens hernieuwde geschil over den polder van dien naam bij Rhenen bedoeld, tusschen de provinciën Utrecht en Gelderland. Deze gewesten hadden bij compromis de zaak ter beslechting opgedragen aan den Stadhouder, na de stukken te hebben doen inventariseeren en verzegelen door den momber van Gelderland en den procureur-generaal

1780.

soortgelijken meerder spoed soude maken. Desen dag nog was de πρινσ eene goede wijle wesen wandelen langs het ijs. Voorts bleven de tournées nog al dikwerf voorbij de huijsen der dames die men gaarn sag; en waren alsdan gewoonelijk de leydslieden en confidenten van dat werk Jean Bigot en Henry van der Duyn [1]).

Men meende selfs, dat dese menées somtijts wel eens konde mishagen aen de πρινσσεσ, die andersints tot hier toe sulks vrij wel en indifferent hadde behandelt, dan, soo het er toe mogte komen, dat de oudtste zoon van mevrouw Van Lynden van Hoeflaken [2]) tot edelman wierde bevordert, gelijk daerop gewerkt wierde door bovenstaende twee edellieden Bigot en Van der Duyn, mitsgaders door de oudste dogter van mevrouw Van Hoeflaken, die de favorite in questie was [3]), soo dagt men, dat de πρινσσεσ hem roieren soude, namelijk om hem voor haer edelman te admitteren, vermits die jongeling reets een tour ter zee hadde gedaen om sijn slegt gedrag; voorts in de guarde du corps geplaatst, page sijnde, seer los geleeft, en al nog de reputatie hadde van gene conduite altoos te hebben.

Ὦρσ Βραντσεν [4]). 'T selfde als hierboven, namelijk met opsigt tot de wijnig werksaemheydt van de πρινσ, liggende

---

van het hof van Utrecht, die ze vervolgens persoonlijk aan Z. H. brachten. Dit was reeds geschied in de maand Maart 1779. Zie Res. Staten van Utrecht d.d. 24 Maart en in de Lappen van Res. van denzelfden datum de bijlagen n°. 2 en 3. Over de Marsch zie men V. d. Aa, Aardr. Wbk. i. v.

1) Zie Register op dl. I i. vv. Beiden waren hoofdofficier in het leger, de eerste bij de garde te paard, de laatste bij die te voet, en tevens aan het hof van den Prins. Zie Naamregisters en, voor den laatstgenoemde, V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v. W. H. Van der Duyn.

2) Dirk Wolter van Lynden tot Hoevelaken was in 1779 als supernumerair brigadier, met den rang van ritmeester, geplaatst bij de guarde du corps. Zie Naamreg. van off. Over zijn vader en moeder zie Reg. op dl. I i. v. Lynden van Hoevelaken.

3) Zie Reg. op dl. I i. v. Freule Van Lynden. Zij was de veel gesmade „Geldersche freule". Vgl. de latere aanteekeningen.

4) Ore Brantsen. Zie Register op dl. I i. v.

er gehele pakken met papieren van langen tijt herwaerdts, die niet eens nog los gemaakt zijn.

Betrekkelijk den raidpensionaris van Hollandt: dese was bij continuatie maer half wel met den ξρτογ, sagen sig wijnig, en schreven sig niet dikwerf. Nogtans was den ξρτογ steets s'morgens vroeg bij de πρινσ, expedieerde alle de saken, die de πρινσ onder handen nam, en behielt dus 't oude ascendent op de πρινσ. De raidpensionaris soude wel verlangt hebben, dat onse coopvaerdijvloot door de Engelsche was aengetast, ten einde alsdan ook bij de provincien te hebben verkregen consent in 't onbepaalde convoy, en dus meerder eensgesintheydt onder de leden van de republiek en van de provincie van Hollandt selve. Dog de πρινσ verlangde integendeel, dat de Engelsche sulks niet mogten doen; want in sodanig geval voorseker soude toestemmen in 't verlenen van onbepaald convooy, en doen equiperen en escorteren soo sterk maar konde.

Met opsigt tot den Fransschen ambassadeur en den ξρτογ waren de saken nog als voren, siende die sig niet meer [1]), selfs kwam den ξρτογ daerom niet op de cirkel [2]) van de πρινσσεσ, vermits de Franssen ambassadeur hem dagte te doen herhalen, of toestemmen, nopens hetgeen gesegt hadde in vorige gesprekken met gemelde Fransschen ambassadeur, namelijk dat sijn gevoelen ook was tegens dat van Engelandt, te weten om onbepaaldt convooy te verlenen, dog 't gunt den ξρτογ wilde vermijden, omme in sodanige explicatie niet te komen. Voorts was den ξρτογ niet geweest op 't souper, dat de Fransschen ambassadeur aen de πρινσ en aen de πρινσσεσ hadde gegeven. Enfin grote-heren-boeken waren duister te lesen, want van den eenen dag tot den andere kon men wijnig staat maken hoe die voorname personnagien met malkander waren; dit was in 't bijsonder betrekkelijk op den ξρτογ en den raidpensionaris van Hollandt.

---

1) Zie dl. I p. 481 en 537.
2) D. i. receptie of cour.

1780.

Op het souper van den Fransschen ambassadeur soude geen een officier van de Hollandsche gardes zijn genodigt geweest (apparent omdat den ἔρτογ als chef van dat corps mede niet was genodigt), dog toens hadde de πρινσ expres aengetrokken sijne uniforme van de Hollandsche gardes, en was daermede op gemelde souper verschenen, 't gunt door verscheyde menschen als eene seer gepaste plaisanterie was aengesien, dog 't geen hij, heer Brantsen, soo niet considereerde, en dus, wanneer hij daeromtrent was onderhouden geweest, hetselve met stilswijgen hadde beantwoordt, welk laatste ik ten uitersten goedkeurde.

$\frac{13}{1}$80. ῾Ωρε Ληνδεν van ῾Εμμεν [1]). Dat wel eens wilde weten wat men thans meende te doen, nae de confirmatie der tijdingen uit Engelandt, betrekkelijk het opbrengen van onse coopvaerdijschepen . . . . Dat het hem voorkwam, dat de saken wonderlijk behandelt wierden, dat men nooit scheen een vast plan of sistema te hebben gemaakt, maar dat men alleen du jour à la journée werkte en leefde, sulks de saken veeltijts geheel ongeschikt voor den dag kwamen. Hoe hij dagte, dat er absoluut nodig was een goed conseil, waerin de saken gecombineert, de evenementen voorsien, en conform de daeruit verwagte gevolgen middelen wierden beraemt . . . . . [2]).

11 Januari 1780. ῾Ωρε ρτιδπενσιοναριστ van Hollandt [3]). Dat sig sterk maakte, als men maer de blote resolutie, sonder 't effect te presteren, wilde nemen tot een onbepaalt convooy, dat dan verder alles sig in de provincie van Hollandt wel schikken soude; dat men selfs niet insteren soude, dat er aen sodanige genome resolutie wierde voldaen, . . . jaa dat hij in soo een cas

---

1) Ore Lynden van Hemmen. Zie Register op dl. I i. v.

2) De instelling van een „regeeringsraad" werd in dezen tijd door velen raadzaam geoordeeld.

3) Ore raidpensionaris van Hollandt.

1780.

voorsag, dat andere saken, namelijk het werk van d'augmentatie, dan ook wel reusseren soude, dog dat de πρινσ daer al nog tegen was, en bleef. Niettemin verwagte hij, raidpensionaris dat, bijaldien men niet resolveerde tot een onbepaalt convooy, de leden van Hollandt tot sterkere resolutiën stonden te komen, sonder dat hij het soude konnen tegenhouden, oversulks dat misschien, tot hereniging van de verschillende wijse van denken der provincien en leden van Hollandt op dat stuk, het te wenschen waere, dat de Engelsche ons convooy (nu onlangs uitgelopen) hadden aengetast, want dat het dan voorseker wel volgen soude, daer andersints al wederom vele strubbelingen in de aenstaende vergadering van Hollandt tegemoet sag. Dat den Ambassadeur van Engelandt, de heer York, wel sijn best soude doen omme het voor te komen, dan, dat hij juist niet in het Engelsche ministerie van sooveel invloed was om dat te konnen bewerken, want hadde hij daer sooveel crediet, dan was hij lang geleden reets secretaris van staat geworden, dat evenswel niet hadde konnen obtineren .... Voorts waren de Engelsche veel te doldriftig omme niet soo eene attaque op ons convooy te doen, te meer daer sij de drijgementen deswegens soo sterk en bij herhaling hadden gedaen .... Dat de πρινσ allersterkst nu onlangs was geporteert geweest omme het gevraagde secours aen Engelandt te verlenen [1]), dat sulks bij monde en bij geschrifte aen hem, raidpensionaris, hadde te kennen gegeven en staende gehouden, in sooverre dat ook in de ridderschaps-vergadering van Hollandt wilde, dat de raidpensionaris 't sentiment uitbragt omme de casus foederis te erkennen [2]), 't gunt in de steden van Hollandt geheel anders wierde begrepen, dan, dat hij, raidpensionaris, hadde gedifficulteert sodanig advis aldaer te uiten; dat vervolgens de πρινσ eindelijk op dat stuk een wijnig was bijgekomen, dan, dat hij, heer πρινσ, door

---

1) Zie over het secours aan Engeland dl. I p. 519.

2) D. i. te erkennen dat een geval, waarop het verdrag van 1674 toepasselijk was, thans bestond.

1780.

de griffier Fagel wierde opgeset en in dat gevoelen gesterkt, ook door den Ambassadeur York; maer door mij gevraegt wordende hoe dan dog den ξρτογ de πρινσ op dat subject adviseerde, was het antwoort: „Die kenje wel, daer is geen staat altoos op te maken, want dan sus dan soo spreekt", waervan een bewijs was dat enige dagen geleden, den ξρτογ moetende sien, en de conversatie roulerende over 't bovenstaende point, soo hadde den ξρτογ sig gedragen alsof 't in alles met hem raidpensionaris eens was, dog die dat, gelijk vele andere saken, waervan menigvuldige ondervindingen hadde, *in quantum pro* aennam. Hij, raidpensionaris, dagte ook dat de jegenswoordige Zeeuwsche Representant [1]) in een goed voetspoor was relatif tot sijn manier van denken nopens de publique saken, ofschoon de eerste resolutie van Zelandt nopens het convooy, dat men sijn (Representants) werk hadde genoemt, niet seer konde goedkeuren . . . . Wijders op 't subject van den ouden heer de Larrey sprekende, betuigde hij, raidpensionaris, dat niet meer wenschte, dan dat die man nog wat in 't leven mogte worden gespaert, want dat die sijne wijse van denken ongemeen goed was, dat wiste hij mijn vriend was, die ik insgelijks estimeerde, sulks hij, raidpensionaris, mij dat dagte te mogen seggen.

Dat door de doot van den heer Van Opdam [2]) hij, raidpensionaris, veel verloren hadde, want dat met denselve spreken konde, en dat hij goede talenten besat. 'T was waer, voorleden jaer hadde hij enigsints gewankelt (gelouvoieert was de term), dog thans, 14 dagen voor sijn doot, hem lang gesien en gesproken hebbende, was hij, Opdam, in een geheel goed voetspoor geweest, wel te kennen gevende, of niet het accorderen van secours en het teffens arresteren van een onbepaalt convooy tegelijk konde gaen; dog begrijpende de difficulteyten, die daer-

---

1) De heer Van Lynden van Blitterswijk. Zie Register op dl. I i. v.

2) De heer Van Wassenaar van Obdam, lid van de Hollandsche ridderschap. Zie Reg. op dl. I i. v. Hij overleed den 25en Dec. 1779. Zie Ned. Jbb. i. a. p. 1465.

1780.

omtrent bij de grote steden van Hollandt wierden gemaakt, soo soude dat mede wel hebben willen helpen veranderen . . . . In de ridderschap was hij van groot nut, de enigste van de leden, waermede de gedeputeerden der respectieve steden konden en wilden spreken; die sijn advis in de ridderschap merveilleux uitbragt, en misschien (op een paer naa) beter als een eenig lid van de vergadering van Hollandt. Dat in den beginne, November 1778, de saken heel wel waren te vinden geweest, namelijk met een klijn convooy te geven, dat er dan veelligt nietwes soude sijn gebeurt, en ook nietwes meerder soude sijn gevergt, maer dat vervolgens, toens de croon van Vrankrijk pretendeerde dat men neutraal soude ageren, en dat die met desselfs edicten voor den dag kwam, de saak toens geheel van gedaente veranderde. Dat hij, raidpensionaris, thans seer verlangde naer de Engelsche brieven, vermits aenstaende Saturdag de *oomens* (enige gedeputeerden van Amsterdam) stonden te komen, omme te spreken over de vergadering of nominatie van schepenen, 't gunt sij nu beter souden behandelen als voorlede jaer, waerover verheugt was, en 't gunt hem de heer Van Maersseveen [1]) hadde gesegt, want als er vóór die tijt tijding was dat de Engelsche ons convooy hadden aengetast, soo wist hij, raidpensionaris, voor seker dat de deliberatien op 't stuk der convooyen in Hollandt wederom souden worden op 't tapijt gebragt en ongetwijffelt een keer soude nemen om er positif toe te komen. En in sodanig geval de saken dan met gemelde oomens (of gedeputeerde van Amsterdam) wat souden konnen worden geprepareert tegens de aenstaende vergadering van Hollandt in 't laest van dese maendt, die andersints al wederom seer confuus en strubbelagtig stonde te wesen, zijnde hij, raidpensionaris, versekert dat men wel soude consenteren in de ordinaris middelen, maer wat de extra-ordinaris betrof, hij daeromtrent gantsch gene gunstige dispositie verwagtede.

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

11 Januari 1780. Ὥρε πρινσιπις [1]). Vrage: „Wat ik dagte van de tijding dat de Engelsche ons convooy souden hebben geattaqueert"? Antwoordt: „Dat moeite hadde sulks te geloven, aengesien het mij soo onvoorsigtig als wijnig politicq voorkwam, want soo het bewaerheydt wierde, sij alles wat in de Republiek was tegens haer soude krijgen, maer dat ik op mijn beurt durfde vragen wat er Sijn Hoogheydt van dagt"? Antwoordt: „Dat wel geloofde dat het waer was, want dat sij dol en gek waren; ook dat het heden in de Amsterdamsche Courant hadde gestaen, die niet als met autoriteit wierde gedrukt, en waervan den auteur een discreet mensch was. Dat de regering de lijste daervan gesien hadde, dus er wel waerschijnelijkheydt voor scheen te sijn. Dan, was het soo gebeurt, soo soude er ongetwijffelt het onbepaalt convoy op volgen, en dit was aen de πρινσ veel aengenamer dat die resolutie stonde genomen te worden om reden van sodanig gedrag der Engelschen, als uit hoofden der Fransschen bedreygingen ofte derselver geëmaneerde edicten; want dat sodanige eene handelwijse der Franssen om de Republicq of sommige provincien te dwingen ongehoort, onverdraeglijk en absurd was, sulks die niet behoorde gedult te worden; en sag Vrankrijk nu dat men tot een onbepaalt convooy kwam, straks nae dese behandeling der Engelschen, soo soude die croon teffens wel begrijpen, dat men er niet toe gekomen was uit hoofden van bovenstaende hunne dreigementen, maar om dese redenen. Dat sulks ook soo even aen de griffier Fagel hadde gesegt, dat namelijk, naa soo eene conduite van de Engelsche, men tot onbepaalt convooy moeste komen, want dat hij, πρινσ, geen Engelschman, maer een Nederlander was, die de regten der provincien als stadhouder moeste handhaven en maintineren. Dat laastlede maand October door York een brief van lord Weymouth [2])

---

1) Ore principis.

2) Thomas Thynne, viscount Weymouth en marquis of Bath, was tot 1779 staats-secretaris voor het Zuider-, vroeger ook voor het Noorderdepartement. Zie Dict. of Nat. Biogr. i. v.

1780.

aen hem, πρινσ, was vertoont geweest, waerin bedankt wierde voor 't ophouden van 't te verlenen onbepaalt convooy, met versoek van daerin te willen continueren etc.... dan dat hij, πρινσ, daerop aen York geantwoordt hadde, dat sulks niet meende te doen, want dat er sijn crediet niet verder aen wagen wilde, te meer daer de Engelsche selfs niet bepalen wilde, waeraen sij sig souden houden of waermede sij sig contenteren wilden. Dat men in Engeland wel wiste, wat moeiten het hier gekost hadde om de saken soo verre te krijgen als sij gekomen waren, vermits dat, buiten Gelderlandt en Zelandt, alle de overige provincien geredelijk tot het onbepaalt convooy souden hebben geresolveert, dat daertoe veele kunst en vliegwerken waren nodig geweest, bijsonder in Frieslandt en in Utrecht. Dat, hoe dikwerf ook in persoon naa Engelandt hadde geschreven omme te weten, als 't sware hout niet wierde geconvoieert, of men sig dan aldaer soude tevrede houden, jaa selfs of er nog iets was, dat sij gaarn wilde geëxcipieert hebben, was 't antwoordt van lord Weymouth: uit de opgebragte schepen konde men opmaken, wat sij wilden dat men niet vervoeren soude". Ik toens vragende, „of sij dan altoos en nu ook soo verkeerdelijk dagten, want dat meende dat lord Weymouth er niet meerder was", soo sey de πρινσ: „Lord Weymouth is wel uit het ministerie, dog het ministerie is daerom 't selve.... Dat de Ambassadeur York ook seer kwalijk deede van thans sig te gelaten en te uiten, aen die het maer horen wilde, dat heel wel geloofde, dat de tijding nopens de attaque van ons convooy waer was, 't gunt de πρινσ gantsch niet approbeerde, denkende (beneffens mij), dat sulks de gemoederen alhier maer aensettede, verbitterde, en dus olie in 't vuur was gegoten. Dat van gedagten was, men geen secours behoorde te verlenen, dog beleefdelijk te antwoorden sonder het point van de casus foederis aen te roeren, alleenlijk alleguerende óf onmagt óf nonconvenientie, op 't voorbeelt van Engelandt selve. Voorts wilde men wat seggen van de casus foederis, soo soude men sig dus konnen uitdrukken dat, al was de casus foederis klaar, men evenswel om redenen voorsegd daer-

1780.

toe niet konde komen; en dat hij, πρινσ, dagte sodanig eene conclusie wel met meerderheydt konde worden genomen, omdat de bewoordingen van 't te geven antwoordt maer wierde geconcludeert, en niet de saak selve; 't gunt ook moeielijk was, omdat tot executie van de saak de voornaemste provincie ook het voornaemste moeste contribueren, en, sulks tegens haer sin en gevoelen geschiedende, soo soude sij tot genoemde contributie niet seer gereet sijn. Hiervan was een voorbeelt tusschen 1755 en 1756, wanneer sijn vrouw-moeder de princes-gouvernante hadde doorgedrongen eene conclusie om aen Engeland secours te geven, tegens 't gevoelen van Hollandt en Zeland, sulks de overige provincien, maer 20 percent tesamen contribuerende, niet veel daeromtrent konde uitvoeren tegens de 2 andere, die te samen 80 percent contribueerde, en dus kwam toens daervan nietwes" . . . . Waerop reflecterende „hoe het niet onnatuurlijk waere, dat die soo ongelijk meerder contribueerde ook wat meerder invloet behoorde te hebben", was 't antwoordt: „Dat is waer opsigtelijk saken van desen aert, maer niet in alles, bijvoorbeelt in ordinaris saken en in saken van order: daer moet elke provincie egaal representeren, want andersints Hollandt in alles alleen de wet soude voorschrijven, soo sij (conform haer contributie van 58 in 't 100) ook dus soo veel meer stemmen hadde". . . .

12 Januari 1780. Ὦρε Λαρρεη [1]). Aan hem verhalende hoe mij de raidpensionaris van Hollandt eergisteren seer onverwagt geäccosteert en vrij lang onderhouden hebbende over verscheide omstandigheden opsigtelijk de swevende saken, onder anderen ook hadde gesegt, hoe hij verlangde dat den hemel nog lang wilde sparen seker man van jaeren, die hij wiste dat ik estimeerde, met name de heer de Λαρρεη . . . . &tc. . . . soo was Sijn Edele antwoordt dat, „ofschoon hem niet indifferent was

1) Ore Larrey.

1780.

hoe de raidpensionaris op sijn sujet dagte, en hij ook wel eens met hem in pourparler was geweest, nogtans vreesde dat, soo hij sulks verder of aen anderen ook te kennen gaf en het dus ter ooren van den ξρτογ kwam, sulks geen goed konde doen, vermits die vorst daerover merkelijke ombrage soude opvatten. Dat wel $^1/_2$ jaer geleden sulks al hadde bespeurt door doctor Joris [1]), die ook den doctor van den raidpensionaris is, dat namelijk laastgemelde heer sig veel liet gelegen leggen aan de welstant van hem, heer de Larrey, dog dat mij seggen soude, waeraen dagte dat sulks moest worden geattribueert, hieraan namelijk, dat de πρινσ meermalen sedert enigen tijt hem, heer de Larrey, had gevraegt: „Seg mij dog eens, wat denkje van de raidpensionaris? Meenje dat hij opregt spel met mij speelt of niet? &tc.", ... soo was 't antwoordt: „Ofschoon in 't hart van geen mensch kan sien, en dus ook niet in dat van dien heer, soo begrijpe ik nogtans dat, uit hoofden van de post die hij bekleet, de omstandigheden waerin hij sig bevind, en de verpligting volgens sijn eed, waeronder hij legt, hem in verscheyde opsigten konnen doen voorkomen alsof niet al dede en presteerde, wat men van hem dagte te moeten verwagten &tc., ... maer dat in Godsnaem badt, dat Sijn Hoogheydt sig geliefde te herinneren het geval van den overledene heer raidpensionaris Steyn, die, door H. K. Hoogheydt Sijne Hoogheydt vrouw-moeder en door den heer van Rhoon wordende gerebuteert en het vertrouwen ontnomen, hoe dien heer daerdoor genoodsaakt wierde sig (gelijk men segt) te werpen in den schoot van de stadt Amsterdam, daer de heer van Rhoon toens mede gebrouilleert was, en oversulks hoe gemelde raidpensionaris toens voor altoos wierde verwijdert van wijle H. K. Hoogheydt; dat nogtans gemelde raidpensionaris was geweest een eerlijk man, die religieus en conscientieux was, en die het welwesen van

---

1) Dr. Johannes Jorissen, sinds 1757 med. doctor in Den Haag. Zie Bericht van de vergaderingen en collegiën te 's Gravenhage.

1780.

sijn vaderlandt om nietwes in de waerelt soude hebben willen sacrificeren, ofschoon sijne natuurlijke capaciteiten niet groot waren, en sijne kennisse van 't buitenlandsche aller geringst .... Dat om redenen voorsegd Zijn Hoogheydt badt dog te willen bedenken dat, soo dese raidpensionaris insgelijks wierde verwijdert, Sijn Hoogheydt met geene mogelijkheydt de saken in Hollandt konde redderen, vermits daer alles door sodanig een persoon, en dus nu door dese raidpensionaris, moeste worden verrigt en gemenageert" .... 'T gunt door de πρινσ begrepen wordende, soo hadde daeraen gedefereert; en 't gunt voorts waerschijnelijk door den raidpensionaris was gewaer geworden, gelijk ook andere conversatien, met de πρινσ gehouden over de stadt Amsterdam, en dat daerom de raidpensionaris sig soo favorabil op sijn sujet veelligt hadde geuit".

„Dat York hem, heer de Larrey, mede over de raidpensionaris hadde onderhouden op eene wijse dat, soo als men segt, de katten nog honden daer geen brood van eeten soude, sig beklagende, dat hem personeel hatede, voorts sijn hof, sijn koning, sijn natie. Dat hem ridder York altoos aensag of hij hem op wilde eeten &tc., . . . waerop de heer de Larrey gemelde heer York (die hij sedert 30 jaer familiaer en amicaal kende) voorhielt hoe sijn eyge hoog gedrag tegens gemelde raidpensionaris daervan wel enige oorsaak konde wesen, voorts dat niet ontveinsen wilde, dat het grootste gedeelte van de provincie van Hollandt seer tegens Engelandt gestoort was, en dus dat aen hem selfs overliet te beoordelen, hoe een minister van die provincie, die dagelijks met die lieden moeste omgaen, die onder een eedt lag bij gemelde provincie, hoe die sig moeste geëmbarrasseert vinden, telkens wanneer met hem wat te doen hadde: dus sijn houding waerlijk dagte te moeten worden toegeschreven aan sodanig embaras, ofschoon wel wilde avoueren, dat misschien sommige antwoorden, die den raidpensionaris aen hem, heer York, hadde gegeven, anders hadden konnen wesen ingerigt, en die hij, heer Larrey, sekerlijk, als 't van sijn departement was geweest, anders soude

geuit hebben . . . . Zulks, dit ook al ter ooren van den raidpensionaris sijnde gekomen, veelligt hem soo gunstig sig hadde doen expliceren op 't subject van hem, heer de Larrey" . . .

„Dan, dat al het bovenstaende van de πρινσ en van York moeste worden geattribueert aan de gewone verregaende jalousie van den ἔρτογ, die, sedert enigen tijt al bemerkt hebbende dat de raidpensionaris wel stondt en grote voet kreeg bij de πρινσ, sulks quovis modo heeft gesogt te stuiten, omme dus door middel van hem, heer York, den raidpensionaris bij den πρινσ te doen culbuteren of vallen, 't gunt gebeurt zijnde of nog gebeurende, de πρινσ in de uiterste verlegentheydt soude hebben gebragt" . . . Voorts seyde hij, heer de Larrey, „dat geen agt dagen geleden de πρινσ hem nog seer serieuselijk hadde onderhouden over de jegenswoordige staat van saken, volmondig te kennen gevende dat, hoeseer 't waer was dat voor een groot inconvenient konde gehouden worden, wanneer een lid van 't bondgenootschap een vreemt mogentheydt in de huishoudelijke saken introk, gelijk nu door Amsterdam opsigtelijk Vrankrijk en de edicten was geschiedt, maer dat daerentegen seer wel besefte dat, bijaldien hij, πρινσ, sooveel invloed of pouvoir hadde in Hollandt als in de overige provincien, de balance te veel aan sijn kant soude overweegen, dat dus, niettegenstaende bovengemelde inconvenient, het nuttig oordeelde dat er soo een contrepoid tegens sijn magt in de Republicq exsteerde, jaa dat hij, πρινσ, bij ontstentenisse van dien, en bedenkende in wat omstandigheden sijne zoons, soo sij het somtijts uit verkeerde begrippen met de Republicq niet wel menende, soude konnen geraken, den hemel op sijn knieën soude smeken, dat er sodanig contrepoid mogte exteren &tc.". . .

Dit betuigde hij, heer de Larrey, in waerheydt te sijn gebeurt naauwelijks 8 dagen geleden, en sulks wiste niemant als God, die alles wist, mijnheer de πρινσ, hij, heer de Larrey, en thans ik. Dan, soo den ἔρτογ sulke saken kwam te horen, of dat hij vernam dat Larrey

1780.
de πρινσ op sulke propoosten bragt of daerin sterkte, soo soude hij terstont den πρινσ beduiden en tragten te overreden, dat hij, Larrey, een verrader was, die met de andere heulde, en die s'πρινσσεν belangens verliet en verwaerloosde &tc. . . .

Nopens de Engelsche saken wist hij, heer de Larrey, met sekerheydt, dat lord Santwich [1]) seer sterk hadde gedreven en nog aanhielt om den oorlog aan de Republicq mede te verklaren, seggende alsdan ras sig te sullen dedommageren wegens alle de gemaakte kosten en geledene schadens.

18 Januari 1780. Ὡρε Λαρρεη. Dat, met de πρινσ gesproken hebbende over de deputatie der stadt Amsterdam, die een paer dagen geleden in s'Hage was geweest, en gevraegt hoe die afgelopen was, soo hadde de πρινσ geantwoordt dat, merendeels in generale bewoordingen, sig over en weder hebbende geuit, men niet konde seggen dat er ietwes bepaaldelijk was verhandelt, dat nogtans de πρινσ niet onvergenoegt scheen, want dat sij hadden te kennen gegeven verre van 't gevoelen te sijn dat men met Engeland in oorlog moeste komen, dog dat dit laatste geval [2]) eene te harde pil scheen, omme die sonder 't minste ressentiment te moeten slikken. Dat sij, wijders de conversatie verder uitgebreidt wordende, hadden te kennen gegeven te verlangen van Sijn Hoogheydt te mogen weten of verstaen, op wat voet Sijn Hoogheydt dagte dat, geconsidereert de jegenswoordige omstandigheden, de saken behoorden te worden aangevat en behandelt, wanneer sij daeromtrent gaarn hunne gedagten wilden laten gaen en deselve vervolgens aen Sijn Hoogheydt openleggen .... Dat volgens hem, heer de Λαρρεη, dit alles wel scheen eene nadere over-

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Nl. het gebeurde met het convooi van graaf van Bijland, bij de ontmoeting met het Engelsche eskader van den commandant Fielding op 31 Dec. 1779. Zie o. a. Ned. Jbb. p. 130 vlgg.

1780.

eenkomst te beloven, dog om dit werk te bevorderen soo diende er iemant tusschen beyden te gaen, namelijk de raidpensionaris, als daertoe de geschikste zijnde, omme de sentimenten over en weder te concilieren. Dat hij, heer de Λαρρεη, sig sterk maakte (was hij in die positie als tijde van mevrouw de Princes-moeder) omme de saak met de grote stadt te vinden, mits het onbepaalt convooy vastgestelt bleef, en dat die stadt niet al te seer overhelde omme Vrankrijk en Spanjen te sterk te willen begunstigen, ... maer dat er scheen nog vrij wat diffidentie plaats te hebben, die alleen door 't tusschenbeyde gaan van iemant, in wien van beyde sijden vertrouwen wierde gestelt, konde worden vermindert en te boven gekomen. Dog dat vermeende, hoe dit wantrouwen van die grote stadt meerder opsigtelijk den ξρτογ plaats hadde als met betrekking tot de πρινσ.

20 dito. Ὼρε ἐιυσδεμ [1]). Hoe vaststelde dat van de sijde van de πρινσ veel soude toegegeven worden, dog dat ook teffens begreep, dat de πρινσ soude willen afwagten wat bij de overkomst van d'Amsterdamsche gecommitteerden tot den dagvaert van hem wierde gevordert, want dat met de heer Boudaen [2]) als bovengesegt maer in generale bewoordingen was gesproken, omdat men wel wist dat, de heer Temmink [3]) en andere daer niet bij geweest zijnde, men oversulks vooralsnog niet als gissingen daeromtrent konde maken, ook dat de πρινσ voor gene twedemaal wilde bedrogen wesen, soo als eens 't geval met burgermeester Temmink was geweest, waervan hij, heer de Λαρρεη, de preuves van hadde gesien, dog dat, bijaldien men sig maer enigsints verstaen konde, en er dus een geschikt plan konde worden geformeert, soo soude de πρινσ terstondt spreken met de voornaemste

---

1) Ore ejusdem, van den zelfde.
2) Burgemeester van Amsterdam. Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.
der respectieve provincien, ten einde de saak dus sijn behoorlijk beslag soo eenparig mogelijk konde verkrijgen.

Ὦρε Ρουσε [1]). Dat bij d'overkomst van de respectieve gecommitteerden der grote steden ras soude bespeuren, bijsonder bij die van Amsterdam, of er wat goedts uit te werken sal wesen of niet; dat hem de bovenstaende houding van de πρινσ tegens over de burgemeesters van Amsterdam reets niet seer aenstondt, want dat de πρινσ wel enige opening aan gemelde heren soude hebben konnen geven, waerdoor de saak een aenvang hadde bekomen, maer dat sulks nimmer in de kraam van den ἕρτογ te pas komt, die wel weet dat, als men er dan wat op te seggen hadde, sulks op sijn rekening soude worden gestelt, daer omgekeert, wanneer de voorstellen nu door Amsterdam of enig ander lidt werden gedaen, soo blijft den ἕρτογ in sijn geheel, omme daerop sodanige aenmerkingen of critiques te maken als sal goedvinden.

Dat de πρινσ verlegen scheen, wanneer in de jegenswoordige omstandigheden van saken, die niet meer soo gunstig voor Engeland konden sijn als te voren, met sommige lieden moeste spreken, bijsonder met de griffier Φαγελ [2]), hoe het dan aen te leggen, want dat sonder hem niet wel conferentiën met anderen konde houden? . . . . Dog 't antwoord van Ρουσε was daerop geweest: „Men moest aen hem griffier niet meer seggen als men wilde hebben dat hij wiste".

20 dito. Ὦρε Εἶδεν Ρεινενστην [3]). Dat hoope hadde dat de saken sig veelligt nu stonden te schikken, en dat dus uit een ongeval, sooals het gebeurde op den 1e deser [4]), eene vereniging van gedagten soude konnen

---

1) Ore Rouse. Zie Reg. op dl. I i. v.
2) Griffier Fagel.
3) Ore Heiden Reinestein. Zie Reg. op dl. I i. v.
4) Bedoeld wordt weder het opbrengen van de Hollandsche schepen, den 31en Dec. in het Kanaal aangehouden.

1780.

worden geboren. Dat ook met genoegen hadde gehoort, dat de Amsterdamsche gecommitteerden sig hadde rondelijk verklaert dat men versekert moeste wesen, dat sij van hunne kant in genen delen oorlog met Engelandt sogten, integendeel de vreden boven alles prefereerde, mits men behoorlijke protectie verleende en sig geheel onsijdig gedroeg . . . . Hoe hij, heer van Eïden, ook dagte dat het dolligheydt soude wesen, indien men wegens het gebeurde sig brutaal soude willen revengeren, want dat wij veels te swak waren omme daeraen te mogen denken, dan, dat hij oordeelde men sig behoorlijk ter zee moeste in staat stellen ten einde met meerder effect te konnen representeren en protegeren, want nu wederom op augmentatie van landtroupes te willen staen, dat dog van wijnig effect konde zijn, sulks dagte hem ongeraden en onnodig . . . . Dat ook niet begreep, gelijk vele uitstrooiden, dat de evenementen, die gebeurt waren, aen de behandeling van Amsterdam moesten toegeschreven worden, maar dat het veel eerder met mij eens was, dat de πρινσ met die stadt sig moeste reconcilieren, omme de saken binnens'landts eene goede keer te doen nemen, want dat al nog met mij toestemde, dat sonder harmonie van binnen wij eene veragtelijke rol speelden, en waerdoor preciselijk in de hand gewerkt wierde van beyde de mogentheden, die thans onderling in oorlog waren. De meeste deser bovenstaende argumenten waren mij daegs te voren insgelijks voorgehouden door den heer van Lynden, representant van Zelandt, die nogtans jongslede jaer, gelijk ook den heer van Heiden, geheel contrarie dagte en sig uitede nopens de stadt Amsterdam. Dat ook wel meende onderrigt te sijn, dat met opsigt tot de consenten de saken sig souden vinden en geschikt worden.

21 dito. Ὦρε πρινσιπις [1]). Dat met de gecommitteerden van Amsterdam nu wel hadde gesproken, dan, dat, sij nergens toegelast zijnde, alles in generale termen

---

1) Ore principis.

1780.
was afgelopen, des men dus soude moeten sien, wanneer de respectieve Hollandsche leden overkwamen, wat er te doen soude staan. Dat wel betuigt hadden gene oorlog met Engeland te soeken, dog dat Sijn Hoogheydt nog niet wiste wat middelen sij in 't werk wilden stellen om sulks voor te komen. Ik dagte dat men door tusschenspraak van goede luiden souden moeten sien bij den anderen te komen, want mij absolutelijk voorkwam, dat men sig sonder versuim thans moeste verstaan. Zijn Hoogheydt wijders: „Dat men het thans wel ééns soude worden nopens het onbepaalt convooy, dog dat vreesde, den een dese, den andere gene middelen verders soude willen emploieren . . . . Dat, als men nu al nog bepaalt convooy bleef geven, sulks bij Engeland, gelijk men gesien hadde, geen effect soude opereren en bij Vrankrijk continueren ons verdagt te maken, sulks men dan van twee kwaden het minste behoorde te kiesen, immers sig geene twee vijanden tegelijk op den hals halen. Ook dat Engeland sig nu uitede, alsof haer meer gelegen lag den uitvoer van hennip te weren dan dat [1]) van het sware hout, dog dat het dan de hennip soude wesen, dan het ijser, dan wederom het hout &tc. . . . Sulks sij ons nietwes in 't vervolg meerder soude toelaten te transporteren.... Dat ook lord Santwich absolutelijk aanhielt om de Republicq den oorlog aen te doen .... Des, soo wij te seer gevexeert wierde, gelijk het thans scheen, wij wel genoodsaakt souden worden ons te verweren; dat ook dan aen geheel Europa soude moeten blijken dat wij, geprovoceert zijnde, op gene andere wijse hadden konnen te werk gaan".

21 Januari 1780. *Ὥρε πρινσιπισ.* Hoe Sijn Hoogheydt dagte dat men sig thans in staat behoorde te stellen, sonder nogtans te seggen op wat wijse. Dan, dat wenschte, dat men sig lang geleden hadde verstaen nopens het vierde articul van het tractaet van 1674, want als dat niet in de waerelt was geweest, wij dan uit

---

1) „Dat" moet natuurlijk „dien" zijn of wegvallen.

1780.

alle dese moeienissen ons souden hebben konnen redden, sonder offensie te geven nog aen Vrankrijk nog aen Engelandt, welk tractaet thans door Engelandt niet gerespecteerdt wierde, ofschoon sij er selfs van hadden gejouïsseert, en nog souden doen, soo wij maer in oorlog waren, want bijaldien wij dan de redenen allegueerden, die sij nu bijbrengen, soo souden sij door hunne overmagt evenswel, jae in weerwil der tractaten, waerschijnelijk te werk gaen [1]). Dat ook op die voet nog onlangs met York hadde gesproken en te kennen gegeven, hoe zij met ons souden handelen, wanneer wij eens in oorlog geraakten. Dan, dat was onmogelijk, volgens hem, heer York, te weten dat wij in een oorlog ter zee met Vrankrijk kwamen", waerop de *πρινσ* gerepliceert hadde: „dat sig rappelleren wilde, wat er gebeurt was bij het leven van Carel den 2^en^, dat sulke tijden weder konde komen &tc. . . . maer dat York daer niet aen hadde willen defereren, integendeel te kennen hadde gegeven, dat er verscheyden in Engelandt dagten beter geene vrede met de Republicq te hebben als soo eene" . . . . Waerop volgde het hiervoor gesegde van lord Santwich . . . .

Even te voren sprekende over den heer van Maersseveen [2]), die Sijn Hoogheydt geloofde dat een moderaet en weldenkend regent was, en ik daerin toestemmende, teffens daer bijvoegende hoe ik die man seer redelijk en seer werksaem vondt, soo antwoordede *πρινσ*: „Jaa overal werdt en moet er gebruik gemaakt worden van de werksame lieden, want die heeft men nodig". Ik daerop twijffelagtig te kennen gevende alsof dat juist niet altoos paalvast stondt of gebeurde, soo begon de *πρινσ* alwederom, als van oudts, op eene plaisanterende wijse te seggen: „Dat sie je immers in Utregt met seker iemant, die je bekennen moet dat seer werksaem is, is 't niet waer"? . . . menende daermede den gewese overste *Πεστερσ*. Dog ik

---

1) Namelijk *zooals zij zeggen dat wij doen.* Er stond aanvankelijk: „de contrabanden selfs vervoeren".

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.
repliceerde, dat ik dat mensch wel voor woelig, dog niet voor werksaem erkende, dan, dat ik liever daerover niet als al sprak, vermits ik mij met hem niet bemoeide .... Toens vroeg de πρινσ al wederom laggende: „Maer hoe komt dog dat hij soo alles regeert"?... Antwoordt: „Uw Hoogheydt weet dat het best en veel beter als ik 't seggen sal, maer sekerlijk moet het ieder vreemt voorkomen dat iemant, die sooveel relatie tot de regering heeft als die tang die aen den haert staat, alles bestiert en bedistelt,.. jae bijsonder iemant, die in gehele andere tijden als dese, en dus ook op eene gehele andere wijse, sijne woelagtige geest geëxerceert heeft, daervan is 't nog minder te begrijpen"... „Wel dat wete ik niet, wanneer was dat"? vroeg men al laggende. Antwoordt: „Dat soude, als hiervoor gesegt, insgelijks overbodig wesen aen je Hoogheydt te herhalen, vermits die dat alles precies genoeg weet", en doe stonde ik op om henen te gaen .... Wijders seggende dat, wegens [1]) verandering in 't tractaet van 1674, sulks nu niet wel konde geschieden, maer dat men deswegens in vredenstijt behoorde bedagt te sijn, soo antwoorde de πρινσ: „Jae, dan weet je wel, dat er niets uitgevoert werdt, dat elk dan sijn buiten soekt; nogtans is elke dag maer van 24 uuren". Dit alles sijn precies de raisonnementen van den ἔρτογ, die de πρινσ maer naesegt, gelijk mede wanneer sig nu soo tegens de Engelschen expliceert.

21 dito. Ὦρε Μαερσσευεεν [2]). Dat, toens de gecommitteerden van Amsterdam nu laast bij de πρινσ waren geweest, alles over en weer vriendelijk was behandelt geworden, maer dat sij, geen last hebbende gehadt of konnen hebben, omdat het geval van den 1sten Januari toens nog niet bekent was, soo hadde ook dienvolgens de conversatie niet anders konnen sijn dan in algemeene bewoordingen. Dat mede wel seker wist, hoe men in Amsterdam geene oorlog met Engeland sogte,

---

1) „Wegens" hier gebruikt in den zin van „wat betreft".
2) Ore Maarsseveen.

1780.

wetende, dat sulks aen gene der leden van de Republicq minder soude lijkenen dan aen hunlieden, maer dat niettemin oordeelden, dat men sig in staet behoorde te stellen, want dat men in Amsterdam niet begreep hoe ons convooy soo gering was geweest, sig soo gedragen hadt, of 't moest wesen dat men gewilt hadde, dat sulks soo soude uitvallen . . . .

Dat bovengemelde heeren gecommitteerden nogtans aen Sijn Hoogheydt hadden te kennen gegeven, dat gaarn souden sien een plan of voorstel, hoe Sijn Hoogheydt thans dagten dat de saken souden behoren te worden behandelt, ten einde daerover te konnen raadplegen &tc... maer Sijn Hoogheydt hadde niet goedgevonden sulks te doen. 'T gunt hij, heer van Maersseveen, nogtans oordeelde geen onredelijk versoek te sijn geweest. Dat hij, heer van Mxερσσευεεν, hoorde dat den ξρτογ thans sig mede sterk uitede tegens de Engelsche, en dat men daeromme wel op konde maken dat de πρινσ sulks insgelijks dede, die gewoon was meest altoos te volgen wat hem door den ξρτογ wierde voorgehouden, dan, dat beneffens mij afkeurde, dat die beyde grote heren sig in dit tijtstip soo sterk expliceerden, want dat het beter waere sig in 't geheel daerover niet uit te laten, of het selve met veel omsigtigheydt en moderatie te doen, als naderhant wederom te moeten terug gaen . . . .

22 dito. Ὠρε Ρουσε [1]). Dat alle de uitingen van den ξρτογ tegens de Engelsche, en die door den πρινσ maer worden nagebootst, thans geen ander doelwit hebben, dan omme sig te insinueren bij 't gemeen, dat tegens de Engelsche is gepiqueert, ook omme Amsterdam te gewinnen, die nogtans alle sterke uitdrukkingen tegens de Engelsche misprijsen, geensints eene oorlog met deselve soekende, wel wetende, dat alle onse etablissementen alsdan in gevaer souden wesen.

---

1) Ore Rouse.

1780.

Dog gemelde ξρτογ sal thans het raisonnement voeren, dat voortijts de stadt Amsterdam heeft gedreven, omdat, soo gemelde stadt nu al te moderaet wilde sijn, dan de schult van weerloosheydt op haer gelegt soude worden, (en) integendeel, soo die wederom wat sterker begint te spreken, alsdan sig daer wederom tegen te (sic) versetten, om, in soo een cas, daerdoor dan andermael een plasdank bij Engelandt te verdienen .... Voorts dat gemelde ξρτογ niets meer vreest, als dat particulieren leden de handen sullen krijgen in het bewint der saken, door haer raid of gedagten in een conseil op te geven [1]), 't welk gemelde ξρτογ ten uitersten soude verveelen en tegens de borst staan, willende absolutelijk alleen de directie van saken hebben en houden; ook was de πρινσ meer dan ooit thans onder den bandt van gemelde ξρτογ: omme die redenen ook soude er veelligt aenstaende week aen de voornaemste leden van de provincien werden voorgehouden een plan, met communicatie van den ξρτογ gemaakt, en waeromtrent ider in 't bijsonder wederom soude worden gehoort, ten einde geene voet altoos te geven dat er saken sonder s'hertogs weten of goeddunken werden begonnen of afgedaen..... Misschien dat mevrouw de πρινσεσσε, dit alles wel bemerkende, sig daeromtrent hadde doen sien? Dit tenminste wierde gedebiteert, dat den ξρτογ thans seer kwalijk met gemelde πρινσεσσε was, want dat hij, ξρτογ, sig hadde geuit dat hooggemelde πρινσεσσε thans niet meer hielde het behoorlijk decorum of respect, dat aen hem, ξρτογ, schuldig was.....

$\frac{28}{1}$80. Ωρε Παλλανδ [2]). Dat den ξρτογ thans aen elk soude te kennen geven, hoe hij oordeelde diegene, die de πρινσ nu radeden omme onbepaalt convooy te verlenen, de grootste

---

1) Het denkbeeld van zulk een conseil of regeeringsraad werd vooral in Amsterdam verdedigd. Zie o. a. Rendorps Memoriën, I, p. 166 en 175.

2) Ore Pallandt. Zie Reg. a. v.

1780.

vijanden van den πρινσ en van sijn huys te sijn. Dat nogtans de πρινσ op dat werk niet konde terug komen, omme reden dat er sig al te sterk op geuit hadde aan elk, die maer over de algemene saken gesproken hadde. Dat sulks dus allerverwonderlijkst soude wesen, indien daeromtrent veranderde. Dat het nogtans seker was dat den ξρτογ sig op die wijse expliceerde, dat men somtijts door d'een of ander officier wel eens konde hooren hoe den ξρτογ dagte, want dat aen desulke dikwerff sig wel eens wilde uiten, veelligt ook omme daernae te vernemen wat er een derde van sey of van dagte, dog dat het wonderlijk waere sodanige propoosten te moeten horen, overmits men, toens de resolutie tot onbepaalt convooy wierde opgeschort, hoorde seggen dat den ξρτογ sulks niet goedkeurde, en nu wederom precies het tegendeel....

Dat ook de ambassadeur van Vrankrijk openlijk te kennen gaf, hoe hem den ξρτογ hadde belooft sig te sullen interresseren voor 't onbepaalt convooy, of voor 't gevoelen van Vrankrijk, dog dat hij precies het tegendeel hadde gedaen, sulks gemelde ambassadeur maer gelegentheydt wagtede om 't selve aen den ξρτογ in persoon te seggen, dan, dat die vorst hem, ambassadeur, sedert enigen tijt overal mijden, ten einde hem niet te sien of te ontmoeten.

Dat de πρινσ voorlede jaer in Amsterdam sijnde omme de admiraliteits-magasijnen te inspecteren, men hem aldaer voor goed canon hadde vertoont datgene, dat alleen tot ballast moeste dienen, dog dat door gemelde vorst voor goed was aengesien geworden. Dat ook thans op verscheide schepen canon moest gelegt worden, dat niet van 't behoorlijk caliber voor die schepen was, sulks er vrij veel gebrek aan die kant mede resideerde. NB. Dit geval is mij door een gecommitteerde ter admiraliteit te Amsterdam tegengesproken, seggende dat sulks gedebiteert wierde door capitainen, die ons metale canon, dat wat langer was als dat der Engelsche, absolutelijk in de smaak der Engelschen begeerden te hebben.

1780.

Nopens bovenstaende conversatie eodem die met Λαρρεη [1]) sprekende, soo verwonderde die sig daer geensints over, maar bekende gaarn, dat sulks de gewoonte was van den ξρτογ ten einde altoos een agterdeur voor sig open te houden en te konnen seggen: ik ben er tegens geweest en daer komt dit en dat van daen..... Dan, dat de voorname reden daerinne te soeken en te vinden was dat, de raidpensionaris thans wederom wat meer het oor bij de πρινσ krijgende, sulks hem, ξρτογ, magtig verveelt en daerom alles kwaedt hielt wat daervan daen komt. Want anders wel begrijpen soude dat, bleef de πρινσ volhouden in 't wijgeren van onbepaalt convooy, hij de gehele Republicq tegens sig soude krijgen..... Dog dat den ξρτογ er alles aen wagen soude omme maer alleen den invloed te behouden, hoe seer 't tegens s'landts wetten en ordre ook was dat een vreemt heer, en van de luthersche religie zijnde, genoegsaem alles in de Republicq alleen dirigeerde, bestelde en regeerde.

Op de vraag wat er thans soude gedaen worden, was het antwoordt: representatiën aen Engelandt doen, onbepaalt convooy verlenen, voorts equiperen; dan dagte hem, heer de Λαρρεη, ook dat men wel wat swaerder schepen mogte aenleggen. Eindelijk sey gemelde heer de Λαρρεη, dat de πρινσ hem nog gisteren hadde gesegt, dat seker was, wanneer de resolutie tot het onbepaalde convooy maer genomen was, die van Amsterdam er tegens souden wesen omme er gebruik van te maken.....

Waerop repliceerde, dat wel wiste sulks in April en May jongstleden al te hebben gesegt en voorgehouden, aengesien toen reets meende te hebben verstaen dat die stadt niet onberaden genoeg was omme s'landts- en coopvaerdijschepen te wagen of sig in oorlog te willen wikkelen, soolang sij te wel begreep de swakke toestand, waerinne de Republicq sig opsigtelijk haere marine bevond, daerom ook op equipages en aenbouw steets hadden aengedrongen &tc..... Maer dat men mij toens antwoordede, dat men die lieden niet vertrouwen konde.....

---

1) Larrey.

1780.

$\frac{31}{1}$80. Ὥρε Ληνδεν υαν Ἔμμεν [1]). Dat volgens 't seggen van Brantsen, die den sakelijken inhout der te doene representatiën van den raidpensionaris hadde gehoort, die representatiën nog al vrij sterk souden wesen, dog dat Pallandt hem gesegt (had) van de πρινσ te hebben verstaen, dat sij nogal wel souden wesen ingerigt. Des er volgens hem, heer van Ληνδεν, dan verandering in hadde moeten komen, vermits een paer dagen geleden van den ἕρτογ hadde gehoort, dat men er in hadde gevoegt al wat men meende te doen of te moeten in 't werk stellen &tc., 't gunt den ἕρτογ afkeurde.

Eodem die. Ὥρε πρινσιπισ [2]). Dat evengemelde representatiën dese week nog souden voorkomen en dat het tijt was omme deselve te laten doen, dus dat Sijn Hoogheyt dagte dat sulks soude moeten worden ter conclusie gebragt, te meer omdat deselve nu enigermate gedresseert waren, want het articul van 't onbepaalde convooy, dat men verlenen soude, was er uitgelaten. Dog teffens soude worden geproponeert gemelde onbepaalde convooy, welk point nogtans behoorde te worden overgenomen bij de respectieve provincien. Voorts scheen de πρινσ minder geresolveert en indeciser als de vorige keren, want aerselde wel een paer malen met te antwoorden nopens het onbepaalt convooy, en sijne uiting op dat stuk was enigermate twijffelagtig en met verlegentheydt gepaert, seggende al eens: met niet te schielijk te sijn kan 't somtijts intusschen tot vreden komen.

$\frac{2}{2}$80. Slot van 't advis der respectieve Admiraliteiten, rakende de representatien aen 't Hof van Engelandt te doen [3]).

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

2) Ore principis.

3) De hier volgende concepten tot verandering van het slot der door de admiraliteiten ontworpen representatie aan Engeland in zake de

1780.

Br(antsen). Dat Sijne Majesteyt hunne vlag ongemolesteert sal doen laten, en de commercierende en navigerende ingesetenen van de Republicq sal laten in het vredig genot van hunne rechten, sodanig als die hun versekert zijn bij de tractaten, die H. H. M(ogende) d'eer hebben met Sijne Kon(inklijke) May(esteyt) te hebben, en in 't bijsonder bij dat van 1674, terwijl sij niet anders konnen doen, dan deselve behoorlijk en soo veel in haer vermogen is te protegeren.

„Terwijl H. H. Mo(gende) niet anders kunnen doen dan de commercie van de Republicq behoorlijk en sooveel in haer vermogen is te protegeren, en sig in 't vervolg te houden aen 't tractaet van 1674 en alle waeren sonder onderscheidt, die daerbij niet voor contrabande zijn erkend, naer Haar vermogen tragten te protegeren".

Of: „Terwijl H.H. Mo(gende) niet anders kunnen doen dan, sig houdende aan de regels ener allerstipste onsijdigheydt, de commercie van de Republicq behoorlijk en sooveel in haer vermogen is te protegeren, en dus doende aen derselver onderdanen te besorgen die sekerheydt en die bescherming, welke deselve met soo veel recht komen te vorderen.

Dat H. H. Mo(gende) sig durven versekert houden,

---

aanhouding van het convooi-Bijlandt zijn, blijkens de volgende aanteekening, van den schrijver zelf en van den heer Brantsen. Het ontwerp van de admiraliteitscolleges staat in de Ned. Jbb. 1780, p. 174 vlgg.

1780.

dat geheel Europa te seer overtuigt moet zijn van derselver gematigde handelwijse tot hier toe gehouden, omme dit hun voornemen (dit hun gedeclareerde) niet ten volle te billijken en goed te keuren.

Dat nogtans, eindelijk, aen H. H. Mo(gende) niets aengenamer sijn sal, dan met Sijn Groote-Brittannische Maj(esteyt) in goede vriendschap te blijven leven, en ten allen tijden gereet sullen worden bevonden omme daervan de wesentlijkste blijken (preuves) te geven, soo veel de onderhouding van eene volmaakte onsijdigheydt en haere eige veiligheydt maer enigsints sullen toelaten".

$17\frac{9}{2}80$. ῾Ωρε Βραντσεν [1]). Sprekende over een conciliatoir, te vinden nopens het slot van het advis of raport der admiraliteiten opsigtelijk de representatien aen Engelandt te doen, en over en weder ons onderling hebbende laten sien op wat wijse sulks het best soude konnen worden gevonden, soo wierd het besluit opgemaakt om dat geconcipieerde aen de πρινσ te doen sien, ten eynde Sijn Hoogheyts gedagten daeromtrent te vernemen en vervolgens die van de raidpensionaris. Hij, heer Brantsen, bij de πρινσ

1) Ore Brantsen.

1780.

komende en desselfs gevoelen vragende nopens gem(elde) twee- of drieledige concepten, soo was 't antwoord van de πρινσ, dat Sijn Hoogheyt inclineerde voor datgene, wat het meeste overhelde naar 't advis van de admiraliteyt selve, ofschoon andersints de daervan verschillende concepten geensints afkeurde; nogtans dat hij, heer Br(antsen), met de raidpensionaris daerover raadplegende, gelijk hij, heer Br(antsen), hadde gesegt te willen doen, seer wierde versogt niet te doen blijken dat daerover met de πρινσ hadden gesproken, dan, dat Sijn Hoogheyt dagte hoe de raidpensionaris liever soude verlangen dat, indien er veranderingen in 't advis moesten worden gemaakt, dat sulks geschiede (naa overneming van 't stuk in questie) op instantie van de resp(ectieve) provincien selve dan op een eenvoudig commissoriaal bij H. H. Mo(gende) gedecerneert, omdat aan dat laatste soo geredelijk niet soude durven refereren &tc. ..... De heer Brantsen vervolgens met den raidpensionaris hebbende gesproken, sonder blijk te geven dat met de πρινσ alvorens daerover hadde geaboucheert, soo hadde gem(elde) raidpensionaris in den beginne daeromtrent moeijelijkheden geoppert, namelijk, hoe dat buiten sijne principalen, die reets in gem(elde) advis hadde geconsenteert en berust, niet wel soude konnen instemmen tot veranderingen van dien aert ... die andersints hem, raidpensionaris, niet kwalijk voorkwamen.... Dan, sig een wijnig bedenkende, soo hadde hij gesegt dat, vermits er matadors, daermede denoterende 2 borgemeesters van Amsterdam, eerstdaegs stonde in s'Hage te komen, hij liever nog enigen dagen wilde wagten alvorens sig daerop te uiten ..... Edog een ogenblik daernae, wederom sig wat bedagt hebbende, soo herhaalde gem(elde) raidpensionaris aen de heer Brantsen, dat veelligt misschien beter waere die saak, was 't mogelijk, maer terstont of spoedig af te doen, oversulks hem versogt sijn papier, waerop de conceptverandering stondt, aan hem, raidpensionaris, te willen overgeven, ten eynde morgen ogtent hem daeromtrent naeder te sullen bescheydt geven ..... Middelerwijle hadde hij, heer Brantsen, aan den ξρτογ dese ogtent ten negen uuren reets met een billet

1780.

gesonden gesegde conceptveranderingen en 't voornemen omme deswegens, met goedvinden van den πρινσ, den raidpensionaris daerover te sullen onderhouden.....[a]), waerop den ξρτογ aen gesegde heer Brantsen een antwoort in geschrifte sondt, houdende dat gemelde veranderingen in 't slot van 't bovengemeld advis admirabil vondt, dan, dat hij, ξρτογ, curieus was te vernemen, niet wat de raidpensionaris, maer wat de gedep(uteerden) van Hollandt daeromtrent soude seggen ..... (Remarquabil hieromtrent is dat, hoe duidelijk en omstandig de heer Brantsen sig bij sijn billet aen den ξρτογ hadde geuit, met uitdrukking telkens van den naem van den raidpensionaris, den ξρτογ nogtans niet goedvind in sijn billet die naem te noemen, maer daer in plaatse te stellen de gedeputeerden van de provincie van Hollandt ..... Een bewijs dat die twee heeren, namelijk den ξρτογ en den raidpensionaris, sig nog onderling suspecteren. Ook was nietmin seker, seyde de heer Br(antsen), dat, ofschoon de πρινσ den raidpensionaris niet scheen verdagt te houden, de laatste nogtans de πρινσ wel en dikwerf suspecteerde.)

Voorts hadde hij, heer Brantsen, naa bovenstaende conversatie met den raidpensionaris te hebben gehadt, deselve wederom precise bij een billet aen den ξρτογ bekent gemaakt, dog waerop geen antwoort hadde ontfangen. En bij de πρινσ komende verslag doen wegens de houding van de raidpensionaris, soo was de πρινσ daerover verwondert geweest, gewagt hebbende dat de raidpensionaris daerinne soude hebben gedifficulteert. En doe Brantsen de πρινσ voorstelde om nu met de Zeeuwsche heeren te willen spreken, ten einde die te permoveren wat bij te komen omme de saake te konnen schikken,

---

a) Te noteren, dat de heer Brantsen, ofschoon menigmaal sig uit tegen 't doen of laten van den ξρτογ, nogtans nimmer nalaat, in de minste saak van gewigt, den ξρτογ daarvan te verwittigen of over te onderhouden, bij geschrifte. Zulks doet insgelijks den heer van Λυνδεν van Ἐμμεν.

1780.

soo was 't antwoort van de πρινσ, dat hij hem, heer Brantsen, versogt sulks te willen doen, als liefst daervan gedispenseert zijnde, waerschijnelijk omdat hij, πρινσ, de Zeeuwen in hun gevoelen hadde gesterkt, 't gunt de πρινσ aen hem, Brantsen genoegsaam geavoueert hadde.

Ὦρε ἐιυσδεμ [1]). Dat van der Heim [2]) aen hem, Brantsen, hadde gesegt dat de admiraliteitscollegiën reets soude zijn gescheyden, was het niet dat de Zeeuwen het werk ophielden. NB. niemant der Zeeuwen was daer present als de represent(ant) van Sijn Hoogheydt, waeromtrent van der Heim weder hadde gesegt, dat die heer veel kennis hadde, maer dat het scheen hem dese, namelijk de zeesaken, wat waren ontwent.

Ὦρε Μαερσσευεν [3]). Hoe men vastelijk vertrouwde dat dese laatste missive van den heer van Welderen en de declaratie van lord Stormond [4]) moeste toegeschreven worden aen heymelijke correspondentiën en informatiën, die 't hof van Engeland uit de Republicq ontfing en sig daer na rigtede, sulks ook nu wederom geschied was omme alhier embaras te veroorsaken en voor te komen of terug te houden de resolutiën nopens 't onbepaalt convooy, die men in Engeland, uit hoofden van die geheyme correspondentie, ongetwijffelt wiste dat eerlang stonde voor den dag te sullen komen.

Eene omstandigheydt die wijders seer onaangenaem was: namelijk, dat men niet wist op welk zeeofficier men desnoods staat soude konnen maken, dat de meeste niets uitvoerden, onder anderen capitein Rietvelt, die, met een schip naa de Guinée gedestineert, reets half January

---

1) Ore ejusdem, nl. van den heer Brantsen.
2) De secretaris van de admiraliteit op de Maas. Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Ore Maarsseveen.
4) David Murran, viscount of Stormout, sinds 1779 staatssecretaris voor het Zuider-departement. Zie Dict. of Nat. Biogr. i. v.

1780.

vertrokken en nog in een der havens van Engelandt was leggende ..... [1]).

$\frac{11}{2}$80. ᵛΩρε Λαρρεη [2]). Sprekende over het mistrouwen, dat men al nog in Amst(erdam) voedede, bijsonder sedert de brief van de heer van Welderen aen de griffier met declaratoir verbaal van lord Stormont, 't gunt aldaer opgenomen wierde als een gesogt middel dat uit de Republicq selfs was overgewaait, omme door 't employ van sodanig middel voor te komen en te beletten dat de gevoelens, die tot eensgesintheydt begonden over te hellen, soo met opsigt tot het onbepaalt convoy als tot het sig in staat stellen van te kunnen protectie verlenen, daervan soude worden teruggehouden en dus wederom op nieuw eene verwarring en oneensgesintheydt verwekken, die niet dan nadeel aan de Republicq konde toebrengen, ... soo antwoorde gemelde heer de Λαρρεη, dat soowel de Engelsche als Fransche ministers elks alhier sijne correspondentiën hielde, daervan gebruik maakte en sooveel mogelijk bewerkte dat, ingevolge van dien, derzelve hoven gebruik maakten van sodanige middelen als sij oordeelden 't geschikst te wesen om haer oogmerk te berijken, des, gestelt zijnde dat het waer was dat dese pas van d'Engelsche uit soo eene oorsaak en door die wegen was bewerkt geworden, soo was sulks onmogelijk te verhoeden, omdat men de correspondentien niet kan beletten..... Dat oversulks, soo lang men de πρινσ selfs niet kan verdenken daertoe de handt te lenen, dat die in tegendeel standvastig blijft bij sijn gedeclareerde, namelijk wel te willen dat er nu naa dit laaste gedrag van de Engelsche op

---

1) Volgens een bericht van den gezant Van Welderen was de kapitein Rietveld door besmettelijke koortsen in de Engelsche havens opgehouden, maar dit bericht en een tweede over dezelfde zaak waren van de maand Februari 1780. Zie Res. S. G. 21 en 28 van die maand. Tevoren wordt er geen melding van het oponthoud gemaakt.

2) Ore Larrey.

1780.

den 1e Jan(uari) gehouden, geresolveert werde tot onbepaalt convooy te geven, mitsgaders dat er sonder versuim tot herstel der marine werde gearbeydt, — wat men dan dog meerder nu van de πρινσ eyscht of afvordert?

Dat de πρινσ van sijne sijde meent al soo grote reden van mistrouwen tegen die van Amst(erdam) te mogen opvatten, uithoofden dat sij, thans nog niet tevreden wegens het gedrag en gedeclareerde als boven van de πρινσ, al wederom soeken op een andere wijse swarigheden te opperen en den πρινσ de voet dwars te setten, want dat de πρινσ hem, Λαρρεη, nog gisteren gesegt hadde, dat de Amsterdammers nu wederom onder de handt werkten omme stremming in de consenten toe te brengen, zulks sij maar telkens nieuwe vonsten sogten omme de πρινσ moeielijkheden te verwekken, die, soo ras hij aan de eene toegaf, straks aan eene andere wederom plaats maakte; des hadde de πρινσ gesegt: „Daer is met dat volk niet te eggen nog te ploegen, sij hebben de duivel in 't lijff, en soo lang die van Berkel [1]) daer is sal er niets goedts gebeuren". Waerop Λαρρεη de πρινσ sooveel mogelijk hadde neergezet en dog versogt te willen insien en sig te erinneren dat die lieden proportioneel sooveel interest in 't behout van de Republicq hadden als Sijn Hoogheydt, hoeveel goederen die daer ook besat,.... vermits, wanneer sij begrepen dat de πρινσ standvastig bleef bij sijn gevoelen van onbepaalt convooy en van te willen equiperen, soo dagte hij, heer de Λαρρεη, dat hun mistrouwen wel soude verminderen, hoeveel aanblasers er ook mogten weesen, en hoeseer ook den ξερτογ te kennen gaf tegens 't verlenen van onbepaalt convooy te sijn,.... maer men dagte, sij sogten door de gestadige tweedragt eene omwenteling van saken of van regering te krijgen [2]).

---

1) De pensionaris. Zie Reg. op dl. I i. v.

2) De woorden „maer men dagte" enz., tot één van twee kantteekeningen behoorende, die niet geheel in den volzin passen, zijn duidelijkheidshalve een weinig verplaatst: zij volgen in de kantteekening op „.... die daer ook besat". Ook 't woord „vermits" is onjuist: er moest „zoodat" of eenvoudig „en" staan.

1780.

$17\frac{11}{2}80.$ Ὧρε ἕερ υαν Βλεισωηκ, raidpensionaris van ὅλλανδτ [1]). Sprekende over het Hollandsche raport rakende het te geven secours aen Engelandt, soo dagt hij, raidpensionaris, dat het of blijven soude soo als hij het hadde gecoucheert, of, soo er verandering in kwam, dat sulks soude resideren in de absolute negative van de admissie der casus foederis, want dat men dagte daeromtrent duidelijk te moeten spreken, om reden dat men er goede grondt toe hadde. Wijders sprekende over de veranderingen, te maken in het slot van 't advis der admiraliteiten nopens de te doene representatiën aen 't hof van Engelandt, soo sij mij gemelde raidpensionaris dat ongetwijffelt verwondert souden wesen, als mij ietwes daeromtrent voorhielde 't geen nogtans in waerheydt aen hem ten dien opsigten gebeurt was, namelijk dat 't gehele slot, soo als het gecoucheert was, door den πρινσ niet alleen in woorden, maer selfs in een brief aen hem geschreven was geweest, 't gunt nogtans nu wederom moeste worden verandert en versagt. Nopens dese omstandigheydt heeft mij Λαρρεη denselve dag gesegt, dat het waer was dat de πρινσ aan de raidpensionaris soo gesproken en geschreven hadde, dog geentsints als naa door den raidpensionaris daertoe genoegsaem gedwongen was geweest. Ik antwoordede dat, ofschoon wel enige bevreemding (gevoelde), nogtans mijne verwondering soo groot niet was deswegens als sig misschien soude verbeelden, aengesien ik de πρινσ in dese beschouwde als opregt welwillende te sijn om de provincie van Hollandt niet te mishagen, dog nu door de contenance van de onderscheyde provincien (die tegens haere vorige gehoude gedrag niet konde aengaen, maer die sooveel mogelijk consequent behoorde te handelen) in verlegentheydt wierde gebragt, in sooverre selfs dat ook de scrupules en omsigtigheydt van die provincien niet konde tegen spreken, temeer als men, 't selve seggende

1) Ore heer Van Bleiswijk, raidpensionaris van Hollandt.

1780.

volgens den inhout van 't advis, het nogtans op de sagste, bescheydenste en op sodanige wijse dede, dat diegene, daer men het aen addresseerde, ook moest overtuigt wesen dat men aen sijn uitgedrukte gevoelens (des noodts zijnde) konde en wilde voldoen....

Naederhant, namelijk een half uur daernaa, vraegt mij de griffier Fagel of ik wilde lesen een brief, in 't Engelsch geschreven door lord Stormondt aen den heer Yorke, die dese laatste hem gepermitteert hadde aen de πρινσ te mogen laten sien, alsof NB. York dat selfs niet konde doen of die aen de πρινσ senden indien hij dat goed vond, sulks dat die overlevering van gemelde brief voornamelijk moet gedient hebben omme daervan gebruik te maken voor d'een of andere der leden van H. H. Mo-(genden)-vergadering. Dese brief was genoegsaem van denselven inhout als die van de heer van Welderen, aen de griffier geschreven, nogtans niet minder omsigtig opgestelt. „Nae de heer York uit s'konings naem te hebben bedankt wegens sijne sorgvuldigheijdt en gestadige ijver om voor 't interest van de croon te waken en van alles behoorlijk verslag te doen, soo geeft lord Stormont aen hem, heer York, kennis van de conversatie met de heer Van Welderen gehadt en van 't declaratoir-verbaal, aen hem bij die gelegentheydt gedaen".... eyndigende met te seggen, „dat soo de Republicq wilde te werk gaen volgens de reguls van reden, recht, billijkheydt en gesonde staatkunde, sij dan behoorde de partij van Engeland aen te kleven, teneynde sig in 't vervolg de saak niet te beklagen &tc.".... Dese woorden van regt, reden, billijkheydt en gesonde staatkunde interpreteerde ik, dat wij die op gene andere wijse behoorden te verstaen als met ons perfect neutraal te houden, en dat wij 't in die sin met lord Stormont volmaakt eens moesten wesen, maer de griffier dagt, dat daerin opgeslote lag, dat Engeland wel wiste dat wij geen secours konde geven, maer dat die croon alleen verlangde en wilde dat wij tot geen onbepaalt convooy besloten.

Bij gelegentheydt van 't aen mij overgeven van voorgemelde Engelsche brief, soo gaf mij de griffier bij abuis

een geheel ander papier, in 't Fransch geschreven, zijnde het eerst stuk een copie-brief (soo 't mij toescheen) van den heer de la Vauguion, ambassadeur van Frankrijk, aan den heer de Vergennes [1]), vermits er een paer maal in voorkwam „monsieur le Comte"; sij was gedateert op den 8 Februari, bovenaen stondt Von en in 't beloop van de brief waren somtijts maer enkele letters als à,.... waerschijnelijk waermede d'een of andere naem in 't cijffer was gestelt geweest. Wijders rouleerde die brief over eene eenvoudige conversatie, die hij, ambassadeur, met de raidpensionaris hadde gehadt nopens het gevraagde secours door Engelandt, waerop of waeromtrent de raidpensionaris soude geantwoordt hebben, dat met sijn pen hij dat secours of de casus foederis nimmer soude toekennen.... voorts hoe scrupuleus hij, ambassadeur, ook was in 't geloven van saken, vermits door 't dikwerf sien veranderen van dien daeromtrent seer swak was geworden, nogtans ten desen meende, dat de raidpensionaris hem opregt hadde bericht.

De twee anderen brieven waren sonder datum, bovenaen stondt Ma.; wijders handelde die veel over de negociatie van Engelandt met Ruslandt en nopens 't gedrag en houding van de heer Simolin [2]), Russische minister te London, over wien de schrijver van dien brief niet seer tevreden scheen, omdat die sig ook wat ruim soude hebben uitgelaten over 't Deensche hof, alsof dat de Russische gevoelens wel soude moeten volgen &tc., ... waeromtrent de Deensche minister nogtans seer modest hadde geantwoort en te kennen gegeven nergens van te weten in dat opsigt; ..... ook scheen er uit te blijken, dat er negociatien met Pruissen aan de gang waren of gesogt wierden.

De eerste brief schijnt dus van de heer De la Vauguion te sijn, die deselve schrijft uit s'Hage naa Parijs aen de

---

1) Over Vauguyon en Vergennes zie Reg. op dl. I i. v.

2) Simolin was Russisch minister-plenipotentiaris in Engeland. Zie o. a. Res. S. G. dd. 12 April 1780.

1780.

graef de Vergennes, en vermits deselve gedateert was van den 8 Februari, soo is 't waerschijnelijk dat deselve hier in 's Hage door corruptie van een der secretarissen of copisten uit het hotel van Vrankrijk moet sijn gekomen in handen van den griffier. De twee andere schenen uit Engelandt te komen, misschien aan de heer De la Vauguion en door die wederom te versenden naa Parijs, en dat deselve dus insgelijks door middel van corruptie hier of in Engeland in handen van de griffier zijn gekomen..... Dit is tenminsten seker dat, soo straks ik deselve aen gemelde griffier terug gaf met aenduiding dat hij mij een verkeert papier hadde gegeven (soo ik geloofde), soo was hij niet wijnig verstelt en sey mij ten eersten, dat hoopte sulks voor mij soude houden, dog wanneer ik hem vroeg of die twee laatste brieven van de graaf Malsahn waren, soo antwoorde hij mij: „Vraagt het mij niet, ik durve het niet seggen". NB. Die graaf Malsahn is thans minister in Engelandt wegens 't Pruissische hof.

$\frac{11}{2}$80. ″Ωρε Βρανδτενβ(υργ) [1]). Dat den ″ερτογ sig thans allersterkst uit tegens den raidpensionaris, en dat sig ook niet sien sedert eene goede wijle. Zulks hadde Βρανδσενβυργ van iemant, in wiens tegenwoordigheydt den ″ερτογ sig soo hadde geëxpliceert.

″Ωρε γριεφφιερ Φαγελ [2]). Dat Landsbergen [3]) van Keulen was ontboden omme met hem mondeling te spreken nopens een coadjutor voor Keulen en Munster, waertoe de koning van Pruissen de Republicq aansogt, namelijk

---

1) Ore Brandsenb(urg). Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Ore griffier Fagel.

3) Van Lansbergen was commissaris te Keulen. In Maart werd hij op voorstel van Friesland tot resident benoemd, ook bij den Westfaalschen Kreits. Het „huis van Oostenrijk" begeerde, zooals later bleek, het coadjutorschap voor den aartshertog Maximiliaan. Zie Res. S. G. dd. 14 en 15 Juni 1780.

1780.

om te helpen medewerken, dat de prins van Hohenlo wierde coadjutor te Keulen, en den heer Van Furstenberg te Munster; sulks moetende geschieden buiten weten van den jegenswoordige Cheurvorst, soo was 't beter die negociatie in persoon met Landsbergen te overleggen als met brieven..... Het huys van Oostenrijk scheen wel te sijn voor den prins van Hohenlo, dog niet seer geporteert voor den heer Van Furstenberg.

$\frac{11}{2}$80. ῾Ωρε Ρουσε [1]). Dat den ἕρτογ nog geen twee dagen geleden aen iemant soude gesegt hebben, die het hem soo straks weder hadde verhaalt, dat hij, ἕρτογ, in 't geheel nergens meerder over wierde geconsuleert of onderhouden, sig selfs beklagende over de πρινσ, 't gunt ook dikwerf sonder enig menagement aan andere menschen te kennen geeft; nogtans hadde hij, ἕρτογ, opsigtelijk het eerste point, omtrent agt dagen geleden aen hem, Ρουσε, en aen Πεστερσ (bij den ἕρτογ eetende) gesegt: „Ik krijg nooit de saken van de πρινσ voor elf uuren geslagen s'nagts, sulks ik dan den gehele nagt moet werken en naauwelijks mijn rust kan hebben". Hoe nu die twee saken overeen te brengen zijn, namelijk het niet geconsuleert worden en nogtans het gestadig moeten werken, werdt de vraeg..... Voorts was zeker, dat den ἕρτογ thans seer wijnig sprak met den raidpensionaris, want die hadden sig niet gesien misschien meer dan 3 maanden geleden.

$\frac{17}{2}$80. ῾Ωρε ραιδπενσιονάριστ [2]). In het admiraliteits-besogne, onderwijle dat voorgelesen wierde het plan en schikking nopens het equipage voor 1780, sprekende over gemelde saak, soo opperde ik de meermale aan mij gemaakte swarigheydt, voornamelijk door den secretaris van der Heim, te weten,

---

1) Ore Rouse.
2) Ore raidpensionaris.

1780.

de moeyelijkheydt omme matrosen en zeevarent volk te bekomen, waerop den raidpensionaris mij straks antwoordede: „Dat daer gene swarigheydt voor was, als men deselve maer wilde hebben", en mij naa sig toetrekkende omme mede naa de schoorsteen te gaan, soo sey hij mij aan 't oor: „Dat sedert wijnig dagen den minister van Ruslandt [1]) bij de πρινσ was geweest omme van wegens sijn hof zeevolk aan te presenteren, dat ook bij hem daerover was geweest, dog teffens aan hem, raidpensionaris, hadde gesegt, dat niet met den ἕρτογ hadde gesproken, dat ook sulks niet meende te doen, omdat wel wiste dat hij, ἕρτογ, geen vriend van sijn hof was en om die reden alles soude doen wat konde omme de saak niet te doen reusseren".

Bij de πρινσ zijnde, soo hadde die gevraagt aan gemelde Russische minister: „Of hij met de raidpensionaris hadde gesproken, andersints sulks te moeten doen"..... Des er enige hope was dat die saak souden hebben konnen worden bevordert,..... dog dat gemelde minister een paar dagen daernaa, sonder ietwes aan hem, raidpensionaris, te seggen, was gegaen bij den ἕρτογ en die insgelijks over de saak hadde gesproken, die sig gehouden en geuit hadde alsof deselve seer goed vondt, dog teffens aen meergemelde minister hadde gevraagt of hij den raidpensionaris daerover gesproken hadde, dan, waerop hij geantwoord hadde van neen, maer wel de πρινσ, 'tgunt de raidpensionaris allervreemst vondt, eerstelijk het niet willen spreken met den ἕρτογ om redenen voorseyd, naderhant het te doen sonder iemant daeromtrent te verwittigen, en doe ten derdemale te ontkennen van met hem, raidpensionaris, daerover te hebben gesproken, wel hebbende moeten weten dat, soo ras hij de πρινσ hadde gesien, die teffens wist dat hij met de raidpensionaris hadde gesproken, sulks onmogelijk voor den ἕρτογ konde verborgen blijven. Derhalven dat hij, raidpensionaris, oordeelde gemelde minister van Rusland

---

1) Prins Galitzin.

1780.

(prins Gallitzin) bekwamer te sijn voor eene physische demonstratie of materie als voor eene politique negociatie. Dat hij, Russisch minister, nu wederom, sonder iets te seggen, naa Amsterdam was vertrokken, omme aldaer over de saak te spreken, dan, dat meende dat hij sig daer verkeerdelijk hebbende geaddresseert, sulks de saak wel geheel te niet soude konnen doen lopen.

$\frac{17}{2}$80. ῾Ωρε Βρανδσεν [1]). Aan den ἕρτογ daags te voren wederom largo hebbende geschreven hoe het raport nopens de representatiën, aan Engeland te doen, was gedresseert, en wat de Zeeuwsche representant daer al tegens hadde gehadt en hoe die verandert was op dat stuk, apparent door den πρινσ sijnde gesproken of wel door de persuasien van hem, Brantsen, die 't selve ook aan sijn vriend Brakel hadde beduidt [2]), en dieselve dag bij hem, ἕρτογ, etende en vóór sijn vertrek vandaer, soo soude den ἕρτογ aen hem, Βραντσεν, gesegt hebben dat de gemaakte verandering goedkeurde en de geopperde swarigheden door den Zeeuwsche representant niet begrijpen konde ..... En wijders over de generale saken sprekende, soo soude den ἕρτογ hebben te kennen gegeven dat zig niet veel goedts van deselve beloofde, ten minste niet voor ons, bijsonder wanneer er schielijk vreden gemaakt wierde,.... waerschijnelijk dus dat Vrankrijk en Engeland, beyde van ons t'onvreden zijnde, bij sodanige vreden onse belangens geheel uit het oog souden verliesen en sig onser wijnig laten gelegen leggen .....

῾Ωρε Βρανδσενβυργ [3]). Dat voor vast meende dat de Zeeuwen tegens alle protectie der commercie (hoegenaemt)

---

1) Ore Brandsen.

2) Aangezien hier van een mede-gedeputeerde van Mr. Brantsen in de generaliteits-vergadering sprake moet zijn, wordt waarschijnlijk bedoeld Philip Jacob baron van Brakel, die in dat college zat voor Zeeland. Zie Bericht van de hooge vergaderingen te 's Gravenhage.

3) Ore Brandsenburg.

1780.

waren, en dat ook niet meende dat sij ligt tot onbepaalt convooy souden resolveren.

$\frac{18}{2}$80. ᾽Ωρε πρινσιπισ [1]). Dat nopens het onbepaalt convooy altoos 't selve dagt als voormaals, want dat door de Engelsche haer toedoen selfs men thans sig niet anders gedragen konde, dog hadden sij sig tevreden gehouden met te beletten dat er geen swaer hout wierde geconvoïeert, soo soude men het nog hebben konnen insien en provisioneel uitstellen 't verlenen van onbepaalt convooy. Dat sij, Engelschen, nog in staat genoeg waren om 't hoofd te konnen bieden aan beyden de kroonen van Vrankrijk en Spangen te samen, ofschoon sij met America ook nog in oorlog waren. Maar dat het in haer eygen boesem schuilde, dat daer het meeste kwaadt sat, want dat, om de handen in 't ministerie te krijgen, die van de tegenpartij alles sacrifieren soude, tot den ondergang van haer vaderlandt incluis, sulks, hadde men er een half dousijn van die schurken en wargeesten den hals gebroken, het was niet dan des te beter geweest, onder anderen, soo een hertog van Richemond [2]) was een der verfoeyelijkste menschen mogelijk.

Daernae sprak de πρινσ omme met de Noordsche mogentheden aen te leggen, ten eynde op eene gelijke voet tesamen de onderlinge commercie tegens de geweldenarijen der Engelsche te beschermen, seggende daertoe reets aensoek te hebben gekregen van de Keyserin van Ruslandt, door haer minister de prins Gallitzin, die sooeven nog deswegens bij de πρινσ was geweest. Toens een woord seggende of men met die mogentheden gene mediatie van vreden soude konnen voorslaan, antwoorde de πρινσ, dat dat voor ons ongeraden was, want dat of de Americanen moesten verklaert worden vrij te sijn of afhankelijk: die eerste voorslag konde van ons niet komen,

---

1) Ore principis.

2) Charles Lennox, duke of Richmond, was een der heftigste leden van de oppositie in het parlement. Zie Dict. of Nat. biogr. i. v.

1780.

wilden wij met Engeland wel blijven, en de twede insgelijks niet, wilden wij met Vrankrijk rust behouden. Vervolgens over de noodsakelijkheydt der harmonie onder de respectieve provincien, bijsonder met opsigt tot de te beramen middelen, sprekende, en dus ook over de stadt Amsterdam, hoe dat ik begreep dat deselve meerder interest dan een eenig lid van de regering hadde omme den oorlog met Engeland te vermijden, derhalven hoe ik dagte dat sij selfs soude moeten voorkomen al wat daer gelegentheydt toe konde geven, des, was die stad voor 't onbepaalt convooy beneffens d'andere grote steden, sulks moest toegeschreven worden aan de reden omme daerdoor 't kwade effect der Franssche edicten uit de waerelt te krijgen en ook bijsonder ter bewijs van stipte onsijdigheydt, die sij wilde betragten,.... maer de *πρινσ* sey, dat hij nog die confiance niet konde krijgen die wel wenste (te) hebben in haer opsigte, want die hebbende, dan soude hij, *πρινσ*, insgelijks geloven 't geen ik sey, dog 't gelove was een gave die men sig niet geven konde als men wilde; nogtans was 't waerheyt dat, kwam er geen enigheyt, soo was de Republicq nae de donder, nae de maan, verloren .....

$17\frac{19}{2}80.$ *Ὦρε Ρουστε* [1]). Dat korte dagen geleden bij den *πρινσ* komende en sprekende over de generale saken, bijsonder wanneer nu 't onbepaald convooy was verleent en men geen zeevolk konde krijgen, wat sulks voor effect soude konnen hebben, maer dat, met de raidpensionaris daerover insgelijks hebbende gesproken, die terstont de swarigheydt hadde uit den weg geruimt met te seggen, dat men een embargo op de coopvaerdijschepen behoorden te leggen en zeevolk te pressen, gelijk men in Engeland gedaen hadde, en dat er dan ras volks genoeg te vinden soude wesen,.... wanneer de *πρινσ* soo perplex hadde gestaen, dat naauwelijks in twee minuten een woord hadde gesproken, welke

1) Ore Rouse.

1780.

contenance dus moeste worden geattribueert: óf dat den πρινσ en den raidpensionaris sig thans de eene en andere saak cacheren, óf dat het een secreet was dat de πρινσ verwonderde te sien gereveleert, óf wel dat de saak selfs eene gehele nieuwigheydt voor de πρινσ was, die hem des te meer frappeerde, uit hoofden dat misschien niet gaarn soude sien, dat men die weg insloeg of dat sodanig middel soo gemakkelijk te vinden waere..... Met den raidpensionaris onlangs gesproken hebbende over de lastigheyd van sijn post, soo soude die aan hem, Rouse, verklaert hebben dat, bijaldien er geen middel gevonden wierde omme verandering te brengen in 't tractaat van 1674, en dat sulks voor altoos moeste blijven soo een steen des aenstoots in de regering, het alsdan onmogelijk was voor een minister de saken gaande of op eene behoorlijke voet te houden, en dat men het hem wel soo noede [1]) konde maken, dat hij eerder als men dagt sijn post kwam neder te leggen.

$\frac{20}{2}$80. ᵛΩρε Βρανδσενβυργ [2]). Dat hij, met den ᵛεϱτογ hebbende gegeten bij Lynden Blitterswijk of bij iemant anders, nae de tafel hem, ᵛεϱτογ, hadde aengesproken of bedankt wegens sijn neef Hekeren van Walie [3]), waernae den ᵛεϱτογ hem terstondt op sijde hadde getrokken en gesegt: „Comment trouvés-vous, que les choses vont, elles vont misérablement mal, et sont étrangement conduites, n'est ce pas"?... Dog waerop hij, Βρανδσενβυργ, liefst niet antwoordede, ook niets gesegt hadde.

ᵛΩρε Βρανδσεν [4]). Sprekende over alle de stukken van staat, hoe die thans sonder de minste tegenspraak wierde

---

1) Waarschijnlijk „moede".

2) Ore Brandsenburg.

3) Hier moet bedoeld worden of Evert Ludolf baron Van Heeckeren van Waliën en Kemnade, gedeputeerde ter generaliteitsvergadering voor Gelderland (Zutphen), óf diens zoon Ludolf Frederik. Welke gunst de dankbetuiging gold, blijkt niet.

4) Ore Brandsen.

1780.

gedrukt, selfs in de couranten geplaatst, waer tegens behoorde te worden voorsien &tc.,.... soo moest hij bekennen (gelijk den oudsten heer W. v. Lynden [1]) enige dagen geleden insgelijks hadde geavoueert), dat de Vriessche resolutie [2]), een jaer geleden met autoriteit sijnde gedrukt, veel hadde gecontribueert dat men in andere opsigten daeromtrent mede geen menagement sag gebruiken. Dat selfs de Geldersche resolutie tegens het onbepaalt convooy voorlede jaer was gedrukt geworden in s'Hage, op voorslag van den ξρτογ, die het aen de borgemeester Piek [3]), toens in s'Hage sijnde, hadde gesegt, en waeromtrent Brantsen, met Piek sprekende, hadde gevonden, dat hij sulks niet hadde behoren te laten doen, — wanneer Piek den ξρτογ daer nog over wilde spreken met aanhaling dat Brantsen er tegens was, dan, 't gunt Brantsen versogt dat hij laten soude, omme met sijn vingers de carstanjes niet uit het vuur te halen.

$\frac{19}{2}$80. "Ωρε Λαρρεη [4]). Dat de πρινσ steeds volhardede met sig te verklaren voor het verlenen van onbepaalt convooy, dat ook nopens het gevraegde secours gene swarigheydt scheen over te blijven, vermits men in Hollandt 't eens was om 't selve te wijgeren, dan, dat het er nu alleen op aen soude komen of men de casus foederis soude admitteren of niet; de meerderheydt was voor de nonadmissie van dien, Zijn Hoogheydt met de ridderschap dagten dat men die behoorde te erkennen, sulks dat er

---

1) In de generaliteits-vergadering zaten in dezen tijd voor Gelderland de heer Willem van Lynden van Hemmen, vanwege het kwartier Nijmegen, en Dirk van Lynden van Swanenburg vanwege het kwartier van de Veluwe. Wegens Arnhem was de heer Brandsen gedeputeerd. Zie Bericht enz.

2) De resolutie van 1 Sept. 1779, waarbij Friesland zich verklaarde tegen het verleenen van onbepaald convooi. Zie Res. S. G. d.d. 6 Sept. van dat jaar. Vgl. Ned. Jbb. 1779, p. 1104.

3) Zie Reg. op dl. I i. v.

4) Ore Larrey.

1780.

dan geene eenparigheyd soude wesen in een saak van dat gewigt, hetgunt nogtans seer te wenschen was, al waeromme hij, heer de Λαρρεη, met de πρινσ daerover nog onlangs gesproken hebbende, hadde gevraagt warom dog Sijne Hoogheydt hadde goed gevonden sig soo schielijk daeromtrent in de ridderschap te uiten, jaa selfs te bewerken dat de ridderschap tot dat gevoelen overhelde, 't gunt te minder nodig scheen, omdat Sijn Hoogheydt sig daardoor 't middel ontnam omme een concilatoir voor te slaen, hierinne bestaende, namelijk het gantsche articul van de casus foederis te omitteren of te seggen: al exteerde hetselve, men nogtans &tc..... Maer dat ook wijders door dese nieuwe pas, geheel strijdig met het gevoelen van Amsterdam, die absolutelijk was voor het verwerpen van de casus foederis, Sijn Hoogheydt sig alwederom verdagt maakte bij gemelde stadt, en dus in een tijdstip, dat men wat nader bij den andere stonde te komen ('t gunt ook allernoodsakelijkst waere), daerdoor opnieuw aan verwijderingen wierde plaats gegeven.... Waerop de πρινσ, naa 't selve eerst te hebben willen goedmaken, daegs daeraen nogtans hadde gesegt: „Ik gelove in waerheydt dat gij gelijk hebt". .. Dog dat gemakkelijk wesen konde dat de πρινσ in dat voetspoor was gebragt door den ἕρτογ, om de raidpensionaris tegen te gaen, die men wist dat even gelijk de stadt Amsterdam was voor het rejecteren van de casus foederis.

Ὦρε Βρανδσεν [1]). Dat den ἕρτογ absolutelijk van alles wilde wesen onderrigt, dat hem, Βρανδσεν, nog gisteren hadde te kennen gegeven hoe seer thans gepiqueert was tegens den raidpensionaris, en dat, hoeseer hij ook den ἕρτογ op dat stuk sogte neer te setten en den raidpensionaris sogte voor te spreken, dat sulks alles niet helpen konde. Dat nogtans den ἕρτογ daerdoor veel kwaad aen den πρινσ dede, vermits die sonder de persoon van

---

1) Ore Brandsen.

1780.

den raidpensionaris nietwes in de provincie van Holland konde uitvoeren en dienvolgens van wijnig nut voor de Republicq konde wesen..... Dan, dat den ξρτογ veelligt vreesde dat, kreeg de raidpensionaris te veel voet bij den πρινσ, dan sijn invloed daerdoor soude moeten verminderen en misschien geheel kwijt raken.....

Ωρε Καππελλε υαν Σχοναυωεν [1]). Dat Athlone [2]) jegenswoordig dagelijks op den ξρτογ afging op eene violente wijse. Dat niettemin soo dikwils mogelijk met beyde de Pesters ommegong, jaa dat hij al sijne vermogens en kunsten in 't werk hadde gestelt om hem, Cappelle, bij Klaas Pesters te doen komen en daermede ommegang en kennis te doen houden.

Ωρε Ρουτε [3]). Dat den ξρτογ niet in staet was ietwes op 't papier te brengen in dese netelige tijden, waerdoor eene bemiddeling soude konnen worden gevonden, dat, al konde hij 't doen, soo soude hij 't nogtans niet willen, om reden dat wel begrijpt dat, als er ietwes aan mankeerde, men de schult op hem soude leggen, daer nu integendeel er sig quasi buiten hout en alles critiseert wat in sijn handen komt.

Dat onlangs met de griffier sprekende over de buitenlandsche saken en over enig nieuws, dat er mogte sijn ingekomen, soo soude de griffier aan hem, Rouse, gesegt hebben: „Ik wil je wel laten sien t'een en ander wat er ingekomen is, dog gij moet mij nergens naa vragen, omdat ik er niet gaarn op soude antwoorden, vermits ik wil en moet soeken de heren van Hollandt te menageren. Sodanige precautie moet dus geagt worden òf uit politic

---

1) Ore Kappelle van Schonauwen. De heer Gerlach Theodoor van der Capellen, heer van Schonauwen, sinds 1769 lid van de Utrechtsche ridderschap.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Ook hij was in 1769 in de Utrechtsche ridderschap gekomen.

3) Ore Rouse.

1780.

voort te spruiten òf dat men hem gesegt heeft dat men hem suspecteerde".

$\frac{22}{2}80$ ᵛΩρε Λαρρεη [1]). Dat, soo de borgemeester Temmink [2]) regt spel speelde, dat er dan hope scheen dat sig de saken soude konnen schikken, dog soo niet, soo raakte men meer dan ooit uit malkander, en indien sulks plaats hadde, stonden er onaangename gebeurtenissen voor den dag te komen ..... Op mijn vrage of er ook questie was geweest van de augmentatie der troupes te lande, antwoort: men geloofde van jaa, dog niet op de voet van 't laatste plan nog bij wijse van accrochement, maer wel, dat geloofde dat het geoppert was, omdat men niet wist in hoeverre de provincie van Gelderlant daer van af soude sien of op insteren, waerop ik repliceerde, dat dog niet hoopte men daeraen soude blijven hangen of sulks willen doordringen, omdat ongetwijffelt die voorslag of instantiën niet soude worden toegeschreven aen de provincie van Gelderlant of derselver regenten, maer sekerlijk aen de πρινσ. En dus, soo de saken daerdoor wierden afgebroken, men het *non-succes* daervan wederom aan de πρινσ soude wijten. Waeromtrent men mij niet tegensprak, alleen scheen men verlegen te sijn waer scheepsvolk te vinden, die er soo nodig waren. Waerop repliceerde: bij Noordsche mogentheden die te soeken, gelijk allang door Hollandt is voorgeslagen geweest, of de 5e man van de commercie [3]), of een algemeen embargo, gelijk in Engelant is geschiedt .....

ᵛΩρε Φρευλε Δανκελμαν [4]). Sprekende van de πρινσεσσε, die door verkoutheydt en klieren aen den hals sig nog niet wel bevondt: dat, bijaldien Haere Koninklijke Hoog-

---

1) Ore Larrey.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Namelijk van de bemanning der koopvaardijschepen.
4) Ore freule Dankelman.

1780.

heydt dese somer niet konde naa buiten gaen, sulks die kwalen niet soude verminderen, aengesien de wijs van leven, die men aen 't hof hielde (tijde dat men in den Haeg was), 't gunt soo wijnig regelmatig toegong, dat het sterkste en gesontste mensch daerdoor siek soude moeten worden, want dan eens at men ten drie uuren, dan ten vijf, dan ten ses, ook al ten seven uuren s'avonts, vervolgens laat souperen, lang op blijven, om wat te doen? anders niet als om sig dodelijk te ennuieren, gelijk sulks het geval genoegsaem dagelijks van de πρινσεσε was, buiten en behalven opsigtelijk de publique saken de onaengenaemheden die men dagelijks moeste hooren, 't gunt al mede dat disgracieuse geensints verminderde. Jaa dat de πρινσ door dat leven sig selve veel tort dede. Dat die derhalven, welke de opvoeding van soo een heer hadde gehadt, vrij wat te verantwoorden soude hebben .....

Ὼρε Βρανδσενβυργ [1]). Dat de saken nog op vrij losse schroeven schenen te staen en te gaen, want dat dese ogtent om 12 uuren iemand aen de πρινσ vragende wat er in Vrieslandt gedaen souden moeten worden nopens 't convoy, was 't antwoort: „Men soude het nog wat insien" ..... Niettemin om één uure hadde de πρινσ selver naa Friesland geschreven dat men daertoe behoorde te resolveren ..... Dat gehoort hadde dat de zeecapitains naa 't geval van Byland niet meer souden willen convoieren.

Ὼρε Εἶδεν Ρεινεστειν [2]). Sprekende over een calange, door de fiscaal van d'admiraliteit van Friesland gedaen in 't landschap Drenthe, en waeromtrent hij, fiscaal, conform het gewijsde van gemelde admiraliteit de executie wilde vervolgen, onder kennisgeving van gesegde voornemen aen den drossardt van bovenstaand landschap, alles, soo de fiscaal meende, ingevolge het reglement van 1725, vroeg

---

1) Ore Brandsenburg.
2) Ore Heiden-Reinestein. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.
mij den heer van Heiden (drost van Drenthe) „wat daer van dagte". Antwoort: „Dat onder verbetering oordeelde 't best te sijn, af te vragen enige redenen van 't beklag en de daeruit voortgevloiede gronden, waerop het gewijsde steunde, wanneer ik soude hebben aengenomen den delinquent door sijn competenten regter, ter genoegdoening van opgemelde admiraliteit, te doen straffen, of, bijaldien uit de gewijsden was bevonden beter te wesen dat hij door de admiraliteit selve wierde gecorrigeert, soo soude ik aan denselve daertoe territoir hebben verleent" ..... Op t'een en ander was men het met mij eens, en men voegde daerbij: „Dat is net het cas, soo als ik het stuk „der militaire jurisdictie begrijpe en beschouwe".

$17\frac{29}{2}80.$ Ὥρε Ρουσε [1]). Dat de πρινσ sedert 5 à 6 jaren oneindig was verandert, namelijk dat veel diffidenter en mefianter was geworden, ook minder resolut en vaderlandsdenkende, dat sulks alles hadde ontleent van het karakter van den ἕρτογ, die anders niets beoogde als dat niemant in enig vertrouwen bij de πρινσ werd toegelaten als hij alleen, voorts een militair gouvernement, was 't mogelijk, in te voeren, met de gemene soldaten tragten wel te sijn, door hun aen te spreken, klijne douceurs te besorgen &tc, dog onder de handt hun deftig laten straffen door hunne capitainen of onderofficiers ..... Nopens de militaire jurisdictie was de πρινσ soo jalours en soo door den ἕρτογ vooringenomen gemaakt, dat diegene, die sig daer maer enigsints tegen versette wilde, wierde door de πρινσ gehouden voor de grootste vijand van Sijn Huys. Desniettemin meende gemelde heer Rouse, dat er thans in Hollandt verscheide regenten waren, die alleen wagtede op een voorbeelt in gemelde provincie, omme te tonen dat sij dat stuk op gene gemene wijse beschouwden. Ook hadde men nog onlangs een geval te Dort gesien, daer men met de executie van een militair persoon was voort-

1) Ore Rouse.

1780.

gegaen, sonder te wagten naa enig decreet of resolutie van den hogen krijgsraedt &tc. Dat den ℨρτογ sig even voor en naar de meerderjarigheyd van de πρινσ door Rouse liet onderrigten met wie men in Gelderlant soude konnen spreken en corresponderen; die aengewesen zijnde en den ℨρτογ daervan bij continuatie gebruik makende, zoo schreef hij, ℨρτογ, toens aen Rouse, waervan nog brieven besat, dat die lieden schurken waren &tc..... Selfs voegde gemelde ℨρτογ daerbij, dat het van hem hadde afgehangen om de πρινσ toens in Gelderlant voor souverain te doen verklaren, hebbende verscheyde regenten sulks toens verbotenus aengepresenteert. Dat de πρινσ in de Republicq nimmer sijn crediet of invloed konde verliesen (volgens hem, ℨρτογ), om reden dat, als vandaeg al een vijand kreeg of een vriend verloor, morgen wederom twee en meer vrienden konde maken door alle de posten en ampten die te vergeven hadde, des hartelijk lagte om de swarigheydt, die geoppert wierde, alsof de πρινσ door dese of gene behandeling zijne goede vrienden verloor.

Nopens de griffier Fagel hadde de πρινσ gesegt dat die allerindiscretelijkst met de saken van staat te werk ging, want dat nog onlangs aen den Franschen ambassadeur hadde copie gegeven van de laetste representatien aen het hof van Londen gesonden.

Opsigtelijk de nu swevende saken hadde de πρινσ aen hem, Rouse, gesegd nog wat te wagten om te sien wat Hollandt op die stukken soude te berde brengen &tc.,... dog waerop Rouse gerepliceert hadde te geloven, dat het beter ware dat de andere provincien eerst haer sentiment ter generaliteit bragten, om reden dat men anders in Hollandt terstondt meent en segt, bijaldien sodanig sentiment niet volkomen conform met Hollandt is, dat sulks aen de πρινσ moet worden geweten, die hetzelve aldus in de provincien reets heeft bedistelt of soo gewilt. Ook over 't secours sprekende hadde de πρινσ gevraegt of hij, Rouse, daeromtrent iets op 't papier hadde gestelt, en die geantwoordt van jaa, dat voor sig eene kladde hadde geformeert, waerop de πρινσ verlangde deselve te sien en al lesende veelmalen knikte (goedkeurender wijse), dan,

1780.

wederom d'eene of andere passage herlesende op 't laest gesegt hadde, dat wel tevreden soude wesen bijaldien men het op die voet sooverre konde brengen, want dat ook liefst niet van de casus foederis wilde spreken. Dan, was Rouse verwondert dat de πρινσ niet vroeg om 't papier te houden, gelijk andersints gewoonlijk dede, om 't aan de ξρτογ te laten sien. Zulks hij daeruit besloot alsof die naauwe correspondentie wat was verflaauwt, gelijk hem van andere sijden mede was voorgekomen. Dog 't gunt mij geensints gebleken was.

$\frac{5}{3}$80. Ὼρε Λαρρεη [1]). Dat het er thans op aenkomt of men in Hollandt sal resolveren tot het inleveren der consenten of niet. Dat, bijaldien sulks stuidt of maer terug geset werdt, dat in sodanig geval de πρινσ niet te houden sal wesen, vermits die meent thans al te hebben gedaen wat van hem vergen konde opsigtelijk het disponeren der respectieve provinciën met relatie tot het onbepaalde convooy, waervan reets de resolutie van Vrieslandt daer was, die absolutelijk niet soude zijn genomen geweest op die voet, bijaldien de πρινσ daer niet over geschreven hadde naa gemelde provinciën en het selve hadde aengeraden [2]). Op gelijke voet stonde het te geschieden in Overijssel, in Stad en Lande, ook in Utrecht (Hollandt reets per se sig daerop hebbende geuit), des soo was er al de meerderheydt. Want nopens Zelandt, ofschoon de πρινσ als premier-noble daer voor was, soo soude het in die provinciën nog wel tegenstandt konnen vinden, meende men. Gelderlandt dagt men dat ook voor 't onbepaalt convooy soude zijn. Ten minsten sulks hieldt men staande, ofschoon enigsints flaauwelijk. Eindelijk, het besluit was dat, soo men daertoe, namelijk tot het inwilligen der consenten in Hollandt, niet ras resolveerde, het te vresen

---

1) Ore Larrey.

2) Den 29en Februari 1780 nam de provincie Friesland eene resolutie ten gunste van het onbepaald convooi. Zie Res. S. G. dd. 3 Maart.

1780.

was, dat de πρινσ in sijne wijse van denken niet soude persisteren (die men met veel moeiten daertoe nogtans hadde gekregen, alleen omme de saken sooveel mogelijk buiten verwarring te houden) en die steets van andere sijde (namelijk van de kant van den ξερτογ) daerin was en nog wierde teruggehouden. Zulks men voorsag de grootste confusie mogelijk, want dat de πρινσ thans moeyelijk was geworden, seggende tegens hem, Λαρρεη: „Gij weet wat [1]) ik al gedaen heb wat ik konde, soo in Vrieslandt als in andere provinciën, omme deselve te disponeren als boven. Frieslandts resolutie is daer nu reets, soodat het schijnt dat sij (namelijk Amsterdam) mij bedriegen willen, of dat sij mij voor een eervergeten schurk aensien, dat in al hetgene ik gesegt en aen hun verklaert hebbe ik mijn woord niet soude houden". Enfin, hij, heer de Λαρρεη, voorsag en vreesde, soo er in Hollandt niet tot de consenten besloten wierde, dat alles in de Republicq in de uiterste verwarring soude geraken, want dat de πρινσ thans seer gepiqueert was en men dus van andere sijde (den ξερτογ) veel velt op hem won. Ook kon hij mij versekeren, dat men op Engeland geen de minste staat moeste maken, vermits sij daer hoe langer hoe dolder dagten en te werk gingen ..... Op mijn seggen, dat de raidpensionaris, dit alles beseffende, alsdan behoorde mede te werken, ten einde de consenten niet langer uitgestelt wierden, soo kreeg ik niet veel antwoordt daerop .....

$\frac{6}{3}$80. Ὼρε πρινσιπισ [2]). Dat, soolang Van Berkel in Amsterdam was, men met die stadt in gene vertrouwelijkheydt konde wesen, want dat hij de regenten aldaer telkens terug dede gaen, ten einde de saken naar zijn violente wijse van denken te doen gelukken. Dat hij een schurk was, die met de Fransschen ambassadeur heulde en sekerlijk

1) Lees: „dat".
2) Ore principis.

1780.

correspondeerde omme alles te dwarsbomen wat geschiede. Dat de Amsterdammers, als men die apart sprak, elk hoofdt voor hoofdt erkende dat hij, Van Berkel, te driftig was, dan, dat geen mensch hem tegenssprak, en dat dus al wat hij wilde of doordreef, ook conform sijn gevoelen geschiede. Dat hij een brutaal mensch was, en dat hij, πρινσ, altoos gesien en ondervonde hadde dat brutale menschen haer sin kregen ..... Dat nogtans hij, πρινσ, soo straks de stadt van Amsterdam als Amsterdam en op sig selfs te werk ging, hij, πρινσ, alles met hem wilde overleggen en schikken wat tot welsijn van de Republicq konde geschieden, dog dat, soo lang Van Berkel daer was, hij, πρινσ, gene verhandelingen in 't geheel met deselve stadt meer pretendeerde, dat ook alle deference en toegeventheden in hun opsigt uit waren, soolang sij sig door dat mensch lieten regeren ..... Op mijn seggen dat men hem, Van Berkel, wel voor een stroef en violent mensch hielde, dog teffens dat hij altoos beschouwt was als een eerlijk en incorruptibil mensch, antwoort: „Jaa, maer dan was het beter voor de Republicq van door een dousijn schurken te worden geregeert als door een soo eerlijk man, die alles in de war stuurde. Dat J. de Wit een van de bekwaemste en eerlijkste regenten is gehouden van die er ooit geweest zijn, dat nogtans hij oorsaak was, doordien de Republicq toens nauwelijks 22 m. man hadde, van 't verlies van 3 provinciën, alleen om geene militie meer te willen hebben, en daerdoor voor te komen d'aenstelling van een hoofd der militie en gevolgelijk een stadhouder, tot welk laatste hij wel wat reden hadde, uit hoofden dat sijn vaeder door een stadhouder op Loevensteyn was geset. Insgelijks nu ook Van Berkel, wiens vaeder uit de regering van Rotterdam is gedemitteert geweest..... [1]) Dat Amsterdam sig nu opposeerde tegens 't besluit nopens de consenten, scheen naa dwingelandij te smaken en veelligt andere insigten nog

---

1) Mr. Engelbert Van Berkel was in 1748 als hoofdofficier van Rotterdam tusschentijds afgetreden. Zie Ned. Jbb p. 989.

1780.

op 't oog te hebben, want dat hij, πρινσ, nu alles hebbende gedaan opsigtelijk het onbepaalt convooy, men hem voor een slegt mensch moeste aensien, indien men hem verdagt hielde van daeromtrent te sullen varieren, en bijaldien men in sodanige verdenkingen konde vallen, hij, πρινσ, alsdan van sijn kant meende al sooveel reden te hebben te suspecteren, dat Amsterdam andere saken bedoelde &tc.....

Daarnaa met Maersseveen sprekende en te kennen gevende hoe hij dog moeste tragten voor te komen, dat die diffidentie niet meer toenam, uit hoofden van 't difficulteren in de consenten, soo seyde hij mij, dat seker was, dat den ξρτογ alleen die verdenkinge voedede, soo aan de sijde van de πρινσ als aan de kant van Amsterdam, ten einde te beletten dat er correspondentiën ofte enigheydt plaats hadde, waerdoor van sijn influentie dikwerf mogte verliesen, wijders ook om voor te komen dat de raidpensionaris geen meer voet kreeg bij de πρινσ, en dat door sodanig wantrouwen hij, ξρτογ, alleen bij de πρινσ sijn groten invloed en magt behielt.

$\frac{7}{3}$80. Ὥρε πρινσιπισ [1]). Dat de cooplieden in Amsterdam thans geensints geporteert waren voor het onbepaalde convooy, maar dat het alleen was die lieve mijnheer Van Berkel, die dat met den Fransschen ambassadeur berokkenende, doordreef &tc. . . . . Waerop antwoordede, dat ik van sodanig gevoelen der cooplieden niets gehoort hadde, maer wel dat sij sonder protectie niet meer assurantie op hunne afsendingen konde bekomen, waerop de prins seyde, dat integendeel hadde gehoort, dat de assuradeurs sonder convooy wel wilde assureren, dog met convooy niet. „Tenminsten soo ben ik geinformeert" sey Sijn Hoogheydt. Waerop andermaal reflecteerde dat, volgens Sijn Hoogheydt eyge seggen, reets meer dan eens aen mij geuit, er thans immers niet anders op was, naa 't aanhoudent ge-

1) Ore principis.

1780.

drag van Engelandt en wat die croon misschien nog al verder soude konnen entameren tegens onse commercie, als te resolveren tot onbepaalt convooy, nogtans daeromtrent met voorsigtigheydt te werk gaende, namelijk met onse schepen niet uit te senden, als wanneer er sig meerdere van andere natie in zee bevinden. Want andersints, nu nietwes doende en inactif zijnde, sal men van de Franssche sijde natuurlijk moeten seggen, dat de Republicq met Engeland onder eene deken legt en wel wil dat alles plaats heeft wat er gebeurt, en dat men dan immers wederom te vresen heeft van de kant van Vrankrijk, welke saak niet exterende, men sig dan nog al enige schade getroosten soude konnen, maar dat de prins selve meer dan eens gesegt hadde, met nu nietwes te doen men sig dan twee vijanden inplaets van een op den hals soude haalen &tc. Op al het welke de prins mij volmaakt gelijk gaf en antwoordede: men moest persisteren bij 't nemen van resolutie tot onbepaald convooy. Ook sey Sijn Hoogheydt eens tusschen beide: „Misschien ware het goed schepen te doen kruissen op sekere hoogtens, teneinde de commercie te dekken".... Enfin, bemerkende, gelijk reets daags te voren ook gesien hadde, dat de prins flaauwer was nopens 't onbepaald convooy als in den beginne, soo herhaalde ik, hoe ik vreesde dat er sommige lieden waren, die over en weder werkten omme de diffidentie tusschen Sijn Hoogheydt en Amsterdam te voeden, aan de eene sijde opgevende, dat de cooplieden selfs thans geen convooy verlangde, en aen d'andere sijde (bij Amsterdam namelijk) te kennen gevende dat, ofschoon Sijn Hoogheydt sig soo geëxpliceert hadde, hoogdeselve nogtans daeromtrent anders begon te denken &tc.,... en dat sodanige insinuatien over en weder de verdagtheden voede en het vertrouwen wegnamen, 't gunt nogtans vooral nodig was dat voorgekomen wierde, integendeel, dat wanneer de resolutie van onbepaald convooy eens genomen was, 't mij voorkwam, dat hoe eerder soo beter Sijn Hoogheydt met Hollandt en ook bijsonder met Amsterdam behoorde te besluiten tot sodanige voorsigtige middelen, als souden worden geoordeelt het nuttigste te sijn omme

1780.

in 't werk gestelt te worden &tc. Nopens Van Berkel dagte ik dat hij een grote steun bij de cooplieden hadde, vermits hij konde voorgeven, deselve alleen uit liefde voor 't vaderlandt en voor sijn stadt voor te staen, en daer alles aen op te offeren, wat men ook van Hem seyde, of seggen mogten &tc..... al 't gunt de prins ten vollen toestondt en instemde.

$\frac{9}{3}$80. Ὼρε πρινσιπις [1]). Dat soolang die vervloekte schurk van Van Berkel in 't land is, het niet mogelijk was dat de saken konden blijven gaan. Dat hij behoorden 't land uitgejaegt te worden, want dat secuur met den Fransschen ambassadeur heulde en konkelde, jaa dat Amsterdam niet rusten soude voor dat men in oorlog met Engeland was. Dat opgemelde ambassadeur bij hem, πρινσ, die selve ogtent was geweest, om te seggen dat, bijaldien men niet rejecteerde de gepretendeerde casus foederis, bij de Engelschen gevordert, en staande hielt de ongegrontheydt der illatien, door 't hof van Engeland gemaakt uit hoofde van 't tractaet van 1678, dat in soo een cas Vrankrijk desselfs edicten wederom soude doen herleven..... Dat sodanig gedrag en die nieuwe pas van gemelde ambassadeur sekerlijk aan de stadt Amsterdam of aen hem, Van Berkel, moeste worden toegeschreven. Dat de heer Van Maersseveen een seer singulier gesprek hadde komen houden met hem, πρινσ, juist op sijn geboortedag, dus geen geschikte tijdstip omme over affaires van dien aert te spreken, hebbende in sijn discours te kennen gegeven, dat de πρινσ wel in woorden goede beloften gaf, maer in effecte die niet presteerde, en dat men sulks aan geen eerlijk man sey, dus hij, πρινσ, toonde daer gantsch niet over tevreden te sijn, hebbende ook aan hem, heer van Maersseveen, geantwoordt opsigtelijk de equipages der schepen: of dan hebben wilde dat hij, πρινσ, de schepen selfs ging bouwen of in gereetheydt bragt, vermits dat meende te

---

1) Ore principis.

1780.

konnen volstaan met sijne herhaalde ordres daertoe te expedieren &tc. Bemerkende dat dese omstandigheydt s'πρινσεν geest gestoort hadde, soo vertoonde ik hoe, naa de wijse van denken van gemelde heer (in soo verre die mij bekent was), het mij onmogelijk voorkwam hij met sijne uitdrukkingen dat soude hebben willen seggen dat de πρινσ daeruit scheen te hebben opgevat, of de πρινσ verdenken van kwaede trouw in dese, integendeel, dat van hem meende meer dan eens verstaan te hebben, wel te geloven dat de πρινσ desselfs best dede, soo nopens 't onbepaald convooy als met opsigt tot de marine, dog dat op 't algemeen, misschien verlangende was naa wat meerder activiteit nopens 't laatste articul, sig dus veelligt kwalijk souden hebben uitgedrukt &tc. „Neen", sey de πρινσ, „hij heeft dat duidelijk gesegt, want ik weet wel dat er op antwoorde, als boven vermelt, of hij dan wilde dat ik de schepen self ging bouwen"..... Ik versogt permissie om er den heer Van Maersseveen over te mogen spreken, ten einde sig daeromtrent nader te mogen expliceren en te excuseren, maer de πρινσ versogt mij van neen, sulks niet te doen, en wanneer ik daerop al sterker insteerde, om reden dat ik dien heer meende te kennen geensints van soo een caracter te sijn, en dat, bijaldien hij, πρινσ, al mede eene verwijdering of huivering tegens die man kreeg, dat er dan geene mogelijk(heid) meer soude wesen omme iemant te vinden, die tusschenbeyde konde gaan omme de saken in die stadt te helpen faciliteren &tc., soo bleef de πρινσ persisteren met te seggen, dat mij seer versogt het voor mij te houden en er niets van aan gemelde heer te doen blijken, want dat niet haatdragende was, en dus liefst hadde te sien hoe die saak sig van self schikte.....

Ik vroeg dan of s'anderdaegs ook nog s'πρινσσεν gevoelen daeromtrent soude mogen vragen. Was 't antwoordt: „Ik hebbe het liefst dat gij er in 't geheel niet van spreekt". Tusschenbeiden over de griffier F(agel) sprekende, dat York daer nu voor de 2de maal dese week seer lang mede in sijn cabinetje aan 't hof was in gesprek geweest, onder-

wijl dat Pinto [1]) bij Tinne [2]) in sijn comptoir sig bevond, soo stemde de πρινσ toe, dat sulks onvoorsigtig en niet wel was gedaan door gemelde griffier, want dat men geen vreemt minister behoorde te sien, daer de papieren van staat sig bevonden.....

S'anderdaegs, den 10den, was er een brief van De Swart uit Petersburg [3]) gekomen aan de griffier en aan de raidpensionaris, houdende beyde de allernadrukkelijkste gevoelens van 't hof van Rusland opsigtelijk 't gedrag van Groot Brittanie met betrekking tot de commercie der overige natiën van Europa, opsigtelijk het systema van onsijdigheydt bij Ruslandt geadopteert en eindelijk ook met relatie tot het geval van den graef van Bijland met onse vloot, welke brief door de πρινσ doe voor 't eerst was gesien, en waerop mij vroeg: „Wat denkje van soo een brief? Waer sou die van daan komen? Zou die ook in Amsterdam zijn opgestelt? Of daer vandaen beduit om se naa hier in die smaak te senden? Dit wete ik, dat onlangs geleden den heer Van Maersseveen die De Swart seer prees, gelijk ook andere deden van die stadt, seggende dat hij seer veel bekwaemheydt hadde &tc., ... 't was bij gelegentheydt dat men bij de Noordsche mogentheden wilde negocieren om zeevolk &tc., ... dat, toens men van Calmette te Coppenhage of Lynden te Stokholm [4]) sprak, die waren in de ogen van Amsterdam niet

---

1) Isaac De Pinto, een rijk, milddadig en geleerd Portugeesch Israëliet, die der Republiek groote diensten bewees. Zie V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

2) Philip Frederik Tinne, solliciteur en agent van ambassadeurs en consuls, pas benoemd tot commies op de griffie van H. H. M. Een andere Tinne, Paulus, was kamerbewaarder. Zie Bericht enz.

3) Jan De Swart was sinds 1773 resident van H.H. M. aan het hof te St. Petersburg. Ibid.

4) Dirk Wolter baron Van Lynden, broeder van den Representant. (Zie Reg. op dl. I i. v. Lynden van Blitterswijk), was gezant aan het hof van Zweden, de heer Bosc de La Calmette aan dat van Denemarken. De eerste werd in het volgend jaar, na den dood van den heer Degenfeld, gezant te Weenen, de tweede overleed. Zie Res. S. G. dd. 20 April en 20 Maart 1781.

1780.

goedt, daer, dagten sij, moest een ander bedekt persoon naar toe gesonden worden, maar te Petersburg konde niemant beter geëmploieert worden als hij, De Swart, &tc.". Sulks, wilde de πρινσ seggen, men uit al het voorsegde genoegsaam konde opmaken waer vandaen die brief kwam..... Mijn antwoordt was, dat hij, De Swart, een minister van H. H. Mo(gende) zijnde, sulks immers op insinuatie van een lidt der regering niet soude durven doen, immers niet, bijaldien die saken niet ten vollen waeragtig waren, want dat hij in soo een cas te veel risqueerde. „Durven doen", sij de πρινσ „wel, maer mogen doen niet". Enfin, de πρινσ versogt mij dit voor mij te willen houden. Dog tot mijn leedwesen bespeurde ik daeruit, dat sulks al meerder verwijdering tusschen Amsterdam en de πρινσ maakte.

$\frac{10}{3}$80. Ὥρε Ουδερμευλεν [1]). Dat de πρινσ hem tevoren vele beloften hadde laten doen, soo nopens sigselve, als opsigtelijk zijn zoon, dog dat daervan nimmer iets gekomen was. Dat integendeel de πρινσ seer op hem gestoort was, in sooverre selfs, dat door anonyme brieven was gewaerschouwt niet ten hove te moeten komen, selfs door eene ampele missive van den secretaris van Hees, dan, dat hij daerop geantwoord hadde wel degelijk ten hove te sullen komen, niet voor sijn particulier, maer wel wanneer hij bij de Oost-Indische Compagnie, (waervan bewindhebber is) daertoe wierde gecommitteert, gelijk thans het geval was. Dog dat de πρινσ hem even stuurs bleef aensien, en dat sulks alleen kwam, uit hoofden dat hij Oudermeulen voorlede jaer de Fransschen ambassadeur, t'Amsterdam zijnde, hadde gebragt met een jagt naa Saandam &tc., ... om reden dat hij te voren beleeftheydt van gemelde ambassadeur hadde ontfangen en waermede kennisse hadde gekregen

---

1) Ore Oudermeulen. Cornelis van der Oudermeulen te Amsterdam was, zooals de tekst vermeld, bewindhebber van de O. I. C. In de stadsregeering had hij geen zitting.

uit hoofden van sijne uitgegeve boeken over de commercie in 't Fransch geschreven, die in Vrankrijk gesmaakt waren en daar veel debiet hadden. Dat sterk gesogt was geweest naa Vrankrijk te gaen sig etablisseren, dog 't gunt geweygert hadde te doen, ofschoon hij daervan veel dienst voor dit, sijn vaderlant, soude konnen wesen en er seer wel gesien soude zijn, daer hier nu in s'Hage telkens op eene bijnaa insolente wijse wierde behandelt en ontfangen, onder andere ook bij den raidpensionaris, die hem insgelijks hevig hadde doorgestreken wegens opgemelde ommegang met de Franssche ambassadeur, waeromtrent hij soude geantwoordt (hebben) dat, beleeftheyd ontfangen hebbende, hij altoos geleert hadde daeraen te moeten beantwoorden, voorts, in een vrij land wonende, hij meende sulks straffeloos te mogen doen, en dat, hadde hij het niet gedaen, hij soude het nog doen, waerover den raidpensionaris seer gestoort was geweest. Dat hij den heer raidpensionaris oordeelde te sijn een man nog bedaert genoeg nog omsigtig genoeg, want dat hij haastig, opvliegent en veel te forsch was, dat hij wijders gene kennisse genoeg hadde van 't werk der commercie en somtijts te veel verbeelding van sigselve.

Dat het werk in de Republicq in de war wierde gestuurt, dat hoe meerder nog de Engelschen stonden te prospereren, hoe nader sij, door haere grote overmagt, tot den val stonden te komen. Dat America een handeldrijvende natie staende te worden, sij nimmer dat wederom aen Engeland souden cederen, jaa, hoe magtig ook Engeland wierde, sij in de gewesten niet meerder dan op de kusten hier en daer souden konnen heerschen, dog verder niet. Want dat niet dagte, dat sij se ooit weder t'onder soude brengen, en bijaldien Vrankrijk en Spanje daermede takken van negocie konden regulen, sulks in 't vervolg tot merkelijk nadeel van de Engelschen soude uitkomen. Dat de Fransschen ook dwaas deden van in America te willen oorlogen, want soo dat rijk maer met sijne schepen de Engelsche convooyen en commercieschepen sogte weg te nemen, Engeland daerdoor in 't hart en in 't wesentlijkste soude worden aengetast.

1780.

Met opsigt tot onse Oost-Indische Compagnie: die was wel in schulden 12 mill. vermindert, maer voor de rest waren alle de etablissementen in een bedroefden staat, geen volk, geen amunitie, gene behoorlijke plaatse van defensie &tc.,... disordre, manquement van subordinatie &tc..... Sulks het te vresen was, sonder spoedige verandering aldaer, dat men van kwade gerugten soude horen. Dat er ook t'Amsterdam onder de bewindhebberen eene levenloosheydt heerschte, die allerbeklaaggelijkst was en waerdoor de abuisen nog al stonden te augmenteren. Dat ook, naa de geschapenheydt van saken alhier in de Republicq, hij voorsag dat het geen 2 jaren soude duuren, sonder dat er d'eene of andere notabile omwenteling kwame.

$\frac{14}{3}$80. ῾Ωρε πρινσιπιο [1]). Dat 't hem, πρινσ, al nog speet, en deswegens verlegen was, dat op den 9 deser sig in de conversatie met mij soo moielijk hadde gemaakt en sig soo sterk geuit, dan, dat mij seggen soude, waeraen sulks moeste worden toegeschreven, namelijk aan desselfs ongesteltheydt van maag en swaere verkoutheydt, want dat die dag en de volgende, namelijk Vrijdag, soo siek was, dat alles aen Sijn Hoogheydt haast verveelde.

Voorts wederom over de publique saken sprekende, sey de πρινσ, opsigtelijk de twee gecijfferde brieven van Welderen [2]) uit Engeland gearriveert: „De omstandigheden beginnen er voor ons criticq uit te sien". Dit bekende ik, maer vroeg of die nieuwe passen, van Engeland gedaen, uit een geest van wijsheydt of van woestheydt voortkwamen, en of sulks het middel was om de Republicq in eene behoorlijke assiette ten hunnen opsigten te brengen. Antwoordt: „Sekerlijk geene wijsheydt, maer sij sijn daer dol. Equiperen moeten wij, dog waer matrosen te krijgen wete ik niet, misschien nog enige wijnige in Denemarken".

---

1) Ore principis.
2) De gezant van H. H. M. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

$\frac{17}{3}$80. Ὧρε Μαερσσευεεν [1]). Dat niet wiste waer de saken henen stonden te gaen, want dat Engeland niets meer scheen te willen menageren en ons te dwingen in alles. Dat wel begreep, beneffens mij, aengesien onse bedroefde gesteltheydt opsigtelijk onse marine, dat veelligt het best waere geduldig de vreden af te wagten en sooveel mogelijk al dobberende het soeken gaende te houden, dan, dat ook teffens vreesde, hoe onse koophandel merkelijk daerdoor soude komen te lijden, en dat sulks een geweldig gewoel soude konnen veroorsaken. Op mijne reflexie, dat meende bij raporten te hebben verstaen, dat nimmer de commercie (immers t'Amsterdam) soo florissant waere geweest, wierde geantwoordt dat sulks met opsigt tot de West-Indiën waer konde zijn, dog dat alle de andere takken kwijnde. Dan, de verwondering van gemelde heer Van Maersseveen was groot van in dese netelige omstandigheden te remarqueren, dat de raidpensionaris soo tranquil, jaa soo wel tevreden scheen, of hij moeste meer weten als hij te kennen gaf. Ook hadde hij, raidpensionaris, authorisatie in Hollandt bekomen, omme met de Deensche minister (heer St. Saphorin) [2]) nopens matrosen te handelen.

Ὧρε Παλλανδ [3]). Dat den ambassadeur York hem daegs voordat hij sijne resolutie nopens het onbepaalt convooy ter vergadering van H. H. Mogende inbragte, reets hadde als schertsende gesegt: „Je vous félicite d'être rentré dans la bonne voie" [4]).

Welke saak hij, York, met geene mogelijkheydt konde weten, dan door middel van 3 of 4 menschen aen wie Pallandt het gecommuniceert hadde, onder andere ook

---

1) Ore Maarsseveen.

2) Sinds 1778 Deensch envoyé te 's Hage. Zie Bericht enz.

3) Ore Palland. Baron Pallandt van Glinthuis, lid van de generaliteits-vergadering voor Overijsel. Zie Reg. op dl. I i. v.

4) De resolutie van 14 Maart 1780. Zie Res. S. G. dd. 17.

1780.

aen de griffier Fagel. Ook seij den ξρτογ aen hem, Pallandt, al boertende: „Messieurs d'Overijssel ont donné le ton à L. H. P. &tc."

$\frac{18}{3}$80. ῾Ωρε Λαρρεη [1]). Mij latende sien het conciliatoir in Hollandt, voorgeslagen nopens de overstemming in saken van gewigt, betrekkelijk tot het geval van Paul Yones *a*) [2]), vroeg mij, hoe het ik slot van gemelde conciliatoir vond? Of niet dagte dat, sooals hetselve aldaer gecoucheert was, er nieuwe gelegentheydt uit stonde te worden geboren tot onafdoening der saken, vermits de extensie scheen in te houden „dat, wanneer men 't over saken van gewigt niet konde eens worden, alsdan soude moeten omvrage gedaen worden, of sij van een aert waren omme deselve bij meerderheydt te konnen concluderen of niet. En in cas men daeromtrent niet eenparig was, dat alsdan sodanige eene conclusie soude behoren te blijven aenstaen totdat men binnen een bepaalde tijt, met last van sijn committenten voorsien, sig daeromtrent kwam te uiten" . . . . . welke geoperde bedenking niet konde tegenspreken, immers niet soo lang die termijn van tijdt niet bepaaldelijk daer was gestelt . . . . . Dit stuk was door de raidpensionaris opgestelt met communicatie van de

---

a) Nopens dit geval hadde de heer van Boetselaer in absentie van den raidpensionaris met de meerderheydt geconcludeert, in weerwil en protest van de grote steden [3]). Waeromtrent de heer de Larrey toestemde dat hij, heer van Boetselaer, kwalijk hadde gedaen, vermits, alvorens te concluderen in een saak van dat gewigt, hadde moeten de stemmen opnemen en vragen of de meerderheydt dagte, dat alhier bij overstemming konde geconcludeert worden. . . .

---

1) Ore Larrey.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Jones.

3) De raadpensionaris kon, wegens ziekte, de Staten-vergadering niet bijwonen. Om deze reden werd den heer Van Boetzelaer verzocht „de vergadering voor hem waar te nemen". Deze was daardoor voorzitter. Zie Res. Staten van Holland dd. 17 Nov. 1780.

1780.

stadt Amsterdam en dus sekerlijk in voegen voorscreven, ten einde aan die stadt genoegen te geven en daerdoor enigheydt in de vergadering van Hollandt te verkrijgen. 'T gunt nu ook scheen wat bij te komen, vermits de consenten (dit geschikt zijnde) al straks stonden te volgen ..... a)

---

a) Concept-extensie op het declaratoir van Amsterdam omtrent Hun Ed. Groot Mogende resolutie van den 17 November 1779 in de saak van P. Jones &tc. Exhibitum 16 Maert 1780.

Bij resumtie gedelibereert zijnde op het declaratoir door heeren gedeputeerden der stadt Amsterdam omtrent hun Edele Groot Mogende resolutie van den 17 November 1779 in de saak van Paul Yones gedaen en de propositie ten aensien van eene voorsiening voor het vervolg onder de Notulen van den 22 December 1779.

Is goedgevonden en verstaen, dat door de heren van de Ridderschap en verdere Hun Edele Groot Mogende gecommitteerde tot het Groot Besogne bij revisie van het reglement op de staats-vergadering in dato den 19 Februari 1585 sal worden geëxamineert en overwogen, op hoedanige wijse de dispositie van hetselve reglement, voor sooveel de materie van overstemming betreft, tot wegneming van alle duisterheden en tot afsnijding van alle verschillende begrippen, voor het toekomende door eene naedere voorsiening, met eenparige concurrentie van alle de leden, geëlucideert en geinterpreteert soude behoren te worden, en de vergadering daerop gedient van derselver consideratien en advis. En is wijders goedgevonden en verstaen, dat inmiddels, en in afwagting van het resultaat der voorsegde Besognes, sal worden vastgestelt, soosals vastgestelt word bij dese, dat in saken van gewigt, waerinne bedenking valt of het gestatueerde bij het bovengemelde reglement ten aensien van het niet concluderen bij pluraliteit in de gevallen daerbij vermeld, al dan niet van applicatie souden sijn, ook geene conclusie met de meerderheydt genomen sal worden voor dat aen de leden eene convenable tijt sal sijn gelaten om de intentie van de heren hunne principalen, soo op de materie als op de forme der te nemen conclusie, nader te verstaen en dus staatsgewijse te konnen decideren of op de sake in deliberatie zijnde eene conclusie bij de pluraliteit plaats kan hebben, dan of deselve niet anders dan met eenparigheydt kan werden afgedaen [1]).

---

1) Het bovenstaande is eene copie van de resolutie der Staten van Holland dd. 4 April 1780, genomen naar aanleiding der vroegere resolutie (dd. 17 Nov. 1779) in zake Paul Jones, strekkende om dezen, zoo

1780.

Dat de πρινσ door den Fransschen ambassadeur den 8 deser zijnde onderhouden geworden op eene seer insolente wijse, namelijk niet dan met ironique franssche complimenten, aen de πρινσ te kennen gevende wat hij als stadhouder dede en doen konde, ook dat hij in die qualiteyt nu hadde besorgt, dat in de provinciën de gevoelens waren verandert, maer dat nu ook in 't te geven antwoort aan Engelandt nopens het gevraegde secours moest maken dat de casus foederis niet wierde geadmitteert &tc., 't gunt de πρινσ met gelijke complimenten hadde moeten beantwoorden, namelijk met opsigt tot hetgeen van sijn konings gevoelens voor de πρινσ gesegt hadde, hoe seer die de πρινσ, niet alleen in de qualité van stadhouder maer personeel, en teffens ook de Republicq wel wilde, seer considereerde &tc., ... waerop hij, πρινσ, den ambassadeur soude hebben konnen repliceren, dat hij, gevoelig zijnde aen de goede mening en vriendelijke uitdrukkingen van Sijn Allerchristelijkste Mayestyt, hem, ambassadeur, versogt bij alle gelegentheden hoogstgedagte Sijne Majesteyt te willen versekeren van sijne bijsondere hoogachting en respect, dan, wat aenging de regeringssaken, waerover hij, ambassadeur, hem, πρινσ, hadde onderhouden, dat hij als stadhouder en in sijne verdere qualiteyten aen s'landts wetten zijnde verbonden, dieselve wetten hem weerhielden van in discussiën van dien aert met hem, ambassadeur, te treden of te mogen komen &tc.,..... maer dat de πρινσ dan verlegen was, strijkades

---

noodig met geweld, tot vertrek te dwingen, tegen welk besluit, bij meerderheid genomen, Dordt, Rotterdam en Schiedam, Haarlem, Amsterdam en den Brielle zich door aanteekening hadden verzet. De Ridderschap en de andere steden hadden contra-aanteekening laten doen. Zie Res. Staten van Holland i. d. Met het „Groot Besogne" wordt bedoeld een der commissiën uit de Staten van Holland gevormd, op dezelfde wijze als die in de Staten-generaal, zooals voor de financiën, de commercie en navigatie en andere. Zij waren alle samengesteld uit „heeren van de ridderschap en verdere gecommitteerden. Het Groot Besogne had, voor zoover mij gebleken is, de speciaal politieke zaken te behandelen.

1780.

maakten en genoegsaem nietwes antwoorde, sig naderhandt moeielijk maakte, als veronderstellende dat alle de bijsonderheden van s'landts saken, door gemelde ambassadeur aangeroert, door hem niet konde geweten worden dan door middel van de stadt Amsterdam of particulier door de pensionaris Van Berkel. Dat de πρινσ geen Willem de 3e was, ook geen Willem de 1e, dat sulks selfs wel voelde, dat derhalven niet bestant was aan diergelijke ontmoetingen, jaa, dat in waerheydt die laatste visite van den Franschen ambassadeur oorsaak was geweest van het uitbarsten der siekte of incommoditeit van de πρινσ wegens gal, indigestie en verkoutheydt.

Dat thans wederom minder wel was met den raidpensionaris als enigen tijt geleden; dat den ἔρτογ, sulks bemerkende, daer dan onder souffleerde op eene gestadige en allersterkste wijse, ten eynde die diffidentie sooveel mogelijk te voeden. Dog dat dat minder wel sijn moeste toegeschreven worden daeraen, dat den raidpensionaris den πρινσ verdagt hielde en wel eens te kennen gaf te veel aan de Engelsche sijde over te hellen, jaa, dat hij, πρινσ, daertoe overging, sonder het selfs te weten of te voelen. Dat de πρινσ daerentegen wederom den raidpensionaris suspecteerde van al te sterk tegens de Engelschen te sijn, om reden dat hij, raidpensionaris, met den ambassadeur York niet konde overweg komen en omgaen, ... welke ambassadeur opentlijk en onvoorzigtiglijk aan sommige lieden te kennen gaf, dat gemelde raidpensionaris sijne grootste vijand hier in 't landt was .....

$\frac{21}{3}$80. Ὦρε πρινσιπισ [1]). „Wat nu te doen, naa de ontfange brief van Welderen, 't antwoord van lord Stormont en de memorie van den ambassadeur van Engelandt"? [2]) Antwoordt: „Dat

1) Ore principis.

2) Een ander is te lezen in de Res. S. G. dd. 21 Maart 1780. De Engelsche memorie eischte een bevredigend antwoord in zake het secours,

1780.

mij de saken hoe langer hoe wonderlijker voorkwamen, dat ik er mij in verloor en waerlijk moeste bekennen 't fijne der gebeurtenissen niet te begrijpen. Want dat mij geen denkbeeldt konde vormen op wat gront en met welke gratie Engelandt, nu daer alles haer voor de wind ging, op 't leveren van 't secours konde staen, dair zij in 't criticqste ogenblik voor haer 't selve niet gedaen hadde, daer sij van den beginnen af aen ons nopens 't effect van 't tractaet van 1674 hadde gechicaneert en gepriveert, daer sij nu ons convooy hadde geattaqueert, gevisiteert en de schepen, met innocente waeren geladen, geweldiger handt hadde weggevoert. En hoe ons dog nu te konnen beschuldigen van aggresseurs te sijn geweest en te hebben gevioleerd 't tractaet van 1674, dat bij ons soo heylig wierd geconsidereert, daer men van onse sijde gedaen hadde, niet alleen wat conform het gemelde tractaet plaats moeste hebben, maer selfs wat tusschen beschaafde zeemogentheden onderling sedert alle tijden in gebruik was"? Al 't gunt de *πρινσ* toestemde en die behandelingen derhalve avoueerde te moeten afkeuren. Dan, dat dagte men intusschen, kortelijk en beleefdelijk konde antwoorden nopens de bepaalden tijt van 3 weken, dat daeraen volgens den aert van onse constitutie binnen die tijt niet konde worden voldaen &tc. en op mijn segge dat dog 't gevraegde secours onmogelijk was te geven, stemde de *πρινσ* mij zulks insgelijks toe, seggende: „Dat kan ook niet wesen, dog men kan beleefdelijk antwoorden". Wanneer ik nog herhaalde dat die bepaling van 3 weken wat leken naa de bepaling der Franssche nopens de edicten, toens sij agt dagen daervoor stelde, wiert niet veel geantwoort. Dog 't geen mij verwonderde was de tranquiliteit welgeemoet- en tevredenheydt van de *πρινσ*, die selfs een paer maal herhaalde: „Ik ben nu veel bedaerder als voorlede week, maer ik hebbe wat gal uitgespogen". Dat nog sonderling schijnt is, dat de raidpensionaris sig soo bedaart en wel tevreden houdt.

---

onder herhaald beroep op de tractaten van 1674 en '78, binnen den tijd van drie weken.

$\frac{19}{3}$80. ″Ωρε Καπελλεν, collonel [1]). Dat de πρινσ knorrig was, soo uit hoofden van sijn siekte als wegens de voorkomende saken betrekkelijk Vrankrijk en Engeland, dat ook meende alsof de πρινσ dieselfde ogtent, zijnde Sondag, den Engelschen ambassadeur hadde gesien, van wien mede gene goede tijding verwagtede. Dat de πρινσ wijnig was aengedaen geweest over de doodt van Wulkenitz [2]), dat wel gesegt hadde, dat hij een eerlijk man aen hem verloor, dan, dat deselve ogtent dat gestorven was soo straks al lacchende sey tegens hem, Καπελλεν: „Weetje niet wie dat stalmeester is geworden in plaats van den overledene? Soo feliciteert die", wijsende op Kell [3]), die daer digte bij stonde en doe ook reets met Stöcken [4]) hadde geplaisanteert aan wie het gouvernement van de Willemstadt hadde gegeven ..... Dat Wulkenitz bij de πρινσ was geweest van sijn kindschen tijt af, en in de minderjarigheydt genoegsaem nooit van 't hof, sulks toens een lastig en slaafsch leven hadde moeten lijden.

Dat ook den ″ερτογ wijnig van die doodt hadde geweten, trouwens, dat die nimmer van enig sterfgeval wiste, hoe naa hem die ook waren, bijvoorbeelt: sijn eerste edelman, den heer van Beilwitz [5]), die lang krank zijnde geweest en aan 't huys van den ″ερτογ gestorven, op dieselve dag een diner hadde gegeven, sonder dat men ietwes aen hem, ″ερτογ, bespeurde; even ongevoelig was hij, ″ερτογ,

---

1) Ore Cappellen, colonel. Alexander Philip van der Capellen was kolonel van de cavalerie en kamerheer van Z. H. Zie Bericht enz. en Van der Aa, Biogr. Wbk. i. v. Hij was de broeder van R. J. Van der Capellen van der Marsch.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Zie Reg. op dl. I i. v.

4) Zie Reg. op dl. I i. v. Na den dood van den generaal-majoor Van Wulcknitz werd de generaal-majoor Anton Frederik von Stöcken gouverneur van Willemstad. Zie Res. S. G. 20 Maart 1780.

5) Zie Reg. op dl. I i. v. Hij wordt daar (pag. 229, noot 2) verkeerdelijk „secretaris" genoemd.

1780.

nopens secretaris Heneke [1]), die soo veel voor hem gedaen hadde, jae die hem in Rusland gesauveert hadde, of was voorseker weg geweest ..... Dan, dat men maer steets op sterfgevallen hoopte, telde en staat maakte, ten einde gestadig wat te vergeven te hebben.....

Dat de πρινσ, ofschoon 33 jaren out, nog bijsonder kinderagtig en frivool was, veel plaisanterende en op eene in 't oog lopende wijse sig gedroeg nopens Constance van Ληνδεν van Hoeflaken.

Dat de πρινσ hadde gesegt, hoe Wulkenitz nog onlangs voor sijn doot hadde gevraegt de toesegging tot een regiment cavallerye. Dat de πρινσ hem, Cappelle, mits nog in de garde du corps wat bleef, hadde toegesegt naa dode van Rechteren en van der Hoop [2]) het regiment cavallerye van Rechteren. 'Tgunt hij, Cappelle, wel soude willen hebben, alschoon ook minder in geld profiteerde, ten einde meerder rust te genieten, uit den Haeg en van 't hof te konnen wesen, welk levenswijse aldaer seer lastig, onaengenaem en, als boven gesegt, seer frivool was Dat men ook dagelijks niets anders sag als valssche menschen, die op eene bedekte wijse, dikwils ter sluips, kwamen rapporteren tegens hunne medemenschen of confraters, bij voorbeelt ook den raidsheer van Minningen [3]), die thans sogte te worden fiscaal van d'admiraliteit Amsterdam, en die grote vrienden was met capitein Rietveldt [4]), die onlangs in Engelandt was ingelopen in plaatse van te kruisen en te convoyeren.

$\frac{21}{3}$80. Ὠρε Παλλανδ [5]). Dat de πρινσ verlegen scheen te sijn met de memorie van York, ambassadeur van Engelandt, om bepaalt antwoort nopens het secours, alsook met de brief van

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v. Heineke.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Zie Reg. op dl. I i. v.
4) Zie aant. 1 op pag. 31.
5) Ore Pallandt.

1780.

Welderen en 't antwoort van lord Stormont. Dat Yorke daegs te voren aan de πρινσ hadde gesegt, hoe de raadpensionaris van Hollandt hem, Yorke, hadde ontfangen en op eene hoge toon hadde geantwoort, gebruik makende van bewoordingen, die gantsch niet gemenageert waren volgens hem, Yorke. En dat bij het uitgaen hij, Yorke, hem de handt presenteerde, dog dat de raidpensionaris beefde doe hij hem sijn hand gaf..... Sulks dat de πρινσ dit berispte in de raidpensionaris, daerover t'onvrede was en sig deswegens beklaegde, vermits daerdoor minder hope was, dat in Hollandt, door den invloed van de raidpensionaris, de saken sig met Engelandt schikken soude ..... De raidpensionaris thans nog gantsch niet wel met den ἔρτογ zijnde, en dese laatste daerdoor gaarn siende dat bij de πρινσ minder ingang vindt, sal Yorke daeromtrent bij de πρινσ te hulpe komen; ook tegens het onbepaalde convooy zijnde, sal hij des te meer daerin den raidpensionaris en de stadt Amsterdam tegengaan en dwarsbomen ..... Jaa, alle die manigances blijken nog duidelijker, wanneer men daerbij in agt neemt wat gemelde ambassadeur Yorke een dag of vier geleden aan hem, Παλλανδ, hadde gesegt nopens sijne provinciale ingebragte resolutie rakende het onbepaalt convooy, namelijk: „Je vous félicite d'être rentré dans la bonne voie", en waerover hem dese morgen andermaal onderhielde, om reden dat hij, ambassadeur, seyde te hebben gehoort, dat Παλλανδ daerover kwalijk tevreden was geweest, daer teffens bijvoegende dat hij, ambassadeur, sulks niet gedaen hadde om hem te disobligeren, maar dat hij daermede wilde seggen, hoe wel wiste wat moeite men dede in de Republicq omme de respectieve provinciën van den πρινσ te detacheren en daerdoor den invloed en magt van 't huys van Oranje en van 't stadhouderlijk gesag te verminderen en te krenken. En dat hij dagte dat sulke gevaerlijke ondernemingen wel mogte bekent zijn en tegengegaen worden &tc. ..... Soortgelijke raisonnementen worden ook dikwerf door den ἔρτογ en door Yorke aan de πρινσ gehouden opsigtelijk de grote steden van Hollandt

1780.

en bijsonder van Amsterdam, en sulks maakt dan de *πρινσ* soo opgeset tegens die stadt en verscheyde leden van deselve. Sommige menen selfs dat de Engelsche guinees van grote invloed op sekere persoonaadjes zijn, en die deselve dus nog sterker doen ageren als sij van natuur anders souden doen.

Ωρε Αιλυα [1]). Dat York ook bij hem in sijn presidieweek zijnde geweest al op deselve toon genoegsaem hadde gesproken, dan dat hij er nog bijgevoegt hadde, dat hij, 30 jaren in de Republicq zijnde geweest, deselve te veel hadde leren kennen, mïtsgaders de inwoonders van dien, van wie hij, ambassadeur, ook te veel werk maakte omme niet tot haer wesentlijk welsijn te helpen werken sooveel hij konde, en dat daerom alle moeiten mogelijk aenwendede om de Republicq en haere ingesetenen op 't goede spoor te brengen en te houden, jaa, dat hij niet rusten soude voordat hij het sooverre gebragt hadde, en dat versekert was daerin te sullen slagen.....

Ωρε Βρανδτσεν [2]). Dat dese laatste somer aen de *πρινσ* eens gevraegt hadde of er wat aen was, dat er nopens een apart corps mariniers op te rigten propositiën door Hollandt waren gedaen, waerop de *πρινσ* in den beginne naauwelijks scheen te willen antwoorden, veelligt omdat dagte men hem uithoren wilde, dog dat vervolgens repliceerde: „Neen, maer ik wete er af, dog tot soo een plan soude ik nooit willen de hand lenen, want soo een corps op te rigten, dat aan mijn oudste zoon te geven met een notabil appointement, soude lijkenen alsof mij daartoe hadde laten omkopen, soude tusschen mijne twee jongens en tusschen mij selfs jalousie konnen verwekken, dat ik hope voor te komen".

---

1) Ore Aylva. Hans Willem Van Aylva was gedeputeerde ter generaliteitsvergadering voor Friesland. Zie Bericht enz.

2) Ore Brantsen.

1780.

$\frac{21}{3}$80. Copie-missive. Heer Van M(aar)ss(e-vee)n aan den heer Van L(unen)b(ur)g rakende de publique saken [1]).

Hoogwelgeboren Heer en Neef!

Bedanke U Hoogwelgeboren voor de informatien omtrent het contract der lakenfabriek &tc.....

De situatie der politique saken vertoont sig sekerlijk sedert enige tijdt in een vrij akelig aspect, nu men siet dat alle egards en toegeventheydt, voor Engeland gebruikt, sekerlijk met een goed oogmerk en in vertrouwen dat men door dat sacrifice de geruste possessie van de verdere voordelen der commercie soude kunnen behouden, van soo een ongelukkig succes sijn, en dat men ten minsten in de tusschentijt, die men daermede gewonnen hadt, sig niet in staat heeft gestelt om casu quo sijne regten en commercie te kunnen maintineren en beschermen, waerover men sig tans vrij algemeen beklaagt, maar 't geen nu te laat is, terwijl de saken beschouwt moeten worden sooals sij tegenswoordig sig bevinden. De gevoelens der moderaatste en cordaatste regenten, sooverre deselve mij bekent zijn, bestaen daerin, dat men met alle mogelijke sagtheydt en beleeftheydt sig jegens Engeland moet gedragen, dat de gevraegde secourssen, die men nooit in staet is van te geven, op de beste wijse geëxcuseert behoren te worden, en aan de Engelschen op eene overtuigende, dog vriendelijke wijse aengetoont de onregtmatigheydt van desselfs gedrag jegens ons sedert het begin van dese troubles, en daerentegen onse betoonde condescendance aan de begeertens van dat hof. Dat men

---

1) Deze brief, ongetwijfeld door den heer Van Lunenburg zelf aan zijn vriend Van Hardenbroek in handen gesteld om dien te lezen en desverkiezende te copieeren, is van denzelfden datum als de memorie van Yorke, waarvan hij spreekt; op dien dag werd ook de brief van den gezant Van Welderen met een antwoord op diens vertoogen van lord Stormont ontvangen. Zie Res. S. G. i. d. 'sHeeren Van Maarsseveens brief aan den heer Van Lunenburg is dus geschreven onder den verschen indruk dezer dreigende stukken.

1780.

voorts, dewijl (men), sonder onse commercie en navigatie geheel te abandonneren en te ruineren, aan de eyschen van Engeland niet kan defereren en, sonder teffens de wesentlijkste regten van onse vrijheydt en onafhankkelijkheydt vrijwillig op te geven, niet besluite omme op vernederende drijgementen van Engelandt alle protectie aan den coophandel te wijgeren, men derhalven met alle mogelijke omsigtigheydt behoort gebruik te maken van de klijne magt, die men thans ter zee heeft, en deselve sooveel doenlijk in goede staat te brengen en te vermeerderen, dewijl daerdoor aen gene mogentheydt enige offensie kan gegeven worden, en de regering hiertoe absolute verpligt is.

Welke indruk nu weder de memorie van d'heer Yorke en de brief van Welderen sal maken, wete ik niet, maer in 't generael hebben deselve een groot ongenoegen verwekt. En wat men schrijft of wrijft, welke discourssen men hout en welke representatien men doet, het komt mij voor alles van wijnig nut te sijn, daer Engeland klaer doet sien desselfs voornemen het imperium maris tegens ons te souteneren en ons niet toe te laten om selfs neutraal te blijven, zoodat er niets anders schijnt over te schieten als omme sig tegens sodanige onregtvaerdige en harde behandelingen soo goed mogelijk te verdedigen in hope en vertrouwen op de goddelijke bescherming. Dat wij niet opgewassen sijn tegens de magt van onse vriend en nabuur, is klaer, en dat wij dus gevaer lopen van merkelijken aanstoodt te lijden, is daer een natuurlijk gevolg van, maer egter is de saak mijns oordeels soo disperaet niet, soolang de marine van Vrankrijk en Spanje niet geabimeert zijn en er apparentie is om bij de Noordsche mogentheden enige adsistentie, ten minsten van zeevolk, te krijgen, waertoe eindelijk onderhandelingen zijn aengevangen, die men sig flatteert dat van succes sullen zijn. Maer mijn grootste vrese werd veroorsaakt door de ongemene influentie, die Engeland in dese Republicq en op desselfs publique conduite en maatregulen sedert soo lange gehadt heeft en nog heeft en waerdoor de beste voornemens en besluiten, ten besten van 't vaderlandt

1780.

door de verligtste en getrouwste regenten bedagt en genomen, in de executie gestremt, tegengegaen en infructueus konnen gemaakt worden, dewijl ik voor mij vaststelle, dat tegenswoordig hier niets, hoe gewigtig ook, secreet gehouden kan worden en dat wij onse ergste vijanden in onsen eygen boesem voeden. Ik hope en wensche in dese mij te mogen abuseren, maer vrese, dat wij de rampen, die het vaderlandt drijgen en staen over te komen, daeraen voornamelijk toe te schrijven sullen hebben. (Volgt eene periode nopens 't effect der kastijdingen van den hemel). De schaersheydt van waere, kundige, welgesinde en het gemene boven hun bijsonder belang prefererende regenten, en die hunne gevoelens opentlijk verklaeren, is waerlijk maar al te groot, dan dat men uit dien hoofden in geene swaermoedige gedagten ten opsigten van de directie der publique saken soude mogen vallen. De wijnige, die er sijn, kunnen wel door hunne sentimenten en advisen, daer het te pas komt, rondborstig te uiten, sig van hun pligt kwijten en aen hunne conscientie voldoen, maer dat kan aen het vaderlandt wijnig baten, als verkeerde en vreemde invloeden meer gehoor en kragt hebben bij degene, welke de voorname executie van alles in handen hebben. Zijt versekert mijner waere hoogagting, waermede blijve U Hoogwelgeboren .....

$\frac{22}{3}$80. "Ωρε Βρανδσενβυργ [1]). Dat hij met de πρινσ gisterenavond in Sijn Hoogheydts kamer wandelende meer dan een uur aen malkander, van gemelde πρινσ hadde verstaan dat men nopens eene geëntameerde negotiatie met Rusland [2]) wel antwoordt hadde, hoe men sig aldaer wilde voegen omme sterke representatien en oppositien te doen tegens

---

1) Ore Brandsenburg. Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Reeds in het vroege voorjaar van 1780 werd ondershands te St. Petersburg onderhandeld over eene gewapende bescherming van den koophandel. Tot de officieele onderhandeling werd besloten den 24en April. Zie Res. S. G. i. a. (p. 345).

1780.
het hof van Spanjen, maar niet tegens Engelandt, dog dat men nog een nader antwoord of berigt van daer was wagtende.

Dat gemeld hof ook nog wel soude willen overdoen schepen van oorlog, die het in gereetheydt hadde, dog sig niet soude willen voegen (voor als nog) om gesamenderhandt de commercie tegens de geweldenarijen der Engelschen te dekken en te beschermen.

Eene brief in 't cijffer van de Swart van den 17 Februari jongstleden, geschreven aen de griffier Fagel en in 't secreet buitenlandsch besogne gelesen, confirmeert opgemelde tijding nopens den invloed, die den Engelsche minister aan dat hof besit, door middel van sig te hebben geëmpareert van den persoon van de prins Potemkin, die thans de grote favorit is van de keyserin [1]), want dat die besorgt heeft, dat op de klagten van seker coopman van Archangel wegens vexatien, soo door de Engelsche als de Spaensche hem aangedaen, men wel ernstige representatien en selfs drijgementen heeft laten doen aen 't hof van Spanjen, dog aen Engelandt niet.

Dat een paer dagen geleden er een sonderling geval ten huyse van den raidpensionaris van Bleiswijk was gebeurt, zijnde daer een man gekomen, die seyde dese of gene te sijn, en die een pakje met papieren aen de knegt overgaf met versoek sulks aan sijn heer terhand te willen stellen, stoppende de knegt in 't weggaen een paer goude Rijders in de handt; dit pakje aan sijn heer sijnde overgegeven, bevonden sig daerinne twee obligatien op de kwick [2]) te samen van twee duisent gulden, van welk geval den raidpensionaris terstond heeft kennis gegeven aen heeren gecommitteerden raiden, sonder dat men tot nog toe heeft weten te ondekken wie die man geweest is, die het voorsegde pakje gebragt heeft, of eigentlijk waer het van daen komt. In het papier bij de

---

1) Potemkin begon juist in dezen tijd graaf Panins invloed te ondermijnen.

2) D. i. de Spaansche kwikmijnen.

1780.

obligatien stonde geschreven, dat het was wegens sekere saak, die de raidpensionaris hadde helpen bevorderen, sonder te denoteren precise welke saak; men meent het van Rotterdam kwam.

Nopens de onvoorsigtige uitdrukkingen sprekende, bijsonder van den ambassadeur van Frankrijk en van Engeland, soo wiste hij, Brandsenburg, mij met sekerheydt te seggen, dat de laestgenoemde, namelijk de heer Yorke, nog onlangsleden aen iemant hebbende verhaalt dat de saak opsigtelijk het secours &tc.... op dese of gene wijse in de vergadering van Hollandt soude worden besloten, en die man aen hem vragende, hoe dog hij sulks soo precise wiste, was sijn antwoordt: „J'ay mes correspondans partout, et par ainsi là aussi".

Ὦρε Παλλανδ [1]). Dat gemelde ridder Yorke hem Dingsdag laastleden den 21 deser ook nog gesegt hadde, hoe hij gaarn in de Republicq soude willen blijven fungeren als ambassadeur onder een stadhouder, maer geensints onder den heer de la Vauguion (ambassadeur van Vrankrijk), die hij thans considereerde als te sijn de stadhouder van dese Republicq. Dat de πρινσ moeielijk wierde als hij de gemelde Franssche ambassadeur sag. Dat selfs scheen tegens de sollicitatie van de graef van Benthem-Benthem [2]) te sijn (versoekende guarantie van sijn graefschap), alleen omdat desselfs sollicitatie door den Fransschen ambassadeur wierde geappuieert.

Dat elke dag van sijn jegenswoordig presidie konde sien of de πρινσ den ἕρτογ hadde gesproken of niet. Want in 't eerste geval was de πρινσ altoos minder bedaert als

---

1) Ore Pallandt.

2) Na bijlegging van het geschil over het graafschap Bentheim (zie Visch, Gesch. van het graafschap B., p. 193 vlgg.) tusschen de twee takken Bentheim-Bentheim en Bentheim-Steinfurt in 1701, hadden de Staten-Generaal in 1707 de nakoming der overeenkomst geguarandeerd. Zie Du Mont, Corps dipl. VIII, I p. 212 of Kluit, Hist. foed. I p. 153. Van eene aanvraag om vernieuwing van die guarantie ten behoeve van een der nakomelingen van graaf Ernst Wilhelm uit diens eerste huwelijk heb ik noch op het R. A. noch op het Kon. Huisarchief iets kunnen vinden.

1780.

wanneer hem niet soo onlangs hadde gesien. Dat sulks nog voorlede Maendag of Dingsdag was gebleken, wanneer de πρινσ, kort naa dat den ἔρτογ hadde gesproken, seer violent sig op 't stuk van sommige lieden hadde uitgedrukt, deselve niet minder dan voor schurken en schelmen uitmakende. Dat het oversulks bedroeft was, dat die πρινσ soo opgeset wierde tegens de menschen, daer nogtans min of meer ommegang mede moeste hebben, en ook daerdoor nog meerder wierde verdagt gehouden van, verre van onsijdig, vrij eensijdig sig te gedragen.

Dat de πρινσ ook thans op het sujet van de schout bij nagt van Bijlandt in 't geheel maer niet wilde uitkomen, hoe discreet men hem daeromtrent onderhout. Nogtans vóór d'aankomst van gemelde schout bij nagt sprak er de πρινσ genoegsaem dagelijks over.

$17\frac{23}{3}80$. ῾Ωρε Λαρρεη [1]). Dat de respectieve op 't tapijt zijnde saken in de vroedschap der stadt Amsterdam zijnde gebragt, men aldaer besloten hadde genoegen te nemen met het conciliatoir nopens de overstemmingen geformeert. Voorts ook met de resolutie nopens het secours, mits men daerbij persisteerde, sonder daerom de andere provincien te willen opdringen precise op deselve voet daeromtrent te besluiten. Dus die saken schenen tot consistentie te sullen komen, als men nu maer kwam tot het beleefdelijk declineren van 't gevraegde secours, vermits men het dog niet geven konde nog wilde en dat Engeland sig daerop ook niet verwagtede, maer dat het onheusch wierde opgenomen in 't geheel niet te antwoorden.... Waerop vroeg wiens schult sulks was, want dat men immers lang gereet was geweest om declinatoir antwoort te geven, dat in Hollandt de oponthoudt was geboren uit het verschil tusschen ridderschap en de steden, de eerste de casus foëderis willende admitteren, de tweede in 't geheel niet. En dat bij d'andere provincien (uitgesondert Zeland) men lang

---

1) Ore Larrey.

1780.

klaer soude zijn geweest, als de πρινσ niet geprefereert hadde, dat die resolutien nog wat terug bleven. Dat de πρινσ aen mij selve nog voor gisteren gesegt hadde liever te sien dat wij over 14 dagen eerst weder vergaederden, als over agt dagen, omdat er dan nog meerder tijt was om te sien, wat er intusschen konde gebeuren.... Waerop nietwes wierde geantwoort.

— — $\frac{25}{3}$80. Dat de πρινσ selfs een brief gisteren hadde geschreven aen Welderen in Engeland, ten einde hij sooveel mogelijk soude appuïeren, met aandrang van redenen, de resolutie aen hem toegesonden nopens de bepaling van 3 weken, door 't hof van Engeland gestelt opsigtelijk het antwoort rakende het gevraegde secours.... Dan dat hij, Λαρρεη, niet wiste of het veel helpen soude, want dat volgens de brieven van Welderen er niet veel opinie van hadde.

Dat den ambassadeur Yorke ook hadde geweygert de resolutie van H. H. Mogende, op gisteren gearresteert, aan te nemen. Op mijn seggen dat sulks waerschijnelijk bij de provincie van Hollandt niet vriendelijk soude worden opgenomen, te meer daer die er niet seer voor is geweest om 't uitstel te vragen, vermits sij gereet was om te antwoorden, soo repliceerde gemelde heer de Λαρρεη, dat York apparent stipte order soude hebben zijn memorie over te geven en niets aen te nemen, omme niet langer geleurreert te worden. Daer ik wederom tegens in bragte dat niemant beter de constitutie van de Republicq kende dan hij, Yorke, en teffens wel wiste, dat Zeland nog Gelderlandt binnen die bepaalde tijt niet gereet konden zijn. Waerop geen antwoort ontfing. Voorts voegde gemelde heer de Λαρρεη er nog bij, dat de tijdingen van Amsterdam waren, dat men op de Beurs aldaer wat anders begon te spreken, namelijk, om 't geheel te houden men wel een klijn gedeelte van 't tractaet van 1674 hadde konnen cederen of sacrificeren. Waerop ik observeerde, dat immers van 19 November 1778 af al hadde gecedeert geweest 't sware hout, dog dat sulks niet hadde geholpen. Dat sprak men mij niet tegen, maer men verhaalde maer

1780.

hoe er thans op de Amsterdamsche Beurs wierde geredekavelt. Enfin, op mijn seggen, hoe ik mij bedroefde en chagrineerde wegens den toestant van ons landt, ook over 't straffeloos drukken van allerley stukken, die mij voorkwamen 't gemeen te moeten gaande maken, wierd mij alleen geantwoordt: „Dat kan ik niet helpen, dog men moet niet al te swaerhoofdig zijn".

$\frac{23}{3}80$ [1]). Dat H. H. Mogende hem, heer van W(elderen), gelastede de eerste gelegentheydt te soeken, ten einde aen Sijn Groot-Brittannische Majesteyt open te leggen hoe gevoelig H. H. Mogende waren getroffen geweest op den ontfangst van de memorie, door den heer rid(der) Y(orke) den.... deser aen H. H. Mogende gepresenteert, en waerbij in 't bijsonder door Hoogstged(agte) Sijne Majesteit van H. H. Mogende binnen der tijt van drie weken werdt gevergt een positif antwoort nopens secours, als sullende, bij ontstentenis van dien, sodanige verwijling worden aengesien en opgenomen als eene verlating van d'alliance met Hoogstged(agte) Sijne Majesteyt aengegaen.

Dat H. H. Mogende sodanige ontmoeting van wegens Sijne Majesteyt nog hadde verwagt, nog meende te hebben verdient (gemeriteert), als hebbende soo dikwerf verklaert, gelijk al nog doen, van niet anders te soeken nog te verlangen dan met Sijn Groot-Brittannische Majesteyt te blijven leven in vrede en vriendschap, en daeromtrent gereet zijn de allerwesentlijkste blijken te geven, in sooverre die met de billijkheydt en met de onderhouding ener stipte onsijdigheydt kan overeengebragt worden.

Dat ook dus bij dese aen Sijn Hoogstgedagte Majesteyt daervan de plegtigste versekering gevende, sij sig dienvolgens durven vleyen dat, wanneer H. H. Mogende sig verpligt vinde aen Sijn Majesteyt te moeten representeren, hoe onmogelijk 't sij (volgens de constitutie van

---

1) Waarschijnlijk heeft de schrijver het volgende, blijkens de eerste woorden, uit den mond van den gezant Van Welderen.

1780.

dese Republicq, waerinne H. H. Mogende niet vermogen enige verandering toe te brengen) binnen de bepaalde tijt van 3 weken aen Sijner Majesteyt requisitie te voldoen, Hoogstgedagte Sijne Majesteyt bovengemelde korte bepaling van tijt en desselfs daer bijgevoegde effecten geen plaats sal doen grijpen, maer integendeel, volgens Hoogstdesselfs alom bekende equiteit en billijkheydt, wel sal gelieven aftewagten Haer H. H. Mogende antwoort op de gereclameerde secourssen, welke H. H. Mogende soo spoedig, als met den aert van dese constitutie mogelijk sij, en op die voet aen Sijn Majesteyt sullen tragten te doen toekomen, als met het behout van eige veiligheydt en met de onderhouding van de stipste onsijdigheydt overeen te brengen sullen wesen [1]).

$\frac{30}{3}$80. "Ωρε Λαρρεη [2]). Sprekende over mijne toestandt, over d'onaengenaemheden, die dagelijks, in mijn post als gecommitteerde ter vergadering van H. H. Mogende, wegens de swevende verschillen buitenlandts en de verdeeltheden binnens'landts ontmoetede, en hoe dus uit dien hoofden seer verlangde van die commissie ontlast te sijn, vraegende omtrent de ontdoening van deselve 't advis van gemelde heer de Λαρρεη, die mij daerop antwoordede: dat dagte, dat ik ten minsten behoorde aftewagten de doot van den heer van Beverwaert [3]), als oudste van ons lidt, dat ook altoos niet die onaengename tijden duuren konden, neen, dat hem, heer de L(arrey), voorkwam, dat die al rasser soude ophouden als men misschien dagte; dat wijders alle menschen niet eeuwig leven soude, dus ook daerdoor merkelijke veranderingen konde geboren worden.

Dat voorts de binnenlandsche verdeeltheydt ook al erger was geweest als nu, en dat, wanneer sijne eijge

---

1) Blijkbaar is dit een concept van eene missive aan den gezant: het staat op een afzonderlijk klein vel papier, en is vol doorhalingen en veranderingen.

2) Ore Larrey.

3) Zie Reg. op dl. I i. v. H. K. van Nassau La Lecq.

1780.

toestandt beschouwde, niet nu, maer sedert jaeren herwaerts, wat deboires niet al gehadt hadde, wat lagen hem niet gelegt waren, wat klijnigheden, jae hardigheden hij niet ondergaan hadde, alle door den ℇρτογ, dat dan sekerlijk ook al menigmael in 't beloop der saken moedeloos soude hebben moeten worden, dan, dat geattacheert zijnde aen de πρινσ, die niet willende verlaten, ook door Sijn Hoogheydt wel gekent zijnde, jae, die sulks openlijk hadde te kennen gegeven, hem voor een trouw vriend en voor een eerlijk minister houdende, hij dus kwalijk soude doen niet sooveel mogelijk in sijn werk te volharden en laten den ℇρτογ alles tegens hem seggen en doen wat goedvindt, die hij wel weet, dat van hem voorgeeft, dat hij onbekwaem tot de post is die hij bekleet, hem daerom hebbende willen maken president van den domainraidt, met een tractement van 10 m. guldens jaerlijks, alleen om iemant tot secretaris en requestmeester te verkrijgen, die van de hand vloog en al dede wat van hem gevergt wierde. Dan, sulks niet hebbende willen gelukken, soo bleef die verwijdering bij continuatie al subsisteren. ..... Dat hij, heer de Larrey, den raidpensionaris van tijt tot tijt wel eens soude gaen sien en veelligt sulks nuttig soude wesen, ten einde hem opsigtelijk de buitenlandsche ministers en sommige andere saken te konnen prevenieren en onderhouden, dan, dat 't absolut niet durfde doen om reden dat, als den ℇρτογ gemerkt hadde dat hij de raidpensionaris maer een paer malen hadde gesien en gesproken, hij terstondt de πρινσ soude diets maken dat er cabales geformeert wierden, die van de uiterste gevolgen konde zijn. Dat ondertusschen de πρινσ den ℇρτογ wel kende, ook dikwerf sig op sijn stuk aen hem, Λαρρεη, hadde geuit, dan, dat te swak van aert was, te seer gewoon onder den hertog sijn directie te sijn, daerenboven bij een geschrifte aen hem, hertog, verbonden was, ook door H. H. Mogende bij de verkrijging van de meerderjarigheydt gemelde ℇρτογ solemneel en speciael was versogt geworden, den πρινσ met sijn trouwe raad te willen blijven adsisteren &tc.....

1780.

Zulks de πρινσ uit gewoonte, uit religieusheydt, en uit aenkleving aen sijn gegeve woordt, hem, ἔρτογ, blijft geattacheert, die de πρινσ s'morgens al ten seven uuren dagelijks komt onderhouden en sig genoegsaem meester van hem maken. Dat dus alle die saken niet anders wesen konnen dan sij in effecten zijn, en men dus gedult moet oefenen en 't geen men, nae sijn best gedaen te hebben, niet kan voorkomen of beletten, soo moet men het overige aen de Voorsienigheydt overlaten.

Dat desonaengesien tot een troost kan verstrekken 't geen mij meermale nopens de πρινσ hadde gesegt, dat namelijk omtrent sijne meerdere magt dagte die nimmer niet alleen niet te moeten soeken, maar, soo 't mogelijk waere dat deselve hem aengeboden wierde, die vastelijk te wijgeren en van de hand wijsen soude, want dat rekende het goed waere, dat er in de Republicq tegens sijne magt een tegenwigt (Amsterdam namelijk) waere, waerop Λαρρεη aan de πρινσ hadde gesegt: „Ik wenschte „de vensters te mogen openschuiven, opdat die woorden „door de gehele waerelt, sooals ik die hore, konde ver„staen worden". En dat men kwalijk soude oordelen, indien men dagt dat door de verwijdering of afsterven van Van Berkel Amsterdam daerdoor geheel soude veranderen, want die wel altoos deselve stadt sal blijven, of er dese of gene den baas speelt.

Dat eindelijk nog ten mijnen opsigten konde seggen dat men van mij hielde ten hove, dat men mij voor een eerlijk man erkende en voor een hupsch mensch, en dat de πρινσ ook niet gaarn veranderde van tronies, waermede gewoon was te spreken. Des, dat mij raedede 't voornemen van de commissie ter generaliteyt te quiteren nog wat uit te stellen.....

Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat altoos nog al swarigheydt maakte in het opentlijk te kennen geven of concluderen van 't onbepaalde convooy, want dat dagte sulks niet behoorde

---

1) Ore Brantsen.

1780.

te geschieden, maer wel, dat men in een secreet besogne aen Hollandt daeromtrent gerustheydt gaf, met te versekeren dat men het toe soude laten, dog dat sulks niet opentlijk moeste worden gesegt, aengesien daerdoor Engeland wierde aengeset, in 't harnasch gejaagt en gelegentheydt gegeven omme desselfs mesures nog sekerder tegens ons te nemen ..... Op mijne tegenwerping, hoe hij het dan meende te maken opsigtelijk Vrankrijk. die sulks vorderde, die daer reets lang op gewagt hadde, geswegen hoe sterk de πρινσ selve er sig op hadde geuit &tc.:.... Op t'eerste nopens Vrankrijk, dagte hij, sulks konde men wel te boven komen. Dan, nopens het sterke uiten van de πρινσ, hadde liever gehadt dat met meerder omsigtigheydt was geschiedt ..... En eindelijk op mijn vrage hoe in de provinciën met behoorlijke secretesse sodanige authorisatie soude hebben weten te bewerken, vondt Sijn Ed. dese laatste swarigheydt van gewigt.....

Nopens de propositie, die door Rusland stonde te geschieden, omme eene associatie te maken met de Noordsche mogentheden en Portugal, ten einde de neutrale commercie en navigatie te dekken, wiste hij te seggen, dat die negociatie van onse sijde met veel voor- en omsigtigheydt door ons was verrigt, dan, dat de prins Gallitzin, minister van Rusland alhier, daerinne eene vrij losse en onbesonne rol hadde gespeelt, hebbende gemanqueert én den raidpensionaris én den ξρτογ op eene onaengename wijse te compromitteren [1]).

$17\frac{31}{3}80.$ Ὦρε πρινσιπισ [2]). Op mijn seggen hoe ik de swarigheydt nog al van gewigt oordeelde, namelijk die omme te admitteren de casus foederis, uit hoofden dat, in sodanig cas daer niet aen voldaen wesende van onse sijde, Engelandt met hetselve recht konde pretenderen wel gedaen te hebben in het niet observeren van het tractaet van 1674,

---

1) D. i.: hebbende bijna den ..... gecompromitteerd.
2) Ore principis.

1780.

aan eene andere kant, de casus foederis geheel verworpen wordende, vond mede swarigheydt bij diegene, die de tractaeten in abstracto beschouwden en niet in haere origine, relatiën, uitwerkingen en samenhang, bijsonder ook naedat Spanjen den oorlog aan Engelandt hadde gedeclareert en deselve in Europa aengetast, als te Gibraltar &tc. [1]), — waerop de prins seyde: „Soo Engelandt ons vredig hadde laten jouisseren van 't tractaet van 1674, totdat sij ons in May laastleden om 't secours vroeg, soo soude ik meerder swaerigheydt vinden in hetselve te wijgeren; maer wilje er mijne gedagten nu omtrent weten? Die sijn dese, namelijk, dat men op fundament van eyge convenientie, waervan Engelandt ons 't voorbeelt heeft gegeven, vermits sig van den beginne af aen dus geuit, en in 't opbrengen van onse schepen sig soo gedragen heeft, ook gemerkt onse onmagt, vermits wij dog genoegsaem nietwes konnen missen, wij derhalven ook geen secours konnen geven, en dat wij sulks ten klaersten moesten declareeren en doen representeren. Voorts wilde ik door een besending laten handelen over de casus foederis selve, te weten wanneer en in wat voege die plaats soude beboren te hebben, ten einde men op die wijse nog in stand konde behouden het tractaet van 1674, dat, eens den bodem ingeslagen zijnde, niet ligt wederom te verkrijgen sal zijn". ..... Voorts, willende van mijn sijde vragen of niet nopens dese laatste voorslag enige bedenking plaats konde hebben, soo interrumpeerde de prins mij met te seggen: „Ik weet wel dat men er dit op in te brengen heeft, te weten dat, op die wijse over de casus foederis handelende, en tegens het gevraegde secours alleen het recht van convenientie objicierende, men de kragt van 't tractaet van 1674 min of meer infringeert of verswakt, maer nu kan men het geheel kwijt raken". ..... Vragende, waerom dat dan sulks niet geschiede, wierd mij niet veel geantwoordt.

Vervolgens seyde de prins nog: „Hadde de raádpensio-

1) Gibraltar werd door de Spanjaarden geblokkeerd in 1779.

1780.

naris durven over sig nemen omme, terstondt op de eerste tijding van 't geval van Byland, nadrukkelijke representatiën uit de vergadering van H. H. Mogende te laten doen, soo soude waerschijnelijk dese laatste memorie van Yorke niet voor den dag zijn gekomen, en sij souden geen een goed argument hebben gehadt". Op mijne vrage, waerom dat sulks dan niet geschiedt was, vermits elkeen toens verwondert scheen, dat er niet iets diergelijks gebeurde, gelijk mede dat onse schepen niet terstond terug ontboden wierde, soo antwoorde de prins: „Omdat de raidpensionaris met aflating van de staert door d'admiraliteiten gevoegt bij hun raport nopens de te doene representatien, deselve niet soude hebben durven laten afgaen, en dat, die staert daeraen blijvende, bij andere provinciën onnodig niet alleen, maer selfs schadelijk wierde geoordeelt, omme reden dat men niet behoefde te seggen of drijgen: dat sullen wij doen of laten, maer dat het veel beter was 't te doen sonder 't te seggen". „In twee saken" gong de prins voort, „hebben wij ons vergist. Ik hebbe altoos gemeent dat, als de houtschepen maer niet onder convooy wierden genomen, Engelandt d'overige, geconvoieert wordende, niet souden aanranden. Nogtans dese laatste ontmoeting hebbe ik wel voorsien *a*) ..... Hollandt of Amsterdam daerentegen heeft sig mede merkelijk bedrogen, want die heeft altoos gesustineert dat, als er maer convooy was, soo soude Engelandt niets uitvoeren".....

Op mijn seggen dat, als men 't nog maer soo dobberende en worstelende tusschen de droppels heen konde houden totdat het vrede wierde, dat sulks mij nog het beste toescheen te mogen wenschen in dese akelige omstandigheden..... „Jaa", sey de prins, „als wij dan maer de waterpot op onse kop niet t'huys krijgen"..... Dan, waerop ik wederom vroeg wat wij dog in de situatie, waerinne wij ons bevonden, konde doen of uitvoeren?

---

a) Hierop konde men vragen, warom dan niet liever 't convooy wat sterker genomen, dog ik vonde sulks op dat ogenblik ongeraden.

1780.

Meer toe te geven aen Engeland scheen niets te helpen, was ook gevaerlijk omme de effecten, die het doen konde bij andere mogentheden. Die andere mogentheden in alles te complaceren was mede ongeraden, selfs al was Engeland soo laag als dat Rijk er thans bovenop scheen te sijn. Dan, de waereldsche saken vol wisselvalligheden zijnde, en de kans dus eens kerende, soo stonden wij aenstonts wederom blootgestelt aen gelijke ontmoetingen van eene andere sijde als die wij nu van wegens Engelandt ondergingen, zulks, omme sooveel mogelijk aen 't gedeclareerde nopens 't convooy (nae 't gebeurde van den 1e Januarij 1780) te voldoen, en die andere mogentheidt niet mede te indisponeren, gelijk sulks Sijn Hoogheydts eyge gevoelen altoos geweest was, soo scheen 't nodig tot de algemene protectie te besluiten, mits daerinne met om- en voorsigtigheydt te werk gegaan wierde, en hoe dus hoopte dat, naa het hierbovenstaende genomen besluit nopens 't convooy, Sijn Hoogheydt wel soude willen prealabil met de voornaemste coopsteden van Hollandt spreken, overleggen en beramen de bekwaemste middelen tot bescherming der commercie en teffens tot voorkoming van onheylen van de kant van Engelandt, welk laatste mij nog al voorkwam te konnen worden geobtineert door het selfs inkopen van swaer hout en hennip, of door deselve soo min mogelijk onder 't convooy te laten gaen, doende de meeste commercie, die dog in en om de West plaats hadde, dekken, gelijk mede die naa de Middelantsche Zee en de Levant ..... Tusschenbeyde over 't publicq maken van alle stukken, hoe gewigtig ook, dagte ik, dat sulks gemakkelijk konde worden belet, want dat het scrupuleus moeste maken om sig te durven uiten óf in woorden óf selfs bij resolutie. Hiervan convenieerde de prins, dog sey: „'t Schijnt men hier de Engelsche wijse wil volgen". Naderhant over York sprekende, soo seyde ik dat, ofschoon die minister lang in de Republicq was geweest en sekerlijk veel bekwaemheydt en verstandt hadde, nogtans dat 't mij voorkwam, hij somtijts ook al eens een onvoorsigtigheydt, soowel als sijn collega den Fransschen ambassadeur, begong, namelijk in 't compliment,

1780.

dat nog onlangs aen den heer van Pallandt, presiderende wegens Overijssel, hadde gemaakt ten opsigte van de resolutie van die provincie nopens 't secours en convooy, schoon die s'anderdaegs eerst ter vergadering van H. H. Mogende wierde ingebragt ..... 'Tgunt de prins mede soo vondt, daerop seggende, dat ook sijne weigering in 't aennemen van H. H. Mogende resolutie over de bepaalde tijt van 3 weken niet approbeerde, want dat die resolutie wel hadde konnen aannemen en volstaen met te seggen, dat evenswel niet twijffelde of d'aenschrijving aen den heer van Welderen soude alleen wel voldoende sijn geweest. Nopens die bepaalde tijt van 3 weken sprekende, soo avoueerde de prins dat Zeland nog Gelderlandt niet gereet soude konnen wesen, seggende, dat nog onlangs nae Zeland hadde geschreven, ten einde voor te komen dat die provincie sig niet opposeerde tegen de resolutie tot algemeene protectie. Ook hadde de prins aan Welderen geschreven over de reden van ongenoegen, die men hier hadde, nopens de bepaalde tijt van 3 weken. Nog stemde de prins toe, dat in de laatste memorie van d'heer York verscheyde argumenten waren buiten enigen grond. Dat ook York selfs sulks niet hadden durven tegenspreken. En wanneer ik seyde, dat wij bij ons niettemin al wel enige tijt daermede hadde konnen klaer sijn, soo sey de prins: „Jaa, dat is waer, maer 't is mijn schult niet dat Hollandt soo lang gedraelt heeft, en nog is 't nu een resolutie soo kort en soo sec, alsof se voor een bode was gedestineert".

Toens sprak de prins over de consenten in Hollandt, die toekomende week stonde in te komen, hebbende Alkmaer en Den Briel sig heden gedeclareert nog niet gereet te sijn, en de vijf grote steden, dat geen last hadden daeromtrent sig te uiten als wanneer sij alle vijf daertoe gereet waren, 't gunt sooveel gesegt was als: wanneer Amsterdam gereet is, zijn wij het ook. Zulks dit klaer bewees eene associatie, welke saken geheel nieuw, vreemt of ongehoort waren. Op mijn vraeg of die consenten dan evenswel niet aenstaende week stonden in te komen, soo sey de prins: „Jaa, als de project-

resolutie nopens de overstemming sal gekomen zijn, nopens welke resolutie de ridderschap sig sal declareren die conclusie te sullen aensien, sonder sig met de resolutie selfs te voegen".

$\frac{1}{4}$80. ῾Ωρε Λαρρεη [1]). Sprekende over de doot van den regerende hertog van Brunswijk [2]), en van dat gehele huys, soo wiste sijn edele mij te seggen dat, ofschoon den overledene hertog vele schulden naaliet, desen hertog Louis nogtans sijne commanderije en apanage wel soude behouden; ook soude de vorstinne-douairière ongetwijffelt een voornaem pensioen behouden, uit consideratie voor den koning van Pruissen, wiens seer geliefde suster sij was, dog den hertog Ferdinand [3]) soude sig naa 't Holsteinsche retireren, alwaer een stuk goed hadde gekogt; de overige prinssen waren of doot, of souden sekerlijk met den jegenswoordige regerenden hertog niet harmonieren, want het singulier met dat huys gestelt was, namelijk, sij gunde elkander naauwelijks het ligt in de ogen, dog wanneer een derde, vreemde, één van dat huis beschuldigde of tegengaen wilde, dan schreeuwden sij alle te gelijk en trokken ééne partij, precies als het voortijts met de familie Van Wassenaer alhier gelegen was. Dat den erfprins of thans regerenden hertog nog wel met sijn ooms nog met sijn broeders was. Nopens den hertog Louis alhier hadde hij selfs naauwelijks de complimenten versogt; ook hadde die naar sijn neven niet eens gevraegt. Prins Ferdinand, was er gelegentheydt geweest enige jaren geleden, soude die wel eens hier in 't landt hebben willen komen, dog waervoor den hertog Louis soo bang als een wesel was, roepende en sig bij herhaling uitlatende met te seggen: „Que diable viendra-

---

1) Ore Larrey.

2) Hertog Karel van Brunswijk, overleed op het laatst der maand Maart 1780. Zie Res. S. G. 7 April.

3) Zie Reg. op dl. I i. v. Brunswijk.

1780.

't il faire icy, il n'a âme qui vive, qu'il connoisse icy. Il ne scait pas les allures du pais, que diable viendra-t'il donc faire icy"? Zulks die prins er dan ook toen niet geweest is.

Betrekkelijk den thans jonge regerenden hertog weet elk een dat hij veel verstant heeft, oneindig veel waereldt, jae slim is, dog dat sijn moreel caracter allerverfoeyelijkst is, gelijk ook dat van sijne broeders, die in dienst van den koning van Pruissen zijn of geweest zijn. Nopens welke drie princen de jegenswoordige koningin van Pruissen [1]) den heer de Larrey waernam op de wandeling (toens met de prins van Orange te Berlijn was) en, hem op sij trekkende, ten einde alleen te konnen wesen, hem dog aenbeval omme oplettent te sijn nopens sijn prins, vermits alle die sig daer te Berlijn bevonden, bijsonder de prinssen van Brunswijk, van seer gevaerlijk caracter en van slegt gedrag waeren. Dese conversatie wierde op dat stuk al vrij ver gepousseert, ofschoon het de eerstemaal was dat opgemelte Haere Majesteit hem, heer de Larrey, op die voet sag. Hooggedagte koningin was bang dat de prins van Orange, nog soo jong zijnde, soude verlijt en bedorven worden, en daerom, wetende dat gesegde prins onder de bijsondere directie van de heer de Larrey was gegeven, soo uitetede sig op die wijse aan Sijn edele..... Naa of in de negociatie van 't huwelijk van den prins van Oranje met de princesse van Pruissen was de heer de Larrey te Berlijn geweest, dus bij sijne terugkomst in s'Hage door den hertog Louis wierde gedespicieert omme den prins te versellen naa Berlijn, seggende Hooggemelde hertog aen den heer de Larrey: „Ik geven hem in uw handen, gij moet op hem letten en hem geen pas verlaten", ('t is nodig te weten dat den hertog Louis niet durfde te Berlijn te komen, ook dat men er hem niet hebben wilde, dus hij wel genoodsaakt was hem, heer de Larrey, daertoe te gebruiken). In welke tusschentijt

---

1) De koningin was de zuster van den overleden hertog; zij sprak dus van hare neven.

1780.

hij, hertog Louis, de correspondentie uit s'Hage op Berlijn met de heer de Larrey standvastig en dagelijks onderhielde. Dan, welke correspondentie van soo eene aert was dat, als men die sag, de hairen daervan te bergen souden rijsen; dat ook ongetwijffelt sulks bij den hertog wel was begrepen, vermits al straks vóór de terugkomst selve aen hem, heer de Larrey, hadde versogt óf gemelde correspondentie maer te willen verbranden óf deselven terugge te willen geven; 't laatste geprefereert wordende, soo was de heer de Larrey voorsigtig genoeg geweest omme, alvorens die over te geven, daervan copiën te doen trekken, en deselve te laten authentiseren door de handtekening van den minister van de Republicq, die sig daer toens bevondt (namelijk de heer Verelst), die daerover niet minder bewondert was als de heer de Larrey selve.

Dat, te Pyrmond zijnde een jaer of agt geleden, aldaer vond de erfprincesse van Brunswijk, prìncesse van Engeland [1]), die sig daer soo empareerde van hem, heer de Larrey, dat hij haast geen tijt overig hadde omme sijne eyge saken te verrigten. Onderanderen eens sprekende over den toens regerende hertog van Brunswijk, soo seyde gemelde princes aen hem, heer de Larrey: „Wij (menende haer heer schoonvader) sijn tot de keel toe in schulden gedompelt, en soolang dien ouden heer leeft, soo is daer geen redres op". Nu sullen wij moeten sien wat haer gemael sal doen. Dog waervan men in 't algemeen nopens 't financiele geene grote gedagten heeft. Hooggemelde prins kwam ook toens een dag of drie te Pyrmont, omme een compliment bij de princes sijne gemalinne af te leggen, die nogtans wel wiste dat hij, prins van Brunswijk, eene maitresse onderhielde, en juist 't grootste werk van haer niet maakte. Nopens Hooggedagte prins wierde den heer de Larrey door eene sekere vrouw aldaer, die het huys van Brunswijk in de uiterste graad kende, onderhoude

---

1) Prinses Augusta, gehuwd met Karel Willem Ferdinand van Brunswijk, die in dit jaar 1780 regeerend hertog werd.

1780.

en op deselve voet als boven gesegt, dat evengemelde prins met het grootste verstandt en aanvalligheydt het slegste hart en gemoet besat, dat een sterveling konde hebben.

Met wat goede order soude de schulden van dat huys veelligt konnen worden vermindert; maer sulks was tot nog toe niet te voorsien, dat in de jegenswoordige hertog plaats soude hebben.

Naderhant over Ruslandt sprekende en over de propositie, die stonde gedaen te worden, teneinde gesamentlijk de neutrale commercie tegens de 3 in oorlog zijnde mogentheden te protegeren, soo vernam ik dat den heer De Panin een seer bekwaem minister was, dog luy of niet seer werksaem, ook van eene swakke staet van gesontheydt, nogtans volgens de laetste tijdingen aen de beterhandt.

$\frac{3}{4}$80. Ὥρε πρινσιπισ [1]). Over de laatste memorie van Engelandt sprekende, soo sey de πρινσ: „Of sij 3 uuren tijt aan ons hadden gegeven, of drie weken, reken ik hetselve. Waerop ik antwoordede: „Zulks immers in Engeland soo wel geweten zijnde als hier, namelijk de ommogelijkheidt van binnen die tijdt te konnen antwoorden en selfs ook de ondoenlijkheydt van 't secours te verlenen, soo schijnt het dan naar eene willekeurige behandeling te swemen en naer dwangmiddelen, die ten doel hebben om 't tractaet van 1674 vrugteloos te maken"..... „Jaa", zey de πρινσ, „zij hebben Jacob de 2e, haer wettige koning, wel voor deserteur verklaert en van den troon gestoten, soo dat men niet verwondert moet wesen over haere vreemde en ongehoorde behandelingen nopens ons". Daernaa sprak de πρινσ over de propositie of memorie, die door de Russische minister stonde gepresenteert te worden, opsigtelijk de invitatie tot eene gemeenschappelijke pro-

---

1) Ore principis.

tectie der neutrale commercie, waeromtrent de πρινσ seyde sig te verbelen, dat daervan enig goed effect konde komen. 'T welk ik beantwoordede met te seggen: „dat den hemel ons sulks mogte schenken, dat ook even daerom laestleden Vrijdag aen Sijn Hoogheydt hadde gevraegt of en wat effect Sijn Hoogheydt meende dat sulks teweeg soude brengen, wanneer Sijn Hoogheydt mij toens antwoordede, dat het niet en wist nog konde gissen selfs". „T'is waer", sey de πρινσ, „toens ik Donderdag daerover 't eerst hoorde spreken, kwam mij sulks vreemt en schielijk voor en hadde er toens andere gedagten van. Ik moet mijn tijt hebben omme de saken naa te denken, ik en kan die soo schielijk niet beslissen..... De raidpensionaris is wederom siek aan sijn oude kwaal, dat soude kwalijk komen indien hij nu niet wel wierde. Vandaag is er niets te doen als overnemen [1]). Dus ik hope dat hij morgen wederom beter sal sijn. Ook hebbe ik brieven, dat den heer van Hemmen [2]) niet wel is, dat soude mij spijten indien hij kwam te vallen. Maer gij weet wie hem sal opvolgen. Ik gelove niet, dat iemant daerover t'onvreden sal sijn"....

"Ωρε Μαερσσευεεν [3]). Dat het werk der consenten dese week sijn beslag soude krijgen. Dat daeromtrent ook gene swarigheydt hadde geresideert. Dat gecommitteerde van sijne stadt gelast en gesint waeren omme met d'uiterste vriendelijkheydt met de πρινσ te aboucheren en te overleggen nopens het werk der convooyen, waeromtrent sij selfs begrepen dat met omsigtigheydt behoorden te werk gegaen te worden, en even daerom, dat sij haer best soude doen omme de cooplieden te persuaderen van gene

---

1) Overneming namelijk van missives, aan de Staten-Generaal gericht, door de provincie, als behoorende de daarin vervatte zaken meer onder haar ressort. Zie Res. S. G. i. d.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Van Lynden van Hemmen.

3) Ore Maarsseveen.

1780.

waeren of materialen te versenden, waeromtrent enig gevaer mogten lopen, dog dat men bijsonder soude moeten agt geven op de bescherming der commercie naa de West en in de Middellandsche Zee. Dat sij, te weten de Amsterdammers, soo seer de oorlog met Engeland vreesden als een enig mensch in de Republicq, dan, dat de bovenstaende aenbod van Ruslandt niet te verwerpen waere. Dat ook een extraordinaris-courier onlangs was afgegaen naa dat hof, die precies gecroiseert hadde dese, die nu de dépêches aen de prins Gallitzin hadde besorgt, des dat sulks nu seer wel kwam, en welk nader te wagten antwoord waerschijnelijk seer wel met het bovenstaende soude strooken.

Ωρε Λαρρεη [1]). Of ik nu niet begreep dat hij, heer de *Λαρρεη*, in al dit werk van enig nut was geweest, soo met opsigt tot bovenstaende negociatie met Rusland als met betrekking tot de stad Amsterdam? Dat, als wij nu maer voorsigtig handelde, namelijk met alleen de neutrale commercie onderling te protegeren, soo met relatie tot d'eene als tot de andere mogentheydt, sonder partij voor d'eene meerder dan voor d'andere te kiesen, dat men alsdan de saak altoos konde goed maken en anders niet..... Van de griffier Fagel sprekende vroeg mij de heer de Larrey hoe hij sig gehouden hadde bij het sien of horen lesen der memorie of propositie wegens Ruslandt gedaen, beneffens het declaratoir, overgegeven aen de 3 in oorlog zijnde mogentheden,.... soo antwoorde ik: „Maer redelijk, want bij het lesen van de 2 gecijfferde brieven van De Swart in 't secreet besogne [2]), soo las hij met eene knorrige en scherpe emphase twee à drie passages, die het tractaet van 1674 betreften, en voorts ook hetgunt ons in 't bijsonder raakte, alsof hij wilde seggen: daer is hij, De Swart, in 't geheym toe aengeset geweest".....

---

1) Ore Larrey.
2) Een der leden daarvan was de schrijver zelf.

1780.

ˇΩρε γριεΦΦιερ Φχγελ [1]). Dat de heer York hem een brief hadde gegeven van lord Stormond aen hem, York, geschreven, die de grieffier mij liet lesen, dog uit welker inhout, bijsonder uit het postscriptum, bleek, hoe men aldaer onderrigt was wegens verscheyde notabile goede vrienden, die dat hof oordeelde hier in 't landt te hebben, en aen welke vrienden niet soude voldaen worden, bijaldien men in Engelandt te veel toegaf soo lang men aldaer niet genoegsaem geinformeert was nopens de ware dispositie alhier in faveur van Engelandt, dispositie, die thans maer in woorden scheen te bestaen, onderwijle men de vijand van Engeland onder de handt sogte te helpen, uit eene gewaende of ijdele vrese, en dus, soo lang Engeland niet goede versekering hadde nopens die favorabile dispositie te hunwaerts, soo soude ook [geen] verandering komen in hunne wijse van denken en handelen t'onswaerdts..... Welke brief analyserende en sooveel mij doenlijk was refuterende, aentonende de sekerheydt waerin Engelandt selfs was opsigtelijk onse gedwonge toestandt, de noodsakelijkheydt om onsijdig te sijn en te blijven, en eyndelijk de onmogelijkheydt omme het gevraegde secours te geven, welk laatste hij, grieffier, mij volkomen toestemde, seggende: „Dat willen se ook niet, maer sij willen maer de goede dispositie weten". Antwoordt: „Wel, die weten sij maer al te wel, en soo sij die nu nog ignoreren, naa al het gene wij sedert bijnae twee jaeren met kunsten vlieg(werk) in haer voordeel hier hebben bewerkt, dan is het met opset dat sij sig ignorant houden, dat sij ons plagen willen..... En dan durve ik aen UE. (grieffier) vraegen of 't ons geraden waere nog verder te gaen als wij reets gegaen zijn, en hoe dog, aengesien onse positie en onse menigvuldige gedane declaratoiren, wij ons anders konnen gedragen als wij doen"? Antwoord (door den (grieffier): „Jaa, daer kan ik niet in treden".... Welk antwoordt op soortgelijke materie enige dagen te voren door gemelde griffier op deselve wijse was gegeven.

---

1) Ore griffier Fagel.

1780.

Ὠρε Παλλανδ [1]). Dat meende te hebben konnen bemerken aen de πρινσ, dat nog soo seer niet scheen vergenoegt te wesen over de aensoek van Rusland omme gemeenschappelijk de commercie te protegeren..... Dat ook niet wiste of den ξρτογ wel daerinne seer gestigt was, want dat die negociatie veelal buiten hem en misschien tegens sijn gevoelen geschiedt, vermits men weet dat gemelde ξρτογ nog seer in Ruslandt gesien is nog selfs daer veel hart voor heeft. Waerop ik antwoordede, dat in soo een geval mij wijnig beloofde van die negociatie, gemerkt daer nog bij kan komen, dat de griffier (al te seer Engelsch gesint), de gecijfferde brieven van De Swart ontfangende en die buiten sijn handen latende komen, of niet geheym genoeg zijnde nopens het geene dat van die sijde ontwaer wordt, soo kan en moet den Engelsche ambassadeur, sulks vernemende, daer tegen werken en veelligt besorgen, dat er een bekwamer Engelsche minister te Petersburg komt als diegeene, die er nu is, ten einde al 't geen de Republicq daer soekt te bewerken en te verkrijgen om verre te werpen &tc..... Voorts seyde gemelde heer van Pallandt, dat den ξρτογ hem geen agt dagen geleden nog gesegt hadde, dat de meeste saken tot hem niet kwamen, dat op sijn woord van eer konde seggen de Overijsselsche resolutiën rakende 't convooy en 't secours niet te hebben gesien als enige dagen naadat die ter vergadering van H. H. Mogende waren ingebragt. Dog 't geen wij beyde moeiten hadden te geloven, aengesien de πρινσ niets sonder den ξρτογ uitvoert, en dat alle papieren, specterende tot de secretary van de πρινσ, 't sij secrete 't sij andere, alle eerst door de handen van den ξρτογ gaen.

$17\frac{6}{4}80$. Ὠρε πρινσιπισ [2]). Sprekende over de gëoffreerde alliantie, uit hoofden der gepresenteerde memorie door den minister van Ruslandt, soo was s'πρινσεν gevoelen, dat deselve

---

1) Ore Palland.
2) Ore principis.

1780.

thans niet konde worden geweygert, want dat er voor ons anders nietwes op was dan dat wij met voorsigtigheydt (ofschoon met spoed) daerinne moeste te werk gaen, altoos in 't oog houdende de neutraliteit, de defensive, en dus all het offensive te vermijden, ten eynde in geene oorlog te komen, oversulks, ook al kregen wij enig meerder ongenoegen van den kant van Engeland, gelijk te vresen was, wij niettemin ons met moderatie sullen moeten gedragen..... Dat avoueerde hoe de conduite van Engeland, ten onsen opsigten, allervreemst en berispelijk waere. Dat ook dese laatste wijgering van uitstel te geven soo onbeleeft was als de vrage of eisch selve, want of sij 3 dagen of drie weken bepaalde, dit alles hetselfde was. Dat Engeland wel wiste, wij geen secours konden geven, dan, dat het alleen te doen waere om, soo ras wij hetselve weygerde, zij dan het tractaet van 1674 voor nul en van geener waerde souden houden. En dat Sijn Hoogheydt particuliere brieven vandaer hadde, waeruit sulks genoegsaem konde opgemaakt worden, immers, dat sij gene schepen ongevisiteert souden laten passeren. Dat men veel hier in de Republicq ter hunne contemplatie hadde gedaen, vooreerst het bewerken der resolutie van 19 November 1778 [1]), bij vervolg het tegenhouden van 't onbepaald convooy, waeromtrent Sijn Hoogheydt laastleden maendt Junij 1779, toens de Fransschen ambassadeur kwam notificeren dat sijn hof alle de Hollandsche steden eximeerde van de nieuwe belastingen, haast radeloos was geworden, en op 't punt geweest om alles te laten sijn gang gaen. Dan, hoe toens met kunst- en vliegwerken het in de provinciën nog was tegengehouden geweest, ook al ten genoegen van Engelandt, dat zij dus sekerlijk wijnig beantwoordeden aen al wat hier te lande ter hunner contemplatie was geschiedt, dan, dat sij dol te werk gingen, en te vresen was dat sij het nog sterker

---

1) De resolutie betrof het niet-convoieeren van houtschepen. Zie Verv. op Wag. I, p. 242—252.

1780.

souden pousseren, want dat lord Santwich [1]) sulks doordreef. Dat lord Stormond, die seer hoog was, daerin medewerkte, dan, dat het tegens het sentiment was van lord North, ook dat Sijn Hoogheydt niet geloofde dat Yorke daerin coöpereerde.

Dat de griffier Fagel, hoe goede vriend die ook van York was, kwalijk dede van hem soo dikwerf in sijn cabinet aen 't hof te sien. Dat men niet ontveinsen konde dat gemelde griffier Anglomane was. Dat de πρινσ meende sulks van sig niet konde gesegt worden, want dat, ofschoon misschien wel wat meer overhelde naa de Engelsche dan naa de Fransche sijde, nogtans begreep, dat het belang van de Republicq sijn hoofdsaak moeste wesen. En om die reden dan ook nu niet anders konde doen dan te helpen medewerken, ten einde men soo spoedig mogelijk beantwoordede aen den voorslag, door 't hof van Rusland gedaen, opsigtelijk de middelen tot protectie der neutrale commercie.

Dat ook gisteren eene visite van 2 burgemeesters van Amsterdam hadde gehadt, over welkers houding en uiting reden hadde van vergenoegt te sijn, want dat sij sig nopens dit laatste werk, mitsgaders wegens de wijse van sig te gedragen in 't convoieren, seer redelijk hadden geëxpliceert. Als het maar ménens was! ..... Waerop de vrijheydt nam te seggen: „dat veel reden meende te hebben om sulks wel te geloven, dat sij ook in waerheydt mal souden moeten wesen, soo sij daeromtrent anders dagten, want, gelijk als meer gesegt was, niemandt minder den oorlog lijkenen soude, mitsgaders het verlies der colonien, dan aan Amsterdam"..... Waernaa de πρινσ in 't uitgaen mij seyde: „Ik ben van daeg veel bedaerder als in uw laatste presidie, maer doe was ik wat moeielijk en ook niet wel, 't gunt de oorsaek daervan geweest is".

Tusschenbeyde nog sey de πρινσ: „Waren de Noordsche

---

1) John Montagu, earl of Sandwich, was staatssecretaris, eerste lord der admiraliteit en lid van den privy council onder het ministerie North. Zie Dict. of nat. biogr. i. v.

1780.

mogentheden niet opgekomen en Engelandt hadde ook daer gereusseert, dan souden wij opsigtelijk de commercie hebben moeten seggen aan Engelandt: handelt naar uw goedvinden. Nogtans was 't secours nimmer te geven, en al hadden wij 't konnen doen en Vrankrijk viel ons naderhant op 't lijff, wat souden wij dan tog konnen uitregten? Gestelt Engelandt ons bysprong met 10 m. man, en wij er nog 10 m. bij konden krijgen, dan hadden wij 50 m. man en [zou] Vrankrijk de halve provincie van Hollandt hebben konnen aflopen, eer men in staat was enige tegenstand te bieden.

"Ωρε Λαρρεη [1]). Dat voor sooverre hij, heer de Larrey, de saken thans insag, niet anders begreep dan dat de voorslag, door Ruslandt gedaen, van goed effect konde wesen, mits men met voor- en omsigtigheydt te werk ging, want dat meende seker te sijn, dat Engelandt wijnig menagement voor ons soude gebruiken, dus, als er hier of daer enig meerder ongenoegen van die kant wierde gegeven, soo waere het best misschien sulks met wat gedult te verdragen en te passeren. Dat ook wel wiste hoe de πρινσ nu in den beginne goede opinie hadde van het werk, door Ruslandt geproponeert, maer dat sulks in de gewoonte van de πρινσ viel van in den beginne altoos favorabile gedagten te voeden, des men niet te schielijk daeromtrent moeste een besluit maken, maer liefst, sig met voorsigtigheydt gedragende, tijt behoorde te winnen, ten einde intusschen sig langsamerhandt in staet te stellen. Op welke instaetstelling remarqueerde dat, als men daerop voor jaer en dag wat ijverig was te werk gegaen, men dan nu sekerlijk van meer gewigt souden hebben konnen wesen. Dan, dat men misschien gevreest heeft dat, sulks gebeurt zijnde, men dan veelligt te schielijk van die magt soude hebben willen gebruik maken. 'T gunt men avoueerde dat waer was, omdat men sig onderling niet vertrouwde ..... Dat nogtans wel geloofde dat de πρινσ

1) Ore Larrey.

1780.

op de augmentatie wat te lang was blijven staen, nopens dewelke men sig wel soude hebben verstaen, mits modicq waere geweest, maer dat ook al het wantrouwen daeromtrent veel hadde belet .....

Ore van de Wal [1]). Dat de sentimenten van d'overige provinciën opsigtelijk het secours aen Engelandt te geven daerinne differeerde met Hollandt, dat de laatste dagte dat de casus foederis niet exsteerde, en d'andere provinciën dat daervan niet behoorden te worden gerept, maer alleen de wijgering daervan te gronden op het regt van convenientie, bij Engelandt selve geadopteert. Dog dat men in Hollandt meende absolutelijk te konnen en te moeten rejecteren de casus foederis, omdat Engelandt andersints, sulks niet geschiedende, maer alleen sig op de non-convenientie funderende, zij dan soude blijven aanhouden op 't geven van secours en, bij ontstentenisse van dien, 't tractaet van 1674 ook werkeloos te maken.

Ore Iddekkinge [2]). Dat het er thans voornamelijk op aan stonde te komen wat men met Rusland onderling soude konnen bepalen nopens de goederen of specifique commercie, die geprotegeert soude moeten worden. Voorts seyde de *prinst* al lacchende aan hem, Iddikkinge: „Dat misschien wel eens een tourtje naa Amsterdam soude konnen doen met de prinses" (die bij de conversatie present was), want hij, Iddikkinge, ging naar Amsterdam en bleef daer nog een week vijf à ses. Waerop Iddikkinge seyde: „Dan sal je Hoogheydt bij Temmink apparent gaen eten"? Vallende ik in de reden en sey: „Waerom niet, warom sou Sijn Hoogheydt niet bij de borgemeester Temmink gaen"? 'T gunt de *prinst* al lacchende herhaalde, dog voegde er toens spottenderwijse

---

1) Ore Van de Wal. Mr. Pieter Hendrik Van de Wall, de bekende Dordtsche magistraat en geleerde. Zie over hem V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

2) Ore Iddekinge. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

bij: „En dan konnen wij bij Van Berkel gaen souperen", waerop ik antwoordede: „Dat was juist soo absoluut noodsakelijk niet. Ik sprak, om te beginnen van den borgemeester".

24 April 1780. Ὦρε Λυνενβυργ [1]). Dat sijn oudste broeder [2]), nu onlangs in Gelderlandt zijnde en aan den ἕρτογ hebbende gesonden de stukken, die op de landdag moesten dienen en vervolgens vandaer ter generaliteit werden ingebragt, namelijk de Geldersche resolutie nopens het secours aen Engelandt, die over 't onbepaalt convooy, ook wegens de aengebode associatie door Ruslandt &tc., ... den ἕρτογ daerop aen gemelde heer van Lynden tot Hemmen seer beleefdelijk en met dankbetuiging eene lange brief van antwoordt hadden geschreven, in welke brief gemelde ἕρτογ te kennen gaf, hoe hij vreesde dat de Republicq eindelijk in oorlog met Engelandt soude geraken, hoe seer sulks apprehendeerde en hoe wijnig staet hij, ἕρτογ, dagte dat konde gemaakt worden op een hof als dat van Ruslandt, alwaer de saken dan van dese dan wederom van gene persoon afhing. Want ofschoon nu de heer grave Panin het oor van de keiserin scheen te hebben, dit ras door het crediet van de prins Potemkin konde veranderen. Dat ook Panin tegens de reyse van de keyserin naer Polen was, temeer omdat niet gaarn soude hebben, dat de geprojecteerde entrevue met den keiser [3]) te Mihilow plaats hadde, omdat den keyser overhelde naer de Engelsche kant, zulks dit ook de keyserin gemakkelijk soude konnen doen veranderen &tc. ..... Op welke antwoort gemelde heer tot Hemmen wederom aan den ἕρτογ een gedetailleerde brief soude hebben gesonden, waerin bijsonder hadde geëxpliceert en ontvouwt wat niet al ter contemplatie van

1) Ore Lunenburg.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. W. Van Lynden tot Hemmen.

3) Namelijk met keizer Jozef II. De entrevue had plaats te Mohilow in Mei 1780. Zie daarover de Harris-Corr. van die maand of Hermann, Gesch. des Russ. Staates, VI, p. 29.

7*

1780.

Engelandt sedert twee jaere in de Republicq was geschiedt, hoe wijnig van de Engelsche sijde daeraen was beantwoord, integendeel, wat niet al grieven op den anderen door gemelde croon de Republicq successivelijk was aengedaen, en in 't bijsonder de nu laatste ontsetting en provisionele opsegging van het tractaet van 1674, mitsgaeders de afvordering van binnen drie weken voldoende antwoordt op 't gevraegde secours te vergen &tc. ..... Enfin, een brief, volgens den heer van Lunenburgh, die seer wel soude zijn geschreven.

Ὦρε Νατεωισχ [1]). Dat men thans meende seker te sijn, dat er hier te lande was gekomen eene Engelsche wissel van 30 m. ponden sterlings ten behoeven van den ἔρτογ. Dat men ook versekerde genoegsaem nimmer staat te konnen maken op 't geen de πρινσ somtijts over de gewigtigste saken sig uitede, 't sij op dese 't sij op gene wijse, gemerkt dien vorst soo wel daer al op geleert was door den ἔρτογ, dat men dikwerf precise het tegengestelde moest geloven van 't gene voorgehouden wierden. Dat het geval in Overijssel onlangs gebeurt aan de koets van den drost Heiden Hompesch [2]) wel waer was, want, dat men selfs te kennen gaf, dat de saak niet gemunt was geweest op de heer Sloet [3]), maer wel op bovengemelde drost, die een snaphaan-schoot in sijn koets hadde gekregen..... [4]). Dat men ook verhaalde, dat de jegenswoordige drost van Drenthe, Heide Reinesteyn [5]), de saken begon te behandelen op den voet als wijlen sijn vaeder, namelijk op even deselve inhalige wijse.

---

1) Ore Natewisch. Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. S. van Heyden.

3) Zie dl. I, aant. op bl. 421 met de Bijvoegselen en Verbeteringen, pag. XXXVII.

4) Tot recht verstand van dit incident bedenke men dat juist toen het geschil over de zaak van Van der Capellen tot de Poll aan de orde was. Zie Ned. Jbb. 1779 en 1780. Het incident zelf heb ik niet vermeld gevonden.

5) Zie Reg. op dl. I i. v. en de Bijvoegselen en Verbeteringen op pag. 321, noot 1 en 2.

1780.

$\frac{28}{4}$80. Ὥρε Βρανδσεν [1]). Dat den ἔρτογ aan hem geschreven hadde hoe wenschte, dat het nieuwe sistema, dat de Republicq thans scheen aengenomen te hebben, namelijk omme met Ruslandt &tc. eene alliantie te formeren, tot nut en prosperiteyt mogte uitdeyen, dan, teffens in 't uiterlijke te kennen gevende hoe seer daeraen twijffelde. Nogtans hadde hij, heer ἔρτογ, nimmer en dus ook thans niet geopenbaert, wat weg er dan voor de Republicq waere inne te slaen, zijnde het niet genoeg alles te berispen, sonder andere behoorlijke middelen aen de handt te weten te geven.....

Dat ook veel risqueerde, dat de ongelukkige evenementen, soo die somtijts plaats hadden, wel aen hem, ἔρτογ, konde worden toegeschreven, want dat, bijaldien Engeland ons den oorlog declareerde, er ongetwijffelt seldsame saken soude konnen gebeuren. En hoeseer ook hij, ἔρτογ, sig soude konnen retireren desnoodts, de Republicq niettemin en dus ook de πρινσ in de allerakelijkste omstandigheden soude konnen worden gelaten. Enfin, dat het seker scheen men geen plan of sistema hoegenaemt hadde, want dat sedert meer dan twee jaeren herwaerts nu al, hoe dikwerf men in s'Hage kwam ofte daer vandaen vertrok, de saken steets bleven in even deselve onsekere, onbepaalde en vacillerende omstandigheden....

Dat men ook thans debiteerde, dat den Fransschen ambassadeur dagelijks audientie hadde bij de πρινσ. Dat de πρινσ er eergisteren gesoupeert hadde, vandaeg bij de Spaensche minister, en selfs dat York een tourtje naer Engelandt stonde te doen.

$17\frac{6}{5}$80. Ὥρε Ρουσε [2]). Dat volgens sijne berigten, soo nu alhier als in de provincie van hier ontfangen, het bleek, dat den ἔρτογ 't steets met den raidpensionaris oneens was, zulks

1) Ore Brandsen.
2) Ore Rouse.

1780.

dat al wat den laastgemelde op de geest van de πρινσ hadde bewerkt of gevordert in 't beloop der publique en voorname saken, door den eerstgenoemde steets wierde omverre geworpen, waerdoor, even gelijk te voren, de saken bleven fluctueren, niets tot bestendigheydt wierde gebragt, en de opgeschote en geaccordeerde penningen voor de marine nodeloos wierden geemploieert .....

Dat ook van der Heim, secretaris van d'admiraliteit-Maze, die wel de meeste directie in 't werk der marine wierde toevertrouwt, al nog traag, langsaem en ijverloos daeromtrent scheen te procederen, want dat er op de werf te Rotterdam in gene 5 à 6 weken genoegsaam gewerkt was, over 't gunt de fiscaal Denike [1]) selfs sijne verwondering hadde te kennen gegeven ..... Vervolgens, dat de raidpensionaris sig somtijts niet genoeg besat omme de saken met die bedaertheydt en waere staatkunde te behandelen, waerdoor de gemoederen tot sig konde trekken. Dat hij in den beginne der troubles de stadt Amsterdam wat te sterk tegen 't hoofdt hadde gestoten, en, zulks in 't vervolg bemerkende, hij, omme deselve te gewinnen en te behouden, thans misschien wat te sterk haer partij nam..... Dat de griffier Fagel sooseer addict was aan al wat Engelandt concerneerde, dat die selfs gevaerlijk was te gebruiken en te sien paroisseren in verscheyde omstandigheden, waeruit men hem (wegens sijn ampt) met geen mogelijkheydt konde weren. Dat eindelijk de πρινσ soo swak en soo afhankelijk was, dat daerop van den eenen dag tot den andere geene staat altoos konde worden gemaakt..... Dat die ook vooringenomentheden besat, die allerbeklaaglijkst waren, bij voorbeeldt, dat het hem, Pουσε, alleen met de πρινσ zijnde, gebeurt was, sprekende over 't different van Cappellen met de ridderschap van Overijssel nopens de drostediensten, hoe daeromtrent veelligt wat te vinden was geweest, soo omme aan de jegenswoordige drosten geene schade toe te brengen en 't harde van de saak selve nogtans te boven te

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

komen, waertoe hij, Cappellen, getoont hadde, selfs de hand wel te willen lenen &tc., ... waerop de πρινσ antwoordede: „Van die kant komende kan dat niet geschiede" ..... 'T selve was nog eens gebeurt in 't bijsijn van Pallandt, van Sloet en van Dedem [1]). Dat er gesproken wierde over de moeijelijkheydt van het jegenswoordige bestaan der militie, 't gunt de πρινσ selfs hadde geoppert, wanneer Dedem soude gesegt hebben: „Wel, als men dan begon omme de soldij van de militie wat te vermeerderen, gelijk Amsterdam reets heeft voorgeslagen"..... was 't antwoort van de πρινσ: „Jaa, maar dat moest van die kant niet komen" ..... Voorts, dat de πρινσ sig met frivoliteiten ophielde, die hem in de oogen van 't publicq veel tort deden, en die hem alle tijt benamen omme behoorlijk de saken te konnen nagaen en helpen bestieren, 't welk alles aan d'opvoeding van den ξρτογ konde toegeschreven worden, die de πρινσ door die eenwigduurende exercitien, parades, audientien &tc., sijn tijt liet verspillen, ten einde alleen 't maniment van saken in sijn eigen persoon te behouden.

Nopens dese kwade opvoeding en verantwoording van den ξρτογ in dit en andere opsigten sprak ook deser dagen den predicant Maclayne [2]) seer ernstig, te kennen gevende, dat opgemelde heer ξρτογ daeromtrent eenmaal veel soude hebben te verantwoorden, want dat het God geklaagt was den πρινσ in soo eene wijse van leven te hebben gebragt en te houden.

Nopens de hiervoor geroerde saak van Cappellen met Ρουσε nog sprekende, soo konde hij ook niet begrijpen, hoe dat de πρινσ sig hadde laten aanraden omme de saak van hem, Cappellen, te willen renvoieren aan de decisie van 't hof van Gelderlandt, sonder hem alvorens, of in

---

1) Met den meergenoemden baron Van Pallandt van Glinthuis waren de heeren Roelof Sloet van de Haer en Frederik Gijsbert van Dedem, heer van den Gelder en Hachmeule, gedeputeerd ter generaliteits-vergadering voor Overijsel. Zie Bericht enz.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

die tusschentijt ten minsten wederom sessie te hebben besorgt in de ridderschap, want dat nu daeruit gehouden wordende, hij, Cappelle, daerdoor reets onderging 't swaerste condemnatoir dat hem konde overkomen, naadat sodanig een onpartijdig hof zijne saak beoordeelt hadde ..... Nogtans moeste dese raad aan den πρινσ sijn gegeven door twee heren, die de πρινσ daerover geconsuleert hadde, namelijk Lynden van Hemmen en Iddikkinge. Van d'eerstgenoemde verwonderde het seer, dog van de twede niet, als sijnde wel bekent genoeg hoe sig in verscheyde soortgelijke saken hadde gedragen, bijsonder ook in die van den professor van der Mark [1]).

Dat het Russische werk maer bombario was, hadde de πρινσ gesegt, bij de eerste conversatie die Pουσε met Sijn Hoogheydt hadde gehadt naa sijne terugkomst in 's Hage, en toens ook gesproken wegens een besending naa Engelandt. Zie verder op den 11en May [2]).

$\frac{1}{5}$80. Ὦρε πρινσιπισ [3]). Dat men niet dan nieuwigheden thans hoorde, en of ik wel wiste wat er [een] daag of 5 geleden gebeurt was opsigtelijk de conclusie nopens het gesonde antwoort op de Russische propositie, namelijk, dat die saak geconcludeert was, ofschoon Zelandt gene last daertoe hadde gehadt, en NB. wel op aenraden van de griffier Fagel, die gesegt hadde: „Die het meerdere wil wil het mindere, gij lieden, sijt gelast omme met Engelandt

---

1) Prof. Van der Marck was hoogleeraar te Lingen. In 1773 was hij afgezet als hoogleeraar te Groningen', om zijne rechtsgeleerde en godgeleerde meeningen. Tien jaren later, 1783, werd hij door invloed van Johan Derk van der Cappellen te Deventer beroepen. Zie Stuart, Vad. Hist. I, p. 18 vlgg., de Brieven van V. d. Poll, uitgegeven door Mr. W. H. De Beaufort in het H. G. en de Bijdragen voor Overijselsche Geschiedenis 1874.

2) Van de woorden „Dat het Russische werk.... enz." af is het hier aangeteekende, ook dat van den eersten Mei, later bijvoegd. Vandaar ook de verwijzing: „Zie verder op den 11 May".

3) Ore principis.

1780.

in conferentie te mogen treden, soo kunt gij dan ook met Rusland hetselve aennemen"..... En daerop hadden de Zeeuwsche gecommitteerden sig daermede gevoegt, sulks de *prins* daerover ten uitersten was verwondert geweest, die Wieling (als president) kwam seggen, dat die saak sonder resolutie was geconcludeert, want dat hij, *prins*, met de raidpensionaris al was afgesproken dat, bijaldien Zeland difficulteerde, men dan de conclusie een dag of wat nog konde ophouden,..... maar dat die gecommitteerde nu gemakkelijk een scrob van hunne principalen konden bekomen.....

Confrontere dit gesegde met dat van den raidpensionaris van den 10e deser, item met dat van den *prins* van den 11e deser, en beoordeel de wijse van denken en doen nopens de publique saken.

$\frac{10}{5}$80. *Ωρε raidpensionaris* [1]). Dat altoos de hope bleef op Rusland, als sijnde thans ons enige plegtanker, waer vandaan dus de tijdingen dagelijks verwagt en verlangt wierden.

Dat het ook goed was geweest, dat de jongste resolutie nopens het te geve antwoordt aen Ruslandt [2]) op die Maandag maer terstondt was ten effecte gebragt en geconcludeert geworden, want dat, bijaldien er maer een dag mede gedraalt was geweest, het veelligt nog niet soude sijn gebeurt, want dat men alras (sedert overzeesche ingekomen tijdingen) hadde begonnen te aarselen en dat, soo het toens niet geconcludeert was geweest, men sekerlijk wederom verdeeltheydt onder de leden souden hebben bewerkt en daerdoor dus alles was opgehouden geweest. Dat ook door opgemelde aenbod van Ruslandt en door onse opgevolgde acceptatie er meerder enigheydt onder de leden der regering was gekomen, zulks, evengemelde

---

1) Ore raadpensionaris.

2) De resolutie van Maandag 24 April 1780. Zie Res. S. G. i. d. Zij hield de bereidverklaring in om in conferentie te treden over gemeenschappelijke maatregelen tot handhaving der neutraliteit, ten behoeve van zeevaart en handel.

1780.

saak ongelukkig te niet lopende, soo was te vresen, dat die tweespalt [in] de Republicq wederom nieuw voedsel stonden te bekomen. Dat onse resolutie nopens 't secours extra goed hadde gevonden; dat wel gewenscht hadde die eens te hebben mogen sien enige tijt tevoren, vermits dan de Hollandsche resolutie op dat subject mede daer naar hadde konnen worden ingerigt..... Dat met het te geve antwoordt aen Engelandt nopens opgemelde secours thans soude moeten worden gewagt totdat Ruslandt op onse laatste acceptatie hadde gerescribeert, vermits daervan voornamelijk soude afhangen de voet en wijse, waerop gemelde antwoordt aen Engelandt soude moeten worden geëxtendeert. Andersints dat men gaarn onse resolutie tot een grondslag van gemelde antwoordt soude konnen en willen aennemen.

Sprekende over 't laten sien van de schetsen van gesegde onse resolutie [1]) aen den *πρινσ*, sonder dat die verder waren gekomen als tot Sijn Hoogheydt, soo sey den raidpensionaris dat sulks somtijts nu wel eens meerder gebeurde, maar dat men ook thans dikwerf bespeurde, dat men veranderde of varieerde in sijne besluiten en wijse van denken. Dat De Swart seer ijverig nopens onse saken te werk ging, deselve seer ter harten nemende, jaa dat het waer was dat hij wat te ruim nopens de Engelsche intrigues sig aan den griffier uitede, dog dat hij scheen particulier gepiqueert te sijn tegens de griffier en daerom sulks veelligt niet wilde menagéren, vermits andersints wel verwittigt was hoe de saken hier gestelt waeren.....

Nopens de hope van vreden antwoorde mij gemelde raidpensionaris, dat daervan nietwes bij hem bewust of in actis was, maar dat mij konde seggen, dat seker groot heer (koning van Pruissen) reets enigen tijdt en nu nog geen drie dagen geleden wederom aen sekere dame alhier (waerschijnelijk de princes) hadde geschreven dat er vast eerlang vreden soude zijn.....

De *πρινσ* mij enige dagen geleden gesegt hebbende, hoe

---

1) Namelijk de Utrechtsche.

1780.

de Zeeuwsche generaliteyts-gecommitteerden buiten last sig hadden geconformeert met opgemelde resolutie van antwoordt aan Rusland, NB. op aanrade van de griffier, quadreert sulks wel met het bovenstaende gesegde van den raidpensionaris nopens s'πρινσεν veranderde gedagten op dat werk, want enige weken geleden hadde de πρινσ er sig seer voor geporteert getoont en nu veel minder.

˘Ωρε Παλλανδτ [1]). Dat de πρινσ hem gesegt hadde dat de Amsterdammers tans waren tegens het leggen van een embargo op de coopvaerdijschepen, dog dat hij, Παλλανδ, vondt dat de πρινσ thans [op] verre naa niet soo ijverig was nopens 't Russische werk als tevoren.

˘Ωρε Βρανδσενβυργ [2]). Dat iemant (waerschijnelijk Heiden-Reinesteyn) of Marce [3]) de πρινσ seer sterk meer dan eens hadde onderhouden in sijn bijwesen nopens het caracter van den raidpensionaris, te weten of hij opregt of valsch in sijn doen te werk ging, dog dat de πρινσ er nimmer een woord op hadde geantwoordt, hoeseer ook die man zijne argumenten hadde ingerigt, namelijk met voor te stellen, „dat óf hij, raidpensionaris, de dupe van verscheyde saken en omstandigheden moeste wesen, óf wel dat hij absolutelijk de πρινσ dupe wilde maken".... Dan dat, als boven gesegt, de πρινσ alles bedaerdelijk aanhoorde, sonder een woord daerop te antwoorden, selfs niet eens te kennen gevende of het geloofde of niet.

Dat de Zeeuwen thans wederom in hunne provincie met het gemeen over hoop lagen, dat sij gesogt hadden, om die reden, van wat meerder militie bij haer te krijgen, dog dat sulks niet hadde willen lukken. Dat de Van Citters daer de grote rol thans speelden, selfs in sooverre

---

1) Ore Pallandt.
2) Ore Brandsenburg.
3) Over Heyden—Reinestein. Zie Reg. op dl. I i. v. De graaf van Marsay St. George was 's prinsen hofmaarschalk. Zie Bericht enz.

1780.

dat, indien Lynden de representant [1]) sig met die famille brouilleerde, hij alsdan sijn credit aldaer kwijt soude raken; voorts dat die familie van Van Citters veel reden tot die innerlijke onenigheden al nog gaf, en voormaals hadde gegeven..... Dat hij, representant, nu onlangs in Zelandt sijnde, gevraegt was geweest door een paer zeecapitains ressorterende ter admiraliteit van die provincie, wat sij doen souden ingevalle zij, in zee sijnde, somtijts sagen dat de Engelsche onse coopvaerdijschepen visiteerden of wegnamen; soo hadde hij, representant, geantwoordt: alsoo sij capitainen geene speciale ordres op dat point hadden ontfangen, sij dienvolgens ook nietwes souden behooren te doen en de schepen maar laten nemen..... Dat den ℔ρτογ van een allermiserabelst humeur was geweest desen gantschen dag, waerschijnelijk omdat niet voorsag te reusséren in 't stuiten van 't Russisch werk [2]). Dat voor 't neemen van de resolutie van 19 November 1778, namelijk omme op te schorten 't convoyeren der houtschepen, alleen zijn geweest de πρινσ en den ℔ρτογ, veelligt ook Van der Heim, dog niemant anders, vermits de raidpensionaris er tegen was, ook de Amsterdammers en vele meerdere, onder andere ook de secretaris Van Hees..... [3]).

℣ρε Ωιελινγ [4]). Dat de cooplieden en regenten thans in Amsterdam verdeelt souden wesen nopens het vragen van convooy tegens Engelandt. Dat sommige reets een request souden hebben opgestelt omme permissie te vragen aan H. H. Mogende tot het opleggen van een embargo, ten einde des te spoediger de vloot te konnen bemannen. Dan dat de andere partij soude hebben gesegt, soo ras de vorige sulks deden, sij daer wederom een request tegens souden presenteren aan H. H. Mogende.

---

1) Over de heeren Van Citters en den representant Van Lynden van Blitterswijk zie Reg. op dl. I i. vv.

2) Deze volzin is later tusschengevoegd.

3) Nl. Van den raad van state. Zie Reg. op dl. I i. v. I. J. Van Hees.

4) Ore Wieling. Zie Reg. op dl. I i. v. K. B. Wieling.

1780.

$\frac{11}{5}$80. Ὥρε πρινσιπις [1]). Zijn Hoogheydt beklagende wegens alle de jegenswoordige moeielijke ontmoetingen, was het antwoort, dat sig sulks moeste getroosten, dog dat niet anders wenschte dan het welsijn van de Republicq. Dat ook in dien sin laastlede Vrijdag aan de prins van Gallitzin hadde geantwoordt op sijn voorstel, dat hierinne bestondt, namelijk, dat de Republicq maer insgelijks deselve declaratie behoorde te doen aen Engelandt, Vrankrijk en Spanjen, als Ruslandt gedaen hadde..... Dat, indien H. H. Mogende s'prinsen raid daeromtrent vroegen, sulks soude afraden, vermits, nog geen antwoort van Rusland gekomen sijnde, hij, prins Gallitzin, selfs sijne instructien nog niet ontfangen hebbende, en gene conferentien nog geëntameert wesende nopens de voorgeslage alliantie, sulks niet voorsigtig toescheen en veel te veel vooruit gelopen soude wesen. Dat Sijn Hoogheydt wenschte men met Engelandt in conferentie konde treden, waertoe sommige resolutien van enige provincien aenleiding gaven, onder anderen ook die van onse provincie [2]), edog, welke propositie Sijn Hoogheydt sig wel soude wagten van te doen, — wanneer ik seyde hoe twee saken wenschte, namelijk goede tijding met Ruslandt te ontfangen nopens de alliantie met de Noordsche mogentheden, en voorts, dat men in Engelandt wat moderater op ons subject te werk ging, want dat, gelijk die natie thans met ons handelde, te weten, alle onse schepen te willen visiteren, gene Franssche of Spaensche goederen op onse schepen te dulden, convooy te willen attaqueren &tc., ... sulks naar dwinglandije geleek, jaa, dat op dieselve wijse en met gelijk regt souden konnen vorderen dat, bijaldien er een millioen louis d'ors van Vrankrijk sig bevondt in de bank van Amsterdam, dat die daeruit

---

1) Ore principis.

2) Nl. die van den schrijver, Utrecht. 's Prinsen gezegde doelt op de resolutie der Staten van Utrecht van 5 April, houdende het provinciaal advies in zake het antwoord op de memories van den gezant Yorke. Zie Res. S. G. dd. 24 April 1780.

1780.

moesten gebragt worden, of dat sij ons souden aanvallen, gemerkt sulks vijandtsch geld was &tc. ..... 't gunt niet tegengesproken wierde.....

Nog sey de *prinst*, op mijn vraeg daeromtrent, dat tusschen dit en drie weken eerst antwoordt wierde verwagt van Ruslandt nopens H. H. Mogende jongste resolutie, in antwoordt op de propositie van gemeld rijk gedaen. Dan, over 't geheel scheen Sijn Hoogheydt niet seer in de materie te willen treden, want detourneerde de conversatie, sprekende over de dagelijksche amusementen.

Ore griffier [1]). Dat dese ogtent bij de burgemeester Boudaan [2]) was geweest, die seer present dog swak hadde gevonden, wanneer bij 't uitgaen de prins Gallitzin daer in was gekomen, en, de griffier willende henengaan, hadde borgemeester Boudaen gesegt: „Blijf maer sitten, hij komt bij Van Berkel" ..... Dog de griffier vertrekkende, soo hadde de prins van Gallitzin, hem voorbijgaende, gesegt, dat over 14 dagen sijn courier terug verwagte, hebbende tevoren al gesegt dat op de eerste tijdingen hier vandaen geen nader antwoordt was wagtende. Wijders sey de griffier dat men soude moeten sien wat de cooplieden wilden, oorlog met Engeland of niet. Dat de *prinst* onlangs eene aardige comparatie hadde gemaakt tusschen Engelandt en de Republicq, namelijk, dat de eerste scheen een mensch te sijn in een hete koorts, die ijlheden begong, en d'andere een paraliticq, die, hoe lam hij ook was, evenswel pretendeerde te gaen.....

Ore Pallandt [3]). Dat de *prinst* thans op verre naa soo ijverig niet meer was nopens die Russische alliantie, integendeel, dat scheen al dat werk te willen toeschrijven aan de stadt van Amsterdam; ook dat de *prinst* sig kwalijk tevreden toonde tegens De Swart, onse minister te Petersburg.

---

1) Ore griffier.
2) Burgemeester van Amsterdam. Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Ore Pallandt.

1780.

Ὧρε Εἶδεν [1]). Dat onlangs aan prins Gallitzin hadde gevraegt: „Soo uw hof nu al eens tot eene alliantie met ons komt, en Engeland, die men weet hoe doldriftig die natie is, aen de Republicq eens eene gevoelige slag toebrengt, hoe zal sulks worden gerepareert"? &tc. ..... Antwoordt: „Dat durft Engelandt niet doen". „Jae, maer sij behoorden 't niet te doen, dog gestelt sij dede het"? Antwoordt: „Dan sal de keiserin des te sterker uw partij moeten nemen" ..... Dese redenen de conversatie wat extenderende, soo seyde ik mede van sodanig gevoelen te zijn, namelijk, hoe arbitrairder en feytelijker Engeland te werk ging, hoe ongetwijffelder het scheen dat alle Europesche natien sig tegens haer soude moeten ligueren; hoe hart het in 't bijsonder voor ons was die behandelingen en eysschen als van secours &tc. te moeten ondergaen, in een tijdstip precies dat sij 't niet ontbeerde en dat sij van onse swakke staet volkomen waeren geinformeert, selfs hoe 't geven van secours ons een oorlog van een andere sijde soude moeten toebrengen, jaa, dat onse weerlose toestandt mitsgaders het nemen van de fameuse resolutie van 19 November 1778 alleen ter contemplatie van dat rijk was geschiet, enfin, dat sedert 2 jaren consecutivelijk vele complaisances in haer opsigt hadden plaats gehadt, maer dat sij, toens Vrankrijk haer 't sterkste drijgde, ons niet verwaerdigde, jae te gering agtede om onse hulp te vragen, sulks nu doende, alleen om onse verlegentheydt te vermeerderen, ... 't gunt niet tegengesproken wierde. Dan, meende men, dat de Engelsche absolutelijk sogten in de Republicq eene revolutie te bewerken, vermits sij wisten dat niet alle de leden (maer wel sommigen) tegen haer waren geanimeert. Dat ook geoordeelt bij haer wierde, hoe die sommige leden maer wenschten, dat de Republicq genoodsaakt wierde omme met Vrankrijk en Spanjen t'samen te spannen, ten einde Engelandt tort aen te doen ..... En dat

---

1) Ore Heiden. Waarschijnlijk de kamerheer Van Heyden-Reinestein, het voormalige lid der Utrechtsche ridderschap.

1780.

sij sulks wilde voorkomen door soo eene revolutie, jaa selfs daerom misschien ons op 't lijf souden vallen, alvorens de alliantie met Ruslandt tot standt was gebragt, ... waerop repliceerde, dat mij allersekerst voorkwam dat, soo sij ons den oorlog aendeden of nog geweldiger aanvielen, sij ons dwingen souden van ons in de armen te werpen van elkeen, en dus ons soowel aen Vrankrijk en Spanje als aen Noordsche mogentheden souden moeten verbinden. En wat de revolutien betreffen, die kwamen mij altoos ten uitersten gevaerlijk, onseker en dodelijk met relatie tot de Republicq voor, ten minsten wanneer 't gemeen oordeelde dat sij niet genoeg beschermt wierden ..... Dit stemde men toe, dog men gaf van ter sijde te kennen, dat een groot gedeelte van 't gemeen misschien niet gaarn soude sien dat de Republicq sig met Vrankrijk naauwer soude moeten verbinden. Wanneer opstaande wenschte men met mij wijdt van desen oort te konnen wesen, want dat men niets dan onaengenaemheden hoorde, en dat, sonder sistema gewerkt wordende, de saken steets bleven op de altoos selve fluctuerende voet.

$\frac{11}{5}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Mij vragende wat ik van de saken hoorde en dagte, en sulks beantwoordende, soo sey gemelde heer de Larrey mij hoe hij, nu korteling in 't vriendelijke met den ambassadeur van Engelandt sprekende, door hem in vertrouwen was onderrigt dat hij, ambassadeur, reets antwoordt op sijne laast gesondene courier naa Petersburg hadde ontfangen, en hoe hij berigt hadde gekregen, dat onse negociatie aldaer stuiten of te niet soude lopen,.... dan, dat hij, heer de Larrey, dit laatste nogtans niet voor soo seker hielde. Dog dat hij oordeelde er evenswel ietwes beslissent, 't sij voor of tegen, soude moeten komen vóór dat de keyserin op reys naar Polen ging.....

Dat hij ook heden met de Deense minister hadde gesproken, die hij mede op 't bovenstaande werk hadde

---

1) Ore Larrey.

1780.

gesondeert, en van wien hij tot antwoordt hadde bekomen, dat Denemarken op de propositie van Rusland in beleefde termen hadde doen repliceren, evenals door de Republicq en den koning van Vrankrijk nu onlangs was gedaen. Zulks dit alles wel een begin van saken konde opleveren, maar nog verre af was van eene gesloten alliantie, die op onderlinge voorwaerden moeste berusten. Dat gemelde Deensche minister meende dat de saken in America een seer voordelige keer voor Engeland namen, dog dat, hij sulks van den Engelsche ambassadeur hebbende, soo geloofde de heer de Larrey daer maer half aan, nogtans oordelende, dat het uit dien oort soude wesen, waervandaan de tijdingen een beslissing aan de saak soude konnen toebrengen.

Op mijn voorgeven dat en de *πρινσ* en de griffier mij beyden hadden gesegt, dat men binnen 3 weken antwoordt uit Rusland verwagtede, soo repliceerde de heer de Larrey dat, volgens hetgeen hij gesien hadde, niemant sulks weten konde of en wanneer dat wesen soude dan alleen den Hemel ..... Ook vroeg gemelde heer mij, of men nu in 't geheel aen Engelandt nopens 't secours niet antwoorde soude, waerop seyde, dat de raidpensionaris dagte daermede te moeten wagten tot de ingekomen tijdingen uit Ruslandt, ten einde gemeld antwoordt daernaa in te rigten, andersints de resolutie van de provincie van Utregt hem wel de beste was voorgekomen, waeromtrent de heer de Larrey dagte, dat men er nu dan gesamentlijk iets van behoorde te maken en niet te wagten naar de Russische tijdingen, die onseker waren wanneer die komen souden.

Ὼρε Ρουσε [1]). Aan hem, Rouse, seggende hoe de *πρινσ* mij dese ogtent hadde te kennen gegeven, dat wel soude willen sien, dat er met Engelandt in conferentie of pourparler wierde getreden &tc., dog dat sig wel wagten soude sodanig voorstel te doen, seyde hij, heer Rouse dat,

1) Ore Rouse.

1780.
toens nu laatstelijk wederom in s'Hage was gearriveert, de πρινσ hem al straks hadde gesegt, dat met Rusland alles maer bombario was, en dat mischien niet kwaad waere iemant naar Engeland te senden. En Roese opperende, dat wel eens voormaals hadde horen reppen van de heer Brantsen, soude de πρινσ geantwoordt hebben, dat juist niet dagte die daertoe de allergeschikste te wesen. Dus meende hij, heer Roesen, dat men wel Rendorp [1]) in 't oog konde hebben of Lynden van Hemmen, maer dese laatste kwam hem, Roese, voor wat te veel over te hellen naa de Engelsche sijde, ook dat dien heer, en de Geldersche in 't gemeen, misschien meerder goed souden kunnen uitregten, wanneer sij 't eygenbelang wat meer aan een sijde setteden.

Dat bij 't leven van de princesse-gouvernante sig eens beklaagt hebbende hoe hij, Rouse, in Amsterdam zijnde, hadde vernomen, dat O. Z. van Haaren, die soo veel goedts van de prins en princesse hadde ontfangen, niet dan kwaadt van 't huis sprak &tc.,.... soo soude de princesse daerop gesegt hebben: „Hij, Haaren, heeft mij beduidt daer nietwes te konnen horen of ontdekken, tensij hij kwaed van mijn huys sprak" ..... 'T gunt Rouse seyde te moeten verfoeien, vermits sulks een detestabel caracter bewees. Dese conversatie aan den jegenswoordige prins verhalende, soo vroeg Sijn Hoogheydt: „Roese, is dat opregt soo waar"? en daarop tot antwoordt van Roese bekomende: „Jaa! op al wat hijlig was", ... soo hadde de πρινσ wel 2 à 3 minuten stil geweest, sonder een woord te uiten, steets sterk het bovengesegde overdenkende.

Enige tijt daernaa, dat men in Hollandt hadde verlangt dat d'een of andere resolutie ter generaliteit spoedig wierde genomen, soo was door de πρινσ uiterlijk ongemeen veel moeiten aengewendt ten einde dat die resolutie straks tot standt mogte worden gebragt; niettemin soo gaf de

---

1) Mr. Joachim Rendorp, schepen, en in 1781 burgemeester van Amsterdam, uit de geschiedenis dezer jaren genoegzaam bekend.

πρινσ aan hem, Rouse, en aan die van Overijssel onder de hand te kennen, dat er sooveel haast niet mede behoefde gemaakt te worden, waerover naderhant verlegen scheen, toens 't onder 't oog werde gebragt [1]).

Dat toens de Zeeuwen in s'Hage waren omme te besogneren over derselver staet van financien, of even te voren, toens er al over die saak gehandelt wierde, en Brantsen, aen 't hoofdt van die commissie sijnde, hadde een raport opgestelt, 't geene hij aan sommige leden, ook aen hem, heer Rouse, hadde laten sien, met versoek van consideratien, wanneer Rouse daerop reflecteerde dat sekere periode, waerbij de beslissing aan Sijn Hoogheydt (als stadhouder) soude worden gelaten, tegens d'unie streedt en ook van gevolgen konde sijn &tc., ... des hij, Rouse, oordeelde die periode of verandert of er uit moeste blijven [2]). s'Daags daeraen met sijne confraters bij Sijn Hoogheydt komende, naadat Brantsen stilletjes was binnengeslopen om vóór hun audientie te hebben, soo bemerkte hij wel dat de πρινσ door Brantsen op dat stuk al geprevenieert was, nogtans sprak hij regt uit en seyde sijne gedagten op dat stuk, waerinne hij door Dedem nog al het best ondersteunt wierde ..... Dan, 't antwoordt was, men hadde geene intentie van die magt gebruik te maken, het soude maer een bullebak wesen.

Nogtans in een ander geval, dat de provincie van Overijssel concerneerde, was 't selfde gesegt, en de πρινσ

---

1) De laatste volzin is later bijgevoegd.

2) In 1770 werd door de Staten van Zeeland met de Staten-Generaal schriftelijk en mondeling onderhandeld over de financiën der provincie en bepaaldelijk over H.H.M. voorslag om aan den Prins de beslissing op te dragen over de middelen om het gewest voorloopig te helpen. Zeeland verzette zich daartegen en eischte vermindering der quote, onder bedreiging niet meer te betalen, waarop H.H.M. tot eene bezending naar Zeeland besloten. Van deze maakte ook de heer Brantsen deel uit. In 1771 besliste de Prins dat Zeeland gedurende zeven jaren met *f* 300000 'sjaars uit den post voor de fortificatiën zou ondersteund worden. Zie een en ander, met de daarbij behoorende bijzonderheden, in de Res. S. G. dd. 5 Dec. 1770 en 30 Oct. 1771.

1780.
permissie hebbende gegeven om sulks in de provincie te mogen verklaren, soo dede Rouse 't selve ook getrouw, dan, daernaa wierde er effective gebruik van gemaakt, en toens sommige regenten aan Roese vroegen: „Is dat nu maar een bullebak"? soo antwoorde hij: „Vraeg aen mijn collegaas wat ik in hun presentie op dat stuk aan de πρινσ gesegt hebbe" .....

Dat den ξρτογ op den overledene raidpensionaris Steyn magtig pleeg aftegaan wegens sijne onkunde in alle saken, bijsonder in 't buitenlandsche, dog dat hij, ξρτογ, hoe groot ook sijne correspondentie en informatie is, hij nogtans niet in staat is van ietwes te extenderen dat goed is, maar wel om te critiseren, en dat sulks meest in alle saken doet, sonder enig systema te etablisseren als dat van een militair gouvernement [1]).

$\frac{11}{5}$80. ᵛΩρε Ρουσε [2]). Dat Van der Heim thans dikwerf bij den hertog komt, onder anderen nog desen ogtent redelijk vroeg, waerschijnelijk omme over de equipages te spreken ten einde die niet te schielijk voort mogen gaan, of dat er t'een of ander spaak in 't wiel moet worden gestoken, vermits hij, Van der Heim, sig tot alles laat gebruiken.

Dat men alleen het redres der Admiraliteiten niet aanbindt en favoriseert omdat men weet, dat in soo een geval die van 't Noorderquartier zouden moeten worden gemortificeert en daerdoor wederom een magtig credit en voordeel soude missen in Noord-hollandt, want door de beneficien van gemelde admiraliteit en van derselver instandhouding soo disponeert de πρινσ genoegsaam alleen van de seven steden in dat kwartier. Insgelijks ook bij de andere admiraliteyten, waerdoor soo vele lieden in de respectieve steden konnen worden geholpen. Waeromme ook den ξρτογ meer dan eens gesegt heeft dat, vermits de prins disponeert van meest alle de ampten, en van

---

1) De laatste woorden zijn later bijgevoegd.
2) Ore Rouse.

1780.

't militaire alleen meester is, hij, πρινσ, ook nooit vrienden sal ontberen, wanneer die maer hebben wil of nodig heeft.

Nopens de acte, die de πρινσ heeft moeten tekenen in faveur van den ξερτογ, bij sijn meerderjarigheyt, hadde Larrey aen hem, Rouse, gesegt, dat wanneer deselve hadde gecontrasigneert, hij die maer even hadde ingesien, want se immediaet in 't bijwesen van den πρινσ aan den ξερτογ hadde moeten overgeven. Dan, dat genoeg daervan onthouden hadde, omme deselve voort volgens sijn geheugen op 't papier te brengen, en dat hij sig seer wel erinnerde dat er instondt hoe de πρινσ nietwes soude mogen doen of verrigten, sonder communicatie en toestemming van hem, ξερτογ. Dat ongetwijffelt dat stuk door de jegenswoordige raidpensionaris was opgestelt geweest.

Dat de πρινσ thans in een tourbillon is, dat naauwelijks om de saken denkt of denken durft.

Dat, nopens het seggen van Heiden opsigtelijk de revolutien in de Republicq, sulks de πρινσ dagelijks in het hoofdt wierde gebragt, ook wegens 't appuy bij Engelandt te vinden. Dan, dat in een verbeelding was, dat alle revolutie hoegenaamt in de Republicq schadelijk voor de πρινσ moet uitvallen, want dat alle de ingesetenen reets te veel gesien en vernomen hebben nopens de swevende saken, en dus niet goed konnen keuren al wat er geschiedt is en de middelen, die daertoe gebruikt zijn.

$\frac{12}{5}$80. "Ωρε ραιδπενσιοναριστ [1]). Dat wenschte, wanneer mij wederom in s'Hage soude sien, ons onderling te konnen feliciteren met goede tijding uit Ruslandt gekomen. Dat prins Gallitzin hem gisteren nog hadde gesegt, dat hij binnen drie weken sijn courier terug verwagten, en dat, al kwam hij s'nagts ten een uure aan, soo soude hij niettemin hem, raidpensionaris, komen opwekken, waerop hij geantwoordt hadde: „dat sulks wel lijden mogte".

---

1) Ore raidpensionaris.

1780.

$\frac{12}{7}$80. Ὥρε Βρανδσεν [1]). Dat altoos nog hetselve systema subsisteerde, namelijk van er geen altoos te hebben en maer volgens de evenementen te leven, sonder dat men scheen te weten wat men selfs wilde, want dat alles geëntameert wierde, sonder ietwes af te doen, jaa dat men meestentijts een saak begon met de uiterlijke schijn alsof men die ernstig wilde vervolgen, middelerwijle men nogtans deselve (naauwelijks halverwegen zijnde) al tegen gong en sogte te doen evanesceren, daer het niettemin beter waere, eene saak eens begonnen sijnde en die van nut geoordeelt was, deselve ernstig te vervolgen, of, soo men begreep dat daerinne enig nadeel konde resideren, alsdan deselve geheel te abandonneren, liever dan soo te blijven wankelen, sonder iets uit te voeren als het onderling wantrouwen te voeden en den een tegens den anderen te doen werken. Dat den ἕρτογ nu wederom 3 à vier diners hebbende gegeven, hem, Brantsen, daer niet bij hadde genodigt, om reden dat wederom wat geindisponeert tegens hem scheen; dat ook, onlangs met hem sprekende over de politique saken, bijsonder nopens de Russische alliantie, hij, ἕρτογ, soude gesegt hebben dat, alsoo niet in de confidentie was, daer vrij sig over konde uiten, maer dat hij meende, dat de raidpensionaris thans wel wat verlegen met de saak was, en toens al grimlacchende opstondt. Dog Brantsen, niets antwoordende als alleen dat den ἕρτογ, van alles beter onderrigt zijnde als hij, soo soude hij nogtans niet verbergen aen den ἕρτογ, dat mede geloofde dat de raidpensionaris wel wat verlegen was.....

Dat de πρινσ onlangs (14 dagen geleden) over den minister De Swart sprekende, aen hem, Brantsen, te kennen gaf hoe dat meende, dat die schurk omgekogt was. Dog heden seyde de πρινσ aen mij, dat geloofde dat gemelde De Swart in sijne laatste afgesonde brief aen

---

1) Ore Brandsen. — Over de twee maanden van 11 Mei tot 12 Juli 1780 zijn geene aanteekeningen aanwezig.

den raidpensionaris (namelijk in die van den 20 Juny 1780) [1]) sig nu ter goeder trouw en als een eerlijk man hadde gedragen.

Dese brief behelsde, dat De Swart begon enige suspicie te voeden tegens den eersten minister Panin om redenen &tc.....

De griffier Fagel, op dit propoost sprekende, seyde mij sulks lang te hebben verwagt, want dat sodanige een associatie aldaer niet lukken konde, uit hoofden van de onderscheide gevoelens nopens de materie aldaer. Dat de raidpensionaris over de laatste secrete missive van De Swart geheel perplex was en daer gevolgen uit vreesden. Sulks meende de heer Brantsen te hebben konnen bespeuren, dog ik soo seer niet, selfs vonde ik bij de *prins* eene weltevredenheydt, die mij verwonderde; ook kwam mij den raidpensionaris vrij gelaten voor.

Ore Brandsenburg [2]). Dat geen sin in de aan hem opgedrage commissie naa Ruslandt hadde, dat ook daeromme nimmer hadde gevraegt, maer dat se hem opgedragen en opgedrongen was geweest door de raidpensionaris op de allerpressanste wijse, door de *prins* met te seggen: „Vous me tireries d'un grand embaras", vervolgens door de princesse ook al. Dat wel voelde daermede geene eer soude sijn in te leggen, als begrijpende de bijna ommogelijkheydt om te konnen reusseren, dat er de saken bedorven schenen te wesen. Des alleen misschien op een commercie-tractaet soude kunnen worden gewerkt, veelligt ook al vrugteloos. Dat wijders met sijn beide gaande onaengenaem was, omdat men het niet altoos eens konde wesen, zijnde Sterrenburg wel voor de guarantie der colonien, maar niet voor 't wijgeren van 't te doene decla-

---

1) Zie pag. 122 met aant. 4, en verder pag. 126 en 127.

2) Ore Brandsenburg. Hij was bij resolutie van H. H. M. dd. 5 Juli met den heer Van Wassenaar-Sterrenburg tot minister-plenipotentiaris bij de keizerin van Rusland benoemd, ten behoeve van de onderhandeling over de gemeenschappelijke bescherming van den handel, d.i. het z.g. verbond van gewapende neutraliteit.

1780.

r(atoir). Dat, met den ξρτογ onlang een paer malen hebbende ombre of piquetten gespeelt, den ξρτογ hem hadde gesegt te geloven dat de raidpensionaris sig met de saken begon verlegen te vinden, en dat de griffier geen secreet kon bewaeren, dat dit een en ander meende te hebben konnen bemerken, want dat andersints sig met gene affaires bemoeide of ook niet daerover onderhoude wierde; nogtans gaan er dagelijks dikwerf tienmalen knegts van den ξρτογ en van de πρινσ over en weder naar 't Huis in Bosch met brieven &tc.... Uit de πρινσ hadde hij konnen bemerken, dat de raidpensionaris niet seer voor Sterrenburg was, agtende hem te driftig. Nogtans sonder een hollander daerbij soude de betaling gehokt hebben, sonder Sterrenburg was er geen Hollander te vinden.

Dat Sterrenburg sekerlijk soude tragten tot het sluiten te geraken, ten einde het caracter van ambassadeur te konnen deploieren en daarvoor declareren, dog dat alleen niet tekenen konde, dus, als 't te lang duurde, om rappel soude schrijven, naar gissing 9 maanden uitblijven.

Ωρε πρινσιπισ [1]). Dat nopens de commissie te senden naar Petersburg men 't eerst gedagt hadde om den heer van Lynden van Hemmen, dog, die siek zijnde geworden, men naer andere hadde moeten soeken; dat men ook om mij gedagt hadde, dan, dat Sijn Hoogheydt wel begreep, dat ik er niet veel sin in soude gehad hebben, dus men nu ook twee lieden hadde gevonden, die beyde reets eene buitenlandsche commissie hadden bekleet, namelijk naa Turin en naa Madridt. Ook seyde mij s'anderdaags de heer de Larrey, dat wel op mij soude geappuieert hebben omme mij te benoemen, was 't niet dat wel dagte ik met Sterrenburg niet soude hebben willen gaan..... Dan, ik te kennen gevende, dat hem deswegens niet veel obligatie soude gehadt hebben, aengesien die commissie mij niet leken om mijne jaren als andersints, soo meende hij, heer de Larrey, 't tegendeel.....

---

1) Ore principis.

1780.

Over de publique saken voorts sprekende en wanneer ik seyde hoe dat hoopte: „dat de Engelsche ons naderhandt niet duur somtijts soude doen betalen alle onse complaisances te hunwaerts, als sij de handen ruimer of vrij hadden en ons en de andere natien hadden gebragt tot een staet van weerloosheydt en onderling wantrouwen, dat soo voordelige uitwerking ten hunnen opsigten thans al hadde &tc., ook dat schrikken konde wanneer dagte, sulke saken gebeurende, in wat toestandt onse Republicq innerlijk daerdoor soude konnen geraken, temeer nog indien daerbij kwam, dat wij ook dan van andere sijde wederom wierden geïnsulteert, want dat het mij toescheen, dat wij voor alles bloot lagen, en dat soowel d'een als d'andere mogentheydt ons konde voorschrijven al wat sij goed dagten &tc.",.... 't gunt de πρινσ toestemmende of niet veel op antwoordende, alleen vroeg, wat men dan doen soude.... Antwoordt: „Dat te wenschen ware geweest, dat door inwendige eensgesintheydt wij onse marine vroegtijdig in eene behoorlijke staat hadden gebragt, ten einde mishandelingen te konnen voorkomen &tc.". Wanneer de πρινσ tusschenbeyde sprak en seyde: „dat ook 't geen nu wederom in de twee brieven van Welderen het ergste vonde was, dat lord Stormont daerbij hadde te kennen gegeven, dat NB. ook het gesoute rundvleesch onder de scheepsbehoeftens wierde gerekent en dus voor goede prijs verklaert. Want dat sij (Engelschen) nu vervolgens alle waeren hoegenaemt ook wel voor verboden konnen houden en declareren, 't gunt Sijn Hoogheydt seer onredelijk oordeelde. Dat voorts met opsigt tot het billetje, door lord Stormont aan Welderen geschreven rakende d'opschorting van 't tractaet van 1674, ofschoon 't selve bokagtig was ingerigt, men nogtans sig op die wijgering hadde konnen verwagten, als reets in April jongstleden van wegens dat rijk in dier voegen zijnde geantwoordt". Voorts bij de hier bovenstaende conversatie over onse marine, soo seyde nog de πρινσ: „dat men sijn beste dede omme sig in staat te stellen, maer wat men konde doen of uitvoeren als de schepen, die bij de respectieve admiraliteit wierden gebouwt, niet uit de

1780.

havens konde komen, bijvoorbeelt dat van capitein Krull voor de Maas, dat soo diep ging, dat nog gene gelegentheydt hadde gehadt om uit de Goeree te komen, want dat daer anders niet toe nodig was dan eene extraordinaire springvloet, die 3 dagen moeste duuren, daerbij eene Oostenwindt &tc."..... Waerop mijne verwondering te kennen gevende teffens dagte, „dat sulks onverantwoordelijk was voor de directeurs van sodanige admiraliteit, want dat immers, als er schepen moeste gebouwt werden, men gemakkelijk de proportie konde vinden in 't meerder getal van schepen van klijnder caliber, latende de grote bouwen (des nodig) door die admiraliteit, alwaer deselve gemakkelijk uyt de havens konde". Waerinne Sijn Hoogheydt mede toestemde. En wanneer vroeg: „of er omtrent het admiraliteitswerk iets stonde te geschieden of reets gedaen was"? antwoorde de *πρινσ*: „dat niet geloofde, dat de secretaris Van der Hoop nog verre gevordert was". Even te voren ook sprekende over de Utrechtsche ridderschap, soo sey Sijn Hoogheydt: „dat er gene in de Republicq was, soo wel gecomposeert als de onse, voornamelijk de 3 oudste: dat de jonger heeren soo wel niet kende, dus niet wiste in hoeverre die bekwaemheydt hadden of niet". [1]) Toens vroeg de *πρινσ* naar Athlone, met een grimlachje, en hoe hij voer, of nog siek was. Antwoordt: „Dat wat beter was, dat hem laestleden Donderdag in 't jachtgerigt nog hadde gesien", wanneer de *πρινσ* plaisenteerde over *'t adelijk* jachtgericht [2]).

$\frac{14}{7}$80. *Ὼρε Λαρρεη* [3]). Mij vragende wat van het Russische werk thans dagte, naa het arrivement van de laatste brief van De

---

1) De drie oudste leden waren de heeren Van Nassau La Lecq, Van Hardenbroek van Lockhorst (de schrijver der Gedenkschriften) en Taets van Amerongen van Natewisch. Sinds 1778 waren er in het geheel dertien edelen in de Utrechtsche ridderschap beschreven.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore Larrey.

1780.

Swart van den 20 Junij [1]), antwoordt: „Dat mij voorkwam de saken daer merkelijk gekeert waeren, immers de eerste minister, Panin, en dat dus het Engelsche geldt en derselver intrigues meerder konde uitgewerkt hebben als men tot hiertoe gemeent hadde. [2]) Dan, dat ik niet merken konde dat men er in dese oorden seer rouwig over was. Ten minsten hadde ik sulks geensints bespeurt nog aen de griffier Fagel, ook selfs wijnig aan de raidpensionaris. ..... Dan, dat mij toescheen, dat De Swart soowel het onvoordeelige naeging, opmerkte en daervan kennisse gaf als van het voordelige" ..... waerop de heer De Larrey seyde, dat hij, De Swart, seer wijnig wel stondt bij den baas (πρινσ), waerop antwoordede, dat sulks hadde gedagt te hebben konnen bemerken. Toen vervolgde gemelde heer met te seggen, dat hij nu met de Engelsche post van den 11e brieven van Welderen hadde ontfangen, waerbij aen hem mededeelde, dat met de laatste Russische courier, aan den prins Gallitzin gesonden, er ook teffens een te Londen was gearriveert bij de heer Simolin, welke minister terstont daernaa eene seer lange conferentie met lord Stormont soude gehadt hebben, sonder dat van desselfs medebrengen ietwes was uitgelekt. Dan uitede gemelde heer de Larrey sig als met enige verlegentheydt of somtijts die courier soude hebben konnen annonceren, hoe dat Ruslandt partij tegens Engelandt soude moeten kiesen bijaldien die croon de neutrale commercie niet respecteerde &tc., dog sulks kwam mij niet waerschijnelijk voor, soo uit hoofden van de laatste bovengemelde brief van De Swart, als om reden de prins Gallitzin, nu gearriveert sijnde in 'sHage en sijne dépêches geopent hebbende, nietwes hadde gedeclareert, ofschoon dese ogtent bij de raidpensionaris was geweest,

---

1) De brief staat gedrukt in de Secr. Res. van de Staten van Holland; de inhoud blijkt uit hetgeen in het aangeteekende op den 17en daarover gezegd wordt. Zie pag. 126.

2) Zie over die omkooping de missive van Van Wassenaer en Van Heeckeren aan den raadpensionaris in de Secr. Res. S. G. dd. 14 Sept. 1780, R. A.

1780.

eindelijk, omdat Ruslandt gene coopvaardijschepen of seer wijnige van haer eijge commercie te protegeren hadde, en dat desselfs vloot ook juist niet in de voordeligste staat wierd geoordeelt. Over 't algemeen scheen die heer nog wijnig hope op vreden te hebben. Gemelde heer wijders sprekende over de innerlijke gesteltheydt van de Republicq, soo scheen hem die nog vrij wankelbaer en onvoordelig toe, gevende te kennen alsof al wederom nieuwe binnelandsche onlusten voorsag, bijsonder van de sijde van de stadt Amsterdam, alwaer Van Berkel en borgemeester Temmink alles alleen uitvoerde, gelovende nogtans wel dat er andere moderate en braven regenten waeren, dog op die twee bovenstaende rouleerde het geheele werk van die stadt, dienende tot bewijs, dat nu nog onlangs het versoek om den derden man te ligten [1]) door gemelde heer Van Berkel alleen was bewerkt, dog die, om de stadt Amsterdam daerinne des te minder te doen paroisseren, soo hadde hij gesorgt dat de cooplieden Texier, Bottereau &tc. niet mede hadde getekent, dog daernaa er niet genoeg konnende vinden om te tekenen, soo waren er nogtans van die bovengenoemde bijgenomen [2]). Evenswel dit werk nu stuitende, omdat het te veel nadeel aan de commercie of navigatie der coopvaerdijschepen toebragt, soo hadde vele cooplieden reets een request in gereetheydt omme aan H. H. Mogende de intrekking van gemeld placcaet te versoeken, 't gunt Van Berkel nu wederom door sijne intrigues hadde weten tegen te houden. Uit het beloop van gehele gemelde conversatie bleek, dat de πρινσ door particuliere correspondentien uit die stadt geinstrueert en opgeset wierde tegen gemelde stadt, bijsonder tegen die 2 regenten, 't gunt nog klaerder consteerde ook uit het discours van d'heer Bernardt [3]). Willende

---

1) Namelijk van de bemanning der koopvaardijschepen.

2) Jean Texier en C°. en Bottereau en C°. waren groote koopmansfirma's en scheepsbevrachters te Amsterdam. Zie o. a. Res. S. G. dd. 2 Maart 1779, 28 Januari 1780 enz.

3) Waarschijnlijk wordt bedoeld een der politieke geschriften van

1780.

met dit alles te kennen geven dat die twee heren, bijsonder Van Berkel, ook somtijts tegens het waere interest van haer stadt en van de commercie te werk gingen, jaa, dat sij in den beginne deser oorlog van het swak van de Engelschen wel souden hebben willen profiteren, die doe al soude hebben willen aanvallen, en selfs al nog, omme maer in oorlog met die croon te geraken &tc..... Waerop repliceerde mij sulks nog soo klaer niet toescheen, want, dat aengesien onse swakke staet, sij heel wel konde weten, dat wij niet bestant waeren eene oorlog tegens de Engelschen te voeren, en dat niemant daer meerder bij verliesen souden als sij selfs..... Dan, dat ik alleen vreesde dat wij, uit hoofden van onse weerlose situatie (die ik nogtans erkende dat in dese tijtsomstandigheden moeielijk te verbeteren waren, aengesien er met geen mogelijkheydt thans volk te bekomen was), bij 't einde van den oorlog, opsigtelijk onse commercie de victime van Engelandt souden wesen, en dat, bijaldien sulks gebeurde, ik schrikken en beven konde voor de gevolgen in de Republicq, die veelligt alsdan veel serieuser nog konde wesen alhier, als degene die wij onlangs in London hadden sien gebeuren. Immers dat, ofschoon er bij geluk als [1]) eens sodanige akelige omstandigheden niet bijkwamen, het eynde daervan nogtans te voorsien was: te moeten toestaan in den ondergang van de commercie, welke, bij gevolgtrekking, ook die van de Republicq alsdan souden moeten naar sig slepen. Maer eens gestelt zijnde dat uit een reciproque wrok van Engelandt tegens die stadt, en van die stadt tegens dat rijk, of van onse innerlijke geanimeertheyd tegens deselve, sij naderhant den doodsteek of maer ene merkelijke verlaging onderging, wat daer anders het eynde van konde sijn dan ook teffens de vernietiging van de Republicq selve, en dus al wederom, bij gevolgtrekking, s'prinssen eyge luister beswalkt en sijne grootheydt genoegsaem tot niet

---

François Bernard, waarvan er juist in 1780 meer dan één in het licht verscheen. Zie o. a. v. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

1) Lees: al.

1780.

gebragt.... „Jaa", was 't antwoort, „daer soude die stadt selfs oorsaak van wesen".....

Ik dagte voor mij dat wij in tijts onse marine (dat nu in dit tijdstip niet meer konde geschieden, en waervan de Engelschen al beter als wij self van waeren verwittigt) in staat hadde behoren te stellen, ten einde daermede niet offensif maer defensif te konnen ageren, volgens een geregult systema, steunende en gebouwt zijnde op de allerstipste onsijdigheydt, ten einde, als de kans somtijts keerde, gelijk in waerldsche saken dikwerf gebeurde, wij dan niet wederom in andere verlegentheden mogten geraken &tc. ..... Men antwoorde mij, dat men thans sijn best dede nopens de marine, want dat de *πρινσ* nog onlangs aan alle de admiraliteiten hadde laten aenschrijven dat sij souden hebben op te geven den staat van schepen, van magasijnen, volk, ammunitie &tc. ..... en daermede elke maend continueren, ten einde van alles precise en sucessive te sijn onderrigt; dat ook Sijn Hoogheydt uit sijn privé bourse hadde gelast, gelijk meermaals in stilte dede, omme aan matrosen enige ducaten handgelt meerder te geven als naer gewoonte, als men se maer krijgen konde ..... Waerop reflecteerde, dat sulks waerschijnelijk beter geslaagt soude hebben over een paar jaar als nu ..... Voorts sey gemelde heer: „Sonder passie of vooringenomentheydt zijnde heel wel wiste dat er tegens de groten invloed van den stadhouder wel een tegenwigt mogte wesen, dan, dat dese prins soo goedaerdig, jaa selfs soo swak was, dat van die altoos niet te vresen ware, waeromtrent alleen observeerde, dat ook verscheide lieden gene vrese daeromtrent souden hebben, wanneer sij niet teffens bespeurde dat de *πρινσ*, door andere geleyt en geregeert werdende, seer seldsaam bleef bij de gevoelens, die somtijts reets geadopteert of geapprobeert hadde &tc.".... In de conversatie voegde gemelde heer daer nog bij, dat erkende, dat de *πρινσ* kwalijk hadde gedaen, jae, te swak was geweest toens de resolutie van 19 November 1778 was genomen nopens de suspensie van 't swaere hout, van niet alvorens te hebben seker geweest of de Engelschen daermede genoegen souden nemen of

1780.

niet, want dat zij nu sig daerbij niet bepaalde, ofschoon de πρινσ meer dan eens al hadde geschreven dat, of de Franssen pik, teer en hennip ontfingen, als sij geen timmerhout hadden ook dan gene schepen konde bouwen, &tc.....

$17\frac{17}{7}80.$ Raidpensionaris van Hollandt segt, dat eerst aenstaende week dagte te sullen voorbrengen het object wegens de 100 m. gulden nog extra te spenderen, en was wel tevreden nopens mijne idee om daerinne te consenteren op approbatie van onse principalen [1]). Voorts op mijne vraege betrekkelijk de laatste secrete brief van den resident De Swart, namelijk daer hij, volgens het voorgeven van de heer graef van Panin, segt, hoe haere Keyserlijke Majesteit requireert, als een preleminair point, dat ook de declaratie van onsentwegen aen de drie oorlogende mogentheden alvorens behoorde te werden gedaen ten einde seker te wesen nopens de waere dispositie der gevoelens van de Republicq op dat subject &tc....: hoe, om alle wantrouwen van dien aert te prevenieren, sekerlijk hem, raidpensionaris, soude zijn ingevallen, dat onse heeren plenipotentiarissen konde worden gemunieert met de projecten of schetsen van de te doene declaratien straks naa de tekening van het tractaet, vermits andersints Engeland deswegens gestoort en ons aenvallende, wij dan dog geheel gepriveert soude konnen wesen van het genereuse but van Haere Russische Keyserlijke Majesteit &tc., ten minsten dat door sodanige opening een nader blijk van onse opregte mening daeromtrent wierde gegeven &tc.... Jae, dat de schets van het te doene declaratoir aen Engeland veelligt in 't hoofdt enige meerder uitbreiding soude vereysschen, gemerkt de tractaten waerinne wij met gemelde kroon stonden, en de behandeling die wij met opsigt tot die tractaeten hadden ondergaen &tc.....

---

1) De „ƒ 100000 extra te spenderen" waren bestemd voor nadere pogingen in zake de verkiezing van een coadjutor, bepaaldelijk te Luik. Zie Secr. Res. S. G. 11 Juli 1780. Reeds tevoren waren voor dit doel belangrijke sommen toegestaan. Ibid. 4 Juli 1780. R. A. Vgl. p. 141 vlg.

1780.

Dan, het antwoordt was, dat niet dagte sulks vlotten soude. En op mijn te kennen geven, dat men immers met sodanige eene blote insinuatie nietwes risqueerde, vermits vast moeste staen, dat van de declaratien selven geen gebruik gemaekt souden worden als naadat de alliantie of het tractaet selve getekent was,.... repliceerde gemelde heer dat niet dagte hetselve nodig te sullen wesen, om reden dat, ofschoon de heer Panin sulks hadde voorgegeven, sijn collega de heer Oosterman [1]) niet van sijn gevoelen was geweest..... Dat ook niet aan de prins Gallitzin, nog dese ogtent nog enige dagen geleden dat hem gesien hadde, de minste swaerigheydt daeromtrent bespeurt hadde..... Dat hij, raidpensionaris, wel gewenscht hadde, dat men terstondt nae de eerste aensoek de saek hadde konnen tot besluit brengen.... Dat de grote stadt (ofschoon in alles geen ongelijk [hadde]), hij nogtans liever hadde gesien derselver pensionaris wat minder driftig, soo in 't spreken over desselfs aantekening als over het stuk selve..... Dat ook wel hadde mogen lijden dat Sijn Hoogheydt wat min sterk hadde gestaen op de absolute guarantie van onse colonien &tc. Waeromtrent de vrijheydt nam te repliceren, dat met opsigt tot het eerste mij voorkwam, dat men (naer onse constitutie) nog al vrij spoedig was te werk gegaen, en nopens de guarantie van onse Indische possessien &tc..... dagte ik evenswel dat daerinne veel voorsigtigheydt opgeslote lag..... Antwoordt: „Ingewikkelt jaa", maer scheen te kennen te geven, of sulks van selfs wel soude gevolgt hebben, als men maer terstondt van de eerste goede dispositien van 't Russisch Rijk hadde gebruik gemaekt..... Waertegens ik remarqueerende vroeg, of sulks niet konde worden toegeschreven aan de idees van wankelbaerheydt van dat hof, daer men alhier scheen van overtuigt te wesen. Immers dat ik er op die voet dikwerf soo van hadde horen spreken, dan, dat ongetwijffelt hij, heer raid-

---

1) Graaf Joh. Ostermann was kanselier van de keizerin van Rusland en als zoodanig collega van graaf Panin.

1780.

pensionaris, daeromtrent sekerder soude wesen onderrigt als ik deswegens maer mogte gissen. Antwoordt: „Daer wete ik in waerheydt niet meerder of als UE., en dus ook maer van horen spreken. Enfin, dit kan ik Uw in stilte seggen, dat men in Vrankrijk smaakt het articul nopens onse guarantien, dat men van wegens dat hof daertoe sal of wel wil medewerken; dat selfs de prins Van Gallitzin dese morgen daeromtrent niet vreemt scheen, namelijk met betrekking tot de goede gevoelens van sijn hof op dat point, tenminsten waeren sijne uitdrukkingen vrij gunstiger op die materie als voor sijn laatste vertrek naa Munster".

Even voor dit bovenstaende discours kwam nog in de conversatie te passe dat, soo de negociatie in Ruslandt reusseerde, wij dan van Engeland genoegsaem gedetacheert wierden, en, soo deselve echoueerde, wij dan genoodsaakt souden wesen ons tot die croon te wenden, omme aldaer soo goed en kwaedt wij konden in onderhandeling mede te treden. Waerop alleen observeerde hoe mij evenswel voorkwam, dat wij van onse sijde met Engeland niet behoorden te breken. Dit laatste nu [1]), aengesien de grote stroom die er schijnt te sijn in de Republicq om dat Russische werk niet te seer te favoriseren of te verhaasten, doet mij gissen dat de saken aldaer óf sullen feylen óf op de lange baan gehouden worden, en dat dus vroeg of laat 't Zeeuwsche advis sal plaats grijpen [2]), tensij men met traineren, tergiverseren en Engelandt sooveel mogelijk

---

1) De woorden „Waerop alleen observeerde.... enz." zijn later bijgeschreven: „Dit laatste" slaat dus op de opmerking aangaande eene eventueel noodzakelijke onderhandeling met de kroon van Engeland.

2) De Zeeuwsche gedeputeerden waren door hunne lastgevers gemachtigd alleen tot conferentiën over het neutraliteitsverbond te concurreeren indien geene de minste verandering in het systeem van neutraliteit werd gebracht noch in de bestaande tractaten, met last niets finaals te helpen arresteeren zonder nadere kennisgeving aan en goedkeuring van H. E. M. Zie Res. S. G. dd. 21 April 1780, p. 332. De eigenlijke meening van Zeeland blijkt uit de resolutie van 1 November 1780, dus zes maanden daarna: men wilde *geen* aansluiting. Zie Ned. Jbb. i. a. p. 1039 vlgg.

1780.

favoriserende het einde van den oorlog maer soekt af te wagten en uit te konnen sien.....

In 't beloop van opgemelde discours bespeurde ik nog dat het eerste raport, door Van der Heim opgestelt, seer extens moet sijn geweest, en waerinne Sijn Ed. merkelijk moet hebben uitgewijdert, soo met opsigt tot onse tractaten met Engeland van 1665, 1674, 1678, als mede betrekkelijk die de mutueele secourssen, en waerbij controversies-gewijse moet hebben geredeneert &tc.,.... dan, welk lange en ingewikkelde stoffe hij, heer raidpensionaris, hadde geoordeelt best te werden afgesneden, en dat gemelde raport derhalven nu door die weg sooveel verkort was in de waerelt gekomen.

Een paer uuren daernaa met mijn collega [1]) in gesprek rakende, merkte ik dat nopens een goed gedeelte van bovengemelde saken was onderrigt. Selfs wist mij die te seggen, dat en Sweden en Denemarken beyde soude sijn over te halen en in de gemene belangens te brengen, indien er maer penningen te vinden waren omme die mogentheden in staat te stellen &tc.,.... des, soo die in de Republicq waren te bekomen tot dat einde, soo scheen de saak nog niet desperaet. Opsigtelijk Portugal soude waerschijnelijk nimmer iets te verkrijgen wesen, aengesien dat rijk, steets in vrese voor Spanjen, wanneer die de handen maer eens ruim heeft, altoos appuy bij Engelandt moet soeken.

De reyse van den prins van Pruissen [2]) soude ongetwijffelt een doelwit hebben, ook betrekkelijk de bovenstaende generale saak..... Nopens s'keysers entrevue [3]) soude vooraf

---

1) D. i. met mijn medegedeputeerde ter generaliteit, dus den heer Wieling: de heer Van Heeckeren, op het punt naar Rusland te vertrekken, was natuurlijk van alles de onderhandeling rakende op de hoogte.

2) De reis van den Kroonprins van Pruisen naar Rusland in 1780. Zie de Harris-Corr. van Sept.-Oct. 1780.

3) De entrevue van Jozef II met Katharina II te Mohilew. De Keizer kwam daar den 23en Mei 1780 aan, de Keizerin den 25en. Beiden reisden den 30en vandaar naar Smolensk, waarop de Keizerin haar reis alleen voortzette, de Keizer naar Moskou ging. Zie Harris' Corr. 2/13 Juni 1780 (aan Elliot).

1780.

bepaalt sijn geweest over gene affaires te spreken. Welke monarch nogtans, seer voor d'Engelsche geporteert, ook voor sijne Oostendische of Nederlandsche negocie [1]), daerdoor tegens de Republicq was gepiqueert.....

Men meent dat Potemkin of sijne creatuuren 100 m. £ sterling soude hebben genoten..... [2]).

18 Juillet 1780. [3]) Ma lettre d'hier partie je me suis rappellé encore une circonstance dans l'entretien avec le Conseiller-Pensionaire, savoir qu'au cas qu'on réussit par raport à la guarantie, on seroit d'intention d'adresser tout de suite la déclaration aux 3 différentez cours belligérantes, tout uniment et dans le même sens que celle de Russie.

Ensuite voulant me r'assurer par une autre voie jusqu'à quel degré doncque nous devions appréhender l'humeur ou les menaces de nos voisins outre mer, au cas que cette déclaration se fit de notre part, comme on ne cesse de le faire entendre icy, on m'a instruit que si les deux cours du Nord, savoir la Suède et le Danemarck, s'engagent également dans l'alliance, ce qui dépendroit, comme j'ai eu l'honneur de vous marquer je crois, de l'activité dans laquelle ses flottes pourroient être mise au moien de subsides pécuniaires, l'Angleterre se tiendroit quoi, par contre au cas que ces deux cours n'osassent se déterminer et que la déclaration se fit préalablement par nous, nos chers voisins seroient tres décidé de nous tomber sus. Voilà, Monsieur, les propos que j'entens par ceux qui devroient savoir quelque chose. Vous les apprécieres suivant votre pénétration coutumière, comme également

---

1) D. i. de handel der Zuidelijke Nederlanden in Ostende.

2) Zie pag. 123 aant. 2. Van Potemkin zelf wordt in de beloelde missive niet gesproken, wel van andere staatalieden, o. a. vorst Bakunin.

3) Het volgende is waarschijnlijk een afschrift — op een los blaadje — van eene episode uit een brief van den schrijver aan den heer Van Lynden van Lunenburg, gemakshalve bij de aanteekeningen gevoegd. In de correspondentie der beide heeren is er geen brief van dezen datum.

9*

1780.

(je me flatte) les sentimens que je vous ai voué en qualité de v(ôtre) (très) o(beissant) s(erviteur). [1])

Mais combien n'étoit pas ma surprise aujourdhui, rencontrant le même homme, qui me confia (comme en grand secret) l'avis reçu ce matin par le prince Gallitzin, que la Cour de D(anemarck) venoit d'assurer celle de R(ussie) sur l'intention de faire également la déclaration fondées sur les 5 articles aux 3 cours bellegérantes, pourvu que les autres puissances neutres s'engageassent à en agir de même. Sur ma demande quel effet cela pourroit produire chez nous, réponse: que cecy n'était qu'une communication amicale de la part du pr(ince) G(allitzin), dont la légale devroit s'attendre du ministre de D(anemarck) résidant icy, mais au maintien, aux réponses vagues, entrecoupées, et qu'entre deux on s'énoncoit (comme en s'addressant à soy-même): „die heeren konnen evenswel vertrekken, want men kan van hier hun naader ordres nopens hunne instr(uctie) senden", je compris bien que cette nouvelle n'édifioit pas trop ou qu'on en fit semblant. J'hasardois donc de demander si enfin, suivant les apparences dont on m'avoit fait part hier, on doutoit derechef sur l'acceptation de la guarantie? Réponse: „Non, je compte absolument qu'il n'en sera rien".... Juges de mon second étonnement. Enfin, je dois conclure, ou bien que cette nouvelle démarche du Dan(emarck) soit l'effet de l'intrigue Anglaise pour augmenter nos embaras, connoissant l'intérieur de notre constitution, ou bien qu'on est content d'un incident qui causera que rien ne se fasse....

$\frac{20}{7}$80. ᾽Ωρε Λαρρεη [2]). Dat de Deensche minister soo even bij hem geweest zijnde hem hadde laten sien de accessie van desselfs hof, nopens het doen van een declaratoir aen de 3 oorlogvoerende mogentheden op den voet van 't Russische, volkomen adopterende de 5 pointen daerbij vervat; voorts

---

1) Het volgende — met andere inkt geschreven — is er later nog bijgevoegd.

2) Ore Larrey.

seer positif, sonder bepaeling of eysch nopens de overige neutrale mogentheden, maer beredeneert en seer uitgebreit de saak gededuceert. Dat gemelde minister somtijts wel eens amicael bij hem kwam, uit hoofden dat door den heer van Bernstorff [1]) aen hem was gerecommandeert, dan, dat nu sedert enige weken sulks wat hadde gemenageert, omdat de saken aen dat hof wat waeren verandert, als sijnde de heer Van Schack [2]) in de contramine met opgemelde heer Van Bernstorf, die sooseer niet overhelde tot de Russische gevoelens als wel de heer Van Schack, mitsgaders ook de Koninginne-douairière en Haer Majesteits zoon prins Frederik [3]). Dat ook gemelde koninginne met Haer heer swager, den koning van Pruissen, in correspondentie was ..... Enfin, dat hij, heer de Larrey, in allen dese beter scheen te hebben vooruitgesien als d'overige politique alhier, want dat reets lang geleden hadde gesegt, dat Denemarken vroeg of laat het gevoelen van Ruslandt soude volgen ..... Dat, nopens opgemelde accessie en d'extensie van het stuk selve, aen den Deensche minister hadde te kennen gegeven hoe hij dagte sulks merendeels was ingerigt jegens de Spaensche croon, als wetende dat hij, Deensche minister, veel ommegang met den ambassadeur York hadde, en ook, in het sentiment van sijn voorstander, den heer van Bernstorff, zijnde, daerdoor niet denken soude dat hij, heer de Larrey, te veel sig tegens Engelandt uitede.....

Eindelijk aen den heer de Larrey vraegende, indien Deenemarken nu soo een declaratoir hadde gedaen, (en) dat Sweeden insgelijks die weg insloeg, wat er dan voor

---

1) Andreas Petrus van Bernstoff, minister van buitenlandsche zaken; eenige maanden later, Nov. 1780, werd hij door de Guldberg-partij tot aftreden gedwongen.

2) Graaf Von Schack-Rathlau was een der aanhangers van de Koningin-weduwe Juliana Maria, en behoorde met Rantzau en anderen tot de genoemde Guldberg-partij.

3) Prins Frederik, gedurende eenige jaren coadjutor te Lübeck, was de zoon van de koningin-weduwe Juliana Maria van Brunswijk-Wolffenbuttel, en de halfbroeder van den krankzinnigen koning van Denemarken, Christiaan VII.

1780.

ons overig bleef, was 't antwoordt: „Ik twijffele niet of in Hollandt ten minsten Amsterdam sal er op aendringen dat men het doe, en ook kan ik niet zien, dat men het op goede gronden kan weigeren, soo omdat er nietwes als redelijk en equitabel in legt opgesloten en werdt voorgestelt, als omdat men sig reets geëxpliceert heeft daertoe bereid te sijn, en dat, Sweden en Denem[arken] even hetselve doende, eene weigering van onse sijde seer vreemt soude moeten voorkomen, jaa, dat wij dat dóg soude moeten doen, en of het dan wat vroeger of later geschieden, 't eerste veelligt dan beter waere". Op mijne vrage, hoe dan dog de raidpensionaris, die ik nopens dese saak hadde onderhouden, in dit geval soo verlegen hadde konnen schijnen, vermits ik eerder verwagt hadde hem daerover wel tevreden te vinden, was 't antwoordt: „Dat kan ik niet seggen, of hij daeromtrent iets verders heeft vernomen als ik, of dat hij gedagt heeft sig sodanig maer te moeten houden" ..... Een ogenblik daernaa kwam een brief van de griffier Fagel aan de *πρινσ*, die versogt wierde met de courier naa 't Loo te willen afsenden, waerinne ongetwijffelt gemelde accessie sal sijn ingesloten geweest, soo de heer de Larrey giste, om reden dat de Deensche minister hem hadde gesegt, dat Fagel hem daervan copie hadde versogt, en dat niet hoopte daeraan kwalijk soude gedaen hebbe ..... Zulks gemelde heer Fagel, waerschijnelijk om sijn hof te maken, dit stuk nog dese avond aen de *πρινσ* afsondt. Op evengemelde afsending hadde Fagel reets antwoordt van den *πρινσ* den 21 deser, waerbij Sijn Hoogheydt verklaerde hem de tijding nopens die accessie van importantie voor te komen, dog die hem waerschijnelijk wijnig plaisier soude verschaffen geduurende desselfs aenwesen in s'Hage, om reden dat Hollandt of Amsterdam nu sekerlijk wederom soude insteren op onse accessie insgelijks, 't gunt nogtans Sijn Hoogheydt dagte vooralsnog ongeraden te zijn. Fagel meende, dat die declaratiën merendeels tegen Spanjen waren ingerigt; ook souden op die voet sig aen hem hebben geuit, volgens sijn voorgeven, én den Deensche én den Russische minister alhier. Niettemin werd in ge-

1780.

melde declaratie duidelijk geallegeert de tractaten van 1670 en van 1742, 't eerste tusschen Engeland en Denemarken, 't twede tusschen Vrankrijk en Denemarken.

$\frac{21}{7}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Sprekende over 't gaen van den heer Van Citters [2]) naa Engeland, die nu onlangs aldaer aen den koning was gepresenteert geworden, soo was gemelde heer het met mij eens dat hij, heer Van Citters, die reyse in dese jegenswoordige omstandigheden van tijden niet hadde behoren te ondernemen. Dat hij ook gene gegronde redenen daertoe hadde voorgegeven, als alleen om dat landt eens te willen sien. Dat ongetwijffelt daer soude worden gecajoleert en wel ontfangen, want dat men [in] Engelandt wel wiste hoe dat de Zeeuwen alhier dagten, en bijsonder de familie van Van Citters, die thans het crediet aldaer hadden, selfs ook bij Welderen, die hem als een Zeeuw en als een Middelburger moeste ontsien, uit hoofden dat de Engelsche ambassade merendeels van die provincie en gemelde stadt afhangt..... [3])

Dat selfs de griffier Fagel voor hem, Van Citters, van de πρινς hadde gevraegt, even voor zijn vertrek, of Sijn Hoogheydt hem niet wilde chargeren met een particulier compliment van sijnentwegen aan Sijn Britsche Majesteit, nopens het gelukkig dempen van die gevaerlijke oploop, onlangs in Londen voorgevallen ..... [4]) Dan, dat de πρινς sig daeromtrent hadde geëxcuseert, seggende aen gedagte heer de Larrey: „dat, als selfs hadde moeten schrijven of spreken, geene swarigheydt soude hebben gemaakt sodanig compliment af te leggen, dog dat in desen niet dagte bijsonder daermede de heer Van Citters

---

1) Ore Larrey.

2) Mr. Willem van Citters, de gewezen representant. Zie Reg. op dl. I i. v.

3) In zooverre de gezant in Engeland op voorslag van de provincie Zeeland was benoemd, zoals gewoonlijk bij dezen post gebeurde.

4) Het bekende Gordon-oproer.

1780.

te moeten belasten"..... Dese of diergelijke omstandigheydt nopens Van Citters heeft mij de heer Brantsen ook geconfirmeert, selfs dat de πρινσ Van Citters sterk soude hebben afgeraden die rijse naer Engelandt te doen ..... Dat wijders hij, heer de Larrey, wel begreep dat de πρινσ verlegen soude wesen nopens dese nieuwe accessie van Denemarken, dan, dat er dit nu al wederom een meer was, jaa, als men nu 't selve wist van Sweden, gelijk daeraen niet te twijffelen waere, soo was men dan al met sijn vieren, namelijk de Republicq daerbij komende, die sulks niet wel konde laten, want men moeste voor 't publicq mede wat doen, omdat die over de uiterlijkheden der saken altoos oordeelde, en wierde men dan in de neutrale protectie der commercie gestoort, soo moeste men sig junctis viribus daertegens versetten; ook moeste dese declaratie niet schijnen tegens Engelandt alleen of bijsonder te sijn ingerigt, maer tegens alle drie de oorlogvoerende mogentheden..... Dog omme iemant naar Engeland te senden ten einde staende te houden de regul van vrij schip, vrij goed, soude vrugteloos wesen volgens 't gevoelen van gemelde heer, vermits d'Engelschen sulks niet wilden admitteren. Men soude dus met de gecombineerde magt van de vier mogentheden (want Portugal was niet denkelijk dat er bij stonde te komen) sijne commercie moeten protegeren, indien men alleen de contrabandewaeren wilde uitsonderen. Zijn Hoogheydt hadde eene gehele reeks van papieren gesonden en teffens aan de heer De Larrey geschreven: „Vous remarqueres bien, que je n'ay pas été oisif ces jours". Ook nu soo continueel niet door den ἔρτοσ wordende geobsedeert, nog door andere distractiën, soo konde de πρινσ op 't Loo meerder afdoen als wanneer sig in Den Haag bevindt.

$17\frac{21}{7}80.$ Ὦρε Βρανδσενβυργ [1]). Dat bij de declaratie, van Denemarken naa Rusland overgesonden, sig ook bevindt eene brief of

1) Ore Brandsenburg.

1780.

memorie van de heer van Bernstorff, geschreven aan den grave van Panin, extra wel opgestelt en volkomen in de smaak van 't Russisch hof, ofschoon hij, Bernstorff, van een contrary-sentiment is als dat van 't Petersburgsche hof. Dat er twee tegens een of drie tegens twee te wedden was, dat, soo als de saken thans staen, onse commissie in Ruslandt soude reusseren. Dan, genomen dat hof accedeerde of consenteerde in de guarantie onser colonien &tc.,... was de vraeg of heeren Plenipotentiarissen agtervolgens derselver instructie dan aanstonts souden konnen sluiten of niet. Hij dagte jaa, omdat de instructie segt op de weigering van de guarantie niets te doen, dog daerinne toestemmende, dan tot alles conform gemelde instructie te sijn geauthoriseert. Dog, was er tijt, soude hij er voor wesen om straks een courier te senden, ten einde daeromtrent nog positiver te wesen gelast. Dog met sijn confrater daerinne alsdan eens dissentieerende, die conform sijne instructie soude oordelen te konnen sluiten, en die middelerwijle eens komende te vallen, en de saak door oponthout van hem, heer van Brandsenburg, komende te feylen, soo speelde hij met sijn kop.... Jaa nog meer, zoo sij ten eersten op derselver aenkomst al straks in alles reusseerden, soo dagte hij, dat sij heeren Plenipotentiarissen dan wel genoodsaakt souden wesen te tekenen en te sluiten. Des, om alle bovengemelde redenen, hij, met den πρωτ daerover Dingsdagavond nog eens dagte te spreken, oordelende dat sig niet aen enige bijsondere of aparte instructie soude mogen of konnen laten binden, welk laatste insgelijks mijne gedagten waren. Voorts wiste hij, heer van Brandsenburg, dat Lynden van Hemmen was tegens het vergen van de guarantie, omdat, sodanige guarantie over en weder konnende worden gevraagt, sulks ons in eene grote verlegentheydt somtijts soude konnen brengen, aengesien dat, het Russisch hof dikwerf met de Ottomannische Porte in oorlog gerakende, wij in sodanig geval van onsen handel op de Levant soude konnen worden gepriveert of merkelijk daerinne gestoort. Dit alles hadde hij, heer van Brandsenburg, waerachtjnelijk uit monde van den raädpensionaris.

1780.

*Ωρε Χαρλεσ Βιγοτ [1]). Dat de jonge lieden thans in s'Hage ongemeen bedorven wierden, omme dat de goede geselschappen geheel buiten train waren. Dat thans niet dan om 't spel of om actrices of andere ligtekooïen wierde gedagt, sulks de jeugt bedorven was eer sij genoegsaem 't begin van de waerelt maer gesien hadde. Dan, dat dit alles wel konde worden voorgekomen, bijaldien de πρινσ maer geliefde te tonen door desselfs gelaat of openlijke afkeuring, hoe wijnig hem dit aanstondt. Dat sulks een en andermaal wel was voorgehouden, dog te vergeefsch, want men lagte daerover. Dat hij, Βιγοτ, selfs in sijn jeugt gelukkig was geweest van kennisse te maken met jonge lieden van wat meerder bedaertheydt en met juffrouwen, die eene sedige opvoeding kregen..... Dat, als de πρινσ nog ook liefhebberij in de jagt kreeg bij die van de exercitie, er dan geen tijt voor werken in 't geheel meer over soude blijven. Dat ook het hof jegenswoordig beter soude doen sig in den haeren te amuseren dan soo veel soupers &tc. met vreemde ministers te hebben, want dat het niet altoos goed waere dat de grote heren al te seer gekent wierden, die maer somtijts sig in 't publicq moesten vertonen. Dat het vorige hof, namelijk dese prins zijn vaeder en moeder, sulks deden, ziende niet als op grote gala-dagen grote geselschappen, voorts onder haere hovelingen en enige wijnige favoriten of bekende de meeste tijt passeerden.

Dat Groeninx van Rotterdam door den raidpensionaris was gedestineert geweest omme met Sterrenburg naa Petersburg te senden. Dat die jonge niet mal was, dan, dat hij dagte sulks soude zijn gefavoriseert geworden door Van der Heim [2]), die hem dan op die wijse als een kijk in de pot kwijt raakte [3]).

---

1) Ore Charles Bigot. Zie Reg. op dl. I i. v. Hij was te dezer tijde gedeputeerde ter generaliteitsvergadering.

2) Mr. Jacob van der Heim, te dezer tijd oud-burgemeester van Rotterdam. Zie verder Reg. op dl. I i. v.

3) De beide laatste volzinnen zijn later bijgevoegd. Groeninx is Mr. Cornelis Groeninx van Zoelen, sinds 1773 lid van de Rotterdamsche vroedschap. Zie Naamregisters.

1780.

$17\frac{24}{7}80$. Ὦρε Ρουστε [1]). Dat, en passant op 't Loo zijnde geweest, alles nog in deselve graad van onsekerheydt, en dus altoos in die onbepaalde toestant hadde gevonden als wanneer vertrokken was; dat omtrent 14 dagen dagte te blijven, en dan wederom meende te vertrekken, want dat er dog nietwes aen te doen was; dat, de πρινσ kwalijk geraden wordende, het einde tot sijn laste stonde te komen, want dat tenminsten moeste sorg gedragen worden, dat onse marine in staat geraakte en bleef, wat er ook mogte gebeuren. Dat het in allen opsigten toescheen dat de raidpensionaris ook de man niet was, die men er van verwagt hadde, want dat hij niet toonde die herssens te hebben, die er nodig zijn om het werk te bestieren.

Dat van Berkel, onlangs op 't eyland Schokland sijn jaerlijksche commissie doende [2]), aldaer met Friessche en NB. ook met Overijsselsche gecommitteerde was geweest, dog op eene allersterkste en onvoorsigtigste wijse hadde afgegaen tegens de πρινσ, te kennen gevende dat al het kwaed, dat de Republicq thans onderging, aan gemelde πρινσ moeste worden toegeschreven. Dat hij met de Vriesen misschien een woord meerder soude hebben konnen spreken, dog dat hij hadde moeten toesien dat er ook andere meerder bij waeren. Dat men verhaalde, dat den ambassadeur Yorke aen een sijner goede vrienden in de Hollandsche regering soude geinsinueert hebben omme bij gelegentheydt aen Van Berkel te doen weten dat, als men in Hollandt de saken wat te verre tegens Engelandt doordrong, die croon dan wel eens de interessen

---

1) Ore Rouse.

2) De Noordelijke helft van Schokland behoorde, door aankoop in 1660, aan Amsterdam, dat het sedert bezat als leen van Holland, de Zuidelijke aan Overijsel; de twee deelen waren door een dijkje gescheiden. Wegens het gemeenschappelijk belang, dat de beide provinciën, alsook Friesland, bij het onderhoud van het eiland hadden, droegen zij alle op de een of andere wijze in de kosten daarvan bij. Zie G. Mees Azn.: Schokland, in den ‚Overijselschen Almanak voor oudheid en letteren, a°. 1847.

1780.
van de Hollandsche capitalen soude konnen inhouden, en hoe dan sulks aen hem smaken soude? Waerop hij zoude geantwoordt hebben: „Segt aan hem, heer York, dat ik hem sommeere omme sulks hoe eerder soo beter bij 't parlement door te dringen en, soo hij daeraan mankeert, ik hem dan maer voor een babbelaer houde".

"Ωρε Βρανδσενβυργ [1]). Dat, naa den raidpensionaris te hebben gesproken, nu dagte dat men maer voor een gedeelte in Rusland soude slagen; dat er onderscheide declaratien van Denemarken hier waren vertoont; dat men curieus was, wat Engelandt aan Denemarken antwoorden soude; dat van de griffier hadde alsof Denemarken onder de handt aen Engeland hadde te kennen gegeven, dat de declaratie tegens dat Rijk niet was ingerigt. Dat, soo volgens d'instructie niet terstond te Petersburg reusseerden, sij, ministers, dan een courier soude moeten senden omme te informeren wat men al, wat men niet konde obtineren. Dog soo alles wel ging, konde het werk voor de winter gedaen zijn. Dan, dat er misschien gewerkt wierde omme maer tijt te winnen. Dat aan de raidpensionaris soude moeten schrijven, die seer poliet tegens hem was, ook NB. aen de πρινσ, 't gunt sijn confrater niet soude mogen weten, welke omstandigheydt juist de plaisierrigste niet was, en die hem verveelde. Enfin, dat het principe omme divisien te verwekken faut was. Dan, dat sulks 't systema van den ἕρτογ was, waer alle die verkeertheden van daen kwamen.

$\frac{26}{7}$80. "Ωρε Βρανδσενβυργ [1]). Dat de πρινσ hem gisterenavond nog hadde gesegt van te sullen sorgen, dat het sejour van de plenipotentiarissen te Petersburg niet te lang soude duuren, dus hij, Brandsenburg, hoopte voor May aenstaende terug te konnen wesen.

Dat hij ook de πρινσ hadde gevonden fermer als gedagt

---

1) Ore Brandsenburg.

1780.

hadde nopens de declaratie aan de 3 hoven te doen. Want dat Sijn Hoogheydt aen hem gesegt hadde, hoe aan den Engelschen ambassadeur meende te antwoorden (die de πρινσ wiste dat vandaeg aen 't hof soude komen omme den πρινσ te herhalen dat, bijaldien wij de declaratie deden, sulks in Engeland seer kwalijk soude worden opgenomen, jae, dikwils gevolgen konde hebben) dat, soolang men in de Republicq niet onderrigt was wat antwoordt Engelandt gegeven hadde of geven soude aen Denemarken op desselfs gedaene declaratie, en dat sulks maer soo aengenome wierde, sonder die declaratie ernstig te beantwoorden, hij, heer ambassadeur, niet kwalijk moeste nemen of vreemt moeste zijn, dat wij het insgelijks deden, en dat Sijn Hoogheydt het dan ook niet langer alhier meende tegen te houden, want (voegde de πρινσ er bij), men moet voor 't publicq ook wat doen of sig konnen ontschuldigen. (Nota het gesegde van d'heer De Λαρρεη, op den 21e deser, overeenkomstig met dit sooeven geroerde.) Voorts hadde de πρινσ gesegt, dat nogtans dagte dat men het doen van de declaratie behoorde op te schorten totdat men seker was nopens de guarantie, want dat, het eerste gedaen zijnde, Sijn Hoogheydt vreesde of voorsag dat het laatste absolutelijk stuiten zoude en wij ons dan nutteloos Engelandt op den hals souden haalen.....

Ὦρε Εἶδεν, ἄββέ [1]). Dat Thulemeier [2]) seer hoog hadde gesprooken tegens de πρινσ nopens het interest, dat de Republicq behoorde te nemen opsigtelijk de electie van een bisschop te Munster [3]), dat selfs soo verre was ge-

---

1) Ore Heiden, abbé. Zie Reg. op dl. I i. v. Heiden-Reinestein en de Bijvoegselen, p. XXXVI. De gezant had in Maart verlof gevraagd en gekregen een toer naar Holland te maken; op het laatst van Juli vertrok hij weder naar Berlijn. Zie Res. S. G. dd. 6 Maart en 26 Juli 1780.

2) De gezant van Pruisen bij H. H. M.

3) In 1780 moest een coadjutor van den aartsbisschop Keulen, tevens bisschop van Munster, gekozen worden. Vanwege het hof te Weenen

1780.

gaen van aen de πρινσ te declareren dat, bijaldien Sijn Hoogheydt sig daeromtrent niet geliefde te voegen bij het gevoelen van Sijn Koninklijke Majesteyt van Pruissen, namelijk in faveur van de heer van Furstenberg, dat hij, Thulemeyer, sig dan soude addresseren bij de stadt van Amsterdam, omme aldaer sien te reusseren ..... Dan, dat de πρινσ, deswegens seer gestoort zijnde, van voornemens was omme aen hem, Thulemeier, te antwoorden ('t gunt misschien van daeg geschied was, aengesien hij, Thulemeier, audientie hadde gehadt en de πρινσ seer rood was geweest toens hem uitliet), dat, bijaldien hij ordre van sijn koning hadde omme de πρινσ op die voet daerover te onderhouden, hij, πρινσ, verlangde sulks te mogen weten, dan, dat in allen gevallen geresolveert was daerover aen den koning selfs te schrijven en dien brief aan Heiden mede te geven, die op morgen den 27e deser stonde te vertrekken. Nopens dit werk de πρινσ een uur daernae sprekende, soo geliefde Sijn Hoogheydt mij te seggen, dat vreesde hoe al ons gelt, tot dat einde gespendeert als in 't water was geworpen, aangesien precise diegeen, voor wien wij geporteert waren, namelijk de graef van Furstenberg, de persoon was, daer het capittul sig tegens versettede..... En toens ik vroeg of remarqueerde dat wij immers voor niemant personeel waren geporteeert, mits maer seker al te groot heer niet slaegde, soo was 't antwoort: „C'est précisement le pot de terre, et le pot de fer. 't Huys van Oostenrijk wil die en den koning van Pruissen een ander". Waeromtrent een ogenblik daernaa de uitsluiting [1]) ontwaer wierde, namelijk door de borgemeester Brantsen, die mij te kennen gaf, hoe dat Thulemeier bij aanhoudentheydt pousseerde sijn meesters

---

werd veel moeite gedaan om als zoodanig den aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk te doen verkiezen, hetgeen de koning van Pruisen op allerlei wijze trachtte te beletten, om den invloed van Oostenrijk in die streken van het Duitsche rijk niet te vergrooten. Die pogingen baatten evenwel niet, de aartshertog werd tot coadjutor in de beide bisdommen verkozen. Zie o. a. N. Ned. Jbb. 1780, II, p. 673 en 674.

1) D. i. het uitsluitsel, de verklaring.

1780.

sentiment ten voordele van de heer Van Furstenbergh, dan, dat den ἕρτογ thans seer tegens gemelde Furstenbergh was, integendeel dat H. K. H. de princesse-gemalinne van den erfstadhouder ook seer geporteerd was voor die heer van Furstenberg, dus, door onse innerlijke verdeeltheydt, dit geld wederom nodeloos scheen te sijn verspilt. [1])

Heiden verhaelde mij nog, dat door sekere juffrouw Van Assendelft stonde onderhouden te worden nopens Thulemeier, die aen haer beloften gedaen hadde en die haer thans liet sitten, en dat sij, juffrouw Van Assendelft, over die saak sig reets bij brieven aen den koning van Pruissen of desselfs ministers moeste hebben geaddresseert, en nu de intercessie van hem, Heiden, versogte, dog dat hij sig wel als particulier daertoe wilde lenen maer niet ministerieel, tensij hij directelijk namens H. H. Mogende wierde gelast sig deswegens aen 't hof van Berlin te moeten addresseren.....

Nopens de gesontheydt van den koning van Pruissen dagte hij, heer Van Heiden, dat die swak was, want dat Sijn Majesteyt sig nimmer wagte als alleen wanneer siek was, dat door ongemene sterke kosten sijne kragten nog wat behielt, sig daermede dagelijks voedende, selfs soo, dat daer geen weergaa van was, dat sommige schotels met assa foetida wierden aengeset, omme destemeer pointe aan de spijse te geven, dat men niet geloven soude hoeveel sulks releveerde, sonder te hinderen, mits met oordeel daervan gebruik gemaakt wierde. Dat de πρινσ van Pruissen verstant scheen te hebben en veel beloofde, dan, dat men precise over dier heeren bekwaemheydt niet konde oordelen, om reden dat sij sig nimmer in 't bijwesen van den koning, [of] ook daer buiten, dorsten te uiten. Dat wanneer hij, prins van Pruissen, een geheele dag met de koning was geweeest en wat te vragen hadde, sulks dan s'avonts bij een klijn billet moeste doen. Dat hij, prins van Pruissen, nu naa Petersburg gaande, door den koning wel soude worden betaalt en vele presenten

---

1) De laatste woorden zijn later bijgeschreven.

1780.

medegegeven, dan, dat hij soude moeten reusseren in sijn commissie, of dat de koning kwalijk tevreden soude wesen ..... Dat prins Hendrik hadde gedeclineert omme wederom naa Petersburg te gaen [1]), en den koning dus genoodsaakt was geweest den prins van Pruissen daertoe te nemen ..... Dat Potemkin sooveel geld en goed van de keiserin van Ruslandt kreeg als maer wilde, dus voor sig gene corruptie nodig hadde, dan, dat het Engelsch geld gespendeert was voor sijne twee secretarissen en die verder van sijn cabinet waren..... Dat hij, Potemkin, in qualiteit . . . . . [2]) wel aan de keiserin voldede, dog niet in quantiteit, want dat sij onversadelijk was, dat darom hij, Potemkin, wederom twee van sijn adjudanten tot dat werk hadde gefurneert, dus dat die souveraine een vrij lubricq leven leyde. Dat de Engelsche minister Harris [3]) te veel op sijn Engelsch hadde begonnen, namelijk door gelt en intrigues 't werk te willen brusqueren, selfs Panin te willen overhoop werpen, die, sulks remarquerende, en de keiserin hem wegens sijne kennis en bekwaemheydt niet konnende missen, soo hadde die dat werk gestuit, en waerdoor Harris enigermate hadde geëchoueert. Door 2 saken wierde de keiserin gedomineert, namelijk door glorie of eygeliefde en door de drift der wellust.

$\frac{27}{7}$80. Ὦρε Ρουσε [4]). Dat het hof van Ruslandt een hof is, daer men niet al te veel staat op kan maken, aangesien het personele caracter van de keiserin, die als eene Messaline van soo eene luxurieusheydt is, dat zij naauwelijks is te voldoen, dat er wel 40 mans thans zijn, die dat werk

---

1) 's Konings broeder Heinrich had een tiental jaren vroeger geruimen tijd te St. Petersburg vertoefd voor de onderhandelingen, die tot de eerste deeling van Polen leidde.

2) Eenige woorden, die zonder eenig bezwaar kunnen wegvallen, zijn hier kieschheidshalve uitgelaten.

3) James Harris, na 1788 earl of Malmesbury, gezant te St. Petersburg.

4) Ore Rouse.

1780.

moeten verrigten, jaa dat er geene te groot of te massif voor haer kon worden gevonden. Dat s'morgens, s'middags, jae alle uuren van den dag, wanneer er van die cavaliers arriveren, zij selfs de eerste is om . . . . . [1])

Nopens het Munstersche werk: dat ook geloofde dat de kans verkeken was; dat men 3 jaren geleden, voor een wisjewasje, den heer van Furstenberg tot coadjutor soude hebben konnen krijgen, soo te Munster als te Ceulen. Dat gemelde heer een goed gedeelte van de landlieden aldaer tot milice hadde geformeert, 't gunt een seer goed corps uitmaakte en dat wel 20 m. man konde bedragen, des de koning van Pruissen seer voor dien heer geporteert was, omme in tijt van noot met sijn Wesels- en Cleefsche garnisoenen een corps d'armée te konnen formeren, waermede het Huys van Oostenrijk in die quartieren konde belemmeren, tenminsten maken, dat dat Huys ook een goed leger daertegens in de Oostenrijksche Nederlanden soude moeten op de been houden, en dus desselfs magt verdelen. Dat den ξρτογ alleen nu was tegens die Furstenberg omdat de koning van Pruissen voor hem is, te kennen gevende onder de handt aen sommige leden van de Republicq, hoe men, door 't favoriseren van die saek, tegens 't ware interest van de Republicq selfs soude werken, vermits gemelde heer van Furstenberg, volkomen afhangkelijk van Sijn Majesteyt van Pruissen zijnde, daerdoor nimmer voordelig voor de Republicq konde wesen, waerinne misschien wel wat gelijk konde hebben, dog dat het altoos kwaad was de πρινσ met sijn oom den voornoemde koning te willen brouilleren, te meer als daer nog bij komt dat de πρινσεσ sig, uit hoofde van hooggemelde haer oom, daer mede voor interresseert.

Dat in de laatste conversatie met de πρινσ op 't Loo hadde begrepen, dat Sijn Hoogheydt scheen sig ernstig te willen laten gelegen leggen aan de in staat stelling en

---

1) Ook hier zijn eenige woorden, om dezelfde reden als p. 344, weggelaten.

1780.
houding van de vloot, als sijnde het enigste wat de Republicq (hoe de saken ook keerden of wenden) kan interresseren. Dat hij, Roese, nu ook sedert een paar jaar geheel anders dagte nopens 't wesentlijkst belang van de Republicq als voormaals, want dat nu begreep, dat wij in allen gevallen steets een goede vloot in staat van gereetheydt moesten hebben en houden, en dan voorts door spaarsaamheydt eene goede somme contante penningen omme desnoots 30 a 40 m. man troupes over te konnen nemen. Dat met sekerheydt wiste hoe er thans nog in de Generaliteits casse vijf millioen contanten lagen, en dat wel sedert seven à agt jaren, waervan men met kennisse van drie à vier matadors goed gebruik konde maken [1]), namelijk met deselve in de Bank van Amsterdam seer stil te plaatsen en van de renten daervan trekkende gemelde somme ter sijde te leggen, ofte daermede, gelijk nu nopens het Munstersche, op eene secrete wijse tijdig en goed gebruik te maken, mits sommige van de voornaemste en kundigste leden der respectieve provincien daeromtrent waren geïnformeert, omme in derselver provincien met omsigtigheydt daervan kennisse te geven.

$\frac{28}{7}$80. ῾Ωρε Λαρρεη [2]). Een brief uit Engelandt van 25 July ontfangende stonde daerinne dat den admiraal Rodney hadde geschreven, dat de Franssche en Spaansche vloot sig geconjungeert hadden, dat er twee schepen van de Spaensche, die agter gebleven waren, in de handen van sijn vloot waren gevallen, dat de 22 Juny te Martinique was gekomen, dog dat de beyde vloten toens al tesamen waren uitgelopen. Voorts kortelijk, als bij postscriptum, dat de Deensche minister sijne declaratie op de voet als die van Rusland hadde overgegeven. Wijders voegde gemelde heer de Larrey daernaa nog conversatiesgewijse bij: „Ik denke dat Hollandt de volgende week sal schijden, want daer

---

1) D. i. met voorkennis van eenige der voornaamste staatslieden.
2) Ore Larrey.

1780.

is wijnig te doen; ook nopens de grote saak, namelijk het mede doen van de bovenstaende declaratie, schijnt Hollandt, of bijsonder Amsterdam, niet verder op te urgeren; ook soude het intempestive zijn"..... Welke laatste woorden niet geheel overeenkomstig schijnen met hetgene gemelde heer mij een dag of wat geleden op dieselve materie hadde voorgehouden: zie den [20en] ..... deser.

$17\frac{31}{8}80.$[1]) Ὥρε ραιδπενσιοναρισ [2]). Dat sedert twee jaren reets hadde vernomen, dat de heer van Welderen te Londen vrij wat overhelde naa de Engelsche partij, want sulks uit sijne onderscheide berigten genoegsaem was op te maken. Dat hij, raidpensionaris, meende seker te wesen dat de heer York, ambassadeur van Engelandt, thans tijdingen hadde van sijn hof, die niet seer gunstig voor dat rijk waren, dan, dat daervan door de heer van Welderen nietwes hadde vernomen en ook nietwes verwagtende was.

Ὥρε Τινκ [3]). Dat hij veel werk hadde gehadt omme Brantsenburg over te halen tot het aennemen van de commissie naa Rusland; dat ook in den beginne sijn vrouw er seer tegens was geweest, dan, dat hij hem eerstelijk voor hadde gehouden, hoe ondankbaer 't soude wesen voor 't hof, daer hij alles van hadde verkregen wat hij in ampten besat, nog onlangs selfs als Sloet [4]) was gestorven, ook voor sijn broeder, bijsonder wegens sijne eige kinderen, die allengskens groot wierden [5]); voorts dat mevrouw de princesse hem ook seer daertoe versogt hadde, en eindelijk dat men hem voor koppig soude uitkrijten, bijaldien soo stijf wijgerig bleef, vermits men sulks al

---

1) Het maand-cijfer 8 is eene vergissing: lees 7.
2) Ore raadpensionaris.
3) Ore Vink. Zie Reg. op dl. I i. v.
4) Het is mij niet gelukt op te sporen wie hier bedoeld wordt.
5) Het oudste zoontje was eerst vier jaren oud: het *groot worden* had dus nog den tijd.

1780.

gesegt hadde toens hij geen chambellan meer wilde blijven &tc. Dat hij ten laatsten sig hadde laten overreden. Andersints soude men op mij gewerkt hebben, die, moderaat zijnde en kennisse van saken hebbende, ook sonder huishouden en kinderen, daertoe het geschikt[st]e was; nogtans was ik in een ander geval, want Brandsenburg hadde verpligting aen 't hof en ik niet, dus men mij soo niet soude konnen presseren. Uit dese gantsche conversatie bleek, dat Brandsenburg niet moet geweten hebben dat ik in Juny reets door den heer van Lunenburg namens de *πρινσ* daertoe van verre was gepoltst geweest; ook in gene der conversatien met Brandsenburg is mij iets daervan gebleken.

$17\frac{31}{7}80.$ *Ὦρε πρινσιπισ* [1]). Dat het een infaam stuk was van Carel de eerste, koning van Engelandt, zijn beste vriendt te hebben gesacrifieert omme sig selve voordeel te doen, namelijk in de persoon van lord Strafford, ofschoon die sijn eige supplice versogt hadde om zijn koning te sauveren, 't geen Carel de 1e hadde moeten voorkomen. Dat Carel de 2e een slegt personaadje was, dan, dat met dat al nog al bemint was van 't gemeen, om reden dat dikwerf langs de rivier ging wandelen, en wanneer hem het gemeen uitscholt, soo beantwoorde hij sulks met gelijke scheldwoorden, totdat sij hem, koning, eens tot swijgen hadden gebragt, namelijk met hem te noemen lelijke swartkop, of soo iets diergelijks, waerop niets hebbende te repliceren gehadt, soo was 't gepeupel wel tevreden geweest en hadde hem in 't vervolg met vreden gelaten. Op deselve wijse (in 't klijn) hadde sig dikwerf geredt den overlede heer Blijenborg in Noord-Hollandt [2]), onder anderen eenmael dat, om sijn hof te maken en een plasdank te verdienen (soo de *πρινσ* sig uitede), bij 't aanstaende huwelijk

---

1) Ore principis.

2) De oud-burgemeester van Purmerend, Willem Blijdenbergh. Zie Naamregisters.

1780.

van Sijn Hoogheydt te vroeg hadde geïllumineert sijn eyge huys, waerover de andere regenten gechoqueert zijnde hem haet toedroegen, ... dog 't geen hij te boven kwam door sig enige dagen daarnaa op te schikken met een witte pluim op sijn hoedt en een gegaloneert camisool aan te doen, en sig dus als half mal aenstellende, soo hadden sijne medeconfraters hem all het vorige gepasseert, hebbende hij aen de πρινσ gesegt sulks meermalen te hebben gedaen, wanneer sijn confraters op hem gestoort waren, omme sig op die wijse te redden.

Dat de princes Roiaal, Zijn Hoogheydts egaa, was gevraegt en gedestineert geweest voor den jegenswoordige koning van Sweden, want dat hij nimmer eene princesse van Denemarken hadde willen hebben, die hem door de Russische en Staatsche partij was opgedrongen [1]) ..... Dat de Koningin-douairiere eene verstandige dog teffens al eene aerdige en decisive princes was, die haer zoon, de koning, veel moeite gaf en sig seer misselijk tusschen man en vrouw hadde gedragen om die te samen te brouilleren. Dat zij ook haer man allersterkst gouverneerde, die in effecte een kwast was, en die in 1756 sig miserabel gedragen hadde door sijne beste vrienden te sacrifieren en sig, quasi op 't punt dat die de victimes moesten zijn, sig toens eerst sijne gedaene eedt quasi rappelleerde, 't geen een infaem stuk was [2]), welk voorbeelt en dat van Carel den 1e hier boven genoemt, nopens lord Straffordt, de πρινσ altoos soo levendig in 't geheugen lag, dat Zijn Hoogheydt vast geresolveert was nimmer iemant, die sig voor hem hadde in de

---

1) Koning Gustaaf III van Zweden was in 1766, als kroonprins, gehuwd met de dochter van Koning Frederik V van Denemarken. — Met „de Russische en Staatsche partij" wordt bedoeld de Russischgezinde partij met de voorstanders van de macht der standen-vergadering en het beperkte koningsgezag.

2) Er wordt gesproken van Koning Adolf Frederik, gehuwd met Louise Ulrika, de zuster van Frederik den Grooten, en van den coup d'état van 1756, voornamelijk door de Koningin geleid, die geheel en al mislukte en de Kroon diep vernederde.

1780.

bresse gestelt, soude willen sacrifieeren, daer dog boven bekwame lieden niets en ging, des men die bijsonder thans in de Republicq nodig hadde, aangesien 't klijne getal dat daervan existeerde. „Qu'il valoit mieux avoir deux ennemis sages qu'un ami fol" ..... Daerinne toestemmende en teffens te kennen gevende dat, al waren de lieden van kennis 't niet altoos eens met Sijn Hoogheydt, wanneer sulks maer niet voortkwam uit een geest van tegenstreving of stijfsinnigheydt, de saken dikwerf dan beter gingen als met op alles jae en amen te spelen: „Jaa", sey de πρινσ, „maer daer sijn sommige lieden, die, soo straks zij menen 't van mij komt, daer dan voort tegens sijn sonder verder examen". 'T gunt avouerende, daerop repliceerde, dat ook evensoo verscheyde menschen, ten eersten sonder verder ondersoek, jae dikwils tegens haer eyge beter weten aan, blindelings instemde, wanneer maer door d'een of ander, die bij Sijn Hoogheydt wel stondt, begrepen dat het gevoelen van Sijn Hoogheydt naar dese of gene weg overhelde. Dat voorts, met opsigt tot bekwame en van outs gegoede lieden in de Republicq, 't mij voorkwam die gecenseert moeste werden over 't algemeen in 't klijne evensoo veel belang in 't welwesen van 't landt te hebben als Sijn Hoogheydt in 't grote, en dus aan hun even soo min onverschillig konde zijn als aen Sijn Hoogheydt; dat de waere belangen van den Staat wierden betragt of verwaarloost, waerinne sij, naar haer ligt en pligt te werk gaande, 't seker was, dat Sijn Hoogheydt dan ook hunne bedenkingen soude aenhoren, wel opnemen en dikwerf sig daernae regulen ..... „Jaa seker", sey de πρινσ, „in eene republicq of regering als de onse behoort het soo, want andersints was het eene monarchale regeering of despoticque, sooals bij de Persianen, die, als een koning eens iets gesegt hadde, ofschoon nader overtuigt van 't onredelijke, daer niet van af mogte gaen; derwijse was Daniel in de leeuwekuil geworpen, omdat de koning het gesegt hadde, want den koning wegens sijn onschult seker was overtuigt ..... Waeromtrent verder reflecteerde hoe de groten heren,

1780.

vorsten, princen &tc., ofschoon van vele en meerdere saken konnende sijn onderrigt als particulieren, sij desniettemin menschen waren, die of door andere of ook somtijts door hun selve konden feylen, en oversulks hoe 't mij dan voorkwam dat sodanig een groot heer, wederkerende van desselfs voornemen, jae erkennende sijn abusive bevatting, daerdoor des te meer was te admireren en te prijsen, wanneer in dat ongelukkige swak niet gaven dat, eens sig op dese of gene voet hebbende geuit, zij daervan niet mogte of behoorden te resilieren.....

Naa al dit gesegde sweeg de πρινσ een gehele wijl stil en sat wel een paar minuten in een volkomen gepeins, wanneer mijne korte notule overgevende [1]), Sijn Hoogheydt die begon te lesen.

Bij de twede audientie was het questie over wijle d'Ablaingh, seggende de πρινσ: „Dat hij, een goed mensch zijnde, nogtans gene bekwaemheydt genoeg hadde omme de provincie te dirigeren; dat ook Woertman en Pesters hem tegen waren &tc." ..... Hierop repliceerde ik, dat meende sulks gebeurt te sijn naadat sij eerst door sijn toedoen waren bevordert geworden, en oversulks dat sij hem alleen tegen waren om reden, dat hij veel en dikwils wat te vragen hadde, 't gunt in hun prejudicie was. Dan, dat vertrouwde sij even daeromme tegens mij thans minder hadden, vermits soo eene importune requirant niet was, als hebbende nog nimmer iets geobtineert ..... „Dat is waer" sey de πρινσ, maar vroeg doe al wederom plaisanterender wijse: „Hoe komt dog dat die Pesters sooveel in te brengen hebben, en bijsonder die gewese oversten, die nergens betrekking toe heeft"? ..... Mijn antwoordt was: „Uw Hoogheydt selve is daer schult van, dog ik sal swijgen en versoeken Uw Hoogheydts ordres", wanneer henen ging.

Tusschenbeide sey de πρινσ: „Dat van de invalides wil

---

1) Namelijk als week-president van de vergadering der Staten-Generaal 31 Juli—7 Augustus.

1780.

Pesters ook niet hebben [1]), dog dat sal mettertijt nog wel eens lukken".

Voorts sprak nog over de emeritusschappen der predikanten [2]), dat ook bij 't eerste lit soude stuiten, waerop reflecteerde, dat Cokkengen innerlijk daer wel voor was, dog dat om Pesters alleen sig daertegens versettede.

$\frac{1}{8}$80. "Ωρε πρινσιπιο [3]). Dat Bijland seer kwalijk tevreden was geweest over 't verleenen van een krijgsraid nopens sijn saak, sustinerende daerdoor als eene criminele te worden behandelt [4]); dat hij gewilt hadde (soo hij buitenaf hadde te kennen gegeven) dat de πρινσ enige officiers benoemde, die sijn saak konde examineren en daeromtrent verklaren, maer geen formele krijgsraid met fiscaal, secretaris &tc., want dat die, geene kennisse van zeesaken hebbende, in-

---

1) Welk plan ten opzichte der invaliden beraamd was, blijkt noch uit de resolutiën der Staten noch uit die van de Geëligeerden, in wier college de heer Pesters zitting had. De requesten van oude of invalide soldaten om ontslag uit den dienst met toekenning van zoogenaamd appointés-tractement werden ook in 1780, zonder tegenstand van een der Staten-leden, zonder uitzondering ingewilligd. Zie Res. Staten van Utrecht, 10 April 1780 en later nog meermalen.

2) Tegen de requesten, door twee predikanten in de provincie Utrecht ingediend, om emeritaat met behoud van jaarwedde en recht op weduwenpensioen, maakten de Geëligeerden bezwaar, meenende dat althans in het ééne geval alleen sprake kon zijn van het aanstellen van een adjunct-predikant. Naar aanleiding daarvan werd door de Staten eene commissie benoemd om eene algemeene regeling voor de pensioneering van de predikanten en hunne weduwen te ontwerpen. Juist in de dagen, waarin de Prins er met den heer van Hardenbroek over sprak, kwam deze zaak tot een gewenscht resultaat: den 28en Juli nam het 1e lid het concept aan, den 1e Augustus het 2e, den 2e Augustus namen de Staten het aan, met dien verstande dat de stadsgedeputeerden op zich namen de zaak ook in de stad in het reine te brengen. Zie Res. Geëlig., Rp. en Staten i. dd. u. s. — Over Cockengen zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore principis.

4) De zaak van de ontmoeting tusschen het Engelsche eskader van Fielding en het Nederlandsche onder Van Bijlandt was op last van Z. H. onderzocht voor een hoogen krijgsraad, daartoe benoemd. Zie Z. H.'s missive aan H. H. M. in de Res. S. G. dd. 14 April 1780.

1780.

gewikkelde en verkeerde vragen konden doen, die een officier van sijn geboorte en rang moeste verlegen maken.... Dat ook sijn neef de capitein de saak sooverre pousseerde, dat maer in 't geheel niet geliefde te antwoorden op de vragen, die hem wierden gedaen, totdat de president van den krijgsraid (admirael van Wassenaer) hem eens onderhanden nam en hem digt de waerheydt sey.

Dat ook de *prins* (ofschoon wel tevreden was dat men hem niet hadde in culpa gevonden) nogtans dagte dat hij sig tegens over de heer Fielding wel wat anders hadde konnen gedragen, namelijk óf niet te schieten óf het langer uit te houden, ook geene vlag wederom op te heisschen en te salueren op last van den Engelschman, voorts sig als krijgsgevangen over te geven, — of wijders volgens sijne destinatie te vaeren en niet met de genome schepen naar Engeland te stevenen, alwaer nietwes konde uitvoeren, want, als dog iemant bij die schepen hadde willen laten, soo zoude hij een enkel van de klijnste sijner schepen daertoe hebben konnen gebruiken en met de overige sijne reise vervorderen..... Dat men sooveel opgaf van die lieden alsof sij alle de bekwaemheydt van de waerelt besaten; dat sij nooit gelegentheden van gewigt hadden bijgewoont en dus, aan ondervinding mankerende, ook in de bekwaemheydt moesten feylen. Want dat het seldsaem soude wesen dat Sijn Hoogheydt, pretenderende sooveel kennis van krijgssaken te besitten als wijle prins Mauritz, Fredrik Henrik &tc. sonder ooit in de occasie te sijn geweest, 't nu even ook soo met die heeren zeeofficiers gelegen was, die het aen ondervinding ontbrak..... Dat hij, Bijland, over de seinen een groot en vrij confuus boek hadde geschreven, dog dat het dat ook al was, want dat hij verders een talmagtig en een lastig of ongemakkelijk mensch was.

Opsigtelijk Kindsbergen: dat die sekerlijk bravoure en beleidt hadde getoont in de Russische dienst [1]), maar als

---

1) Jan Hendrik van Kinsbergen was sedert 1775 weder als kapitein, onder het ressort van de admiraliteit te Amsterdam, in Nederlandschen

1780.

men soo voort ging met die te roemen, te prijsen en te verheffen, hij in staat was deswegens het hoofdt te verliesen, want dat hij daerdoor dikwerf te veel van sig selfs presumeerde; dat hij vol plans en projecten was, die hij dan aen sommige van sijne goede vrienden opdisten, omme deselve te doen standgrijpen; bijvoorbeelt, dat hij door Heiden en Reden [1]), hadde hij [2]) gewilt, dat aan seker getal sijner sloeproeïers, die in de laatste dagen van de kermis in s'Hage waren geweest omme sig te vertonen, dat de πρινσ aen die menschen een present soude hebben gegeven, vermits sulks een extra goed effect soude hebben gedaen tot bevordering en emulatie van den zeedienst, &tc., ... dan, dat de πρινσ dit nimmer hadde willen doen, om reden dat dan in 't vervolg elk capitain of zeeofficier dit voorbeelt soude hebben gevolgt, en dat dus telkens sig matrosen souden hebben komen vertonen omme een presentje te halen, 't gunt aan den een gevende en aan den andere wijgerende, nog van erger gevolgen soude hebben konnen sijn, sulks Zijn Hoogheydt daer absolut niet aan gewilt hadde. Dat den raidpensionaris en den secretaris van der Heim hadde gevonden dat de πρινσ gelijk hadde, en het dus insgelijks hadden afgeraden. Dat desniettegenstaende Heiden en Reden hadden blijven insteren, dat Sijn Hoogheydt het dan maer indirectelijk soude doen, of dat de princesse het dede, die sij al genoegsaem daertoe overgehaalt hadden, dan, dat de πρινσ omme redenen voorsegd ferm was gebleven, nogtans wel iets soude hebben willen geven, als Sijn Hoogheydt op sodanig een schip in persoon was gekomen, of dat soortgelijke matrosen in eene hacchelijke expeditie waren

---

zeedienst. Van 1771 af was hij, op uitnoodiging van Katharina II, als kapitein ter zee in Russischen dienst geweest, en had, in den oorlog tegen de Turken, zich een verdienstelijk zeeofficier getoond. Zie V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

1) De eerstgenoemde kamerheer, de laatstgenoemde (baron Van Reede) adjudant van den Prins.

2) Dit woordje is door het tusschenschrijven van de woorden „dat hij" overbodig geworden, en moet dus geschrapt worden.

1780.

geweest, daer sij sig wel gekweten hadden, maer niet op soo eene simpele apparitie, die, gelijk dit heele werk, door Kindsbergen was bedagt en aengelegt geworden. Dat ook Athlone, insgelijks door Kindsbergen daertoe aengeset, voorlede jaer de *prins* was komen proponeren en presseren om de jongste prins Fredrik [1]) te doen inschrijven als adelborst (soo wel mene) op het schip van Reinst [2]), even gelijk de koning van Engeland met een sijner zoons hadde gedaen, vermits sulks mede grotelijks soude dienen tot bevordering van den zeedienst en een bewijs geven, dat de *prins* de luister van dat metier voorstondt, 't gunt in Hollandt en thans voornamelijk soude moeten worden gesmaakt &tc.,... dan, dat Sijn Hoogheydt daer seer tegens was geweest, latende aen den koning van Engeland te doen wat die goedvondt, dan, dat voor sig oordeelde sig wel sorgvuldig te moeten wagten, dat aan sijne kinderen in de Republicq geene gelegentheydt wierde gegeven omme tegens elkandere te konnen of te willen werken, soolang hij, *prins*, selfs leefde; want dat een de eerste moeste wesen, en er niet te veel masten op één schip behoorden, hoe voordelig men die saken ook wilde voorstellen, namelijk om soo een prins met de titul van admirael en een goed appointement te willen beneficeren,.... omme reden dat het van de subliemste geesten naauwelijks te vergen was, dat sij konde demêleren of men met een waeragtig goed insigt sodanig een raad selfs gaf of niet, want dat daeruit immers altoos die schadelijke gevolgen van broederlijke partijschappen konde geboren worden, die Sijne Hoogheydt hiervoor hadde opgenoemt. Des de *prins* nimmer voor opregte vrienden van sijn huys soude konnen aensien, die hem sodanige raad aenpresen of opdrongen. Dese bovenstaende conversatie kwam bij gelegentheydt, dat er een besogne was gehouden over de daggelden en rijskosten aan den schout-bij-nagt van

---

1) Prins Willem George Frederik, meest prins Frederik genoemd.

2) Pieter Hendrik Reinst was schout-bij-nacht onder de admiraliteit van Amsterdam.

1780.

Bijlandt toe te leggen, 't gunt ik dagte vreemt te sijn, om reden hij selfs de krijgsraid gevraegt hadde, en oversulks hem sodanige eene somme niet competeerde. 'T welk de prins met mij eens was.....

Over de matrosen wijders sprekende sey de πρινσ ook, dat wel soude inclineren, soo ras er vreden in Europa was, omme bij eene augmentatie ook een vast corps van 5 a 6 m. matrosen op den staat van oorlog te hebben, ten einde in tijt van nood minder verlegen te wesen, en ook ter voorkoming van gebruik te moeten maken van de soogenaemde regimenten mariniers, die daertoe dog ongeschikt waeren, vermits, soude men die compagniesgewijse op de schepen verdeelen, soo souden sij ten minsten elke compagnie hondert man sterk moeten sijn.....

Over de griffier sprekende, soo sey de πρινσ, dat die al wederom eene flater hadde begaan in opsigte van de Munstersche saak, soo bij Reischach als bij Thulemeier. Dat Degenfeld een bedroeft minister was, addict en volkomen afhangkelijk van 't huis van Oostenrijk, doordien alle sijne goederen in Duitschland lagen. Dat, als het te herdoen was, hem daer niet senden soude, dat ook de ministers niet te lang op eene plaats behoorden te blijven, omdat sij dan hun vaderlants interest minder insagen, bijvoorbeelt Berkenrode te Parijs, Welderen te Londen &tc. Waerop reflecteerde dat ook in dit point mij voorkwam, dat eerstelijk van de bekwaemste lieden daertoe moesten worden gebruikt, vervolgens dat sij van tijt tot tijt van missie behoorden te veranderen, — 't gunt toegestemt wierde..... [1]).

$\frac{2}{8}$80. Ὦρε πρινσιπισ [2]). Dat selfs niet veel hielde van buyten te wesen, dat het liefst sig in den Haeg bevondt; dat ook niet veel meerder konde werken buiten als binnen, want

---

1) Omtrent Reischach en de verder genoemde gezanten van en in het buitenland zie Reg. op dl. I i. vv.

2) Ore principis.

1780.

datgene, wat door de mindere audientien tijt bespaerde, wederom door de meerdere brieven, die dan telkens van alle kanten ontfing, wierde verspilt. Dat, geene liefhebberij in de jagt nog in 't planten hebbende, daerdoor ook het buitenleven minder interesseerde. Dat, als ses uuren in de nagt sliep, dan overgenoeg hadde; dat veel wandeling nodig hadde, dog dat wel wat meerder mogte werken. Dat, waer de πρινσ sig bevond, overal sijn hof bij sig moeste hebben, dat etiquette vereyschte, dus buiten ook al aen gênes was onderworpen evenals in de stadt, en oversulks de wandeling aldaer, evenals in den Haeg, de enige dissipatie of uitspanning was. Dat, als men gewoon was gene tegenspoed in de waerelt te hebben, men dan mindere ondervinding van s'waereldts sake hadde en daerdoor ongemakkelijker medemensch wierde, bijvoorbeelt den heer Van Maasdam [1]), die alles in alle saken soo voor de windt ging dat, als hem maer ietwes stuitede, hij daerover knorrig en bevreemt was. Dat de griffier wederom eene singulariteit hadde begaen, die aen de raidpensionaris mishaagde, namelijk met aen hem te verswijgen sekere conversatie, die de griffier met de heer Reyschach hadde gehouden over de verkiesing van den aertshertog Maximiliaen tot coadjutor van Ceulen en Munster, namelijk dat de heer Reyschach van het Wener hof tijding hadde gekregen dat den Fransschen ambassadeur alhier ordre hadde te verklaeren, het aan sijn hof aengenaem soude wesen te sien dat hooggemelde aertshertog reusseerde in die saak, 't gunt nogtans door gemelde ambassadeur niet gedaen wordende, soo stonde Reyschach sulks in de Haegsche courant te laten plaatsen &tc. Dese conversatie aen de πρινσ hebbende verhaalt en die daer wederom kennisse van hadde gegeven aan den raidpensionaris, soo was dese laatste daer moeielijk over geworden dat de griffier hem niets daervan gesegt hadde, vermits, dese ogtent den Fransschen ambassadeur nog gesien hebbende, hem daerover van verre soude hebben

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

konnen poltsen. Enfin, de πρινσ avoueerde hoe dagte dat de griffier sulks soude hebben gesegt aen den raidpensionaris, en dus niet dagte te mogen nalaten gemelde raidpensionaris daernaa te vragen, zijnde al evensoo verwondert als ik, dat de griffier die omissie hadde begaen, misschien uit onagtsaemheydt, want hij, griffier, in vele saken thans, except nopens Engelandt, wijnig attentie of doorsigt te kennen geeft.

Sprekende over de siekte van Boetselaer Nieveen [1]) en dat mevrouw evenswel haere assemblé ontfing, soo herhaalde [2]) de πρινσ hoe, ofschoon sijn heer vader dood reets was of agoniserende, men nogtans een bal aen 't hof hadde laten sijn gang gaen, 't gunt niet scheen goed te keuren.

$17\frac{3}{8}80$. "Ωρε γριεφφιερ [3]). Dat niet door St. Saphorin, minister van Denemarken, maer wel door een ander goed canaal wiste, hoe dat het gemelde hof nopens desselfs gedane declaratie opsigtelijk de drie in oorlog zijnde mogentheden aan de Engelsche ministers in 't particulier hadde doen insinueren, dat gemelde declaratie geensints Engeland concerneerde, maer veel meer de twee andere mogentheden, want dat met Engeland niet gaarn in twist souden geraken, dus alle menagement voor gemelde rijk soude gebruiken. Dat ook de Deensche vloot of oorlogschepen niet uit de Sond souden worden gesonden, hetgunt men bij de ondervinding soude ontwaer worden. Dat selfs de Deensche minister in Ruslandt moet hebben te kennen gegeven, dat Denemarken alleen uit complaisance voor gemelde rijk die declaratie mede hadde gedaen. Dat ongetwijffelt St. Saphorin de gedetailleerde memorie, door den heer van Bernstorff aen 't Russisch hof gesonden, wel

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v. Hij overleed in April van het volgende jaar. Zie Res. S. G. 26 April 1781.

2) Lees: verhaalde.

3) Ore griffier.

onder sig soude [hebben], dan, dat hij, griffier, deselve niet hadde gesien.

Ὦρε πρινσιπιο [4]). Altoos plaisanteren op het credit en bemoeialheydt van den gewese collonel Pesters, selfs vragende, of evenswel vóór de stadhouderlijke regering gene kennisse met hem gehouden hadde, toens hij vele andere lieden frequenteerde &tc.. Antwoordt: „Neen, dat men [1]) hem nooit kennisse hadde gehouden, en dat sulks ook nog soo was".

Ὦρε Ληνδεν, representant [2]). Dat de πρινσ alles embrasseerde, over alles wilde spreken, ook wel wiste te spreken, dan, dat nietwes afdede of à fond insag, sulks de saken wierden begonnen en dan bleven leggen. Dat het niet mogelijk waere de saken in ordre te behandelen soolang gene departementen waren waren geërigeert, en dat de lieden volgens derselver bekwaemheden wierden geplaatst en gemaintineert, tenminsten soolang sij daerinne volgens hunne pligten niet grovelijk misdeden, want dat andersints de saken moesten fluctueren of echoueren, gelijk nu dikwerf gebeurde. Dat in een particulier klijn huishouden het ommogelijk waere sonder sig van goede domestisquen te bedienen, die te weten uit te kiesen en daerop sig te vertrouwen, sodanig huishouden in eene behoorlijke staat of order te houden, hoeveel te meer dan in eene regering als die van de Republicq, alwaer elke provincie op sig selfs soo gecompliqueert was..... Dat den ξρτογ veelal oorsaak was van die slofheydt van de πρινσ en van de wijse op welke de saken buiten enig vast principe of plan behandelt wierde. Dat nogtans telkens voorgaf dat hij sig nergens mede bemoeide, dat ook nergens over wierde geraadpleegt, jaa dat men wel soude geloven dat, als hij wat te seggen hadde, het evens-

---

1) Ore principis.
2) Lees „met".
3) Ore Lynden, representant: dus de heer van Blitterswijk.

1780.

wel beter soude gaan..... Want dat men bekennen moeste, 't seer in de war ging &tc..... Dat hij, Lynden, met de thesaurier Gilles [1]) hadde gesproken en genoegsaem gereguleert het werk nopens eene linie van defensie, te trekken door Staets-Vlaanderen tot dekking van Zelandt volgens een plan van du Moulin [2]), waerdoor Zeland een gedeelte van 't Committimus [3]) soude bekomen in eygendom, en de generaliteit enig inkomen missen. Dat sulks op eenen goede voet scheen te staan, dan, dat Gilles met bedaertheydt moeste worden gesprokenen, vermits andersints, de saaken óf niet begrijpende óf te schielijk iets wordende afgevordert, hij dan maer neen sey; ook dat hij te laat de post van thesaurier hadde bekomen, waertoe men jonger moeste worden opgelegt.

$\frac{4}{8}$80. *Ὧρε πρινσιπιτ* [4]). Dat de graef Gloes [5]) thans eene prebende soude bekomen

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Over het zoogenaamde Committimus, een deel van Staats-Vlaanderen, nl. het land van Ter Neuzen, Axel en Biervliet met dat van Lillo en Liefkenshoek, zie men Teg. Staat, XII pag. 527 en volgende. Het werd bestuurd door of vanwege de Gecommitteerde raden van Zeeland, maar was van die provincie niet het eigendom.

4) Ore principis.

5) Den 11en April 1766 was Charles graaf van Geloes, domheer te Luik, bij resolutie van H. H. M. commissie verleend als coadjutor en successeur in de proosdij van St. Servaas te Maastricht, tegen betaling van *f* 5000 terstond en *f* 25000 bij de successie als hoogproost. Bij resolutie van 23 April 1772 hadden H. H. M. goedgevonden gunstig te beschikken op het verzoek van den graaf, toen proost geworden, om in plaats van de *f* 25000 de begeving van de drie eerste canonisieën in het kapittel, die in de maanden van den hoogproost of op diens toerbeurt zouden vervallen, aan den lande af te staan.

In 1781 requestreerde de nieuwe hoogproost om de twee prebenden van de St. Servaas-kerk, die tevoren de Jezuieten te Maastricht hadden genoten, maar die na de extinctie der orde waren vrijgevallen, te attacheeren aan de hoog-proosdij van St. Servaas. Op dit request, den 8e Januari ingekomen, werd den 26en van die maand in zooverre gunstig door H. H. M. beschikt, dat één der beide prebenden den

met belofte voor de twede, wanneer men uit de penningen der Jesuiten-goederen, naa dode diergenen die daer nu nog van bestaen moesten, sooveel soude hebben overgespaert, waeruit te vinden de *f* 1800—, die men thans nog te kort komt.

Dat in de grond Sijn Hoogheydt dagte (ofschoon 't interest van de Republicq mede soude gebragt hebben, dat geen prins uit het huys van Oostenrijk tot coadjutor van Munster en Ceulen was verkoren), 't nogtans beter was dan dat Furstenberg het was geworden, die, geheel addict en afhangkelijk van den koning van Pruisen zijnde [1]), daerdoor veelligt de Republicq in moeielijker predicament soude sijn gebragt geweest als nu, namelijk met opsigt tot Oostvrieslandt en seker plan van een canaal door 't Munstersche te besorgen, dat de commercie van dien oort merkelijk in prejudicie van die van de Republicq soude hebben gefavoriseert, dus door 't huys van Oostenrijk aan de sijde van Ostende en de Schelde, en door Pruissen aen de kant van Oostvrieslandt wordende ontrust, was het te voorsien geweest dat een goed gedeelte van de commercie van de Republicq soude zijn geruïneert geworden.

Op mijne vrage of dan niet de verligste van de provincie van Hollandt sulks insgelijks hadden voorsien

---

hoogproost werd afgestaan, en de tweede hem werd toegezegd, zoodra deze niet meer noodig zou zijn voor de daaruit tot dusver betaalde pensioenen, een en ander echter onder beding dat de hoogproost nogmaals eene zijner toerbeurt-canonisieën zou afstaan, en verder met uitdrukkelijke verklaring dat H. H. M. zich de onbeperkt vrije beschikking over de beide vroegere Jezuieten-prebenden voorbehielden bij het openvallen der hoog-proosdij. Zie Res. S. G. i. dd. u. s. en Tegenw. St. XII p. 337. Over deze zaak was, blijkens de mededeeling van den Prins aan den heer Van Hardenbroek, reeds eenigen tijd onderhandeld en Z. H. zelf daarvan in kennis gesteld.

1) Men had zich dan ook veel moeite gegeven om te bewerken dat in het geheel geen coadjutor gekozen zou worden, en daartoe een zaakgelastigde, eerst den heer van Lansbergen, daarna den heer van der Borch, naar Munster en Luik gezonden, die de beschikking hadden over aanzienlijke sommen gelds. Zie Secr. Res. S. G. 4 Juli 1780.

1780.

&tc., ... was 't antwoort: „Die van Amsterdam, of om beter te seggen Van Berkel (want ik maak een groot onderscheyt tusschen de leden van die regering en dat mensch) denkt niet anders dan alleen om tegen te gaen of te dwarsbomen al wat van mij komt, zijnde hij een slegt subject. Thulemeier, thans siek, soude andersints ook wel wederom hebben aangeklopt, want die is een van de lastigste menschen mogelijk, die heeft wel durven seggen dat hij, bij mij tegenstandt vindende, sig wel soude weten aan Amsterdam te addresseren, — een fraaie taal voor een minister. Op mijn vraeg, of hij evenswel ietwes van dien aert soude durven avanceren, soo hij daertoe door sijn hof niet was geauthoriseert, was 't antwoort: „Jaa, dat kan ook al van Rusland komen, ik weet nu de windhondt, die voor hem en voor Vrankrijk in Amsterdam loopt: dat is de prins van Gallitzin, een mensch, die ik sooveel vriendschap hebbe bewesen en die mij telkens heeft komen versekeren dat hij niet anders dan tot nut en voordeel van mij en mijn huys te werk ging &tc., ... een bot en onverstandig mensch, die geen kennis van saken in 't geheel heeft"..... Dat het gehele Munstersche werk in faveur van Furstenberg door Gallitzin en zijn vrouw alhier soo was aengedreven en mede bewerkt.

"Ωρε ραιδπενσιονχριο [1]). Dat men nu de gedestineerde overschietende penningen van ruim 100 m. ryxdaelders nog konde emploieren voor Luik, namelijk omme aldaer iemant ex gremio capituli tot coadjutor te bekomen, en dus geen creatuur van Vrankrijk, die thans de prins van Rohan daertoe wel beoogde, ook geen van 't huys van Oostenrijk, die daertoe almede den aertshertog Maximiliaen destineerde [2]). Dat het gehele Munstersche werk in

1) Ore raadpensionaris.

2) Toen de pogingen om de benoeming van den aartshertog van Oostenrijk tot coadjutor te beletten mislukt waren te Munster, wendde men alle krachten aan om het althans te Luik te beletten, waar men nu het restant van de beschikbaar gestelde som wilde besteden en de reeds bovengenoemde *f* 100000 extra. Zie Secr. Res. S. G. 11 Juli en

1780.

den beginne wat beter hadde moeten sijn aengelegt geworden, dan, dat de constitutie van de Republicq sulks niet altoos permitteerde; dat ook in dese de verschillende wijse van denken veel tegenspoedt hadde veroorsaakt, want dat den ϗρτογ vrij wat Maximiliaensgesint was geweest, de koning van Pruissen en onse princesse daertegens wederom wat sterk voor Furstenbergh, waerdoor wij hier de saek te langsaem misschien hadden behandelt.

Ὦρε Ρουσε [1]). Dat wat hem thans 't ergste voorkwam in de πρινσ was, hoe dat hij in sekerheydt was onderrigt dat de πρινσ sig aen eene sijner confidente rondborstig hadde geëxpliceert, namelijk dat gevoelde dat hij moeste worden geregeert.

Dat Van Berkel een miserabil hoog, brutaal, onvoorsigtig en impoliticq mensch [was], want dat nu onlangs wederom in de vergadering van Hollandt, in eene neutrale saak, door den pensionaris van Dordrecht zijnde tegen[ge]sproken, hij sulks soo euvel hadde opgenomen, dat hij nu die man naauwelijks toesprak, jae selfs hem de rug toekeerde, wanneer hij naa hem toekwam.

Den 1e Augustus bij de heer Fagel met de πρινσ etende, en met Lynden, den representant, naabij Sijn Hoogheydt sittende, soo viel 't gesprek over mijn sessie in H. H. Mogende, ook in 't lid van de ridderschap, wanneer de πρινσ lacchenderwijse vroeg: „of ik niet vroeger aldaer soude hebben konnen geplaatst worden". Antwoordt: „Jaa, te meer daer mij door Uw Hoogheydts heer vader saliger die post reets was belooft a° 1747, en nogtans niet voor 1758, en wel bij een miraculeuse gebeurtenisse, daerinne ben gekomen". Waerop de πρινσ mij interrumpeerde en sey: „Sus, sus, laten wij die kwaade namen overslaen".... Naa den eeten met deselve heer Van Lynden, Rouse en

---

21 Aug. De prins-bisschop verbond zich voor *f* 125000 gedurende zijn leven geen coadjutor te Luik te benoemen. Z. a. i. d. 17 Oct. 1780. Aan deze belofte onttrok hij zich nogtans later weder. — Over Rohan zie pag. 189.

1) Ore Rouse.

1780.

mij sprekende over de bekwaemheydt in 't stellen of coucheren van resolutiën, soo sey de πρινσ seer prompt dog plaisanterenderwijse: „Daer is niemant bekwamer toe als sekere confrater van uw, Athlone, wanneer hij a latere heeft de secretaris Vos, is 't niet waer"? Wanneer de vrijheydt nam serieuselijk te remarqueren, dat mij nooit een saak soo wonderlijk waere voorgekomen en soo getroffen hadde als te dier tijt. Dan, de πρινσ mij al wederom interrumperende seyde: „Ik heb je immers excuus versogt en aan den heer van Lunenburg ook, ik wiste toens niet wegens alle de singuliere ontmoetingen wat denken moeste". Waerop antwoordede: „dat evenswel meende nimmer de minste gelegentheydt te hebben gegeven van mij te mogen suspecteren soodanig een gedrag te willen houden &tc.".... Dog eer verder ging sey de πρινσ: „'t Was mij op hals en keel verboden, en ik dagte niets anders te krijgen als het stuk dat reets gesien hadde" [1]).

$17\frac{20}{8}80.$ Ὦρε Βρουωερ [2]). Dat de pensionaris Visser [3]), met den ambassadeur van

---

1) In de hier medegedeelde gesprekken wordt gedoeld op de tegenwerking, die den schrijver eenige jaren uit colleges en commissiën weerde, waaraan eerst in 1758 een einde kwam (zie Inleiding op dl. I) en op de achterdocht, door Z. H. tegen hem opgevat in 1779, naar aanleiding eener concept-resolutie in zake het onbepaald convooi (zie dl. I pag. 535 en pag. 527: Ore Larrey), waarmede waarschijnlijk een ontwerp bedoeld wordt voor de resolutie der ridderschap dd. 3 Augustus 1779, welke resolutie intusschen de strekking kreeg, dat de ridderschap zich overeenkomstig Z. H.'s advies zou verklaren. Zie Res. Rp. i. d. De aanteekeningen van den 24en Juli, waarin de zaak ter sprake gekomen en de beraadslaging en beslissing daarover op den 3en Augustus bepaald was, zijn niet in het register der resolutiën opgenomen. Eene missive van Z. H. over de zaak kwam den 2en Augustus in; misschien gaf deze daaraan eene andere wending, maar het blijkt uit niets of aanvankelijk eene resolutie in anderen zin was opgesteld.

2) Ore Brouwer. Bedoeld wordt de secretaris der Utrechtsche ridderschap (zie Reg. op dl. I i. v.): blijkens de particuliere correspondentie van den schrijver was deze een goede bekende van hem en van andere aanzienlijke heeren, en beschouwden zij hem als een goed ingelicht persoon.

3) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

Vrankrijk hebbende gesproken over de swevende saken, en gemelde ambassadeur te kennen gaf, in hoeverre men sijn kroon behoorde te menageren &tc.,.... soo hadde die pensionaris daerop gesegt, dat ook Vrankrijk de Republicq behoorde te menageren, aengesien dat rijk deselve naauwelijks missen konde, dog dat die croon in den jaere 1747 tegens haer eyge belangens aen een stadhouder hadde besorgt, welke sij, bijaldien gemeld rijk de Republicq wilde aenvallen of groot tort aendoen, nog dan wel soude konnen besorgen dat sodanig stadhouder eens tot graef van Hollandt wierde gemaakt, en of hij, ambassadeur, meende dat sulks het interest van Vrankrijk was, dog die daerop geantwoordt hadde: „Nous n'avons garde d'en venir là".

*Ωρε Ρουτε [1]). Dat door den raidpensionaris van Hollandt hadde verstaen, dat Boetselaer Nieveen het misschien dese winter nog wel houden konde, dan dat, soo hij stierf, mevrouw nog al te troosten soude wesen, aengesien haer conditie daerdoor niet stonde te verergeren, vermits het eene bepaalde saak scheen dat in sodanig geval den ambassadeur van Engeland, heer York, haer alsdan trouwen soude [2]).

Dat van Larrey hadde verstaan hoe dat Welderen hem, Larrey, nu onlangs in 't particulier wederom hadde geschreven dat hij, Welderen, sig niet begrijpen konde de conduite van de Republicq opsigtelijk Engeland, schijnende alsof die met dat rijk sig wilde brouilleren en in oorlog komen, daer 't nogtans aan Engeland maer eene courier over land naar India behoefde te kosten omme alle de possessien van de Republicq aldaer te invaderen en weg te nemen..... Dan, dat hij, heer de Larrey, gemelde brief niet vertonen soude, als wel begrijpende dat deselve onvoorsigtig en al te blindelijk Engelsch gesind geschreven was.....

---

1) Ore Rouse.
2) Vgl. dl. I pag. 308.

1780.

Dat ook de conversatie, die Welderen nu onlangs met lord Stormond hadde gehadt, misselijk en niet als een regtgeaart republicain was beantwoordt geworden door gemelde heer van Welderen. Dat eindelijk dese conversatie van lord Stormont was óf een waer effect van vrese, omdat misschien door Harris ongunstige tijdingen voor Engeland uit Ruslandt hadden ontfangen, óf wel dat het was omme hierdoor in de Republicq sodanige vrese te inspireren, dat men nietwes soude durven uitvoeren, met intentie omme des te sekerder daernaa sijn slag te konnen waernemen en de Republicq nog al groter nadeel toe te brengen. Van dit laatste gevoelen was ook de heer van Lunenburg, om reden dat de Engelsche seer wel wisten, hoe grote partij sij in de Republicq voor haer hadden.

Dat, soo het laatste request van Texier [1]) &tc..... wierde geaccordeert sonder enige bepaling, dat het alsdan ras gedaen soude wesen met de inkomende regten conform de lijst van 1725 [2]), dus men altoos niet langer dan voor een jaer daerinne behoorde te consenteren, in gevallen de provincie van Hollandt daer seer op stonde.

Dat Vrieslandt geen ongelijk hadde sig te beklagen wegens het concluderen ter generaliteit bij pluraliteit, dog die provincie alsnu niet hadde behoren sodanige resolutie in te brengen [3]); voorts dat het ook niet scheen te sijn het

---

1) Zie de requesten van het handelshuis Texier in de Res. S. G. d.d. 28 Jan., 17 Maart en 9 Aug. 1780. Het in het Handschrift bedoelde is het laatstgenoemde, waarin vrijstelling verzocht werd van de betaling der inkomende en uitgaande rechten voor goederen (hennip en koper), die over Brabant naar Frankrijk zouden gezonden worden, omdat het vervoer over zee te gevaarlijk was door de aanvallen der Engelschen. Den 18en September daaraanvolgende werd het verzoek, op Hollands voorstel, toegestaan. Zie Res. S. G. i. d.

2) Zie het plakkaat op de heffing der convooi- en licent-gelden met de bijbehoorende lijst van goederen in de Res. S. G. d.d. 31 Juli 1725.

3) De Staten van Friesland zonden aan H. H. M. den 14en Augustus eene resolutie, door hen den 26en Juli genomen, houdende een protest in vrij sterke termen tegen H. H. M. besluit in zake „het ligten van den derden man", bij overstemming genomen, onder bijvoeging dat dit streed tegen de souvereiniteitsrechten van de gewesten. Zie Res. S. G.

1780.

interest van den stadhouder sodanige conclusien te begunstigen, aangesien deselve merendeels geschiede op instantien van Hollandt, namelijk wanneer die provincie daer belang bij hadde, en dat het precise in die provincie was, daar de *prins* thans niets te seggen hadde.

22 en 23 Augustus van denselve. Dat het echoueren van het Munstersche werk alleen toe te schrijven was aan den *Ertsy*, die van alle tijden, dog nu bijsonder, seer Oostenrijkschgesint was, en die den heer van Furstenberg [1]) niet lijden mogt, ofschoon hij hem seer gecajoleert hadde, toens gemelde heer van Furstenberg een jaer of ses geleden in de Republicq is geweest. Dat al enige tijt geleden met de *prins* hebbende gesproken over eene besending naa Engeland te doen, waertoe de *prins* wel scheen te inclineren, dog soude gesegt hebben: „Daer sal Hollandt niet aan willen", teffens daer bijvoegende: „Verscheyde denken dat Brantsen daertoe diende gebruikt te worden, dog ik denke, dat hij daertoe in 't geheel niet geschikt is".

Hij, heer Rouse, ofschoon Brantsen een verstandig en een gaauw man erkende, soo konde hij hem nimmer vergeven 't principe, waerop gewerkt hadde toens hij gecommitteert was naa Zelandt omme de differenten van gemelde provincie met de generaliteit nopens 't stuk der Zeeuwsche financien te tragten te vereffenen [2]), namelijk

---

i. d. 14 Aug. 1780. Zij verklaarden echter, in aanmerking van de tijdsomstandigheden, zich voorloopig bij het besluit te zullen nederleggen.

1) Friedrich Franz Wilhelm freiherr von Fürstenberg was kanunnik te Munster en te Paderborn, daarbij ook geheim-Conferenzrath en generaal-vicaris in het eerstgenoemde bisdom. Zie over hem het uitvoerige artikel in de Alg. Deutsche Biogr. i. v.

2) Naar aanleiding van de ernstige klachten van Zeeland over de provinciale quote, onder bedreiging de betalingen op den staat van oorlog geheel of gedeeltelijk te staken, welke klachten H. H. M. aan den prins als stadhouder ter beslissing wilden geven, besloten de S. G. in 1780 tot eene bezending naar Zeeland, om dit gewest te overreden zich naar de meening der zes andere te schikken. Tot de commissie,

1780.

dese grondslag, dat thans volgens de Unie soude uitgemaakt zijn, dat de stadhouder in de geschillen, die men onderling niet konde beslissen, moeste decideren, daer nogtans het articul van gemelde Unie alleen segt „den stadhouder in iedere provincie nu zijnde"; ook dat gemelde Unie in dat point niet verder kan gecenseert worden te moeten werken, aangesien de provincien in 't vervolg niet altoos een en deselve stadhouder hebben gehadt, vermits Zijn Hoogheydt thans de eerste is, die stadhouder van alle de 7 provincien teffens is. Dat ook sulks in Hollandt nimmer was nog konde worden geadmitteert, en waerom 't dan aan andere provincien, in prejudicie van derselver voorregten, te willen opdringen? . . . . . Antwoorde hij, heer Brantsen, dat het even daerom was, omme naderhandt Hollandt tot dieselve maxime insgelijks te konnen constringeren.

Dat den ξρτογ meer dan eens sijn best hadde gedaan omme de πρινσ met de πρινσεσσε te brouilleren; dat op alles studeerde, wat maer medewerken konde om sijne magtige invloed bij de πρινσ niet alleen te behouden, maer selfs, was 't mogelijk, nog te vermeerderen, door het verwijderen van alle sodanige personen, die maar enig ascendent op den πρινσ soude konnen bekomen. Dat den ξρτογ sig aan hem, Rouse, een jaer of ses of agt geleden seer sterk tegens de πρινσ hadde geuit, sodanig selfs, dat Rouse er van bedeest stondt, waernaa hij, ξρτογ, tot slot daerbij voegde: „Ik hebbe uw dit nu gesegt, maar weest versekert, als gij 't mij d'een of andere tijt verweet, al was het aan of in de tegenwoordigheydt van den πρινσ, ik het uw soude hieten liegen" . . . . „Enfin", seyde voorts gemelde heer Rouse, dat „mogt men het van een groot

---

toen afgevaardigd, behoorde ook de heer Brantsen, die ook in de vergadering der S. G. het rapport te dezer zaken had ingebracht als voorzitter van de gedeputeerden voor de zaken van de financiën. Zeeland kreeg toen op Z. H.'s voorstel gedurende zeven jaar ƒ 300000 uit den post der fortificatiën. Zie hierover en over de bijbehoorende bijzonderheden de Res. S. G. dd. 5 Dec. 1770 en 30 Oct. 1771.

heer seggen, soo soude men van dese moeten getuigen, dat het een der grootste schurken was die er leefde, jaa die, wanneer hij iemant cajoleerde of de meeste beleeftheydt aandede, dan ook gewis hem 't allergevoelijkst bedroog".....

23 Augustus 1780. Ὦρε Rouse [1]). Dat de πρινσ geen tijt absoluut overhielt om te werken, ook dat den ἕρτογ hem niet aangelegt hadde omme te werken, veel min omme sijn tijdt met vrugt te besteden, want vooreerst dat s'morgens vroeg dagelijks op de parade van de guarde du corps gong, tusschenbeyde wijnig wesentlijks konde uitvoeren, voorts op de grote parade, daernaa kleden, vervolgens 't twede dejeuner, dan de audientiën, de tafel, de comedie, of uitgaen of menschen sien; soo tusschenbeyde in sijn cabinet komt, dan dikwerf slapen of een enkelde brief te beantwoorden of te schrijven. En wanneer t'een of ander stuk naagaet, dan wederom alles (selfs memoriën van regten daerbij) te willen lesen, die moede wordende se dan in een hoek werpen, soodat men se naderhandt niet wederom vinden kan, 't gunt nog onlangs gebeurt was in een saak van gewigt, waerbij sig bevond een stuk daer men geen copie van gehouden hadt, sulks dat, nae meer dan een half jaer soekens, men het eindelijk bij geluk gevonden hadt, wanneer toens eerst die saak konde worden getermineert, die door dese slofheydt wel een jaer was opgehouden geworden. Dog 't geene hem, heer Rouse, 't meeste verveelde in die soort van oponthoudingen, was de tijdt die de πρινσ verspilde voor het selfs representeren wanneer er aen 't hof spectacul wierde gegeven, want dat nog onlangs de πρινσ de allerwesenlijkste en pressanste saak hadde teruggestelt, om sijn rol, die in 't een of ander stuk moeste representeren, wel te konnen leren.

Nopens de raidpensionaris van Hollandt: dat die dikwerf varieren moeste in sijn wijse van spreken en denken,

---

1) Ore Rouse.

1780.

omdat, wanneer ietwes geconcerteert hadde, jaa met de πρινσ 't selve al hadde bepaalt, soo kwam den ξρτογ (die alles dog sien moeste) tusschenbeyde en wierp het dan wederom omverre, want dat die vorst de grootste criticus was die er leefde, sonder dat selfs in staat was of ooit durfde ietwes op 't papier te stellen. Dat ook daerom de πρινσ steets aenradede omme aan sommige lieden, waermede over saken van aenbelang sprak, te vragen, dat sij maer eens plans souden hebben op te geven, die, wanneer daeraan voldoen, meestentijts worden verworpen of soo verandert dat deselve onaennemelijk zijn, jaa, wanneer men denkt dat een idee of concept-plan (schoon goed en selfs niet tegen[ge]sproken) voortkomt uit de penne van d'een of andere persoon, die men niet smaakt, of uit Amsterdam &tc., ... soo sal men openlijk seggen: „Jaa, dat project was wel goed, maer het moet uit dien hoek of oort niet komen"..... Alle welke maximes almede aan den ξρτογ moeten worden toegeschreven, welke ξρτογ dikwils seer onvoorsigtig is en geen secreet kan houden, want men meer dan eens uit de mond van jonge officiers de allersecreetste saken kan horen, die 't dan denselve dag al van den ξρτογ hebben gehoort. Soo onvoorsigtig is somtijts ook den raidpensionaris, die aan sijn chirurgijn of in presentie van sijn domestiquen ook dikwils aan den ontfanger Van Strijen [1]) secrete saken vertelt. Zijn secretaris La Doueppe valt mede in die fout [2]).

$17\frac{15}{9}80.$ Ωρε Ωιελινγ [3]). Dat de πρινσ hem gesegt hadde nietwes te hebben gehoort nopens het geval van den jonge en den ouden Roëll [4]), sulks seer bevreemt was geweest over die

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Waarschijnlijk een zoon van den hofprediker Douespe: zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore Wieling.

4) In 1779 werd Mr. Jan Frederik Roëll in plaats van den overleden heer Van der Does secretaris van de stad Utrecht; in zijne plaats, van

1780.

tijding, vragende of den ouden Roëll nu ook somtijts in Engeland soude willen blijven &tc. ..... Voorts meende hij, Wieling, dat men in 't vervolg nog menig stukje van den ouden Roëll soude komen te vernemen, namelijk ook met opsigt tot die fabricq, die te Bodegraven verbrant was geweest [1]), waerinne hij, Roëll, mede portie hadde gehadt, en die men meende dat wel expresselijk was in brandt gestoken, ten einde sig bij de crediteuren wegens de daertoe opgeschote penningen te konnen excuseren. Dat sekere baron Rampsay [2]), lang op de Gevangepoort in s'Hage hebbende geseten, die het hoofd quasi van die fabricq was geweest, men thans suspecteerde uit de toestel en materialen die aldaer gevonden waren, dat die lieden in de sin souden hebben gehadt omme valsche Engelsche

---

tweeden secretaris, kwam Mr. de Ruever, terwijl de post van secretaris der momberkamer aan Mr. Johan Alexander Roëll kwam. In Augustus 1780 verliet de laatstgenoemde zonder verlof zijn post en het land. De burgemeesters stelden daarvan de vroedschap en ook den prins in kennis, maar de vluchteling keerde na 6 weken terug, nam zijne plaats weder in, maakte zijne excuses met belofte van nauwgezetheid voor de toekomst, en was daarmede van de zaak af.

Ik vond deze mededeelingen in de correspondentie van de heeren Van Hardenbroek en Van Lynden van Lunenburg (26 en 30 Sept. 1780). De besluiten over de zaak vindt men in het Register van acten der momberkamer dd. 28 Aug. en in de Vroedschapsresolutiën dd. 25 Sept.

Ook de vader schijnt mede geweest te zijn: de correspondentie spreekt spotttend over zijn „voyage outre mer", die zoo goed scheen te zijn „pour la goutte et peut-être pour d'autres maux encore" (29 Sept. en 1 Oct.), maar van hem wordt verder niets gezegd, dat ter zake afdoet. Verderop in het Handschrift wordt er eveneens op gezinspeeld.

1) Omtrent deze zaak heb ik geene berichten kunnen vinden.

2) Charles baron Ramsay woonde inderdaad in dezen tijd te Bodegraven, maar is spoedig daarna overleden: zijne weduwe kreeg bij H. H. M. resolutie van 12 December 1781 eene gratificatie van zes ducatons. Waarom hij op de Voorpoort gevangen gezeten had blijkt niet. In de crimineele sententiën van het hof van Holland is niets van hem te vinden; in de civiele sententiën komt alleen een proces voor tegen Mozes van Praag, dat Ramsay bij vonnis van den 19en Januari 1776 verloor, met veroordeeling in de kosten.

Ook in de correspondentie Hardenbroek-Lunenburg is niets van de zaak of van den persoon te vinden.

1780.

agt-en-twintigen aldaer te slaan en daer hun profijt mede te maken.

$\frac{16}{9}$80. ῾Ωρε Λαρρεη [1]). Dat al nog vreesde voor de Republicq, aangesien de donkere wolken, die er nog schenen over Europa te hangen..... Op mijn seggen, hoe ik dus wenschte dat er meerder eensgesintheydt en opregtheydt in onsen eygen boesem heerschte, sonder dewelke wij, selve in onse ingewanden vroetende, ons veragtelijk en onbekwaem tot alles maakten,..... was het antwoordt: „Jae, al waren wij 't nu nog soo eens, soo vrese ik, dat Engeland ons niettemin eyndelijk op 't lijf sal vallen, want men is aldaer al immer soo gestoort tegens ons als men het in Amsterdam tegens d'Engelschen kan sijn, en die haat of dat ongenoegen schijnt aldaer populair te worden, ... jaa, het behoeft hun maer een expresse over landt naar Oost-India te kosten om alle onse possessien aldaer weg te nemen &tc." ..... Waertegens repliceerde dat, soo sij sulks deden, het mij alleronvoorsigtigst soude voorkomen, vermits dan hunne goede vrienden in dit landt nietwes meerder ten hunnen voordele soude konnen uitregten, en sulks alsdan eene formele oorlogsverklaring was, die ons wel noodsaken soude omme ons bij Vrankrijk, Spanje en verdere [2]) Noordsche mogentheden te voegen, en dus het getal hunner vijanden souden moeten vermeerderen, geswegen dat, hoe geëxtendeerder hunne possessiën wierden hoe meerder sij te onderhouden en te beschermen souden hebben, waervan sij nu 't ongemak en de moeielijkheydt reets ondervonden met opsigt tot America &tc.,.... waeromtrent verders niet veel meerder wierde geremarqueert.

$\frac{17}{9}$80. ῾Ωρε Μαγισ [3]). Dat Van der Borch in Luik niet veel op soude doen, dat sulks aan hem tevoren al hadde te kennen

---

1) Ore Larrey.
2) Natuurlijk te lezen als: en verder de.
3) Ore Magis. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

gegeven, toens gemelde heer Van der Borch soo grote gedagten hadde van de negociatie te Munster en te Ceulen. Dat de prins van Luik kwalijk stondt bij sijn capittul, dat, soo werksaam en ijverig als hij was vóór sijn creatie tot bisschop, soo vuig en werkeloos was hij thans, zijnde omringt van vreemde favoriten of domestiquen, die hem regeerde, dus wijnig of geen invloed op sijne staaten nog op de geestelijkheydt hadde. Dat hij nog voor sijne familie nog voor sijn eyge belangens sorgde. (Dit wierde mij evenswel tegengesproken door de heer De Larrey, die wel wiste dat hij, prins van Luik, in de pecuniele negociatie, die er thans met hem geëntameert was, vrijwel voor sijn eyge interest sorgde). Ook hadde onlangs de πρινσ van Oranje aan hem, Magis, gesegt: „Uw meester is wat duur, want die spreekt niet alleen van contanten, maer selfs van pensioenen te besorgen".

Voorts dagte hij, Magis, dat, naa het gebeurde te Munster en te Ceulen, soo het huis van Oostenrijk wilde, men te Luik nietwes soude konnen uitvoeren, vermits die grof en groot en aen alle kanten beloften konden doen en presteren, zulks het hem toescheen dat, door dese commissie aan Van der Borch te geven, men een saak opwakkerde, die thans niet moeste begonnen sijn geweest. Dat ook den hertog van Brunswijk alhier sulks meer dan eens gesegt soude hebben, namelijk dat diergelijke negociatiën 30 à 40 jaeren geleden goed waren, dog thans niet, en dat het dus maar geldt in 't water was gesmeten &tc. ..... Dat hij, Magis, mij dit alles maar te kennen gaf, ten einde ik in 't vervolg konde sien of hij gelijk of ongelijk hadde..... [1])

$\frac{19}{9}$80. "Ωρε Βιγοτ [2]). Dat s'anderdaegs bij den ambassadeur York ging eten, dog soo hij alleen of met wijnig menschen maer was gevraegt, dat dan vreesde dat hij, ambassadeur, met

1) Zie over deze zaak de aanteekeningen op pag. 161 en 162.

2) Ore Bigot: de meergenoemde Friesche gedeputeerde ter generaliteitsvergadering.

1780.

hem, Bigot, soude tragten te plaisanteren over het laatste over[ge]geven addres van verscheyde Friessche cooplieden aen H. H. Mogende, ten einde van schadeloosstelling wegens hunne opgebragte schepen van onder 't convooy van den schout bij nagt Van Bylandt, op den 31e December jongstleden [1]).

$17\frac{20}{9}80.$ "Ωρε ραιδπενσιονάριστ [2]). Dat door de heer De la Vauguion hadde verstaan, dog niet van Amsterdam wiste, dat het Russische schip de Alexander vrij was teruggegeven door 't gouvernement van Engelandt, dus dat presumeerde dat de tijding, heden in de Haegsche Courant te vinden, namelijk dat de lading van dat schip was gehouden in Engeland en betaalt, dat die tijding er door den ambassadeur York, of van die clique daer, was in doen stellen..... Voorts dat, met opsigt tot de overkomst van den koning van Sweden alhier in de Republicq en bijsonder in s'Hage [3]), dese saek hem, raidpensionaris, seer verlegen maakte, want dat gemelde vorst, die scheen la cervelle brûlée te hebben, sig allersterkst, los, en onvoorsigtig uitede op 't subject van ons en der Engelschen: onder anderen nopens het gedrag van Bijlant soude gemelde vorst gesegt hebben, dat men soo een commandant wegens het gebeurde op den 31 December jongstleden hadde moeten handelen evenals met den admiraal Binch was

---

1) Den 13en September 1780 kwam bij H. H. M. een request in van Gerben Jans Kingma te Workum en vier andere reeders in verschillende Friesche plaatsen, namens de gezamenlijke reeders-participanten van schepen, die door den commandant Fielding waren genomen en opgebracht, om schadeloosstelling en verdere maatregelen tot bescherming der scheepvaart. Zie Res. S. G. i. d.

2) Ore raadpensionaris.

3) De koning van Zweden, Gustaaf III, die in den zomer van 1780 te Spa en te Aken vertoefd had, bezocht daarna in het najaar de Republiek, reizende onder den naam van graaf van Haga. Hij bezocht de voornaamste plaatsen en bezichtigde alles zeer oplettend Den 3en October aanvaardde hij van Amsterdam over Utrecht zijne terugreis. Zie Ned. Jbb. 1780, II p. 819.

1780.

geschiedt [1]), namelijk met hem 't hoofdt voor de voeten te doen leggen. Dat dese en andere discourssen van gelijke aert (als boven gesegt), die alle ter ooren van den prins erfstadhouder kwamen, jaa reets gekomen waeren, hem, raidpensionaris, deden vresen voor de apparitie van Hooggemelde Majesteit alhier, die, wanneer ook dan op deselve toon soo soude willen agéren, niet wijnig verlegentheydt stonde te baeren en waerschijnelijk verscheyde saken, en ook de houding van den prins erfstadhouder selfs, soude bederven of verergeren. Want dat hij, raidpensionaris, nu alreets door twee à drie consecutive brieven van de prins merkte dat, uit hoofden van bovengemelde uitingen van Hooggemelde Majesteit en 't effect die deselve alhier nog soude konnen baeren op de gemoederen van sommige regenten der grote steden in Hollandt, bijsonder nu tegens de aanstaende Hollandsche vergadering van den 25 deser, gedagte prins t'onvreden maakte en daerdoor sig mede al te voorbarig expliceerde van in gene alliantie hoegenaemt te sullen komen met Ruslandt, tensij alles geguarandeert wierde &tc.,.. oordelende hij, raidpensionaris, dat dese wijse van sig te uiten niet en behoefde, selfs veel kwaed thans dede, want dat de prins ten minsten behoorde af te wagten de aenstaende tijdingen uit Petersburg, sonder sig alvorens daeromtrent soo bloot te geven.... Weshalven hij, raidpensionaris, seer apprehendeerde de komst van die koning, desselfs gedrag alsdan alhier en ook de houding van onse prins erfstadhouder, oversulks wel wenschte dat die overkomst in s'Hage geen plaats hadde. Eyndelijk dat hij, raidpensionaris, de πρινσ op dit alles heden kortelijk met 4 à 5 regels hadde geantwoordt. Dat het wel waer was, dat van wegens Amsterdam op de dagvaerdt stonde te komen borgemeester Temmink, die bedaert was en geen menschen sag, dog dat Van Berkel er ook kwam, die van dese en gene saken, als boven,

---

1) De Engelsche admiraal John Byng werd in 1757, schoon zonder grond, beschuldigd van verraad, wegens het mislukken van zijn tocht naar Port Mahon op Minorca, en dientengevolge ter dood gebracht.

1780.
geïnformeert wordende, niet soude nalaeten 't sijne daeromtrent op sijne gewone wijse te seggen, te debiteren en te souteneren. Voorts, met een grimlachje, voegde dien heer daer nog bij, dat den hertog nu ook den 25 deser (soo van tersijde hadde verstaen) in Den Haeg stonde te komen, 't gunt dus alles op eene en deselve tijdt inviel.....

Op mijne vrage aan den raidpensionaris, waerom dat de Franssche partij, waervan men wist dat de koning van Sweden merkelijk afhing, dan niet sogte gemelde monarch te weerhouden van sulke onvoorsigtige uittingen &tc.,... want dat daerdoor (immers hier te lande) minder moeste reusseren als andersints &tc., soo was het antwoordt: „Gelooft gij, dat die sooverre denken? O neen, die sijn waerschijnelijk blij toe dat die koning sig soo uit, en sullen hem ongetwijffelt daerin sterken en helpen".....

$\frac{20}{9}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat het addres, nu onlangs door Texier gedaen wegens sekere scheepsbehoeftens binnendoor over Gent naa Vrankrijk, het werk was van den Fransschen ambassadeur, heer De la Vauguion, die sulks aan de gang gemaakt hadde en die gemelde saak thans favoriseerde uit een geest van cabale. Dat, soo ik daerop vroeg hoe hij, heer de Larrey, dat wiste, daerop soude moeten antwoorden 't mij niet te konnen seggen, omdat niet soude mogen ontdekken uit wat source (die nogtans seer egt was) sulks wiste.

Dat men de Engelschen (ofschoon 't waer was dat sij ons hard behandelden) nog al soo kwalijk niet konde nemen dat sij weerden, sooveel sij konden, het vervoeren van navy stores, scheepsmaterialen, omdat sulks haer vijanden versterkte &tc.....

Dog waerop repliceerde dat wij, ons tractaet met hun hebbende, waervan sij geprofiteert hadden, daer ook naar te werk mogten gaen. Dat mij ook niet begrijpen konde,

---

1) Ore Larrey.

1780.

hoe sij ons nog al verder pousseerde, naa d'opschorting in 't vervoeren der houtwaren, want dat immers, soolang Vrankrijk geen scheepstimmerhout konde krijgen, sij dan wijnig aen hennip, ijser en koper hadden..... Maer dat de Engelschen selfs nog al verder gingen, en nu al onder de navy stores ook het gesoute vleesch rekende, sullende sij waerschijnelijk soo van pas tot pas gaen en dus ons de gehele commercie en communicatie met Vrankrijk en Spanje willen verbieden, waertoe, naermate dat sij triumpheren over haere vijanden, ons meer en meer sullen noodsaken, en naderhandt, ons steets ongewapent vindende, nog voor dank het een of ander etablissement nog afnemen, dog bijaldien soo ietwes kwam te gebeuren, dan vreesde ik voor de gevolgen binnenslandts.....

Daernaa sey opgemelde heer de L(arrey) hoe hij dagte (naar 't geen al hadde bemerkt uit verscheyde omstandigheden), dat de stadt Amsterdam bij de volgende vergaderingen soude dringen op 't sluiten van eene alliantie met Ruslandt en de Noordsche mogentheden, ofschoon die wijgerden onse possessien buiten Europa te guaranderen..... Of ik niet hadde konnen bemerken hoe de raidpensionaris daeromtrent dagte, en of hij mij daeromtrent nietwes te kennen hadde gegeven? 'T gunt met neen moeste beantwoorden.

Dat de koning van Sweeden vast hier in s'Hage stonde te komen, want dat er al appartementen in de Marechal de Turenne voor Hem waren gearreteert, en dat sulks een overlegt werk scheen te sijn, juist nu op de aanstaande vergadering van Hollandt en op de verwagt wordende tijdingen uit Ruslandt. Dat misschien wel soude willen dat de stadhouder op 't Loo bleef geduurende sijn aenwesen alhier, om des te beter met sijne clique alhier te konnen omgaen en ageren, maar dat sulks evenswel niet soude gebeuren, want dat de prins vast van 't Loo kwam. Dat die koning levendig, intriguant en insinuant wierde gesegt te sijn. Sulks alle de bovenstaende vermoedens daerdoor gesterkt wierden.

Dat de Keyser mede eerlang in de Nederlanden nog stonde te komen, met sijn broeder Maximiliaen, die

1780.

hij dan verder soude accompagneren tot in de bisdommen, waervan coadjutor was geworden, en selfs tot Mergentheim toe [1]).

Dat met genoegsame sekerheydt wiste (dog seer secreet) dat, ofschoon Vrankrijk sig uiterlijk seer stil hielde, en onverschillig scheen nopens het coadjutoraat van Luik, er nogtans sterk gewerkt wierde voor den prins De Rohan [2]), die met gemelde post uitermate in sijn schik soude wesen.

Dat gene gedagten hadde dat er nog ligt of spoedig vrede soude worden gemaakt, want dat de Engelschen nu, sedert de vereeniging van Rodney met Walsingham, al soo sterk in America souden zijn als de Fransschen en Spaenschen te samen. Dat ook milord Sandwich seer behending hadde weten te doen fileren ses swaere schepen een voor een naar America, die bij de vloot van Rodney waren gekomen sonder dat men het naauwelijks gewaer was geworden, dan, dat men verwondert was geweest te vernemen dat Rodney thans tien schepen van sijn vloot hadde gedetacheert naar Jamaique omme den admiraal Parker te versterken, 't gunt over 't algemeen niet wierde goedgekeurt.

$\frac{21}{9}$80. ᵛΩρε ραιδπενσιοναρισ [3]). Dat mij nu konde versekeren, dat én Hollandt én Zeland én Friesland het request van Texier hadden overgenomen, en dit sulks al wederom een bewijs opleverde hoe slof het in de griffie van H. H. Mogende toegong. Dat waerlijk ook de griffier somtijts scheen te suffen, tensij het saken waeren rakende Engeland of sijn eyge belangens, dog dat dit werk, namelijk dit verkeerde geregistreerde, wel sijn reden konde heb-

---

1) Eene plaats in het Noorden van Wurtemberg. — De Keizer heeft eerst in den zomer van 1781 zijne reis aangevangen.

2) Zie de aanteekeningen op pag. 127, 142 en 162.

3) Ore raadpensionaris.

1780.

ben..... [1]) Dat terstondt aen de prins laastlede Maandag hadde geschreven wegens dat generael overnemen van de Hollandsche resolutie op 't versoek van Texier [2]), en dat de prins hem dese ogtent hadde geantwoort, dat Friesland waerschijnelijk nu over vier weken daer wel in soude komen, dog dat de prins niet konde nalaten te verdenken dat dit gedrag van Texier ook door correspondentiën van Amsterdam met gemelde provincie wierde begunstigt, dat selfs daertoe aenleiding gaf het onlangs gepresenteerde request door verscheyde Friessche rheders aan H. H. Mogende omme schadeloosstelling wegens het gebeurde op den 31e December jongstleden, dog dat hij, raidpensionaris, gene reden hadde omme sulks mede te suspecteren ..... Enfin, dat hij, raidpensionaris, vreesde wederom voor eene visite van den ambassadeur van Vrankrijk omme daerop te presseren, die sulks reets gedaen hadde, ofschoon hij, raidpensionaris, in den beginne al reets aan hem geantwoort hadde, dat dat point bij Zeland en Friesland ook was overgenomen en dus soo spoedig niet konde aflopen. Dat hij, raidpensionaris, in het Hollandsche besogne nopens die saak van Texier wel getragt hadde te bewerken, dat de Hollandsche admiraliteiten in 't generael hadden geadviseert favorabil op alle soortgelijke gevallen, ten einde voor te komen nieuwe

---

1) Het request van Texier was den 9en Augustus in de vergadering van H. H. M. ter tafel gebracht en door de gedeputeerden van Holland, Zeeland en Friesland „copielijk overgenomen" ter behandeling in de Staten hunner gewesten. Den 18en September kwam daaromtrent eene resolutie van de Staten van Holland in, maar die van Friesland werd eerst den 19en October genomen. Blijkens het gezegde van den raadpensionaris schijnt de schuld van deze vertraging bij de griffie gelegen te hebben. Eerst den 8en December verklaarden in de vergadering van H. H. M. vijf provinciën zich met de Hollandsche resolutie te vereenigen, terwijl Zeeland verzocht werd alsnog hetzelfde te doen. Zie Res. S. G. i. dd.

2) Ook den admiraliteiten was volgens H. H. M. resolutie van 9 Aug. advies over de zaak gevraagd, in verband met het plakkaat op den uitvoer van 1725. Met het „Hollandsche besogne" wordt óf het vroeger vermelde groot besogne bedoeld, óf eene commissie uit de Staten ad hoc.

1780.
discussiën op diergelijke pointen, dan, dat Amsterdam daer tegens was geweest, alleenlijk willende dat nopens dit versoek van Texier particulier wierde geadviseert, waerschijnelijk omme, soolang de saak maer eenvoudig was, sij des te gemakkelijker bij de overige provinciën soude doorgaen, andersints somtijts stuiten.

Dat Van Berkel ook wederom in dat besogne over seker different te Venetiën [1]) sig allerviolentst tegens van der Heim hadde geuit. Dat dat mensch soo driftig was en sig soo wijnig possedeerde, dat hij, raidpensionaris, genoodsaakt was hem niet meer personeel, maer door een derde te moeten spreken of doen spreken.

Dat seer vreesde voor de komst van den koning van Sweden, die hij seker meende te weten dat met de prins van Oranje vrij duidelijk in pourparler stonde te komen nopens de Noordsche negociatie en de Engelsche saken, selfs dat die monarch een snaar van de fiool, soo men segt, soude laten springen op dat subject, en dat sulks gewis een allerkwaedtst effect op de prins van Oranje soude doen, die daerdoor nog stroever en ongemakkelijker op dat point soude worden, want die nu alreets sig bij herhaling uitede op de toon van sonder guarantie van alles nergens in te willen komen, schoon men wel begrijpen konde, dat sodanige voorwaerde te Petersburg soo gemakkelijk niet vlotten soude, sulks dat veel liever sag, als die koning dog in 't land wilde komen, dat hij dan maar naa Amsterdam ging en sig daer uitede sooals goedvondt ..... Dat het wijders waer was dat men in Engeland gene versekeringen in de waerelt voor het toekomende aan ons wilde geven, selfs dat men

---

1) Waarschijnlijk het oude geschil tusschen de Amsterdamsche kooplieden Chomel en Jordan met het huis Cavalli en den Venetiaanschen senaat rakende eene assurantie van aanzienlijk bedrag op de lading van een schip, dat naar alle waarschijnlijkheid niet bestond, of waarvan althans niets verder vernomen was, in welk geschil de tusschenkomst van H. H. M. verzocht was. Zie Res. S. G. d.d. 11 Febr. 1777 en verder een groot aantal berichten en resolutiën over de zaak in 1777, 78, 79 en 80, te vinden op de data, i. v. Chomel in de registers vermeld.

1780.

er voorgaf, soo wij convoieerden, ons andermaal sulks te willen beletten, des sekerlijk sodanig gedrag enigsints wettigde 't gevoelen van de πρινσ, namelijk dat men op eene guarantie moest aendringen &tc. ..... Dat niet alleen de komst van sijne Sweedsche Majesteyt te apprehenderen was, maer ook dan nog terselver tijdt die van den hertog, waeromtrent hij mij versekeren konde dat sedert het Munstersche werk die heer meerder voet en invloed hadde gekregen bij de prins als in vier jaeren herwaerts ..... Dat selfs met opsigt tot die negociatie er saken waren gebeurt, die man en vrouw, namelijk de prins en princesse, onderling raakten en ongenoegen verwekten, al door 't bedrijf van opgemelde ξρτογ.

Dat dese en andere omstandigheden van soortgelijken aert hem, raidpensionaris, het werk seer moeielijk en alleronaengenaemst maakten.

Op mijn vraeg: of men van Engeland enige versekering hadde nopens de behandeling met ons, bij voorbeelt in 't vervolg, in vredenstijt, want dat, soo die ons naderhandt wilden aantasten of nog verder mishandelen, en wij sonder alliantie en wapenloos zijnde om een coup te konnen keren, soo vreesde ik seer voor de murmureringen binnens'landts, selfs tegen de persoon van de πρινσ ..... 'T antwoort was: „Van Engelandt kan ik uw seggen dat men geene versekeringen altoos heeft, integendeel, dat sij ons sullen blijven mishandelen; dat, soo wij convoieren, hetgeen wij nogtans sullen moeten doen, sij ons convooy waerschijnelijk sullen aentasten, gelijk op den 31e December is geschiedt". Op mijn twede vraeg: „Warom ons dan niet ter zee wat meerder in staat gestelt en voorts enige oorlogschepen naa de Caap of andere etablissementen in Oost-Indiën gesonden"? Antwoort: „Dese winter sal men al weder sig ter zee versterken sooveel men kan, nogtans sijn wij soo veel in staat als onse kragten toelaten. En met opsigt tot onse coloniën, al hadden wij nog tweemaal sooveel schepen in dienst, soo konden wij met geen mogelijkheydt deselve dekken"..... Dog ik hadde aen de raidpensionaris nog moeten vragen, of ik eindelijk wel weten mogte hoe men dan gaarn sag dat de

1780.

Republicq sig gedroeg, wat er moeste gedaen of gelaten worden &tc.? ..... Want het thans uit hoofden der onderlinge onenigheden, die meerder schenen gefoveert als tegengegaen te worden, 't seer moeielijk voor een regent was te besluiten wat het systema in de Republicq was of diende te wesen: of men, bij voorbeelt, sig in de schoot van Engeland moeste werpen, daer eene besending naer toe decerneren, verlaten of langsaem van de hand wijsen de voorslag en 't aenbod der Noordsche mogentheden, of men Vrankrijk minder behoorde te vieren, of men beter op sigselve bleef als tegens de mogelijke overmagt van Engeland sig geallieerde te soeken en te maken, jaa of er, door middel van ons ter zee merkelijk meerder te versterken en te landt nog met 10 m. man, de eensgesintheydt soude konnen worden herstelt en wij, dus gedugter wordende, gene soo veele laegheden souden behoeven te ondergaen, en selfs een woord in de balance mede soude konnen spreken [1]).

$17\frac{21}{9}80.$ ″Ωρε Λαρρεψ [2]). Dat de πρινσ sodanig van alle kanten tegens den koning van Sweden was vooringenomen, dat sig niet ligt door gemelde vorst soude laten verguisen. Dat ook den ″ερτογ daer wel voor gesorgt hadde en nog soude sorgen, want dat die de opgemelde majesteit hatede als de pest, des de raidpensionaris niet bevreest behoefde te wesen op dat stuk; dat het nogtans waer was, dat de πρινσ sig wat sterk uitede nopens de aan te vange alliantie met Ruslandt &tc.,... namelijk dat sonder de nodige guarantie daer niet in soude komen &tc., 't gunt, indien de πρινσ hem, Larrey, daerover sprak, hij anders soude aenraden, namelijk met de πρινσ discretelijk te doen declareren aan de respectieve staeten, dat als souverainen zij meester waeren te doen sooals goedvonden, dan, dat

---

1) De geheele episode: „Dog ik hadde aan de Rdps. nog moeten vragen enz." is, naar de inkt te oordeelen, later bijgevoegd.

2) Ore Larrey.

1780.

hij, πρινσ, sig verpligt agtede, uit hoofden van sijn qualiteit, van te moeten representeren sijne beswaren, die daerinne bestonden dat, bijaldien men niet over en weder voor altoos geguarandeert wierde tot eene restitutio in integrum nopens hetgeen ons uit hoofden deser aan te vange alliantie mogte ontmoeten of ontnomen worden &tc., Sijn Hoogheydt alsdan niet gaarn tot sijne verantwoording soude hebben de gevolgen, die deswegens waren te dugten, dan, dat sig nu van sijn pligt hebbende geacquiteert, het wijders aen den souverain soude overlaten.....

En dat geloofde, soo de πρινσ sig soo gedroeg, men in de provincien, jae in Hollandt selfs, meerder swarigheydt in 't werk soude sien als nu. Dan, dat den ξρτογ, die sterk tegens dese alliantie was, den πρινσ dagelijks daertegens opsettede, dat die, naer sijn oude gewoonte, alles en idereen suspecteerde, en dus ook de πρινσ daervan imbueerde. Dat den ξρτογ van elk jalours was die bij de πρινσ kwam, en daerom van de raidpensionaris continueel sprak, alsof die de πρινσ regeerde en om sijn vinger wondt, gelijk de raidpensionaris 't selve sey van den ξρτογ, 't gunt ook wel waer was, dan, dat er rivaliteit over en weder plaats hadde; andersints konde hij, heer de Larrey, niet sien, dat den ξρτογ in dit ogenblik meerder invloed op de πρινσ hadde bekomen als te voren, maer soo ras soude den hertog niet weder in s'Hage sijn gekomen, of hij soude de πρινσ geheel wederom possederen en gestadig obsederen. Dat in het Munstersche werk hij, ξρτογ, de πρινσ met veel loosheydt en dexteriteit hadde geleidt en naer sijn sin gedirigeert, namelijk met in de beginne sig te houden of voor Furstenberg was, die hij in sijn hart detesteerde, naderhandt verflaauwende op dat stuk, gaf niettemin voor dat het ook niet den aertshertog moeste wesen, totdat, de saak bedorven en te laat sijnde, hij de πρινσ quasi voor Furstenberg dede werken, en dus wel moeste echoueren. Dat de goede πρινσ juist niet altoos de saken ter deeg begreep of insag, en daerdoor dikwerf wierde misleidt; dat, ofschoon sulks alles wel hadde gevat, hij, heer de Larrey, 't aan de πρινσ

1780.
niet durfde seggen, veel min dit: „Den ἔρτογ bedriegt uw, of heeft uw reets bedrogen". Dat ook sijn positie niet toeliet de πρινσ te beduiden in dese of gene saak sus of soo sig te moeten gedragen, omdat dan, door toedoen van den ἔρτογ, ras niet met al meerder soude konnen uitwerken, dus dat alleen maer discretelijk en seer omsigtig moeste antwoorden, en nooit als wanneer nopens 't een of ander door de πρινσ selve wierde gevraegt. Dat voorts sedert 30 jaeren, dat nu met de ἔρτογ hadde moeten werken en omgaen, soo eene aversie tegens de verdenkingen en agterdogten hadde gekregen, dat somtijts al te goed van geloof was, en oversulks niet als nu nog gisteren maer eerst sig hadde verbeelt [1]) hoe de komst van Sijne Sweedsche Majesteit alhier in dese tijtsomstandigheden (aengesien de afhankelijkheydt van die Koning van de Franssche croon, die men ook vernam dat Hooggemelde Majesteyt selfs sijne reis tot hier defroieerde), wel door het Franssche ministerie konde zijn overlegt en bewerkt, ten einde alhier soo veel mogelijk of was 't doenlijk [geheel] de saken naa de wijse van denken van dat hof te doen uitlopen of helpen favoriseren.

Dat eindelijk nog de verscheide onvoorsigtige en min gunstige propoosten, die gemelde Koning te Spaa en elders nopens onse Republicq hadde gehouden, onder anderen ook waren overgeschreven geworden door mevrouw van Grovesteins, en bijsonder ook dese omstandigheydt rakende den schout bij nagt Van Bylant, waeromtrent de koning soude gesegt hebben, dat men hem alhier hadde behoren te handelen gelijk de Engelschen met den admirael Binch hadden gedaen, namelijk bij sijne terugkomst hem het hoofdt voor de voeten te leggen. Dat ook den Koning van Pruissen, die niet gaarn geldt spendeert, in het Munstersche werk met veel nadruk gewilt hadde, dat wij ons daerinne volkome hadde ingegeven en selfs eene cause commune met Sijne gedagte Majesteyt daervan gemaekt, dog 't geen hij, heer De

---

1) D. i.: niet eer dan (nu nog) gisteren (maer) op de gedachte was gekomen.

1780.

Larrey, door de πρινσ deswegens onderhouden wordende, sooveel in hem was hadde afgeraden, omme de gevolgen, waerinne wij ons souden hebben gebragt en waervoor men waerschijnelijk ons soude hebben laten sitten.

Idem, 22 dito. Dat de raidpensionaris en de grieffier beyde te veel en te wijnig apprehenderen van de πρινσ, de eerste vresende dat Sijn Hoogheydt te veel sig sal uiten aen den koning van Sweden, bijaldien die hem uit sal willen horen, en de tweede, dat de πρινσ sig niet sterk genoeg voor de Engelsche en tegens de Franssche partij sal expliceren, dan, dat beyde het kwalijk begrijpen, want dat de πρινσ, allersterkst geprevenieert en gewaerschouwt zijnde, soo was het wel te denken dat de πρινσ omsigtig nopens de Koning soude wesen. Voorts hadde de heer de Larrey ook nog heden aen de πρινσ geschreven hoe niet twijffelde of Sijne Hoogheydt, sooveel gehoort hebbende op het stuk van die Monarch, sekerlijk, soowel als haere Koninglijke Hoogheydt, voorsigtig met dien vorst souden wesen, en dat te meer, vermits het gemene spreekwoord seyde „qu'un homme averti en vaut deux" .... En op 't geen de πρινσ hem geschreven hadde opsigtelijk die bovengesegde koninglijke overkomst, de vergadering van Hollandt, de saken die er soude konnen voorkomen &tc.... „qu'il luy sembloit aller entrer dans l'antre du lion où on savoit bien le moien d'arriver mais non pas celuy d'en sorter", hadt de heer Larrey geantwoordt, dat sig daer insgelijks omtrent minder swarigheydt maakte als Sijn Hoogheydt, om reden dat, wanneer de moderatie en de prudentie tot een grondslag wierde genomen, gelijk niet twijffelde of de prins soude sulks doen, alsdan selden een saak kwalijk uitviel. Dat op die wijse en met sooveel omsigtigheydt sig moesten uiten, of dat andersints ras zijn werk vrugteloos soude wesen. Dat voorts selfs twijffelde of wel eens gelegentheydt soude vinden om de prins een woord alleen te konnen spreken vóór dat de koning van Sweden sprak, omdat den ἕρτογ, een dag te voren arriverende, de πρινσ

1780.

ongetwijffelt soude obsederen, en oversulks om die reden almede in sijn bovenstaende antwoordt sig soo hadde uitgedrukt.

$17\frac{25}{9}80.$ Ὦρε Λαρρεη [1]). Nae eene toevallige invitatie, door het antwoordt op een billet, omme mij over enige interressante saken te onderhouden, soo vonde ik gemelde heer in de tuin van 't Oude Hof, alwaer wandelende op en neer mij begon te spreken op volgende wijse: „Dat mij verscheyde saken te seggen hebbende, dog die niet ontdekken mogte, wel wenschte dat ik de geest van raden hadde en daerdoor bevrijt wierde van de lust omme mij deselve te ontdekken; primo dan mij vragende of ik sekere memorie hadde gelesen, die onlangs onder de handt was gecommuniceert geworden, over de jegenswoordige toestandt van saken, bijsonder van de Republicq, opsigtelijk de alliantie met de Noordsche mogentheden, en daertegens de haechelijke omstandigheden, waerinne men sig volgens alle waerschijnelijkheydt stonde te bevinden met betrekking tot Engelandt, waeromtrent hij, heer de L(arrey) alleen konde seggen, sonder te willen besluiten of gemelde autheur het in alles wel hadde of niet, nogtans over 't geheel genomen daeromtrent dagte dat het stuk verdiende gelesen te worden, omdat er veel goedts (volgens Sijn Edele gevoelen) in te vinden waere. Dat, bijaldien Sijn Edele het wederom konde krijgen omme het een dag te houde, het mij dan soude laten sien. Voorts dat hij wist, dat het de prins hadde gekregen, sonder dat Sijn Hoogheydt er hem van gesproken of omtrent geschreven hadde. Dus er mede aan de prins niet van reppen soude, tensij Sijne Hoogheydt er hem over onderhielde.....

Dan, een twede point was, dat gisteren (Sondagavond 24 deser) de heer York bij hem geweest was, als goed vriend, welke vriendschap sedert 30 jaren hadde plaats

---

1) Ore Larrey.

1780.

gehadt, en hem conversatiesgewijse gesegt hadde, hoe sedert enige tijdt herwaerdts sig nopens de Republicq bij sijn gouvernement hadde gedragen, hoe sig bij brieve hadde geuit en wat daeromtrent nu selfs laastelijk van lord Stormont daerop in antwoordt hadde bekomen, in ses consecutive brieven namelijk, waerbij gemelde lord in de vier eerste, de materie intredende, telkens aen hem, heer York, betuigde, dat het gevoelen van den koning standvastig was en bleef omme met de Republicq in vriendschap en vreden te leven, en dus wenschte te sien en te ondervinden de effecten van de goede opinie, die hij, heer York, daeromtrent scheen te voeden &tc..... Dan, de twee laatste der ses brieven waeren hem, heer de Larrey, 't gewigtigst voorgekomen, vermits daerinne woordelijk stondt dat, bijaldien de Republicq daertoe konde komen omme af te sien van 't vervoeren van alle navy stores (scheepsmaterialen) hoegenaemt, men in Engelandt soude afsien en sorg dragen dat haere commercie verder in gene dele wierde gestoort, en oversulks dan in sodanige sin de regul van „vrij schip vrij goedt" soude plaats hebben. Dat wijders vastelijk geresolveert was (dus daerinne gene verandering konde komen) dat, wanneer de Republicq aen Engeland eene declaratie dede even gelijk Rusland, Sweden en Denemarken aan haer hadde gedaen, zij dan terstondt den oorlog aen de Republicq souden verklaeren, en dat er in sodanig geval reets ordres gereet lagen en toestel was gemaakt om enige der voornaemste etablissementen van ons in de Oost-Indiën weg te nemen. Dog laastelijk, bijsonder nog, dat aan hem, heer de Larrey, was vertoont copie van eene secrete conventie, met Denemarken gemaakt, waerbij gemelde croon segt hoe, uithoofden van haere situatie en commercie met Rusland en Sweden, zij niet hadde vermogt sig te onttrekken aen de alliantie en aan 't plan van neutrale protectie der commercie, nogtans dat sij sig aen Engeland secretelijk verbind van nimmer in effecte sig tegens haer te sullen opponeren &tc. Gemelde heer de Larrey seyde ook nog daerop dat, dede sulks Denemarken, soo konde de Republicq (des noodts) ook sijne geheyme bedingen

1780.

maken, en dat van Vrankrijks sijde, de handen soo vol hebbende, thans niet veel te vresen was..... Dog waerop reflecteerde: „als Rusland ter goeder trouw ageerden, wij dan niet minder behoorden te doen, ook dat wij te ver waren gekomen omme (sonder offensie) terug te gaan, voorts dat Vrankrijk in alle gevallen door de Republicq behoorde te worden gemenageert".....

Voorts nog dat ook enige dagen geleden van Berkenrode, als goed vriend, een brief hadde ontfangen, waerbij hem meldt ('t gunt nogtans niet dagte dat of griffier of raidpensionaris soude weten) hoe het cabinet van Versailles met sooveel secretesse als dexteriteit en omsigtigheydt thans in alle haere saken te werk gaet, onderanderen hoe sig nog onlangs opsigtelijk het Munstersche en Ceulsche werk aan den minister van den Koning van Pruisschen hadden geuit, wanneer die geinsteert hadde omme gesamentlijk te helpen weeren dat den aerthertog tot die posten niet wierde genoemt en geplaatst, daerbij te kennen gevende, hoe de overmagt van het huys van Oostenrijk en de ambitieuse vues en gevoelens van 't selve daerdoor souden worden versterkt &tc..... Waeromtrent Vrankrijk eenvoudig soude hebben geantwoordt aan den Pruissischen minister dat, de sorg wat laat voorkomende, de saken te verre gevordert waeren, en sig ook dienvolgens, uithoofden dat het een broeder van haer Koningin was [1]) (die NB. in de politique saken somtijts mede vrij wat tripoteerde), niet wel daermede thans sig konde bemoien, en waerbij het dus gelaten hadde, sonder nogtans uit het oog te verliesen, dat gemelde huis van Oostenrijk desselfs insigten magtig verre uitstrekte, want dat Vrankrijk seer wel bespeurde wat er bij dat hof omme ging, soo met opsigt tot de commercie uit Trieste of de golf van Venitien nae de Indien te verkrijgen, insgelijks ook op Ostende, met verder but omme nog de Schelden te openen en dus Antwerpen

---

1) Marie Antoinette, de zuster van Keizer Jozef II en van den aartshertog Maximiliaan.

1780.

wederom in staat te brengen &tc..... Dan, dat Vrankrijk, dit alles wel bemerkende, teffens sag, dat het Huys van Oostenrijk gebruik maakte van het tijdstip dat Vrankrijk, met een kostbaeren oorlog belast, haer in alle die voornemens niet konde stuiten of tegengaen, en onversulks sig gedroeg alsof wijnig deser saken bemerkten, omme, tijdt winnende, naederhant, wanneer 't vreden wierde, sig met meerder effect daertegens te konnen versetten. Dat Vrankrijk op deselve voet in Luik te werk ging, alwaer sig uiterlijk gedroeg alsof sig wegens niemandt bekreunde, daer nogtans de prins Ferdinand de Rohan, bisschop van Bourdeaux, de man was, die Vrankrijk in stilte patrocineerde, en voor wien sij selfs thans nog een der Luiksche tresfonciers [1]) in Vrankrijk hadde, omme het werk klaer te houden en te maken. Dog dat hij, Berkenrode, seker was dat, soo ras sodanig heer als de prins de Rohan (die nogtans sijne particuliere goede vriend was), eens de voet in 't Luiksche hadde gekregen, de Republicq daer net soo wijnig als wanneer er een prins uit het huys van Oostenrijk was soude in te brengen hebben..... Alle dese dingen durfde hij, heer de Larrey, sub fide, aen een goed vriend als mij seggen, dog soude die niet mogen ontdekken aan raidpensionaris of griffier. De Prins van Oranje nogtans dagte hij bij gelegentheydt daervan te verwittigen, ten einde aan sijn conscientie en aen sijn verpligting te voldoen, dan, aan den hertog soude hij sig wel wagten er ietwes van te reppen, want die was steets van 't hoofd tot de voeten vol van verdenkingen, en soude terstont sijne luiden ontdekken..... Dus hij, heer de Larrey, de Prins van Oranje dese dagen ten uitersten beklaagde wegens de wijse waerop geslingert soude worden, want sekerlijk den hertog en de griffier hem,

---

1) De kanunniken van het aanzienlijke kapittel van Saint-Lambert te Luik waren óf adellijke óf gegradueerde personen; de aanzienlijksten onder hen waren de chanoines treffonciers of trêfonciers, d. i. de adellijke grondbezitters (zie Du Cange i. v. Treffond), wien alleen de waardigheid van proost toekwam. Zie: De Theux, le Chapitre de Saint-Lambert, Introd., chap. 2: La constitution du chapitre.

1780.

Prins aan d'eene sijde souden trekken en de raidpensionaris wederom aen de andere kant, sonder dat de goede Prins soude weten wat te besluiten. Des hij, heer de Larrey, oordeelde 't best te sijn voor de Prins, van de swarigheden voor en tegen op 't papier te doen stellen en, die overgegeven hebbende, alsdan verder H. H. Mogende laten besluiten sooals goedvonden, konnende altoos onder de handt aan d'een en ander sijn bijsonder gevoelen openbaren..... Op dit alles vonde ik goed kortelijk te reflecteren, dat een vriend van de Republicq en een goed vriend van de heer York soude hebben konnen antwoorden, dat Engeland door een declaratie van oorlog (uithoofden van eene regtvaerdige en genooddronge declaratie) niemant meer tort soude doen als aan sig self, want, sijne vijanden vermeerderende, Vrankrijk in de hande werkte, meerdere possessien hebbende meerder te onderhouden hadde, sooals nu reets door America ondervond; behalven dat, wanneer sij de Republicq noodsaekte tot oorlog, alle die nu daerinne hunne vrienden nog waren 't alsdan niet meer konnen wesen, geswegen wat ondienst sij personeel aan den Prins van Oranje en aen den hertog doen soude, die sekerlijk geen van beyde lust souden hebben sig op of met onse vloten te vertonen.....

$\frac{26}{9}$80. Ὦρε ραιδπενσιοναρισ [1]). Op mijn seggen aan gemelde raidpensionaris, of wel de brief van Welderen uit Engeland hadde gelesen, waerinne vermeldt wierde van eene conventie met Denemarken gesloten opsigtelijk het vervoeren en invoeren van soute vleesch &tc., ... daerbij voegende hoe ik steets verdagt hielde het gedrag van Denemarken met betrekking tot Engeland, soo antwoorde die heer mij dat, wat gemelde croon en ook Sweden aenging, men sig deswegens niet seer hoefden te bekreunen, dat het alleen en voornamentlijk op Rusland aankwam, vanwaer men in de volgende week antwoort of berigt verwagtede,

---

1) Ore raidpensionaris.

1780.

hetgunt naer Sijn Edele gissing hierinne soude bestaen, dat het vijfde point in H[aerer] R[ussische] Keyserlijke Majesteit declaratie vervat geheel konde werden geomitteert, in plaatse dat hetselve soude worden verandert of gedresseert conform de periode door de Republicq opgegeven, en oversulks dat men stilswijgende daervan eene cause commune soude maken ..... Dog op mijne vrage of dan onse ministers ponctueel aen den inhout hunner instructien soude voldoen, was 't antwoort: „Neen, en soo men sig letterlijk aan deselve wil houden, dan soude dat niet volstaan konnen"..... waerop van den anderen gaende ik nog seyde: „Dan voorsie ik nog wel een kattesprongetje op dat stuk".

Ὦρε Βρακελ, van Zelandt [1]). Met mij sprekende over de jegenswoordige toestandt van saken en over onse positie opsigtelijk de Noordsche mogentheden, soo gaf die mij insgelijks te kennen, dat op Sweden en Denemarken niet veel staet te maken was, om reden dat sij onderling en in haere eyge boesem het steets oneens waren. Dat 't in Rusland somtijts ook al seldsaam toeging, des de Republicq thans allernodigst hadde een Oldenbarneveldt of een De Witt of een Slingelandt, want dat al onse saken in critique tijden dog natuurlijk (uit hoofden van onse constitutie) moesten berusten op een allerkundigst en bekwaam raidpensionaris van Hollandt. Dat in de jegenswoordige raidpensionaris juist alle die talenten nog niet hadde bespeurt, onder anderen dat gemelde raidpensionaris hem, Brakel, gisteren ogtent nog al over een saak van gewigt hadde onderhouden en van selfs aangesproken, dog waeromtrent hij hem te veel hadde gesegt, geconsidereert de wijnige lyaisons die met hem hadde, en te wijnig soo hij, Brakel, daer goed begrip van moeste maken of nut van soude hebben. Voorts, dat ook singulier was hoe de griffier Fagel dese ogtent een brief van Welderen aen hem, griffier, geschreven, hadde terugge-

---

1) Ore Brakel, van Zelandt. Zie aant. 2 op pag. 39.

1780.

houden, waerinne eene slegte behandeling der Engelsche in stont opsigtelijk goederen en brieven van de coopman De Neuville [1]) ..... Dog de raidpensionaris daerom vragende, soo gehielde de griffier sig alsof den ontfangst van die gantschen brief hadde vergeten. Zoo was ook onlangs nopens 't request van Texier uit de notulen gelaten dat Hollandt, Zelandt en Frieslandt 't selve hadde overgenomen [2]).

$\frac{27}{9}$80. ᵛΩρε Λαρρεη [3]). Dat gisteren avondt aen 't hof zijnde omme de πρινσ op te wagten, aldaer insgelijks gevonden hadde de raidpensionaris, die een wijnig après-boire was of eene klijne knip hadde, en die hem, heer De Larrey, in een hoek van de kamer nam omme hem confidentien te seggen, ofschoon de kamer toens genoegsaem vol andere menschen was.

Voorts seyde de prins heden aen de raidpensionaris, aen de griffier en aen mij, die ons met ons drien bij geval te samen bevonden, dat de Koning gisteren avond de griffier hadde aengesien en aengesproken voor den raidpensionaris, 't gunt des te singulierder effect dede, om reden dat de griffier dese ogtent tot twee rijse toe hadde gesegt hoe de Koning van Sweden hem een allergratieust compliment hadde gemaakt, toens de prins hem gisteren avond aen Sijn hooggedagte Majesteyt presenteerde, een compliment waerover hij, griffier, beschaemt was geworden, als al te seer in sijn lof zijnde, soo hij tot tweemaal toe aan mij en aen enige andere herhaalde.

---

1) Jean de Neufville, de welbekende Amsterdamsche koopman, die de eerste onderhandelingen met de Amerikanen over een eventueel te sluiten handelsverdrag voerde. Zie over de zaak pag. 199.

2) Het request van Texier (zie aant. 1 op p. 166), werd den 9en Augustus in de vergadering van H. H. M. gelezen. In de notulen staat behoorlijk vermeld dat de provinciën Holland, Zeeland en Friesland het request „copielijk hebben overgenoomen". Het is natuurlijk mogelijk dat dit aanvankelijk was weggelaten, en op eene opmerking van een der gedeputeerden alsnog werd ingevoegd.

3) Ore Larrey.

1780.

$\frac{28}{9}$80. Den ambassadeur York, met de griffier Fagel sagtjes aen 't oor sprekende, even vóór of in de tent van de Prins, soo sey hij aan Fagel: „Je vous dirai au premier jour la conversation qu'il m'a tenue (le roy de Suède), singulièrement amenée et assez détaillée. Il faut savoir aussi, qu'il est venu en entrant à La Haye le premier chez moy".

$\frac{30}{9}$80. Ὥρε δ' Αυερούλτ [1]). Dat den ἕρτογ gisteren soo lang in Delft sig hadde opgehouden, totdat verwittigt was in het sekere dat de koning van Sweden uit Den Haeg vertrokken was. Dat ook door een der coks van den ἕρτογ was gesegt, dat men gemelde koning, dog te vergeefsch, in Den Bosch gewagt hadde, als hebbende sulks enigermate te kennen gegeven, dan, dat dese visite scheen als met voorbedagtheydt te zijn nagelaten.

Dat men ook wel aan de conversatie van den ἕρτογ hadde konnen bespeuren, dat gantsch niet gunstig denkt nopens Hooggedagte Majesteit.

Dat men meende te hebben opgemerkt hoe gesegde koning den prins van Oranje over 't geheel met wat hoogheyd behandelde, onder andere alleen met sijn hoed dikwerf wijsende wanneer 't een of ander al of niet verlangde. Sulks was mij ook voorgekomen in 't afschijdt nemen van de prins bij de heer York, die de prins als een jongeling naa de koning toebragt, wanneer, willende vertrekken, naar Sijn Hoogheydt gevraegt hadde ..... Gemelde koning soude hier en daer nog al een scherpe en geestige opmerking hebbe gemaakt, want bij de manoeuvres door Willem van der Duin [2]) wordende geaccompagneert, hadde hij, koning, aan gemelde Van der Duin schersenderwijse gevraagt: „Comment donc aves-

---

1) Ore D'Averoult. Zie Reg. op dl. I i. v. met de Bijvoegselen.

2) De luitenant-kolonel W. H. van der Duyn, van de garde-Holland. Zie Naamreg. van officieren.

1780.

vous tant de Suisses et toute une brigade allemande dans votre service? ..... Je croiois que vous n'aviés que des nationaux"? ..... Daermede willende te kennen geven dat men er of te veel of te wijnig hadde, en dus aan eene kant s'princen bepaelde sin bedoelende, of wel die van 't gouvernement, die nimmer seer voor vreemde troupes inclineren.....

$\frac{30}{9}$80. "Ωρε ut supra [1]). Dat de πρινσ niet hadde behoren sig aan 't hoofdt te stellen der twee regimenten, die voor de koning van Sweden hebben gemanoeuvreert, maar deselve laten commanderen door den respectieve commandanten, want soo door 't slegte weer als wegens de swakke stem van de πρινσ de regimenten maer seer matig hadden gemanoeuvreert. Dat door die wijse van doen, alsmede door sig ook kinderagtig te gedragen opsigtelijk juffrouw Constantia van Ληνδεν, [.....] en teffens nog wanneer bij Goeree inspectie hadde gedaen van sommige oorlogschepen onder 't college van de Maas ressorterende, hoe dat toens gesorgt was dat er met het canon niet geschoten wierde, ofschoon de commandanten sulks gaarn hadden gedaen bij 't aankomen en afgaen van de πρινσ, wanneer door de secretaris Van der Heim bij herhaling seer wierde aenbevolen dog niet te schieten, dog niet te schieten. Voorts uithoofde dat de πρινσ dikwerf in presentie van de Princesse en van juffrouw Dankelman plaisanteerde nopens bovengemelde jonkvrouw Van L(ynden), wanneer de Princes selve, dog meest gemelde freule Dankelman, wel eens een lardon aen de πρινσ gaf. Dat nog niet lang geleden de πρινσ eens de knegts hebbende laten gaan, (aan tafel sittende) verscheide passages hadde gereciteert uit de Contes de la Fontaine. De Princesse daerop soude hebben gesegt: „vous auriés mieux fait de faire sortir les femmes, et laisser rentrer les domestiques".

---

1) Ore ut supra.

1780.

$\frac{2}{10}$80. Hebben de audientien geduurt van één uur af tot quartier over vier uuren, wanneer de πρινσ nog naa de exercitie van 't eerste battaillon gardes te voet is gegaen, vervolgens naa vijve gegeten. Voorts tegen drie uuren s'ogtents naa 't Loo vertrokken, omme den koning van Sweden daerop te wagten en dan in 't laast der weke weder in s'Hage te komen. Den ϝερτογ was mede terstondt naa desselfs terugkomst op de exercitie geweest, en hadde bij de heer Geelvink bedankt omme als morgen daer te komen eten, uithoofden dat NB. de namiddag-exercitie moeste bijwonen.....

De brief van Rusland, van onse ministers aldaer, was met de courier in 15 dagen gearriveert, zijnde den 15 September vertrokken en den 30 hier aengekomen. De brief aan de griffier was van denselve inhout als die aan de raidpensionaris. Nopens de conventie met Denemarken wierd deselve als seer secreet gerecommandeert, bijsonder dat men sulks in Engeland niet behoorde te weten; nogtans alle die stukken aan de griffier zijnde gesonden was sulks des te haggelijker om reden van gemelde heer sijne partialiteyt, ook dat niet swijgen kan, en dat de Engelsche ambassadeur dese ogtent wel 3 quartier bij hem was geweest. Nogtans is de houding van de raidpensionaris ook singulier, soo nopens de nadere conventie van Denemarken met Engeland, die al lang geweten heeft, als nopens de onverschilligheydt van hem opsigtelijk de brief uit Sweden door Lynden geschreven, of die door de andere provincien soude worden overgenomen of niet, jaa verdere omstandigheden, die, hoe meerder zij nagegaan worden, hoe enigmatiquer sij voorkomen.

$\frac{2}{10}$80. Ὦρε Μαγισ [1]). Van den hertog sprekende, als mede van onse equipages ter zee, soo seyde hij, dat gemelde equipages nu selfs te spoedig naar de sin van den hertog gongen,

1) Ore Magis. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

want dat die liever thans soude sien dan [dat] onse schepen óf niet gereet waren óf dat se maar stil in onse havens bleven leggen, ten welken eynde er nu wederom eene commissie was gedecerneert van de heeren schout bij nagt Van Bijlant, capitein Kindsbergen en May [1]), omme te examineren waer de schepen 't best, sonder gevaer van ijs, wederom souden konnen overwinteren, en waertoe een plaats ver agter den Balg in Texel gevonden hadden, die seer bekwaem geagt wierde. Want ook de Zeeuwen niet seer gestelt zijn omme de schepen van andere werven in hunne dokken of havens te houden. Voorts seyde hij, Μαγισ, nog op 't sujet van den Ξρτεγ: „Il a cependant de l'esprit et de la suite dans ses idées, mais l'autre chef (πρινσ) ne le sera jamais, ce goût enfantin pour l'exercice le domine, cela n'a que des idées frivoles, des jeunes freluquets toujours à l'entour de luy, par ainsi incapable de rien faire de bon".....

Ωρε Βορεελ [2]). Dat men nog Kindsbergen nog May over andere saken moet spreken dan over hun metier, den eenen een seer bekwaem officier zijnde, den andere een seer kundig en goed equipagemeester, dog dat die lieden over gene politique saken moesten worden onderhouden, want dat sij daeromtrent seer singulier en partiael waren. Dat de laatste nu wederom debiteerde tijdingen van onse eylanden te hebben gekregen, die tot nog toe moïelijk te geloven waren.

Ωρε Σπαεν [3]). Dat men wederom begon te spreken van een nadere verdeling van Polen, sullende die koning

---

1) Willem May, sinds 1774 kapitein bij de admiraliteit te Amsterdam, was in 1780 equipagemeester geworden. Zie Naamreg. van off. Over Bijlandt en Kinsbergen zie Reg. op dl. I i. v.

2) Ore Boreel. Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Waarschijnlijk de heer Johan Frederik Willem van Spaen van Biljoen, sinds Mei 1780 extraordinaris-gecommitteerde wegens Gelderland ter generaliteits-vergadering. Zie Res. S. G. 17 Mei 1780.

1780.

wat meer naa de Turksche grensen met een etablissement voor sig en sijne familie worden geplaatst, en dat uit dien hoofden de rijs van den kroonprins van Pruissen naa Petersburg was gedestineert [1]). Dat ook de keyser wederom een huwelijk stonde te doen met een princesse van Wurtemberg, dog waerover de koning van Pruissen maer matig wel te vreden soude wesen [2]).

Ὦρε πρινσ Γαλλιτσιν [3]). Dat men de guarantie met Ruslandt soo ampel als men die thans vorderde soude hebben konnen verkrijgen drie maanden geleden, in dese bewoordingen: „où on seroit inquieté, molesté ou attaqué", dat daardoor alles gevonden soude sijn geweest, „qu'à présent il croioit que les dépêches arrivées donneroient de la besogne, mais qu'il espéroit pour notre bien, qu'on y accéderoit, qu'au reste il désiroit la paix, parceque partout il y avoit du brouillamini, mais qu'il parieroit cent ducats que, si la pays ne se fit pas cet hyver, toute l'Europe seroit en guerre l'année prochaine, et nous particulièrement nous l'aurions à nos portes".

$17\frac{2}{10}80$. Audientie bij de Prins. Soo ras was ik niet binnengekomen bij de Prins, of Sijn Hoogheydt vroeg mij al straks: „Wel, wat segje van dat stuk"? — namelijk van het overgesondene door de heeren plenipotentiarissen uit Ruslandt [4]).

Mijn antwoort was: „Dat op de enkele gehoorde lecture van soo een stuk het mij onmogelijk was daer soo prompt

---

1) Over de reis van den Pruisischen kroonprins naar St. Petersburg en zijn verblijf aldaar zie men de Harris-Corr. d.d. 28 Aug., 18 Sept. 1780 en vlgg.

2) Jozef II had van zijne eerste gemalin, Isabella van Parma, alleen een dochtertje, en besloot tot een tweede huwelijk, waarvoor de princessen van Wurtemberg en Beieren in aanmerking kwamen; de laatste werd zijne tweede gemalin.

3) Ore Prins Gallitzin.

4) Het afschrift van het neutraliteits-tractaat. Zie Verv. op Wag. i.a. 1780, pag. 389.

1780.

over te oordelen, buiten en behalven dat de saak selve mij soo epineus voorkwam, dat naauwelijks mij genoeg betrouwde om positif te durven seggen: daeromtrent moet sus of soo gehandelt worden". „Wel", sey de prins, „gij moet het dan eens met aandagt lesen, middelerwijle kan ik uw seggen, dat mij die bewoordingen van guarantie, in 't agste articul te vinden, niet voldoende nog genoegsaem voorkomen. En dat hebbe ik aan de raidpensionaris ook gesegt, die het nogtans met mij niet eens was. Ook is sooeven de Fransschen ambassadeur bij mij geweest, die mij feliciterende met de overkomst van die tijding en deselve insgelijks voldoende oordelende, soo hebbe ik gedagt als een eerlijk man te moeten handelen en hem regtuit mijn gevoelen te moeten seggen, namelijk, dat ik er geensints in konde vinden die geruststelling, die wij gevordert en die wij nodig hadden. Waerop hij heeft gesegt, dat er eene algemene defensie in lag opgesloten, en dat, soo wij deselve van de hand wesen of versuimde aen te nemen, Ruslandt ons sekerlijk ook soude willen priveren van de voorregten opsigtelijk de commercie, die wij met hun en met de andere Noordsche mogentheden hadden, buiten en behalve de verdere onaengenaemheden, die ons deswegens soude konnen wedervaren van andere kanten meerder, namelijk van Vrankrijks sijde &tc.", waarop de Prins soude gesegt hebben, ten minsten gaf Sijn Hoogheydt dus aan mij te kennen: „dat, bijaldien Rusland conform 't gerequireerde ons hadde willen guaranderen, dat in sodanig cas s'princen gevoelen soude zijn geweest van andere sijde te moeten afwagten wat er van kwam"..... Voorts sey de prins nog tusschenbeyde: „Op soo eene wijse moet men dan maar doen al wat de mogentheden ons voorschrijven en soo doende sijn wij dan gene vrije natie meerder" ..... Waerop de vrijheydt nam te seggen, hoe het mij voorkwam dat sedert lange, wegens onse innerlijke gesteltheydt, wij in die toestandt schenen te sijn van alles van alle kanten te moeten verdragen ..... Wanneer de Prins tusschenbeyde sprak, seggende: „'t Is waer, de Engelsche behandelen ons mede niet vriendelijk en werken dus geensints in de handt van die wijnige, die

1780.

er nog voor haer sijn in de Republicq" ..... 'Tgunt toestemmende teffens observeerde, hoe sterk nu wederom aan vele moesten raken en stoten die tijding, die men nu uit Rusland teffens vernam, dat namelijk de Engelsche minister (Harris) te Petersburg soude verklaert hebben dat, bijaldien dat Rijk de Republicq wilde uitsluiten, Engeland de Russische schepen soude respecteren ..... Vervolgens nog ook de behandeling onlangs door de Engelsche gedaen opsigtelijk het schip van De Neuville, mitsgaders het openbreken der brieven daerinne gevonden &tc. [1]): „T'is waer", sey de prins, „maer men suspecteert thans veelal nog in Engelandt wegens die sware brand, die te Londen is geweest [2]), dat sulks hier in 't land en in Vrankrijk soude schuilen, hoewel ik er niets van wete nog van hebbe gehoort. Niettemin sijn er, die mene dat den Fransschen ambassadeur alhier en Van Berkel vóór dat het gebeurt was er al van wisten of van hadden horen spreken". Hierop mijne verwondering tonende, seyde ik sulks niet te konnen geloven: want op wat wijse dog eene intrigue van dien aert alhier soude worden aengelegt, tenminsten op die voet als dese was begonnen door eene enthousiast als lord Gordon [3]) en op pretext van eene religie, die bij de Franssche niet wierde getolereert. 't Was waer, sulks hadde konnen geschieden om de saak des te meer te cacheren, maer de verdere aanleg en voortgang kwam mij meerder voor uit haere eyge boesem te spruiten dan van andere sijden. Waeromtrent toens niet verder wordende gesproken, gong de Prins voort met te seggen: „Dat meende de respectieve Staeten te laten begaen en te beoordelen wat hun in dese te doen

---

1) Het gezegde betreft de inbeslagneming van brieven aan het huis Jean de Neufville en andere firma's te Amsterdam op een Amerikaansch schip; teruggevorderd door tusschenkomst van den gezant Van Welderen, werden zij, als van verdachten inhoud, kortweg geweigerd. Zie Res. Staten van Holland 29 September 1780.

2) Bij het Gordon-oproer.

3) Lord George Gordon, het hoofd van de bedoelde beweging. Deze was gericht tegen eene bill ten voordeele der katholieken.

1780.

stonde, ten einde men niet wederom verspreyden soude dat hij, Prins, de leden der respectieve provincien daertoe gedwongen hadde, ... aan sig nogtans reserverende dat, bijaldien sij eene resolutie mogte nemen, die Sijn Hoogheydt dagte dat gevaerlijke gevolgen voor de Republicq konden hebben, in sodanig cas sijn gevoelen soude te kennen geven en doen aentekenen, omme tot sijne verontschuldiging te dienen en onverantwoordelijk te sijn voor de gevolgen daeruit te resulteren. En met betrekking tot het vooraf doen van eene declaratie, sooals gevordert wierde, hij, Prins, daer nimmer in konde toestemmen, gemerkt sulks scheen een eysch in te houden van aan een derde eerst een soufflet te moeten geven, alvorens men tot een alliantie wierden geadmitteert, ... ofschoon mij sulks juist soo sterk niet voorkwam, aangesien de declaratie op redelijke en billijke gronden scheen te steunen, gelijk mede het doelwit moest wesen van de gantsche alliantie, en dat deselve bij andere mogentheden insgelijks was gedaen en geamplecteert, ik nogtans liever soude hebben gesien dat men onse voorslag van ruimere guarantie hadde geadmitteert, dan, dat daertegens wederom te considereren was dat, bijaldien ons sulks absolute wierde gewijgert, en wij daerdoor genoodsaakt waren omme uitgesloten te worden, en de Engelsche ons naderhandt blijvende vexeren en misschien nog harder te behandelen, wat en waer er dan voor ons soude op sijn omme hulp te vinden, tensij men seker was dat Engelandt ons naderhandt soude menageren en geen ongelijk meerder aendoen? ..... Dat mij wijders vreemt voorkwam, dat de overgesonde conventie met Denemarken &tc. nog niet was geratificeert..... [1])

Daerop antwoordede Sijn Hoogheydt: „Al was die ge-

---

1) Men vindt de onderhandelingen over het neutraliteits-verbond en over de quaestie van de gevraagde guarantie der koloniën, alsook de verschillende conventiën der Noordsche mogentheden, in de Ned. Jbb. van 1780 en in het Verv. op Wag. i. a. 1780, pag. 370 vlgg. Het vaak genoemde 8e artikel, namelijk van het ontwerp-tractaat, betreft de „onderlinge verdediging": Zie o. a. Verv. op Wag. p. 389 noot.

ratificeert en het 8e articul wordt niet veranderd conform ons voorstel, soo agte ik nog dat wij te veel risqueren, en dat wij dus, sonder onvoorsigtigheydt of gevaer, daar niet inne konnen komen". Vervolgende Sijn Hoogheydt met te seggen, hoe borgemeester Temmink reets dese ogtent bij de raidpensionaris was geweest, en hem voorgehouden dat, naa de overkomst der bovenstaende stukken van Petersburg, en gemerkt de voldoende inhout van 't 8e articul, gemelde stukken nu maer behoorden rond te gaan in de leden en steden, ten einde daerop straks favorabil te konnen resolveren.

Daernaa over Denemarken sprekende, hoe dog (soo 't waer was) men overeen konde brengen 't sluiten van bovengemelde conventie met Rusland en in dateelve tijdstip 't aangaen van een nieuw accoord, bij wijse van interpretatie van 't tractaet van 1670, met Engelandt, waerbij hout, pik, teer, koper, ijser, hennip &tc..... word uitgesloten en alleen de eetwaren worden gepermitteert te vervoeren naa vijands landen of havenen &tc., ... waerop de Prins een papier uit de sak halende mij seyde: „Sie, daer heb je het authenticq, sooeven van den Deensche minister ontfangen", en de Prins las het mij geheel voor, woordelijk overeenkomende met datgene wat wij reets in de couranten hadden gesien. Vervolgens sey de Prins nog: „De brief van die plenipotentiarissen is soo sterk geschreven en soo aendringent, dat die hier thans de grootste sensatie maakt, en dus niet veel nut doet" [1]) .... voegende daerbij: „Ik kan mij niet begrijpen dat die goede Brandsenburg die brief mede ondertekent heeft".

Nopens die nadere interpretatie tusschen Denemarken en Engeland sey Lynden, de representant, dese ogtent in 't griffierskamertje: „Warom doen wij ook soo niet met Engelandt"? 't Gunt overeenstemt met het seggen van

---

1) De brief, ter begeleiding van het Russische stuk, door de Nederlandsche gezanten geschreven, drong sterk aan op de toetreding tot het verbond. Zie Verv. op Wag. t. a. p.

1780.

d'heer De Larrey, enige dagen geleden, die er nog bijvoegde dat, Vrankrijk thans soo veel te doen hebbende, wij dus van die sijde niet te vresen hadde, soo hij dagt.

Nog remarqueerde ik dese ogtent in s'Princen antichambre, dat de Deensche minister, vóórdat binnen gong, seker papier, misschien gemelde conventie, aan Lynden, den representant, liet lesen .....

$\frac{2}{10}$80. "Ωρε πρινσιπισ [1]). Dat dese ogtent verkosen hadde liever niet in de vergadering van H. H. Mogende te komen om afscheidt te nemen als al, om reden dat desselfs reise kort soude wesen naar en van 't Loo, en dat ook nu soo kortelings geleden daer naa toe was gegaen en gereverteert. Dat de raidpensionaris sulks aan hem, Prins, hadde geraden, als kinderagtig zijnde geweest bijaldien daer wederom was verschenen, dus geprefereert hadde een briefje aan den president te schrijven.....

Waerop te kennen gaf, hoeseer mij behaagde sulks te vernemen, aengesien Sijn Hoogheydts afscheydneming geene 14 dagen oudt was, en desselfs retour naauwelijks agt dagen, 't genoegsaem soude geschenen hebben eene immediate uit- en ingang ter vergadering van H. H. Mogende. Waerop de Prins repliceerde: „Jaa, maer ik soude het gedaan hebben omme niet te willen manqueren aan H. H. Mogende" .....

$\frac{3}{10}$80. "Ωρε Βιγοτ [2]). Op mijne vraeg hoe het toegesondene uit Ruslandt aan de Vriesen soude behagen, was 't antwoordt: „Soo volkomen goed, alsof sij het selfs gedicteert hadden. Zij sullen daer geheel en al ingeven, sonder de minste remarque. Dit hebbe ik gisterenavond nog tot bij twaalf uuren aen de Prins gesegt, en Sijn Hoogheydt geraden dat sig daeromme met die saak in Friesland niet behoorde te bemoeyen, gemerkt Sijn Hoogheydt niet

---

1) Ore principis.
2) Ore Bigot.

1780.

soude reusseren, vermits selfs sijne goede vrienden aldaer in 't begrip sijn dat het soo behoort te wesen, en dus, met enige gekjes te laten schreeuwen, of die daer tegens te doen versetten, was de saak erger gemaakt, sig selfs ten toon en verantwoordelijk gestelt. Wilde de Prins (soo als hij te kennen gaf), een generaal declaratoir doen, dat konde geschieden, dog sulks soude seer omsigtig en verstandig moeten zijn opgestelt, andersints was het ook al beter gelaten. Voorts hadde de Prins sig al veels te sterk en te veel nopens die saak geuit, selfs ook tegens den raidpensionaris, vermits veel beter soude hebben gedaen daeromtrent geen woord te reppen, latende de provincien en Staaten begaan, en soo Sijn Hoogheydt oordeelde dat men niet voorsigtig genoeg was te werk gegaen, alsdan in generale bewoordingen en met bescheydenheydt sulks te kennen gegeven. Dat waerschijnelijk die van Groningen Vriesland souden volgen, vermits één belang hadden, doende meest alle hunne coophandel met Friessche schepen, omdat de grote schepen bij hun de Wadden niet over konnen komen. Nogtans was de commercie in beyde die provincien florissant. 'T was singulier: Amsterdam wilde geen oorlog, en desniettegenstaande drong zij aan omme Engeland te provoceren *a*). Welk rijk, 't was waer, ons cruel behandelde, selfs soo, dat men in een vreemt land naauwelijks meer durfde seggen, dat men een Hollander was". Ook dagte hij niet, dat de Engelsche onder de gewapende neutraliteit onse coopvaardij schepen zouden aentasten, maar wel, dat sij in een onser colonien souden vallen soo straks wij in de gewapende neutraliteit waren getreden. Dat wij dan voorseker met hun in oorlog waren, en dat sij dus daerdoor het getal hunner vijanden vermeerderde, 't gunt geen de minste trace van goede politie opleverde, die sij reets van de beginnen af uit het oog hadde verloren, want dat nietwes gemakkelijker was ge-

---

a) Ook was die admiraal de agterlijkste met aanbouw en equipage. Ten ruimste genomen soude men aldaer thans 12 goede, bevaren en bemande schepen konnen voor den dag brengen.

1780.

weest dan met ons wel te blijven van die tijt af toens wij de resolutie nopens 't provisioneel opschorten van de houtconvooyen hadden genomen. Naderhant, was 't waer, hadden sij sig gestoken over de menées van en met den Fransschen ambassadeur alhier, dog 't was altoos seer onvoorsigtig van hun, dat sij gene vrede met de Americanen hadden gemaakt. Dan, men wilde, dat de Koning seer hoofdig en onversettelijk was.

Maer 't grote point soude wesen: wanneer nu de meeste provincien het eens waren opsigtelijk de alliantie met Ruslandt, en dat die van Zeland sig daertegens versettede en van een ander gevoelen was, of er dan ter generaliteit nopens een saak van dat gewigt eene conclusie bij meerderheydt soude vallen of niet.....

Met gemelde heer Bigot voorts sprekende over 't Haegsche leven, over de slegten seden die er plaats hadden &tc.,... soo seyde gemelde heer dat sulks alles gemakkelijk voor te komen was, bijaldien men maar onderscheydt maakte tusschen menschen van een goed gedrag en diegene, die daeraan mankeerde, dan, dat jegenswoordig het haast een titul was omme bevordert te worden soo wanneer men excelleerde in fauten of misslagen hoegenaemt ook, waardoor 't ommogelijk ware verbetering in de zeden te verkrijgen.....

$\frac{4}{10}$80. Ὦρε Πιεκ [1]). Dat de Prins hem sijn sentiment hadde gevraagt nopens de aangekome missive en bijlagen van onse ministers te St. Peterburg, waeromtrent hij soude geantwoordt hebben, dat sij ter voldoening aan hunne instructie naer sijn gevoelen niet genoeg hadden bekomen aan de conventie met Denemarken en Sweden gesloten, ofschoon 't agste articul wierde opgegeven als alles in sig bevattende. Want dat aen 't einde van gemelde articul bepaaldelijk wierde gesproken van insultes, gedaen aen de vlag, en de schadens deswegens veroorsaakt aan de onderdanen,

---

1) Ore Piek. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

sulks daeruit niet konde worden geargumenteert dat sodanige onderlinge bescherminge algemeen soude wesen, tenminsten sig soude uitstrekken ook tot onse colonien &tc., gelijk d'instructie inhielt..... Dat met opsigt tot de versekering van de opregtheydt der Keyserinne &tc.,... dat hoe meer wij daervan overtuigt waren, hoe minder men aan dat Hof swarigheydt behoorde te maken ons die gerustheydt te besorgen, alschoon de andere mogentheden sulks niet vorderde. Want in effecte men meende het opregt of niet; in 't eerste geval, dan sprak het van selfs dat men ook wel de versekering sal willen geven, en in twede, dan importeerde het ons soo veel te meer om op sodanig gerusstelling onversettelijk te blijven staan. ..... Dese argumenten versogt de Prins dat hij, Piek, naa Gelderlant wilde schrijven en opgeven, maar volgens Piek hadde de Prins sig al te veel geuit tegens die stukken, soo aen den raidpensionaris als aen andere, seggende „dat men aen die conventie en aan die articulen omtrent sooveel hadde als aen een hand vol vliegen &tc.".... Voorts seyde hij, heer Piek, dat door de continuele mishandelingen der Engelsche de partij, die tegens haer was, in de Republicq dagelijks sterker wierde, en dat, als men regt uit mogte spreken, men moeste erkennen dat het gelijk aan de kant van die partij was, jaa bijaldien men van den beginnen af aan ernstig de weg was ingeslagen, die gemelde partij gewilt heeft, alles thans al soude zijn gedaan geweest, maar dat nu de onenigheden en de partijschap in de Republicq sooverre was gekomen, dat die misschien voor lange, soo niet voor altoos, souden blijven subsisteren, tot groot detriment van de Republicq en dus bijsonder van de Prins mede.

$\frac{4}{10}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Over de saken van Ruslandt, en dus ook over de toegesonde conventie met Denemarken en Sweden sprekende, soo vroeg men mij wat ik dagte van

---

1) Ore Larrey.

1780.

die articuls..... Antwoordt dat, ofschoon 't agste articul en het gantsche beloop van de conventie wierde gehouden voor voldoende te sijn aan 't gunt wij nodig hadden tot onse guarantie, ik nogtans liever gesien hadde, dat men aldaer toestemde tot hetgunt bij de instructie, aan de ministers mede gegeven, was gevordert. Niettemin, dat het mij beyde bedenkelijk voorkwam: óf terstont te sluiten en er mede genoegen te nemen, óf wel door oppositien te maken dat wij van die alliantie verstoken raekten. Dat selfs het laatste cas mij in dese allergevaarlijkst voor de Republicq toescheen, want, geene hulp of troost aldaer meerder sullende vinden, Vrankrijk mede sig over onse warsheydt in dat stuk moetende belgen, en Engelandt ons continuerende te mishandelen, sonder sekerheydt of vooruitsigt dat die croon, de handen vrij hebbende, ons dan niet ter deeg, jaa nog meerder sal doen gevoelen haere ijsere roede &tc. .... dit alles scheen mij toe soo akelig, dat ik vreesde dat de argumenten diergene, welke de accessie tot die conventie favoriseerde, bij vele soude worden geoordeelt van gewigt te sijn ..... Hadde men een vooruitsigt van vrede, en dat de Engelsche het waerlijk met ons wel meende, soo soude het temporiseren mij niet mishagen. Dan, ik vreesde grotelijks, het mogte uitvallen sooals het wilde, dat, aengesien de verwarring, die er in de Republicq gebragt, veroorsaakt en aengehouden wierdt, het nimmer sonder onse schade en schande soude aflopen, jaa, dat mij particulier hinderde was, dat ongetwijffelt veelal de schult op de Prins soude worden gelegt, dus ik Sijn Hoogheydt in dese toestandt van saken seer beklaagde ..... Waerop mij geantwoort wierde: „Jaa, hij is ook in waerheydt te beklagen". Vervolgens vroeg ik: „Wat segt dog den hertog er nu van"? Antwoort: „Niemendal. Die heeft mij een briefje geschreven, quasi of hij mij wel eens sien wilde; ik ben bij hem aan huys geweest, niet gevonden; gisteren ogtent op de parade geweest, beleefdelijk daer ontfangen, dog nergens een woord van gesproken, selfs niet getoont dat mij d'een of andere dag over 't een of ander wilde onderhouden, sulks, dat alleen, volgens gewoonte, maer een

1780.

soort van défaite is geweest, seer geresolveert omme thans over gene saken te spreken als met de Prins, ten einde te horen wat een ander segt en alsdan wat er voorkomt te berispen en te critiseren". Van Brandsenburg sprekende, soo liet mij een brief sien, die hij van hem ontfangen hadde, houdende in 't kort het antwoord door de heer Panin gegeven op de instantien, conform d'instructie door onse ministers gedaen, latende aan H. H. Mogende te beoordelen of de voorslagen voldoende waren of niet. Dan, dat meende te konnen versekeren dat sij, ministers, het niet verder soude konnen brengen, aangesien sij dat reets van den beginne af hadden verstaan én door de Franssche én door de Pruissische minister. Hierop remarqueerde de heer de Larrey, dat dese informatie van de Fransche en Pruissische minister te hebben ontfangen juist niet de regte source was, daer d'heer van Brandsenburg hadde moeten gaan. Dog waren sij daar eerder geweest of was die negociatie vroeger begonnen, voordat Rusland met d'andere Noordsche mogentheden hadde gesloten, dan was er veelligt iet meer te verkrijgen geweest, dog nu niet. De Engelsche minister Harris was uiterlijk beleeft, ofschoon niet naliet tegens hun te werken, dan, was er thans minder van te vresen, om reden dat de favorit Potemkin sijn credit wat begon te dalen.

Voor de glorie soude de Keyserin veel doen; ook was den groothertog [1]) de Republicq genegen.

$\frac{5}{10}$80. $^{v}\Omega pe$ ejusdem [2]). Dat de Koning van Sweden den 4e was op 't Loo gearriveert s'avondts even voor vijf uuren, dan, dat ongetwijffeld nog wel een uur later soude zijn gekomen, hadde men niet een relais van d'eyge paerden van de Prins halfwegen Voorthuysen gezonden. Bij 't aankomen hadde de Prins Sijn Majesteyt aan de tree van de koets ontfangen, voorts begeleydt tot aan 't bordes, boven,

---

1) De groothertog Paul, de zoon en opvolger der Keizerin.
2) Ore ejusdem.

1780.

alwaer de Prinses gemelde koning hadde gerecipieert. Naa den eten waren die hooge personaadgien gegaan in 't cabinet van H. K. H. en aldaar welhaast anderhalf uur gebleven, wanneer vervolgens een concert hebbende bijgewoond, was er gesoupeert omtrent elf uuren, en toens scheen men vrolijker te sijn geweest als bij 't eeten. Om twaalf uuren s'nagts was de Koning vertrokken naa Deventer, dan bij het komen op 't Loo, gelijk mede bij het vertrekken, hadde Sijn Majesteyt de Princes niet omhelst. Men scheen bij 't scheyden over en weder wel te vreden van den anderen te sijn geweest, dog het naasten soude men waerschijnelijk naderhant nog wel horen.

"Ωρε Βορεελ [1]). Dat de koning van Sweden over de receptie in Amsterdam, soo op 't stadhuys als elders, bijsonder op de admiraliteitswerf, seer vergenoegt was geweest. Enige heren schepenen, die sig op 't stadhuys bevonden, hadden Sijn Majesteyt een dejeuner geoffreert, insgelijks ook op de werf door gecommitteerden van d'admiraliteit, alsoo de Koning hadde laten vragen om de werf te mogen sien. Daar komende, was er eene ongemene toevloedt van menschen geweest, soo op 't water als rontom de werf, 't gunt de Koning met veel genoegen hadde aanschouwt van beyde de bruggen, die binnen en buiten de werf sig bevinden. Ook mede hadde de Koning tegens een der heeren gecommitteerden gesegt, dat het jammer soude wesen dat sulke goede schepen met de gecombineerde vloot niet in zee soude komen, gelijk mede dat sulke fraaie coopvaerdijschepen, als gesien hadde, souden weggenomen worden.

"Ωρε δε Σπεππερ [2]). Dat het compliment bij de heer York makende wegens de geboorte van een prins, waervan de Koningin van Engeland was bevallen, soo hadde

---

1) Ore Boreel.

2) Ore De Spepper — lees: Schepper, d. i. de heer J. J. de Schepper, door de Friesche Staten gecommitteerd in de admiraliteit te Harlingen. Zie Res. S. G. d.d. 30 Maart 1779.

1780.

gemelde heer York geantwoort dat, sedert 30 jaren hier in 't land zijnde, steets getragt [had] sooveel in hem was de goede harmonie tusschen sijn Rijk en de Republicq te bevestigen en te vermeerderen, dan, dat thans konde seggen dat buiten dese dag de raidpensionaris in geene 4 weken hadde gesien. Voorts willende over de publique saken spreken, soo hadde gemelde heer Schepper sig daer van geëxcuseert.

$17\frac{5}{10}80.$ Ὦρε Πιεκ[1]). Dat al nog bij naader examen van de overgesonde stukken uit Ruslandt bleef persisteren, dat de bijgevoegde guarantie niet anders als de zee betrefte, en dus precise, uit hoofden van gemelde duidelijke explicatie, men moeste oordelen alle meerdere guarantie opsigtelijk verdere insultes daervan uitgesloten waren. Des hij al nog dagte het voorsigtigste te wesen omme te insteren, dat de bewoordingen van „guarantie binnen en buiten Europa" (die seer gemakkelijk door ons selve soude konnen worden gevoegt in de acte van accessie) bij Ruslandt sodanig wierde geaccepteert, vermits in dat cas gene verandering met de overige mogentheden behoefde plaats te hebben, en dat, wanneer ons sulks gewijgert wierde, wij alsdan duidelijk soude konnen opmaken dat die cause commune of algemeene guarantie, sooals die door de Russische ministers was gesouteneert te leggen in de conventie met Denemarken &tc., ... eene onwaerheydt was. Jaa dat, bijaldien hij, Piek, in qualiteit van rechter over een geschil van dien aert, uitspraak soude moeten doen, hij niet anders soude konnen seggen dan dat diegene gelijk hadde, die staende hielde dat het tegengestelde van 't gunt de Russische ministers ten desen opsigte beweerden plaats hadde ..... Dog gestelt, men konde eens niet meerder versekering krijgen als 't gunt hiervoor geoffreert was, gelijk ook onse plenipotentiarissen duidelijk te kennen gaven dat het geval soude wesen, zoo wierde mijne vrage, of het dan beter voor ons waere die alli-

1) Ore Piek.

1780.
antie te abandonneren of deselve te amplecteren op den voet voorsegd ..... Hierop wiste d'heer P(iek) niet te repliceren, te meer daer gene menagementen altoos van d'Engelsche kant nu nog in 't vervolg te verwagten waren. Des wij concludeerden dat, konde de prins in 't gevoelen komen omme in die conventie te treden sooals sij voorgeslagen was, dat alle de provintiën gretig alsdan souden volgen, want dat men in abstracto en in gemoede moeste seggen dat, die daer nu voor waren en voormaals voor waren geweest in effecte geen ongelijk hadden. Want als de prins maer goede contenance maakte en aan Engeland self beduide dat niet meerder in staet was het hier tegens te houden, uit hoofden van hunne eyge behandelingen,.... de Engelsche ongetwijffelt wel van toon veranderen souden..... Dan, dat de griffier, den ambassadeur York en andere, die veel op de geest van de prins vermogten, Sijn Hoogheydt dagelijks obsedeerde, en hem tegens Hollandt en bijsonder tegens de stadt Amsterdam opsettede, alsof die hem maar sogte laag te maken &tc. Daerbij kwam veelligt, dat men famille-insigten met Engeland hadde, gelijk een bekwaam Amsterdams regent hadde gesegt dat men a° 1736 tegens 't huwelijk van dese prins zijn vader was geweest omme de gevolgen, die men in de princes haer tijt en nu wederom sag. Dat er ook hier en daer ongetwijffelt door Engeland [met] geldt wierde gewerkt, 't gunt openlijk genoeg wierde gesegt, want elkeen sig ten uiterste hadde moeten verwonderen over eene subita mutatio van seker heer (ἕρτογ) die van Fransch- volkomen Engelschgesint was geworden ..... Voorts dat, hadde het stadhouderschap een paar jaar konnen slapen, soo waren ongetwijffelt alle die saken niet gebeurt, en misschien hadde de Republicq in Europa de beste rol van alle de mogentheden gespeelt en in staat geweest alleen de vreden te besorgen.

$17\frac{7}{10}80.$ Bij den hertog spijsende, naast den raidpensionaris en vlak over den hertog sittende, soo wierd nog al somtijts een glaasje wijn door hooggemelde hertog toegebragt, bijsonder

1780.

aen den raidpensionaris en aen den heer Gilles, thesaurier-generael. De Prins naast de raidpensionaris sittende en sprekende over de saak van de Marsch [1]), soo sey Sijn Hoogheydt, dat die stukken hadde nagesien en gelesen in twee dagen, dan dat, sonder te weten wat er bij 't hof van Groningen daeromtrent souden worden beslist, mij konden seggen dat, volgens Sijne Hoogheydts gedagte, niet vinden konde dat wij (d'Utrechtsche) ongelijk hadden, dan, dat evenswel wel wenschte dat het al nog bij schikking konde gevonden worden, waerop de vrijheydt nam te seggen dat ik verheugt was Sijne Hoogheydts favorabile bevinding daeromtrent te bespeuren, dog de saak, thans aen een neutraal rechter zijnde overgegeven, daerdoor in ore judicis was, en wij dus souden moeten afwagten wat er van kwam, dan, 't gunt mij steets vreemt in die saak was voorgekomen daerin bestont dat, wedersijdsche gecommitteerden van de twee provincien bij den anderen zijnde geweest en de saak onderling in der minne reets hebbende afgedaen, van de Geldersche sijde door heeren gecommitteerden waeren gedesavoueert en bij ons geapprobeert ..... Waerop de Prins antwoordede: „Daer is toens schuld van geweest seker raidsheer, die nu die post niet meer bekleet, den ouden heer Brantsen [2]); hij en den ouden burggraef Van Lynden [3]) sijn onlangs op 't Loo geweest". Waerop te kennen gaf, dat er nog al onderscheydt tusschen die twee heren was. „Jaa veele", sey de Prins, „maer de twee oudste zoons van den heer van Hemmen sijn bekwame luiden". 't Gunt avouerende.... gaf de griffier Fagel mij een snuifje, en de toebak niet goed vindende, 't geen de hertog sag, seyde die sagtjes aen mij: „De griffier sal door sijn snuif niemant bij de neus krijgen", en toens de handt op de mondt leggende, mij toewees het niet wederom op te halen. Nae 't opstaen van de tafel was den hertog lang in gesprek met de griffier, en vervolgens bij mij komende met gemelde

1) Zie aant. 3 op pag. 1.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

griffier, soo sprak over Athlone en sijn broeder Rhede [1]), waeromtrent uit hoofden van de moeder interest in hadde genomen, ook omdat sij in 't Brunswijkse hadde geweest, dan, dat Athlone een kwast was, die nooit veranderen soude: „C'estoit une tête de linotte, qui ne changeroit jamais. Le frère l'étoit moins, qui peut-être, s'il étoit destiné pour le politique, auroit mieux réussi..... mais sans quoi ils étoient un peu fols tous deux". Vervolgens kwam de raidpensionaris bij mij, terwijl den hertog de Prins uitbragt, en seyde: „In dese twee à drie dagen is er nog al wat afgehandelt en gesproken, dog het slot is, gelijk gij hier siet, mundus vult decipi". .....

$\frac{7}{10}$80. Nog bij den hertog aan tafel verhaalde de Prins aan mij, dat de raidpensionaris 't konde horen, hoe dat Sijn Hoogheydt, aan 't Huys ter Heyden in onse provincie komende, door de heeren Pesters en door de borgemeester Loten [2]) namens de vroedschap van Utrecht was geïnformeert geworden van 't weglopen van de jonge secretaris Roëll met een meisje naa Engelandt, sonder dat tot nog toe was wedergekomen, sulks de vroedschap daeromtrent bij missive Sijne Hoogheydts consideratien stonde te vragen ..... [3]) Dog t'Utrecht arriverende, en dus een uur later, kwam de burgemeester Berger [4]) Sijn Hoogheydt al wederom uit

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Hij was weder burgemeester in de jaren 1779 en 1780.

3) De burgemeesters hadden de zaak „op verzoek van den vader en vooral uit consideratie van de moeder" eenigen tijd laten gaan zonder maatregelen te nemen, maar besloten eindelijk er schriftelijk van kennis te geven aan Z. H., wien de zaak, bij eene toevallige reis door de stad Utrecht, vooraf mondeling werd medegedeeld. Vgl. verder voor de zaak-Roëll de aant. op pag. 171.

4) Zie Reg. op dl. I i. v. Hij wordt „burgemeester" genoemd, omdat hij herhaaldelijk dat ambt bekleed had. Zooals hier door den stadhouder wordt aangekondigd, is hij ook voor 1780—81 als burgemeester aangewezen. Zie Naamregisters.

1780.

naem van de vroedschap seggen, dat gemelde jonge secretaris was teruggekomen. Bij welke gelegentheydt de Prins mij teffens seyde: „Gij weet dat de heer Berger thans burgemeester sal worden"? 't Gunt beantwoordende: „dat sulks reets enigen tijt hadde horen verhalen", soo nam de vrijheydt te seggen, of wel vragen mogte wie dat thesaurier soude worden [1]), vermits mij groot plaisier soude wesen bijaldien de keuse konde vallen op Daunis [2]), die een braef regent was, en die 't mij te meer genoegen soude geven indien hij het obtineerde, aengesien de gemarqueerde onbeleeftheydt, die bovenstaende jonge Roëll aen hem gedaen hadde, namelijk met aen alle de heeren leden van de momboircamer bij sijn retour een caertje te brengen, uitgesondert aen d'heer Daunis, omdat, naa verloop van 3 of 4 weken, hadde gevoteert dat er van wegen de momboirkamer aan de vroedschap behoorde kennisse te worden gegeven van de absentie van hunne secretaris &tc..... Waerop de prins antwoordede: „Ik sal eens sien", maar schersenderwijse voegde er nog bij: „Gij weet wel wie mij alle die saken opgeven" ..... Toens haalde ik mijn schouders op, en gong voort met te seggen, dat 't mij leet dede, maer dat Sijn Hoogheydt wiste dat ik met die recommandanten mij in 't geheel niet bemoeide. ..... De Prins sey doe: „Van avont hadde ik gesegt dat mij die stukken souden worden voorgelegt, maar nu wat lang getafelt hebbende, soo sal ik die morgen eerst insien". Voorts voegde de Prins daer nog bij: „Weetje wel dat de oude Roëll heeft willen worden een twede De Back"? Wanneer de raidpensionaris tusschenbeyde sprak, en sey: „Dat is waer, daer heeft hij bij mij ook al op laten werken; wijders heeft hij gewilt een buitenlandsche commissie" ..... Waernaa de Prins seyde: „Hij is bekwaem genoeg, maer hij is een slegt subject", 't gunt de raidpensionaris en ik avoueerden.

---

1) Nl. van de stads-financie, in plaats van den heer Craaivanger.

2) De heer Pieter Lodewijk d'Aulnis, gecommitteerde in de wees- of momberkamer, werd inderdaad tot thesaurier benoemd. Zie Naamregisters.

1780.

Tusschenbeyde was er nog questie over 't drinken van malaga-wijn, waervoor de raidpensionaris bedankte, schoon den hertog sey, dat sijn mallaga seer goed was, en dat de raidpensionaris daer voortijts van pleeg te houden. Waerop gemelde raidpensionaris mij aen 't oor seyde, dat het waer was, dat wijnig jaren geleden dikwerf s'morgens een glas mallaga-wijn nam met een beschuitje, dog dat daer soo aen wende, dat sulks kwalijk soude sijn uitgekomen, des er geheel van hadde afgesien. Dat 't selfde aen de Prins was geraden, die 't nu ook niet meer dede. Opmerkelijk was dat, niettegenstaende de trait hiervoor gemeld van den hertog tegens Fagel en aen mij geaddresseert, gemelde vorst naa de tafel nogtans met niemant in 't geheym, en vrij lang, sprak als met de griffier Fagel.....

$\frac{9}{10}$80. "Ωρε υαν δερ Γοεσ [1]). Dat hij gisteren avond nog gesien en gesproken hadde de thesaurier Gilles en den ontfanger generael Van Strijen [2]), die beyde bij den hertog ook hadde gegeten, dog tesamen even verwondert waren geweest over de vrolijkheydt, die er aen tafel en van de tafel, soo bij den hertog als bij de Prins, hadde plaats gehadt. Dat ook den hertog hem, Gilles, veel hadde aengesproken, allervriendelijkst bejegent, meer als in een paer jaer was gebeurt, hem al lacchende hadde gesegt: „Wel, wat seg je van die tijding van St. Martin en St. Eustachius [3]), nu sullen wij oorlog met Engelandt moeten hebben, is 't niet waer"? ..... Die, seer verwondert zijnde over de vraeg, er niet veel hadde op geantwoort. Ook hadde hij, hertog, aen Van Strijen gesegt: „Welnu

---

1) Ore van der Goes. Mr. Adriaan Van der Goes, oud-burgemeester van Delft, was sinds korten tijd wegens Holland gecommitteerd in de admiraliteit op de Maas. Zie Res. S. G. dd. 15 Sept. 1780.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Bedoeld worden de geweldenarijen der Engelsche kaperschepen op die eilanden. Zie Ned. Jbb. i. a. p. 910 of Verv. op Wag. i. a. 1780, p. 333 vlgg.

1780.

mijnheer, als er nu extraordinair moet genegocieert worden, sal dat nog al een stuivertje voor uw waerd zijn"?.... Dog Van Strijen hadde geantwoort: „Ik ben wel tevreden met hetgene ik trek van mijn ampt, kan daar seer wel van leven en verlang niet meer" ..... Gilles soude ook [hebben] gesegt, dat voormaals onder Hop, Ten Hoven, Van der Heim, Slingeland &tc. [1]) ..... alle de voorname saken met de Raad van Staten wierden behandelt of geprepareert, dog thans wierde alles in de admiraliteytsbesognes klaer gemaakt, waerinne d'heer Van der Heim alleen genoegsaem ageerde. Ook dagte Van der Goes dat hij, Van der Heim, thans met de griffier Fagel, Prins en hertog alleen de regten geheyme van saken wisten, sonder dat selfs de raidpensionaris daerinne wierde geadmitteert.

$\frac{9}{10}$80. Ter audientie van de Prins sijnde vroeg ik aen Sijn Hoogheydt, wanneer nu aenstaende Donderdag die stukken van Ruslandt ter vergadering van de heeren Staeten van Utrecht stonden te komen, of deselve dan niet souden behoren te worden gestelt (more solito) in handen der heren gecommitteerden tot den staet van oorlog ..... Antwoordede Sijn Hoogheydt: „Jae, mij dunkt de grote weg op, in handen van die heren en voorts in advis en overgenomen". Vervolgens vroeg ik wanneer de Staeten wederom souden vergaderen. Was 't antwoordt: „Hoe later hoe liever, daer is geen haast bij, al wou je eerst over ses weken"..... Daernaa over de saak selve, namelijk over het Russische werk sprekende, sey Sijne Hoogheydt: „Dat werk heeft veel bedenkelijkheydt aen beyde sijde, of het te raden is er in te komen dan niet. Daeromme laat ik elk sijn gevoelen. Wat mij nogtans aengaet (sey de Prins), bekenne ik wat verandert te zijn nopens die alliantie. In den beginne hadde ik daer andere en beter gedagten van, nu wete ik in waerheydt niet of die

1) Johan Hop, Nicolaas ten Hove, Anthonie van der Heim en Simon van Slingelandt, allen gedurende korteren of langeren tijd secretaris van den R. v. S. en thesaurier-generaal van de unie.

1780.

ons veelligt niet al sooveel kwaed als goed kan doen. Want het voorname avantage van sodanige eene conventie sal gedeelt worden met die natien, die daer voortijts van waren verstoken, dus bij den uitkomst veelligt in ons prejuditie en in haer voordeel". Toens vroeg mij de Prins, of ik de stukken gelesen hadde. Waerop seyde van jaa, selfs dat ik er eene gantsche namiddag toe hadden genomen, en ten bewijse dat ik se met aendagt hadde gelesen, soo versogte ik de permissie aan Sijn Hoogheydt omme mijne bedenkingen op 't een en ander gemaakt eens te mogen voorlesen, 't gunt doende, soo geliefde Sijne Hoogheydt bij elke periode of sijne toestemminge te geven, of daer selfs nog d'eene of andere reflexie bij te voegen. Tot slot betuigde ik, ofschoon mij alle dese swarigheden in 't lesen opregtelijk waren voorgekomen, ik nogtans begreep dat er sommige van misschien wel op te lossen waeren, dus ik alleen tot meerdere gerustheydt van de Republicq die guarantie sooveel uitgebreider sag, want dat bij mij andersints eene grote swarigheyd overbleef, namelijk dese: soo door onse ophouding of vertraging wij somtijts geheel mogte verstoken raken van die alliantie en d'Engelsche soo voort willende gaan, wat en waar er uitkomst dan voor ons in 't vervolg te vinden of te soeken soude wesen, en oversulks, of 't dan niet beter ware op de voorgestelde voet in de conventie te treden dan, door meerder te willen vorderen, er geheel uit te raken. Geswegen dat wij ook daerdoor consequenter souden handelen, aengesien wij op d'eerste voorstelling daerin gretig waren gekomen, de vijf articulen aangenomen, en de Keiserin op 't plegtigst bedankt &tc. Waerop de Prins repeteerde het hier voorgestelde, namelijk dat in den beginne beter opinie van die alliantie hadde gehadt &tc. als nu. Want dat ik niet bespeurde, dat wij enige staet op d'Engelsche konde maken, namelijk dat die ons in 't vervolg souden willen menageren of wat toegeven. Waerop de Prins repliceerde: „Konde ik mij daervan vleyen, of hadde ik de minste versekering daeromtrent, dan soude ik al mijn crediet en invloed, die ik konde hebben, gaarn te werk stellen omme voor te

1780.

komen, dat wij andere wegen insloegen. Maer ik ben in tegendeel overtuigt dat, doen wij de declaratie, wij den oorlog op ons hals halen, en dat waerschijnelijk dan de andere ons sullen laten sitten, en veelligt dan met voordeel en in ons nadeel er sig sullen weten uit te redden. Twee saken neme ik seer ter harten: vreden te behouden en independent te blijven". Waerop de vrijheydt nam te remarqueren, dat tot d'eerste wij gedwongen konde worden tegens onse wil en dank, bijsonder soo d'Engelschen dus wilde voortgaan als nu wederom te St. Martin &tc., en op die onafhankelijkheydt, hoe mij voorkwam dat wij ons niet seer daerop konden roemen, aangesien wij, door onse verdeeltheydt, dan door d'eene dan door d'andere mogentheydt wierden geslingert &tc. Dat ik menigmale gedagt hadde, zoo wij in den beginnen maar eenparig de hier bovengemelde ons voorgestelde weg hadden ingeslagen, de saken al lang misschien gevonden waren geweest, en wij indirectelijk een groten dienst aan d'Engelsche soude hebben gedaen, want wij haer dan weerhouden souden hebben soo verbasent veel geldt te verspillen en 't getal hunner vijanden soo te vermeerderen. Jaa dat ik nog, was er maer eensgesintheydt in de Republicq, dagte het niet te laat te sijn om die weg in te slaan. Waerop de Prins sey: „Daer hebben d'heren van Amsterdam ook van gesproken dat ik die eensgesintheydt konde besorgen, maer hoe kan ik dat doen? Begaf ik mij al eens in 't gevoelen van Hollandt, dan hadde ik Zelandt wederom tegens mij. En die sijn soo naabij Engelandt, dat sij daer alles van vresen, en niet 't onregt, want d'Engelsche kennen soo goed hunne kusten als de Zeeuwen selve. Wie denkje dat sij tot lootsen gebruiken? Raad eens"? Ik seyde: „Zeeuwen of Hollanders". „Neen". „Misschien Brabanders"? „Neen, sij laten NB. Engelschen komen, en werden op die stromen genoegsaem niet anders gelootst als door Engelschen, wat denkje daervan"? Mijne verwondering tonende gaf ik te kennen, dat mij voorkwam sulks evenswel maer een woord behoefde te kosten aen Sijn Hoogheydt omme, desselfs ongenoegen deswegens tonende, hun te doen begrijpen, dat tot sodanig werk

1780.
inlanders moeten worden geëmploieert en gene vreemden. Vervolgens sey de Prins: „Regeerde er niet bij dese natie in tijt van vrede soo eene vaadsigheydt, dan was er misschien wel wat te doen geweest, maar wat sullen wij nu uitvoeren, waertoe sijn wij in staat"? Ik meende, wij hadden nog al schepen, en meerdere konde er aangebouwt en geëmploieert worden, dog daer wierde niet veel op geantwoordt.

Daarnae sey de Prins, dat laastlede Saturdag de Franssche ambassadeur wel $^3/_4$ [uur] ter audientie was geweest, dog dat alles over en weder seer vriendelijk was behandelt geworden en afgelopen. Dat de Prins aen hem, ambassadeur, openhertig en opregt sijn gevoelen hadde gesegt en sijne swarigheden geoppert. Dan, dat gemelde ambassadeur sterk hadde beweert, dat Vrankrijk geensints sogt ons in den oorlog in te wikkelen, dat sulks met de belangens van die croon niet overeenstemde &tc..... Waerop de Prins gerepliceert hadde, dat 't even daeromme was dat Sijn Hoogheydt apprehendeerde eene oorlogsverklaering van Engelandsch wegen, soo ras wij maer d'een of andere pas deden, precise omdat Engeland wel bewust was dat sulks aen Vrankrijk onvoordelig soude sijn..... Dan, ik nam de vrijheydt toens nog eens te vragen: soo Engeland ons den oorlog aendeed, possessien afnam &tc.,... of sij daerdoor niet in de handen van Vrankrijk werkte, soo omdat sij sig selve meerder vijanden op den hals haalde als omdat, hoe meerder possessien Engeland verkreeg, hoe meerder sij te bewaren en te beschermen hadde, waervan sij nu reets opsigtelijk America geen gering gevoel hadde. Oversulks het mij een dolle actie soude voorkomen te sijn. „Dat kan wesen", sey de Prins, „maer sij doen er gene andere als dolle", en toens wederom over St. Martin en Lissabon [1]) sprekende, sey de Prins: „Ik hebbe York dese morgen bij mij gehadt, en die hebbe ik regtuit mijn gevoelen gesegt nopens dat geval van St. Martin, menende

1) Het opbrengen van prijsgemaakte schepen in die haven. Zie daarover Ned. Jbb. 1780, p. 847 of Verv. op Wag. i. a. pag. 342 vlgg.

1780.

dat, als sij 't in volle zee hadde gedaan, 't nog te passeren was, maar op de kust en in de haven, met die drijgementen daerbij, dat vonde ik allerongehoorst" ..... Vragende ik, wat York er op antwoordede, soo sey de Prins: „Niet anders, als dat d'Engelschen gelijk hadden haar vijand te vervolgen, waer sij die konde vinden". Vervolgens herhaalde de Prins, dat de gecommitteerden van Amsterdam Saturdag ook ter audientie waren geweest, en die seer aangedrongen hadden dat de Prins nopens 't Russische werk met hun in één gevoelen geliefde te treden, waerop de Prins hadde gesegt: die heren in hun sentiment latende, dat op goede gronden konde steunen, ook soo verwagte, dat men met hem soude doen, die insgelijks naar sijn overtuiging en gemoet te werk ging. „Maer", seide die heeren, „als Uw Hoogheydt van sodanig gevoelen was, dan soude de leden van d'overige provincien ras volgen, want de meeste zijn wel van 't selve gevoelen, maer om Uw Hoogheydts wille durven sij daaromtrent niet veranderen"..... Waerop de Prins wederom soude gesegt hebben: „Ik geneere niemant, ik laet ieder sijn ligt volgen, en soo denke ik dat men met mij insgelijks behoorde te doen. En die effecten van veranderingen hebbe ik wel gesien dat plaats hadden toens de Franssche edicten sijn in de warelt gekomen, maer door mij wete ik niet dat sulks gebeurt is"..... Waerop d'Amsterdamsche heren souden hebben geantwoordt dat sij, geen schult zijnde van 't introduceren dier edicten, 't effect daervan hun genoeg hadde geobsteert &tc..... Waerop de Prins wederom repliceerde, dat ook sulks aan die heren niet toeschreef &tc..... Eindelijk besloot de Prins met aan mij te seggen: „Men moet soo altemets eens eene comedie spelen"? Waerop de Prins en ik genoegsaem te gelijk spraken met te seggen: „Als het maar in gene tragedie verandert". Bij 't uitgaan sey de Prins: „Ik hebbe bedaerdelijk met opgemelde heren over de saken gesproken, en nu immers ook, vind je niet dat sulks 't best is"? „Sekerlijk", was mijn antwoordt, en toens vertrok ik.

Tusschenbeyde dese gehele bovenstaende conversatie was opmerkelijk, toens ik sprak van de Deensche inter-

1780.

pretatie nopens hun tractaet van 1670, zoo dat bij Rusland wierde geadmitteert, wij dan ook een interpretatie aan ons tractaet van 1674 souden konnen geven, ... dat de Prins toens met sekere ijver seyde: „Darom wilde ik niet gaarn de declaratie vooraf doen, want die eens gedaen zijnde, konnen wij niet meer aan enige verandering van dat tractaet denken".

$17\frac{10}{10}80.$ Ὦρε Λαρρεη [1]). Gemelde heer vroeg mij of ik de Prins onlangs gesien en gesproken hadde? Antwoort: „Jaa, gisteren, bijnaa of ruim een half uur lang, als wanneer ik uit de houding en sommige bewoordingen van Sijn Hoogheydt wel hadde konnen bemerken, dat de Prins met gemelde heer De L(arrey) over de publique saken hadde gesproken". Waerop evengenoemde heer mij seyde dat, tot sijne eyge gerustheydt, somtijts in saken van aengelegentheydt sijne gedagten, vraegschegewijse aen sig selve ingerigt, op 't papier stelde, 't gunt nu wederom gedaen hebbende, mij deselve in vertrouwen en als aan een boesemvriend soude laten sien, 't welk straks doende, hieldt gemeld papier in substantie in: ..... „Een ontvouwent verslag van den staat der jegenswoordige saken, met opsigt tot het al of niet treden in de geproponeerde alliantie met Ruslandt &tc.", conform den inhout der jongst overgesonde missive en stukken der heeren plenipotentiarissen, de swarigheden die daer in konde leggen en daertegens de bedenkelijkheydt, die er plaats hadde, bijaldien men de toevlugt tot opgemeld Rijk in 't geheel kwijt raekten ..... Dat waerschijnelijk de grote meerderheydt in de provincie van Holland soude wesen voor de aenneming van de guarantie, sooals se voorgestelt en geëxpliceert was door de graef Panin. Dat veelligt ook Friesland en Groningen deselve weg souden volgen, sulks er dan drie provinciën voor waren ..... Dat, gestelt Gelderlandt, Zelandt, misschien ook Utrecht en Overijssel, van een

1) Ore Larrey.

1780.

ander gevoelen waren, of men dan met die klijne meerderheydt soude mogen en willen concluderen, wat protesten en resolutiën er dan bijsonder uit de grote provincie niet te wagten waren, ... misschien ook wel uit de bijsondere steden, waertegens de Prins dan eenvoudig zijn gevoelen soude konnen seggen, bestaande daerinne, dat gemeent hadde dit het nuttigste voor de Republicq te sijn geweest &tc..... Dan, wat dog sulks baten soude? De saken kwalijk uitvallende, de Prins maar meer ten toon stellen, en wijders niet, ... want, soo dan eens de Franssche edicten weder voor den dag kwamen, en misschien nog erger saken, dat sulks seer hinderlijk soude sijn en seer kwaed effect konnen opereren ..... Des, dat hem voorkwam de beste en geschikste weg dese te wesen dat, bijaldien de Hollandsche ridderschap, sooals apparent was, met Sijn Hoogheydt instemde, dat door die eene wijse, moderate en wel gemotiveerde resolutie werde ingebragt, waerbij men alleen voorstelde de discreetste wijse, omme enige meerdere sekerheydt ten onsen opsigten te verkrijgen, sonder verwerping nogtans der redenen, door de Russische ministers aengehaalt, ook sonder de minste schijn van twijffeling te geven nopens d'opregte gevoelens van H. K. Majesteyt &tc.....

Dan, dat de swarigheydt bleef, wie die resolutie soude opstellen: de raidpensionaris van een ander gevoelen zijnde, konde het naauwelijks van die gevergt worden, geswegen of door sodanige omstandigheydt aan gemelde resolutie wel die kragt, gewigt en nadruk soude worden bijgeset als behoorde, en door een ander die te laten stellen, sou konnen maken dat de oppositie van den raidpensionaris des te heviger wierde ..... Niettegenstaende alle dese swarigheden dagt gemelde heer De L(arrey), dat de raidpensionaris evenswel er over behoorde te worden onderhouden en namelijk door de Prins selve, 't gunt ook aen Sijn Hoogheydt hadde te kennen gegeven.

Dan, dat bij die gelegentheydt de Prins, als op de sellette sittende en door d'heer De L(arrey) afgevraagt sijnde wat 't gevoelen was van den raidpensionaris &tc.,

1780.
gemelde heer De L(arrey) eyndelijk soo verre was gekomen van ook te seggen: „Maer wat denkt er nu oom (den hertog) omtrent? Want die hope ik immers niet dat Uw Hoogheydt in een saak van dit gewigt buiten sijn goeden raadt sal laten"? Waerop de Prins met enige moeite antwoordede en sey: „Die denkt even als ik nopens de materie", sonder ietwes meerder daer bij te voegen. Durvende de heer De L(arrey) toens aen de Prins niet seggen hetgeen bij sig selfs dagte, namelijk, dat omgekeert de Prins dagte even als den hertog en niet den hertog als de Prins. Daernaa verhaalde mij de heer De Larrey, hoe ook aan de Prins hadde gesegt dat, als hij thans minister te St. Petersburg was in de plaatse van de heeren die daer nu sijn, hij met de heer Panin op dese wijse soude tragten te werk te gaen, namelijk met hem toe te geven in alle sijne sustenuen, te avoueren de aennemelijkheydt der argumenten, door hem bijgebragt nopens de kragt der sin, gelegen in den samenhang en 't beloop der conventie, bijsonder ook in 't 8e articul; dat teffens niemant meerder van de grootmoedige wijse van denken van H. K. M. konde overtuigt wesen dan men in de Republicq was, maar dat alleen moeste bidden gemelde heer De Panin een ogenblik te willen stilstaan en te begrijpen het aanmerkelijke verschil, dat er plaats hadde in een Rijk als dat van Haere Russische Keizerlijke Majesteyt en in de Republicq van Nederlandt, samengestelt door soo een groot getal van onderscheyde leden, die elk eene verantwoording aen hun publicq verschuldigt waeren, en oversulks, hoeseer die ook voor hun selve konde overtuigt wesen van de genoegsaemheydt der redenen aen hun gegeven, nogtans omme geheel onverantwoordelijk te wesen voor dat publicq, die sulks dikwerf van hun eyschte, zij al nu om die reden dese meerdere versekering wenschte en verlangde, versekering die, hoe sinceerder de gevoelens van dat Rijk waren hoe minder die behoefden te kosten, te meer, wanneer die eenvoudig bij de acte van accessie wierde uitgedrukt, welke versekering die regenten dan ook onverantwoordelijker maakte, soo wanneer dese accessie bij eene of andere der belligeerende mogentheden euvel

1780.

wierde opgenomen, gelijk seer te verwagten was &tc..... Waerop de Prins soude gesegt hebben: „Sulk eene samenspraak gelove ik dat seer goed soude konnen zijn met de heer Panin te houden, maar de heeren Van Sterrenburg en Van Hekeren sijn niet de heer De L(arrey)", ... wanneer gemelde heer wederom geantwoort hadde: „Maar de raidpensionaris sulks op eene bescheyde en omsigtige wijse aan gecommitteerden van Amsterdam en andere in Hollandt voorhoudende en in bedenking gevende, soude het misschien van invloed konnen wesen, wanneer er ietwes eenparigs daerdoor voor den dag soude komen en die heeren ministers te St. Petersburg konden worden geïnstrueert conform 't bovengestelde ..... Dat hij Sijn Hoogheydt versogte hem, heer de L(arrey), maer te willen ontbieden met den raidpensionaris te samen, dat aennam al 't selve aan gemelde raidpensionaris voor te houden en te horen wat daeromtrent te seggen hadde" ..... Wijders verhaalde ik aan gesegde heer de conversatie, die ik gisteren met de Prins op dat stuk gehadt hadde, onder andere ook wat de Prins mij gesegt hadde van den Franschen ambassadeur, waerin alleen dit onderscheidt was, dat de heer De L(arrey) hadde verstaan, dat het gesegde van dien ambassabeur niet precise was geweest laastlede Saturdag, maer wel telkens als hij de Prins gesien of over diergelijke saken hadde onderhouden. Dan, nopens dit point meende gemelde heer De L(arrey) met sekerheydt te weten, dat de Fransche ambassadeur aan iemant (onvoorsigtiglijk) soude gesegt hebben: „Je scaurai bien les mener bon gré mal gré jusqu'à ce qu'ils soient forcé à la guerre" ..... Vervolgens ook van d'Amsterdamsche commissie sprekende, soo verhaalde de heer De L(arrey) dat de Prins, altoos herhalende dat niet gaarn met Engeland in oorlog wilde komen, dat den oorlog dagte te moeten eviteren &tc., ... soo soude de pensionaris Van Berkel aan de Prins hebben geantwoort: „Uw Hoogheydt gelieft mij te permitteren te seggen dat wij genoegsaem in oorlog met Engeland zijn", ... waerop ik aen gemelde heer De L(arrey) observeerde: „dat niet alleen d'heer Van Berkel sulks souteneerde, maer dat verschijde andere

1780.
brave en bedaerde lieden uit andere provinciën mij al dikwerf op deselve wijse hadde onderhouden". Voorts verhaalde hij, hoe d'heer Gilles was verwondert geweest over de ongemene vriendelijkheydt van den hertog laastlede Saturdag, en hoe hem over 't geval van St. Martin hadde onderhouden, gelijk mede de ontfanger-generael Van Strijen, waerop de heer De L(arrey) seyde: „Dat is soo vervloekt valsch als iets wesen kan" .....

$17\frac{11}{10}80.$ De raidpensionaris mij vragende of ik van daeg wederom te gast ging bij den hertog, antwoorde ik: „Jaa", en vroeg of hij, raidpensionaris, daer ook niet gevraegt was. Antwoordt: „Jaa, maer ik hebbe vergadering, en kan ook alle dagen niet uitgaen"..... Even daernaa in de trèvescamer komende, soo nam gemelde raidpensionaris mij ter seyde af, seggende: „Ik kan uw nu bekent maken, dat de grote en wigtigste meerderheydt in onse provincie gaaf sal komen in de voorslag en conventie, door Ruslandt overgesonden, uitgesondert eenige klijne steden uit Noord-Hollandt, die men de clercquen van de raidpensionaris pleeg te noemen, omdat sij naa of agter de commies van den raidpensionaris sitten, bij voorbeeld Purmerende &tc."..... Waerop te kennen gaf, hoe ik nogtans voorsag dat sulks soo glad niet bij d'andere provincien soude gaan, vermits men daer bevreest was voor den oorlog met Engelandt, die gemelde croon niet alleen dreigde, maer daer wij reets verscheyde effecten van ondervonden en dagelijks sagen de doldriftigheydt dier natie. En soo sij ons eens een gewisse slag toebragte, wat wij dan beginnen souden. Veelligt soude men ons dan laaten sitten, om, soo men segt, aan ons het gelag te doen betalen. Dat sulks in de Republicq ongemene murmurering soude veroorsaken, ook dat ik niet en sag, met sulke tegenstrijdige gevoelens als er sedert lange dog bijsonder thans in de Republicq heerschten, wat er bij ons uitgevoert konde worden. Dat mij daerom steets voorkwam het vijligste te wesen, dat Hollandt sig liet overhalen omme, met concurrentie der andere bondgenoten, al nog op de be-

1780.

leefste en sagtste wijse bij de Keiserin te insteren (met opgeving van onse sijde hoe bij de acte van accessie met een paer woorden het 8e articul konde worden opgeheldert en daerdoor de soo nodige gerustheydt bekomen) sulks te willen aannemen..... Temeer omdat, bijaldien d'opregte mening van dat Hof is sooals bij de missive en bij de versekeringen van de heer Panin sijn opgegeven, dan ook in waerheydt daeromtrent gene swarigheydt behoorden gemaakt te worden, tenminsten niet bij d'acte van accessie en in bewoordingen, door ons selfs opgegeven, vermits op die wijse gene verandering in de conventie selve behoefte gemaakt te worden. Voorts dat ik alle de stukken in haer samenhang, mitsgaders de articulen der conventie, bedaerdelijk hebbende gelesen, in waerheydt moeste seggen, dat mij voorkwam deselve merendeels, soo niet alleen, betrekkelijk tot de zee te zijn gemaakt, en even daerdoor de vasten possessien schenen uitgesloten te wesen..... Daerop antwoordede de raidpensionaris dat de guarantie algemeen was, ook niet anders uit het 8e articul konde worden opgemaakt, ofschoon daer genoemt wierde „l'insulte fait au pavillon", vermits pavillon beduide: waer ook je vlag aengerandt wierde, en oversulks thans het geval, te St. Martin gebeurt, wel degelijk onder sodanige guarantie konde worden gerekent; voorts dat de versekeringen, bij monde door d'heeren Panin en Oosterman gedaan, alle twijffeling weg nam. Waerop ik al wederom vroeg dat, bijaldien sulks waer was, gelijk dan wilde onderstellen, bijsonder ook dat van St. Martin, waeromme er dan swarigheydt te verwagten was, wanneer wij dieselve woordelijke versekering versogten te mogen hebben uitgedrukt bij d'acte van accessie? Antwoordt: „Alle die swarigheden en vindingen worden maer opgesogt omme het werk te niet te doen lopen, en wat sal het wesen, als wij van die sijde ook niets meer te wagten hebben"?.... Al wederom vragende: „Maer d'Engelsche ons eens aanvallende, en gelijk de griffier soo even seyde dat York maer wagte om afscheydt te nemen"? — was 't antwoordt nopens het eerste: „Dat verwagte ik niet, dat durven se niet doen", en op 't twede: „Dat is een uitstrooisel van

1780.

Pinto [1]), want die heeft al lang gesegt dat York een huis in Londen gehuurd hadde".

Wijders seyde ik hoe ik aan de Prins mede hadde te kennen gegeven mijn gestadig verlangen dat er met ernst op eensgesintheydt wierde gewerkt &tc., maer dat Sijn Hoogheydt mij hadde geantwoordt: „Al was ik nu aenstonts in 't gevoelen van Hollandt, dan hadde ik Zelandt wederom tegen mij &tc." ....

„Jaa, jaa", was 't antwoordt van de raidpensionaris, „dat sijn maer vertellingen" ..... Nog vroeg ik aan gemelde heer: „Gestelt eens, dat met de provincie van Hollandt enige andere instemde, en dat bijvoorbeelt er een meerderheydt was van ééne provincie, namelijk dat Hollandt, Frieslandt, Stad en Landen, (tusschenbijde viel de raidpensionaris mij in en sey: „Dat voorsie ik nog soo niet") en Overijssel eens op deselve voet dagten, soude er dan konnen conclusie vallen ter generaliteit tegens de drie anderen"? ..... „Jaa", was 't antwoordt, „dat wete ik niet, het siet er misselijk uit" ..... Ik vroeg toens nog, of men wiste wat den hertog er van dagte of van seyde. Antwoordt: „Die segt, dat hij sig met de saken niet bemoeit, en ik weet dat een voornaem regent aen de Prins deser dage heeft gesegt, dat geloofde of vreesde dat Sijn Hoogheydt kwade raidslieden hadt; waerop de Prins gerepliceert hadde: „Ik hebbe geen raidsluiden, ik volge mijn eyge raadt"....

Eyndelijk bad ik de raidpensionaris dog te willen considereren dat, aangesien de innerlijke oneensgesintheydt, er veel te vresen was, soo men partij nam, waerdoor wij in oorlog konden geraken, des ik alleen wenschte dat hij middel mogte vinden om in sijne provincie de saken daerhenen te dirigeren, dat de Republicq door eene heusche, wel opgestelde, vriendelijke en allerbeleefste representatie enige meerdere versekering tot haere gerustheydt bij 't Russische hof verkreeg, en om sodanig stuk op te stellen ik geene bekwamer pen kende als de sijne ..... Waerop

---

1) De Portugeesche gezant te Londen.

1780.

mij inviel en seyde: „Daer bedank ik je hartelijk voor. Wil ik het uw in een woord seggen: Men is hier te Engelsch, en daer sit het hem alleen"..... Toens van mij af gaende, voegde ik er nog bij: „In Gods naem. segt mij, weet UE. er iets anders op, dat men doen kan? Want ik en vele andere zijn radeloos". Al weg gaende, was 't antwoordt: „Jaa, ik en ben er geen schult van", of „kan het niet helpen".

˘Ωρε Πιεκ [1]). Dat de grote steden in Hollandt nog wel sooverre soude willen komen om te seggen, dat bij d'acte van accessie konde gevoegt worden: „in verwagting, dat het 8e articul op sulke of sodanige wijse wierde begrepen", maer verder niet. Dan, waerop te remarqueren viel, dat Ruslandt naderhant daerop soude konnen repliceren: gij hebt die verwagting wel gehadt, maer daerin hebt gij uw bedrogen.

$\frac{12}{10}$80. ˘Ωρε Λψνδεν υαν Σελανδ [2]). Dat de Prins sig met geene klijnigheden behoorden te bemoeien, laten daer de regenten mede omspringen en handelen naar welgevallen, maar in groote saken, daer het op aankwam, moest hij sig laten sien, en dat hebbe ik nog sooeven aen hem gesegt, sey gemelde heer Van Λψνδεν. Doe ik vroeg wat de Prins daerop hadde geantwoordt, sey gemelde heer dat de Prins hem gevraegt hadde: „Hoe sou je dat dan aanleggen"? Antwoort: „Wel, ik soude de voornaemste lieden, die het meeste kennisse van saken hadden, bij mij laten komen, en ik soude in mijn presentie die lieden de materie laten behandelen en debatteren en, dat gedaen zijnde, daer mijn keuse uit doen, en seggen: dat is mijn gevoelen, omme dese of gene geciteerde redenen, die ik het wig-

---

1) Ore Piek.

2) Ore Lynden van Seland (Zeeland). De schrijver moet hier bedoelen den heer van Blitterswijk, ofschoon hij dien gewoonlijk als „den representant" aanduidt: de heer Dirk Wolter van Lynden, zijn broeder, was gezant in Zweden.

1780.

tigste oordele, en daer sal ik op werken"; vervolgens soude ik de principaalste uit de respectieve provinciën bij mij ontbieden, houden die voor mijn besluit, gegront op de redenen, die mij het overtuigenst waren voorgekomen, en aen hun soude ik dan op 't ernstigste recommanderen de saken dien conform in hunne provincie te dirigeren, want te zeggen: dat wil Holland niet, dat wil Zeland niet, is maer gekheydt, sij moeten dan alle wel willen soo als hij wil ..... Wat mijne provincie Zeland aengaet, sal ik se hem alle besorgen, daer maake ik mij sterk voor, en dat hebbe ik hem dese ogtent nog gesegt; ook hebbe ik al sedert enige dagen geschreven hoe het er hier gestelt was, ten einde dat sij nopens 't een en ander verwittigt zijn ..... Want hier te willen knooien, dan dese dan gene horen, altoos in twijffeling blijven, met sijne miserabile Hollandsche ridderschap werken, daerbij misschien nog niet eens d'eenparigheydt sal konnen krijgen, en met die voor den dag te willen komen, dat sal allerbedroefst zijn" ..... „Maar wat soude er dan moeten geschieden"? was mijn vraeg. Antwoort: „Seggen, ik wil geen grof spel spelen, ik wil een spel van commerce blijven spelen, en daer kan ik het bij houden en bij 't andere niet, ... want dat is maer kinderagtig gesegt, aen mij bijvoorbeelt: Hollandt wil dit niet, aan een ander wederom: Zelandt wil dat niet. Als hij eens sijn partij wel neemt, en sooals ik sooeven sey, dan moeten sij alle wel volgen" ..... „Maer", repliceerde ik, „diegene, die ons nu overal hinderlijk zijn, denke ik dat wij reets bewijsen van hebben dat sij ons selfs geen spel van commerce sullen laten spelen, maer vandaeg ons de fiesjes afnemen, morgen de caerten confisqueren, — en wijders, sey hij, heer Van Ληνδεν, selfs het hele tafeltje omver smijten — wat dan begonnen"? Waerop hij, heer Van Lynden, sulks met een lagje beantwoordede. Vervolgens gong gemelde heer voort met te seggen: „Waerom gene schepen naa de West-Indiën gesonden? Waerom die hier in de havens laten leggen? Zij zijn in gereetheydt, en ontbreekt er wat victualie, die kan men se naasenden". De reden daervan vragende, soo sey gesegde heer: „Daer wil Amsterdam

1780.

niet aan. Geelvink [1]) sal er evenswel nu over spreken". Mijne verwondering daerover tonende en hoe onbegrijpelijk mij sulks voorkwam, sey hij: „Ik mene er niettemin goede reden toe te hebben om 't te geloven". Tusschenbeyde sey gemelde heer nog: „Mijn buurman (den hertog) hout sig quasi stil, maar die moest nu goeden raad geven, want het is niet genoeg te seggen: dat moest anders wesen, dat deugt niet &tc., hij moest dan mij weten te seggen hoe 't behoorde" .... Enfin, 't slot was, dat sedert 2 à 3 jaren men continueel de saken sag in een staat van onbegrijpelijke inconsequentie en geïndetermineertheydt.

*Ωρε πρινσιπιο [2]). Sprekende van sekere comedie, daer de naem van vergeten ben, ... dog waerinne een man [van] jaeren wierde gerepresenteert in een gesantschap te sijn, die in [3]) jongeling onder sijn toesigt hadt om deselve steets te dirigeren, soo sey Sijn Hoogheydt: „Dat stuk is vrij goed, en soo een man diende wij jegenswoordig ook wel te St. Petersburg te hebben, omme onse lieden daer te bestuuren". Even daernaa sey de Prins mij: „Raad, wie dat thesaurier der stad Utregt is geworden". Antwoort: „Ik hoopte Daunis". „Jaa", sey de Prins, „hij is het, maar wat sullen daer d'andere (Pesters) van seggen"? Ik haalde mijne schouders op en lagte eens. S'anderdaegs op 't cercle van H. K. H. sprak mij de Prins weder aan en sey: „Nu is Daunis thesaurier geworden, wat sullen de magnaten nu seggen? Die sullen wel kwaad wesen"? Ik antwoorde alleen met een lagje en sey: „Uw Hoogheydt spot met mij en met de saak teffens".

*Ωρε Λαρρεη [4]). Toens aen gemelde heer verhaalde mijn gesprek, gehouden met de raidpensionaris van Hollandt,

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.
2) Ore principis.
3) Lees: een.
4) Ore Larrey.

1780.
en het antwoort door die heer aan mij gegeven, soo sey gemelde heer De L(arrey), dat nu kwaede opinie hadde van te sullen reusseren nopens 't geen mij een paer dagen geleden hadde gesegt, namelijk omme hem, raidpensionaris, te permoveren tot het inrigten van een advis of resolutie voor de ridderschap van Hollandt, die daerhene soude gaen, omme onse ministers in Ruslandt te authoriseren niet tot afwijsing der geproponeerde conventie, maer tot acceptatie van deselve, dog teffens met instantie dat bij onse acte van accessie enige meerdere sekerheydt wierde bepaalt nopens onse vaste possessiën buiten Europa,— wanneer ik seyde dat, ofschoon gemelde raidpensionaris sig soo stijf en ernstig nopens dat stuk uitdrukte, ik nogtans enige twijffeling behielde nopens de waere mening van gemelde heer, en of niet verscheide redeneringen van hem meerder in vertoningen dan in opregte ernst bestonden? ..... 'T gunt gemelde heer De L(arrey) minder scheen te denken als ik, zeggende: „Als hij uw dat gesegt heeft van te bedanken voor sijn pen te lenen en dat hij uw soo kortaf heeft geantwoort, dat men al te Engelsch is, en dat het sijn schult niet is, dan vrese ik", sey de heer De L(arrey) ..... „dat hij niet te overreden sal sijn. Want is 't waer dat den hertog al te Engelsch is, hij, raidpensionaris, is misschien wat sterk tegens hun ingenomen en bijsonder ook tegens York gepiqueert. En soo hij stantvastig sig soo gedraegt als hij sig tegens uw gehouden heeft, dan sal het nu à couteau tiré wesen met den hertog, en dan beklage ik mijn arme prins" ..... Ik wijders voortgaende met aan de heer L(arrey) te recommanderen van, niettegenstaende mijn gesegden, evenswel te willen tenteren omme, in presentie van de Prins of sonder Sijn Hoogheydt, den raidpensionaris te spreken en te horen wat hij soude seggen aen hem, heer De L(arrey), wanneer die hem op gelijke voet onderhielde, dat selfs een argument meerder konde allegueren, 't gunt ik vergeten hadde, namelijk de interpretatie van Denemarken opsigtelijk desselfs tractaet van 1670 met Engeland, 't welke, indien Rusland sulks wiste en admitteerde, merkelijke verandering in de saak (volgens mijn gering

1780.

oordeel) toebragt ..... Waerop de heer De L(arrey) sey: „Dat is waer, en ik kan uw authenticq seggen dat St. Saphorin, minister van Denemarken alhier, dese omstandigheydt woordelijk heeft gecommuniceert aen den koning van Sweden, toens die nu onlangs hier was". Naderhant sprak de heer De L(arrey), dat Rouse hem geschreven hadde dat hij niet op de landdag [1]) wilde komen, dog dat de Prins hem hadde laten versoeken sulks wel te willen doen, omdat er dan iemant konde wesen, die de saken wat in ordre hielp behandelen. Vroeg mij ook of ik niet eens aen hem, heer De L(arrey), schrijven soude, dog ik excuseerde mij daervan, om redenen.....

Ὥρε Πιεκ [2]). Dat de Prins hem gisteren gesegt hadde, dat elk sijn ligt in de provincie van Gelderlandt moeste volgen, dan, dat hij, Prins, wel lijden mogte dat Piek schreef en te kennen gaf wat het gevoelen van Sijn Hoogheydt was, namelijk om wat meerder sekerheydt te obtineren; dat ook de ridderschap van Holland met de Prins van datselve gevoelen soude wesen, dog dat de grote steden seer waerschijnelijk anders daeromtrent dagten &tc. ..... Wanneer ik aen Piek sprak van 't sentiment van de raidpensionaris, soo seyde hij: „Ik gelove nooit dat hij in waerheydt denkt sooals hij spreekt, maar integendeel, dat hij in sijn hart sal blijde zijn dat de andere provinciën anders denken en doen als Hollandt".

13/10 80. Ὥρε Λαρρεη [3]). Dat de Prins gisterenogtent vroeg de secrete stukken, van St. Petersburg gekomen, hadde laten ontbieden omme die te gebruiken. Hij, heer De L(arrey), deselve tegens twaalf uuren s'middags of wat daerover hadde terug ontfangen, met een billetje daerbij, houdende:

---

1) Namelijk van Overijsel.
2) Ore Piek.
3) Ore Larrey.

1780.

„Monsieur, je vous r'envoie les pièces cy-jointes, dont j'ay fait l'usage que j'en avois besoin", meerder niet..... Een ogenblik daernaa verder in de conversatie komende begreep ik uit gemelde heer De L(arrey) dat den ambassadeur van Engelandt gisterenogtent vroeg, dat is te seggen lang voor de gewone audientien, ook bij de Prins was geweest, sulks mij niet onwaerschijnelijk voorkomt, dat de Prins om die reden de bovenstaande stukken hadde ontboden omme des te pertinenter en overtuigender met gemelde ambassadeur daerover te spreken, en dat ook d'heer De L(arrey) mij daerom beyde die omstandigheden quasi soo confidentelijk mededeelde. Want gemelde ambassadeur daegs te voren nog al eene audientie bij Sijn Hoogheydt hadde gehadt. Ook was toens, te weten Woensdag den 11, den Franssche ambassadeur insgelijks nog al lang bij de Prins geweest. Waerbij komt, dat de Prins mij gisterenavond op 't cercle van H. K. H. naa 't spel accosteerde en mij aen 't oor sey: „In de toekomende week sal ik uw misschien schrijven en iets toesenden, waerin je sien sult mijne wijse van denken nopens de saak, sonder dat ik nogtans iemant wil generen. Vindje dat goed"? Waerop een buiging maakte, sonder verder iets te seggen, om reden dat er verscheyde menschen rontom ons stonden, en dat ik oordeelde, wanneer de Prins konde voorsien dat men niet tegens sijn sin soude resolveren, gelijk het seer waerschijnelijk was, Zijn Hoogheydt dan beter dede de respectieve leden van selfs te laten begaan.

"Ωρε πενσιονάρισ Υισσερ [1]). Dat de raidpensionaris van Hollandt gistereogtent eene lange audientie bij de Prins hadde gehadt, en dat volgens sijne informatie het er seer warm hadde toegegaen, dan, dat meende er iets gevonden soude zijn, waerdoor een eenparigheydt in Hollandt stonde te komen. (Des ik denke dat veelligt het ontbieden der Russische secrete stukken hierboven gemelt daertoe heeft konnen dienen, namelijk omme met de

1) Ore pensionaris Viss(ch)er (van Amsterdam). Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

raidpensionaris en van der Heim daerover te spreken). Voorts in conversatie komende over de grote saak, vroeg hij, pensionaris, mij, hoe ik daeromtrent dagte, waerop antwoordede even gelijk eergisteren aan de raidpensionaris hadde gedaen. Dan, gemelde heer meende dat, als hij er voor sijn particulier moeste over oordelen, geene swarigheydt soude maken omme daerinne te komen, sooals die lag..... Waertegens ik mijne argumenten van den 11 deser aan de raidpensionaris repeterende, bijsonder die door gemelde heer Visscher selfs geoppert waren, namelijk de inconsistentie van 't Russische rijk, de regering van een vrouw &tc., alle welke saken mijne motiven (dagte ik) versterkte, omme enige meerdere sekerheydt te vragen, die dog, hoe opregter men het meende, te minder kwalijk konde worden genomen, voorts aen gemelde heer versekerende dat, konde men het in Hollandt met de Prins eens worden, ik niet twijffelde of de rest soude wel gaan, dan, dat daerop, en daerop alleen, moeste mutueel gewerkt worden, gelijk ik aen d'heer raidpensionaris insgelijks hadde gebeden en gesegt.....

Dat ook nog die Deensche interpretatie van haer tractaat mij seer verveelde, dewelke mij voorkwam een konkelarij te wesen, daer Rusland niet in behoorde te geven, of, soo sij 't dede, alsdan een bewijs soude opleveren, dat al het opgegeve werk niet seer suiver was..... Dit debatteerde gemelde heer met te seggen, dat Denemarken dog nog hout, nog hennip &tc. immer vervoerde, des daeraan ligt konde renuncieren, en of het dan niet genoeg was, dat én Sweden én Denemarken de neutrale protectie guarandeerde, vermits dog de rest ideal was, waerop repliceerde sulks soo niet te denken, aengesien bij contracterende bondgenoten, steunende op voorgeschrevene conditien, die hijliglijk en eenstemmig moesten worden gemaintineert, oversulks dat contrabande voor elk contrabande moeste wesen, sonder particuliere uitsonderingen, want dat wij dan ook met Engelandt sodanige uitsonderingen soude konnen maken, wanneer misschien alle steenen van aenstoot van die kant uit den weg waren geruimt.....

1780.

Wijders wilde gemelde heer een millioen te St. Petersburg spenderen, vermits dog alles door corruptie wierde behandelt, bijsonder ook hier, soo hij meende. En opsigtelijk de raidpensionaris convenieerde hij mede, dat niet altoos evenveel staet op te maken was. Friesland, meende hij, soude met Hollandt stemmen. Nopens Zeland hadde Lynden de representant hem gisteren seer voldaen, dus niet begreep hoe of van waer de wind daer waeide. Maer ik vroeg: „Sal men met een meerderheydt, veel min met een minderheydt ter generaliteit durven concluderen"? Dus al nog bij mij vast blijft dat er in Hollandt moet gewerkt worden op eensgesintheydt, sullende het dan verder wel gaen.

Eyndelijk sey nog gemelde heer Visscher, dat vandaeg uit het admiraliteits-besogne stonde te komen een raport, door Van der Heim opgestelt nopens de grote saak, waerin hij, Van der Heim, beweerde, dat hij soo klaer als het dagligt was hadde bewesen, dat er in de conventie van Ruslandt eene algemene guarantie lag opgesloten, dan, dat hij, heer Visscher, er aen twijffelde, vermits het niemant hadde mogen sien, dat selfs seker was dat de fiscael Boreel er nietwes van weten soude voor dese ogtent dat het stonde in het gemelde besogne voor te komen. Dat voorts hetselve besogne soude worden gecontinueert en dat niet voor aenstaende Donderdag op de saak selve soude worden geresolveert.

Een half uur daernaa de heer De L(arrey) sprekende en hem over dese bovenstaende conversatie onderhoudende, soo sey mij gemelde heer, dat gisterenavondt de heer Van der Heim bij hem was geweest, en nopens de grote saak hadde gesegt het volkomen eens te wesen met hem, heer De L(arrey), namelijk omme onse ministers te St. Petersburgh te gelasten van te declareren dat, volkomen vertrouwen stellende in de versekeringen van 't hof van Ruslandt gedaen, en in 't bijsonder overtuigt van de grootmoedige denkenswijse van H. Keyserlijke Majesteit, H. H. Mogende, sij heeren [1]) ook souden acce-

1) De woorden „sij heeren", later bovengeschreven, moeten vervallen.

deren in de geproponeerde conventie, dan, dat teffens moesten insteren dat bij d'acte van accessie (geconsidereert de situatie en innerlijke gesteltheidt van de Republicq) het 8e articul der conventie enigermate wierde geëclaircisseert &tc. .... [1]).

Dus, dat wel soude konnen wesen dat er ietwes gevonden wierde of reets gevonden was, waeruit een eenstemmig gevoelen konde resulteren, 't gunt met mij van herten wenschte en verlangde. Voorts dat nu dagte, dat misschien tot voorsegde einde op gisteren door Sijn Hoogheydt opgemelde secrete stukken waren gevordert. Dat het ongelukkig waere te sien dat wantrouwen, dat er over en weder plaats hadde, want dat in gemoede konde seggen hoe de Prins, die hij, heer De L(arrey), soo dikwerf sag en in die ogenblikken, dat desselfs hart voor hem (soo als men segt) open lag, dat er niemant meer gepiqueert en gestoort was tegens de Engelschen als de Prins selve, maer dat hij, Prins, oordeelde sulks niet te moeten te kennen geven aen andere (bijvoorbeeld aen die van Amsterdam &tc.), die reets sterk genoeg tegens die natie vooringenomen was &tc. ..... Waerop remarqueerde, hoe men (sig stellende in 't cas van de stadt Amsterdam) ook al soo kwalijk aan hun niet konde nemen, dat zij wat agterdogt voededen, gemerkt de ijver, die sij bespeurt hadden in Sijn Hoogheydt telkens wanneer er enig geval van eclat was gebeurt, bijvoorbeeld dat van de commodore Fielding, toens de Prins, allerhevigst zijnde, wilde convoyeren &tc., 't gunt terstondt verflaauwde. Vervolgens dat men in de Republicq meer dan eenmael hadde gewenscht en gesegt, hoe men eene alliantie met de Noordsche Mogentheden behoorde te soeken, dat daerop de Keiserin van Ruslandt uit eyge beweging zijnde aengekomen, men thans nopens dat werk scheen terugge te willen gaen, ... en dat sulke en soortgelijke inconsequentien agterdogt bij hun baarde, want dat sij precies

---

1) Dit „eclaircisseeren" betrof nog altijd de guarantie van de possessiën in en buiten Europa.

1780.
als de raidpensionaris in een verbeelding waren, dat men door dese nieuwe swarigheden alleen sogte het werk in Ruslandt, soo men segt, in het riet te stuuren. Waerop de heer De L(arrey) seyde: „Dat moeste niet wesen en dat konde ook de intentie niet sijn, maer 't wantrouwen alleen scheen het kwaed te veroorsaken". Wanneer ik daeromtrent observeerenderwijse vroeg: „Wie daer anders oorsaek van was als den ἕρτογ, qui, suivant l'aveu de monsieur de L(arrey) luy même, souffloit chaud et froid de la même bouche, en die overal sijne emissarissen hadde, om, soo ras hij eensgesintheydt bespeurde, daertegens te konnen werken, ten einde alleen meester van de persoon van de Prins te blijven, en opdat er nietwes geschiede mogte dan dat door zijne handen gong, en daer hij (sig agter het scherm houdende) evenswel aan de Prins op konde seggen: dat hebbe ik uw besorgt, of dat hebbe ik tegens gehouden &tc." ..... Al 't gunt gemelde heer De L(arrey) niet tegensprak.

$17\frac{3}{11}80.$ Bij de Prins ter audientie zijnde, seyde Sijn Hoogheydt mij: „Op uw ontfange brief nopens de nadere bedenkingen van gecommitteerden tot den staet van oorlog konde ik niet wel anders antwoorden als ik gedaen hebbe, want van het gevoelen zijnde als ik mij én bij mijn advis én in mijn brief geuit hebbe, konde ik, door heeren gecommitteerden ter generaliteit (conform die bedenkingen) mijn sentiment gevraegt wordende, aen deselve niet wel anders antwoorden als dat er tegens was. Voorts soude ik minder gehadt hebben tegens die secrete authorisatie bij eene afsonderlijke secrete resolutie, was het niet dat men thans nergens 't secreet kan of wil bewaren, en oversulks wanneer men, conform die idées, aan 't hof van Rusland nader hadde geïnsteert omme meerdere versekeringen, sonder welke men niet sluiten konde, soo was 't seker dat gemeld hof seer ras soude hebben geantwoordt: „Gij kunt uw houden sooals gelieft, wij weten dat gij een secrete resolutie hebt om desnoodts te sluiten, en dus kunnen of willen wij gene meerdere versekeringen geven

1780.

als die aen de twee andere mogentheden sijn gegeven". ..... Waerop antwoordede: „dat sulks onse schult niet was, want dat wij d'eerste ware geweest, die sterk geïnsteert [hadden] tot het beramen van middelen ter voorkoming van diergelijke abuisen &tc., ... voorts, dat de verdere door ons voorgedragene swarigheden waerlijk soo waren getilt en geagt geweest bij verre de meeste leden van 't besogne, jaa dat, mijn sentiment mede daerover gevraegt zijnde, ik opregtelijk hadde moeten verklaren dat, soo de alliantie door onse meerdere vergingen soude konnen worden afgebroken, ik sulks ten uitersten apprehendeerde en hetselve niet gaarn voor mijn rekening soude hebben genomen, te meer niet, omdat men gene de minste versekeringen hadde wat Engeland in soo een cas opsigtelijk ons soude willen doen &tc.". ..... Hierop viel mij de Prins in en seyde: „Dat argument van uwlieden is ook sonder replique, en dus kan ik seer wel bevroeden dat daerinne swarigheydt is gevonden, dog ik, oordelende dat men geen declaratie vooraf moest laten gaen voordat de conventie onderling was getekent en dat men duidelijke explicatie heeft, konde dus ook niet anders doen dan te persisteren bij mijne overtuiging &tc.". ..... Wijders vroeg de Prins: „Ben je niet verwondert geweest van de resolutie van Overijssel? [1]) De stadt van Swol heeft sig daer gesignaleert, Rouse heeft daertoe veel gecontribueert &tc.". .... Waerop reflecteerde dat, Sijn Hoogheydt niemants gevoelen hebbende willen generen, ik nog al begrijpen konde dat, om meer bovengeroerde redenen, iemant, en bijsonder de heer Rouse, swarigheydt hadde gevonden omme te risiqueren dat door 't afbreken der negociatie die alliantie soude konnen te niet lopen &tc..... Waerop de Prins mij ten eersten toeviel met te seggen, dat ook soo dagt van Rouse dat, soo hij het gedaen hadde, 't uit overtuiging was geschiedt ..... Dan, dat de griffier Fagel terstondt aen de Prins hadde geraden omme

---

1) Deze resolutie en die, welke in de andere gewesten rakende de accessie tot het neutraliteits-verbond genomen werden, vindt men in de Ned. Jbb. 1780, p. 1017 vlgg.

1780.

hem, Rouse, uit de regeering te setten, dan, dat Sijn Hoogheydt sulks tegengesproken hadde met te seggen, dat op die voet als een dispotijk souverain soude handelen en niet als een stadhouder..... Wanneer ik de vrijheydt nam te observeren dat, als Sijn Hoogheydt soortgelijke raad wilde volgen, ik voorsag dat de Prins veelligt oneindig meerder oppositie stonde te ontmoeten, buiten en behalven de berispingen deswegens, selfs dat, bijaldien 't ongeluk hadde dat mij soo ietwes gebeurde, namelijk dat Sijn Hoogheydt, naa het vooraf gedeclareerde, deswegens moeielijkheydt toonde, ik misschien Sijn Hoogheydt prevenieren soude met te bedanken voor mijn post, als voelende op die wijs nog aengenaem aen Sijn Hoogheydt, nog nuttig aen 't publicq, nog voldoende voor mij selve te konnen wesen ..... Wijders seide de Prins dat Fagel ook gesegt hadde, dat Sijn Hoogheydt elk sonder onderscheydt, die tegens sijn gevoelen was, behoorde te dimitteren, al waeren het de eyge vrienden van hem, Fagel, noemende onder anderen ook sijn schoonzoon Zuylen, die hij NB. dagte dat nog in 't eerste lidt bij ons geplaatst was [1]), en die hij wilde dat de Prins insgelijks dimitteren soude, soo hij van ander gevoelen was als Sijn Hoogheydt. Ook wilde hij, Fagel, dat, als de conclusie nopens het Russische werk tegens het sentiment van de Prins uitviel of genomen wierde, dat Sijn Hoogheydt in soo een cas ter vergadering moeste paroisseren en aldaer desselfs protest doen aentekenen &tc. NB. alle dese woelingen van de griffier en het niet reusseren van hem in desen, mitsgaders ook nog het verkeerde effect, dat de productie der stukken gevonden bij Laurens [2]),

---

1) Johanna Catharina Fagel was in 1771 gehuwd met den heer Willem Réné van Tuyll van Zuylen. Deze was sinds 1776 lid van de Utrechtsche ridderschap. Tevoren had hij zitting in het eerste lid der Staten. Zie Naamregisters.

2) De stukken nl. rakende een concept-handelsverdrag met de Amerikaansche Koloniën, overgebracht door Henry Laurens, maar in handen van de Engelschen gevallen. Zie Verv. op Wag. i. a. 1780, pag. 422 vlgg. en Res. Staten van Holland, 20 en 25 Oct., 3, 23, 29 en 30 Nov., 14 en 21 Dec. 1780.

hoe solemneel ook sulks geschiedt was &tc., ... kan seer gemakkelijk aanleiding gegeven hebben aan York, met overleg van de griffier (die even violent is), omme die fulminante memorie op den 10e deser maand aan H. H. Mogende te representeren, dan, dat de Prins sulks improbeerde, 1°. om reden dat de bondgenoten, derselver ligt volgende, daerinne niet behoorden te worden tegengegaen, 2°. dat de Prins wel, als stadhouder ter vergadering komende, voorstellen konde doen, maer dat sijn kwaliteit hem tot niets meerder authoriseerde, want dat geen representatif meende te hebben omme aldaer protesten te konnen doen aentekenen &tc., dog dat het griffiertje somtijts soo ijverig was, dat men haast soude seggen dat het er wat leuterde. Over 't geheel merkte ik, dat de toon van de Prins oneindig veel nam en ontleende van die van den hertog, namelijk met veel toe te geven, omme sagtjes en indirectelijk te vernemen en te ontdekken waer iemants gevoelens heengaan.

Met de raidpensionaris, sey de Prins, was Sijn Hoogheydt het nopens het Russische werk veeltijts oneens, sonder daerom nogtans desselfs sentiment te willen reprocheren. In Amsterdam scheen men stout op derselver bericht, want sulks al hadden laeten drukken en alomme versenden met het wapen van de stadt daerboven. Dog nu soude Zijn Hoogheydt ook de bijlagen laten drukken [1]), want dan was het een bij het andere. Over 't motif van die démarche van Amsterdam sprekende, en de Prins sig uitende alsof iets diergelijks naauwelijks bekend was in de historie van ons landt, soo nam de vrijheydt van te citeren 't geval in den jaere 1684 met de papieren van seker heer Hoofdt van Amsterdam &tc. [2]), waerop de Prins repliceerde met te seggen dat, met al het respect dat schuldig was aen

---

1) Met het „bericht" wordt de verdediging van het ontdekte concepttractaat door de Amsterdamsche regeering bedoeld, met de „bijlagen" het concept zelf en de daarbij gevonden compromitteerende stukken en brieven.

2) Het geheime overleg van Amsterdam met den Franschen ambassadeur D'Avaux. Zie Wag. dl. XV pag. 179 vlgg.

1780.

Koning Willem, die daet geensints approbeerde, jae oordeelde dat sulks verre buiten sijn magt was gegaen ..... Toens citeerde ik de voorbeelden onder Fredrik Henrik van den jaere 1638 omtrent het provianderen van de stadt Antwerpen door die van Amsterdam [1]), ofschoon Fredrik Henrik andersints Antwerpen soude hebben vermeestert, ... en van 1652 en 54 opsigtelijk Cromwel &tc. [2]), besluitende dat in trouble tijden gelijk nu, bijsonder als Engeland met Vrankrijk in oorlog was, onse situatie soowel als de oorspronk van ons welsijn en bestaen, namelijk de commercie, medebragten dat wij in onaengename omstandigheden geraakten, en voornamelijk opsigtelijk Engeland, als de grootste rivaliteyt met ons op 't stuk der commercie voedende, waertegens (mijns oordeels) alleen konde opwegen innerlijke harmonie en eensgesintheydt, vermits wij thans door onse verdeeltheden in de handen werkten én van den minister van Engeland én van Vrankrijk, die, soo lang sij ons daerinne konde aanhouden, ten voordele van hunne meesters werkten ..... Dat ook Amsterdam beweerde alleen in eventum te hebben geconditioneert, namelijk soo wanneer America door Engeland soude zijn voor independent verklaert, dog dat niet klaer, maer alleen ingewikkelt toonde dat Engeland de Republicq van alle commercie alleen wilden uitsluiten. Waerop de Prins remarqueerde: „dat niet geloofde dat de Engelsche commissarissen precise die last hadden gehadt, maer wel om alle natiën indistinctelijk uit te sluiten en die voor sig alleen te behouden" [3]). Dan, waeromtrent de vrijheydt nam te observeren, dat sulks niet seer waerschijnelijk scheen, om reden dat, bijsonder

---

1) Gedurende het beleg van Antwerpen door Prins Frederik Hendrik bleek het dat de belegerden door de Amsterdamsche kooplieden voorzien werden van kruit en lood enz. Zie Wag. dl. XI, pag. 268 vlgg.

2) De onderhandelingen over een „nauw verbond" met Engeland, en daarna over de zg. acte van seclusie. Zie Wag. dl. XII, pag. 208 en 320 vlgg.

3) Namelijk bij de onderhandelingen van het Engelsche hof met de Amerikaansche koloniën over een „accommodement", in 1778.

1780.
ook wegens die uitsluiting, de onenigheden tusschen Engelandt en America waren begonnen, dat het ook Vrankrijk nog Spanjen niet wel konde gelden, omdat, America met deselve reets een verbont hebbende aengegaen, sij die niet konden uitsluiten, sulks 't in effecte moeste geoordeelt worden op ons te sijn gemunt, of die gehele commissie moeste men denken dat maer voor de leus was worden afgesonden, 't gunt de Prins seyde te geloven dat soo geweest was, namelijk om de Americanen maer op te houden en te sien of men door geld, beloften of andere middelen, verdeeltheydt onder hun konde bewerken.

Nopens 't Russische werk was ook de Prins in sterk pourparler geweest met den Franschen ambassadeur, die aan de Prins soude gesegt hebben dat, vermits Hollandt nu voor de accessie was, de andere provintiën nu apparent dat voorbeelt volgen souden, immers dat de Prins daer niet tegen soude werken in gemelde provintiën? Antwoordt: „Dat Sijn Hoogheydt niet wiste wat in de overige provintiën soude worden besloten op dat stuk, dat elk soude laten oordelen sooals die voor 't welsijn van 't land 't best dagte, maer dat meende dat men een eerlijk man konde zijn en nogtans op die materie van een verschillende gedagten wesen" ..... Dog waerop die ambassadeur hadde gesegt sulks niet te menen. Waerop de Prins repliceerde: „dat van sijn doen en laten alleen verantwoordelijk dagte te sijn aan God en aan den Staat", ... voelende dat moeielijk werd over dit propoost. Van Wieling sprekende sey de Prins, dat die gaarn over 2 jaren de generaliteits-rekenkamer wilde hebben, dan, dat men hem nu gewoon was in H. H. Mogende, dus 't best misschien ware dat hij daer nog wat bleef. Waerop ik nietwes antwoorde.

$\frac{4}{11}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat Wieling sig tegens hem, heer De Larrey, hadde geuit nopens de ontdekking, gedaen opsigtelijk

1) Ore Larrey.

1780.

de stad Amsterdam [1]), alsof die stadt daerdoor in 't crimen van hoogverraad was gevallen en oversulks deswegens behoorden te worden gecorrigeert op 't allersterkst &tc, dan, dat gemelde heer De Larrey hem hadde getragt neer te setten en hem de saak onder een ander oogpunt te doen beschouwen, waerinne met moeite was geslaegt.

Dat York tegens hem, heer De Larrey, ook gesegt hadde, met betrekking tot de Overijsselsche resolutie [2]), dat Rouse, als daerinne de handt gehadt hebbende, een faquin was. Waerop de heer De Larrey al lacchende geantwoordt hadde aen York: „C'est vous qui dites cela", en nog eens bij repetitie 't selfde, sonder daer meerder over te spreken. Voorts dat de πρινσ swak, vacillerent, sonder fermeteit en wel eens inconsequent was, dus sig in de jegenswoordige tijden niet altoos even wel gedroeg; ook in andere klijnigheden en beuselarijen gaf, dat beter was gelaten *a*). Dan, dat de gront van sijn hart goed was, waervan tot bewijs strekte de conversatie, die met de Koning van Sweden hadde gehadt, wanneer die hem hadde willen persuadueren, dat sijn magt hier in de Republicq tot een hoger top konde brengen als die was, gelijk sulks ook behoorde te doen, want dat nu bijsonder in Hollandt te afhankelijk was van sommige leden, dog dat in sodanig cas sig met Vrankrijk soude moeten liéren, die hem, πρινσ, in haer belangens siende, daer wel toe helpen soude, 't gunt te vergeefsch bij andere was te soeken.

---

a) Vergelijk ook al dese conversatie met het gebeurde hiernaa op den 10e deser, namelijk met opsigt tot die sterke memorie van de heer Yorke, en dan kan men opmaken dat hij, ambassadeur, merkende te sullen echoueren nopens de Russische negociatie, nu alles hier in rep en roer wil brengen, en dat daertoe al terstont autorisatie van sijn koning heeft gevraegt.

---

1) Namelijk van de onderhandeling met de Engelsche koloniën in Amerika.

2) Zie deze resolutie (dd. 26 October) in de Ned. Jbb. pag. 1026 vlgg. Zij strekte tot accessie, d. i. toetreding tot het verbond van gewapende onzijdigheid, overeenkomstig de resolutie van Holland dd. 19 October.

1780.

Dan, waerop de πρινσ soude geantwoort hebben dat, bijaldien iemant in de Republicq hem sodanige raad hadde gegeven, hij die voor sijn grootste vijandt soude hebben aengesien. Dat magts genoeg hadde omme goed te doen, dat geen vinger breedt meerder begeerde, jaa dat, wilde men die aen hem offreren, hij daervoor bedanken soude, want dat oordeelde, soo hij, πρινσ, sodanige meerdere magt al voor sig self aennam, sijne kinderen naderhant daerdoor ongelukkig soude maken ..... Dan, dat de Prins moeielijk was geworden, doe de Koning van Sweden hem dat propoost hadde gehouden, en dus dat discours afgebroken hadde. Voorts seyde hij, heer De Larrey, dat het thans seer difficile en onaengename tijden waren, vermits men overal woelde om 't geen den eenen dag of bij den een was bewerkt geworden, den anderen dag of bij den anderen wederom te breken, sulks men naauwelijks wiste wat voor waerheydt wat voor logen te houden, ook uit dien hoofde, dat men wijnig of geen staat op de menschen konde maken. Dat sig in allen desen nogtans feliciteerde, om reden dat in verscheyde deser netelige omstandigheden nog al het geluk hadde gehadt de πρινσ neer te setten en te calmeren in gevoelens, die andere violente menschen hem hadden ingeboesemt, onder andere de griffier Fagel, die allerijverigst en selfs onvoorsigtig op dat stuk was ..... Dat thans wenschte, dat de onderscheyde gevoelens nopens de Russische negociatie in het secreet besogne konde worden geconcilieert, namelijk dat men bij een nieuwe last de plenipotentiarissen autoriseerde omme ampelder guarantie te versoeken [1]), dog, die absolutelijk niet konnende obtineren, alsdan bij eene secrete last te authoriseren omme te mogen sluiten of accederen, dog die moeste de griffier niet opstellen, omdat niet gaarn soude sien dat de saak afgebroken wierde. Zulks mijne gedagten insgelijks geweest zijnde, waren wij het volkomen

1) Namelijk ook die van de „possessiën buiten Europa". De Russische staatslieden, met name graaf Panin, hadden beweerd dat in het veelbesproken achtste artikel van het ontwerp-verdrag die guarantie duidelijk genoeg was uitgedrukt.

1780.

eens. Uit 't gantsche beloop deser ontmoetingen scheen het, alsof de πρινσ nog verwondert nog rouwig soude zijn, zoo de conclusie viel tot de accessie, dat ook minder geraakt scheen over de pas van Amsterdam als men meende. Dus dat de solemnele overbrenging der stukken, soo in de vergadering van Hollandt als ter generaliteit, misschien meer moet worden geattribueert aan de hevigheydt van de griffier, en omme niet in 't oog te geven bij den Engelschen ambassadeur, als uit een motif van eyge overtuiging. Dan, 't singulierst in dese is de houding van den hertog.

Ωρε Ταν δερ Γοεσ [1]). Dat de raidpensionaris seer sijn best hadde gedaen omme de Prins af te raden van die gevonden stukken rakende de stadt Amsterdam óf ter vergadering van Hollandt óf in 't generaliteits-besogne te brengen, dog dat de Prins er niet aan hadde gelieven te defereren ..... Dat een ieder nogtans dagte dat de Prins door die pas meer verloren nu hadden dan gewonnen, gemerkt het désaveu soo algemeen niet konnende verkrijgen als wel wenschte, soo was het beter geweest het niet te beginnen als al, geswegen dat in 't publicq de stadt Amsterdam in genen delen sterk wierde gecondemneert ..... Voorts, dat de pensionaris Nederburg van Rotterdam [2]) seer wel over die saak stadts-sentiment hadde uitgebragt met te seggen dat, in plaatse van sijne medeleden (al hadden die uit ijver voor haere belangens al eens wat verre gegaen) soo sterk aan te vallen of te berispen, men veel beter soude doen in critique tijden als dese te werken op harmonie, eendragt en confidentie, als door dissensien en onderlinge tweedragt sig buiten staat te stellen van iets goedts, voordeligs of nuttigs voor de Republicq te kunnen uitvoeren &tc. ..... Ook hadde burgemeester Huigens aan hem, Van der Goes, gesegt dat, soo men dese aanbod van Rusland verwaerloosde,

1) Ore Van der Goes.

2) Mr. Herman Nederburg bekleedde den post van pensionaris der stad Rotterdam sinds het jaar 1769. Zie Naamreg.

1780.

hij niet wiste waer 't dan henen soude gaen, dat ook sulks aan de Prins selfs hadde gesegt. Ook had borgemeester Huigens [1]) naderhant aan de Prins gevraegt of het berigt van Amsterdam nopens de gevonden papieren hadde gelesen. Antwoordt: „Jaa". Dog doe voegde gemelde borgemeester er nog bij: „Heeft Uwe Hoogheydt se *wel* gelesen"? .....

$\frac{5}{11}$80. Ὦρε Λυνδεν den representant [2]). Dat NB. uit de mond van de raidpensionaris van Hollandt hadde, dat Gallitsin soude gesegt hebben hoe men in Ruslandt wel wiste en ook niet afkeurde de separate negociatie van Denemarken met Engelandt opsigtelijk 't tractaet van 1670, en dat dus den inhout van den brief van onse ministers te St. Petersburg niet voor egt moeste worden gehouden. Dat het gehele Russische werk door de Fransschen geintrigueert en bewerkt wierde, dat Rusland ons vervolgens taliter qualiter soude helpen en naderhant hondert uitvlugten soude soeken, sulks wij dan veelligt aen Engelandts hoon souden blootgestelt zijn, die hij seker was dat ons terstont op 't lijf soude vallen, want sulks al lang in de sin hadde gehadt, 't gunt de Koning nog, als relatie tot de Prins hebbende en geen meerder rusie soekende, sooveel mogelijk hadde tegengehouden &tc. ..... Waerop reflecteerde, dat insgelijks meende hoe de Engelsche sulks al lang hadden willen in 't werk stellen, maar dat die wil immers bewees, dat het niet de Russische alliantie precise was die hun daertoe permoveerde, maer wel de wangunst nopens de commercie en de lust omme sig ten kosten van haere naburen te dedommageren, vragende wijders wat sekerheydt de heer Van Lynden meende te hebben, dat sij ons evenswel niet alle tort en afbreuk souden aandoen, ofschoon wij de accessie wijgerden, waervan reets menigte voorbeelden waren. En wat dog wij dan

1) Mr. Willem Huygens, heer van Honcoop, sinds 1768 herhaaldelijk burgemeester.

2) Ore Lynden den representant.

1780.
wederom van de sijde van Vrankrijk te wagten hadden? Eindelijk dat, in die alliantie komende onder betragting van een suivere neutraliteit, wij nietwes deden waerover Engeland sig soo min konde formaliseren als Vrankrijk of Spanjen, en dat, omme verandering of alteratie in een tractaet te brengen, sulks soude behoren te geschieden wanneer er vrede is gemaakt en niet eerder, om gene der mogentheden te indisponeren. Dit antwoordt gaf ik aen gemelde heer Van Lynden, omdat sijne provinciale resolutie en ook sijne conversatie bijde te kennen gaven omme met Engelandt nopens verandering in 't tractaet van 1674 te handelen.

$\frac{6}{11}$80. Bij de Prins ter audientie komende seyde mij Sijn Hoogheydt al straks: „De Groningsche resolutie nopens het Russische werk is gekomen en bevind sig conform die van Overijssel, zulks uw provinciale resolutie daer nu niets toe doen sal, vermits de conclusie thans voor de accessie moet vallen; ook komt dat nu beter in het Friessche presidie als in het uwe ..... Enfin, ik wete niet wat het beste is, ten minsten sal men nu niet konnen seggen dat ik de advisen geforceert hebben, en daeromme is het misschien al beter soo. Ik hebbe mijn sentiment gesegt, dog sonder iemant te dwingen".

„Iddikkingen [1]) schrijft mij dat hij sijn best genoeg hadde gedaen, dan, dat hij niet konde reusseren, uit hoofden dat sijn tegenpartij in de provincie ook dese gelegentheydt waernam (hem siende van dat gevoelen) daerin tegen te vallen". Voorts erkende de Prins al nog dat, bijaldien Engeland maer enige versekeringen hadde willen geven van ons niet te sullen mishandelen en ons te doen jouisseren van ons tractaet, Sijn Hoogheydt al soude gedaen hebben wat in sijn vermogen was om de provincien te persuaderen, ten einde geen recours tot de Noordsche mogentheden te nemen. Dat door 't geval van de heer Fielding met de schout-bij-nagt van Bijlandt sij Engelschen haer

1) De Groningsche gedeputeerde ter generaliteit A. W. C. van Iddekinge.

1780.

saken hier te lande oneindig hadden verergert, en gemaakt dat men nietwes haast meer in haer voordeel konde uitrigten, dat sij daerdoor Amsterdam en Vrankrijk in de handt hadden gewerkt, te meer omdat men gemenageert hadde van geen hout onder het convooy te laten gaen, 't gunt apparent bij 't vervolg altoos soude plaats hebben gehadt, en waerdoor sij alles verkregen wat sij konden verlangen, vermits Vrankrijk sonder hout geen schepen konde bouwen, ofschoon die hennip, touw, ijser &tc. bekwam. Dat over dat geval van Fielding onlangs York nog hadde onderhouden, dan, dat die de saak defendeerde". Wanneer repliceerde, dat sulks evenswel moeielijk was goed te maken, immers dat de antwoorden en recusatien soo onregtvaerdig als bespottelijk waeren, want hoe men dog konde goed maken dat wij moesten geoordeelt worden in dat cas te hebben geattaqueert, daer men ons convooy met gewelt ophielde, visiteerde en wegvoerde? 'T gunt alles toestemmende sey de Prins: „De heer York, de Engelsche en de Engelschgesinde alhier bekenne wel, dat ik 't een of ander in hun faveur hebbe soeken te bewerken in de Republicq, maer dat is volgens haer niet genoeg, sij willen nog hebben dat ik de saken met gewelt doordring en dwing, dat ik naar Amsterdam moeste gaen, in den raid aldaer komen en vertonen de beswaeren, die ik hadde tegens 't gevoelen van Hollandt en bijsonder van de stadt Amsterdam, enfin, beletten op allerley wijse dat hun sentiment niet prevaleerde &tc. ..... Dog toens ik daer niet in wilde toestemmen en mijn credit niet wagen, toens souteneerden men, dat ik indirectelijk sogte souverain te worden van dit landt, en daeromme maer de saken soo liet lopen ten einde, als er oorlog kwam, dan mijn kans op die wijse waer te nemen. Dat heeft mij de griffier genoegsaem verbotenus eens afgevraegt, of ik souverain wilde worden, omdat ik in alle die fraaie idees van hem niet wilde geven *a*).

---

a) Vergelijk dit alles NB. met de pas van de heer York van den 10en deser.

1780.

Dit nogtans voorsie ik, dat Engeland, nae ons gedane declaratie, ons op 't lijf sal vallen en, ons eene goede neep gevende hier of daer, dan het geschreeuw sal komen, en men van die sijde, daer men thans het meest ijvert, wederom sal soeken vrede te maken met Engeland, van wie dan waerschijnelijk vrij minder avantagens sal konnen worden verworven als het wijnige dat men nu soude behoeven te sacrifieren". .... Waerop alleen reflecteerde, dat mij nogtans voorkwam, dat Engeland seer onvoorsigtig soude doen met ons te beoorlogen, want sulks Vrankrijk in de hand was gewerkt, en met opsigt tot de souverainiteit meende ik, dat Sijn Hoogheydt die nimmer behoorde te soeken, want dat, nog meerder authoriteit verkrijgende als besat, dan ook meerder verantwoording hadde. Dat ook (hoe hoog geplaatst), als een mensch zijnde, aen erreurs konde onderhevig wesen, te meer daer niet altoos volgens sijn eygen ligt konde beslissen, maer, somtijts raad nodig hebbende, die raad insgelijks feilbaer was. Des het mij voorkwam én sekerder én aengenamer voor Sijn Hoogheydt te moeten wesen van de respectieve leden der regering en der onderscheide provincien, die elk hunne bijsondere belangens hadden, te konnen consulteren in het stuk van gewigtige pointen hun concernerende, als in qualiteyt van dispoticq of souverain te ageren, 't gunt ook nimmer in een constitutie of Republicq als d'onse op den duur plaats konde hebben. .....

In allen desen stemde de Prins toe en seyde, dat ik wel wiste hoe Sijn Hoogheydt daeromtrent dagte, vermits sig meermalen op dat stuk aan mij hadde geuit, en dat daerbij al nog persisteerde. Wanneer ik er nog bijvoegde dat op die voet, als hiervoor gerept, namelijk dat de Engelsgesinde de Prins wilde persuaderen meer magt te gebruiken of sig aen te matigen omme hun sentiment en interest door te dringen, de Fransschen de Prins egaal ook wel soude raden misschien van sig meerder autoriteit aen te matigen, en Sijn Hoogheydt daerinne hulpe aan te bieden, ten einde hunne partij daerdoor te sterken &tc., ... antwoorde mij de Prins: „Dat is mij

ook al van die kant indirectelijk niet lang geleden gedaen, maer ik hebbe het van de handt gewesen, denkende een vaderlander te moeten sijn en blijven, en nog ter contemplatie van d'Engelsche nog ter faveure van de Franssche de Republicq te moeten wagen". 'T gunt seer approberende de vrijheydt nam van te seggen, hoe ik meende gepersuadeert te sijn, dat het welsijn van het landt en dat van Sijn Hoogheydt steets gepaert gingen, en dus synonyma waeren. ..... Even te voren met de Prins over Lynden den representant sprekende, die in 't aenstaende besogne over de Russische saak de conclusie wilde tegenspreken &tc., soo sey Sijn Hoogheydt: „dat sulks maer chimères waren, dat het nu te laat was, dat, in soo een cas, de vorige resolutie niet moeste sijn genomen geweest en Zeland selfs niet in 't aannemen der 5 articuls hebben geconsenteert [1]) (gelijk de griffier Fagel Van Citters hadde doen doen), dat ook Hollandt, en bijsonder Amsterdam, nimmer daerin soude toestemmen, en wat het dan dog soude wesen? Dat nu, op de blote ridderschap naa, geheel Hollandt daer was ingekomen, soo ook Vriesland, Overijssel en Stad en Landen, des alle pogingen tevergeefsch soude wesen, omdat souden souteneren thans alleen de form met meerderheydt wierde geconcludeert en niet de saak selve, die reets lang geleden besloten was".

Nopens de Hollandsche stemmen sey Sijn Hoogheydt nog, dat bekende het wat singulier te lijkenen dat de ridderschap alleen van sijn gevoelen was geweest en alle de steden tegen, dan, dat nog wel enige steden (van N.-Hollandt namelijk) in sijn sentiment soude hebben kunnen overhalen, vermits die hem selfs gesegt hadden dat, als zij maer door iemant waeren gesproken geweest, sij anders souden hebben gevoteert, dan, dat de grote

---

1) De „vijf artikelen" vindt men in de Ned. Jbb. van het jaar 1780, pag. 834. Zij bevatten de hoofdvoorwaarden, die door Rusland voor het verbond van gewapende onzijdigheid waren voorgesteld, en die nader, op het verzoek van Zweden, door de Russische regeering waren toegelicht.

1780.

steden alle voor de accessie zijnde, Sijn Hoogheydt geprefereert hadde daeromtrent stille te sitten.

$17\frac{8}{11}80.$ "Ωρε γριφφιερ Φαγελ [1]). Dat de raidpensionaris van Hollandt aen hem, griffier, selfs hadde gesegt dat, aan den ambassadeur van Vrankrijk gevraagt hebbende of sijn hof soo absoluut daerop stonde dat men uit de Republicq scheepstimmerhout naar Vrankrijk voerde &tc., ... daerop met een vrage geantwoordt hadde, namelijk of hij, raidpensionaris, hem sulks uit last dan uit sig selfs conversatiesgewijse vroeg, die, daeromtrent gerepliceert hebbende dat het maer gespreksgewijse was, den andere soude geantwoordt hebben: „Andersints soude ik er over aan mijn hof geschreven hebben", tonende daerdoor dat tenminste gene positive last hadde van sig daeromtrent sterk te interesseren, sulks de griffier wilde seggen, dat die onbepaalde gevraegde convooyen meer het werk van de stad Amsterdam was als directelijk van Vrankrijk ..... Ook sodanige reflexie maakte gemelde griffier opsigtelijk de begonne correspondentie van de stadt Amsterdam met de Americanen, namelijk A° 1778, toens Amsterdam bijsonder sig versettede tegens het treden in een conferentie met den Engelschen ambassadeur over den inhout van 't tractaet van 1674, waertoe hij sig bij memorie hadde aengeboden, 't gunt gemelde griffier dede voorkomen als een gevolg van 't voornemen van gemelde stadt omme met Engeland in geen onderhandeling hoegenaemt te treden, maer wel met de afgevalle colonien *a*). Dat hij voorsag, die stadt niet anders sogte dan eene provocatie ad populum, vermits alles thans gedrukt wierde; dat het nu nog maer saaken raakte, dog dat het eerlang waerschijnelijk de personen selfs soude gelden &tc. .....

---

a) Zie en vergelijk de conversatie van den 10e deser met den heer Yorke.

---

1) Ore griffier Fagel.

1780.

Waerop repliceerde, sulks ons van onse overbuuren waerschijnelijk was overgewaait, en dat meende diergelijke saken soo lang moesten duuren als onse innerlijke onenigheden plaats hadden, die mede niet stonde op te houden soolang er gene meerder moderatie en redelijkheydt bij ons in 't oog wierde gehouden, want dese die weg insloeg, gene wederom de tegenstelde, alle soovele voorbeelden, die men in de Republicq sag gebeuren telkens wanneer Vrankrijk en Engeland in oorlog waren.

Van een andere sijde hoorde ik, dat de raidpensionaris soude gesegt hebben aan de Prins: soo hem in dit werk nopens de Russische negociatie liet begaan en niet tegen ging, dat hij, raidpensionaris, dan in andere gevallen de Prins wederom ten kragtigste helpen wilde, veelligt namelijk nopens dat der gevonde papieren bij den gewese president Laurens. Ook het drukken en dessemineren van alle de secreetste saken schijnt de raidpensionaris uiterlijk te favoriseren. Voorts het gesegde aen Lynden van Blitterswijk nopens de negociatie van Denemarken met Engeland, dat Rusland sulks soude approberen, 't gunt nogtans aen mij geheel anders te kennen gaf, toont een dessein van inconsequentie of van verwarring nopens de serieuste saken, die doet twijffelen aen de opregtheydt van sijne wijse van denken .....

Ὦρε πρινσιπισ [1]). Dat, als Heiden en Brandsenburg in 't eerste lid thans t'Utrecht waren geweest [2]), sij ongetwijffelt met hunne confraters souden hebben gedissentieert nopens het raport op de negociatie met Ruslandt, want dat Heiden sterker Franschgesint was als iemant, sedert dat hij aen 't hof te Berlijn was, want gemeld hof was insgelijks Fransch. Dog bijsonder omdat sijn maitresse, eene Grappendorff, ook van die smaak was, volgde hij die stiptelijk naa, zulks men sag, 't gunt schandelijk

---

1) Ore principis.

2) De heeren Van Heyden—Reinestein en Van Heeckeren van Brandsenburg waren beiden nog geëligeerden, maar door hunne functiën te Berlijn en te St. Petersburg afwezig.

genoeg was, hoe dat amourrettes of nog erger oorsaak waren dat men dese of gene partij nam. Waerop de vrijheydt nam te repliceren, dat diergelijke voorbeelden (ofschoon niet te prijsen) nogtans meer gesien waren, bijsonder in Vrankrijk onder meest alle de koningen, dog dat het op 't geheel probeerde, „que souvent les grands événemens se doivent aux petites causes".

Sprekende wijders over 't geval van mijn oom, die uit het eerste lid was gedimitteert &tc., ook mijne terughouding &tc., soo sey Sijn Hoogheydt, dat sulks veelal aen De Bak was toe te schrijven, die alles regeren wilde, dat de ridderschap daerdoor toens slegt stont bij de princes, dog dat sulks nu niet meer soo was. Waerop antwoordede, dat evenswel gemeld corps sig niet seer te beroemen hadde, want dat alle beneficien haast aen andere wierden gegeven, en dat die ordre thans soo talrijk was dat er drie à vier stil moesten sitten [1]). Waerop Sijn Hoogheydt sey, dat er evenswel gene andere meerder als gequalificeerdens meende in te setten. Waerop ik sprak, hoe mij gesegt was van Haersolte en van Nagel [2]). Daerop antwoordt: „Van d'eerste wete ik niet, dog van de twede sou misschien konnen wesen" *a*).

Wijders ging ik voort met te seggen hoe dat evenswel

---

a) Zie Lettres Hollandaises pag. 219, Lettre d'un bon patriote à l'auteur des lettres Hollandaises, La Haye Septembre 1780, die seer sterk sijn. Item, La cour des trois rois.

---

1) D. i. zonder commissie moesten blijven. Over deze uitdrukking, alsmede over de volgende: „gequalificeerdens", zie Inleiding op dl. I.

2) Er is in 1780 geen andere aanstelling van personen van deze namen te vinden dan die van Jhr. Anne Willem Karel van Nagell, heer van Rijnenburg en burgemeester van Zutphen, tot de commissie in de O. I. C. en van Jhr. Willem van Haersolte heer van Yrst tot lid van de Gedeputeerde Staten in het kwartier van de Veluwe voor de Ridderschap. Of deze heeren de bedoelde zijn is geenszins zeker, maar in elk geval moet op eene zaak uit 1780 worden gezinspeeld: het jaartal van een der aangehaalde pamfletten bewijst dit. Het is mij niet gelukt die in de bekende catologi en verzamelingen te vinden.

1780.

meende, sonder hoogmoet gesproken, dat de ridderschap, als een pasje nader bij Sijn Hoogheydt, ook wel enig voorregt boven een ander mogte genieten, geswegen dat ook het interest selve van de Prins sulks scheen te vorderen, omdat de ridderschap, permanent zijnde, nog al invloed in de regering konde bekomen ..... „Dat is soo, sey de Prins, en 't is de ridderschap alleen die geconsidereert behoort te worden, want de rest is niemendal" ..... Nopens mij selfs de Prins mij voorts nog onderhoudende, soo sey ik dat, sonder Verelst [1]) en de heer Larrey, ik ongetwijffelt alleen soude sijn gepasseert in de ridderschap, 't gunt, als d'enige originaire familie uit de provincie, des te harder soude sijn geweest, omdat ik genoodsaakt daerdoor was en ook mijn partij genomen hadde het land te quitteren, 't gunt mij thans of in dese tijden vele onaengenaemheden soude hebben voorgekomen &tc., ... waerop de Prins repliceerde: „Ik ben blijde dat sulks niet gebeurt is en dat wij uw nu hier hebben".

Nog in de hiervoor bovenstaende conversatie met de griffier seyde mij Sijn Ed., dat de raidpensionaris met hem hadde gesproken over de presenten, die er aan de ministers in Rusland soude moeten worden gegeven bij het sluiten der aenstaende conventie, op de voet als d'andere mogentheden hadden gedaen, namelijk Sweden en Denemarken en vice versa, welke presenten soude belopen tot eene somme van 60 à 70 m. gulden te samen, te vinden uit de post der defroiementen, 't gunt de raidpensionaris ook soo hadde begrepen, sulks die gratificatien nog al een sommetje stonden te belopen, zijnde daervan voor de heer Panin gedestineert een doos ter waarde van ruim 14 m. gulden.

$\frac{9}{11}$80. In de audientie bij Sijn Hoogheydt seyde mij die vorst hoe, een brief hebbende ontfangen van Iddikkinge, gelijk ook den hertog, in die van den hertog sig een postscrip-

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

tum in 't neerduitsch hadde gevonden, dat bij de brief aen Sijn Hoogheydt hadde moeten wesen, waerover excuus vragende aen de Prins tegelijk daerbij voegt dat, de post op sijn vertrek staende, hij geen tijt hadde sulks te veranderen. Bij die brief sloeg hij voor dat, geconsidereert er drie provincien souden wesen voor de accessie met Ruslandt en drie tegens die accessie, of nu nog niet goed soude zijn dat die van Groningen hunne gedeputeerde ter generaliteit gelasteden, onaengesien haere ingebragte resolutiën op dat werk, de conclusie bij meerderheydt tegen te spreken, en dat point dus te seggen gelast te wesen van te moeten overnemen. Dog dat Sijn Hoogheydt daer tegens was, denkende dat die saak thans moeste blijven soo als die stondt. 'T gunt ik seer approbeerde, om reden dat, soo er nu verandering op dat stuk kwam, men het vast op Sijn Hoogheydts rekening soude stellen. Opgemelde brief van Iddikkinge soo singulier ingerigt zijnde, meende Sijn Hoogheydt dat hij, Iddikkinge, misschien een knip hadde gehadt doe hij se geschreven hadde. Voorts seyde Sijn Hoogheydt, sprekende over de bekwaemheydt of onbekwaemheydt van den jegenswoordigen koning van Vrankrijk en over de talenten van den Keyser: „Laat ik je eene les geven: Il ne faut jamais croire ce qu'on vous dit des grands seigneurs, ni en bien ni en mal". Naderhant over wijle den heer van s'Gravemoer [1]) sprekende, verhaalde mij Sijn Hoogheydt dat die in de jaere 1747 door de griffier Fagel sijnde aengesproken over de promotie van den Prins van Orange, Sijn Hoogheydts heer vader, gemelde heer van s'Gravemoer hadde geantwoordt: „Neen, mijnheer de griffier, als ik een meester wilde hebben, dan neme ik liever de koning van Vrankrijk, die kan mij beschermen, en den andere niet. Nogtans s'anderdaegs kwam de heer Van Wesel [2]) bij gemelde heer Van s'Gravemoer om hem te seggen dat, bijaldien hij geen partij koos, den Prins van

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.

Oranje tegens sijn wil en dank soude worden geproclameert, en hij dan veelligt van alles verstoken soude wesen, waerop gemelde heer Van s'Gravenmoer terstondt naar de Prins toeging en sonder enige difficulteit sijn stem aan de Prins offereerde. Fagel een uur daernae komende, en aen de Prins verhalende sijn wedervaren met s'Gravenmoer, soo antwoordede Sijn Hoogheydt: „Hij gaet soo straks van mij vandaen, hebbende mij sijn stem geoffreert", 't gunt de griffier Fagel niet wijnig frappeerde. Nopens de zoon van s'Gravenmoer, den tegenswoordige heer Van Maasdam, die sig met de Prins in 1743 of 44 te Frankfurt bevond, en dat gemelde Prins verscheyde officiers te gast hadde genodigt, soo durfde hij bij de Prins niet gaen eeten, omdat hem sulks in de Republicq somtijts tort mogte doen. ..... Waernae de Prins seyde: „Alle die lieden hebben nogtans fortuin gemaakt en seer sterk jegenswoordig, ook soo de Boetselaers, is 't niet waer"? Waerop repliceerde van jaa, en dat op 't punt ware geweest daer nog bij te citeren bij ons de Pesters, bijsonder de gewese collonel &tc. ....

Naederhandt over de gewese raidpensionaris De Wit sprekende, avoueerde Sijn Hoogheydt de bekwaemheydt van die man, dog teffens oordeelde de Prins, dat hij al te gepassioneert was geweest tegens het Huis van Orange. Over Van Hoey [1]) sprekende wist de Prins, dat die, ofschoon geensints Oranjesgesint, nogtans hadde gewettigt, volgens de toenmalige constitutie der regering, de attaque of invasie van Prins Willem de twede op Amsterdam, als sijnde naderhand, te weten naa den jaer 1651, de stedelijke regten of privilegien eerst meerder bevestigt. Over de stadt Dordrecht sprekende wist mij Sijn Hoogheydt te seggen, dat die eygentlijk nu onlangs sig sterker hadde geuit in faveur van Amsterdam opsigtelijk die correspondentie met de Americanen als Haerlem, dat men dus suspecteerde of niet enige regenten van die stadt geweten hadden van die geheyme onderhandeling,

---

1) Abraham van Hoey, gezant in Frankrijk in 1727 en volgende jaren.

1780.

en wel in 't bijsonder de heer Van de Wall [1]), die, ofschoon bekwaem, nogtans hoofdig was, jaa die sig aan 't hoofdt van de Franssche cabale in die stadt hadde geset, dat hij ook een van de drie was, die eene visite van danksegging bij den ambassadeur van Vrankrijk hadde afgelegt naa 't intrekken der edicten &tc.

Naa het discours over de raidpensionaris De Wit, die op sijn 19 jaer reets pensionaris was, soo sey de Prins, dat ook naderhant de provincie van Hollandt wederom kwalijk hadde gedaen aan sijn heer vader te wijgeren de militaire posten, waeromme die solliciteerde, en voorts de blote naem van eerampten, omme daerdoor aan 't gemeen te tonen dat men de Prins van alles niet versteken wilde, ofschoon men dagte de voorname magt in hande te moeten houden, — op welke wijse men, politiquelijk handelende, met de Prins hadde kunnen capituleren. Insgelijks ook in Gelderlandt, alwaer men, ofschoon de Prins er stadhouder was, nogtans wijgerde sekere uiterlijke eervertoningen aen te doen, bijvoorbeeld de Staetewagt verboden d'honneurs te bewijsen, schoon de Prins, te gast genodigt, expresse die wagt twee driemaal op dien dag voorbij moeste gaan, 't gunt in 't oog van 't gemeen stak, alwaeromme sij sulks hadde moeten voorkomen en veel liever allerley uiterlijke beleefde vertoningen hebben bewesen, omme des te geruster de effective magt te konnen behouden. Ook deden sij eene offerte, dog bedongen alvorens dat de Prins er voor bedanken soude moeten. Dat de graef Van Randwijk [2]), die het meest tegens de Prins in die provincie hadde gewerkt, d'eerste was geweest, die in 1747 het compliment aan de Prins hadde moeten maken van s'landtswegen. Dat de brief, die door de Staten van Hollandt was geantwoord aan Engeland op de notificatie van 't huwelijk van de Princes-roiaal met de Prins zijn heer vader, singulier was ingerigt,

---

1) Zie aant. 1 op pag. 98.

2) De beide graven Steven en Otto Derk van Randwijk waren, resp. sinds 1720 en 1725, lid van de ridderschap in het kwartier van Nijmegen.

1780.

sijnde die van 't opstel van den raidpensionaris Van Slingelandt en inhoudende een felicitatie, dog soo getourneert, dat bij 't slot seyden hoe hoopten en verwagten dat die princesse, in de Republicq komende, de constitutie, sooals die thans was, soude helpen maintineren en voorstaan, vermits H. E. Groot Mogende daerinne niet gaarn verandering soude sien komen of toebrengen.

Dat in Utrecht, toens de Prins sijn heer vader aldaer studeerde, meerder beleeftheydt was bewesen, schoon geen titul daar besat; dat de militaire wagt ordre hadde d'honneurs te doen &tc., sulks reden hadde omme deswegens content te wesen, 't gunt ik ook meende van mijn ouders en vrienden te hebben gehoort, selfs dat mijn oom dikwerf sig sterk hadde geuit tegens Milan, Burman &tc., dat sij niet ernstig hadden geinsteert op s'Princen promotie als generael. „Jaa", sey de Prins, „Rechteren, Quint en ook De Pesters dagten toens heel anders". [1]) „Evenswel", antwoorde ik, „siet men die laatste thans bij aanhoudentheydt alles naer hunne sin verkrijgen". „'T is waer", sij de Prins, „maer met de gewese collonel correspondere ik in 't geheel niet, hoe komt dan dog zijne influentie soo groot, of 't mogt door sijn broer wesen, dat hij mij door die liet onderhouden en in sijn belangens ondersteunen".... In 't begin der conversatie ook over den Engelschen ambassadeur sprekende sey mij Sijn Hoogheydt, dat wel wenschte die ook wat voorsigtiger was in sijne maniere van spreken, want dat continueel opgaf van te willen vertrekken, sulks gekkelijk en onvoorsigtig was..... Dat Sijn Hoogheydt hoopte dat de Engelschen niet ongeraden genoeg soude sijn om ons den oorlog aen te doen, want sekerlijk sulks voor haer schadelijk konde uitvallen &tc..... Dus over 't geheel scheen de Prins thans die oorlog minder te apprehenderen als voormaals. Van lord Stormont seyde Sijn Hoogheydt, dat hij geen vriend van de Republicq was, nog minder Sandwich, die een slegte vent was.

---

1) Zie over al de genoemde personen: Reg. op dl. i. vv.

1780.

$17\frac{10}{11}80.$ De heer York, bij mij komende omme aan mij eene memorie over te geven [1]) in de allersterkste bewoordingen, houdende klagten tegens de stadt Amsterdam en bijsonder tegens den pensionaris Van Berkel &tc. ..... vroeg mij gewoontenshalve naa mijne gesontheydt, en ik daerop antwoordende met teffens te seggen mij aan 't uiterlijk voorkwam de heer Yorke insgelijks welvarende [te zijn], mij lief was sulks te mogen sien &tc. ..... Waerop gemelde ambassadeur repliceerde: „Oui monsieur, pour autant que le corps puisse être bien, quand on n'a pas l'esprit en repos", en daerop vervolgde hij, heer York, dog met ijver en wat wrevelmoedigheyd: „dat die papieren rakende Laurens, die hij onlangs ordre hadde gehadt aan de Prinsstadhouder over te geven, dat hij die nog niet terug hadden ontfangen". En tusschen sijne tanden sey hij: „Ce benêt (de Prins) les a gardé, et, entre nous, je ne sçai où il les à laissé, mis, ou egaré, à peine pourrai je en avoir copie à present, car ou on ne les trouvera pas à present, ou le conseiller-pensionnaire les a". Toens seyde hij mij, dat 't hem leed dede, naa 28 jaren hier in 't landt te sijn geweest en nog wel een dousijn jaren meerder in emplooy, nu sig soo sterk te moeten uiten, en te seggen 't geen, wegens de vreemde en ongehoorde toedragt van saken in de Republicq, de Koning sijn meester sig genoodsaakt hadde gevonden bij die memorie te exprimeren. Dat wel wat eerder soude bij mij sijn gekomen, dan, dat alleen bij sijn oude vriend de griffier Fagel was geweest, 't gunt hem wat opgehouden gehadt. Wijders over de saken sprekende, waren wij het dan wat oneens, dan wederom eens, wanneer bij het schijden hij, ambassadeur, mij de handt gaf en toevoegde: „J'espère monsieur, que le dicton latin se vérifiera avec nous, savoir: amantium irae amoris redintegratio est. Nader-

---

1) De heer Van Hardenbroek was weekpresident van H. H. M. vergadering. De memorie, inderdaad in buitengewoon sterke bewoordingen vervat, vindt men in de Res. S. G. dd. 10 Nov., p. 847.

hant in 't griffierskamertje komende, gehielde sig die alsof er niets van wiste, nogtans op 't laast avoueerde hij dat York even bij hem was geweest, dog dat hij de memorie niet hadde gesien. De raidpensionaris, die memorie horende lesen, lagte met een lag van verontwaerdiging. Lynden-Zeland dagt: men moeste die beleeftijtshalve overnemen, dog de raidpensionaris meende dat het genoeg was die commissoriaal te maken; nogtans wierd deselve bij alle de provincien overgenomen. Lynden van Zeland seyde aen den heer van Wadenooyen [1]) hoeseer hij aan York hadde afgeraden die memorie te presenteren, dan, dat hij met sijn dolle kop, kwaed zijnde, daervan niet hadde willen afsien. Tusschenbeyde vroeg ik aen den raidpensionaris of hij niet wiste, of van die saak ietwes aen de Prins bekent was. Antwoordt: „Neen, maer den hertog sal er wel van weten". En toens sprak hij aan Quarles [2]) van eene cotterie, dog dat konde ik niet wel verstaan. NB. Woensdag is er een diner bij York geweest van de freule Dankelman &tc., dog of den hertog daer ook is geweest wete ik niet, men meent jaa.

Bij de Prins ter audientie komende, betuigde die er nietwes van te weten, 't gedane seer te improberen, daer bijvoegende dat, hoeseer ook Van Berkel sijne vriend niet was, hij, Prins, aennam hem in desen wel te konnen defenderen. Dat ook de saken van Engeland daerdoor nog meer terug moesten gaan, vermits dese pas olye in 't vuur was gegoten. Dat nu niet wiste wat er van 't désaveu stonde te worden, 't gunt anders op eene goede voet stondt, en dat nog soude hebben konnen begrijpen dat, wanneer wij van sodanig désaveu hadden kennis gegeven aan 't hof van Engeland, dat hof 't selve sterker soude hebben konnen vorderen, dog nu vooraf soo eene

---

1) Jan Walraven baron De Cocq van Haaften, heer van Wadenoyen, van wege het kwartier Nijmegen voor Gelderland gedeputeerd ter generaliteits-vergadering. Zie Naamregisters.

2) Mr. Lodewijk Quarles, van Gouda, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering. Zie Naamregisters.

1780.

memorie te presenteren, wierp alles omverre. ..... Dat nu wel wenschte dat alle onse schepen in gereetheydt waren, ook dat er wederom eene nieuwe aenbouw wierde besloten, dat of eene augmentatie plaats hadde, of dat aen de troupes meerder betaling wierde geaccordeert, vermits door de verloven de garnisoenen, bijsonder in Zeland, naauwelijks half waren voorsien.

De Prins vroeg mij ook hoe de raidpensionaris sig gehielde bij 't lesen van dat stuk, hoe de griffier, over welke laatste Sijn Hoogheydt sig verwonderde dat niet eens bij hem was geweest om Sijn Hoogheydt daeromtrent te prevenieren, 't gunt sekerlijk soude gedaen hebben, met vele bewoordingen van verveellingen &tc., soo het de Franssche ambassadeur was geweest, die soortgelijke memorie hadde gecommuniceert. Ook remarqueerde de Prins dat dit hevige Engelsch addres veel geleken naa de eysch van de admiraal Keppel [1]), die, als hij sig tevreden hadde gehouden met de dimissie van lord Santwich, sulks ten sijnen faveure soude sijn geschiedt, dog niet minder vorderende dan de ontslaging van 't gehele ministerie, toens versettede sij sig alle tegens hem, en doe moeste hij wel succunberen.

Eindelijk, s'avonts bij de heer De Larrey komende, soo was die daerover egaal verwondert, vresende, dat het met Engeland tot eene rupture soude komen, disapproberende voor de rest grotelijks het presenteren van dese memorie, die de Amsterdammers en verdere anti-Anglicanen in de

---

1) Augustus viscount Keppel, tweede zoon van den tweeden graaf van Albemarle, sinds 1770 vice-admiraal, was in voortdurende oneenigheid met lord Sandwich, den eersten lord der admiraliteit. In 1778 werd hij beschuldigd zijn plicht verzaakt te hebben, maar deze beschuldiging werd ongegrond en lasterlijk verklaard. Hij van zijn kant klaagde bitter over de plichtverzaking van de admiraliteit, en verzocht den Koning „niet meer op zee te moeten gaan onder mannen van wie hij geleerd had geen steun te kunnen verwachten". Deze stap, die den Koning voor de keuze stelde tusschen het geheele college en den admiraal, was oorzaak dat hij in Maart 1779 zijn ontslag moest nemen. Zie Dict. of nat. biogr. i. v.

1780.

hand werkte op sijn allerkragtigst, waerover Vrankrijk soude wesen gestigt, en welke memorie, soo die ook nog ingerigt was omme het Russische werk te stremmen, preciselijk het tegendeel soude bewerken en maken dat men geen ogenblik soude durven versuimen omme met de Noordsche mogentheden te sluiten.

'T kwam hem, heer De Larrey, ook niet vreemt voor, dat den hertog van die memorie wat geweten hadde, vermits die niets meer verlangde dan dat de Russische negociatie echoueerde, als tegen sijn sin begonnen en bevordert, dog in sodanig geval, en dese memorie een kwaad effect doende, sooals waerschijnelijk was, soo konde die saak ook wel eens tegens gemelde hertog opereren. Nog dagte gemelde heer, dat de ridder York, auteur van die memorie zijnde, selfs aan sijn hof soude hebben aangeraden omme deselve in dier voegen te doen presenteren, ofschoon sulks seer verkeert was gedaen, en daerom ook er geen kennisse van aan de Prins hadde gegeven, teneinde die te voren in geen embarras te brengen, sooals hij, Yorke aen de Prins dese middag hadde gesegt.

Gemelde heer De Larrey hadde van die saak eerst gehoort bij 't kleden van de Prins, wanneer Bigot [1]) 't was komen seggen, en toens met de Prins beneden in sijn cabinet gaande, toonde de Prins daer insgelijks aan Larrey desselfs verwondering en afkeuring over die saek, seggende: „Nu sal men dienen sig in gereetheydt te brengen &tc." Tusschenbeyde was de Prins eens bij de Princes gegaen omme aan H. K. H. te verhalen 't geen er gebeurt was, en waeromtrent terug bij Larrey komende hadde gesegt: „De Princes denkt er net soo op als UE. en ik". Ook kwam het in de conversatie te passe, dat gemelde heer De Larrey seyde, dat men reden hadde te geloven, dat De Swart met de stadt Amsterdam in particuliere correspondentie was, en dat oversulks niet wel iets secreets hier konde worden gehouden, dat men niet in staat was indirectelijk te St. Petersburg te doen weten.

---

1) De kamerheer. Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

$\frac{10}{11}$80. In de conversatie met de Prins nopens de gepresenteerde memorie van de heer York en over het kwaede effect, dat die waerschijnelijk soude uitwerken, sey Sijn Hoogheydt nog dat het jaer van 1779 lang geheugen soude, en dat om geen lief ding wederom gaarn soo een jaer soude beleven. Dan, dat de Engelsche seer kwalijk hadden gedaen, toens de Franssche edicten in de waerelt waeren gekomen, met uitsondering der stadt Amsterdam, dat sij doe niet egaal edicten deden emaneren, waerbij alle Nederlandsche schepen souden hebben laten varen ongemoeit, uitgesondert alleen die van Amsterdam of van die, die van vrijdom der Franssche edicten jouisseerden. Dat sulks wel gesegt was, maar dat daernaa niet hadden willen luisteren. Dat 't nu te laat was alle dese wegen te willen inslaan, en, bijaldien de Engelschen ons in den beginne hadden doen jouisseren van den inhout van 't tractaet van 1674, en vervolgens getableert op 't tractaet van 1678 en latere ten fine van secours, zij ons daerdoor in verlegentheydt souden hebben gebragt hoe ons te gedragen.

In de conversatie met Yorke kwam hij eens te seggen, soo ik het wel onthouden hebbe, dat de Prins uit goedheydt of goedaerdigheydt de door hem, ambassadeur, overgegeve stukken in de vergadering van Hollandt en in 't secreet besogne van H. H. Mogende hadde gebragt, dog dat de stadt Amsterdam opentlijk glorieerde op haer verrigte in desen; dat hij, ambassadeur, seer wel wiste dat Van Berkel laastmaal nog in de vergadering van Hollandt hadde gesegt, dat men konde doen wat men wilde, dat de Engelsche haer sin niet souden krijgen .....

Dat Engeland ook vrij schip vrij goed soude hebben gelaten, hadde men aan andere behandelingen hier te lande plaats gegeven.

$\frac{12}{11}$80. De heer Slicher [1]) verhaalde mij, dat Yorke thans debiteerde dat hij nog aen

---

1) Mr. Wigbold Slicher, president van het Hof van Holland. Zie Bericht enz.

1780.

de Prins versogt, nog uit naem van sijn meester geinsteert hadde omme alle de bij Laurens gevonden papieren ter vergadering van Hollandt of ter generaliteit te brengen, maer die alleen tot s'Princen particuliere informatie te hebben overhandigt. Dog waerom dan nu soo eene fulminante memorie en bijsonder tegens de stadt Amsterdam voorgebragt? Nopens dese memorie sey mij den raidpensionaris, dat Yorke daerdoor de Prins hadde geëxponeert en ten toon gestelt, want vermits hij de Prins er niets van gesegt hadde, sulks eene merkelijke klijnagting bewees; ook door iemant daerover onderhouden zijnde soude hij enigermate verlegen sijn geworden en alleen geantwoordt hebben: „C'est qu'on sçait que le prince est foible".

$\frac{12}{11}80.$ Ὧρε Δε Λαρρεψ [1]). Dat Yorke, sooeven bij hem zijnde, hem sooveel gesegt hadde, dat hij er het hoofdt vol van hadde en er van aangedaen was: 1°. dat hij, ridder Yorke, hadde gedeclareert sijne memorie uit Engeland te hebben gekregen, met stipte ordre die over te geven sonder er iets bij of af te doen, ook sonder er iets van aen de Prins te seggen, omme die niet verlegen te maken, maer dat men in Engeland gedetermineert was &tc. ..... Waerop de heer De Larrey soude gesegt hebben dat, was hij om raad gevraegt geweest, soo soude hij hebben geraden veel eerder eene memorie te presenteren, waerinne men op eene vriendelijke wijse te kennen gaf, hoe Engeland niet aen H. H. Mogende attribueerde de vreemde behandeling, gebleken bij de onderschepte of gevonde papieren &tc., ... maer veeleer verwagte daeromtrent een volledig désaveu, vermits 't Sijne Brittannische Majesteyt steets aengenaem soude wesen met de Republicq in goede verstandhouding te blijven leven en, daertoe aengesogt, gaarn soude medewerken om de hinderpalen, die er mogten zijn, te helpen uit den weg ruimen &tc..... Waerop York soude gesegt hebben: „Ik hebbe uw raad gevolgt, die gij mij voortijts

---

1) Ore De Larrey.

1780.

gegeven hadt toens ik niet wel was met den hertog, namelijk omtrent ons versoek om de Schotsche brigade [1]), doe ik de raidpensionaris daerover hadde gesproken en aan die expresselijk gesegt dat ik er aan den hertog niets van gerept hadde, dat UE. mij toens berispte en seyde, dat ik er den hertog eerst en niet den raidpensionaris over hadde moeten spreken, ofschoon de raidpensionaris toens goed vondt het evenswel aan den hertog te seggen met 't geen ik er bijgevoegt hadde". Waerop de heer De L(arrey) aan de heer York hadde geantwoordt: „Dat is waer, dat hebbe ik toens gesegt, maer in die tijdt had de raidpensionaris reden omme den hertog te menageren; ook was sulks eene militaire saak, daer den hertog (die toens niet wel met uw was en deswegens nog fulminanter boos op UE., even daerom de saak van de Schotsche brigade, namelijk bij de Prins, heeft doen mislukken), particulier omtrent pretendeert niet buiten gehouden te moeten worden, 't gunt in dit cas van eene gehele andere aert is, want, eene politique saak sijnde en van dat gewigt, konde ik misschien van enige dienst sijn geweest óf aen uw óf aen mijn meester de Prins, misschien aan beyde, want nu sulks de Prins seer moet hinderen daervan niets te hebben geweten, die nogtans bij vele sal worden gesuspecteert het wel te hebben geweten". Waerop York duidelijk repeteerde, dat het den hertog door hem selve hadde geweten (waerschijnelijk laastlede Woensdag al want den hertog toens met de cotterie bij York hadde gegeten), en dat die het aan de Prins hadde konnen seggen als hij het goedgevonde hadde, want dat die insgelijks wiste dat hij, heer Yorke, het aan de Prins nog gesegt hadde nog soude seggen. Zulks te veronderstellen is, dat den hertog self niet gewilt heeft dat de Prins het vooraf weten soude. Of daer nu de reden van sij omme te beletten dat de Prins, alsdan met de raidpensionaris erover sprekende, York misschien soude hebben versogt omme daer nog mede te supersederen, of enige andere, weet ik nog niet.

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1780.

Dan, uit dese gehele toedragt van saken schijnt 't niet onwaerschijnelijk, dat met voorkennisse van den hertog dit werk is aengelegt, veelligt én om de raidpensionaris, was 't mogelijk, én om Van Berkel, én selfs om de grote stadt te doen culbuteren. Maer, vrage ik, sulks reusserende, wat sal er dan van de Republicq worden? En, sulks door soortgelijke ontdekkingen eens echouerende, wat sal er dan van den ἔρως worden?.....

$\frac{13}{11}$80. Bij den Prins ter audientie zijnde, dagte Sijn Hoogheydt, dat ik beter soude doen nog een dag te wagten met het inbrengen van de provinciale resolutie rakende de Russische negociatie, omdat er eene gecijfferde brief van de ministers te St. Petersburg was gekomen, die men nog niet wiste wat deselve inhielt, en 't gunt Sijn Hoogheydt evenswel eerst gaarn weten soude ..... Naderhant de raidpensionaris sprekende, soo seyde mij die dat straks, op 't te kennen geven van de griffier nopens den ontfangst van opgemelde gecijfferde brief, hij seer nieuwsgierig en bevreest was geweest wat dog die brief mogte inhouden, want bijaldien er kwade tijdingen in was geweest, van veranderingen in 't sistema aldaer of afbreking of iets diergelijks, dat alsdan alles hier gedaen soude sijn geweest, en dat in soo een geval de plenipotentiarissen terstont maer hadden konnen terugkomen. Dan, dat nu dese brief nog pressanter was dan een enigen der vorige, dus de saak geen uitstel behoorde te lijden, en dat men nu ook dagte te concluderen ten naastenbij conform het slot van d'Overijsselsche resolutie op dat subject. Nopens dese gecijfferde brief, geaddresseert aen de griffier, sey mij de raidpensionaris: „Daeromtrent ben ik verwittigt door een klijn briefje van Sterrenburg, die mij in diergelijke gelegentheden sulks toesendt in een brief aan sijn moeder geaddresseert" — wanneer mij ook dat briefje liet lesen — „dat vervolgens in 't selve besogne soude inbrengen eene ontfange missive van gemelde ministers, rakende het geven van de presenten, die wel tot ruim 70 m. gulden souden belopen; daerbij kwamen de appointementen voor gemelde

ministers, die misschien nu nog wel wat langer souden moeten uitblijven als men gedagt hadde, want, geen vrede gemaakt wordende, soude men veelligt met Ruslandt soeken een tractaet van commercie te sluiten; ook moesten de versogte copien der tractaten door gemelde ministers nog worden afgeschreven". Voorts nopens de memorie van York, Vrijdag laastleden gepresenteert, dagt men soo schielijk niet te antwoorden, alleen soude hij, raidpensionaris, trachten dese week in Hollandt te doen besluiten, al was het bij meerderheyt, om een désaveu nopens het gebeurde in Amsterdam aen Engeland te doen, 't gunt dan vooraf konde gaen voor het te doene déclaratoir aen de 3 in oorlog sijnde mogentheden, weshalven hij, raidpensionaris, mij versogte nog tot aenstaende Vrijdag te willen wagten met het inbrengen van onse resolutie, ten einde sulks conform bovengesegde plan te kunnen bewerken. En waervan een uur daernaa aan de Prins kennisse gevende, soo antwoorde mij Sijn Hoogheydt: „Al hadde gij mij 1000 ducaten gebragt, konde gij mij geen meerder plaisier doen als met mij dit te seggen", en mij bij de handt vattende drukte die op 't sterkste. „Maer", sey de Prins, „nu sal er uit Gelderlandt en uit Utrecht wat krijgsvolk moeten trekken om de Zeeuwsche plaatsen en ook Hellevoet &tc. te besetten". Waerop antwoordede, dat in dese tijden het swaerste het swaerste moeste wegen.

$17\frac{14}{11}80$. "Ωρε Λαρρεη [1]). Dat, laastlede Sondag nog vrij lang met de heer Yorke hebbende gesproken, altoos hadde gesouteneert en aen hem, heer Yorke, hadde gedeclareert dat, er gebeurde wat wilde, hij, heer De Larrey, personeel een vriend was en blijven soude van hem, heer Yorke. Dog dat nimmer konde goedkeuren 't presenteren van dese laatste memorie, bijsonder met voorbijgang van sijn persoon alsmede van de Prins, die hij, Yorke, insgelijks niet goed hadde gevonden daeromtrent een woord te

1) Ore Larrey.

1780.

spreken. ..... Waerop Yorke seyde, sijne last punctueel hebbende ontfangen omme sulks niet te doen, hij daer aen dus was gehouden geweest. Wijders in discussie van de materie komende, was hij meer dan eens vif geworden, dog daer was het bij gebleven.

Gisterenogtent was de heer De Larrey bij de raidpensionaris geweest (apparent met voorafspraek van de Prins, die NB. soude gesegt hebben niet wel tevreden te sijn dat den hertog niets gerept hadde van die memorie van Yorke, die den hertog gesien hadde en wiste dat laastlede Vrijdag presenteren soude) omme aen de gemelde raidpensionaris twee saken voor te houden, namelijk in d'eerste plaets het désaveu, ten twede het afsenden van 't déclaratoir aen de 3 belligererende mogentheden [1]), nopens welk eerste point de heer De Larrey begon met te seggen dat, wetende hoe de raidpensionaris genegen was omme soo wel s'landts welsijn als dat van Sijn Hoogheydt bevorderlijk te wesen, teffens begrijpen soude, als men daertoe juist niet in precise egale denkenswijse stonde, men alsdan door wat toe te geven aan d'een en aan d'andere sijde ordinair nog al bij den andere wiste te komen, gelijk hier nu (volgens d'heer De Larrey) het geval ook alsoo behoorden te sijn, namelijk dat, met opsigt tot het désaveu, de raidpensionaris aan sijne leden soude moeten doen begrijpen dat, aengesien de meerderheydt in 't groot Hollandsch besogne daer voor was geweest, zulks ook nu bij de Staten behoorden te volgen, temeer omme ook voor te komen het ongunstige effect, dat het doen van het déclaratoir somtijts bij Engeland soude konnen verwekken, vooral soolang er geen désaveu was voorafgegaen nopens een saak, die nu laastlede Vrijdag door eene nieuwe seer sterke memorie was gevordert geworden. Des hij, heer De Larrey, aan hem, raidpensionaris, overliet te beoordelen, wat wesentlijke dienst niet

---

1) Het „désaveu" nl. van de houding der stad Amsterdam in zake het concept-handelstractaat met de Amerikaansche koloniën, en het „déclaratoir" van de toetreding tot het onzijdigheidsverbond.

1780.

hierdoor aan 't landt en teffens aen de Prins stonde te geschieden. Waerop de raidpensionaris terstont hadde geantwoordt, dat ook sulks in diervoegen meende te overleggen, selfs dat bij meerderheydt dagte die saak te sullen concluderen en, soo 't in Hollandt niet ging, dan het ter generaliteit te doen besluiten, dog, om 't désaveu des te gemakkelijker in Hollandt te doen vlotten, meende hij, raidpensionaris, de memorie van de heer Yorke maer niet eens voor te brengen. Waernaa de heer De Larrey ook begon te spreken over het doen van 't déclaratoir, als verlangende dat sulks uitgestelt wierde totdat men alhier versekering hadde van het sluiten der conventie. Waeromtrent de raidpensionaris te kennen gaf, dat wel niet dagte dat men juist soo straks op d'eerste postdag dat déclaratoir soude afsenden &tc..... Dan, de heer De Larrey verlangde daeromtrent wat preciser antwoort, 't gunt nogtans alleen daerbij bleef, dat die afsending wel wat uitstel soude konnen lijden. ..... Waarop de raidpensionaris vroeg, seer tevreden zijnde over die visite, of hij, heer De Larrey, ook nog iets hadde te vragen, wanneer, de heer Thulemeier [1]) komende, soo ging de heer De Larrey weg, aan welken heer Thulemeier de raidpensionaris seer de éloges maakte van de heer De Larrey, 't gunt nogtans beter was gelaten, omdat, sulks ter ooren van den hertog komende, seer kwaad effect doet, want die visite, bij den raidpensionaris gedaen, was geschiedt buiten kennis van den hertog.

$17\frac{15}{11}80.$ De raidpensionaris mij heden aensprekende seyde mij door de Prins te sijn onderhouden, teneinde al nog de conclusie nopens het Russische werk tot aenstaende Maendag te willen uitstellen, om reden dat Lynden van Zelandt liever weg wilde wesen (gaende Vrijdag uit Den Haeg) als present bij opgemelde conclusie te sijn, waer tegens sijne heeren mede-gecommitteerden Van Citters

---

1) De Pruisische gezant.

1780.

&tc. een sterk protest meende in te brengen, en waeromtrent liever niets mede te doen hadde. Sulks om gemelde reden hij, raidpensionaris, daerinne toestemde, mits die conclusie maer was geschiedt voor de aenstaende vergadering van Hollandt. Voorts sey mij opgemelde raidpensionaris nog, dat hoopte het werk van het désaveu toekomende week in sijn provincie klaer te krijgen, dog dat mij in de uiterste confidentie iets hadde te seggen, waervan geen misbruik moeste maken, omdat hij selfs sulks nog moeste verantwoorden bij sijne principalen, namelijk dat, omme de Prins thans enigermate uit de verlegentheydt te redden, waerinne die vorst sig bevondt, soo met opsigt tot het désaveu als tot het doen van het déclaratoir, dit laatste point niet soude geschieden als precise op de ses weken van den daeg der geformeerde conclusien. Dat, vermits Hollandt die propositie in het besogne niet konde doen, deselve door Overijssel soude geschieden, en den eersten heer van 't besogne, daervan verwittigt zijnde, alsdan de conclusie op die voet soude formeren, namelijk dat vastelijk bepaalt wierde het déclaratoir aan de 3 hoven te doen, dog teffens dat 't selve déclaratoir niet soude geschieden als precise op de ses weken.

$\frac{17}{11}80.$ Ὧρε Λαρρεη [1]). Over dese bovenstaende conversatie met de heer De Larrey sprekende, seyde die mij dat sulks alles het resulta[e]t was van de visite, die laastleden Saturdag bij gemelde raidpensionaris hadde afgelegt, en alwaer onderling was overlegt de saak in bovengemelde voegen te sien te schikken. Dog nopens het formeren van de conclusie op aenstaende Maandag, ofschoon de raidpensionaris mij sulks gisteren positif gesegt hadde, en dat de Prins mij gisterenavond op het cercle van H. K. H. insgelijks hadde bevestigt dat sulks Maendag stonde te geschieden, daer bijvoegende: „Sat cito, si sat

1) Ore Larrey.

1780.

bene", soo scheen nogtans hij, heer De Larrey, daerop flaauwelijk te antwoorden, jae alsof seggen wilde, dat die omstandigheydt nog soo seker niet was, of wel dat er sooveel haast niet bij was. Evengemelde heer De Larrey vroeg mij ook, of ik wiste wat de pensionaris Visscher van Amsterdam was komen doen. Antwoordt: „Neen". Soo sey gemelde heer: „Altoos in vertrouwen sal ik 't uw dan verhalen. Hij is gekomen uit name van heeren borgemeesteren vragen aen de Prins, of heeren gecommitteerden van gemelde stadt vijliglijk op den dagvaert konde komen. Waerop de Prins soude geantwoordt hebben: Waerom niet mijnheer, is elk lidt van de regering niet gerechtigt en dus vrij om ter vergadering te komen? Weet mijnheer van enige beweging of moeielijkheydt? Ik en weet er niet van. En was sulks zoo, dan soude ik gereet en verpligt zijn die te beletten". „Die pas van d'heeren van Amsterdam is vrij mal", sey gemelde heer De Larrey, „want wat hebben sij dog te vresen? 't Bewijst op sijn best dat sij bang zijn".

$17\frac{18}{11}80.$ Ὦρε Βρανδσεν [1]). Dat Aylva [2]) bij toeval hadde gekregen de Grietenye van het Bilt, vermits Carel Bigot [3]) de belofte daeromtrent van den Prins hebbende en Nagel [4]) middelerwijle bij den hertog voor sijn zoon hebbende gesolliciteert, soo was gemelde grietenye aen die derde gegeven, ten einde de twee andere niet souden konnen seggen tegens elkander te hebben getriumpheert. En sulks was ook de reden geweest waerom Bigot niet hadde willen presideren dese rijs, ten einde sijn ongenoegen deswegens intusschen wat mogte overgaen, daer hij andersints dage-

---

1) Ore Brandsen.

2) Hans Willem van Aylva, heer van Waardenburg en Neerijnen, een 29 jarig jong man. Zie over hem o. a. V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

3) De meergenoemde gedeputeerde ter generaliteit Charles Bigot.

4) Johan Herman Sigismund baron van Nagell van Ampsen, gedeputeerde ter generaliteit voor Zutphen.

1780.

lijks met de Prins over soude hebben moeten spreken. Dan, was 't onbegrijpelijk dat Sijn Hoogheydt, die gemelde post absolutelijk aen Bigot hadde belooft, sig door den hertog hadde laten versetten, te meer daer, uit hoofden van gesegde belofte, verscheide Friesen, die anders om die grietenye souden hebben gesolliciteert, terug waren gebleven, om reden dat meende Bigot daermede ongetwijffelt soude worden begunstigt. Dat voorts dese missing of voorbijgang van C. Bigot des te onaengenamer was, doordien hij, de correspondentie in sijn provincie voor de Prins moetende onderhouden, door dit geval wel een[s] een vermindering in sijn crediet aldaer soude konnen ondergaen.

Ὦρε Μαγισ [1]). Dat Heiden den Abbé wel hadde gedaen van naa Berlin te gaen, ofschoon hij daer veel geldt verteerde sonder seer veel eer daervan te hebben, want dat, hier in s'Hage sijnde gebleven, alles hem juist soo niet soude hebben gelukt als wel wenschte, want dat met sijn neef Muntje van Heiden [2]), als twee masten op één schip, het niet altoos eens soude sijn geweest; voorts, dat in 't beloop der gaande saken ook niet altoos even gemakkelijk sig soude hebben konnen gedragen, dus nog met de Prins nog met den hertog altoos even wel soude sijn geweest. Dat hij sig ook hier dikwerf soude hebben geënnuieert, want dat hij hier somtijts, menschen te gast hebbende, op het desert die al weder moede was, schoon andersints over de maeltijt vrij vrolijk en wel tevreden sig hadde getoont.

Nopens den hertog sprekende sey Magis, hoe die vorst (die nogtans den eenen dag sus den anderen dag soo sprak) hem hadde gesegt, dat de gehele negociatie van Van der Burch te Luik idel was en maer gelt in 't water

---

1) Ore Magis. Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Over den heer Sigismund Van Heyden zie Reg. op dl. I i. v. met de Bijvoegselen.

1780.
geworpen, dus daer tegens was geweest, en, gelijk Magis ook dagte, oordeelde veel beter en goedkoper te sijn geweest door 't canaal van hem, Magis, te Luik te hebben gewerkt als door die extraordinaris-commissie. Hij, Magis, toonde daerinne ook wel een stuivertje te hebben willen verdienen, en dagte dat Van der Burch geheel verkeert werkte, want dat hij 't capittul en niet de prins-bisschop bijsonder in sijne belangens hadde moeten krijgen, jaa konde 't capittul nog worde gewonnen, al kosten het 100 m. gulden, was 't niet te veel.

Den raidpensionaris van Hollandt, de resolutie der provincie van Utrecht nopens de Russische negociatie gesien en gelesen hebbende, verklaerde aen mij deselve seer goed te hebben gevonden, alleen eene reflexie makende op sekere periode in het begin van gemelde resolutie, namelijk alwaer gesproken wordt van de toenemende verwijdering tusschen Engeland en de Republicq, die nimmer hadde behoren plaats te hebben en die in de geboorte hadde moeten worden gestuit &tc. ..... Waeromtrent observeerde, hoe sulks in den beginne onmogelijk was te doen, want met behoorlijke protectie aan de commercie te verlenen, sooals door de ingesetenen en kooplieden gevordert wierden, pretendeerde Engelandt niet te konnen toestaen; ..... daerinne toestemmende of gene bescherming gevende, klaagden de negocianten, en bijsonder ook kwam Vrankrijk dan op met te sustineren dat men de neutraliteit niet hielde en met Engeland eene lijn trok, ... sulks die saak in den beginnen niet anders was aen te tasten, wilde men neutraal blijven en d'een niet minder dan den andere favoriseren .....

$\frac{19}{11}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dagte dat de Amsterdamsche tijdingen niet seer gunstig voor Van Berkel waeren, want dat bij verscheide menschen wierde geoordeelt kwalijk gehandelt te hebben; dat ook het Russische werk bij veele niet wierde

1) Ore Larrey.

1780.

goedgekeurt, als denkende dat men de saek wel wat anders hadde konnen bestuuren sonder Engelandt soo voor het hoofdt te stooten, nogtans gaf men niet op welke middelen dan hadden moeten worden in het werk gestelt of hoe men de saken hadde moeten aenvatten..... Dese tijdingen hadde de thesaurier Rijgersman [1]) door sijn correspondenten aldaer op die wijse ontfangen. En wanneer ik seyde hoe dat mij door J. Pesters was berigt dat, sedert de memorie van den Engelschen ambassadeur, men in Amsterdam Van Berkel eens soo hoog als te voren opvijselde, en dat die memorie selfs op de beurs veel beweging hadde veroorsaekt, soo antwoorde de heer De Larrey, dat de tijdingen uit die stadt dikwerf varieerde, doordien daer almede verschillent over de materie wierde gedagt. Dan, met opsigt tot Van Berkel meende hij, heer De Larrey, dat Engeland met een simpel désaveu niet souden tevreden wesen, maer dat die meerder satisfactie soude vorderen; ook konde men in waerheydt niet goedkeuren, volgens gemelde heer, soo eene bedekten handel in een saek van dien aert. ..... En wanneer aen gesegden heer vroeg wat men hem, Van Berkel, dan soude moeten leren &tc., was 't antwoordt: „In handen van den fiscaal stellen, dan heeft men al de satisfactie gegeven die men eyschen kan, en dan blijft dog de saak aen de spijker hangen". „Maer", repliceerde ik, „hoe hem in fiscaals handen gegeven, bijaldien burgemeesteren hem protegeren en dat de beurs en het volk eens voor hem is"? „Jaa", was 't antwoordt, „dan was er niet aen te doen". ..... Uit dese conversatie en uit het gedrag van Engeland nopens Amsterdam en dese pensionaris Van Berkel schijnt het genoegsaem toe, dat men die persoon weg wil hebben, denkende alsdan die stadt te sullen konnen naar de handt setten, willende men in Engeland misschien nu repareren 't geene men in den beginne versuimt heeft tijde van 't emaneren der Franssche edicten.

---

1) Zie Reg. op dl I i. v.

1780.

$17\frac{20}{11}80.$ Ὦρε ραιδπενσιοναρισ [1]). Latende mij in confidentie sien eene missive, ontfangen van den heer Van Sterrenburg uit Ruslandt, waerbij die meldt het kwaed effect, dat onse talmagtige houding alhier in dien oordt verwekte, mitsgaders hoe verwondert men er is over onse gelatenheydt opsigtelijk alle de behandelingen der Engelsche t'onswaerts, en bijsonder met relatie tot het gebeurde te St. Martin &tc., wat vragen, wat antwoorden daeromtrent hadde ontmoet, soo van de ministers als van particulieren. Voorts voegde gemelde raidpensionaris daerbij dat hij dese ogtent aen de Prins gemelde brief hadde vertoont, in handen gegeven en laten lesen, dog wijders niet, hebbende daerbij gesegt, ipsissimis verbis, dat hij, raidpensionaris, die brief in gene dele aen den hertog meende te communiceren. Voorts sey hij, raidpensionaris, dat hij die brief aen den Prins niet hadde willen verbergen, omdat hij Sijn Hoogheydt gaarne in alles wilde tegemoet komen en niets onthouden, want dat ook bekende reden te hebben omme vergenoegt te wesen over de Prins &tc. ..... Dan, 't gene mij in desen verwonderde, was, dat hij, raidpensionaris, deselve brief een uur tevoren ook aen de griffier Fagel hadde laten lesen, die hij, raidpensionaris, wetende dat op dat stuk eenstemmig met den hertog denkt, oversulks ook wel den inhout daervan aen gemelde vorst sal communiceren. Des alwederom óf een teken van onbegrijpelijke onagtsaemheydt óf van dubbelheydt en onopregtheydt oplevert in den persoon van gemelde raidpensionaris, die seer te apprehenderen is.

Straks, nae het aflopen van 't secreet besogne, waerinne de groote Russische saak ter conclusie was gebragt, is de heer Engelsche ambassadeur eerst bij de griffier, vervolgens bij Sijn Hoogheydt, meer dan een groot half uur geweest, waeromtrent de heer De Larrey dagte, dat in die conversatie het er warm was toegegaen.

---

1) Ore raadpensionaris.

1780.

Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat den hertog sig nu jegenswoordig in de uiterste moïelijkheydt en ongerustheydt waerschijnelijk moeste bevinden, want dat, geconsidereert sijne hooggaende verdenkenden aert, hij ongetwijffelt alles moet suspecteren wat om hem is, wanneer hij hoort en siet, dat er saken buiten hem worden behandelt en verrigt, bijvoorbeelt de conversatie en visite van hem, Larrey, aen den raidpensionaris, de samenspraken ook met York, de conclusie nopens het Russische werk op heden genomen, de agterhoudentheydt van den raidpensionaris, die met hem niet correspondeert, selfs de saken, die gemelde raidpensionaris aan de Prins vertoont, sonder den hertog daeromtrent te kennen. Voorts dat ook wel verneemt dat de Prins, Princesse en hij, Larrey, somtijts alleen met haer driën spreken., ... alle soo veele kentekenen, die gedagte hertog ongemeen moeten hinderen en chiffonneren. Dat ofschoon hij, hertog, thans soo seer Engelsch is als men wesen kan, dat York hem niettemin seer wel kent en apprecieert, seggende van hem: „que c'est un scélérat". En dat de Prins een allerswakst heer is, sonder nerf nog fermeteit. Dat York voorts, hoe ijverig ook voor sijne natie, nogtans eerlijke sentimenten heeft, dat nopens St. Martin meent, dat de gouverneur De Graef [2]) heel wel voelt en avoueert dat hij ongelijk heeft in dat cas, want dat die schepen de Americaensche vlag tot spijt der Engelschen in onse havens hebben opgehaalt, 't gunt sij niet doen mogten, en, wij neutraal sijnde, deselve dan ook niet konden protegeren, immers dat sodanig de raporten lagen van den admiraal Rodney, die sig speciaal beriep op de heer De Graaf, aen wien alle dese omstandigheden wel bekent waren. Zie wijders de courant van 21 deser op dat stuk.

De griffier Fagel sey aen de raidpensionaris dese ogtent, dat den ambassadeur van Vrankrijk hem reets een paer dagen geleden hadde gesegt dat het déclaratoir, aen de

---

1) Ore Larrey.

2) Johan de Graaf was commandeur (of gouverneur) van St. Eustatius.

1780.
drie mogentheden te geven, niet terstondt soude geschieden, maer eerst nae een korte laps van tijt. 'T gunt de raidpènsionaris seyde niet te begrijpen door wien hij sulks weten konde.

Bij gelegentheydt van de hiervoor geroerde conversatie met de heer De Larrey over den ἔρωϛ, repeteerde gemelde heer mij al nog, dat die troost voor sig hadde in dese onaengename omstandigheden dat, bijaldien hij er niet geweest was en sig gedragen hadde sooals gedaen hadde, de saken al lang in de grootste verwarring en misschien de droevigste gevolgen al souden hebben gehadt.

$\frac{21}{11}$80. Den raidpensionaris met mij sprekende over sekere brief van den minister Calmette te Coppenhague [1]) aen de griffier, van den 14 deser, houdende de dimissie van den heer Bernstorff [2]), als te seer sig getoont hebbende Engelschgesint te zijn &tc., seyde voorts dat dese tijding van gewigt was, als merkelijke verandering nopens het hof van Denemarken gevende; dat ook sedert eene goede wijle daeromtrent onderrigt of kondschap hadde gehadt, des wel gewenscht hadde, dat in onse provinciale resolutie dat point soo omstandig niet was aengeroert geweest &tc. Waerop repliceerde, dat wij van sodanige omkering aldaer nietwes geweten of selfs gesuspecteert hebbende, in tegendeel dat én in 't geheim door den Engelsche minister alhier én door den Deensche minister insgelijks, jae selfs bij 't séjour van den koning van Sweden in s'Hage, door gemelde Deensche minister aen Hooggemelde Majesteyt was kennisse gegeven van de nieuwe geslote interpretatie of conventie tusschen Denemarken en Engeland nopens hun tractaet van 1670, en dat die onderhandeling precise hadde plaats gegrepen even nae de

1) De heer Bosc de la Calmette was gezant van de Republiek in Denemarken.
2) Zie aant. 1 op pag. 133.

1780.

geslote conventie tusschen de 3 Hoven van Rusland Denemarken en Sweden, ons sulks ten uitersten vreemt en kwaede gevolgen te konnen hebben was voorgekomen, en uit dien hoofden ook eene van de grootste swarigheden bij ons hadde opgelevert, — waerop de raidpensionaris toegaf, dat teregt daeruit bedenkingen konde worden geformeert. Wijders nog over den heer Van Bernstorff sprekende, soo seyde ik, dat die eerste Deensche memorie aan 't Hof van Ruslandt gesonden, dienende tot versekering en motif van de aen te gaene neutrale bescherming bij eene solemnele conventie, dat deselve (soo wel meende) door gemelde heer Van Bernstorff was opgestelt geweest, en waerinne de gronden ongemeen wel waren gedetailleert, zulks het mij onbegrijpelijk voorkwam, dat een heer, soo intelligent en soo gepersuadeert van de nuttigheydt eener sake, deselve dan door andere wegen konde of wilde vrugteloos maken &tc. Waerop de raidpensionaris mij met een lagje beantwoordende te kennen gaf, alsof sulks soo vreemt niet was.

$\frac{22}{11}$80. Den raidpensionaris van Hollandt mij verhalende reets tijding te hebben gehadt sedert twee dagen, dat Van Berkel niet souden in s'Hage komen, sullende sijne absentie geattribueert worden aen een acces van podagra &tc., ... hetselve thans bewaerheydt wierde, want dat niemant van Amsterdam was gearriveert dan de borgemeesters Huigens en Van de Poll met de pensionaris Visscher, seggende van den eerstgemelde borgemeester „que c'etoit un homme foible", dog van de twede, dat die excellent wel dagte en dat men daerop staat konde maken. Nopens Visscher, ofschoon ook wel gepiqueert over den inhout van de laatste memorie van den Engelschen ambassadeur, gedroeg sig die nog al redelijk wel, dog het terugblijven van bovengesegde Van Berkel disapprobeerde den heer raidpensionaris, vermits daerdoor enigermate te kennen gaf eene vrese, die in sijn saak, als te wel gedekt zijnde om ietwes te apprehenderen, geene plaats behoorde te hebben en dus een soort van verswakking daeraen toe-

1780.

bragt. Dan, dat men meer sulke voorbeelden van enige laegheydt ontmoetede in lieden van soo eene violente aert als de sijne [1]). Dat hij, raidpensionaris, hoopte en verwagte, nopens het désaveu aen Engeland te doen, eene goede meerderheydt van 15 à 16 leden in de vergadering van Hollandt te sullen hebben, dan, nopens de wijse hoe die over te geven of te versenden wiste hij nog niet hoe sulks soude worden begrepen, schoon sijn sentiment daerhenen ging en ook scheen door de Prins te worden gegouteert, dat in het secreet besogne de respectieve provinciën (volgens haer last) sig daeromtrent explicerende, in gemeld besogne alsdan wierde bepaalt sodanig désaveu te doen of te geven als hij, raidpensionaris, onder de handt soude konnen communiceren, wanneer gemelde resolutie van désaveu in sodanig cas door de griffier aen de heer York soude konnen worden ter handt gestelt, mits nogtans sorge wierde gedragen dat er een blijk bleef dat, de saak als saak de provincie van Hollandt particulier rakende, daerdoor nietwes in haer prejudicie wierde geëmpieteert, ofte wel dat, in soo verre die hooggemelde provincie in 't bijsonder concerneerde, hij, raidpensionaris, daeromtrent namens sijne principalen communicatie aan de heer York soude geven ..... Nopens welk laatste point hij wel wenschte (bij een meerderheydt in sijne provincie) te worden gedispenseert, want dat niet veel lust hadde tot het afleggen van diergelijke visite bij d'heer Yorke. Dat dan wijders dagte de laastgepresenteerde sterke memorie van opgemelde heer Yorke nog wat te laten rusten.

Nog met opsigt van Van Berkel seyde mij dikgemelde heer raidpensionaris dat hij, Van Berkel, tegens sijne gewoonte de laastemaal dat in den Haeg was vrij bedaert hadde te kennen gegeven sijne verwondering, dat de Prins soo sterk stondt op eene meerdere guarantie van de sijde van Ruslandt, daar datselve point een jaer omtrent

---

1) Over de zaak van den pensionaris Van Berckel zie Rendorps Memoriën, dl. I, p. 93 vlgg.

geleden ipsissimis verbis hadde gestaen in 't eerste raport, door de Hollandsche admiraliteiten opgestelt, rakende de negociatie met Ruslandt, dan, dat hij, Van Berkel, sig toens daertegens hebbende geopposeert, om reden, dat sulks gemelde negociatie aldaer hinderlijk soude sijn geweest, soo was die periode der meerdere guarantie uit gesegde raport geroïeert met volkome kennisse en goedkeuring van Sijn Hoogheydt en dus ook van den hertog, op welke omstandigheydt Van Berkel sig nu dan ook beriep. Dog dat aen eene andere kant ook wederom waer was, dat de reden waeromme de Prins toens daerin toestemde dese was, namelijk, dat Amsterdam de handt op de beurs hielde en dat nog in de ordinairis of extraordinairis middelen hadde geconsenteert &tc. .....

Daernae nog over de disgratie van den heer Van Bernstorff aan 't hof van Denemarken sprekende, vroeg ik, of gemelde heer niet maer matig wel stonde bij de Koningin Juliana [1]) &tc. Waerop de raidpensionaris mij antwoordede, dat sulks niet particulier wiste, maer dat mij dit konde seggen, hoe door een brief van Sterrenburg, reets enige tijt geleden ontfangen, was onderrigt dat den heer Van Bernstorff étoit vendu à l'Angletterre et pire peut-être encore ..... Dat hij, raidpensionaris, ook een en andermaal met de heer St. Saphorin hebbende moeten spreken over saken rakende Denemarken en de Republicq op de kust van Guinee, menigmaal sig hadde verwondert over de propoosten, door gemelde minister de St. Saphorin aen hem gehouden, als vindende die al immer soo sterk alsof de heer York self het woord hadde gevoert. Eyndelijk dat negen maenden ten minsten geleden den hertog aen hem, raidpensionaris, reets hadde versekert, dat het hof van Denemarken volkomen van de wil van Ruslandt afhing ..... Maer hoe dan geconcilieert sekere omstandigheydt, door den raidpensionaris aen den heer representant van Zelandt geavoueert, namelijk dat het

---

1) Zie aant. 2 op pag. 133.

1780.
hof van Rusland, wel geinformeert zijnde van de particuliere negociatie van Denemarken met Engelandt nopens derselver tractaet van 1670, gemelde negociatie niettemin hadde laten zijn gang gaen, en dat sulks selfs door de minister van Gallitzin aen hem, raidpensionaris, en soo wel mene ook aen den heer representant, was gesegt en toegestemt geweest.

"Ωρε πενσιονάριο Τισσερ [1]). Dat sekerlijk de griffier Fagel een contrapresent thans van Ruslandt stonde te bekomen. Dat bij dese gelegentheydt hadde vernomen, dat er nog duisent ducaten in gout lagen van voor den jaere 1747 af, wanneer er eene negociatie hadde plaats gehadt wegens het overnemen van 30 m. man Russische troupes in dienst van de Republicq, welke 1000 ducaten de griffier soude gesegt hebben te worden bewaert totdat er in de griffie t'een of ander moet worden gemaakt.

"Ωρε heer Van Τοιγτ [2]). Nae den eten boven sijnde in eene der vertrekken van 't hof met de Prins, Princesse en de vorstelijke kinderen, waren er drie acteurs en actrices gekomen van de kinderen-opera om een bénéfice te vragen, wanneer, men besig zijnde met die lieden te spreken en te overleggen wat stuk sij den 24 deser souden geven, kwam er in dat vertrek ook de professor Van Douveren van Leyden, omme te verkondigen de nabijsijnde doot van de heer Gaubius, teffens om sijn post van hofmedicus komende solliciteren [3]), welk een en ander soo een wonderbaer contrast maakte, dat de heer Voicht tegens mij seyde: „Nu kunt gij perfect sien wat het leven van een hof is".....

---

1) Ore pensionaris Viss(ch)er.
2) Ore heer Voigt. Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Professor Gualtherus van Doeveren te Leiden kreeg na Gaubius' dood inderdaad den begeerden post. Zie Bericht enz. en V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

1780.

$\frac{23}{11}$80. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat den ἕρτογ gisteren of eergisteren bij hem was geweest en terstondt begonnen hadde met sig op de allerhevigste wijse te uiten, eerstelijk tegens den koning van Pruissen, seggende: dat die genoegsaem thans radoteerde, ... dat daer blijkbaere preuves van waren buiten en behalve die van de verkeerde belangens, die hij nam opsigtelijk Vrankrijk, Ruslandt &tc.; dat sijn neef den Prins van Pruissen geheel anders dagte, edog dat, gelijk men wiste, die Prinssen sig niet durfden roeren of blijk geven van hunne gevoelens soolang de Koning anders dagten; dat dit laatste niet bij gissing was, maer dat sulks bewijsen soude konnen door middel van sijn neveu, de regerende hertog van Brunswijk; voorts en passant ook alhier en daer een trait of coup de bec gevende aen en op de princesse alhier, daernae allerscherpst tegens den Prins selve, waerop vreeslijk afging, en eindelijk op de violentste wijse tegens den raidpensionaris, seggende van die, dat hij was un traitre, un faquin, un scélérat &tc., ... qui perdoit le Prince &tc. et que tout ce qu'il faisoit n'étoit que pour provoquer l'Angleterre, en haer te dwingen om ons den oorlog aen te doen, want wat sulks nu dog seggen wilde, dat men wederom schepen ging bouwen, équipages formeren, havens, zeegaten &tc. in veiligheydt te willen setten &tc.? Dat men wiste hoe hij, hertog, gestelt was opsigtelijk sijne gesontheydt, sijne kwetsuuren &tc., dat hij niet meer te paerd konde stijgen, dat er dus voor hem niet meerder overig bleef dan sig op een verlore klijne post te exponeren en sig voor de kop te laten schieten. .....

De gront van dese gehele conversatie en visite moeste alleen toegeschreven worden aan de ontdekking, die hij, hertog, sedert korten tijt hadde gedaen, namelijk dat de Prins independenter van hem was geworden, het oor meer leende aen den raidpensionaris als wel wenschte, voorts ook dat er somtijts met de Princes wierde geraad-

---

1) Ore Larrey.

1780.

pleegt, 't gunt alles voor den hertog onverdraeglijk was, die met geene mogelijkheydt konde dulden dat de Prins (die dog geleid moet worden) van iemant in de waerelt afhankelijk is als van hem, hertog, alleen. Des was gemelde vorst furieus in die conversatie geweest, te meer daer hij remarqueerde dat de Prins ferm bleef op dat stuk. Van dese ontmoeting nogtans dagte de heer De Larrey geen kennisse te geven aen de Prins, omme die niet te veel te aigrisseren, des mij sulks seer in confidentie hadde willen seggen, onder belofte van geheymhouding, vermits voorgenomen hadde er aen niemant in de waerelt anders iets van te melden.

$17\frac{16}{12}80$ [1]). Ὦρε Βρχντσεν [2]). Dat den inhout der twee laatste memorien van den Engelsche ambassadeur [3]) bij elkeen seer euvel wierden opgenomen, want wat dog seggen wilden het eyschen van voorbeeldige straf en reparatie? Of dan de magistraet van Amsterdam naer Engeland soude moeten worden gesonden omme sig voor de voeten van den koning te leggen of iets diergelijks? ..... Dat ook seer vreemt was te seggen dat de Koning guarandeur van de Bataafsche constitutie was, ... waeromtrent sommige menschen reflecteerden dat sulks bij Engeland in dese sin konde worden begrepen, namelijk omdat a°. 1747, bij de verandering van de form van regering, daervan toens aen Engeland is kennis gegeven (waerschijnelijk omdat de gemalin van de Prins van Orange was de kroonprincesse van Engeland), en 't gunt Engeland, als geallieerde van de Republicq, nu gelieft op te nemen alsof uit dien hoofden ook die form van regering moeste guaranderen, dat ofschoon hij, ambassadeur, verklaerde die uit Engelandt soo te hebben bekomen, met ordre

1) Tusschen 23 Nov. en 12 Dec. 1780 schijnt de heer Van Hardenbroek geene aanteekeningen gemaakt te hebben.

2) Ore Brantsen.

3) De beide vertoogen van Yorke, dd. 10 Nov. en 12 Dec. vindt men in het Verv. op Wag. i. a. pag 442 en 452 vlgg.

1780.

omme deselve in dier voegen aen H. H. Mogende te presenteren, sulks nogtans bij vele in twijffel wierde getrokken en eerder gedagt dat hij, ambassadeur, deselve alhier met de griffier Fagel en andere hadde opgestelt, omme die wanneer sulks 't best oordeelde aen H. H. Mogende te presenteren. Dat alle dese bewegingen ongetwijffelt geschiededen omme te sien, of men nog niet een staak soude konnen steken in 't wiel met opsigt tot de accessie in de conventie nopens de gearmeerde neutraliteit, als leggende die conventie geweldig tegens de borst van Engelandt, dat ook sulks als een laatste effort wierde aengesien, gemerkt die partij geinformeert was, dat de afsending der déclaratoiren aen de respectieve hoven was verhaast, 't gunt Engeland ongetwijffelt nog wilde tragten (was 't mogelijk) voor te komen, want dat het scheen sij die gearmeerde neutraliteit seer apprehendeerde. Dat de griffier al hadde gedaen wat konde omme die déclaratoiren nog niet af te senden, dan, dat de raidpensionaris, op 't aenraeden van hem, heer Brantsen, laastlede Woensdag of Donderdag duidelijk de griffier hadde afgevraegt of die déclaratoiren naer Engeland waeren vertrokken of niet. Waerop geantwoordt hadde van jae. Dat oversulks te wenschen en te verwagten waere, dat de heer Van Welderen, onse minister aldaer, daeraen terstond sal hebben geobedieert, want dat met het versenden van copien der bovenstaende memorien aen de Hoven van Ruslandt &tc., sulks alleen door Engeland maer geschiede teneinde te bewerken (was 't doenlijk) omme Rusland en andere Hoven van de Republicq te detacheren. Dat de Prins, siende hoe die croon 't alleen thans tegens ons scheen te hebben gemunt, even daeromme selfs er op hadde aengedrongen omme die declaratoiren spoediger te versenden als te voren was bepaalt. Enfin, dat Sijn Hoogheydt nu scheen te bemerken dat wij beter hadden gedaen in den beginnen ons meerder in staet te stellen ter zee als geschiedt was, selfs dat aen iemant dit soude hebbe bekent met te seggen, dat wel wenschte sulks in den aenvang meerder te hebben gefavoriseert. Dat ook aen de gecommitteerden van Overijssel gisteren of eer-

1780.

gisteren hadde gesegt: „Op die wijse als het thans gaet soudet gijlieden het wel het best hebben konnen begrijpen, namelijk met de accessie in de conventie". Op mijn vraege hoe het den ἕρτογ thans maakte, was 't antwoordt dat die nergens kwam, sig uiterlijk stil hielde, dan, dat men geloofde die nog veel kwaed in dese tijden uitvoerde, als veel vermogen op de geest van de πρινσ hebbende, dat voorleden jaer in den Bosch eens gesegt hadde, qu'il vouloit se retirer, 't gunt veelligt seer te wenschen was geweest. Dat Wieling dikwerf met de griffier, ook met York, sprak; dat seker intriguant mensch, genaemt Montaigue, sig hier bevond, alwaer York menigmael in stilte gong, welke Montaigue bij Wieling ook wel kwam. ..... [1]).

Ὧρε πρινσιπισ [2]). Zijn Hoogheydt mij vraegende hoe ik dese laatste memorie van den Engelsche ambassadeur vonde, en daerop geantwoordt hebbende, soo sey de Prins, dat er op deselve voet omtrent dagte als ik; dat in 't bijsonder niet begrijpen konde wat die woorden van garandeur der constitutie beduiden wilden, want, soo daermede de stadhouderlijke regering wierde gemeent, het te veel was gesegt en Sijn Hoogheydt daerdoor ondienst wierde gedaan van tegens desselfs sin en genoegen hem daerin te willen wikkelen, dat er wijders ook in soo een cas klagten van d'een of andere sijde deswegens hadden behoren vooraf te gaen, 't gunt evenswel niet geschiedt was, sulks het precies was of men mij in mijn eigen huis kwam seggen: „Uw buurman op den Heiligenberg [3]) heeft uw dit of dat gedaen, en die willen wij dat deswegens gestraft wordt", ofschoon gij er geen woordt van gerept of omtrent geklaegt hadde. ..... Ook vervolgde de Prins met te avoueren, dat wij bij aenhoudentheydt door de Engelsche waeren kwalijk behandelt

---

1) Het is onzeker wie hier bedoeld wordt: misschien de vice-admiraal John Montagu, die als rechter zitting had gehad in het geding tegen Keppel (zie pag. 260). Zie Dict. of Nat. biogr. i. v.

2) Ore principis.

3) Grenzende aan de heerlijkheid Lockhorst.

geworden, want sij ons 't eersten hadden aengetast en geen satisfactie willen geven; dat sij ons een antwoordt nopens 't gevraegde secours binnen 3 weken hadden afgevergt, schoon seker wisten dat wij 't selve niet geven konde, soo nu ook omme een immediaet antwoordt nopens d'Amsterdamsche geheyme negociatie, daer York selfs gewijgert hadde het provisioneel antwoordt van H. H. Mogende op 't secours aen te nemen. En wanneer ik wijders er nog bijvoegde hoe gemarqueert dese laatste declaratie van Engelandt aen Ruslandt nopens 't tractaet van 1766 was, waerbij sij duidelijk verklaeren *vrij schip vrij goed*, soo sey de Prins: „Dese pas heeft mij ook terstondt gedetermineert omme te insteren, dat de déclaratoiren al straks souden worden gedaen en afgesonden aen de respectieve hoven, want een van beyde is waer: óf Engelandt begrijpt dat het point van vrij schip vrij goedt, op regt en billijkheydt steunende en door de geconvenieerde mogentheden wordende gereclameert, behoort te worden toegestaen, ... óf Engelandt is van mening sulks aen elk dier mogentheden te accorderen, uitgesondert alleen aen de Republicq, hoedanig voornemen de Prins seyde niet te konnen nog te mogen wettigen, en oversulks al straks hadde gesorgt dat de déclaratoiren waere afgegaen, hoe seer de griffier daermede hadde getalmt, want dat hij Vrijdag den 9en deser reets hadde te kennen gegeven alsof niet begreep hoe de resolutie nopens gemelde afsending moeste worden genomen, stellende deselve altoos als in 't toekomende, en sulks afleidende uit de Hollandsche resolutie, waerin stonde: „dat gemelde déclaratoiren mogen afgesonden worden &tc.", welk woord van *mogen* door de griffier wierde uitgelegt of verandert in 't woord van *sullen*. ..... Dog Zijn Hoogheydt meende seker te wesen, dat deselve déclaratoiren laastleden Dingsdag waeren versonden, bijsonder ook naer Engelandt.

Ook stondt Sijn Hoogheydt toe dat, bijaldien van Vrankrijks wegen maer de helft sooveel was gedaen als thans door York van de sijde van Engelandt, de griffier terstondt er den grootsten ophef van soude hebben gemaakt en gesouteneert dat er geen voorbeelt van te vinden

1780.
was (ofschoon er ten allen tijden in de Republicq exempels van abuisen sijn te vinden), want dat sulks onder eene constitutie als de onse niet anders wesen kan, en dat hij, griffier, dan ook wel met de resolutie in de sak soude sijn gekomen omme 't selve te bewijsen &tc.

$\frac{16}{12}80.$ De Prins seyde mij ook nog, dat een brief uit Zeland hadde ontfangen, waerbij sij versogten omme nog meerder militie te mogen hebben, dan, dat men sien soude hoe het daeromtrent te schikken. Dat in Hellevoet en Den Brielle thans alles was sooveel men er nodig hadde. Dat Vlissingen vol Engelschen was, die als commissie-vaerders wierden gerekent en die schepen voerden waerop 100, jae 120 man waren en verscheyden 12 ponders en wel bevaeren volk, die vogten als leeuwen (dit NB. van den fiscaal Steengragt [1]). Ook nog over de bewoordingen van voorbeeldige straffe en eysch van vergoeding, te vinden in de memorie van de heer York, sprekende, vroeg ik aen Sijn Hoogheydt wat dog voor straf of reparatie daermede gemeent wierde, waerop de Prins seyde sulks even soo wijnig te weten als ik, maer dat hadde begrepen dat de heer York, daerover in een conferentie [2]) gevraegt of onderhouden wordende, het dan soude uitleggen. Dan, waerinne ik meende dat nog al bedenkelijkheydt lag opgesloten, aengesien sulks dikwerf gelegentheydt mogte geven, dat in soo eene conferentie ook andere saken wierden op 't tapijt gebragt, die daer niet behoorden en die ten minsten niet behoorden gedebiteert te worden alsof sij daer waeren verhandelt, 't gunt de Prins niet tegenssprak, dog seyde Sijn Hoogheydt: „Ik hope dat er die van Amsterdam wat van sullen weten te maken, om een antwoort te konnen geven". Ook kwam mij voor dat, soo men de heer York eene conferentie accordeerde, terstont sulks én in Vrankrijk én in Ruslandt soude worden opgenomen gelijk de onderhandeling van Enge-

1) Zie Reg. op dl. I i. v.
2) Nl. met het geheim besogne.

1780.

land met Denemarken; dat Engeland selfs sulks, omme ons hinder aen te doen, soude debiteren.

"Ωρε Λαρρεη [1]). Dat een brief uit Amsterdam hadde gesien, waerin vermelt wierde dat de meeste gegoede cooplieden aldaer sig ruiterlijk expliceerden en seyden, dat nog aen de Republicq nog aen de beurs van Amsterdam lijkenen soude omme oorlog met Engeland te krijgen, en dat om mijnheer Van Berkel te souteneren, dat het dan veel beter waere hem te laten vaeren als er die extremiteit op te wagen, dan, dat niet wel wiste of sulks ook soo bij meerdere en andere der voornaemste lieden aldaer soo wierde begrepen ..... Dat ook gehoort hadde dat de heer van Maersseveen in de laatste vroedschapsvergadering over de saak van 't désaveu soude hebben gedissentieert met de meerderheydt, dan, dat niet wel wiste waerinne precise desselfs advis of verschil met de andere hadde bestaen. Dat aen hem, heer De L(arrey), voorts ook nog was gesegt, dat er verscheyde leden waeren weggebleven, omme niet te stemmen tegens hetgene burgemeesters hadde gedaen en die daerdoor soogenaemt in de schuur te jagen.

Welderen schreef in dato 12 December aen hem, heer De L(arrey), dat er drie posten uit Hollandt manqueerden, en dat uit den inhout der brieven hier vandaen alles soude afhangen. Dat men hope en vrese hadde nopens de vlooten, die sig op de Spaensche kusten bevonden.

Seggende, dat ik de Prins vrij wel denkende en sprekende hadde gevonden nopens de thans swevende saken, en wijders vragende hoe den hertog sig daeromtrent gedroeg, was 't antwoordt: „Even als altoos, continueel schrijven, pacquetten sendende, hebbende er gisteren nog agt van sijn hotel ontfangen, des alles nog door sijn handen gaet, maer aen 't geene UE. aen de Prins hebt bespeurt merkt gij wel dat in alles niet precise de sin

---

1) Ore Larrey.

1780.
of wil van den hertog werdt gevolgt, en dat de Prins nu sijn eyge wil ook wel eens volgt".

Van Rouse sprekende, was die saak wel afgelopen, hebbende de Prins hem expresse, soo als gekomen was, te gast genodigt, en naderhandt in een pourparler met hem geweest, sonder dat wiste wat er verhandelt was.

$\frac{18}{12}$80. Ὥρε Ρουσε [1]). Dat nimmer gene resolutie met meerder eenparigheydt in de provincie van Overijssel was genomen als die nopens de accessie in de Russische conventie, dat elkeen even gereet daertoe was geweest, te meer daer de particuliere brieven, van Sijn Hoogheydt geschreven, geen blijk van gêne hoegenaemt gaven. Dan, wat het infaemste was hierinne bestondt, namelijk, dat men gedebiteert hadde alsof hij, Rouse, verwittigt van s'Prinsen waere gevoelen nopens dese saak, nogtans in sijne provincie hadde gecabaleert en door intrigues bewerkt dat de resolutie in dier voegen was genomen. Waeromtrent nog dese ogtent wederom in pourparler met de Prins was geweest en opnieuws getoont de hatelijkheydt, die daerinne lag opgesloten, want dat niet alleen geen mensch nopens sijn eyge gevoelen hadde ingenomen, maer selfs niet op den inhout van s'Princen brieven hadde geappuieert, die andersints hem daertoe stofs genoeg konde geven, en die ook niet behoefde te verswakken, vermits daertoe gene commissie hadde gekregen. Enfin, dat de Prins nu van agteren sag en bekende dat sij geen ongelijk hadden gehadt in 't nemen van sodanig eene resolutie, ... en dat nu ook alles wederom wel was. Wanneer ik vroeg wat of den ἕρτογ nu dede of seyde, was 't antwoort, dat die steets wurmde en werkte tegens die saak al wat konde, dan, dat de raidpensionaris aen hem, Rouse, onlangs hadde gesegt een paer seer ernstige conversatien met de Prins te hebben gehadt nopens de lopende wigtige saken

---

1) Ore Rouse.

1780.

en ook met relatie tot voorgemelde heer, waerinne de Prins hem, raidpensionaris, uitermate voldaen hadde, als de saken thans wel begrijpende.

Ὦρε Βρανδσεν [1]). Dat door een brief van den 28 November, van Petersburg ontfangen, verwittigt was hoe de graef Panin, naa 't sien van 't berigt der stadt Amsterdam, gesegt soude hebben, dat hij niet vondt dat borgemeesters &tc. soo onvoorsigtig of berispelijk hadden gehandelt in het entameren der negociatie met een Americaansch lidt, gemerkt alles maer was geschiedt bij wijse van ontwerp en casu quo.

Ὦρε Ταν δερ Γοεσ [2]). Dat de Zeeuwen maer bij continuatie bleven inhaereren derselver ingebragte resolutie nopens de accessie, en dat sulks eene grote reden uitmaakte van derselver gedrag, waerschijnelijk omdat sij groot profijt maakten door haere commissie-vaerders op Engelandt, bijsonder in dese trouble tijden.

Ὦρε Ρουσε [3]). Dat den ambassadeur van Engeland soude gesegt hebben dat, bij faute van antwoort op sijne laatste memorien, hij in de volgende week alwederom eene nieuwe memorie soude presenteren, waerinne hij wilde te kennen geven hoe men opsigtelijk den ambassadeur van Vrankrijk anders dan met hem gehandelt hadde, namelijk dat men aen die op sijne sterke instantiën wel in seker geval hadde weten antwoordt te geven, 't gunt men aen hem thans wijgerde; dat ook alsdan naeder meende aen te dringen op alle sijne voorgegeve grieven, bijvoorbeelt nopens het secours &tc. ..... Dat ook, nader met de Prins sprekende over desselfs gehoude gedrag in de provincie nopens de resolutie van accessie, punctueel Sijn Hoogheydts déclaratoir hadde gevraegt of hij, Rouse, de

1) Ore Brantsen.
2) Ore Van der Goes.
3) Ore Rouse.

1780.

Prins ooit met voorweten hadde misleidt, waerop de Prins swijgende, soude hij, Rouse, gesegt hebben, dat sulks niet voldoende was, want dat hij van Sijn Hoogheydts déclaratoir in de provincie moeste gebruik maken, ... waerop de Prins soude gesegt hebben dat verklaerde van neen. Dat ook gene directie altoos in de provincie verlangde, jaa liever geheel daervan was gedispenseert als onder verdenking te worden geëmploieert.

$\frac{20}{12}80.$ Ὥρε πενσιονᾶρις Τισσέρ [1]). Dat nu in drie dagen meerder moeiten hadde gehadt en meerder werk hadde afgelegt in Amsterdam als andersints in ses weken misschien soude konnen worden gedaen. Dat verklaeren konde nietwes te hebben geweten van de onderhandeling of plan van ontwerp, gehouden met de Americaensche heer Lee [2]). Dan, dat nu met de raidpensionaris hebbende afgesproken op wat wijse sig in dien opsigten te gedraegen, te meer daer nu alleen als pensionaris van Amsterdam telkens in s'Hage moetende agéren, hij sig terstondt in Amsterdam bij de borgemeester Temmink hadde vervoegt en die nopens voorsegde saak onderhouden, dog al straks tot antwoort hadde bekomen dat nimmer van hem, Visscher, hadde konnen verwagten op sulke eene wijse te worden onderhouden, vermits hij, borgemeester, oordeelde en bijsonder hadde verwagt dat, soo iemant, immers hij, pensionaris, wel begreep, dat het ingegeve bericht van de stadt Amsterdam [3]) in allen deelen voldoende was ter verdediging en goedmaking van de saak des [4]) questie, zulks hij, borgemeester, over dese ontmoeting ten uitersten was aengedaen ..... Waerop Visscher soude geantwoordt hebben, dat hij sig ook daermede niet soude hebben

1) Ore pensionaris Viss(ch)er. — Een los blad bevat eene copie van een brief dd. 17 December zonder adres noch handteekening, dien ik ongedrukt heb gelaten.

2) William Lee, de gemachtigde der Amerikanen.

3) Nl. in de Staten van Holland.

4) Lees: in.

1780.

belast, was 't niet dat hij sig vleyde dat de borgemeester, vertrouwen in hem stellende, voorts de qualiteiten van hem, borgemeester, kennende, hem selfs hoogagtende, ietwes meerder dagte te mogen doen en wagen als een ander, te meer, aengesien hij, Visscher, van alles onkundig zijnde geweest en thans in s'Hage het werk mede moeste helpen verrigten, wijders ook gemerkt het effect, dat de laatste memorie van Yorke (hoe gesogt en impertinent die was ingerigt) op verschijde gemoederen dede, en eindelijk nog geconsidereert den jegenswoordigen aert der tijden en omstandigheden, die (waren deselve stil en vreedsaem), hij wel soude nalaten ietwes meerder van hem, borgemeester, te vergen, dog nu om alle bovengemelde redenen al nog moeste insteren op enige meerdere opening (was 't mogelijk) nopens gemelde saak ..... Waerop de borgemeester Temmink toens nietwes hebbende willen antwoorden, aen hem, Visscher, gesegt hadde tot s'anderdaegs te moeten wagten, op welke volgende dag hij, borgemeester, aan hem, Visscher, vertoont hadde 't originele stuk, houdende de conditionele wijse waerop het ontwerp was ingericht geweest, ... waervan Visscher copie genomen hebbende 't selve gisteren aan de raidpensionaris hadde overgegeven, die, daermede wel tevreden zijnde, soude gesegt hebben, dat daervan op morgen in 't secreet Hollandsch besogne gebruik soude maken, daer bijvoegende dat, indien men daermede in den beginne was voor den dag gekomen, de saak geen gevolg soude hebben gehadt. Ook hadde hij, Visscher, gesorgt, dat de borgemeester Huygens, die van de dagvaert is [1]), een copie daervan hadde omme deselve aen de Prins te vertoonen, die daer insgelijks wel mede tevreden was geweest, hebbende gesegt op die wijse daer nietwes berispelijks in te vinden. Voorts hadde hij, Visscher, er ook kennisse van gegeven aen de pensionaris van Haerlem en van Dort, die sig souden hebben gecontenteert met het eerste gegeve bericht en, met den heer

1) D. i. gedeputeerd ter Staten-vergadering.

1780.

Zeeburg [1]) over de raidpensionaris hebbende gesproken, namelijk dat niet hoopte dat hij hem, Visscher, in dese saak misleiden of bedriegen wilde, want dat hij hem sulks nimmer vergeven soude, ook dat hij daerdoor in Amsterdam nietwes effectueren soude, want dat men daer versekert was dat hij, Visscher, ter goeder trouwe handelde, soo hadde de pensionaris Zeeburg gesegt, dat meende goede reden te hebben, te denken dat de raidpensionaris 't hieromtrent wel meende, vermits sig reets te seer aan verscheide andere menschen nopens dese saak hadde geuit. Ook meende hij, Visscher, dat de raidpensionaris met het uitstellen van d'afsending der déclaratoiren daerdoor sig in verdenking hadde gegeven van al nog met die saak niet voor de vuist te hebben willen handelen. Oversulks hij, Visscher, nu onlangs soude hebben gesorgt dat die déclaratoiren terstont naa 't nemen van de resolutie deswegens in 't secreet besogne waren versonden geworden nae Engelandt &tc., waeromtrent de griffier andersints nog mede gedraalt soude hebben.

Eindelijk, dat men in Amsterdam wel getenteert hadde omme confusie te verwekken, ten einde misschien verandering in de regering aldaer te verkrijgen, dan, dat sulks voorgekomen was en nu geen nood meerder hadde. Dat men wijders in Amsterdam tevreden was dat de saak als saak door 't hof van justitie werde ondersogt of er volgens de wetten van den lande enige gront te vinden sij tot eene criminele actie tegens borgemeesteren &tc., welk concept eenparig gegouteert was, dus men sekerlijk gene swarigheydt soude maken te declareren dat borgemeesteren &tc., nimmer intentie hadden gehadt door dit ontwerp enige offensie aan den Koning van Engelandt te geven.

Ὦρε Ρουσε [2]). Dat met de Prins over de aanstaende petitiën tot behoef der admiraliteiten sprekende, aen Sijn

1) Mr. Adriaan Van Zeeberg, pensionaris van Haarlem. Zie Naamregister.

2) Ore Rouse.

1780.

Hoogheydt hadde gesegt, dat misschien ook wederom in die saak 't ongeluk soude hebben met Sijn Hoogheydt te dissentieren, want dat, als sij niet klaer opgaven wat en waertoe sij 't nodig hadden, sonder smokkelarijen te doen plaats hebben, de provinciën, ten minsten die van Overijssel, dan niet seer gemakkelijk of schielijk op dat stuk souden wesen &tc. ..... Waerop de Prins terstondt geantwoordt hadde: „Dat behoeft ook niet", sulks daeruit ook wel kan opgemaakt worden dat, ofschoon al wederom de admiraliteiten met groten saken sullen voor den dag komen, er misschien geene ernstige intentie is omme dat werk te verspoedigen ofte de équipages ras in gereetheydt te hebben.

Dat de Prins hem gisteren of eergisteren in grote secretesse hadde gesegt, hoe de saak nopens het antwoort aen York, bijsonder op sijne laatste memorie, te geven, in Amsterdam genoegsaem was gearresteert op eene wijse, waeromtrent de andere provinciën gene swarigheydt souden behoeven te maken sig provisioneel mede te voegen, immers dat hij, heer Rouse, daeromtrent gene bedenkelijkheydt hadde.

$\frac{21}{12}$80. Zeyde de raidpensionaris in 't griffierskamertje, dat de heer Van Boetselaer Nieveen dese ogtent bij gecommitteerde raiden hadde verhaalt, hoe dat de heer ambassadeur Yorke, gisteren avondt in de assemblée bij sijn vrouw zijnde, reets hadde geweten den uitslag der saak nopens de Amsterdamsche geheyme gehoude correspondentie, en hoe die soude worden in 't Hollandsche besogne dese morgen beslist. Dan, dat hij, raidpensionaris, wel konde naegaen door wat canaal gemelde heer ambassadeur alle die tijdingen ontfing, 't gunt toens aen de griffier en aen de heer Van Lynden sagtjes seyde dat hij die van Rotterdam kreeg.

Een half uur daernaa verhaalde de heer Bigot, dat iemant, gisteren avond uit een coffijhuis komende, hem insgelijks die gehele saak hadde verhaalt.

1780.

21 December. Brief van de heer Van Maersseveen aen den heer Van Lunenburg in dato 19 December. „Hoe den uitslag der sake (namelijk het te geven antwoordt op de laatste memorie van den Engelsche ambassadeur) wesen sal, kan ik niet seggen, maer dit kan ik U HoogW.Geb. in vertrouwen melden, dat denkelijk Donderdag bij Hollandt sal worden gedelibereert en teffens met volkome eenparigheydt van stemmen een resolutie genomen op de memorie van Yorke, waertoe de saken met ons overlegt en geprepareert zijn; deselve sal, soo ik mondeling en nog onder secretesse geinformeert ben, tenderen omme door 't Hof van Justitie te doen ondersoeken of er volgens de wetten van de landen enige gront te vinden sij tot eene criminele actie tegens burgemeesteren van Amsterdam ter sake van voorsegde onderhandelingen, terwijl teffens vooraf vastgestelt zal worden, indien sulks affirmative mogte worden beantwoordt, dat alsdan sodanige actie door onse schout voor de schepensbank alhier sal moeten worden geinstitueert. Wij sijn hier met dit concept seer wel te vreden, verwagtende op die wijse volkome gejustificeert te sullen worden.

$\frac{21}{12}80$. Dese selve morgen ter audientie bij de Prins zijnde, seyde mij Sijn Hoogheydt dat de saak in voegen voorsegd in het besogne van Hollandt soude doorgaen en voorts ter vergaedering van gemelde Staeten insgelijks eenparig, wanneer vervolgens op morgen de saak in 't secreet besogne ter generaliteit zijnde gebragt, soude daervan door de griffier kennisse worden gegeven aen de heer Yorke, ten einde die sulks nog deselve avondt naa Engelandt konden senden. Ook soude het Hof van Hollandt versogt worden daerover terstondt te willen delibereren en resolveren, selfs sonder houding van vacantie, ten einde hier teffens door te bewijsen aen de Croon van Engelandt, dat men alle spoed mogelijk daermede maakte. Maer dagte Sijn Hoogheydt dat niettemin Engeland of desselfs ambassadeur daer nog niet mede te vreden soude wesen, willende absolutelijk, dat men met hem in een conferentie

kwam, 't gunt nogtans niet te raden was soo lang men niet precise wiste wat hij, ambassadeur, daer soude willen verhandelt hebben, want hetgeene nu op sijne violente memorie was geresolveert, bij provisie ook volstaen konde met hetselve aen hem te doen verwittigen. Dog dat Sijn Hoogheydt wel wenschte dat men in Amsterdam tot dese pas was gekomen vóór dat de twee laatste memoriën van Yorke waren ingelevert, want dat die allerimpertinenst en hoog waeren. Wat ook wijders seggen wilde die guarantie van de constitutie der regering? Dat er óf meerder óf minder moeste gesegt zijn geweest, want dat die periode nu onverstaenbaer was. Dat door de heren van Amsterdam ook nu meerder opening was gedaen als tevoren, vermits de heer Huigens aen de Prins hadde vertoont copie van de geheyme negociatie, in 't Fransch gestelt, dog van soo eene misselijk Fransch, dat het genoegsaem onverstaenbaer was; niettemin dat er bij 't slot gestelt wierden de woorden *de République à République*, dat eene erkenning van een Staat of Republicq scheen te impliceren. Waerop antwoordede, dat sulks beter waere geweest óf niet te hebben gesegt óf anders gestelt te hebben, dog dat Amsterdam ongetwijffelt soude souteneren sulks altoos maer gemeent en gestelt te hebben in eventum, namelijk als Engeland hun voor onafhankelijk verklaerde. Voorts sey Zijn Hoogheydt nog, dat de heer Van Boetselaer dese ogtent in de vergadering van de ridderschap van Hollandt hadde verhaelt, dat de heer Yorke gisterenavondt al geweten hadde hoe en op wat wijse de hiervoor geroerde saek dese morgen in Hollandt sijn provisioneel beslag soude krijgen.

Naderhandt over Wieling sprekende, vroeg mij de Prins, hoe die dog soo gesint kwam als hij sig vertoonde in de jegenswoordige omstandigheden van saken, waerop antwoordede dat sulks niet verder wiste als hetgene dat uiterlijk sag, namelijk dat telkens met de griffier geheyme conferentien hadde, des ik dagte, dat hij die sijn gevoelen sterk volgde. ..... „Maer", sey de Prins, „hij is ook wel met de thesaurier Gilles, van die sal hij het evenswel niet leren, want die denkt daeromtrent op eene gehele andere

1780.

wijse". ..... Eyndelijk sey de Prins dat blijde was, dat onse Staten wederom over 14 dagen vergaderden, omdat er jegenswoordig dagelijks 't een of ander konde voorvallen.

21/12 Ὥρε Λαρρεη [1]). Dat dese morgen nog bij de Prins was geweest en, sprekende over de Amsterdamsche saak, hadde te kennen gegeven, hoe wel gewenscht hadde dat uit de te neme resolutie in Holland nopens dat stuk waere gebleven de woorden „dat teffens vooraf vastgestelt werde dat, soo er eene actie door 't Hof van Justitie wierde in gevonden, deselve alsdan voor schout en schepenen van Amsterdam soude moeten worden geinstitueert", [2]) ..... vermits de raidpensionaris en verdere leden sulks aen Amsterdam soude hebben konnen en moeten versekeren dat dat van selfs sprak, als hebbende sij gene andere competente rechter, en dat men hier niet buteerde of verseerde omme gedelegueerde rechters te willen hebben, dog, bijaldien die bewoordingen nu ter oore van den Engelsche ambassadeur kwamen, hij sig ongetwijffelt daerover ontevreden soude houden, als oordelende sulks sooveel gesegt te sijn, als dat Amsterdam in geen ongelijk konde of moesten gestelt worden, vermits sulks nimmer van hunne eyge schepenbank te verwagten waere. ..... Welke reflexie aen de Prins niet ongegront voorkwam; nogtans was deselve niet gedebatteert geweest in presentie van den raidpensionaris, die misschien wel een reden souden hebben konnen allegueren, waeromme dese omissie niet hadde moeten geschieden, zulks hij, heer De Larrey, wel gewenscht hadde op gisteren den raidpensionaris deswegens van tevoren eens te mogen onderhouden, dan, dat sulks ook al moeielijk was, uithoofden van den hertog, die verbaast jaloers daerover soude sijn geweest. Dat de Prins wel gesegt hadde, dat die periode niet soude gelast worden in de resolutie, die men door de griffier aen Yorke soude doen toekomen, dog dat hij, heer De Larrey, oor-

1) Ore Larrey.
2) Zie Res. Staten van Holland dd. 21 Dec. 1780.

1780.

deelde, soo ras de griffier sag de extensie van de resolutie, het seker was dat de heer Yorke die insgelijks wiste. Waerop antwoordede dat, volgens de heer Van Boetselaer hier boven, de heer Yorke reets gisteren van alles punctueel was onderrigt geweest, en oversulks die geheymhouding nu hem, ambassadeur, nog veel meerder in 't oog soude lopen. „Jae maer", sey de heer De Larrey, „'t moeste ook dienen om Engeland enigermate in de hand te werken en sooveel mogelijk terug te komen van die sterke taal, die sij in de laatste memorie hadde gebruikt, 't gunt grote mogentheden niet gaarn doen, en daerom, dag[t] gemelde heer, moest men daertoe sooveel doenlijk gelegentheydt geven". Wijders een woord van den hertog sprekende, sey opgemelde heer De Larrey mij nog in grote confidentie dat de Prins hem dese morgen hadde verhaalt, hoe den hertog aan Sijn Hoogheydt hadde gesegt, met een soort van moeielijkheydt, dat wenschte, dat de Engelsche de saken nu met ons tot het uitersten pousseerden &tc. ..... „Dog" voegde de Prins daerbij „j'ay marqué mon sentiment à moy, et je le tiens". .... Nog hadde gemelde hertog laastlede Maendag aen hem, heer De Larrey, gesouteneert: „qu'il y avoit un parti anti-stadhoudérien dans la République et que la Prince (sic) étoit à la tête de ce parti" ..... allemaal woorden, die dus én door den Engelsche ambassadeur én door de griffier Fagel worden gedebiteert, en die misschien tesamen met den hertog de laatste memorie van Yorke hebben opgestelt en daerinne gevoegt die fraaie periode nopens de guarantie der constitutie &tc. .... Sooveel kwaed kan een heer doen, die soo jaloers is van sijn invloet en die niets wil sien gebeuren, dat niet alvorens door hem is goedgekeurt, bijvoorbeeld de Russische negociatie &tc. Jaa sonder de heer De Larrey weet den hemel wat er misschien al gebeurt was.

$\frac{22}{12}$80. "Ωρε ραιδπενσιονχριστ [1]). Dat omtrent 14 dagen geleden den loop der jegenswoordige saken beschouwende, bijsonder

1) Ore raadpensionaris.

1780.

't gedrag van Engeland opsigtelijk desselfs tractaet van 1766 met Ruslandt, de Prins daerover gesproken hadde, en deselve in seer patriotische denkenswijse hadde gevonden, sulks mij vroeg, of ik mede thans niet content van Sijn Hoogheydt was? 'T gunt met jaa beantwoordende, vroeg ik op mijn beurt hoe dan dog den hertog nu de Prins nopens die saken onderhield? ..... Antwoort: „Dat denke ik dat al op deselve wijse is als voormaals".

Daernae over Wieling sprekende, vroeg de raidpensionaris mij wat die dog soo dikwerf in Amsterdam te doen hadde?

S'middags met den pensionaris Visscher bij de heer Van Slingeland van Goodschalkoort [1]) spijsende, vroeg mij gemelde pensionaris nae den eeten, hoe ik de Hollandsche resolutie, dese morgen ter vergadering van H. H. Mogende ingebragt, hadde gevonden, daer bijvoegende, dat dog hoopte daer geene gekheydt uit stonde geboren te worden, vermits hij veel moeiten hadde gehadt sulks soo verre te verkrijgen, des hem sulks seer hinderen soude. Voorts mij beklagende, dat saken van dien aert soo straks al rugtbaer wierde gemaakt, in soo verre dat den ambassadeur van Engeland daer al van verwittigt was alvorens het selve ter vergadering van Hollandt was gekomen, soo antwoorde mij gemelde heer Visscher, dat óf dese óf gisteren ogtent reets de raidpensionaris hadde gesegt vrij hardtop aen iemant, dat de heer Yorke die tijding of kennis door den hertog hadde bekomen.

Ὦρε Βρανδτεν [2]). Dat sig niet begrijpen konde waerover de vergadering van H. H. Mogende op morgen extraordinair stonde bijeen te komen, tensij er Engelsche tijdingen waeren gearriveert, of dat de heer Yorke wat nieuws hadde begonnen, of dat de Zeeuwen eene provinciale resolutie hadden gekregen relatif tot de saak in

---

1) Barthout van Slingelandt van Goidschalksoord, een Dordrechtsch regent, die verschillende stedelijke en gewestelijke ambten bekleed heeft. Zie over hem o. a. Rietstap, Wapenboek i, v.

2) Ore Brantsen.

questie. Enfin, dat de griffier het ongetwijffelt wel weten soude, dog dat die thans sig alleropsigtelijkst en onverantwoordelijkst gedroeg met betrekking tot het Engelsche werk en den ambassadeur van die croon, dat omtrent sodanige behandelingen met al immer sooveel recht strafvordering souden konnen worden gevergt als nopens de soogenaemde geheyme negociatie door Amsterdam gehouden.

Dat de raidpensionaris hem hadde gesegt nooit gedagt te hebben dat die van Amsterdam soo verre soude zijn gekomen als gedaen hadden, namelijk omme door 't hof van Hollandt te laten beoordelen &tc., ... dat bij sig wel sodanig plan, namelijk als een advis voor de Hollandsche ridderschap, hadde opgestelt ten einde het selve op die wijse ter vergadering van Hollandt te brengen en aldaer, des noodts met de meerderheydt, te hebben doen concluderen, maer dat, het nu eenparig soo sijnde gearresteert, men meende dat den Engelschen ambassadeur en sijn hof alle reden hadden van seer vergenoegt te moeten wesen, waernaa, straks vernomen wordende dat de heer Yorke, verre van content te sijn geweest met opgemelde genome en aen hem door de griffier ter hand gestelt zijnde resolutie, deselve hadde gewijgert aentenemen en die beantwoordt met een brief aan de griffier op een seer hoge toon, sprekende van attentaten, nieuwe eyschen van straf en elusoire regtspleging &tc., ... sulks men dagte dat hij, ambassadeur, sig niet verwagtende op soo een uitslag en soo prompt provisioneel antwoort, daerom in haastigheydt en moeyelijkheydt sig dusdanig hadde geexprimeert. Immers nu konde hij niet seggen, opsigtelijk dese laatste brief, dat hij die sodanig uit Engeland hadde ontfangen. Den raidpensionaris heeft Vrijdag namiddag den 24 November, onder pretext dat hij de heer Yorke niet wilde incommoderen op desselfs postdag, bij eene missive sig geacquiteert van de last, welke hem door sijne Staeten was gegeven omme aen gemelde ambassadeur kennisse te geven van de Hollandsche resolutie nopens het désaveu, waerop dien ambassadeur heeft geantwoordt: „qu'il n'avoit pas manqué d'envoier la résolution au Roy

1780.

par la male, partie le même soir, qu'il étoit assuré que Sa Majesté verroit avec plaisir le désaveu et la désapprobation d'une démarche aussi odieuse que dangereuse, d'autant plus qu'elle en tirera la conséquence, que les états feront poursuivre les coupables et donneront au Roy la satisfaction, que son ministre a demandé par son mémoire à L. H. P."

"Ωρε πρινσιπις [1]). Sondags den 24 de Prins tegenkomende, seyde mij Sijn Hoogheydt, dat de heer Yorke met de Engelsche brieven van den 19e deser ordre hadde gekregen omme van hier te vertrekken sonder afscheid te nemen. Een groot uur daernaa aen 't hof komende, herhaalde mij de Prins het bovenstaende, daerbij voegende, dat de griffier deselve tijding door Welderen hadde gekregen, en dat Yorke bij hem was geweest om afscheid [te]nemen, teffens sijne respect-versekering aan de Prins hadde versogt, dog dat niet in persoon gekomen was om reden dat ordre hadde nergens te gaen; dat dese avond meende te vertrekken naa Antwerpen, omme over Oostende naer Engeland over te steken. Des er morgen, Maendag, eene extraordinaire vergadering van H. H. Mogende diende te wesen, omme te resolveren ook tot rapel van onse minister, de heer Van Welderen. Dat verscheyde menschen niet gedagt hadden dat dit vertrek plaats soude hebben, en dat alle die memorien meer geschreeuw waeren als in effecte ernst, dog dat het nu evenswel scheen dat de Engelsche 't meenden. Dat er ook nu niet anders op was dan sig soo spoedig en sooveel mogelijk in staat te stellen, dat ook de Prins meende alle de verlofgangers terstondt op te ontbieden (waertoe NB. dese avond agt of negen bodens stonden afgesonden te worden: dit uit de mond van Tinne). Dat Sijn Hoogheydt niettemin oordeelde, ofschoon in uiterlijken oorlog thans met Engeland, wij nogtans verweerenderwijse behoorde te werk te gaen, ten einde aen de gehele waerelt te tonen dat

---

1) Ore principis.

wij gene twist gesogt hadden nog sogten. Egter daer troupes nodig waren, moesten sij gesonden worden. Ook seyde de Prins al eens tusschenbeyde: „Sonder de gearmeerde neutraliteit hadden wij nu niets". Op mijn vraeg: of men dan een landing vreesde? antwoorde Sijn Hoogheydt dat sulks niet wiste, dog laggender wijse sey de Prins: „'T moeste morgen niet sijn als die fameuse Maendag van 1747 toens mijn vader wierde geproclameert en toens men van een landing der Fransschen sprak". Daernaa sprak de Prins ook over den ouden heer van Bottestein [1]), die den overlede Prins generael hadde gemaakt, schoon geen groot vriend van 't huis; daernaa over D'Ablaing, waermede gemelde heer van Bottestein altoos gebrouilleert was; daernaa over Van Citters, die sig allerbedroefst deser dagen hadde geconduiseert nopens sijne reserves soo met opsigt tot het antwoordt te geven aan de heer Yorke als uit hoofde van sijne aengetekende protesten &tc. ..... „Maer" sey de Prins, „t'is óf eene ongehoorde domheydt van hem, Van Citters, óf 't beduit erger, en wel dat Zelandt alle de kosten van dese twespalt wil laten voor rekening van Hollandt en van d'overige provincien". Naderhandt over mijn confrater [2]) den Yersche lord (Athlone), die altoos nu niet met soo eene pretensie behoorde voor den dag te komen, — waerop repliceerde, dat ik dagte hij daermede nimmer behoorde te voorschijn te komen. Daernaa dat de ridders, als van outs, alle nu behoorde te paard op te komen, en dat Sijn Hoogheydt sig dan aan 't hoofdt soude stellen &tc. ..... Dit alles bijgebragt ten bewijse dat de Prins egaal vrolijk en wel tevreden scheen. Ook kwam mij de raidpensionaris ook seer tranquil voor, gevende te kennen, dat hem 't vertrek van de heer Yorke niet bevreemde. De

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v. Ik heb niet kunnen vinden, dat de heer Van Bottestein ooit een militairen rang heeft bekleed; hij was stadhouder van de leenen en gedeputeerde ter generaliteit. Waarschijnlijk heeft de heer Van Hardenbroek zich met het woord „gen¹." verschreven.

2) Nl. in de Utrechtsche ridderschap. Van eene „pretensie" van den heer van Athlone blijkt nergens iets.

1780.

Prins nog van York sprekende sey, dat wel wenschte hij die laatste brief aen de griffier niet hadde geschreven, want dat daeromtrent niet konde seggen order van sijn hof toegehadt te hebben. Evenswel vreesde Sijn Hoogheydt, dat wij bij ruiling erger minister voor de Republicq konde krijgen, want ofschoon hij wat te hoog was, hij nogtans voor een eerlijk man wierde gehouden, maer toens wederom laggende: „dat hij misschien nog wel eens aan 't hoofdt van enig commando konde komen".

$\frac{23}{12}80$ Ὦρε ῥαιδπενσιοναρισ [1]). Dat sig wel verwagt hadde op het refus van de heer Yorke, gedaen nopens d'aenneming van de resolutie rakende de geëyschte strafvordering, dog nimmer op soo een brief als deswegens aen de griffier hadde geschreven, brief, die te kennen gaf sijne dolle drift en onbesonnenheydt; dat ook daerom er tegens was geweest omme de resolutie op dat subject aen hem, heer Yorke, te doen ter hand stellen, menende beter te sijn deselve direct aan de heer Van Welderen te addresseren, gelijk alsnu staet te geschieden, dan, dat de Prins hadde verkosen liefst die eerder aen hem, heer Yorke, te doen presenteren, en dat uit dien hoofden sulks soo verrigt was. Maer dat dog wel wenschte te weten wat Engeland wil, wat de heer Yorke pretendeert, want sonder verhoor niemant immers kan verwesen worden, en dat, de saak in rechtershanden gestelt wordende, al is wat men in rede en billijkheydt vorderen kan. Dat H. H. Mogende hiertoe nog regt nog jurisdictie hadde, dat de Staeten van Hollandt daer thans eenparig toe hebbende geresolveert, sulks meer was als men hadde konnen verwagten, ... want te willen procederen met s'landtsch fiscael of officier te authoriseren tot vervolging van de geaccuseerde, souden zijn begonnen met voor crimineel te verklaren diegene, welkers beklaagde schult nimmer beoordeelt was of daervoor konde gehouden worden dan niet. .... Dat

1) Ore raadpensionaris.

nu een hof van justitie, sulks sullende beoordelen, de bewijsen daertoe nodig van die van Amsterdam kan vorderen, wanneer de souverain naa bevind van saken schout en schepenen van Amsterdam konden gelasten de saak te vervolgen &tc. Dog wat 't geval selfs aenging, 't wel bleek dat er conditioneel gehandelt was, dog soo sterk niet als in 't bericht gestelt was. Dat het waer was, dat Engeland naa 't geval van Saratoga [1]) met 't congres gehandelt hadde; dat ook de independentie der Americanen of van 't congres wel de fait was, maer niet jure; wijders dat eene naderhandt geschreven brief door Van Berkel inhielde *de République à République*, welke term opsigt gaf, schoon die konde worden beweert niet anders te steunen dan op het hiervoor gestelde conditioneel &tc. Evenswel bekende hij, raidpensionaris, dat niet verwagt hadde dat de stadt van Amsterdam sooverre soude sijn gekomen, en het dus met mij eens was het eene vrij sterke pas van die kant te kennen gaf. Wijders ging gemelde heer voort met te seggen, hoe hij als pensionaris van de ridderschap (sijnde in dese tijden eene qualiteit, die nog al verschilde met die van raidpensionaris) hadde moeten opstellen een advis voor dat corps, 't gunt de Prins hadde goedgekeurt, dat vervolgens een naeder project voor de verdere leden der vergadering hadde geconcipieert, en 't selve (naer gewoonte) aan de pensionaris van Haerlem, als corresponderende met Amsterdam, hadde gecommuniceert, wanneer dus, dat project in de grote stadt zijnde geëxamineert, 't selve was gegouteert geworden, uitgesondert de woorden: „drie borgemeesters in 1778 regerende, met den eersten pensionaris", welke woorden door Van Berkel waren uitgeschrapt en met sijn eyge handt in de plaats gestelt sooals de resolutie thans inhout, ... welke gemakkelijkheydt hij, raidpensionaris, als bovengesegt niet verwagt hadde van d'Amsterdamsche sijde. Dog, enige redenen daeromtrent willende geven, wierden wij in de conversatie gestoort.

---

1) De capitulatie van het Engelsche legercorps van generaal Burgogne in 1777.

1780.

$\frac{24}{12}$80. Denselve heer raidpensionaris mij door den heer Van Pallandt hebbende laten vragen omme morgen, Kersmaendag, H. H. Mogende naa de kerktijdt te convoceren, ging ik naa gemelde heer sijn huis, alwaer mij terstondt hetselve met een vrij vrolijk gelaat herhaalde, daer bijvoegende: „Men sal, nu de heer York sonder afscheidt te nemen vertrekt, onse minister ook dienen te rappelleren uit Engelandt", jaa te kennen gevende dat, ofschoon de violente en dolle toon van de laatste memorien en brief aen de griffier hem, raidpensionaris, wel weder in een twijffeling hadde gebragt, hij nogtans al enige tijdt voorsien hadde 't geen nu gebeurde.

Op mijne vrage of men nu niet te vresen hadde voor onse colonien in de West, St. Eustatius, Suriname &tc., antwoorde de raidpensionaris: „Daer heeft mij sedert lange wat anders op 't hert gelegen, en waeromtrent door eene tijding of omstandigheydt, gisterenavondt gehoort, ben bevestigt geworden, namelijk dat men in de sin heeft eene bloquade voor Texel te maken, teneinde er geen schip in of uit kan".

Daarnaa sey gemelde heer, dat sijne Staeten tegens aenstaende Donderdag wederom soude beschrijven, dat ook aan de admiraliteyten de spoed soude worden gerecommandeert. Hierover sprak de Prins ook, selfs dat aenstaende Woensdag in de vergadering meende te komen als 't raport van de admiraliteiten wierde gedaen, teneinde dat werk, benevens ook de augmentatie der landtroupes, in desen tijdt aan de bondgenoten op 't ernstigste aan te bevelen. Nog avoueerde de raidpensionaris dat dit opontbod van Yorke was toe te schrijven aan de accessie en 't gedane déclaratoir, en niet aan de Amsterdamsche historie, die maer als een pretext was gebruikt; dat sulks wijders duidelijk uit de datums der brieven ook te sien was.

Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat twee brieven van Welderen hadde gekregen, eene van den 15e, d'andere van den 19e deser,

1) Ore Larrey.

waerbij hem confirmeerde 't opontbod van Yorke, 't geen lord Stormont door sijn ondersecretaris Fraser hem hadde doen aenseggen, sulks hij, heer Van Welderen, eerstdaegs dagte in 't vaderlandt te konnen sijn, wanneer hij den heer De Larrey over 't een en ander ampelder dagte te onderhouden. Voorts hadde Engeland het Huys van Oostenrijk aengesogt en was daermede enigermate gevordert (s'étoient rapproché), dog was nog nietwes gesloten. Simolin, minister van Ruslandt, hadde namens sijn Souveraine kennisse gegeven van de accessie van Sweden, Denemarken &tc. Ook hadde hij getoont de goede officiën, die de Keyserin gaarn wilde aenwenden omme de vrede te helpen bevorderen. Dan, dagte men dat de Koning van Pruissen niet tot de gearmeerde neutraliteit soude accederen. Een Hussey Jerse, priester, soude tot eene secrete negociatie aan 't hof van Spanje worden geëmploieert wegens Engeland, en soude den 10e December over Lisbon naa Spanje sijn vertrokken. Wijders vreesde thans gemelde heer De Larrey, dat er misschien geweldige slagen stonde te volgen, wanneer de cooplieden souden schreeuwen, hulp en protectie willen hebben &tc., 't gunt evenswel niet konde geschieden voor men in gereetheydt waere. Waerop repliceerde, dat daerom wel gewenscht hadde dat wij twee à drie jaren geleden onse scheepvaert in ordre hadde gebragt, dat wij toens volk konde krijgen en nu niet &tc. Daerop antwoorde heer De Larrey, dat Sijn Hoogheydt dikwils daertoe aenmaningen hadde gedaen. Sonder dit tegen te spreken seyde ik dat, was het werk van d'augmentatie niet tusschenbeyde gekomen, soo soude het veelligt gelukt hebben, maar onse tweedragt hadde toens, en nu vreesde ik nog, alles buiten stuur gebragt. Die heer, De Larrey, dagte evenswel dat men nu met ernst 't werk soude aenvatten en voortsetten. ..... In de conversatie met de Prins op dese selve dag seyde Sijn Hoogheydt nog dat, was die miserabile kaerel (Van Berkel) er niet geweest, die [sig] soo tegens eene augmentatie hadde geweert alsof de Prins die soude gebruikt hebben tegens Vrankrijk, en hadde men dus meerder vertrouwen in Sijn Hoogheydt gehadt, soo soude men thans opsigtelijk de

1780.

zeemagt ook beter in staet zijn geweest en veelligt soude dit alles nu dan niet gebeurt zijn.

$\frac{25}{12}$80. Ὥρε πρινσιπιο [1]). Dat, was de heer Yorke niet soo precipitantelijk vertrokken, en dat, was er een manifest van Engelandts wegen in de waerelt gekomen, dat Sijn Hoogheydt alsdan soude hebbe voorgeslagen omme tot een besending naer Engelandt te resolveren, ten einde aldaer de nodige representatien deswegens te doen en die soo veel mogelijk ingang te doen vinden, dan, dat er nu niets anders op was, als de partij te nemen van, met onthouding van directe hostiliteyten, sooveel mogelijk sig te dekken en te weren tegens de aenvallen; dat, soo ras er een manifest te voorschijn kwam van Engelandts sijde, Zijn Hoogheydt oordeelde, men van dese kant egaal een manifest behoorde te vervaerdigen, omme aen de gehele neutrale waerelt te doen sien, dat wij mishandelt waren, 't gunt Sijn Hoogheydt dagte, dat op goede gronden konde worden gestelt. Dan, dat Sijn Hoogheydt wenschte thans eens te weten wat men in Amsterdam nopens de saken dagte. Dat Sijn Hoogheydt vermeinde, dat de uit te ruste vloot, daer Welderen van schrijft, waerop veel ammunitie en 3 m. man wierde geëmbarqueert met de heer Erskine, gedestineert was naa de Caab de Goede Hoop. Dat, als er vier of vijf lieden niet in de waerelt waeren geweest, Sijn Hoogheydt meende alle dese saken niet souden zijn gebeurt, welke personen opnoemende, waren deselve lord Stormont, Sandwich. ..... Van Berkel en Temmink, waerbij ik gaarn soude gevoegt hebben den h(ertog), dog ik en uitede mij niet, als alleen dat, bijaldien wij nog meerder complaisances hadde vertoont als wij gedaen hadden, soo bij 't dadelijk nemen onser schepen, behandeling der capers &tc., als ook het opseggen van ons tractaet van marine op een voet, nimmer onder mogentheden gebruikelijk, ik dan oordeelde, dat wij

---

1) Ore principis.

1780.

straks wederom Vrankrijk tegens ons souden hebben sien opkomen, dog dat het nu onbegrijpelijk scheen, dat Engeland die pas dede, want soo wij er in de Republicq eensgesinder door moesten worde, zij dan tegens sigselven hadden gewerkt, en soo wij ons naauwer nu met Vrankrijk, Spanje en de Noordsche mogentheden moesten verbinden, immers sulks insgelijks tegens haere belangens was, geswegen de contante penningen, die bij de negociatien uit ons landt moesten komen. ..... In alles gaf de Prins mij gelijk, teffens erkennende dat, hadde Engeland in den beginne ons laten jouisseren van 't tractaet van 1674 en op die gront ons gevergt de opvolging van dat van 1678 (waeromtrent Sijn Hoogheydt wel wiste dat ik van verschillende gedagten was, dog dat elk sijn ligt moeste volgen), dat misschien de saken alsdan hier in de Republicq een betere keer voor Engeland hadde konnen nemen, immers dat Sijn Hoogheydt daerop dan met meerder vrugt soude hebben konnen werken. Dat Sijn Hoogheydt nu nog onlangs aan de heer Souza, minister van Portugal, die van London kwam, op deselve voet omtrent, sijne gedagten hadde gesegt &tc., namelijk dat de Engelsche selfs seer impoliticq handelden. Dat de Prins ook gisterenavond reets aan den admirael Hartsink [1]) tot waerschouwing hadde geschreven, dog dat Bijland, in zee sijnde, nergens van wiste; nogtans soude die, aengetast wordende, ongetwijffelt sig beter defenderen als den laatste December van 't vorige jaer, waeromtrent observeerde, hoe alle die saken, welke ons wijnig eer bij 't impartiale publicq hadden gegeven, nogtans ten gevalle van Engeland waren gebeurt. ..... Daarnaa nog een lang discours over Wieling, die voortijts nopens de onbepaalde convooyen van een geheel ander gevoelen was geweest. Dat Sijn Hoogheydt wiste, hoe ik neutraal ware, nog Engelsch nog Frans, dat Sijn Hoogheydt ook soo dagte &tc.

---

1) Andries Hartsinck, sedert 1776 vice-admiraal, ressorteerende onder de admiraliteit van Amsterdam. Zie Naamregisters.

1780.

$\frac{26}{12}$80. ᵛΩρε πρινσιπις [1]). Dat Sijn Hoogheydt voorsag, dat men in Zelandt die geresolveerde embargo [2]) veelligt niet soude respecteren, dat Vlissingen vol Engelsche commissievaerders lag, en dus dat die sig niet souden laten dwingen omme te blijven liggen. Dat, soo Sijne Hoogheydt er toe moeste komen omme lettres de marques aen onse schepen te geven, alsdan teffens soude voorslaen aen H. H. Mogende omme niet te permitteren, dat de opgebragte prijsen mogten worden gerantsoeneert [3]), gelijk men in Vrankrijk hadde gedaen, dog die daer nu van af sagen, maer dat deselve in eene der havens van de Republicq souden moeten worden gebragt omme, aldaer blijvende, bij de respectieve admiraliteiten te worden beoordeelt of voor goede prijs konden worden gerekent of niet. Want dat andersints de Republicq ras soude worden een nest van zeerovers &tc.

Dat in de propositie van Sijn Hoogheydt, dese morgen ter vergadering van H. H. Mogende gedaen, was gesegt nopens de augmentatie op den voet als laastmaal door de Raid van State was voorgeslagen, dog met enige verandering, dat dese beoogde verandering sag op de artillerye, daer wij groot manquement nog aen hadden.

ᵛΩρε ραιδπενσιονᾶριτ [4]). Dat nopens het rapel van de heer Van Welderen het niet anders hadde konnen geschieden, preciselijk omme aen 't Hof van Ruslandt te bewijsen dat er gene collusie plaats heeft, en dat sulks niet is geschiedt als naadat de heer York ordre hadde gekregen sonder afscheydt te nemen te vertrekken, en dat men reets tijdingen hadde ontfangen, dat er brieven

---

1) Ore principis.

2) Zie de Res. van H. H. M. dd. 26 Dec. 1780, pag. 946. Daarin werd onder andere tot een „generaal verbod van alle vaart en commercie uit deze landen" besloten.

3) D. i. tegen losprijs vrijgelaten.

4) Ore raadpensionaris.

van marque door Engelandt waren uitgegeven preciselijk op de tijdt, dat de tijding van ons gedane declaratoir aldaer was gearriveert, sulks aperte en haine de la convention. Dat ook nu dese dag nog daeromme een brief, geschoeit op die voet en gronden, hadde laten afgaen aen de heeren plenipotentiarissen te St. Petersburg, teneinde daervan 't nodige gebruik te maken. Dat eindelijk het Russische werk thans altoos niet moeste verwaerloost worden, en ook Amsterdam gemenageert, die dan ook daerdoor wierde gepermoveert, omme Vrankrijk te weerhouden in het verlevendigen der schadelijke edicten.

Eindelijk dat het ook beter waere, in een sekere sin, den heer Van Welderen hier te hebben als daer te laten in een crisis, vermits men sijne Engelsche wijse van denken kende. En gaf gemelde raidpensionaris van verre of ingewikkelt te verstaen dat, Amsterdam overgehaalt zijnde, en er enige aenleiding toekomende, men naderhant beter een extraordinair persoon naar Engelandt soude konnen senden.

$\frac{27}{12}80$. *Ὥρε πρινσιπια* [1]). Dat geen begrip van de wijse van denken Van Wieling hadde, niet wetende of hij er onder draayde of niet. Derhalve aan mij vroeg, wat omtrent sijn caracter dagte. Antwoorde ik: „Dat mij verbeelde, hij sigselven dikwerf niet verstonde". Waerop de Prins seyde: „Daer sal ik uw terstondt een blijk van geven, want doe ik de papieren van Laurens in 't secreet besogne overgaf, adviseerde hij met een groten ophef, dat de autheurs en fauteurs van sodanig werk moeste aengesien worden als verraders van 't landt en oversulks voorbeeldig gestraft behoorde te worden. Edog, voegde hij er bij, men moeste eerst versekert wesen dat de overgelegde stukken egt waeren. Dit laatste", sey de Prins, „was omtrent sooveel gesegt, alsof hij dagte dat ik valsche stukken overgaf.

---

1) Ore principis.

1780.
Waerop dan ook antwoordede (vervolgde de Prins), dat ik se overlag gelijk en waarvoor ik die ontfangen hadde".

Voorts over de tegenswoordigen toestandt der saken sprekende, vroeg mij de Prins alwederom: „Wat denkt men t'uwent en elders nopens den toestant met Engeland"? Antwoordt: „Dat ik wel meende verscheyde menschen daerover verlegen souden zijn, dog hoe die teffens begrepen dat, ons den aenval buiten onse schuld geschiedende, wij dus minder in 't ongelijk te stellen waeren, dog dat men in Engelandt sedert lang profiteerde van onse oneensgesintheydt, en hoe ik dus vreesde, soolang die duurde, wij nietwes voor ons selve souden uitrigten, integendeel dat wij onse schadens selve bewerkten en vermeerderden". Waerop Sijn Hoogheydt seyde: „Dat daerom dagte dat wij moeste voorkomen nu selfs om reden te geven, dat men ons konde suspecteren van hostiliteiten te beginnen, dog, aengerand wordende, alsdan ons te moeten defenderen met alle magt die wij besaten. Dat voor de rest sig wagten soude van enige andere voorslagen te doen, tensij sulks uit Holland selve kwam en nominatim met concurrentie van Amsterdam geschiedede". Opsigtelijk Welderen sprekende, sey ik, hoe mij niet begrijpen konde, dat van alle kanten door brieven van den 19^{en} tijding hebbende ontfangen, dat de Engelschen reets brieven van marque hadden uitgegeven, hij onse minister daer insgelijks geene tijding van hadde overgesonden. „Jae maer", sey de Prins, „men sal 't hem veelligt niet toegelaten hebben, of 't voor hem gecacheert". Waerop de vrijheydt nam te repliceren dat, dog den 19^{en} hebbende geschreven, hij het toens hadde konnen melden, immers dat men moeste veronderstellen een minister sulks niet mogte ignoreren. Dat ook sijne pressance omme te vertrekken mij hadde verwondert &tc. Op al 't welke de Prins niets antwoorde. Nog over de stadt Amsterdam sprekende, sey ik hoe die, van groot gewigt voor de Republicq zijnde, 't mij niet onverschillig voorkwam dat, soo de commercie daar eens van afweek, de gehele Republicq daerdoor in grote ongelegentheydt soude worden gebragt. 'T gunt mede maer wierde aangehoort.

1780.

$\frac{28}{12}$80. Ὥρε πρινσιπις [1]). De Prins, enigsints meer verlegen zijnde als de vorige dagen, begon met te seggen: „Hoe dog nu sal men de saken aen konnen leggen, wat sal men beginnen? Alles ontbreekt er, schepen, matrosen, troupes, en omme schepen te bouwen is er selfs gebrek aen timmerhout, ook sijn de magasijnen onvoorsien, fortificatien in slegten staet &tc.". Enfin 't slot was, men moeste al doen wat men konde, en aengevallen wordende sig verweeren. Nopens het scheepstimmerhout nam ik de vrijheydt te seggen, hoe reets twee jaeren geleden de provincie van Utregt hadde voorgeslagen, omme al het scheepstimmerhout selfs in te kopen, al spendeerde men daer een paer millioenen toe..... „T'is waer", sey de Prins, „hadde men toens uw sentiment gevolgt, men hadde beter gedaan, maar vóór sig siende en sig moeielijk makende sey de Prins, bijtende op desselfs lippen: „Hadde die duivelsche vent Van Berkel er niet geweest, ... maer 't is nu te laat, laten wij daer liefst dan maer van afstappen, en doen wat men kan". Vervolgens scheen de Prins seer te verlangen naa de tijdingen uit Engelandt, en toens over die natie sprekende, seyde ik mij nog niet genoeg te konnen verwonderen over de stap, die Engelandt nu laastelijk gedaen hadde in ons opsigte, naa alle de consecutive harde behandelingen van den beginne afaen; dat het behalven dien impoliticq was, soo met opsigt tot onse onderlinge belangens, die van den andere moeielijk konde worden gesepareert, als directelijk selfs tot de mutuele commercie, assuraderijen &tc., geswegen het contante gelt, de wisselcours, de commissien &tc., alles dat alleen met onse natie kan geschieden, dus sij de stadt van Amsterdam misschien meer nodig hebben als men denkt, bijsonder in tijt van oorlog, tenminsten soo menen verschijde kundige lieden, andersints sij al ras een middel souden hebben in 't werk gestelt om de stad Amsterdam alleen te plagen. ..... Des ik niet begrijpen konde, het gros van de Engelsche natie

1) Ore principis.

1780.

daervan overtuigt zijnde, gelijk selfs uit de couranten scheen te blijken, hoe dan een paer heethoofdige menschen aldaer oorsaek konde wesen van soo een behandeling. Enfin, dat sij ons daerdoor dwingden, omme met de Noordsche mogentheden ons des te naauwer te verbinden, jae dat sij ons eyndelijk konde noodsaken, omme selfs onse toevlugt tot Vrankrijk te nemen, haere grootste vijand ..... „Jaa maer", sey de Prins, „dat moet evenswel het laatste wesen waer men toe komen sal".

Ὥρε δ'Αυερ(ουλ)τ [1]). Dat den hertog jegenswoordig seer knorrig is over de saken, die hij siet gebeuren. Dat om die tijdt, dat den Engelsche ambassadeur sijne twee laatste sterke memorien heeft gepresenteert, den hertog dikwerf bij York vermomt is geweest, sulks men onderstelt, dat die twee memorien hier in s'Hage sijn gemaakt..... Dat den hertog het gisteren seer druk op de parade hadde met Reinst, Rhede &tc., aen wien hij veele saken in confidentie scheen te seggen en te raden. Voorts laastlede Sondag op de parade zijnde, wiste den hertog nog niets van 't vertrek van York, maer doe de Prins het hem seyde, veranderde hij terstondt van humeur. De domestique van York bleven al nog in den Haeg, liepen overal om te spioneren of, waer meerdere menschen bijeen waren, gingen sij ook praten, om alles over te doen schrijven. De meeste officiers van 't regiment H(ollandsche) guarde, kennende York, Sijne Hoogheydt en vele sijner swakheden, soo hadde sij minder agting voor hem, York, als wel andere deden.

$\frac{29}{12}$80. Ὥρε πρινσιπις [2]). De eerste audientie dese morgen ten 10 uure hebbende, uit hoofden dat het manifest door de Vinck van Ostende was gesonden [3]), scheen mij de Prins

---

1) Ore D'Averoult. Zie Reg. op dl. I i. v. en de Bijvoegselen.
2) Ore principis.
3) Frans de Vink was H. H. M. commissaris der marine te Duin-

1780.

niet seer wel gehumeurt te sijn (misschien omdat met den hertog hadde gesproken, die altoos s'morgens vroeg bij Sijn Hoogheydt komt, om alles te verhalen of te vernemen), want op de swevende saken komende, als natuurlijk profluerende uit de lecture van 't manifest, waerinne Sijne Hoogheydt drie saken vonde, daer de Engelsche, soo Sijn Hoogheydt meende, gelijk in hadden, namelijk het wijgeren in 1778 van in besogne te treden met York, het admitteren van Paul Yones, en het niet antwoorden op het gevraegde secours. Nopens t' eerste point dagte ik, dat men in de representatien, aen 't Hof van Engelandt gedaen, sooveel hadde gesegt, dat men, selfs uit menagement voor de croon van Engelandt, daerom liefst niet in eene meerdere en wel wijgerende discussie van saken wilde treden, ook dat men toens Vrankrijk te menageren hadde. Op 't tweede, dat geen woord ooit gehoort hadde van de wagt, die het volk van Paul Yones op Texel hadde gehouden, — 't gunt evenswel waer was, sey de Prins, als hebbende sij bewaert de Engelsche gemaekte krijgsgevangene.... Op 't derde, het niet antwoorden nopens 't gevraegde secours, was misschien insgelijks geschied niet uit misagting, maer wegens menagement van of om dat secours niet te willen wijgeren, sooals de meesten in de Republicq dagten dat behoorde te geschieden, of omdat men het in de Republicq onderling niet eens genoeg konde worden op de modus hoe te antwoorden. Dog Sijn Hoogheydt meende, dat dit alles aen de stadt van Amsterdam moeste worden toegeschreven, of bijsonder aen Van B(er)k(e)l en T(emmink), welke verd(oemde) kaerels verdiende aen de g(a)l(g) te hangen..... „Enfin", vervolgde de Prins, „ik kan daeromtrent alles niet seggen, dat is tusschen mij en de stadt Amsterdam, en 't is nu ook te laat, men moet nu doen wat men kan". Waerop discretelijk te gemoet voerde (merkende dat de Prins moeyelijk was) hoe

---

kerken en Ostende. Den 27en December 1780 zond hij uit laatstgenoemde stad het manifest over van den Koning van Engeland tegen de Republiek, dd. 20 van die maand. Zie Res. S. G. dd. 29 Dec.

1780.

mij voorkwam, dat daer veel toe hoorde, om sulks te sien gebeuren; sonder te spreken wat gevolgen niet daar al uit konde voortkomen.... Waerop de Prins mij insprak, seggende: „Dit is tusschen uw en mijn; ik segge wel eens meerder ietwes aen uw, dat aen geen ander soude seggen" .....

Waerop vervolgde met te antwoorden dat, soo mijn caracter was om in de tegenwoordige tijden en vorige een boutefeux te wesen, ik dan seer vele saken misschien nog erger soude hebben konnen maken, maer dat ik daer eene horreur van hadde, dat ook Sijn Hoogheydt wel wiste ik geen raporteur waere; voorts met voortehouden, hoe ik dus in Godsnaam badt, was 't mogelijk, dat Sijn Hoogheydt 't eens wierde met gemelde stadt, want dat mij toescheen al ons onheyl, al ons ongenoegen en schadens nergens anders aen toe te schrijven waren als aan onse onenigheden, twisten en innerlijke verdeeltheden. Waerop de Prins antwoordede: „Ik wil al doen wat men van mij vergen kan, en ben gereet voor 't welwesen van de Republicq alles te sacrifieren, maer met die lieden kan ik nimmer wel worden, en kan nog wil ter contemplatie van hun niets meer doen, want", vervolgde de Prins, „wil ik uw seggen hoe ik wel met haer kan sijn? Dat is, als ik mijn naem op een groot stuk wit papier settede, en dat sij er al boven konde stellen wat sij goedvonden..... en mij alleen als een jonge te regeren. Hadden sij voor de augmentatie geweest, was dit alles niet gebeurt; maer toens gaf men voor dat, wierde er geaugmenteert, ik straks de gevraegde 6 m. man aen Engelandt soude hebben gegeven, en dat er dan terstont een oorlog met Vrankrijk was geweest. Naderhandt souden alle de Hollandsche steden en d'overige provincien in alles sijn toegetreden, maer toens hielden 't Haerlem en Amsterdam alleen tegen. Altoos heeft Amsterdam gesouteneert: Engelandt durft ons geene oorlog aen te doen, nu siet men evenswel 't tegendeel. En niettegenstaende onse onmagt wil men nu ageren tegens Engelandt, daer men officieren, matrosen, canon, touw, hennip, timmerhout, jae alles mankeert. Nogtans sal ik mij wagten van te spreken omme met

Engelandt in pourparler te komen, en sij sullen 't mij selfs moeten vragen eer ik er toe kome. Voorts wil ik mijn leven voor 't vaderlandt wagen, maer niet mijne eer, want op soo eene vloot als d'onse is mij te begeven, daer bedanke ik voor". Naderhant of op 't laast sey de Prins: „Men segt, en ik geloof, dat van B(er)k(el) geen oneerlijk mensch is, maer soo als hij is, was 't beter geweest voor de Republicq, dat hij een schurk waere, als nu sooveel kwaedt daeraen gedaen te hebben"..... Waerop de vrijheydt nam te seggen, dat even die overtuiging van 't publicq nopens sijne eerlijkheydt hem nog al een rugsteun gaf.

Bij de twede audientie, dieselve ogtent gehadt, was de Prins van beter humeur — toens was er de raidpensionaris tusschenbeyde geweest en ook de heer De Larrey — wanneer de conversatie viel over de drukte van dese week, hoe wijnig de Prins uit was geweest, als gestadig besig met schrijven en dépêcheren van saken rakende de zeeofficieren &tc., dat maer alleen Sondag was uit geweest toens mij tegens kwam, en niet verder als tot de Bosbrug, welke wandeling *altemets* dede. Dit seggende lagte de Prins innerlijk, 't geen mij niet onduidelijk te kennen gaf, dat de Prins op dat ogenblik dagte, dat ik daer de reden van wiste, namelijk omme verbij 't huis van juffrouw Constantia van Lynden te gaan. Omtrent welke eerste point de vrijheydt nam te seggen dat, de Prins gewoon sijnde dagelijks te wandelen, Zijn Hoogheydt sulks niet moeste nalaten, want dat het seer hinderlijk aan desselfs welstant konde wesen. Naderhant sprekende over de extraordinaris vergadering, die er misschien morgen, misschien Nieuwjaersdag selfs konde wesen, wanneer die niet dan namiddags konde worden gehouden omdat de president van elf tot drie uuren menschen moeste zien, soo sey de Prins, dat A°. 1745 er eens vergadering was gehouden van s'ogtents af tot s'nagts twee uuren toe, en dat het object toens was of, de stadt Doornik sijnde overgegaen, de citadel soude worden gedefendeert of niet, zijnde de stemmen daeromtrent verdeelt, in sooverre dat daerop advis van de R(aid) v(an) S(tate) wierde gevraegt, ver-

1780.

mits het antwoordt die selve nagt nog moeste vertrekken. Voorts verhaalde de Prins, dat seker generael van Echten toens ook eens hadden gevraegt of soude laten schieten uit sijn stadt op de Fransschen of niet, om reden dat de koning van Vrankrijk selfs in de armee was, welke sig voor gemelde stadt bevondt.

Naderhandt over de siekte van de Prins van Pruissen sprekende, soo sey Sijn Hoogheydt, dat sijn verlies groot voor dat Rijk soude wesen, want d'oudste zoon maer de jaren van s'Princen oudste zoon hebbende, er dus eene seer lange minderjarigheydt plaats soude hebben, die alleen capabel was om dat gehele Rijk teniet te doen gaan; want dat de koning out en versleten was, Prins Ferdinant un imbécile et un cocu, want dat Princesse Ferdinant, ofschoon desselfs tante, eene grote &tc was, dat dus hard soude wesen als die kinderen moesten succederen in préjudicie van s'Princen kinderen [1]); dat de broeder van mevrouw Van Gallitzin vader van de meeste was; dat het eerste of oudste kind was van iemant die men niet kende, dat dat wierde verholen gehouden, sonder dat men wiste of het t'eniger tijdt soude voor den dag soude gebragt worden of niet. Waeromtrent geconcludeert wierde, dat men somtijts de grote heeren niet te seer van naebij moeste kennen, of dat men verloor van die agting, die men hun gaarn schuldig was. Daernae vroeg ik of Prins Hendrik, die ik altoos gehoort hadde dat veel talenten besat, dan niet goed soude wesen om in soo een minderjarigheydt de saken waer te nemen. Waerop de Prins mij vroeg of ik de Henriade wel hadde gelesen, en jaa seggende, soo sey de Prins: „Dan sal uw wel geheugen

---

1) Prins Frederik Willem van Pruisen had in 1780 twee zoontjes, 10 en 9 jaren oud. Bij overlijden van hun vader zou dus een van 's Konings broeders: Frederik Hendrik Lodewijk of August Ferdinand, regent moeten worden. Van den laatsten wordt gesproken; hij was gehuwd met Anna Elisabeth Louise van Brandenburg-Swet. Indien de zoontjes van Prins Frederik Willem kwamen te sterven, waren de kinderen van Prins August Ferdinand de pretendenten voor den Pruisischen troon, want Prins Frederik Hendrik Lodewijk had geen kinderen.

1780.

die vaersen, daer Voltaire segt, dat soo een seer goed is omme als twede te ageren, dog alles soude embrouilleren, wanneer een eerste personnaadje soude moeten representeren &tc." Daags te voren nog over Vos en Laan [1]) sprekende, sey de Prins: „Die successien sullen in 't vervolg soo niet meer geschieden, want ik daer directelijk verlies bij hebbe, vermits het secretariaet van staet aan mijne begeving alleen staet, daer dat van de kamer van financië een tourbeurt der leden is, die oversulks op die wijse altoos een secretaris van staet soude konnen doodverven". Over 't verh(oogde) last- en veylgelt sprekende, sey mij de Prins, dat die belasting sijn oirspronk schuldig was aan 't geld, dat men nodig hadde omme de beloofde premiën te betalen A°. 1665 en 1666 aan degene, die prijsen opbragten in den oorlog met Engeland te dier tijde.

Over 't blijven van York te Antwerpen sprekende, avoueerde de Prins, dat hij sulks voor sijn vertrek aan drie of vier menschen hadde gesegt. „Dus" repliceerde ik, „sekerlijk ook aen de griffier, die er nogtans geen woord aen iemant van gesegt heeft, ofschoon sijne instructie sulks mede brengt". Ook schrijft Welderen tot tweemale toe van gereet te sijn om te vertrekken, sonder te seggen dat d'heer Yorke tusschenbeyde soude blijven sig ophouden. Anders H. H. M. Welderen eensgelijks soude hebben gelast ergens te blijven. „Maer", voegde ik er bij, „de saken worden jegenswoordig soo seldsaem behandelt, dat 't voor mij te fijn is". Daerop de Prins geen woord repliceerde.

$17\frac{30}{12}80$. Ὦρε Ρουσε [2]). Dat voormaals met de Prins sprekende over den oorlog, die men met Vrankrijk te vresen hadde, bijaldien men óf geheel van 't tractaet van 1674 afsag óf

1) Zie Reg. op dl. I i. v. en de daar genoemde aanteekeningen.
2) Ore Rouse.

1780.

op een andere wijse aan Engeland te veel toegaf,.... soude de Prins geantwoordt hebben, dat het nog beter waere twee à drie provinciën te sien wegnemen, die dog bij eene generale vreden moesten worden gerestitueert, als dat Engeland enige van onse colonien bemagtigde, welke sij somtijts nimmer dagten terug te geven. Uit welk discours genoegsaem bleek, wat gevoelen Sijn Hoogheydt (door den Hertog ingeboesemt) nopens die saaken voedede, en hoe wijnig de stipte onsijdigheydt te houden was, soo lang de Prins op die voet aengeraden en onderhoude wierde. Dat Heiden Rijnestein in de jegenswoordige omstandigheden van saken ook veel kwaedt dede, want dat die vrij violent opsigtelijk Amsterdam was, sprekende niet minder als van voorbeeldige straffen der beschuldigden, en voorts van eene gehele verandering in gemelde regering, sonder te considereren dat, die stadt geboulevers eert wordende, de gehele Republicq daerdoor eene onherstelbaere slag onderging, 't geen men in Engeland alleen maer sogte, en daerom soo particulier tegens die stadt gepiqueert was en aenging. Hoe 't dus onbegrijpelijk was, dat de Prins sulks niet besefte wat tort daerdoor aen sijn vaederlandt en bij gevolgtrekking aen sig selfs dede, met daeromtrent sooveel er in toe te geven. Dog soo lang den Hertog er was, de Prins nimmer sijn eyge gevoelen soude volgen, dat Sijn Hoogheydt meer als eens hadde te kennen gegeven, namelijk dat er een stadt van Amsterdam nodig was omme de grote magt van den stadhouder te balanceren. Dat verscheyde lieden thans seyden hoe er eerlang (sonder spendering van penningen) ontdekt soude worden de handelingen en ongeoorloofde correspondentien van den Hertog, dat die Prins ook thans sodanig van humeur was, dat men hem naauwelijks genaken durfde. Dat de Prins van 't financiele der provincien wijnig of niets wetende, dit nogtans de ziel van de saak was. Dat nu hoopte, als de grote provincie in de augmentatie toetrede volgens 't plan van de R(aid) v(an) S(tate), hetselve maer soude wesen geduurende de jegenswoordige troubles; want dat het andersints een abime en ruïne voor de provincien soude worden.

1780.

Dat Amsterdam, of bijsonder van Berkel, ongelijk hadde gehadt soo ferm en hoog staende te houden, „dat Engeland gene oorlog aen de Republicq durfde aandoen, dat het nu de tijdt was om Engeland afbreuk te doen en klijn te maken, daer vervolgens anders nimmer kans toe soude sijn &tc.".... Dat sulke saken sig wel dagten, maer niet openlijk behoorde gesegt te worden, vermits daeruit die particuliere haat geboren was.... Wat thans 't meeste te vresen was, bestont in het te vroege retour van La Vauguion [1]). Dat ook moeielijk soude wesen hoe te voldoen aen 't slot van 't Engelsche manifest [2]), bijaldien dat door eene bijsondere besending moeste geschieden, dat de raidpensionaris hadde gesegt, daeraen gene mouwen te weten te stellen, soolang de courier uit Rusland niet terug was, dat daerop hij, heer Rouse, hadde gesegt, alvorens sulks te doen, men behoorde een vast plan te bepalen hoe het te konnen uitvoeren.....

$\frac{29}{12}$80. Ὦρε Λαρρεη [3]). Dat dese ogtent bij de Prins was geweest en Sijn Hoogheydt hadde onderhouden over sijn werk, dat gantsch niet ingerigt was voor een Prins, want dat die gene expeditien selfs moeste doen, maer alleen opgeven wat wilde gedaen hebben, wanneer sulks dan verder door sijn secretaris behoorde te geschiede, en 't gunt des te gemakkelijker nog konde gedaen worden, wanneer soo een secretaris in 't geheym conseil geadmitteert wierde, die dan, l'esprit des causes wetende, daernae sijne dépêches konde inrigten, die alleen door de Prins vervolgens behoorden te worden geëxamineert en gecorrigeert, soo 't nodig was..... Waeromtrent de Prins geconvenieert hadde, dan, dat den hertog sulks niet gaarn sien soude, want dat die al dat werk selfs wilde doen.

---

1) Hij was den 12en December met verlof naar Frankrijk vertrokken. Zie Ned. Jbb. 1780, pag. 1071.

2) Men vindt het manifest in de Ned. Jbb. 1781 pag. 39.

3) Ore Larrey.

1780.

Voorts begreep hij, heer De Larrey, wel, dat de Prins jegenswoordig verlegen was, en dat, wanneer den hertog even bij Sijn Hoogheydt was geweest, dan meestentijts het humeur minder wel was, dog dat daernae sulks weder overging. Dat hij, heer De Larrey, mij wijders seggen konde, dat de stadt Haerlem en plein was geauthoriseert omme in alles te konnen komen, en dat die sonder communicatie van Amsterdam niet te werk ging, dus die beyde grote steden seer waerschijnelijk mede tot alles souden toetreden; dat middelerwijle het te vresen was, dat wij d'eene of andere gevoelige slag, niet hier te landen, maer of in de West- of in de Oost-Indien souden ontfangen, dog dat het einde soude wesen de ruïne van Engelandt, 't gunt ons evenswel ook niet leken. 'T welk toestemmende ik nogtans oordeelde, dat Engeland daer selfs thans oorsaek van was, door ons bij aenhoudentheydt soo kwalijk te behandelen, door ons te hebben belet van ons te wapenen ter zee toens het nog tijdt voor ons was, wanneer wij nu haer waerschijnelijk souden hebben konnen redden, want dat, soo waer als 't was, dat wij sonder Engeland niet konden bestaen, soo veel meerder was het waer, dat sij sonder de Republicq en particulier sonder de stadt Amsterdam mede niet konden bestaen, des, soo 't heethoofdige ministerie aldaer sulks ignoreerde, dat de bedaerde gemeente, kooplieden, cassiers &tc. sulks seer wel wisten, en ook te kennen gaven. Over de secrete brief van de heeren plenipotentiarissen te Petersburg sprekende, die meldede, dat de Keyserin van Rusland eene eygehandigen brief hadde ontfangen van Prins Fredrik van Denemarken, waerbij te kennen gaf, hoe seer de Koning, sijn broeder, standvastig bleef bij de conventie &tc.,... jae hoe kwalijk soo eene soude worden ontfangen, die sig daertegens wilde versetten &tc., soo seyde gemelde heer De L(arrey), dat nog wijnig dagen geleden de heer St. Saphorin, minister van Denemarken, hem gesegt hadde, dat de gemaakte schikking of interpretatie van 't tractaet met Engelandt altoos egt was en in wesen bleef. Sulks die twee tijdingen diametraal geopponeert waren.

1780.

$\frac{31}{12}$80. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat sig niet begrijpen konde, dat er nog gene brieven uit Engeland waren gearriveert, daer de expresse, met de pink vertrokken, reets eergisteren was teruggekomen. Dat alles van de griffier op dat stuk suspecteerde. Dat het om Amsterdam te doen was, waeraen men de gantsche Republicq waegde, en, kreeg Amsterdam eene gevoelige slag, soo moeste alle de overige provincien daerdoor lijden. Dat daerom wenschte dat de embargo [2]) maer terstondt was doorgegaan, omme voor te komen dat de 200 schepen, yder van 300 last, die door d'Engelschen in de week voor Kersmisse door de comptoiren van Pye, Rich en Wilkesson van Crop May en Tamme Beth [3]) in Amsterdam gehuurt zijn, niet soude uit konnen lopen, — dese Crop May is broeder van de equipage-meester May op de admiraliteitswerf — zijnde men voorts in Amsterdam seker van de borgerije en van 't volk der O. en W. Indische werven, dog van die van s'landts werf, onder directie van voorsegde May, niet. Dit laatste is mij van eene andere sijde gekomen, en wiste de heer Rouse sulks nog niet. Ook soude men daer nog meer van konnen seggen, maer men vertrouwde sulks niet aen het papier.

Wijders ging de heer Rouse voort met sig te uiten hoe men in waerheydt nog niet seggen konde wat het beste was: of onse minister Van Welderen te London nog te hebben gelaten, of dat hij van daer is ontboden. Waerschijnelijk nogtans sal hij sijn secretaris daer hebbe gelaten, gelijk de heer Yorke de sijne in 's Hage gedaan heeft.

---

1) Ore Rouse.

2) Zie het bedoelde manifest van Engeland en het besluit van H. H. M. tot represailles door een embargo. Dit besluit werd eerst den 5en Januari 1780 genomen, en slechts provisioneel voor 14 dagen. Den 19en Jan. werd het onbepaald gecontinueerd, den 26en weder opgeheven. Zie Res. S. G. i. dd. of Ned. Jbb. 1781, pag. 66 vlgg.

3) Crop May is waarschijnlijk de Rotterdamsche koopman Robert May; ook Tamme Beth Ysbrandtz. was koopman te Rotterdam. Zie Res. S. G. dd. 26 Febr., 21 Mei en een groot aantal andere in het jaar 1781.

1780.

Nopens den hertog hadde hij, heer Rouse, vernomen, dat die furieus nog was, en dat, liet die vorst den stadhouder maar met vreden, sonder die op te setten en aan te blasen, dat dan de Prins nog wel te behandelen soude wesen.

Bij gelegentheydt van dese conversatie met opgemelde heer Rouse vallen mij in twee à drie versse bewijsen van de wankelbaerheydt van den Prins, en hoe oversulks 't klaer is, dat den hertog dien Vorst telkens kan doen veranderen als maer wil. Want den 26 deser, bij gelegentheydt van 't groot raport der admiraliteiten, sprekende met Sijn Hoogheydt over het terstont verlenen of ordonneren van een embargo, 't gunt mij voorkwam dat dus als eene dadelijke hostile acte van onse sijde konde worden beschouwt, soo lang tenminsten als wij niet wettig waeren onderrigt dat het in Engelandt tegens ons was geschiedt, 'tgunt de Prins dien dag defendeerde, even als de secretaris Van der Heim, namelijk dat het geen beslag, maer alleen eene gêne was, die geordonneert wierde over alle schepen, en dus ook over d'onse mede. Dog s'anderdaegs wierde die periode van *terstont* verandert in die van *soo ras men nadere tijding* ontfing, 'tgunt de Prins toens wederom beter oordeelde, ofschoon daegs tevoren, als sooeven gesegt, sterk bleef staan op 't woord *terstont*. Insgelijks een ander voorbeelt, ten selven dagen gebeurt, nopens de laatste periode van 't opgemelde raport, opsigtelijk het *verwerender* of *aenvallender* wijse te handelen, wanneer men sig sterker bevond ter zee, welke periode insgelijks positif en dadelijk gestelt was, dog die mede, naa enige gemaakte bedenkingen, s'anderdaegs in die van 't *toekomende* wierden gestelt. En ten derde, dat Sondag den 24 en Maendag den 25 de Prins absolutelijk van gedagten was en sig uitede dat, vermits York ordre hadde gekregen omme dadelijk, sonder afscheidt te nemen, te vertrekken, men aen Welderen gelijke ordres behoorde toe te senden, 't gunt s'Maandags den 25 zijnde geschiedt, en ik Donderdag den 28 horende dat Yorke niet nae Engeland was overgestoken, maer dat te Brussel of te Antwerpen was gebleven tot nadere ordre, soo seyde ik

1780.

aan Sijn Hoogheydt: „Als men dat geweten hadde, soo soude men insgelijks (omme pari passu te gaen), aen Welderen hebben konnen gelasten, omme te Calais of elders te blijven tot nadere ordré". Soo antwoordde de Prins: „t'Is waer, York heeft dat voor sijn vertrek aan drie of vier menschen gesegt, maer ik begrijpe niet waerom de heeren gecommitteerden van Gelderlandt soo schielijk nopens dat opontbod zijn geweest", schoon Sijn Hoogheydt Sondag en Maendag te voren sig absolutelijk uitede, dat het behoorde te geschieden. Nopens die 3 à 4 menschen, die 't geweten hadden, seyde ik: „Daeronder is ongetwijffelt de griffier Fagel, die er nogtans geen woord van heeft gesegt, maar de saken worden jegenswoordig soo wonderbaar en ongehoort behandelt, dat ik niet wete wat begrip er mij van maken moet". 'Tgunt de Prins met een diep stilswijgen beantwoorde.

1 Januarij 1781. Ὧρε Βραντσεν ἔν Ρουσε [1]). Dat de Prins nu wederom veel flaauwer was geworden als de vorige week; dat Lynden van Zeland sedert desselfs terugkomst ongetwijffelt daertoe gecontribueert hadde; dat hij, Lynden, met den hertog reets hadde gesproken, en sulks dikwerf dede, hetgunt nimmer van een goed effect op de geest van de Prins konde zijn. Dat ook Marcé [2]) en Heiden-Reinestein veel kwaed deden, want die, allerpartiaalst Engelschgesint zijnde, de Prins dagelijks aen 't oor blaasden en dus, van sijne swakheydt abuserende, maakten dat de Prins, op 't regte spoor gebragt zijnde, nimmer daerop bleef staen, maer telkens wankelde.

$\frac{2}{1}$81. Ὧρε Ρουσε [3]). Hetselfde door gemelde heer Rouse al wederom gerepeteert opsigtelijk Lynden-Blitterswijk en Heiden. Ook voegde hij, heer Rouse, er nog bij, dat somtijts veel

1) Ore Brantsen en Rouse.
2) D. i. Marsay: 's Prinsen hofmaarschalk graaf de Marsay St. George.
3) Ore Rouse.

1781.
werk hadde omme Pesters op dat stuk te onderhouden, want die mede nergens anders te markt ging als bij Heiden, die violent ingenomen was voor de Engelsche, latende mij voorts in groot vertrouwen sien een brief, gisteren ontfangen van Maersseveen uit Amsterdam, waerbij hem segt hoe, hij met de voornaemste cooplieden aldaer hebbende gesproken, zij getoont hadden soo een vrees voor d'Engelsche niet te hebben; dat hij vervolgens dagte het beste te sijn nog gene brieven van marque te doen expedieren, maer alvorens een embargo op de schepen te leggen, wijders te consenteren in de petitie tot den aenbouw &tc., conform het raport der admiraliteiten, dog op stuk van d'augmentatie vroeg hij, heer Van Maersseveen, of die thans soo noodwendig wierde geoordeelt en, aengesien de swaere kosten voor de zee, of die augmentatie (moetende plaats hebben) dan niet min kostbaer konde worden ingerigt met de compagnien te augmenteren en gene drie nieuwe regimenten aen te werven, 'tgunt $3^1/_2$ ton s'jaers soude uitsparen. Waerop Rouse hadde geantwoort, dat men thans de saken met cordaetheydt moetende behandelen, ten einde eensgesintheydt te doen herleven, Amsterdam in eene augmentatie behoorde toe te stemmen [en] deswegens terstondt over te komen, omme sulks plegtiglijk en confidentelijk aen de Prins te communiceren, voorts dan verder over de modus handelen, sooals die het best onderling soude konnen worden gevonden, alles nogtans met dien verstande en onder die mits, dat gemelde augmentatie alleen geduurende de troubles soude plaats hebben en verder niet.

Dat ook onlangs hij, heer Rouse, aan de heer De Larrey hadde gevraagt, of 't waer was dat Yorke, bij 't overgeven van de papieren gevonden bij Laurens aan de Prins, hij, Yorke, toens geensints soude versogt hebben, dat die door Sijn Hoogheydt behoorden te worden gebragt ter tafel van H. E. Gr. Mogende en van H. H. Mogende, maar dat hij soude gewilt hebben, dat de Prins die onder sig hadde gehouden, want dat hij andersints ordre van den Koning, sijn meester, soude hebben gekregen omme die direct aan H. H. Mogende te presenteren ..... Dan, dat de heer De

1781.

Larrey daer niet veel op hadde geantwoort, alleenlijk soude die gesegt hebben: „Is 't niet evenveel, want die papieren zijn dog nu aan H. H. Mogende gekomen"?.... Dat de raidpensionaris niet wel tevreden was, dat de Hollandsche ridderschap niet hadde geapprobeert, gelijk de 18 andere leden, het rapel van de heer Van Welderen, als sijnde met communicatie en approbatie van Sijn Hoogheydt geschiedt, hebbende de raidpensionaris die zaak alleen voor notificatie aangenomen.

$\frac{3}{1}$81. Dat den hertog dagelijks wiste van uur tot uur waer York sig ophielde; dat ongetwijffelt de griffier insgelijks, óf selfs óf door soo evengemeld canael, Yorke dede weten al wat er omging.

Tinne verhaalde mij op den 1e deser, dat hij een brief van de secretaris van de heer Van Welderen hadde, die hem nog om een papier voor sijn meester versogte, sulks hij daeruit opmaakte, alsof hij nog niet terstondt soude overkomen.

$\frac{3}{1}$81. Ὥρε Λαρρεη [1]). Dat die van Amsterdam nergens anders jegenswoordig schenen om te denken dan omme haer eyge saak goed te maken, dat daerover maalden en liepen als gekken.

Dat hij voorts bij seer probabile gissing hadde, dat de reden waerom dese ogtent het admiraliteits besogne niet was gehouden (dat nogtans wel gewenscht hadde dat gebeurt was) aan de stadt Amsterdam toe te schrijven waere, en waeromtrent, bijaldien de gissingen sig bewaerheden, dit te seggen was, dat dan de saken nog meerder uit malkanderen souden raken als sij reets waeren, daer er andersints nu misschien nog enige hope soude hebben geweest tot herstel of accommodement, sonder mij nogtans te seggen waerinne sulks soude konnen bestaen. De gissingen waere dese, dat, de Fransschen

1) Ore Larrey.

1781.

ambassadeur staende over te komen óf vandaeg óf morgen, men veelligt niets sonder communicatie van die wilde uitregten, 'tgunt kwaed was; of dat hij, ambassadeur, soude komen offreren hulpe van sijn meester &tc.,.... 'tgunt te accepteren mede niet aen te raden waere; of dat hij somtijts, met voorkennisse van gemelde stadt, d'eene of andere ingewikkelde voorslag kwam doen, waeromtrent men mede niet te voorsigtig konde wesen, aengesien men niet anders sogte dan ons in 't spel te krijgen en op 't einde ons het gelag te doen betalen..... Waerop alleen reflecteerde, hoeseer ik insgelijks reets op d'eerste tijding van het vertrek van de heer Yorke gevreest hadde de schielijke overkomst van den Fransschen ambassadeur, als wel begrijpende dat die nieuwe verlegentheydt soude veroorsaken, dat niettemin al dat nieuwe embaras nergens anders aen toe te schrijven waere als aan die violente behandelingen der Engelsche selve, bijsonder nu dese laatste pas van 't manifest en van 't gedeclareerde aen den heer Van Welderen &tc..... Waerop de heer De Larrey repliceerde: „Dat is waer, maer sij sijn dol aldaer, dog wij souden niet minder dwaas zijn, bijaldien wij door de schone woorden der Fransschen haere dupe wierden". Dese vrees (want het gehele discours was ingerigt met eene grote apparaat en apprehensie) vergeleken met hetgene de Prins mij den 25 of 26 jongstleden antwoordede, wanneer ik sprak van de onbegrijpelijke impolitique [handelwijze], omme niet sterker te noemen, der Engelschen met ons den oorlog aen te doen, vermits sij daerdoor in de handt werkten van haere rivale Vrankrijk, en ons noodsaaken souden, omme ons nog sterker te verbinden met de Noordsche mogentheden, jae somtijts selfs met Vrankrijk en Spanjen,... waerop de Prins mij terstondt inviel met te seggen: „Jaa, maer dat sal evenswel het laatste wesen".

Ὦρε Ζυιλεν [1]). Dat seker wiste, hoe den hertog daags

---

1) Ore Zuilen, d. i. de heer Willem René van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, sinds 1776 lid van de Utrechtsche ridderschap. Zie Naamwijzers.

1781.

naa 't vertrek van de heer York sig moet uitgelaten hebben als iemant, daer wat aan manqueerde, want dat in presentie van vijf menschen moet gesegt hebben, dat in allen gevallen hij geroepen en versogt was door den staat omme met sijn raad en daadt bij te staen, dan, dat de raidpensionaris hem sogte de voet te ligten, weg te krijgen of den hals te doen breken, daer hij jegenswoordig oud zijnde, gebrekkelijk en niet meer te paerd konnende rijden, hij nergens sijn dienst konde presenteeren nog in staet toe was, sulks hij wenschte maer gecreveert te sijn, want dat niets meer vreesde que de ce qu'on le feroit mourir à petit feu. Dit begrepe ik s'anderdaegs dat Zuilen van Rede [1]) hadde, die, ofschoon den hertog veel werk van hem maakte, hij nogtans wijnig van den hertog. Nopens welke Rede hij, Zuilen, sig uitede alsof het de weldenkenste mensch was van de waerelt, dat hij self al te openhertig was, dat hij den hertog door en door kende, selfs sig onvoorsigtig op sijn sujet expliceerde &tc.....

$\frac{4}{1}$81. Ὦρε πρώτιστε [2]). Soo als ik in de audientiekamer kwam vroeg mij de Prins al straks: „Wel wat seg je nu van die historie, te weten van 't ophouden door Amsterdam van 't uitgeven der brieven van marque? [3]) Lijkent dat niet naa stapele gekheydt? Sou je dat ooit uit dien oort hebben verwagt? En is 't niet sonderling dat de ridderschap van Hollandt daer gaaf in toestemt, onderwijl dat Amsterdam sig daer tegens opposeert?" .... Ik antwoordede, dat het veelligt uit een al te grote voorsigtigheydt voortkwam, namelijk omme de bandt van vriend-

---

1) Met „Rede" wordt waarschijnlijk bedoeld de heer Diderik Jacob van Reede tot de Parkelaar, heer van Nijveld, mede in 1776 in de Utrechtsche ridderschap gebracht, of wel de kolonel Van Reede, 's Prinsen adjudant, van wien in de aanteekeningen op de volgende dagen gesproken wordt.

2) Ore principis.

3) Lettres de marque: kaperbrieven.

1781.

schap met de neutrale mogentheden daerdoor sooveel vaster te maken en uit vrese, dat hetselve somtijts mogte beschouwt worden als eene offensive daedt, en daerdoor prejudiciabil wesen aan de accessie in de conventie der neutrale mogentheden. „Dat kan wesen", sey de Prins, „maer als iemant door een andere stokslagen wierde gegeven, soude hij niet voor gek verklaert worden, bijaldien hij, in plaats van sig in postuur te stellen ten einde meerder slagen te weeren, sig al verder liet kloppen, totdat hij hulp van elders kreeg?" Nopens het nog niet beantwoorden van het Engelsch manifest vroeg ik de Prins waer dog sulks aan haperde, want dat mij voorkwam dat hetselve een kwaed effect bij 't publicq dede? Antwoordede de Prins: „Daer heb je gelijk in, maer ik en weet het niet".

Voorts sey de Prins: „Engeland heeft ons nu den oorlog gedeclareert, dus kan ik niet meer Engelschgesind zijn, niettemin oordele ik, dat men sig niet geheel en al aen Vrankrijk thans moet overgeven, blijven soo lang neutraal mogelijk, ageren defensif en stellen sig soo veel mogelijk in staet van tegenweer, konnende dan waerschijnelijk nog het best capituleren. Maer", vervolgde de Prins, „wat souden wij hier beginnen, bijaldien de Engelsche eens eene landing deden"? Antwoordt: „Ons weren, sooveel mogelijk haer afkeren, — dog sulks kwam mij onwaerschijnelijk voor, en des te meer, omdat ik begreep sij daardoor Vrankrijk nog al meerder in de handen werkten, en ons somtijts souden noodsaken te doen dat wij nog sij niet gaarn souden willen"..... „Dat is waer", sey de Prins.....

Ὦρε Ληνδεν υαν Ἐμμεν [1]). Dat meermaels nog gedagt hadde omme het niet rappelleren van Welderen, dan, dat sulks niet wel anders thans hadde konnen geschieden, om reden dat Engeland sonder waerschouwen hun ambassadeur hadde terug geroepen, en het dus allersingulierst soude sijn geweest d'onse daer te laeten. Dat sonder

1) Ore. Lynden van Hemmen.

1781.

Welderen te beschuldigen, — want dat niet particulier genoeg wiste sijne wijse van denken nopens het rijk van Engeland — 't op 't algemeen bespeurt wierde, dat een minister, die wat lang aen een en het selve hof resideerde, daervoor eene nijging kreeg, die al straks geremarqueert wierde. Dat de saken thans wat wilt en confuus hier wierden behandelt, om reden dat, niemant tijden van oorlog hebbende beleeft, men daeromtrent onkundig was. Dit avouerende, dagte ik nogtans dat ook onse innerlijke twedragt daer veel toe contribueerde.

"Ωρε Ρουτε [1]). Dat gisterenavond eene hartige brief hadde geschreven aan Maersseveen nopens die opschorting der brieven van marque, want dat, als sij soo wilde handelen, men hun geene hulpe altoos konde toebrengen; dat elk er over verstelt stonde, dat men het aan H. H. Mogende of aan de Prins toeschreef, jaa dat er allerley sotte raisonnementen omtrent wierde gemaakt, die sij, soo ooit, thans moesten voorkomen. Dat ook gene Franssche bemiddelingen thans moeste plaats hebben, want dat wij soo lang mogelijk neutraal moesten blijven, in hope daerdoor de neutrale mogentheden in onse belangens te behouden &tc.

$\frac{5}{1}$81. "Ωρε Ρουτε [1]). Dat Maersseveen op den ontfangst van sijn brief terstondt was overgekomen; dat hij, Rouse, hem reets gesien en gesproken hadde en nopens de augmentatie vrij weldenkende gevonden, dat dus geresolveert was met Graaflandt [2]) bij de Prins te gaen, omme des wegens d'opening aen Sijn Hoogheydt te doen op de voet, als met hem, Rouse, was afgesproken, en als reets van andere

---

1) Ore Rouse.

2) Mr. Joan Graafland P.zn. was sinds 1773 raad en schepen van Amsterdam, een andere Mr. Joan Graafland was sedert 1767 ontvangergeneraal van het admiraliteits-college te Amsterdam; de laatste wordt hier ongetwijfeld bedoeld. Zie Naamregisters.

1781.
sijde bij geschrifte was onderhouden geworden. Dat ook nopens de brieven van marque gereet was wegens Amsterdam, dan, dat nu Dort nog wagten wilde op nadere last, sulks die saak niet voor aenstaende Woensdag sijn beslag soude krijgen, gelijk ook de rest, namelijk augmentatie &tc.

'Ωρε Βρανδτεν [1]). Dat nopens het geëmaneerde placcaet tegens de capers &tc., die op de binnenstromen soude komen insultes plegen &tc., hij het met de raidpensionaris niet eens was, want dat dit alles geschoeit was op gehele andere tijden, namelijk den Spaenschen oorlog &tc.: dit dus thans nog jure belli nog jure gentium overeenkwam. Dat wijders ook al eens over het antwoordt op het manifest van Engeland hadde gesproken, vermits het tijdt wierde daerop te repliceren, omdat het stilswijgen daeromtrent een seer misselijk effect bij het publicq dede, dan, dat de raidpensionaris daerop seyde, dat sulks nog niet gesaisonneert was, óf om reden dat men naar 't antwoordt uit Ruslandt wilde wagten, óf dat de raidpensionaris, het thans soo druk hebbende, daeraen niet konde beginnen. Dat er anders seer veele en goede saken op te repliceren waren, die hij wel aennam van te suppediteren, was het niet, dat men in saken van dien aert niet gaarn vooruit liep om sijn dienst aen te bieden, dog dat het eigentlijk de pligt van de griffier was sulks te doen, maer die men in dese tijdtsomstandigheden saken van dien aert niet konde vertrouwen.

'Ωρε Μιραβελ [2]). Met dese heer etende bij Lynden van Hemmen, accosteerde hij mij nae de tafel, en begon mij al straks te onderhouden dat, sedert hij mij 't laast gesien hadde, er nog al verscheyde saken gebeurt waren, dog die mogten sijn sooals sij wilden, hij, heer Mirabel, ver-

---

1) Ore Brantsen.
2) Ore Mirabel. Graaf de Montagnini de Mirabel was gezant van den koning van Sardinië te 'sGravenhage. Zie Bericht enz.

beelde sig dat deselve nog wel konde worden gevonden. Dat York voor sijn vertrek de laatste dag nog, in 't bijsijn van de heren de St. Saphorin, Sousa [1]), Marcé &tc., aan hem, heer Mirabel, hadde gesegt, dat hem seer speet hier vandaen te moeten vertrekken, dat genoeg sijn best hadde gedaen omme hetselve voor te komen, dog vrugteloos; dat evenswel niets meer verlangde dan dat er door d'een of ander weg middel wierde gevonden of van onse sijde gegeven, omme de saken te herstellen, en hij twijffelde niet of hetselve soude van goed effect wesen; dat voorts hem, heer Mirabel, (was 't noodt) daer wel een arbiter van wilde maken of laten, ... verklaerende dat d'heer Yorke sulks in presentie van bovengemelde heren hadde gesegt. Gaande wijders voort met te seggen: „Uwlieder twee natien sijn als ééne familie, één huishouden, gij kunt elkanderen niet missen. Ook moeten de saken sig schikken en teregt komen, dat hebbe ik nog gisteren aan de Prins gesegt, en dat die daeromme maer moed moeste houden, dog, konde men gelegentheydt vinden omme sig te raccommoderen, die niet te versuimen, sonder dat de andere oorlogende mogentheden sig daermede bemoeien, mits het met die digniteyt en cordaetheydt geschied als aan eene onafhankelijke mogentheydt betaemt. Uw tractaet van 1674 moet gij houden, dan, daeraen soude maer eene klijne explicatie moeten worden gegeven *a*). T'is waer, gij sult in uw commercie in den beginne lijden, dog in 't landt sullen sij niet komen. De plaatsen, die sij van uw wegnemen, moeten met de vreden terug gegeven worden, dog het sal uw commercie wesen, die lijden sal. Ik hebbe brieven ge-

---

a) Hierop konde gevraegt worden, of 't dan niet precise 't geval van Denemarken stonde te worden, hoe ook Vrankrijk sulks soude begrijpen, namelijk of dat met de beloofde neutraliteit overeenkwam.

---

1) Ridder de Souza was extraordinaris-envoyé van Portugal te 'sGravenhage. Zie Res. S. G. 1780 en 81 passim.

1781.

kregen, die mij nopens al 't bovenstaande confirmeren. Maer waromme, toens men op de laatste memorie van Yorke antwoordede dat de saak overgenomen was, niet iemant naar Engeland gesonden, omme eene explicatie daeromtrent te geven? Dat soude voorseker goed gedaen hebben, en van diergelijke extraordinaris besendingen sijn voorbeelden genoeg, onder andere mijn koning van Sardinie heeft sulks gedaen A°. 1756, toens seker Fransch bandiet, die contrabande dede, op ons territoir door de Franssche wierde weggehaalt, en kreeg daerdoor volkome satisfactie". Ik antwoordede nopens dit laatste point, „dat wij hierinne gevolgt hadden de wijse, die men in saken van die natuur gewoon was te houden, te weten van door de griffier in persoon, en niet door den agent [1]), te laten seggen, dat men soo ras doenlijk en soo spoedig als de constitutie der regering 't lijden konde op gemelde memorie souden antwoorden &tc., en dit wiste niemant beter als de heer Yorke selve, dat sulks op gene andere wijse alhier konde geschieden. Dit was al reets in de Russische negociatie ook soo gebeurt, ofschoon daer seer op gepresseert was, want dat point van de accessie immers seer lang in de provincien was opgehouden geweest. Aan de heer Franssche ambassadeur was insgelijks in een à twee sulke gevallen diergelijk antwoordt gegeven. Maer", soude ik er nog hebben konnen bijvoegen, „hoe dog soude sodanige eene extraordinaris ambassade door Engelandt selve sijn aengesien en bij het publicq gedebiteert zijn geworden? Soude [het] niet straks 't selve sijn gesegt te zijn als dat van Denemarken: dat onderwijle men tot de gearmeerde neutraliteit wilde toetreden, men intusschen met Engeland al begonde te handelen? En dus door onse eyge schult, nog aen de eene nog aen de andere sijde voldoende, ons selve in een akeliger predicament nog souden hebben gebragt"?

---

1) De agent was in de 17e en de 18e eeuw hoofdzakelijk de tusschenpersoon tusschen H. H. M. en de gezanten van vreemde mogendheden. Zie verder over dien ambtenaar: Van Riemsdijk, De Griffie van H. H. M. pag. 37 vlgg.

$\frac{6}{1}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat de Prins gisteren gantsch niet wel gehumeurt was, seggende tot twemaelen toe aen gecommitteerden van Overijssel: „De heren hebben het soo gewilt", namelijk met betrekking tot de accessie, waerop antwoordede, dat het beneffens de andere bondgenoten soo gewilt hadden, en dat ook Sijn Hoogheydt selfs een ieder sijne vrijheydt hadde gelaten om naar sijn ligt te werk te gaen. Waerop de Prins repliceerde: „Ik hebbe het niemant aengeraden, dat kunnen mijne brieven getuigen".....

Nae welke afgelope conversatie Rouse nog allenig blijvende, sprak die over de komst van Maersseveen. „Wat willen die hebben" vroeg de Prins? Antwoordt: „Spreken over de augmentatie, ten einde daeromtrent haere bereidwilligheydt te tonen, met versoek van soo veel menage mogelijk in dien opsigte te willen adhiberen &tc." ..... Wijders alwederom over Van Berkel, op deselve toon als altoos,— wanneer sig Rouse mede beklaagde over de griffier, dog waeromtrent de Prins swijgende, vroeg hij, Rouse: „Is 't evenswel niet soo"? 'Tgunt beantwoordt wierde met jaa. In Amsterdam, meende Rouse, was men verlegen nopens 't nomineren van een of twee borgemeesters: soo Warin [2]) het aennam, konde misschien Rendorp nog worden uitgestelt, want die bij vele vrij wat suspect was, te weten wanneer gevleit wierde hij dan niet resisteren konde, ook dat, intime vriend zijnde met Maclayne [3]) en die wederom met de griffier, vreesde men voor gevolgen in sijn gedrag. Nogtans, soo Warin persisteerde omme niet te worden gekoren, soo soude hij, Rendorp, moeten invallen. Voorts ook sprekende hoe de Prins tot hier toe geresolveert scheen om gene voorslag aen Engeland te appuieren, tensij de propositie uit de stadt Amsterdam selve kwam, soo reflecteerde Rouse dat, én uithoofde van de alliantie met Ruslandt én om reden der beloofde

---

1) Ore Rouse.

2) Nicolaas Warin was sedert 1755 schepen te Amsterdam, Mr. Joachim Rendorp sedert 1756.

3) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

neutraliteit aen Vrankrijk, men vooralsnog, namelijk geduurende den oorlog, van 't tractaet van 1674 niet konde afgaen (ofschoon de Prins schrikkelijk tegens dat tractaet afging, als sijnde eene societas leonina, die hincinde niet konde worden gehandhaeft, vermits Engeland door haer magt deselve casu quo staende hielde en wij uit onmagt hetselve niet konden maintineren), maer dat de Prins liever een oorlog met Vrankrijk soude wagen als met Engelandt, schoon hij, Rouse, dagte dat, aengesien de jegenswoordige handelwijse met de landprovincien, die, metertijt geconquesteert wordende, zij liever niet als al in de unie weder souden worden aengenomen. Dat, soo de Prins maer uit sijne dagelijksche circul van hertog, Heiden, Marcé &tc. konde worden genomen, Sijn Hoogheydt veel redelijker soude wesen als nu, want die personen de Prins bedorven. Dat ook uit dien hoofden sooveel moeiten met Pesters hadde, die niemant volgde als opgemelde Heiden.

$\frac{6}{1}$81. Ὥρε ραιδπενσιοναριστ [1]). Desen heer in de antichambre vindende en mij op sijde komende, soo sprak mij aan 't oor, seggende: „Amsterdam sal nu tot de augmentatie komen"..... Waerop repliceerde: „Dat is mij lief, vermits daerdoor hope hetselve een acheminement sal geven tot nader verstandhouding, bijeenkoming en harmonie"?.... „Jaa", antwoordede mij de raidpensionaris, dog seer flaauwelijk, sulks ik daeruit op moeste maken, dat er naa dien heer sijn sin nog wat aen mankeerde, wanneer Sijn Ed. vervolgde met te seggen: „Ik hebbe mijn best genoeg gedaen, ik kenne er mij vrij af", of: „ik ken mij er de handen van suiver; men heeft mij versogt mijne gedagten te willen laten gaan nopens een middel, nog te vinden omme de saken te schikken, dat hebbe ik gedaen, ik heb se op 't papier gestelt, de grote stadt heeft se, en men sal nu moeten sien of sij er in komen kan of niet ..... Het

1) Ore raadpensionaris.

tractaet van 1674 moet vast blijven, insgelijks de accessie, maer wat hebben wij met de Americanen te doen"? ..... Waerop ik een vraege willende addresseren, wierd gemelde heer binnengeroepen.

"Ωρε πρινσιπις [1]). Soo kwam ik niet in de audientiekamer of de Prins vroeg mij al straks wederom, gelijk ook eergisteren: „Wel, wat seg je er nu van, wat denk je van de saken? Had je het wel gedagt dat het soo gaen soude"? Antwoordt: „Neen, Je Hoogheydt! Ik blijve er bij dat de Engelsche hard, onredelijk en onvoorsigtig met ons handelen, en dat sij haere vijanden daerdoor in de handen werken, want ofschoon ik verscheyde menschen hebbe horen seggen, dat Engeland sulks doen soude, soo hebbe ik het nimmer konnen geloven, om redenen als boven, dog, gepousseert wordende, moeten wij ons sonder tijtversuim, denke ik, in staet stellen, en daertoe hadde ik met genoegen gehoort dat Uw Hoogheydt gisteren twee lieden hadde gesien, die mede van die gedagten waren, en dat sig dus die saaken (namelijk de augmentatie) nu sullen konnen vinden". Waerop de Prins antwoordede met een soort van ontevredenheydt, en als iemant die met te antwoorden niet aldaer op seggen wilde wat konde: „*Wij sullen sien, wij sullen sien*". Even te voren, dat ik gesproken hadde over onse Staten, die tegens den 17e wederom souden vergaderen, als de Prins sulks goed oordeelde, soo sey de Prins: „En dan konnen wij nog veel sien gebeuren in die tusschentijdt", en dit bragt Sijn Hoogheydt mede voor, als iemant die vol gedagten was en niet wel tevreden, houdende seer dikwils tusschenbeyde op, latende mij spreken sonder te antwoorden. Vervolgens sey de Prins: „Maandag sullen enige Zeeuwsche cooplieden requesten aen H. H. Mogende presenteren, omme in geen oorlog met Engeland te komen, of dat sij geruineert zijn"..... Waerop mijne verwondering tonende wat dog soo een stuk thans voor effect konde doen, dat

1) Ore principis.

1781.

mij dagelijks het gedrag van de heeren Zeeuwen onbegrijpelijker voorkwam, en dat de saken wel soo in de war konde gestuurt worden dat er geen redden aen was ..... Dit alles wierde met een gelate wesen aangehoort, en de Prins sey er alleen op: „T'is waer, de confusie komt thans van alle kanten". Voorts allegeerde ik nog, hoe men dog vóór den ontfangst van de tijding uit Rusland iet aan de andere sijde doen konde, sonder het een en het andere te bederven, want dat men soo eindelijk van alle kanten soude gedestitueert en geabandonneert worden door ons eigen toedoen. Dat ik dog in Godsnaam hoopte, dat men de handen eendragtig ineen soude slaan, sonder welke ik geen uitkomst voor ons sag. Dat ik avoueerde, de schors van de saken maer konnende sien, het temerair soude wesen daerover *de plano* te willen oordelen, dan, soo lang ik niet van alles was bewust, ik dan ook maar naar de aen mij bekende omstandigheden konde oordelen .... Wanneer opstaende de Prins, altoos seer serieus en in gedagten schijnende te sijn, mij niets antwoorde.

Tusschenbeyde nog vroeg ik aen de Prins, of wel of kwalijk hadde gehoort, dat Amsterdam gisteren soude geconcurreert hebben tot het verlenen van brieven van marque, dog dat Dort alleen daertegen was gebleven? Antwoordede mij Sijn Hoogheydt met eene ontevredenheydt: „Neen, sij hebben de conclusie willen aensien, dog niet direct in toestemmen". Ik seyde nog, dat de raidpensionaris mij sooeven hadde gesegt, dat er cooplieden waren, die particuliere brieven uit London hadden ontfangen, waerbij haer geschreven wierde, dat de brieven van marque in Engeland nog niet waren uitgegeven ..... Ook soo verschillent nopens de capitein Berchuis [1]), dus

---

1) Kapitein Berghuis beliep met 's lands schip Prinses Maria Louisa hevige stormen en moest zwaar gehavend in Cadix binnenloopen; het schip bleek zoo reddeloos, dat H. H. M. besloten het te verkoopen. Zie Res. S. G. 15 Febr. 1781 en Ned. Jbb. 1781, pag. 769. Uit een brief van den heer van Lunenburg aan zijn vriend van Hardenbroek bleek mij dat Berghuis bovendien, volgens gerucht, vijf kwartier lang slaags geweest was met een Engelsch schip.

men naauwelijks staat wiste te maken wat egte tijdingen waeren, wat niet. Dog de Prins antwoorde er niet veel op. De jonge Larrey [1]) hadde even te voren gesegt, toens ik hem vroeg of er gisteren geen twee Amsterdamsche gecommitteerden audientie hadden gehadt, en hoe hij de Prins gevonden hadde naadat sij uit waeren gegaen,.... soo antwoorde hij mij, seggende: „Maer matig, want de Prins was vrij root doens sij henen gingen. Nogtans mene ik, dat sij het daerop eens sijn geweest dat, als den oorlog tegens Engelandt moeste gevoert worden, het niet flaauwelijk moeste geschieden". Ook sprak hij, Larrey, van de overkomst van Welderen, die hij nieuwsgierig was om te sien, en dat hij dagte dat Welderen in sijn hert wel gepiqueert soude wesen tegens de Engelschen, want dat sij ons in waerheydt cruel behandelden.

Wanneer men nu dit bovenstaende gesegde van de Prins en van den raidpensionaris vergelijkt met de houding van Sijn Hoogheydt, gelijk ook van den raidpensionaris, te sien uit de dagelijksche aentekeningen hiervóór te vinden, soo soude men haast moeten besluiten dat er óf binnen s'landts eene geheyme verstandhouding plaats heeft, omme de Engelsche, 't koste wat het wilde, te souteneren, en dat men dus aan hun belooft hadde nimmer met Amsterdam sig te sullen versoenen soolang den oorlog duurde, ten einde die stadt of derselver regering te drukken, en door middel van gemelde croon steets in de Republicq over gesegde stadt eene gedecideerde superioriteyt te verkrijgen en te behouden, óf wel dat een der doorslepenste politie [2]) daervan oorsaak zij, namelijk dat men 't met die stadt eens is van te blijven twisten soolang desen oorlog duurt, ten einde door 't sentiment of inclinatie van Amsterdam Vrankrijk werde in weltevredentheydt gehouden, en wegens 't tegendeel aan d'andere sijde Engeland minder verstoort werde.

---

1) Waarschijnlijk de officier Henri De Larrey, van wien in de aanteekening op 7 Januari gesproken wordt.

2) Er stond „politique", waarvan de drie laatste letters doorgehaald en door e vervangen zijn. De zin is dus: eene zeer geslepen staatkunde.

1781.

Maar dan werd de vraeg: warom heeft nu Engeland dan sodanige violente passen gedaen? Antwoordt: omme ons met geweldt buiten de Russische accessie te houden, misschien ook om de saak des te serieuser te doen lijkenen, en te sien, of door diergelijke geweldige aenval er confusie in de grote stadt ten nadele der jegenswoordige regering konde worden veroorsaakt, 'tgunt tot nog toe schijnt een tegenstrijdig effect te doen, maar daerom veelligt moeten nu de Zeeuwsche cooplieden opkomen [1]), die in Vlissingen veelal Engelsche smokkelaers zijn, misschien wel omme 't koste wat wilde vreden te verkrijgen.

Tot opheldering nog van het bovenstaende dient s'Princen houding en die van de raidpensionaris bij 't vertrek van Yorke, de wijnige verwondering deswegens getoont, de welgelatenheydt, het gestadig (naa die tijdt) vraegen: wel wat denkje er nu van, wat segt men er of, hadde men dat gedagt &tc., het seggen van de Prins aan mij: „Ik kan nooit met die van Amsterdam wel worden", het weten van de Prins en van Fagel, dat Yorke vooreerst soude blijven én te Brussel én te Antwerpen, het instemmen dat Welderen ook soude worden herroepen, het even daernaa seggen: „Ik begrijpe niet warom Gelderland daer soo schielijk omtrent was", het presseren nopens 't geven der brieven van marque — nopens dat tegen zijn van Amsterdam soude den hertog publicq, dus in presentie van verschijde menschen, hebben gesegt: „Die van Amsterdam hebben den oorlog willen hebben, en nu nopens de brieven van marque sch.... sij al in de broek" — 't kwalijk nemen dat Amsterdam daer tegens was, 't seggen van meer dan eens, dat 't treden in de accessie beter was als sommige gedagt hadden, het naderhant wederom verwerpen van 't selve, enfin, als men raad in 't een of ander vroeg, antwoordt: „Elk moet sijn ligt volgen".

---

1) Het request der Zeeuwsche Kooplieden om te beproeven de ruine van den handel te voorkomen door negotiatiën met Engeland werd den 8en Januari bij H. H. M. ingezonden; men vindt het in de Ned. Jbb. 1781, pag. 254.

. . . . . .

Combines tout cela, mon cher monsieur, et daignes me dire votre sentiment, s'il n'y a pas là sujet d'appréhender mille choses désagreables et funestes peut-être. Il y a un an déjà, que ma ferme résolution étoit de quitter le poste que j'occupe, que j'ay écrit une lettre à ce sujet à quelqu'un icy, que je pourrai vous montrer un jour, mais qui m'en dissuadoit pour lors tant que le comte Henry [1]) vivoit, car j'étois decidé de rester plustôt sans commission quelconque, que d'être exposé à tant de désagremens, de peine et d'amertume, que j'éprouve icy ..... Ik gevoele wel, dat tegens trouble en onaengenaeme tijden de voorafgegaene minder bekommerlijke moeten opgewogen worden, maer wanneer dog, soude ik durven vraegen, sijn die tijden voor mij hier sonder enige kommer geweest? En nu, sooveel ouder geworden zijnde, redelijk door s'hemels gunste gesegent, nu mij blootgestelt te vinden omme of tegens mijn waer gevoelen door de stroom te worden weggevoert, of dikwerf eene onmogelijke en dus belacchelijke tegenstandt te willen bieden, dese en soortgelijke nog vele onaengenamer gedagten, mij dagelijks meerder beginnende te kwellen, wete ik in waerheydt niet wat somtijts beginnen sal. Ik bidde dan nogmaals, kan UH.w.geb. in de aenstaende week eens overkomen, soo doet het, want in drie woorden meerder kan en mag gesegt worden als dikwils in eene gehele brief. Middelerwijle versoeke ik dat UH.w.geb. mij dese morgenavond weder terug gelieft te senden, ten einde ik des te beter sal konnen onthouden, wat ik nopens de twee bovenstaende conversatien hebbe vermelt. Ik bidde vergeving over al mijn gesegde, maer UH.w.geb. kan sig niet beseffen hoe mij de saaken treffen en aendoen. De raidpensionaris seyde nu ook dese morgen, dat er brieven aen particuliere kooplieden alhier waren uit Engeland, die tegenspraeken het uitgeven van brieven van marque aldaer, sulks men de komst van de heer Van Welderen

---

1) Graaf Hendrik van Nassau. Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

vandaeg of morgen soude moeten afwagten. Den Franschen ambassadeur was mede dese middag om twaalf uur nog niet gearriveert. Tinne, de commies van de griffier, die dagelijks op Engelandt correspondeert, seyde mij ook dese morgen, dat nu wederom tegengesproken wierde het opbrengen een onser oorlogschepen, mitsgaders dat van twee O. I. schepen. Den hemel geve, dat het soo sij.

Wat sal men dog doen met soo een request der Zeeuwsche kooplieden? [1])

$\frac{7}{1}$81. Ὦρε Λαρρεη [2]). Dat de Prins sedert een paer dagen niet hadde gesproken, dan, dat van sijn zoon Henry hadde vernomen, die gisteren en eergisteren de wagt hadde gehadt, dat de Prins kwalijk gehumeurt was, dog dat die wijders niet anders daeromtrent hadde vernomen als dat de Prins sig beklaagde dat er niets uitgevoert wierde.

Voorts wiste gemelde heer mij te seggen waerinne bestondt het plan van bemiddeling van den raidpensionaris, daer die mij gisteren over gesproken hadde, namelijk in de *vasthouding der accessie* met Rusland, in 't *maintien* van 't tractaet van 1674, in *'t doen emaneren van een placcaet*, waerbij verboden wierde alle commercie met *de Americanen*, het *imbueren aen de* borgemeester Temmink, *omme sijne dimissie* te nemen, en *deselve te geven aan de pensionaris Van Berkel* ..... Soo hier de stadt van Amsterdam toe konde concurreren, soo souden men een particulier persoon sonder caracter naer London konnen senden, omme daeromtrent te handelen. Dan, dagte hij, heer De Larrey, dat het in sijn geheel houden van 't tractaet van 1674 swarigheydt soude ontmoeten, vermits Engelandt altoos

---

1) Deze bijliggende brief van den schrijver aan den heer van Lunenburg, op zijn verzoek hem teruggezonden, bevat grootendeels in hoofdzaak hetzelfde als de voorafgaande aanteekeningen dd. 6 Januari; het laatste gedeelte behelst de overwegingen van den schrijver zelf: dit heb ik daarom in den tekst van het handschrift opgenomen.

2) Ore Larrey.

soude staen op de uitsondering van 't swaere hout. Waeromtrent ik reflecteerde dat, mijns oordeels, men evenswel aan dat tractaet niet konde raken soo lang den oorlog duurde, bijsonder niet, omdat wij dan opsigtelijk Ruslandt in 't selve geval stonde te geraken als Denemarken, dan, dat wij immers al dat hout voor ons selfs soude konnen opkopen of soo spaersaem mogelijk doen vervoeren — waeromtrent gemelte heer er niets tegen scheen te hebben — dog ik dagte dat er meerder swarigheydt soude worden gemaakt tegens d'extensie van 't placcaet, en ook tegens de respectieve dimissien. Dog de heer De Larrey was geinformeert, dat Amsterdam in de augmentatie komen soude, en sulks stonde hem wel aan, dan, wiste hij de quomodo niet.

Voorts verhaalde mij nog gemelde heer, dat de Prins hem vooreergisteren hadde gesegt, dat den hertog van seer kwaed humeur was, en dat hij die ogtent aan de Prins hadde gesegt dat, soo lang hem mogelijk waere geweest hij den oorlog met Engelandt hadde tegengehouden, maer de saken nu dus gestelt sijnde, soo was hij, hertog, van gedagten, dat men met alle kragte en alle mogelijke vigueur behoorde te werk te gaen.

Daerover mijne verwondering tonende, soo sey gemelde heer De Larrey: „dat het hem insgelijks hadde gesurpreneert, dog dat den hertog een gek soude moeten wesen, als die sig daeromtrent anders expliceerde of dagte". Wijders nog, dat de laatste brieven uit Amsterdam *a*) meldede, dat in de kroegen en onder 't volk wierde gesegt: 1° dat den hertog naa sijn gouvernement of landt moeste worden gesonden, en [2°] den heer Van Bleiswijk gedimitteert. Nopens het plan of project hierboven van den raidpensionaris, dagte de heer De Larrey niet dat de Amsterdamsche heren het gesien hadden voordat die eergisteren

---

a) Dese tijding uit Amsterdam kon de heer De Larrey van Wieling hebben, want sag een open brief van Wieling leggen op tafel aan de heer De Larrey, waerinne nog scheen een andere brief te sijn tusschengevoegt.

1781.
bij de Prins kwamen, dog sulks soude hij, dese avondt de Prins siende, wel vernemen. Zelandt sterk insterende op meerder garnisoen, artillerye &tc., soo soude de Prins aan den representant hebben geantwoort: „Mijnheer, ik sal al geven wat missen kan, maer hoe mag ik in gemoede betalende provincien ontbloten, omme volop te geven aen die welke niet betalen"?

$\frac{8}{1}$81. "Ωρε Σλινγελαν[δ] [1]). Dat men voorgaf hoe in Zeland, bijsonder te Middelburg, alleen de familie van Van Citters daer alles dirigeerde, en dus met de raidpensionaris Chalmers [2]) de saken soo in faveur van d'Engelsche tegens d'andere provincien aan souteneerden. Dat middelerwijle den ouden Van Citters steets in London bleef, die daer wijnig goedts uitregtede, misschien dagte te worden geëmploieert tot eene onderhandsche bemiddeling ..... Dat er wierde gedebiteert alsof de tweede zoon van Maclayne naa Engeland soude gaen, omme aldaer bij de jonge Princen voor instructeur te ageren. Dat toens borgemeester Temmink nu onlangs sijne eerste kerkgang dede, naa sijne herstelling van eene siekte, was er genoegsaem een gejuig deswegens in de kerk geweest.

Extract uit een brief van de heer Van Maersseveen aen den heer Van Lunenburg: „Dat hij meende aenstaende Woensdag den 10e deser Amsterdam gaaf gereet soude wesen tot het verlenen van brieven van marque en 't doen der reclame [3]); dese reclame was onder de handt door de raidpensionaris reets naa Petersburg ministerieel gesonden aen de Noordsche mogentheden. Dat de onderhandeling nopens d'augmentatie, laastlede Vrijdag bij Sijn Hoogheydt gehouden, redelijk was geslaagt, ofschoon de Prins sig niet veel scheen te kunnen expliceren. Wijders wegens

1) Ore Slingeland.
2) Zie Reg. op dl. I i. v. Sinds 1770 was hij raadpensionaris.
3) Nl. van hulp volgens de conventie.

1781.

schikkingen betrekkelijk seker persoon (Van Berkel) was te delicaat omme aen 't papier te vertrouwen, dog dit alleen konde seggen, dat daer wel op gedagt wierde. Dat de wijse van satisfactie te geven aan Engeland, het arbitrage daeromtrent over te laten óf aan de Keyserin van Rusland óf aen Engeland selve, sulks veel te bedenkelijk wierde geoordeelt, en bijsonder voor de stadt Amsterdam opsigtelijk de beschuldiging en strafvordering. Dat Engelandt in plaatse van wij, die door dat Rijk soo ongehoort beledigt zijn, behoorde voorslagen te doen. Eindelijk, dat men met gerustheid kan en mag versekeren, dat er gene influentie van 't Hof van Vrankrijk in Amsterdam plaats heeft, en dat derselver regenten met veel voorsigtigheydt te werk gaen.

Dat men dagte op een verbod van uitvoer van granen, 'tgunt nogtans een speculatif point was".

Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat de houding van de Zeeuwen thans allervreemst is, bijsonder die van de representant, want wat zij dog willen seggen met hunne voorslagen omme met Engeland in negociatie te treden, wat voor propositien sij menen te konnen doen? Zouden men het tractaet van 1674 veranderen? Dit kan geduurende den oorlog niet geschieden, want vooreerst Ruslandt, daer men sig even mede hadde verbonden, soude even veel reden van ongenoegen deswegens opvatten, jae selfs beletten, als nopens Denemarken hadde gedaen, geswegen dat Vrankrijk ras mede soude opkomen, reclameren de beloofde neutraliteit en vallen misschien selfs aan, soo men sig daer niet aan hielde ..... Soude men de even geconcludeerde accessie verlaten, dan soo bevonden wij ons geheel en al sonder geallieerdens. Souden van elk der provincien een naa Engeland gaan, omme sig voor de voeten van den Koning te werpen en excuus vragen voor de insultes ons aengedaen? Souden sonder form van proces de geaccuseerde personen worden gestraft? Zulks immers konde ook niet

1) Ore Brantsen.

1781.

wesen, te minder daer hunne saak in rechters handen was. Enfin, het was niet anders dan om de oneensgesintheydt te voeden, daer ook sterk toe medewerkten den hertog *a*), Lynden-Blitterswijk, Heiden, Marcé, de griffier &tc. ..... Dat, als de griffier sijn gedrag opsigtelijk Yorke en 't Engelsch werk in 't geheel wierde ondersogt, hij veelal schuldiger soude worden gevonden als Van Berkel, daer men soo veel gewelt van maakte. Dat het te doen was om Amsterdam ten onderste boven te helpen, en raakte die stadt buiten haer geheel, dan was het met de rest insgelijks gedaen. Voorts was 't selfs nuttig dat er eene magt in de Republicq was, die wat opwegen konde tegens eene andere magt. Dat den heer Van Rhoon plag te seggen: „dat, was er soo niet iets in de Republicq, hij sig aan 't hooft van een partij soude stellen om een evenwigt te formeren".

$\frac{9}{1}$81. Ὦρε Ρουσε ἔν Παλλανδ [1]). Dat men eerlang horen soude van wonderlijke saken, die ontdekt waeren, of waervan men reets op 't spoor was, namelijk met opsigt tot corruptien &tc..... Dat men wiste waer de wissels getrokken, waer se betaalt waeren. Dat den hertog alle sijn schulden dit jaer alhier en in den Bosch hadde betaalt. Dat sommige seyden dat Hope of sijn ooms comptoir daertoe de penningen hadden gefurneert. Dat den hertog thans violent gepiqueert was tegens den raidpensionaris, dat hij openlijk op de parade onlangs tegens hem, raidpensionaris, hadde uitgevaren, dat de raidpensionaris sulks wiste..... Dat iemant aen hem, Rouse, hadde geraden eens aan 't huis van de raidpensionaris te gaen om hem te spreken en hem de wegen te informeren, door welker middel hij soude

---

a) Nopens den hertog wist hij, Brantsen, dat die sig een jaar geleden allersterkst hadde geuit tegens het aangaan van een alliantie met Vrankrijk, willende liever een oploop wagen en de Princes en kinderen wegsenden dan daartoe te komen.

---

1) Ore Rouse en Pallandt.

1781.

konnen ontdekken verscheyde bijsonderheden van den hertog, van sijn doen, seggen en laten, dan, dat hij, Rouse, sulks nog niet gedaen hadde, omdat er altoos opgelet wierde door spions, die dagelijks uitgesonden wierden, wie bij de raidpensionaris uit- en inging. Dat het bedroeft was hoe de Prins geslingert wierde, en hoe hij dagelijks door Heiden, Marcé, de griffier en Lynden van Zelandt wierde getarabusteert, en dat dus de raidpensionaris alle de moeiten van de warelt hadde, omme de saken maer dragende te houden.

Ὦρε Μαερσσευεεν [1]). Dat naa sijn aenkomst alhier eens bij Van der Goes en bij Van Leyden [2]) was geweest omme te vernemen wat nieuws er was, want dat in dese misselijke tijden somtijts verlangde te horen wat er omging. Toens sprekende over de resolutie van Zelandt en het request der directeurs &tc. [3]) soo hadde hij, heer Maersseveen, 't selve nog niet gelesen, dog hij hadde er van gehoort; nogtans meende gemelde heer, dat de stadt Zierikzee geensints in 't gevoelen van Middelburg was, alwaer voornamelijk de familie van Van Citters 't doordreef. Voorts over 't difficulteren van Amsterdam in 't verlenen van brieven van marque, wat kwaad effect sulks maakte, wat raisonnementen daer niet al uit waren geboren geworden, jae hoe de Prins sig daeromtrent hadde geuit, soo antwoordde hij, heer van M(aersseveen), dat sij aan de Prins de waere reden niet hadden durven seggen, namelijk, dat sij bang waren dat den hertog daervan immediaat kwaad gebruik soude hebben gemaakt, teneinde, was 't mogelijk, de Russische saak nog te stremmen of te niet te doen lopen..... Dat al wat er in Amsterdam gewoelt en gewerkt was geworden een tegenstrijdig effect hadde gedaen, want dat het volk ten uitersten vergenoegt

---

1) Ore Maersseveen.

2) Jhr. Pieter van Leyden, heer van Nieuwland, oud-burgemeester van Gorinchem, den 2en Januari benoemd tot lid van de rekenkamer van Holland. Zie Ned. Jbb. 1781, pag. 290.

3) Zie aanteekening op pag. 338.

1781.

over de regering, allerverbitterst tegens de Engelsche waren. Dat, hoeseer sulks waer was, hij, heer van Maersseveen, nogtans erkende, dat het die stadt importeerde sooveel doenlijk alle onvoordelige indrukken, tegens haer reets exsterende en dagelijks nog op gewerkt wordende, uit den weg te ruimen, hij mij darom versekeren konde hoe hij gesint was, daertoe sijn best dede, jaa sig beijverde, omme door alle mogelijke middelen daervan bewijsen te geven, bij voorbeelt thans opsigtelijk de augmentatie, 't verlenen van brieven van marque &tc..... Jaa, waer die stadt verder maer door enige complaisances konde genoegen geven, zoo versekerde hij mij dat sij daer toe gereet was, en dat hij met vrugt sijn best dede, omme sijne mederegenten in dat spoor te houden. Dat zij in alles consenteerden, teneinde men sig maer in staat stelle. Mankeerde men canon, in de magasijnen was er genoeg, dat dan des noodts behoorden te worden gebruikt. De admiraliteit t'Amsterdam ging langsaem te werk, gevende voor dat H. H. Mogende nog geen resolutie op 't laatste raport hadden genomen. Dat Amsterdam daer maer ééne gecommitteerde hadde, die al meer dan eens hadde geprotesteert, dit wist Schonauwen ook wel, maar Bakker en Boreel [1]) kende ik. Ider wist en sag, dat er dagelijks aan de admiraliteit volks genoeg kwam om dienst te nemen en dus van de premie mede te profiteren, dan, d'admiraliteit wijgerde die aan te nemen vooralsnog, zoolang bij H. H. M. gene finale resolutie was genomen. Van der Heim thans was wel, werkte sterk op zijn werf. Wijders wiste niet wat men in redelijkheydt thans ten genoegen van Engelandt konde doen. Sekere persoon, Van Berkel, te verwijderen, dat wierde al haast niet nodig, want hij, heer Van Maersseveen, mij versekeren konde, dat niet wederom hier soude komen [2]), dat ook

---

1) Jhr. Gerlach Theodoor van der Capellen van Schonauwen was door Utrecht gecommitteerd in de Amsterdamsche admiraliteit, waarvan Mr. Jacob Boreel advocaat-fiscaal en Mr. Cornelis Backer secretaris was. Zie Naamregisters.

2) Nl. in de Staten-vergadering te 's Gravenhage.

niet geconsuleert wierde, en sulks wel bemerkt hebbende, hadde hij sig daer vrij wel in gedragen. Onder andere het point van d'augmentatie was geheel buiten hem gedirigeert, en 't selve door hem, heer van M(aersseveen), zijnde op 't papier gebragt, was het aan Van Berkel gesonden, omme daeromtrent eene resolutie te coucheren, 'tgunt hij gedaen hadde sonder er een woord tegen te spreken, ofschoon men wel wiste, dat hij direct tegens eene augmentatie was. Dat ondertusschen, sijn saak in regters handen zijnde, het stadts schult niet was, dat het Hof van Hollandt daer soo mede aerselde, dat Amsterdam selfs hadde tegensproken het advis, omme het Hof in complete getale te hebben alvorens daerover soude delibereren. En wat verders nopens hem, Van B(er)k(el), stonde gedaen te worden, konde niet seggen, veel minder schrijven, gelijk aan den heer Van Lunenburg hadde vermelt, dog dat soude metertijdt soo wesen, meende hij, heer Van M(aersseveen), dat men reden van genoegen daeromtrent soude hebben..... Dat hem altoos als een eerlijk man hadde geconsidereert, ook deswegens geagt, dan, dat veels te sterk verscheyde saken hadde doorgedrongen, willende, als hij of de stadt maer sprak, dat dan alles volgen moeste, sonder de constitutie van onse regering in sijn geheel genoeg te beschouwen. Dan, dat aen eene andere sijde wel te wensche waere, dat seker groot heer (den hertog) er mede niet en was, omme vele redenen, te lang op te noemen.

Eindelijk besloot ik met hem, heer Van M(aersseveen), te versoeken op 't allerernstigst en instantelijkst, van dog te willen coöpereren, omme die schadelijke impressien, tegens sijn stadt en regering opgevat, en waervan er sommige aen hem hadde opgenoemt, te willen wegnemen, ten einde de Prins eenmaal mogte overtuigt worden, dat diegene, die met regt menen de partij van Amsterdam in sommigen opsigten te konnen nemen, meerder geloof en vertrouwen verdienen dan diegene, die dagelijks maer arbeyden omme Sijn Hoogheydt, reets genoeg geimbueert, nog meerder tegens die stadt op te setten en te animeren.

1781.

Ore Tillattes, collonel [1]). Dat men de grote coup van Koning Willem de 3e op Engeland in 1688 niet attribueerde aan de medehulp der stadt Amsterdam en de grote invloed van Burgemeester Witsen, maar aan 't secreet overleg van den Keyser..... destijdts, waervan de griffier Fagel thans eene brief soude hebben gevonden, die dat fait bewees. Lynden van Zelandt souteneert, dat Engeland volgens inhout van 't tractaet van Breda en dat van 1678 teregt alle onse schepen wegneemt (sonder waerschouwing), namelijk die sij in zee vindt, dog die in de havens van Engeland leggen behoorden volgens gemelde tractaten enige weken tijt te hebben.

Ore Rouse [2]). Dat er soo een gewoel was onder de respectieve regimenten en guarnisoenen, selfs tot in den Bosch, Bergen op Zoom &tc., waervan men op 't point is geweest vandaer ook regimenten in s'Hage te laten komen, dat selfs Sondag of Maendagavond de wagt van de guardes du corps was verdubbelt geworden, dus den hertog scheen vrij wat beangst op dat stuk te worden.

Dat den ouden Van Citters sig thans te Bruggen soude bevinden, alwaer hij met Welderen of York ware geweest. Dat de raidpensionaris den heer Van Welderen wel soude willen sien bij sijn komst alhier als sijn compagnon d'académie, maer verders niet, want dat voor de rest niet seer op sijn geselschap dagte gestelt te sijn.

$\frac{10}{1}$81. *Ore Larrey* [3]). Aan gemelde heer verhalende hoe dat ik meende, dat vandaeg alles in Hollandt, bijsonder wegens de stadt Amsterdam, wel soude gaen, gemerkt gemelde stadt én tot de augmentatie der landtroupes én tot de brieven van marque &tc. soude concurreren, soo seyde

1) Ore Villattes, kolonel. Hij was luitenant-kolonel bij het wapen der infanterie. Zie Naamreg. van officieren.
2) Ore Rouse.
3) Ore Larrey.

1781.

mij gemelde heer: „Hierdoor brengt gij mij een salf op de wond, want men mij versekert hadde, dog niet juist door de eerste canalen, dat Amsterdam geheel van de augmentatie afsag, als oordelende dese gehele declaratie van oorlog, door Engeland gedaen, als een gemaakt spel, door de Prins en hertog met Engelandt alvorens overlegt teneinde eene augmentatie te verkrijgen, en dan middel te vinden omme de troupes tegens Vrankrijk te emploieren". Ook seyde gemelde heer: „dat van alle seyde hoorde, hoe dat er tegens den hertog wierde afgegaen", dan, badt hij mij bij gelegentheydt en met omsigtigheydt te willen doen gevoelen, daer en soo sulks behoort, hoe 't wel waer sijnde, dat den hertog veel op de geest van de Prins vermag, en dus niet tegen te spreken was dat hij daeromtrent vrij veel reusseerde, ook, waer hij kon en vermogte, niet naaliet de stadt Amsterdam in te spreken, tegen te gaen en soeken te denigreren — dan, dat er nog evenswel enige brave lieden bij de Prins waren en kwamen, die vaederlandsch dagten, en op die voet ook met Sijn Hoogheydt spraken, dus de grote stadt daerom niet moeste desespereren, maer wel dede van sig sooveel mogelijk naa 't genoegen van de Prins te schikken, die laastlede Sondag niet anders nopens die stadt dagte en daervan voorgaf als dat sij niets wilde doen, nergens toe wilde komen &tc., en dus niets dan verwarring sogten..... Dat voorts met opsigt tot den hertog men nog al met omsigtigheydt behoorde te werk te gaen, want dat hij, hertog, nopens de reële en intrinsique constitutie van de Republicq alleen meer in sijn besit hadde als de Prins en alle de overige departementen tesamen. Dat de Princesse, verstandt genoeg hebbende, wel somtijts mede een woordje in te brengen hadde, dan, dat H. K. H., een vrouw zijnde, in de saken niet konde nog moeste paroisseren.

$\frac{11}{1}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat men verhaalde, dat selfs in Brabant het gedrag der Engelsche tegens onse Republicq ten sterkste

1) Ore Rouse.

1781.

wierde gelaakt; ook was vandaer een sonnet gekomen in 't Fransch, die allersterkst was tegens sir Joseph Yorke en bijsonder tegens den Koning van Engeland en sijn geheyme raidt. Dat er bij het besogne der admiraliteiten nopens de brieven van marque wel af hadde mogen blijven, dat provisioneel de paquetboten wierden uitgesondert, want dat die hier maer komen spioneren en wijnig goedts uitregten. Dat men seyde, dat Van der Heim was belast met een opstel te formeren tot antwoordt op 't manifest van Engelandt, dan, dat hij, Van der Heim, daermede geen haast maakte.

Ὦρε Παλλανδτ [1]). Dat men seyde van den hertog jegenswoordig: „que la tête luy tournoit". Dit was hem gesegt door Henry de Larrey, die het van verscheyde officiers hadde. Van Lynden van Zelandt sprekende en over die sijne wonderlijke houding en uitingen, soo besloten wij dat, bijaldien hij sig soo gedroeg tegens sijn beter weten aan, gelijk men haast denken moeste, dat hij dan geen knip voor sijn neus waerdig was.

Wijders dat een paer jaeren geleden de hertog aen hem, Pallandt, op de parade hadde gesegt, namelijk toens hij, hertog, meende soo wel te sijn met de stadt Amsterdam, selfs dat die vorst toens aen de Prins hadde te kennen gegeven, dat gemelde stadt door sijn toedoen in de augmentatie soude komen, schoon sij sulks nooit gesegt hadde, maer wel inclineerde omme de militie meerder betaling te besorgen, — dat den hertog toens aen hem, Pallandt, hadde gesegt, dat sij overgenoeg betaling hadden, en dat, een capitain sestien hondert gulden s'jaers makende, sulks meer als genoeg was, welke somme door een paer capitains aen den hertog waren versekert dat sij van hunne compagnien konden maken, dog waernaa gemelde vorst aen de Prins hadde wijs gemaakt, dat de stadt Amsterdam van haer gesegde resilieerde, en dus de Prins openlijk bedrogen hadde.

---

1) Ore Pallandt.

1781.

17$\frac{11}{1}$81. Ὥρε πρινσιπις [1]). Sprekende over de geanimeertheydt van 't volk in 't algemeen thans tegens de Engelschen, ook over de schoenmakers- en paruikemakersknegts, die haer baasen verlieten, omme ter zee te gaan dienen, soo sey de Prins mij: „Sou je wel geloven, dat den heer Van Boetselaer, jae den heer Van Boetselaer, gisterenavondt bij sijn vrouw is gekomen in eene furie genoegsaem, en gesegt: nu maken het de Engelsche evenswel al te grof met ons, en daertegen sal moeten gesorgt worden 't koste wat het wil"?.... Voorts over onse toestandt sprekende, soo sey de Prins met veel bedaertheydt: „Het is het gewoon noodlot van eene langduurige vreden, dat vele saken versloft en verwaerloost worden, en dat is merendeels 't geval in Republicquen, die selden weder tot eene behoorlijke activiteit komen sonder dat er iets extraordinaris gebeurt; ook is 't volgens de toestandt der waereldsche saken al vrij lang als men eene vrede van dertig of meerder jaeren kan optellen"..... Zulks avouerende hoopte ik dat, ook door dese seldsame omstandigheden wij activer en eensgesinder wordende, de saken van binnen beter mogten gaen als vóór desen, en dus ook met relatie tot onse vrienden en vijanden van meer vrugt en effect mogten wesen. Ik vroeg wijders of nu vandaeg in Hollandt alles soude geconcludeert worden, alsse de brieven van marque, de augmentatie &tc. „Jaa" antwoord de Prins, „en er sal ook besloten worden, omme hulp te reclameren bij de mogentheden, die in de conventie sijn getreden"..... Waerop vragenderwijse seyde: „Jaa, dat dagte ik wel, vermits sulks een gevolg is van de geresolveerde accessie"?.... „Dat is waer", sey de Prins, „ook denke ik nu dat die hulpe niet sal geweygert worden". Vervolgens sey de Prins nog, dat morgen in een besogne soude komen voorstellen en een gecachetteert papier overgeven, dat naa den oorlog aan de Prins terug soude worden gegeven, of bij sterfgeval aan sijn huis. De pro-

---

1) Ore principis.

1781.

positie soude wesen, omme te renuncieren aan de tiende penning, die Sijn Hoogheydt competeerde in alle de prijsen &tc. [1]), en het gecachetteerde papier soude inhouden de eventuele destinatie dier penningen.

$17\frac{11}{1}81$. ῾Ωρε Λαρρεψ [2]). Dat nu mede gehoort hadde, dat men van daag in Hollandt tot de augmentatie soude concluderen, dat de Prins daertoe een nieuw plan soude formeren. Of het juist met de Raad van State soude worden overlegt, wiste hij, heer De Larrey, niet vast, en was veelligt twijffelagtig; sekerlijk soude den hertog (als bijsonder van sijn departement zijnde) daeromtrent gebruikt en geconsuleert worden. Waerop ik reflecteerde: als sodanig plan dan somtijts maer niet soo wonderbaer wierde ingerigt, dat er natuurlijkerwijse bedenkingen nopens moeste vallen, die dan wederom (volgens gewoonte) op rekening souden worden gestelt van diegene, die daeromtrent sig moesten uiten, bijsonder de stadt Amsterdam, met te kennengeving aen de Prins, dat Sijn Hoogheydt al wederom nu sag hoe dat gemelde stadt, sig tegens alles opposerende, het sekerlijk niet opregt gemeent hadde, toens sij in de augmentatie hadde geconsenteert &tc. ..... Waerop mij niet veel wierde geantwoordt. Alleen opsigtelijk het krijgen van nieuwe regimenten wiste gemelde heer mij te seggen, dat al vrij veel aensoek hadde gehadt van sodanige, die binnen wijnig tijts volkomen in gereetheydt souden konnen sijn. Nog sprekende over 't aen mij gecommuniceerde door de Prins, nopens het renuncieren aan den tienden penning der prijsen &tc. en de destinatie deswegens voor matrosen-kinderen of diergelijken, ... soo antwoorde hij, heer De L(arrey), dat mij selfs seggen konde dat, conform dat plan, de provincie van Utrecht daer mede

---

1) Het tiende gedeelte van de opbrengst der prijsgemaakte schepen werd van oudsher den stadhouders afgestaan.

2) Ore Larrey.

1781.

voordeel uit soude halen, vermits het etablissement daertoe bij ons gedestineert was [1]).

Voorts seyde mij gesegde heer nog, dog in groot vertrouwen, dat hem een paer dagen geleden was voorgestelt een plan om twintig à dertig schepen volmaakt gëequipeert, soo met opsigt tot de manschap, takkelage, als canon, terstondt te besorgen, die straks naar en uit de Oostzee soude konnen heen en weer vaeren en dekken alle onse coopvaerdijschepen, die daer henen moesten, soo om ijser, hennip, als hout tot de scheepbouw te halen, sonder welke voorsorg alle onse vaert op die rijken en negotie-takken stonde te vervallen, jae onder welke schepen er ten minsten $^1/_2$ dousijn gantsch nieuw nagel (sic) sig bevonden, dog in welk geval, bijaldien sodanig contract wierde aengegaen, men nog een paer dagen ten minsten moeste wagten met het verlenen van brieven van marque, vermits het andersints geschapen stonde, dat de commissievaerders, in groot getale opkomende, hun in het bovenstaende geproponeerde souden hinderlijk wesen, soo met opsigt tot bekoming of werving van 't nodige volk als andersints ..... Dat Sijn Hoogheydt het plan hadde

---

1) In 1773 had de Prins het plan opgevat om „uit de penningen, die van weegens verkogte praebenden in ons comptoir der annaten zijn berustende, eene fundatie te stichten in eene der kleine steeden van de provincie van Utrecht . . . . . ten einde in dezelve te plaatsen vaderlooze weezen van onderofficieren, trompetters, tambours, ruiters, draagonders, soldaaten, artilleristen en mineurs...." De bedoeling was de stichting in het leven te roepen in 1793 en tot dat jaar toe de bedoelde sommen met de interessen te doen oploopen, om zoo „een sufficient fonds ter bereiking van ons oogmerk in cassa" te hebben. De tijdsomstandigheden van de jaren 1785 en volgende, en vooral die van 1792—95, hebben de uitvoering van het plan natuurlijkerwijze verijdeld.

Het bovenstaande is ontleend aan de missives van Z. H. zelven over het plan, gericht aan de surintendenten van de geestelijke goederen 's lands van Utrecht en aan de Utrechtsche Staten, dd. 10 Juli 1773, berustende in de collectie van stukken rakende de geestelijke goederen, aanwezig op het R. A. te Utrecht, coll. Grothe II nº. 6 en nº. 10. Mijne aandacht werd op deze stukken, ter opheldering van de mededeeling in den tekst, gevestigd door Mr. S. Muller.

1781.

aengenomen, dog niet genoeg geprepareert of gevat sijnde, waren aen hem, heer de Larrey, eerst dese morgen enige vragen daeromtrent opgegeven, die nog souden moeten worden beantwoort, alvorens hij wiste waer die saek henen soude gaen of wat uitslag deselve hebben soude. Dat middelerwijle mede vergenoegt was geweest de Prins in een beter humeur te hebben gevonden. Dat van alle kanten hoorde de verbittering tegens de Engelsche, de sterke uitdrukkingen tegens den hertog, jae selfs, dat met betrekking tot dese laatsten heer er verscheyde officieren waeren, die te kennen gaven dat het hoofdt omliep aen gemelde vorst: que la tête luy tournoit.

$17\frac{11}{1}81.$ Ὥρε πρινσιπισ [1]). Dat er deser dagen veel te doen was geweest met de militie uithoofden van dat geval te Scheveningen [2]), — dog dat geval van Sondag avondt, sey de Prins, was vrij mal. Dan, bijaldien er nu eens een algemeene oorlog, en dus te lande ook, opkwam, hoe men het dan stellen soude, want dat, de Geldersche garnisoenen verswakt zijnde, ook die van Overijssel en van Utrecht, de Hanoversche (soo men segt) met koussen en schoenen daerinne souden konnen komen. „T'is waer", sey de Prins, „men soude te voren vernemen als sij in beweging raakten, ten einde nog sooveel mogelijk voorsorg daeromtrent te gebruiken, ... dog het was nodig dat men sig in allen gevallen wapende, omdat men niet wiste waer de saken souden konnen henenlopen". Op mijn vrage: „of, aengesien alle mogentheden thans volk nodig hadden, er kans was omme troupes te krijgen", antwoort: „Ik denke jaa, dat men er nog krijgen kan, want omme de compagnien

---

1) Ore principis.

2) Den 7en Jan. 1781 werden eenige visschersschepen door Engelsche kotters vervolgd tot onder het Scheveningsche strand, onder aanhoudend schieten. De kogels vlogen toen tot in het dorp, juist bij het uitgaan der kerk, hetgeen zoo in Den Haag als in het dorp zelf een groot alarm veroorzaakte. Zie Ned. Jbb. i a. e. d., pag. 135. Over het „geval van Sondag avondt", door den Prins „vrij mal" genoemd, zie op 12 Januari.

sterker te maken soude ik nu te minder voor sijn, eerstelijk, omdat de capitainen met moeiten en veel kosten recruten souden moeten soeken, en ten twede, wanneer er ongelukkig eene algemeene landoorlog ontstonde, soo soude wij bij dese augmentatie (die ik wel wil soo min kostbaer mogelijk maken) nog eene twede bij moeten voegen, wanneer men altoos desnoodts tot de versterking of vermeerdering der compagnien soude konnen resolveren, en die, nu op gemelde voet gedaen wordende, daerdoor alsdan onmogelijk soude worden", vragende mij of ik ook soo niet dagte. Antwoort: „dat, het werk der militie geheel buiten mijn bestek zijnde, ik daerop met vertrouwen niet durfde mijn gevoelen seggen, dog dat wel versekert was dat Sijn Hoogheydt die saak soo grondig hadde nagegaen, dat mijne bedenkingen daeromtrent niet veel souden willen beduiden. Dan, dat op 't geheel ik mij (onder verbetering) verbeelde, dat wij in gene onser saeken thans lambineren moesten, maer integendeel, al was 't overbodig, ons sooveel doenlijk in staat stellen met alle kragt en eendragt, ten einde óf weerstant, desnoodts, te konnen bieden, óf, moest er gecapituleert worden, sulks met des te meer voordeel te konnen doen".... Hieromtrent scheen de Prins het met mij eens te sijn, voegende er bij: „Ik hebbe soo lang mogelijk den oorlog soeken tegen te houden, maer dewijle wij er nu in sijn, denke ik dat wij ons best moeten doen, ons weren en ons in behoorlijke staat daertoe stellen. Ook hebbe ik daerom niet goedgekeurt die resolutie van Zeland en dat request onlangs gepresenteert door de directeurs en assuradeurs aldaer". Waerop repliceerde: „Dat mij plaisier dede sulks te horen, vermits reets laastlede Saturdag daeromtrent soo gedagt en de vrijheydt hadde genomen mij te uiten, te meer, daer niemant sooseer verlangde als ik naer eene reconciliatie en vrede alomme, dan, dat deselve op equitable, billijke en eerlijke gronde moeste steunen, want sooals wij thans aengevallen wierden kwam mij allersterkst voor". Ik vroeg ook aan de Prins of de Argo en de Venus, thans in Texel leggende en ontladen wordende, niet nu souden konnen gebruikt worden, omme langs onse kust te kruis-

1781.

sen op die gewapende cutters &tc., ... onder welke gesegt wierde dat sig Vlissingers bevonden"? Nopens 't eerste wierde nog *jae* nog *neen* geantwoordt.

$\frac{11}{1}$81. ″Ωρε πρινσιπις [1]). Verders nog met de Prins sprekende over de augmentatie, naadat mij Sijn Hoogheydt te kennen hadde gegeven warom dagte, dat men thans niet behoorde door versterking der compagnien te werk te gaen, soo vervolgde Sijn Hoogheydt met te seggen, dat nopens de mariniers, thans op de voet der andere regimenten sijnde, 't beter waere, dat die nog niet op de schepen wierden gebruikt, dan, dat daertoe wel soude konnen komen, omme een bepaalt getal matrosen te houden en te betalen; ook wel genegen was tot het simplifiéren der admiraliteitscollegien, dan, dat sulks alle saken waren waeromtrent men in vredenstijden naauwelijks denken mogte, en waertoe men selden kwam dan wanneer de noodt aen de man was en dat men sig buiten rust of in oorlog bevondt. Ik nam de vrijheydt hieromtrent te remarqueren en aen Sijn Hoogheydt te doen observeren, hoe reets in 't overgegeve plan van de provincie van Utrecht tot herstel der zeesaken beyde bovengemelde pointen waren ingevloeit, 'tgunt de Prins toestemde, schoon ik gelove dat Sijn Hoogheydt nimmer hetselve project heeft ingesien of doorlesen.

$\frac{12}{1}$81. ″Ωρε Βραντσεν [2]). Dat men sig niet begrijpen kan wat confusie, ankst en vrese dat er laastlede Zondag plaats hadde gehadt, toens het geroep nopens die Engelsche capers in s'Hage was gekomen, jaa s'avonts ten seven uuren andermaal, toens men voorgaf alsof er boten met manschap van gemelde capers op 't dorp Ter Heyden waren afgekomen &tc., 'tgunt vrij authenticq hij, heer Brantsen, gisteren morgen hadde vernomen door den

1) Ore principis.
2) Ore Brantsen.

1781.

adjudant Bentink [1]), die laastleden Sondagavond op die laatste tijding aen 't hof sijnde gekomen, den Prins, hertog en sijn adjudant Schmit [2]) met haer driën besig vonde om het plan van Den Haeg te bestuderen, ten einde te overleggen hoe best, des noodts, sijne maatregulen te nemen tot defensie van die plaats en sig selfs daerinne. Dat, soo ras hij daer kwam, den hertog tegens hem gesegt hadde, dat hij terstondt naar Scheveningen soude moeten gaan, omme uit s'Princen naam aan den collonel Rede, die sig daer bevondt, te gaan seggen dat hij op sijn hoede moeste wesen en wel wagt houden, aengesien er tijding was dat de Engelsche eene landing te Ter Heiden hadde gedaen. Gemelde adjudant Bentink daeromtrent aerselende en te kennen gevende als dat sodanige eene boodschap juist niet door een adjudant van de Prins behoorde te geschieden, behalve dat sijn hals wilde versetten dat er geen woord waer was aen gemelde landing, soo maakte de hertog sig moeielijk en seyde: „Mijnheer Bentink, de Prins ordonneert uw van daer nae toe te gaen, en uw van opgemelde last aldaer te kwijten". Waerop hij, Bentink, terstondt een paerd van s'Princen stal ging halen en daermede nae Scheveningen reedt; aldaer gekomen sijnde, gaf hij over sijne ontfange ordres aen den collonel Van Rede, die terstont, volgens sijne gewone omslaggelijkheydt, al zijn volk bijeen wilde doen komen en in alarm houden, dog door Bentink daerinne enigermate sijnde weerhouden, soo was hij, Bentink, het strant langs gereden tot aen Ter Heiden, nemende een karel te paerd mede, die hij drie gulden gaf; te Ter Heiden gekomen sijnde, vonde hij nietwes, en vragende wat daer dog te doen was, wierde hem geantwoort: „Dat sij niet naa Den Haeg hadde gesonden omme te seggen dat er een landing was, maer alleen, dat sij die capers op de hoogte van Ter Heiden hadden gesien" .....

---

1) De kolonel der infanterie F. R. Bentinck was een van 's Prinsen adjudanten-generaal. Zie Naamreg. en Bericht enz.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

Dat hij, heer Bentink, vandaer tot den Hoek van Hollandt was gereden, dog nergens enig onraad hadde gevonden, des terugge kerende over s'Gravesande, Monster &tc..... hadde hij reets van distantie tot distantie piquets van ruiters gevonden, die hem straks erkennende door lieten passeren, totdat wat verder den adjudant Golofkin [1]) hadde aangetroffen met een detachement dragonders of infanterye, en welke hij aenradede van maer terug te keren en te gaan rusten, nemende hij aen, om redenen voorsegd, alles te sullen goed maken bij de Prins voor hem, heer Golofkin; dat daerop in s'Hage retournerende omtrent half twaalf uuren s'nagts en aan 't hof komende, den Prins en hertog al nog vondt studerende in de kaert en plattegront van Den Haeg, wanneer gevraegt wordende of hij niet wat nuttigen wilde op 't souper, soo ging hij in een der vertrekken, alwaer de Princesse nog sat te spelen, en die ten eersten vroeg of 't alarm niet al over was, en waerop geantwoort hebbende nopens sijn wedervaren, soo hadde Hooggemelde Princesse gesegt, dat H. K. H. blijde was dat men eindelijk nu konde begrijpen dat het alles niets wilde beduiden. Den adjudant Wilke [2]) hem, Bentink, willende doen begrijpen van sig nog te moeten gaen verkleden alvorens bij de Princesse te komen, soo seyde hij, Bentink, sulks niet te sullen doen, aangesien H. K. H. heel wel wiste, dat iemant, soo straks van soo eene tournee terug kerende, niet als een saletjonker konde aengedaen wesen.

Vergelijk al dit gebeurde met s'Princen seggen aen mij van gisteren, namelijk, dat het alarm (nopens Ter Heiden) op die Sondagavondt vrij wat mal was geweest; voorts, den hertog sijn gedrag van die en andere dagen, waeromtrent sommige officiers hadden gesegt, *que la tête luy tournoit parfois à present.*

Den adjudant van den hertog, Schmidt, hadde ook ge-

---

1) Zie dl. I pg. 494 aant. 1.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

segt aan Dedem van de Ghelder [1]), dat Zondag laastlede den hertog en hij, Schmidt, te Scheveningen zijnde, en aldaer hem, Dedem, met Brantsen siende, zij beyde een gehele wijle met de hoed in de handen hadde gestaen, omme gemelde heren te groeten, dan vrugteloos, sulks den hertog aan Schmidt hadde gesegt: *mon souverain ne veut plus ôter le chapeau pour moy* [2]) — alle sooveel bewijsen van bedroefde klijnigheden, dog die een knagent gemoet te kennen geven. Tusschenbeyde of op 't einde ook sprekende van de schadelijken invloed van den hertog, bijsonder in dese tijtsomstandigheden, en wel particulier met opsigt tot de stadt Amsterdam, soo besloten wij hoe 't onbegrijpelijk was dat men niet wilde sien dat, wanneer die stadt gedrukt wierde, de gehele Republicq daerdoor lijden moeste, en dat dan altoos, soo lang de Republicq in wesen bleef, er iemant in die stadt soude opkomen, die natuurlijkerwijse een (misschien) nuttig tegenwigt tegens de al te grote overmagt van den stadhouder maakte, jaa dat sulks in de natuur van de saak selve lag, vermits alwaer de intrinsique magt sig bevind, ook aldaer 't grootste gesag moet gevonden worden.

$\frac{13}{1}$81. Ὦρε Παλλανδ [3]). Dat Welderen bij hem was geweest en wel een uur hadde geseten, seer Engelschgesint zijnde, want dat vooreerst soude hebben voorgegeven dat de declaratie van oorlog niet uit hoofden der accessie geschiedt was, maer wel om de redenen bij 't manifest geciteert. Ook soude hij gesegt hebben dat de natie en 't ministerie droevig over desen oorlog was, dan, dat men het gedrag van de Republicq toeschreef aan d'invloed van Vrankrijk op de stadt Amsterdam, en die wederom op de rest van de Republicq. Dat ook de Russische en Noordsche ge-

1) Gijsbert Jan baron van Dedem van den Gelder en Hachmeule, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering voor Overijsel. Zie Bericht enz.

2) Spottenderwijze van de beide heeren gezegd als leden van H. H. M. vergadering.

3) Ore Pallandt.

1781.
voelens alleen de intrigues van Vrankrijk wierden toegeschreven, zulks d'heer Van Palland en ik oordeelde, dat dese wijse van redeneren, ook bij de Prins en hertog gedaen wordende, op den eerstgenoemde heer wederom merkelijke verandering konde baeren. Nog hadde hij, heer Van Welderen, gesegt, allerminsaemst door den raidpensionaris te sijn ontfangen, en daer bijvoegende: „Soo men hem hier niet langer vorderde, hij dan dagte met sijn vrouw bij sijn heer broeder te Maestricht te gaan leven". Hij, Welderen, hadde sig ook gehouden als of maer half wel was met den hertog, en vroeg wijders of de raidpensionaris met gemelde vorst niet maer half wel was. Van al hetwelke hij seer seker én door de griffier én door den hertog selfs, mitsgaders door anderen, wel was onderrigt geworden.

$\frac{13}{1}$81. ᾽Ωρε Παλλανδ [1]). Dat gisteren naast den raidpensionaris in de antichambre sittende te praten, soo hadde gemelde heer hem gesegt, dat De Swart [2]) eygentlijk een creatuur of protegé was van de griffier Fagel, en dat die een paer jaer geleden aen hem, De Swart, de eerste idee hadde gegeven, omme met de Noordsche mogentheden te negocieren, dog met een geheel ander oogmerk als de saek thans was uitgevallen, want dat sulks toens door de griffier gedaen was, omme daerdoor ten voordelen van Engelandt altoos te konnen werken in dien oort, 'tgunt De Swart teregt naderhandt begrijpende dat seer schadelijk voor de Republicq soude uitvallen, alles in 't werk gestelt hadde, omme de saken aldaer in dier voegen te dirigeren als deselve nu een keer genomen hadde &tc. Sulks nog Vrankrijk nog de stadt Amsterdam daeromtrent particulier d'eer van moesten hebben, maer wel de griffier. Voorts hadde hij, heer Van Pallandt, dese middag om eene uure nog niet uit de griffie bekomen de resolutie

1) Ore Palland.
2) De gezant der Republiek in Rusland.

1781.

om als president van H. H. Mogende te parapheren, die met een courier naar Ruslandt stonde te gaen ten fine van reclame &tc. Volgens opgemelde raidpensionaris hadde men voorsorg genomen, omme gemelde courier nog door het Hanoversche nog door het Benthemsche te laten passeren [1]), maer aan hem eene andere reisroute gegeven. Sprekende over de griffier, die ongetwijffelt wel al aen York soude hebben geschreven het gearresteerde van gisteren nopens bovenstaende resolutie, seyde gemelde heer Van Pallandt aen mij, dat den generael-major Kretschmar [2]) deser dagen aen een ander goed vriend hadde gesegt, van wien den heer Van Pallandt sulks direct gehoort hadde, dat den hertog aen gemelde heer Kretschmar hadde gesegt, dat hij dagelijks met de heer Yorke nog correspondeerde, en van uur tot uur wiste waer die sig bevondt..... En wanneer een ander aen gesegde heer Kretschmar toevoegde, dat sulks wat onvoorsigtig van hem was gesproken, soo antwoorde hij: „Waerom behoeve ik dat te swijgen, de hertog heeft het openlijk op de parade gesegt aen die het maer horen wilde". Nog wiste meergenoemde heer Van Pallandt mij te seggen, dat laastlede Sondagavondt de generael-majoor Van Verschuur [3]) aen 't hof was ontboden en, daer komende, de Prins en hertog met de kaert van Den Haeg vóór sig hadde gevonden, die beyde seer perplex, verlegen en bedeest waren geweest over de tijding van Ter Heyde gekomen, sulks men uit soo een bagatelle konde oordelen wat het wesen soude, als er eens serieuse saken in 't werk van den oorlog te voorschijn mogte komen..... Tusschenbeyde over de noodsakelijkheydt der onderlinge harmonie tusschen alle de leden van 't bondgenootschap sprekende,

---

1) Als zijnde beide landen in handen van de Engelsche Kroon. Over Bentheim zie noot 2 op pag. 75 en het daar aangehaalde werk, waarin te lezen staat hoe het graafschap toen onder bestuur van den Engelschen Koning gekomen was.

2) De gen. maj. I. van Kretschmar diende als luitenant-kolonel in de lijfcompagnie grenadiers van Z. H. Zie Naamreg. van officieren.

3) Hij was sinds 1779 generaal-majoor der infanterie. Zie a. w.

1781.

bijsonder dus met de stadt Amsterdam als de magtigste van alle de leden, soo wenschten wij dat de Prins somtijts met den heer Van Maersseveen sprak, als een eerlijk, bekwaam en goed regent zijnde, „maer", seyde de heer Van Pallandt, „den hertog heeft iets tegens die man sedert de saak van de canongieter, waervoor Maersseveen was, en den hertog tegen, sulks hij de Prins tegens Maersseveen opset, want de Prins steets eenige huiverigheydt tegens hem houdt; nogtans hebbe ik een brief gesien, die Maersseveen toens aan den hertog op dat subject heeft gesonden, die seer wel geschreven was".

Ὼρε Δ'Αυερούλτ [1]). Dat Reden, de colonel, uiterlijk seer met den hertog schijnt overhoop te leggen, die nogtans door den hertog word gemenageert. Dat Reden Heyden Reinestein in alles blindelings opvolgt, dus ook sijn suster [2]), wordende voor seker gehouden dat, als den hertog kwam te vallen, ongetwijffelt Heiden, Larrey en Rede veel invloed en misschien alleen het crediet bij de Prins souden bekomen.

$17\frac{14}{1}81.$ Ὼρε Λαρρεη [3]). Dat hij, Welderen gesien en gesproken hebbende, hoewel niet seer lang, nogtans wel bemerkt hadde, dat hij opsigtelijk Engeland en ons seer swarte gedagten voor ons voedede. Dat sij aldaer allersterkst tegens ons dagtede en, soo hij voorsag, ook ageren soude. Dat wij alhier (naar 't oordeel van gemelde heer Van Welderen) kwalijk gedaen hadden van niet (soo men segt) te parlamenteren met die croon, toens sij daertoe gelegentheydt hadde gegeven. Dat al wat hij vandaer gesegt en geschreven hadde, ook sijne gehele handelwijse, aan de toets

---

1) Ore D'Averoult.

2) De heer van Heyden-Reinestein (Sigismund Pierre Alexander, zie Bijvoegselen en Verbeteringen op dl. I) was gehuwd met Maria Frederika baronnesse van Reede van Amerongen, de zuster van den kolonel A. W. baron van Reede, Z. H.'s adjudant.

3) Ore Larrey.

1781.

van 't scherpste examen wilde overlaten, gerust zijnde, dat niet anders soude hebben konnen doen, en dat hij nergens van te beschuldigen was. Dat, hadde hij geen vrouw gehadt, hij twee jaren geleden soude zijn teruggekomen, en bedankt voor alles, dat ook nu vast geresolveert was sig te retireren en stil met sijn broeder te Maastricht te gaen, hebbende reets aan de Prins geantwoordt (die soo goed was geweest van hem te prevenieren, dat bij de vacature der commissien in Gelderlandt seer gaarn om hem denken soude) dat, sensibel aen Sijn Hoogheydts goedheydt, niet anders verlangde dan sig te retireren, welke resolutie hij hoopte dat Sijn Hoogheydt soude gelieven goed te keuren.

Dat hij de raidpensionaris hadde gevonden, die aen hem hadde gesegt de saken thans in de Republicq eensgesinder schenen te sullen konnen worden behandelt, daer bijvoegende dat hij, raidpensionaris, niemant in de Republicq sprak als Sijn Hoogheydt, H. K. H. en somtijts de heer De Larrey. Voorts op 't algemeen, ofschoon hij, heer Van Welderen, niets particuliers daeromtrent hadde geuit, soo meende de heer De Larrey te hebben konnen bespeuren, dat hij, heer Van Welderen, juist niet seer tevreden scheen van den raidpensionaris. Ook meende gemelde heer Van Welderen, dat de Engelsche souden soeken onse Caap de Goede Hoop niet alleen weg te nemen, maer selfs in de Oost-Indie onse specerijeneylanden te emporteren, en die eens hebbende, soude die nimmer terugge geven. Waerop reflecterende, dat hoe sterker, brutaalder en violenter sij ons behandelde, hoe meerder sij werkten om ons te dwingen van de alliantie op 't laast van Vrankrijk selve te moeten soeken &tc., ... jae selfs die menschen, die in de Republicq nog enigsints moderaet en hun partij toegedaen waeren, daerdoor moesten verwijderen &tc.: dit hadde de heer De Larrey insgelijks geoppert, dog waerop Welderen hadde gesegt: soo wij ooit met Vrankrijk allieerde, sij furieus souden worden en dan gewis niets terugge souden geven. Dat het ministerie en de natie beyde seer gepiqueert waren tegens de Republicq, dus tot alles bekwaem. Dan, de heer

1781.

De Larrey observeerde met mij daeromtrent, dat er in Engeland door soo een gedrag grof spel wierde gespeelt en sij gewis daerdoor wel alles konden verliesen. Den heer Van Welderen hadde ook gesegt den hertog niet nog te hebben gesien, ook niet de griffier, dog dat misschien van den hertog nog wel een boodschap soude krijgen. Uyt Amsterdam hadde de heer De Larrey een brief gesien, hoe de heer Temmink bij sijne eerste kerkgang naa sijn siekte was ontfangen geworden aldaer, soo door groot als klijn. Dat men dagte de grote hoop onder de menschen van allerley rang de stroom soude volgen sonder veel te weten waerom, dat een ander gedeelte seer gepiqueert was tegens de Engelsche, en een derde, dat sterk tegens de Prins afging, sijnde er een vaersje aengeplakt gevonden, soo aan 't stadshuys als elders, beginnende: *Ik schroom voor mijn oom* &tc.

Ὠρε Παλλανδτ [1]). Dat de Prins aen hem hadde gesegt, dat in Vrieslandt twee kwartieren voor, twee tegens d'augmentatie waren, dat Swartsenburg [2]) in 't eene sterk werkte tegens gemelde augmentatie, vermits hij correspondeerde met Van Berkel t'Amsterdam. Dog dat de Prins, moetende decideren als de stemmen staakten, sulks ook geen swarigheydt soude maken te doen in faveur van d'augmentatie. Dat men thans al niet anders sprak als van 't vergeven der compagniën, officiersplaatsen &tc., eer nog eens de souverain hadde geresolveert.

$17\frac{14}{1}81.$ Ὠρε Καππελλεν [3]). Dat doe hij bij sijn terugkomst in s'Hage de eerste visite nu een dag of drie geleden bij den hertog dede, soo ontfing hem gemelde vorst vrij koel, selfs begon

---

1) Ore Pallandt.

2) G. F. baron thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg zat voor Westergoo in de Friesche Staten en in het Mindergetal. Zie Naamreg.

3) Ore Cappellen. Waarschijnlijk de Zutphensche gedeputeerde ter generaliteit A. H. baron Van der Capellen. Zie Bericht enz. Vgl. aant. 1 op p. 67.

die prins sijn discours op soo eene hevige en uitvarende wijse, als iemant die de tramontane kwijt was. Want het eerste woord dat uitbragte was: „On veut me chasser, on veut chasser le prince, on ne prétend que mettre la République sans dessus dessous &tc.", altoos op eene wijse alsof hij directelijk Cappellen daermede wilde insulteren, dog die antwoorde nietwes, en fixerende den hertog sterk, stondt hij op toens het gedaen was en ging henen. S'anderdaegs was den hertog bedaerder en vriendelijker, en den derden dag nog meer, 't geen wel de gewoonte van dien vorst is, die sig niet bedwingen kan, en dikwils sig alleronvoorsigtigst uitdrukt. Den dag van dat humeur konde men naegaen dat die was, toens de Prins en hertog nog twijffelden of de augmentatie wel door soude gaen [1]). Dese augmentatie is thans de enige saak waervan gesproken word, dan, blijven andere steets in een bekommering, dat het werk der marine met gene behoorlijke ijver sal worden voortgeset, bijsonder niet op de admiraliteit Amsterdam, alwaer men seer suspecteert den equipage-meester May, zoon van den scheepstimmerman en broeder van de negociant aldaer, voorts Engelsche van oirspronk en seer addict aen die natie. Morgen, 15 deser, soude er een groot conseil der marine worden gehouden, sijnde Kindsbergen ontboden, en sullende daerbij adsisteren Wassenaer en Hartsink.

Het gewoel van laastleden Sondagavond nopens de gepretendeerde landing hadde de schout van Monster en den raid Ardesch [2]) veel toe gecontribueert, want die met een groot alarm aen 't hof was gekomen, om sulks te verkondigen. Sondag-ogtent, toens de Scheveningers waren komen seggen het geval van die caper met de hoeker, soude den hertog aen een dier luiden hebben gesegt: „Welnu man, wij hebben al besorgt, dat gij

---

1) Zie over het plan van de nieuwe belangrijke augmentatie, dat in Januari gearresteerd en den 2en Februari aan de gewesten verzonden werd: Ned. Jbb. 1781, I. pag. 408 vlgg.

2) Mr. Andreas Ardesch, lid en secretaris van Z. H.'s raad. Zie Bericht enz.

1781.

cavallerye sult krijgen". Soo hadde die boer geantwoordt: „Jea me Hogheyt, mer wij hedden al soo veul aan een cannonnetje of twie als aan de ruiters".

De Prins hadde mede aen Cappellen gesegt: „Vind je mij nu niet wel? Nu dat de saken soo verre sijn gekomen ben ik niet meer Engelsch, en nu moet men alle kragten bijsetten en doen wat men kan, om sig te verweren.

Het bovenstaende allarm wegens die soogenaemde landing was in den beginne soo groot aan 't hof, dat er al patenten klaar lagen, omme uit verscheyde barrière-plaatsen selfs nog troupes naar Den Haeg te doen komen, welke patenten al nog op s'Princen tafel open lagen.

$\frac{16}{1}$81. Ὥρε πρινσιπις [1]). Bij het inkomen van Sijn Hoogheydts vertrek vroeg mij de Prins al straks: „Wel wat seg je van soo eene Vriessche resolutie? [2]) Dat is een fraay stuk, seer consequent beredeneert! Dan schreeuwt men: daer moet gearmeert worden, men moet sig in staat stellen, dan, als men haer helpen wil, dan wederstreeft men. Dat is niemant als den heer Van Swartzenburg-Beetgum [3]), die dat drijft, ik weet wel hij bestaat uw niet, maar t'is een swager van uw broeder". Daarnaa sey de Prins: „Wat denkje van d'Engelsche nu? Meenje dat sij een landing hier doen sullen of niet"? Antwoordt: „Ik denk van neen, want sulks gaat soo gemakkelijk niet". Réplique van de Prins: „Ik ben nog al bevreest voor Zeland, de lieden sijn daer soo raer" of „niet pluis". Waerop te kennen gaf, hoe mij voorkwam dat Sijn Hoogheydt, door desselfs ongenoegen deswegens te tonen, die lieden (mijns oordeels) wel veranderen soude, want dat hun gedrag ten desen in allen opsigten seer te laken was, bijsonder dat

---

1) Ore principis.

2) De resolutie dd. 13 Januari rakende het augmentatie-voorstel: zij verklaarde dat het gewest „niet in het ontwerp, in H. H. M. missive begrepen, kon treden en hetselve oversulks moest declineren". Zie Res. S. G. dd. 16 Januari 1781.

3) Zie aant. 2 op pag. 364.

1781.

van de beyde heren Van Citters, vader en zoon, waervan d'eerste nu genoegsaem een groot half jaer in Engelandt hadde gepasseert, in een tijt dat, op die wijse als hij daer geweest ware, sulks niet hadde behoren te sijn, en de liaisons van de zoon met den Engelsche ambassadeur alhier hadde mede in 't oog moeten geven..... Waerop de Prins repliceerde, dat de vader nu wederom in 't landt of in de provincie was, dan, dat evensoo als Sijn Hoogheydt soude blameren indien een regent sig thans in Vrankrijk gong nedersetten, desgelijks ook afkeurde dese gemaakte absentie van bovengemelde heer Van Citters de vaeder. Daernaa vroeg mij de Prins: „Wat sey je laast van die scene tusschen Lynden en Van Citters"? Antwoordt: „Als je Hoogheydt er niet present waere geweest, dat het dan soo gemakkelijk niet souden hebben afgelopen; misschien sou dan de griffier ook nog wel een woordje mede hebben gesproken, want die begon al eens te seggen: „Een gedeputeerde mag sodanige resolutie overgeven, of overleggen, als waermede hij meent gemunieert te sijn". Dog de Prins sey, dat Sijn Hoogheydt self oorsaak was geweest dat het gestuit hadde, want dat Lynden [1]) bij sig hebbende geroepen, hem hadde voorgehouden, dat geen gedeputeerde buiten kennis van den voorsittende heer [2]), dus ook niet van den representant, een resolutie konde inbrengen. Dat voorts als hij, Van Citters, wat hadde willen doen, hij sulks in het secreet besogne hadde moeten voorstellen, en daer al nog soude het niet te passe zijn gekomen, aangesien het maer een resolutie was die hem in 't bijsonder of, op sijn best genomen, ook sijne mede-gecommitteerde raakte, en waer sekerlijk niet bijstonde: *en sal extract van dese resolutie ter tafel van H. H. Mogende worden overgelegt.....* [3]). Wijders moest sulks

---

1) Blijkbaar moet hier in plaats van Lynden gelezen worden Van Citters.

2) Nl. van de gewestelijke gedeputeerden.

3) Met deze resolutie moet bedoeld worden een besluit van de Zeeuwsche Staten tot ondersteuning van het request der kooplieden, den 5en Januari genomen en aan de gedeputeerden van het gewest toege-

1781.

vooraf met sijne mede-gecommitteerde overlegt en gepreparéert sijn geweest, en die daer nu niet van wisten. „Ook heeft hij, Van Citters", vervolgde de Prins, dieselve avond nog een brief aan sijnen Staeten afgesonden, waerbij sig ten sterksten beklaagde over sijne medeleden, dog welke hij bij eene twede missive versogt heeft, dat mogte worden gehouden als niet gesonden, sulks Sijn Hoogheydt met mij besloot, dat het gedrag van dien heer in allen opsigten vrij mal was.

$17\frac{17}{1}81.$ "Ωρε Ρουτε [1]). Dat Welderen, naa de vergadering gescheyden was nog in 't vertrek van H. H. Mogende zijnde gekomen, met hem en met den heer Van Lynden tot Hemmen wel een half uur lang hadde gesproken, en sig enigermate beklaagt dat, niets geweten hebbende van 't déclaratoir, hij sulks sooveel later hadde bekomen als het de heer York hadde afgesonden, 'tgunt nogtans met eene prealabile waerschouwing of toesending door seker vaertuig hadde konnen worden geprevenieert, daer nu lord Stormont, van alles reets sijnde verwittigt, hem sijn secretaris met het manifest hadde toegesonden denselven dag of daegs voordat het déclaratoir van H. H. Mogende hadde ontfangen..... Waerop ik reflecteerde dat, elkeen wetende hoe de griffier en den ambassadeur Yorke intiem gelieert zijnde, sig dagelijks siende, behalven dát de wegen bekent waren, waerdoor de heer Yorke ogenblikkelijk wiste al wat er omging of geresolveert was ten sijnen opsigten, oversulks de raidpensionaris door sijne particuliere correspondentie den heer Van Welderen vooraf onder de handt hadde konnen waerschouwen nopens het déclaratoir, met toesending van copie, ten einde op d'eerste daerop volgende tijding of wenk ge-

---

zonden, maar zonder den last om het bij H. H. M. ter tafel te brengen, zooals nochtans den 8en Januari geschiedde. Zie Res. S. G. i. d. Van de eigenmachtige handeling des heeren Van Citters blijkt uit H. H. M. officieele resolutiën natuurlijk niets.

1) Ore Rouse.

1781.

bruik daervan te konnen maken, te meer daer men al lang in de Republicq gesegt hadde: soo ras als men accedeert en vervolgt met het doen van de declaratie, soo sal Engeland den oorlog verklaren..... En ook daerom heeft de raidpensionaris in faveur van Engeland, ter contemplatie van de Prins, uitgestelt het doen der declaratie aan de belligererende mogentheden tot ses weken naa de gearresteerde accessie, welke tijt op s'Princen welbehagen is verkort, omdat Engeland Rusland liet jouisseren van den vollen inhout van hun tractaet en ons niet.

Brief van R. van Lynden aen d'heer Van Lunenburg, gedateert: Leeuwarden 13 Januari 1781 [1]). Bij mij ontfangen 17 Januari.

Het doet in allen opsigten veel kwaedt thans in dese provincie, dat aan Twikkel [2]) te deser tijdt min of meer het oor geleent wordt, want al daer hij in gebruikt wordt sal moeielijker uit te werken zijn, soo men daertoe van selfs niet seer genegen is of van de noodsakelijkheydt overtuigt en van selfs bereidwillig.

Te Harlingen is 't druk, wij hebben veel scheepstimmerhout ingekogt, onse werf word vergroot, men sal sien t'Amserdam een advis-jagt en drie klijne andere vaertuigen voor ons college in te kopen, te armeren en te bemannen met 50 à 60 manschappen, omme ter beveiliging der stromen te dienen. Onse uitlegger word ook beter uitgerust, en in staat van defensie gebragt. Bouricius ligt met ons schip van 36 st. in de sloot op de rhede van 't Vlie . . . . . Met dit alles willen velen hier nog, dat het geen regt ernst is van onse kant, hoeseer ons ook de Engelsche benadelen mogen.

Men segt, als vele Oost-Indische schepen en West-Indi-

---

1) Jhr. Reinhard van Lynden was sedert 1779 voor Utrecht, wegens de stad Montfoort, gedeputeerd in de admiraliteit van Friesland. Zie Naamwijzers en, over den persoon, Reg. op dl. i. v. met de noten op pag. 433 en Bijvoegselen op pag. 429.

2) Carel George graaf van Wassenaar-Twikkel was voor Zevenwouden gedeputeerd in de admiraliteit van Friesland. Zie Naamreg.

1781.

sche fregatten ten oorlog (soo spoedig mogelijk) wierden uitgerust, in korten tijt met wijnig kosten wij al vrij veel goede schepen in groot aental konden hebben om van groten dienst te sijn, want met eene geringe vertimmeringe die seer bekwaem ten oorloge souden wesen; vooral de klijne visscherije verboden, de IJslandvaerders, goet bemant naa hunne grote en met nodige stukken voorsien, dewelke excellente seilders zijn, en die van vooren sodanig sijn voorsien en tegens het ijs getimmert, dat sij op de Engelsche oorlogschepen selfs soude konnen inboren dat er niets heels aen bleef, soo wanneer men die maer met vrijwilligers, onder grote premien en handgeldt, bemande. Maer, segt men hier, men doet niet wat men kan, het is nog geen regt ernst en wij hebben alle de schadens weg vóór er op gedagt wordt. Onsen heer secretaris Beyma [1]), die sig dit anders wel verstaet, is volkomen van dit begrip.

Zwartsenborg heeft wederom het advis van Westergo gestelt. Dat van de Woude is nog meer gedetailleert en, in deselve smaak, gantsch niet kwalijk ingerigt, maer geheel afslaande.

Uit de 3 quartieren is uit elk één heer benoemt omme met de secretaris de resolutie op te maken.

17 Januarij. Ὥρε Λαρρεη [2]). Dat hij, de Prins dese morgen gesproken hebbende naadat de twee gedeputeerden van Amsterdam bij Sijn Hoogheydt waren geweest, Hooggemelde Sijne Hoogheydt vrij wel tevreden hadde gevonden. Dat, veel over expeditie-saken hebbende moeten spreken, dus gene gelegentheydt hadde gehadt te vragen of te onderstaen, wat het onderwerp van die Amsterdamsche visite ware geweest. Nopens de Vriessche resolutie, rakende de augmentatie, meende gemelde heer dat het sig daer schikken soude, vermits men d'absentie van sommige gecapteert hadde; nogtans kwam

---

1) Zie Reg. op dl. i. v.

2) Ore Larrey.

die resolutie des te vreemder voor, aangesien de Vriesen insgelijks bang wierden en dus meerder garnisoen souden willen hebben. Voorts stemde die heer toe dat, de heer van Twikkel thans le bon valet spelende, de Prins misschien kwalijk dede gebruik van hem, Twikkel, te maken, die en in s'Hage en in de provincie wel bekent was. Dan, dat sulks 't gevoelen van den hertog was, van elk gebruik te maken en de lieden uit malkanderen te helpen.

$\frac{17}{1}$81. Ὤρε Κοεὄρν [1]). Dat men de schult gaf van alle die bewegingen thans in Vrieslandt aen Swartzenburg, dog die er alleen geen oorsaek van was, integendeel, dat er verscheyde andere de handen mede in hadden, en die van 't selve gevoelen waren. Dat ook met gene goede ogen in de provincie wierde aengesien, dat Twikkel, die bij een ieder bekent was, thans aen 't hof weder wierde geaccueylleert en dagelijks gesproken. Nopens het gedrag opsigtelijk gemelde Twikkel, gaf ook de heer De Larrey te kennen dat, wierde hij daerover door de Prins gevraegt of onderhouden, dan nog wel eens een woordt deswegens soude uiten, maar nimmer gewoon zijnde van selfs iets te opperen als hetgene sijne saken of expeditien betreften, soo moeste soortgelijke conversatie seer te pas komen, alvorens hij daervan gebruik konde maken.

$\frac{18}{1}$81. Ὤρε υαν δερ Γοεσ [2]). Dat een reden der komst in s'Hage van de twee Amsterdamsche gecommitteerden, te weten de heeren Van de Poll en Maersseveen, ook dese was, dat namelijk de bewindhebber en magistract van Amsterdam, Hope [3]), van de Oost-Indische Compagnie hadde opgeeyscht eene somme van 200 m. gl. anticipatie-pen-

1) Ore Coehoorn. Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Ore Van der Goes.

3) De heer Jan Hope heer van Nederhorst den Berg, raad en oudschepen van Amsterdam, zat voor die stad in de Gecommitteerde raden sinds het vorige jaar, 1780. Zie Bericht enz.

1781.

ningen, dat dit voorbeelt gevolgt was door enige andere, dat ook daeronder speelde den advocaet Boers [1]), die sijne goede vrienden insgelijks hadde opgemaakt, sulks dat de Compagnie op het onverwagts wierde overvallen met een opontbot van bijkans een millioen guldens, sulks hun dat seer t'onpas kwam, in sooverre selfs, dat de Staeten van Hollandt veelligt hun die somme souden opschieten, ten einde hun uit verlegentheydt te helpen. Reets 14 dagen geleden hoorden men al dat het comptoir van Hope eene firma in Ostende wilde opregten, ten einde nu daer in prejudicie van de Republicq, alwaer sij alle hunne schatten hadden gewonnen en als op stroowis waren komen drijven, wederom hunne slagen te konnen doen. Dese saak, in 't algemeen verfoeit, liet niet naa dat gemelde heer Hope, thans wegens Amsterdam in gecommitteerde raiden sittende, egaal sig overal vertoonde, soo als men segt, *tête levée.*

"Ωρε Παλλανδ [2]). Dat men thans verhaalde alsof Heiden-Reynesteyn en den representant Lynden van Zelandt wat waeren verandert in hunne wijse van denken nopens de publique saeken, dan, dat niet wiste of het ernst waere dan of het maer eene uiterlijke houding was, omme nog maer sand in de ogen te werpen. Dog dat het selve eens onderstaen wilde met eene visite aen den eerstgenoemde te gaen geven. 'Tgunt gedaen hebbende, hadde hij hem niet t'huys gevonden.

Nopens den hertog dagte hij ook, dat die nog soo lang soude willen imposeren aan de menschen, dat hij er selfs de dupe van wierde, want dat door sijn toedoen de Prins niets goedts uitvoerden met al sijn magt en invloed, niet dan de tweespalt en de onenigheden dede toenemen. Zulks óf de Republicq moeste te niet gaan, óf de Prins souverain worden, 'tgunt op hetselfde uitkwam. En, sulks gebeurende, soude het den hertog wel kwalijk konnen

---

1) Mr. Frederik Willem Boers was eerste-secretaris van bewindhebbers der Amsterdamsche kamer van de O. I. C. Zie Naamreg.

2) Ore Pallandt.

bekomen. Dan, wanneer daerop reflecteerde dat men altoos wel maken soude veel militie bij de handt te hebben, soo was 't antwoordt: „Jaa, maer de militie selve is gepiqueert tegens den hertog, wetende wel dat die vorst oorsaek is dat sij geen opslag van soldij hebben gekregen.

$17\frac{18}{1}81.$ ᵛΩρε Pουτε [1]). Dat hij, gisterenavond Maersseveen hebbende gesproken, van denselve verstaen hadde dat hij, heer Van Maersseveen, benevens desselfs mede-gecommitteerde den heer Van de Poll [2]), vrij wel tevreden van de Prins waren geweest, ook dat sij reden hadde te geloven, dat Sijn Hoogheydt content van hun was: immers hadden sij gisterenmiddag ten hoven gespijst. De oorsaak van hunne komst was niet uit hoofden van bekommering der regering, maer om reden, dat sommige der ingesetenen in hun omtrek vrese vertoonde wegens eene landing of attaque der Engelsche aen die sijde, waerover met Sijn Hoogheydt hadde komen spreken, houdende hetselve nogtans secreet. Voorts hadden sij derselver standvastige bereidwilligheydt getoont, omme niets sonder communicatie van Sijn Hoogheydt tot vinding der saken te willen in 't werk stellen, gaarn daertoe te coöpereren en sooveel mogelijk in den haeren selfs de middelen tot bevordering van dien te helpen faciliteren. Des sij versekeren konden men bij haer gene aversie hadde tegens al hetgeene wat van de Republicq behoudens derselver eer en onafhankelijkheydt konde worden gevergt, jae wat meer is, dagte Sijn Hoogheydt dat men sig onder de afhankelijkheydt van Engelandt behoorden te begeven teneinde de commercie taliter qualiter te konnen behouden, sij souden het sig getroosten, hoeseer ook de gevolgen daervan waeren te apprehenderen &tc..... Waerop de Prins soude geantwoordt hebben, dat versekert konde wesen Sijn Hoogheydt nimmer soude willen dat de Republicq afhanke-

1) Ore Rouse.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Hij was „medegecommitteerde" van den heer van Maersseveen, nl. bij Z. H. den Prins.

1781.
lijk van Engelandt wierde, dan, dat met genoegen sag, dat men gedisponeert was sig niet te refuseren, wanneer er mogelijkheydt soude zijn omme de saken te vinden, selfs dat die stadt in den haeren daertoe de middelen souden willen helpen faciliteren. Wanneer vervolgens gemelde heren insteerden, dat dog het werk der marine met sooveel ernst als spoed mogte worden aengevat &tc., waertoe Sijn Hoogheydt verklaerde sijn best te doen en te willen vervolgen.

Daernae hadde hij, heer Rouse, ook gesproken met de heer Van Maersseveen over het concept-antwoordt nopens 't Engelsch manifest, waeromtrent geremarqueert was, dat hetselve niet seer ingerigt scheen om te dienen tot een refutatie van sodanig stuk; dat het articul van Paul Yones en van 't niet houden der conferentien [1]) veels te swak scheen; dat de raidpensionaris aen Maersseveen moet hebben te kennen gegeven, dat door den opsteller daervan (Lynden van Hemmen) daermede verrast was geworden, andersints die er sijn pen wel toe soude hebben geleent ('tgunt mij nog speculatif voorkomt); enfin dat het stuk soude nagesien worden, of er niet enigen verandering in te brengen ware, waeromtrent ik versogte, dat men maer agt moeste geven dat het niet in het scherpe viel..... Gisteren nopens dit bovenstaende stuk seyde mij de heer De Larrey, dat de Prins al eens gesegt hadde, dat sodanig antwoordt behoorde te worden gestelt door iemant, die gewoon was te schrijven of sulke saken te coucheren, 'tgunt seer approbeerde; ook kwam mij voor, dat het seer moeielijk in goed Fransch te vertalen soude wesen, of, dagte ik, dat de heer De Larrey daertoe soude konnen worden gebruikt. Dan die, sooveel ander werk te verrigten hebbende, excuseerde sig deswegens.

$17\frac{20}{1}81.$ Ὦρε Παλλανδ [2]). Dat men wonderlijk thans sprak over het bijeenroepen van soovele troupes, bijsonder ook dat er

1) Zie het Engelsche manifest t. a. p. in de Ned. Jbb.
2) Ore Pallandt.

1781.

soo vele Switzers en andere vreemde regimenten onder waeren; dat de gardens in s'Hage dubbelt getal van patronen hadden gekregen; dat men in Delft al mede een geheel regiment soude leggen, schoon de magistraat van die stadt er niet om gevraegt hadde; ook wiste men niet of Leyden wel sooveel gevraegt hadde. Men sprak ook van een campement dese somer hier in de buurt, waertoe tenten &tc. souden nodig wesen, en waertoe dus de te petitioneren legerlasten souden konnen dienen.

Dit bovenstaende wierde mij ook geconfirmeert door de generael-majoor Vink [1]), die de predicant Muilman [2]) hadde horen seggen, een paer dagen geleden, dat hij voormaals wel wat Engelschgesint was geweest, dan, dat oordeelde diegene, die daer nu voor durfde wesen, verrader van sijn vaederlandt was.

Met de heer Van Pallandt nog over Wieling sprekende, seyde hij mij, hoe gemelde Wieling hadde leren kennen op de reyse naar Vlaanderen, hoe nimmer een saak afhandelde, altoos confuus en van t'een op t'ander springende, gantsch niet voor de vuist nog opregt. Dat hij, Wieling, al menigmaal hadde gesogt sig met Pesters te liëren, dan, dat die er den hooy van hadt, en met hem niets te doen wilde hebben. Dat hij, heer Van Pallandt, nimmer geloofde dat Wieling uit overtuiging sig soo Engelschgesint toonde, maer wel uit insigten, want dat hij voormaals geheel anders gedagt en gesproken hadde dat hij nu somtijts met sijn vrouw alleen bij de griffier Fagel at.

Ὦρε Δ'' Αυερούλτ [3]). Dat van eene hofdame, of van iemant van 't hof, directelijk gehoordt hadde, dat enige dagen geleden, doe de Prins de tijding uit Frieslandt kreeg nopens de wijgering van consent in de augmentatie en misschien enige andere daerbij komende nouvelles uit die provincie, deselve tijding of brief aan H. K. H. latende

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Dr. Wigbald Muilman, predikant bij de Ned. Herv. gemeente te 's Gravenhage sinds 1759. Zie Bericht enz.

3) Ore D'Averoult.

1781.

zien, gemelde Princesse, die andersints selden schielijk geraakt is, wijnig of niets hadde gegeten, en wel twee à driemalen enige tranen sig hadden laten ontvallen; dat ook de Prins die avond seer stil was geweest en niet veel hadde gegeten.

Dat de Princesse gisteren op een kinderbaaltje bij mevrouw Van Heiden was geweest, sonder dat men er aan 't hof van geweten hadde, tenminsten juffrouw Van Sterrenburg [1]) niet, die sig die avondt bij mevrouw Van der Cappelle [2]) bevondt. En voegde mevrouw De Perponcher [3]) er bij, dat aenstaende Dingsdag-avond er wederom een kinderbaaltje bij mevrouw Fagel soude wesen, alwaer H. K. H. quasi incognito en bij surprise soude komen en dan blijven souperen..... En sprekende van de Prins en van juffrouw van Lynden van Hoevelaken, soo soude gemelde vorst van die juffrouw seggen: „qu'elle avoit un caractère estimable et respectable".

$\frac{21}{1}$81. ᵛΩρε Καππελλεν [4]). Dat de Russische courier dese middag tusschen drie en vier uuren aangekomen zijnde, terwijl men aen 't hof omtrent op het desert sat, was de Prins terstondt opgestaen en met de dépêches in sijn cabinet gegaen, alwaer tot s'avonts agt uuren was gebleven, — hebbende die middag aen 't hof gegeten den heer Van Welderen met sijn vrouw, de vrouw en heer van Rosendael [5]), en Lynden de representant.

ᵛΩρε Βραντσεν [6]). Dat men bij de admiraliteiten geen haast nog werk genoeg maakte omme de saken voortgang

---

1) Freule van Wassenaar-Sterrenburg, dame d'honneur van H. K. H. de Princes.

2) Waarschijnlijk de echtgenoote van den kamerheer en kolonel van dien naam.

3) Maria baronnesse van Tuyll van Serooskerken, gehuwd met Mr. C. baron De Perponcher. Zie V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

4) Ore Cappellen.

5) Zie Reg. op dl. I i. v.

6) Ore Brantsen.

te doen hebben. Dat Catwijk, die bij de Maas sessie hadde [1]), dagelijks er slofagtig over sprak en op soo eene wijse, alsof wij nietwes tegens de Engelsche grote schepen, die hij castelen noemde, konden uitvoeren. Dan, dat bijsonder op d'Amsterdamsche werf seer gesloft wierde, waeromtrent door de regering van Amsterdam of door de provincie van Hollandt maer een beklag of propositie ter generaliteit wordende gedaen, H. H. Mogende ras ordres soude moeten verschaffen omme meerder spoed aen 't werk te stellen. Dat hij, Brantsen, de Prins thans vrij wel gedisponeert hadde gevonden, dan, dat de raidpensionaris meende, dat Sijn Hoogheydt sig wel genoeg nopens het werk expliceerde, dog in effecte het met geen ernst genoeg aenbondt of vervolgde.

Dat de Prins ook aan hem, Brantsen, was voorgekomen te veel vrese te tonen, want dat al meer dan eens hadde doen blijken eenige bekommering voor een landing, selfs hier in Hollandt, waertegen genoeg voorsorg konde worden genomen, gelijk ook in Zelandt.

$\frac{22}{1}$81. Ὦρε πρινσιπισ [2]). In de audientiekamer komende, filiciteerde mij Sijn Hoogheydt met de Russische tijding nopens de geslote alliantie wegens de gearmeerde neutraliteit. . . . . Waertegens de vrijheydt nam Sijn Hoogheydt insgelijks te feliciteren, wenschende, dat dese saak een acheminement tot de vrede mogte geven, die mij voorkwam dat de Engelsche sooseer als een enige der mogentheden nodig hadde. 'Tgunt Sijn Hoogheydt seyde mede te wenschen. „Die saak of die alliantie", sey Sijn Hoogheydt, „sal evenswel nu ter conclusie moeten worden gebragt, daer sult gij immers niets tegen hebben, want daer moet eens een eynde van saken wesen. Zeland sal

---

1) Willem Lodewijk baron Van Wassenaar—Catwijk was in 1780 door de Staten van Holland in plaats van zijn overleden vader gedeputeerd naar de admiraliteit op de Maas. Zie Res. S. G. i. d. 4 Februari.

2) Ore principis.

1781.

het ongetwijffelt tegenspreken, dog dan moet die overstemt worden, want om één hoofdig mensch kan alles niet in de war gestuurt worden". Voorts over Efferen [1]) sprekende, soo verklaerde mij Sijn Hoogheydt blijde te sijn geweest door dese gelegentheydt 't middel sig hadde opgedaen, om hem weder in activiteit te brengen.

Daernaa over 't ongemakkelijke bij de passages der troupes over 't territoir van de provincie sprekende, en daertoe voorslaende seker middelweg, namelijk, wanneer de troupes maer doorpasseerde, 't sij bij dag of bij nagt, sig te contenteren met de attaches te geven, sonder afneming van eedt; soo sij een à twee dagen in de provincie moeste blijven, alsdan bij eedt of bij handtasting, met belofte van alle disordre te vermijden &tc., daer te laten [2]), dog wanneer garnisoen kwamen houde, alsdan de gewonen eedt afnemen, keurde Sijn Hoogheydt sulks goed.

Vervolgens sey de Prins, dat er nog niemant waere geweest omme brieven van marque te vragen. Ook dat nietwes gehoort hadde van 't arresteren van tien à twaalf Engelsche te Alkmaer of op De Helder. Wijders wederom over Wieling sprekende, en over Brandsenburg, die Sijn Hoogheydt meende dat nu ras weder terug soude konnen komen, ofschoon Sterrenburg daer nog bleef [3]), soo vroeg mij de Prins van wie dat meerder werk maakte, van Brandsenburg of van Wieling? Antwoorde ik: „van de eersten veel meer". Waerop de Prins sey: „t'Is aerdig, ik kan begrijpen, dat iemant uit een principe kan Engelsgesint wesen, maer eerst violent daertegen, namelijk toens 't onbepaald convooy op til was, hoe hij, Wieling, doe bij mij is geweest, en gesegt of wij dan tegens de tractaten aan ons door Engeland moesten laten de wet stellen en dwingen, en nu wederom soo eene tegenstrijdige rol te spelen, waer komt dat dog van daen?

---

1) De kolonel der infanterie Graeff van Efferen. Zie Naamreg. van off.

2) Voor *en* is waarschijnlijk bij vergissing *etc.* geschreven, of wel *daer te laten* is abusivelijk nog bijgevoegd.

3) Nl. in St. Petersburg.

1781.

Soude hij dat wel regt menen"? Waerop antwoordede, dat ik het niet wiste, ook niet ondersogte, 't selve voor sijn rekening en verantwoording latende. Wanneer ik voortging met te seggen, dat verk[l]aren konde nietwes tegens de Engelsche te hebben, integendeel dat voor mijn sentiment niets soo ijverig gewenscht hadde, dan dat wij ons bijtijts eenparig in staet hadde gestelt, ten einde of Engelandt (alvorens die sig selve sooverre hadde geënbourbeert) terug te doen komen, of, hadde sij eerder en te seer moeten succomberen tegens haere twee grote vijanden, wij alsdan in staet souden zijn geweest omme die croon te souteneren of eene gunstiger vreden te besorgen. Waerop Sijn Hoogheydt repliceerde dat, ofschoon niet wilde tegenspreken wel wat voor de Engelschen over te hebben, sulks ook geen wonder zijnde, vermits die gevoelens enigermate met de pappot hadde ingenomen, nogtans nu wel begreep, dat niet meer Engelsch konde zijn, maer dat men al behoorde te doen wat men konde, omme sig selfs tegens onverdient gewelt te dekken en te beschermen. Eindelijk vragende, of er niet haast een antwoort op 't manifest in gereetheydt soude sijn, antwoordede de Prins, dat men 't in Hollandt sterker wilde hebben als 't concept was, waeromtrent Sijn Hoogheydt hadde gesegt, dat sij 't soo sterk konde maken als goedvonden, dan, dat sij souden opgeven waerin sulks bestaen moeste, en mits het saken waeren en gene scheldwoorden of avocatische irrelevantiën, impertinentiën &tc.

"Ωρε Pουσε [1]). Dat de admiraliteiten dese week wilden scheyden. Waerop vroeg hoe het dog op [de] werven ging, of sij wat vorderden of niet? Antwoort: „Men segt jaa. En kan ik uw in vertrouwen seggen, dat de twee gecommitteerden uit Amsterdam, die voorlede week bij de Prins zijn geweest, aan Sijn Hoogheydt hebben verklaert, hoe sij genegen en gereet zijnde met Sijn Hoogheydt in vertrouwen te werk te gaen, dus sig genoodsaakt vonden

---

1) Ore Rouse

1781.
aen Sijn Hoogheydt te communiceren, dat sij, met lieden van de commercie hebbende gesproken nopens toegevingen aan de vorderingen of eyschen, die Engelandt soude konnen doen opsigtelijk bepalingen in de commercie &tc. ..... dan, waerop sij eenparig hadden geantwoort van neen, liever alles te willen opschieten, in 't werk stellen en sacrifiëren dan tributair in eeuwigheydt van Engelandt te moeten worden &tc. ..... Waerop de Prins soude gesegt hebben, dat ook Sijn Hoogheydts gevoelen sulks geensints was, integendeel dat, soo iemant daertoe wilde coöpereren, Sijn Hoogheydt sulks soude tegengaen..... Waernaa gemelde heren dan ernstig souden hebben versogt (in alles dog sig willende schikken), dat Sijn Hoogheydt geliefde te helpen sorgen, dat sooveel spoed mogelijk in 't werk der marine wierde gemaakt. Waertoe Sijn Hoogheydt hadde verklaert seer gereet te sijn, jae reets sijn best toe dede en nog doen soude.

Nopens de grote quantiteit militie, die thans in de provincie van Hollandt kwam, wierde wonderlijk gesproken, selfs wist men dat er steden waren, die er in 't geheel niet om hadden gevraegt, onder anderen Delft. Dan, dat den hertog benart en verlegen was, sulks men oordeelde, dat er ook bangigheydt of poltronnerie onder liep.

Dat nu sedert de tijding, uit Ruslandt gekomen, de Prins niet meer sprak alsof de Overijsselsche de schult waren van de alliantie met Ruslandt, maar dat nu wel tevreden scheen. En nopens het antwoordt op 't manifest van Engeland sprekende, soo dagt Rouse mede, dat hetselve te swak was, bijsonder opsigtelijk de saak van Paul Yones, dat beter konde en moeste gedefendeert worden, ook met opsigt tot het geval van St. Martin en de bevinding van onschult van den commandeur De Graef, die opontboden was geweest, en waeromtrent voorts gene verdere voldoening was erlangt, — alle soo vele saken, die een nadrukkelijk détail ten voordele van de Republicq vereyschten, mitsgaders ook wat kragtiger wederlegging nopens 't willekeurig opschorten van 't tractaet van 1674.

1781.

$\frac{23}{1}$81. Ὥρε υαν δερ Γοεσ [1]). Dat met sekerheydt wiste uit de mond van de burgemeesters van Amsterdam selve, hoe dat de Prins nu onlangs aen hun voldoende antwoordt hadde gegeven, in sooverre selfs, dat de Prins gesegt hadde nu te sien en te erkennen, dat sij wel en opregt met Sijn Hoogheydt handelde, en dus derselver gevoelen wilde volgen, met ernst het werk aenvatten &tc.,.... want dat begreep dat hem, Prins, kwaede en verkeerde raid was gegeven. 'T selve antwoordt wiste de generael Poes [2]) ook te seggen, dat de Prins reets laastleden jaer insgelijks aan burgemeesters van Amsterdam hadde gegeven, schoon de Prins wijnig dagen daernaa wederom geheel verandert was geweest op dat subject, alleen door toedoen van den hertog, die al nog deselve rol speelde en soude blijven spelen, soolang hij invloedt behielt. Dat het onbegrijpelijk was hoe de raidpensionaris het nog hielde, en dat die niet eens een goede resolutie nam met te seggen: „Den hertog moet weg of ik moet bedanken, want hetgene ik het eene ogenblik bij de Prins winne, verliese ik sekerlijk s'anderdaegs wederom dubbelt, en op die wijse is het voor een man van eer en gedesinterresseertheydt niet te houden".... Maer de raidpensionaris scheen daer nog niet voor te sijn, omme in dese omstandigheden (soo men segt) sijn vaendel te verlaten, dog heeft op sijn kragtigst sig geuit van geen raidpensionaris langer naa sijn vijf jaeren te willen blijven. Voorts sag en sprak hij, raidpensionaris, somtijts wel eens in vertrouwen met de Princesse, die het opsigtelijk het waere welsijn van het vaderland met hem, raidpensionaris, eens was. Dog den hertog verbreuiden het altoos weer bij de Prins. Ook soude hooggemelde Princesse en den hertog gantsch niet wel tesamen wesen, gelijk ook niet den raidpensionaris met den hertog, hebbende de Princesse onlangs hoge

---

1) Ore Van der Goes.

2) De luitenant-generaal Stavenisse Pous, van het wapen der cavalerie. Zie Naamreg. van officieren.

1781.

woorden met den hertog gehadt. Behalve dat, waren verscheyde officiers magtig tegens hem, hertog, gepiqueert, alsse Reinst, Rede, Kretsmarh, Golofkin [1]). De eerste sprak ombewimpelt op 't subject van den hertog, den twede nog sterker, den derde kwam er openlijk vooruit, en den vierde seyde van den hertog: „que c'étoit un fourbe", die in presentie van Reinst, hem, Reinst, honderde caressen hadde gedaen, en sijn rug niet gekeert of hadde aan de andere duisent sottises op 't stuk van hem en van sijn vrouw gesegt.....

Enfin, d'Amsterdammers op dat stuk de Prins seer klaer en duidelijk hebbende onderhouden, wenschten maer dat lieden van andere provincien sulks nu ook eens dede, bij voorbeelt Lynden van Hemmen &tc., welke Hemmen thans ook met den hertog gebrouilleert was (volgens Van der Goes). Dog gemelde heer Van der Goes bekende dat, indien de raidpensionaris eens duidelijk op dat stuk sprak, sulks het best soude moeten helpen. De generael Pous sey allerklaarst, dat wij volkomen geredt souden wesen, wanneer den hertog maer weg was, want dat daer alleen van daen ons het kwaedt kwam. Dat door die de tweespalt gevoed wierde, dat, als die en de Prins het maer wilde, alles in Zelandt sig wel schikken soude, maar dat, soolang de Prins sig daeromtrent niet anders gedroeg, die provincie nimmer in rust soude zijn. Dat, als het te gek liep, hij aennam die provincie voor 't bondgenootschap te conquesteren &tc. Dit alles seyde hij, generael Pous, aan Lynden den representant, welke Lynden den representant mij een uur te voren, quasi en passant, onderhielde over den hertog, seggende, dat hij in geen ses weken bij den hertog hadde gegeten, wel in sijn cabinet geweest, dog niet met die vorst gespijst, die hem ook gesegt hadde: „Je ne demande plus des politiques, ils ont trop à faire à present, n'est ce pas".?....

Nopens de schulden van den hertog seyde Van der

---

1) Respectievelijk schout-bij-nacht, infanterie-generaal en kolonel, allen reeds in den tekst en de aanteekeningen genoemd.

1781.

Goes ook, dat sijn poellier L'Aunay hem nog eergisteren om geldt hadde gevraegt, uit hoofden dat verscheyde voorname personen niet wel betaalden, onder anderen den Franssche ambassadeur; den Engelsche betaalde wel, maer was een jaer ten agteren, dog allermeest was schuldig den hertog, die meer dan twee jaeren in sijn boek stonde, en soo was het bij de spekverkoper insgelijks gelegen.... 'Tgunt niet seer accordeert met hetgene een dag of agt geleden gesegt wierde, namelijk dat den hertog, Engelschgeldt getrokken hebbende, al sijne schulden én hier én in Den Bosch hadde betaelt. Enfin van alle kanten hoort men smelen op den hertog en eenstemmig seggen, dat de Republicq te gronde gaat soo hij aan 't roer blijft, want dat nergens anders op werkt dan om saad van tweedragt te strooyen, ten einde de Prins alleen te konnen blijven regeren en dirigeren. Ook hadde hij, hertog, aan Van der Dussen [1]) gesegt (soo wel mene op de parade), dat de raidpensionaris hem wilde weg hebben, maar dat men hem er soude moeten uitdragen, want dat hij van selfs niet gaan soude, waerop Van der Dussen hadde geantwoordt dat, sig met gene politique saken bemoeiende, daerop niet konde antwoorden. Daernaa sey Brakel, die wegens Vere in H. H. Mogende sit [2]), aan mij, dat sig niet begrijpen konde, hoe dat de provincien soo willig waren in 't contribueren, dat men immers de magt hadde omme penningen te geven of in te houden, en warom dat laatste niet gedaan, want dat de landprovinciën metertijt er de dupe van soude wesen en haer geldt kwijt zijn. Dat Ruslandt misschien de voordeligste rol voor haer eyge soude spelen, en dat, soo 't tot een landoorlog oversloeg, de landprovincien dan 't ongelukkigste soude worden. Dus misschien het best ware geweest, dat de provincie van Overijssel een ander advis nopens de accessie hadde ingebragt.....

---

1) De generaal van de cavalerie van dien naam. Zie Naamreg. van officieren.

2) Philip Jacob baron van Brakell, raad in die stad. Zie Naamreg.

1781.

Waerop antwoordede dat, als Overijssel soo niet hadde gestemt, veelligt eene der andere het soude gedaen hebben, want dat elk 't bey sig al soo begreep, en dus, vrij sijnde geweest, ook soo soude hebben gestemt omme die accessie niet van de handt te wijsen, vermits er sedert de continuele harde behandelingen der Engelsche niet anders op was, dan met de Noordsche mogentheden sig te allieren; dat vervolgens niets ons beter geleken, dan onse zeemagt in staat te stellen, en, sulks doende, moest er geldt toe gefurneert worden; voorts dat, als de Prins daertoe aenrade in onse en de verdere landprovincien, dat er dan niets tegen te doen was, gemerkt de stadtsregering bij ons alle jaer los was, t'eerste lidt om de 3 jaeren, en de ridderschap telkens konde worden geaugmenteert. Alle welke saken hij, heer Van Brakel, wetende, soo scheen sijn discours naa pierage (sic), en, niet wetende, was sulks voor een oudt regent niet seer te begrijpen.....

$\frac{24}{1}$81. Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat men thans geweldig afging tegens den hertog en tegens de griffier, dat er bij den eersten selfs briefjes wierden gebragt of onder de deur gestoken, die gantsch niet vriendelijk waeren. Dat de Nederlandsche natie geduldig was, dog, eens aen de gang komende, alsdan moeielijk waere te wederhouden, jaa dat soo eene saak maer door een gering getal menschen dikwerf aan de gang wierde geholpen en moeielijk te stuiten waere. Dat gisteren audientie bij de Prins gehadt hebbende, Sijn Hoogheydt nimmer soo cordaat hadde gevonden als toens, seggende de Prins, dat van gevoelen was en dagte hoe men nu met kragt, nadruk en eensgesintheydt alles behoorde in 't werk stellen om sig te konnen verdedigen, dat daertoe sijn goed en leven wilde sacrifieren en [sig] aan 't hoofdt stellen ter verdediging van de Republicq. Waeromtrent Brantsen hadde gesegt, verblijt te sijn sulks te

1) Ore Brantsen.

1781.

horen, wenschte Sijne Hoogheydt in die gevoelens mogte volharden, want dat wij onmogelijk te redden waeren dan door moed, cordaetheydt en eendragt. Voorts over Rendorp sprekende, die eene seer lange audiëntie hadde gehadt, soo seyde de Prins, dat hij, Rendorp, somtijts wel soo wat sijne eyge gevoelens hadde, dog dat geloofde hij, Rendorp, een eerlijk mensch was. Voorts sey de Prins, dat 't vervelent was dat de Zeeuwen soo een contenance hielden, voegende daerbij dat wel wenschte Lynden naa Zelandt te senden, omme de saken aldaer wat te doen veranderen, maer dat men dan hier wederom met die malle Van Citters geschooren was..... Waeromtrent ik repliceerde dat, soo de Prins nodig agte dat er verandering in Zelandt kwam, dat die saak dan met ernst moeste worden aangetast en door d'invloed van Sijn Hoogheydt bewerkt.

Twee Amsterdamsche kooplieden, waeronder eene Strijkijser genaemt, waren te Antwerpen geweest, en hadden aldaer gesproken de heer York, aen wien sij met een compliment gesegt hadden te wenschen Sijn Excellentie nog eens wederom als ambassadeur in de Republicq te mogen sien, waerop York soude geantwoordt hebben, dat hij sulks in 't geheel niet verlangde, integendeel, dat de ingesetenen van de Republicq niet dan ondankbaere waren, dat hij 40 m. gulden s'jaers omtrent 30 jaren aeneen hadde verteert in de Republicq sonder enige dank, des, soo hij daer weder moeste komen, wenschte hij dat sulks mogte wesen aan 't hoofdt van de Engelsche grenadiers. Ook wiste Brantsen, dat York aldaer gewerkt hadde om door 't Oostenrijksche gouvernement de Schelde weder te doen openen, in prejudicie van de Republicq, dog dat de heer Crumpipen [1]) het plan van de handt hadde gewesen, sonder dat hij, York hadde konnen daerin slagen.

Ὦρε Πάλλανδτ [2]). Dat hij, Palland, gisteren avond Rendorp feliciterende met het borgemeesterschap van

1) Secretaris van staat bij het Keizerlijk gouvernement te Brussel.
2) Ore Pallandt.

1781.

Amsterdam, deselve soude geantwoort hebben, dat hij in critique omstandigheden die post aenvaerde, dog dat ééne saak hoopte te sien gebeuren, te weten, dat den hertog sig met de raidpensionaris reconcilieerde, waertoe seer sijn beste dede en niet geheel hopeloos daeromtrent was. Dit konde Pallandt niet begrijpen dat gebeuren zoude, dog Rouse en ik wel, omdat er sterke voorafgegane liaisons tien à twaelf jaren geleden hadden plaats gehadt tusschen die twee heren, omdat de raidpensionaris ook nu niet hadde willen stellen 't contra-manifest, en meende Rouse dat in sodanig cas den hertog dan wederom meester wierde omme het werk van de marine op de lange baen te schuiven, dog op 't algemeen soude het geen goed konnen doen en ook niet van duur konnen zijn.

Ὦρε Λαρρεη [1]). Aan wien dit vorenstaende verhalende, seyde die mij insgelijks dat, bijaldien sulks gebeurde, het van geene langen duur konde wesen, want dat de hertog met geene mogelijkheydt iemant konde verdragen, die met hem in de directie van saken deel nam of deel hadde; nogtans soude het in sooverre voor een wijle konnen goed doen, namelijk, soo den hertog en de raidpensionaris beyde instemden, dat sij beyden en de Prins, dus met haer driën, een soort van een knijpraad formeerden, waerinne de epineuste saken wierden overlegt, nagegaan en beraemt, omme deselve dan verder bij de respectieve bondgenoten haer beslag te doen krijgen ..... Dog dat aen hem, heer De Larrey, sulks ook al moeielijk voorkwam, aengesien het hiervoor gesegde nopens het caracter van den hertog, en dat de raidpensionaris somtijts mede wel eens wat stijf op sijn stuk bleef staen. Nopens welk laatste hij, heer De Larrey, mij een geval citeerde, dat de Prins hem gevraegt hadde, dog met communicatie van den hertog, omme eens bij de raidpensionaris te gaen en te sien of hem niet konde overreden nopens sekere saak, en waeromtrent den hertog aen hem, heer De Larrey,

---

1) Ore Larrey.

schreef: „Vous me serés un grand Apollon, si vous avés le talent de pouvoir persuader cet homme là", ... 'tgunt nogtans aan de heer De Larrey reusseerde, omdat, met de raidpensionaris in détail tredende en hem sijn sustenue in abstracto toegevende, soo versogte hij nogtans de saak in alle sijne betrekkingen en gevolgen te willen beschouwen, en sulks te samen gedaen hebbende, vroeg hij, heer De Larrey, aen de raidpensionaris, of niet dagte dat, aengesien de gesteltheydt van saken en de gevolgen daeruit te onstaen, 't beste waere die weg in te slaan, waer de Prins scheen voor te wesen. Waerop de raidpensionaris soude gesegt hebben: „Ik geef mij over, en in die sin denke ik dat UE. gelijk heeft" ..... Waerop Larrey een briefje ontfing van den hertog: „Monsieur, vous avés fait là chose impossible, s'entend d'avoir sçu persuader cet entêté" ..... Vervolgens sprekende over 't algemene geschreeuw en uitbrakingen tegens den hertog, soo antwoorde mij Larrey: „Ik gelove het wel, ook hore ik dat insgelijks, en t'is hem, hertog, selfs niet onbekent, want enige dagen geleden nog heeft de Prins mij gesegt: „qu'il étoit d'une humeur de chien, que c'estoit comme un homme qui avoit perdu la tête, car cette même matinée il avoit dit au prince: on veut me massacrer, m'envoier à Lovestein &tc." ..... dog 't geen al wederom sleet, en dan was den hertog weder naderhant bedaerder" .....

Nopens Rendorp: die was eygentlijk gekomen omme over Suriname te spreken en over de W.-Indiën, alwaer voorsieningen moeste worden genomen; ook was men over 't werk van de Amsterdamsche regering gekomen, die nu door de verandering van burgemeesters, als van Rendorp en Elias, daerbij Maersseveen, die ook geconsulteert wierden, en die geen van driën Berkeliaans waren, maar verstant hadden, [.....] sulks de saken inderdaat schenen aldaer eene beter gedaente te sullen krijgen. 'Tgunt de Prins genoegen gaf, „dan, Amsterdam soude altoos Amsterdam blijven, en 'tgunt ook goedt was, vermits sulks soo behoorde". Dog, kwam het te gebeuren dat Rendorp slaagde in sijne hierboven staende reconciliatie, of dede hij daer sijn best toe, soo soude sulks toe te schrijven wesen óf

1781.
omdat hij er met de Prins over in conversatie was geweest ('tgunt nogtans naauwelijks kon denken), óf dat de raidpensionaris met hem, Rendorp, daerover hadde gesproken, met te kennen geving, hoe onmogelijk het hem was ietwes goedts, voordeligs of dat nodig was uit te voeren, aangesien den hertog hem in alles bij de Prins dwarsboomde en tegenging, ... óf dat het uit den boesem van den hertog selve kwam, die somtijts vreesde, dat sonder reconciliatie hij veld soude verliesen.

$17\frac{25}{1}81.$ Ὥρε ῥαιδπενσιοναρισ [1]). Dat nu eerstdaags de ratificatie nopens de getekende alliantie stonde te komen van wegens de provincie van Hollandt, dat dus hoopte de andere provincien insgelijks volgen souden. En wat betrefte 't contra-manifest, dat hetselve in 't geheel niet wierde gesmaakt sooals het ingerigt was, dat hij, raidpensionaris, selfs vonde, dat nog het hoofdt, nog het slot goed was. Dat aen het slot verscheyde veranderingen hadde gemaakt, dog dat hetselve nog niet goed was, bijsonder ook de prologue, die niet beginnen moeste, sooals dede, met het woord *terwijle*. Waerop repliceerde, dat ik wel van gedagten waere, dat sodanig stuk met digniteit en energie wierde opgestelt, dog dat daer tegens soude hebben, soo het somtijts te scherp wierde ingerigt, of dat er saken in wierde gebragt, die niet overtuigent genoeg waeren &tc. Soo antwoorde mij de raidpensionaris dat even in die selve gedagten verseerde, dat ook sulks de reden was, waeromme men alsnog daermede niet gereet was. Dat selfs dagte, het nog soo schielijk niet voor den dag soude komen, gemerkt men de nadere courier uit Ruslandt wilde afwagten, die naa den ontfangst van het manifest van Engeland vandaer was vertrokken, vermits naarmaete die tijding soude mede brengen, men ook dienvolgens sig enigerwijse in de bewoording van dat contra-manifest soude konnen reguleren.

---

1) Ore raadpensionaris.

1781.

Naederhant sprekende over de heer Simolin, Russische minister te London, hoe dat de Noord-Hollandsche courant melde, dat die minister ijlings terug ontboden was door sijn hof, soo antwoordede de raidpensionaris dat sulks wel personeel konde wesen, namelijk sijn persoon raken, als die bekent was het swak van meer ministers te hebben, namelijk van geporteert te sijn voor sodanig hof, alwaer sij hunne residentie houden, want andere meenden, dat het beduiden wilde alsof Ruslandt met Engeland brak, of breken wilde.

Ὦρε Βραντσεν [1]). Hem sprekende over 't raport rakende de Zeeuwsche resolutie met relatie tot herhaalde voorgeslage conferentie of negociatie met Engelandt, soo seyde hij, Brantsen, dat hetselve nog eerst moeste worden gesien door de Prins, de raidpensionaris en Lynden den representant van Zelandt, die hem nogtans gesegt hadde niet te desespereren van de ratificatie, wegens sijn provincie, nopens de getekende alliantie met Ruslandt te besorgen.

$\frac{25}{1}$81. Ὦρε Λαρρεη [2]). Dat de Prins nu in effecte wel tevreden was over de aenkomst van de Russische courier, en van de medegebragte, geslote en getekende alliantie met Ruslandt, en dat hij, heer De Larrey, nu ook dagte, dat die keyserin de saak nu wel souteneren soude.

In 't griffierskamertje sprekende over de behandeling in Engelandt van onse lieden, die, ofschoon verrast en ter goeder trouwe aldaer sijnde gekomen, nogtans wierden opgesloten, gevangen geset &tc., ... waervan de heer Cau [3]) een voorbeelt citeerde, gebeurt aan een neef van hem, soo gaven wij te kennen, hoe vreemt en ongehoort het was, dat de heer York sonder afschijdt te nemen

1) Ore Brantsen.
2) Ore Larrey.
3) Mr. Iman Cau, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering voor Zeeland. Zie Bericht enz.

1781.

sijnde vertrokken, sijne domestiquen nog dagelijks met sijn liverij op 't lijf den gehelen Haeg doorgingen, sijn secretaris er nog was, die ook dagelijks brieven ontfing en depecheerde &tc..... Hoe de paquetboten van Engeland bij ons bleven aankomen, daer het onse vaertuigen wierde verboden aldaer te komen &tc. Waerop de griffier alleen met een woord seyde: „Ik schrijf niet meerder naa Engelandt".

Ὦρε Ληνδεν ἄν Ἔμμεν [1]). Dat het jammer was dat de Prins, die soo een goed hart, goede wil en kennisse hadde, soo elendig wierde geleydt door diegene, die hem dagelijks hanteerde en quasi raadgaven, namelijk den hertog. Dat soo duidelijk bespeuren konde uit wat source, hoek en centrum de saken tot de Prins kwamen, ofschoon sij door differente canalen wierden opgedischt, alles met overleg en studie, soo nog dese ogtent wederom dat er aan de Prins was gesegt, alsof men in Overijssel nu wederom bang begon te worden; sulks was ook uit Frieslandt NB. gemelt, ofschoon die tegens de augmentatie van de landmagt was. Het eene kwam waerschijnelijk door Heiden, het andere door Twikkel, en beyde veelligt door den hertog daertoe aangeset. Fagel was een allerkwaadst instrument in sijne jegenswoordige raidgevingen en door sijn gestadig plagen van de Prins, selfs was het onbegrijpelijk die taal, die hij tegens Sijn Hoogheydt durfde voeren, gelijk York insgelijks hadde gedaen op een verregaende wijse.

Dat nopens het plan van augmentatie, waervan de raid van state, ofschoon het haer werk behoorde te sijn, geen enkel woordt wiste, men genoegsaem versekert reets was, dat hetselve soo kostbaer en min nuttig soude wesen ingerigt, dat het niet nalaten konde van opsigt bij de voornaemste bondgenoten te baeren, als wanneer, sulks geschiedende, den hertog de eerste soude wesen om aen de Prins te seggen: „Siet je Hoogheyt nu niet wederom,

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

dat het hun geen ernst is geweest Uw die augmentatie te accorderen", ofschoon hij, hertog, alleen de bestelling en directie van het plan gehadt hebbe.

Moeten er absolutelijk middelen worden gesogt tot vinding van enig meerder inkomen bij de provincie van Utrecht, soo soude men een proeve konnen nemen van de reïntroductie van sekere last op de wolle en sijde stoffen, last, die tot den jaere 1748 steets in die provincie heeft plaats gehadt, dan, die sedert het jaer 1692 wijnig of nietwes opbragt, vermits de gilden die voor eene geringe somme in admodiatie hadden aengenomen, dog die thans, volgens het gevoelen van sommige regenten, vrij wat meerder stonden op te brengen en bovendien voordelig souden wesen voor onse eyge fabriquen, te meer daer onse jegenswoordige gesteltenis, opsigtelijk Engelandt, een geschikte gelegentheydt opleverde omme sodanige invoer te wettigen.

Den heer Van Natewisch segt seer authenticq te weten, dat sekere Titsingh, bij de O.-I. Compagnie in Amsterdam geëmploieert [1]), sig sedert verscheyde dagen geheel incognito te Antwerpen soude bevinden bij d'heer Yorke, omme met gemelde minister te spreken, te handelen &tc., ... en sulks met voorkennisse van sommige der voornaemste regenten van Amsterdam. Gemelde heer meende ook dat men aldaer seer t'onvreden was over de equipage-meester May, die in allen opsigten gesuspecteert wierde, in sooverre selfs, dat hij sig naauwelijks op straet soude durven begeven, jaa, dat men aldaer ten uitersten verwondert was, dat er om s'landts schepen gene sloten of bijten in dese winter waeren gehakt geweest, ten einde water te konnen bekomen bij ongeval van brandt als andersints.

$\frac{8}{2}$81. Verhaalde mij den heer Van Lunenburg, dat men meende te weten, dat

1) Mr. Guilielmus Titsingh was boekhouder op het kantoor van den opperboekhouder der O. I. C. ter Kamer Amsterdam, Hendrik Willem Nolthenius. Zie Naamreg.

1781.
Engelandt aan Vrankrijk souden hebben laeten voorstellen een stilstandt van wapenen van seven jaeren *a*), dog dat laastgemelde croon sulks finalijk hadde afgeslagen. Voorts soude de heer Gallitzin hebben te kennen gegeven, dat hij meende men binne korten wat goedts stonde te horen. Ook was de minister Simolin nog steets in London, immers den 2e Februarij nog.

Nopens de augmentatie: sooals die voorgestelt wierde, hadde genoegsaem niemant sin in, ofschoon het plan als plan niet kwaed wierde geoordeelt, nogtans in dese tijtsomstandigheden wierdt het en onnoodsakelijk en al te kostbaer gevonden, aangesien men ter zee sig diende te evertueren. En wat de petitie der legerlasten betrefte, daervoor scheen de raidpensionaris te inclineren, veelligt omme dan sooveel meer van de augmentatie te konnen afknibbelen, andersints het belaggelijk scheen in Hollandt een campement te willen formeren. Ook lagte de thesaurier Gilles selfs met de bovenstaende augmentatie.

Maersseveen was mede seer verwondert over soo een groot plan van augmentatie, en seyde dat men in Amsterdam bij aenhoudentheydt twijffelde of het wel ernst was nopens het werk der marine, 'tgunt nogtans de grote saak bij ons behoorde te sijn, jaa dat, soo lange er in s'Hage wierde voortgegaen op deselve voet als altoos, het geschaepen scheen, dat wij gedwongen souden worden eene schaedelijke en schandelijke vrede met Engelandt te moeten maken, vervolgens in oorlog met Vrankrijk geraeken, wanneer de kwaede raadslieden hun sin souden hebben verkregen, en teffens hebben voldaan aan 'tgunt sij genoten hadden voor de rol, die sij in desen aengenomen hadden te spelen. Dat andersints bekende dat, doe hij de Prins de laatste maal hadde gesien en gesproken, gelijk ook enige heren uit sijn stadt nog later, sij alle evenwel tevreden waeren geweest nopens Sijne Hoogheydts gevoelens en betuigingen, dan, dat alles dikwerf al straks

---

a) Dit sprak de griffier Fagel s'anderdaegs tegen, dat soo niet was, toens den oudsten heer Van Lynden hem daer naa vroeg.

1781.

door den invloed van die kwaede en gecorrumpeerde (soo men dagte) raidslieden wierde bedorven. Dat de nieuwe borgemeesters [1]) met ordre, stilte en goede harmonie waeren geïnstalleert, dat deselve ook tot hiertoe wel met elkanderen schenen te sullen sijn, en dat den ouden heer Temmink insgelijks deselve stijfheydt in sijn gevoelens bleef behouden. Nopens Van Berkel, die soude bewinthebber worden en dan van 't pensionarât afstand doen, te weten naadat het hof sijn saak soude hebben beoordeelt.

Ὦρε Βραντσεν [2]). Dat, soo het scheen, de regte reden thans niet was de precise afwagting van de laatste tijding uit Ruslandt, die tot hiertoe ophielde het antwoort van de Republicq op 't manifest van Engeland, maer veel eerder dat men niet tevreden was met de concept-extensie, die men gantsch verandert wilde hebben en waertoe men nogtans schoorvoetend kwam, om reden den auteur van dat concept (Lynden van Hemmen, met goedkeuring van de Prins) niet te desobligeren, en bij consequentie de Prins mede, ... want andersints het stuk lang in de waerelt was geweest, soo men maer smaak in die extensie hadde gehadt. Zulks kwam ook wel overeen met hetgeene de Prins mij in dat opsigt heden seyde, namelijk, dat het alleen uit verdenking voortkwam dat men daer soo mede talmde, want dat sij in een begrip waeren, alsot de Prins den opsteller was van dat concept, en daerom met een ander concept terug bleven, ofschoon de Prins hun gesegt hadde van het te veranderen of er een voor te stellen sodanig als sij dagten dat het behoorde te wesen.

Bij die gelegentheydt sprak mij de Prins ook van Wieling, waerom hij gisteren niet in 't secreet besogne hadde ingebragt het slot van der Staets-resolutie opsigtelijk de ratificatie, 'tgunt de Prins wel en goed gestelt vonde te

---

1) Mr. Joachim Rendorp en Mr. Jacob Elias.
2) Ore Brantsen.

1781.

sijn, waerop repliceerde, dat hij, Wieling, mij vertelt hadde dat s'Princen gevoelen was, *dat er geen haast bij was* ..... Waeromtrent de Prins mij antwoordede, dat Wieling gekomen was naa de vergadering van H. H. Mogende, dus al te laat, dog dat gesegt hadde hij, Wieling, met mij er over moeste spreken om, of 't nog tijt was, sulks in te brengen. Dan waerop reflecteerde, dat Hollandt nu reets gescheyden was, ook dat men daertoe alleen geen apart secreet besogne konde doen convoceren, maer dat het gisteren, bij die toens bekwame gelegentheydt, hadde behoren te geschieden ..... Wanneer de Prins seyde: „Daer sal misschien nog wel een goede gelegentheydt sig toe opdoen" .....

$17\frac{9}{2}81.$ Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat enige dagen geleden Carel Bigot [2]) bij hem was gekomen en hem hadde vertoont een brief, door de Prins opgestelt (en waerover de Prins genoegsaem een halven dag of meerder was besig geweest), die naar Vrieslandt moeste worden gesonden, ten einde de gemoederen aldaer te doen weder- of terugkomen van derselver gevoelens tegens de augmentatie, dog welke brief soo ellendig was opgestelt en ingerigt, dat het ommogelijk waere die met enige gratie te konnen veranderen, sulks hij, Brantsen, daer geen kans toe sag, en derhalven die aen Bigot wederom ter hand stelde, omme daermede te handelen naer welgevallen. S'anderdaegs kwam Bigot weder bij Brantsen en vertoonde hem een ontfange briefje van den hertog, waerbij bleek, dat Bigot met den hertog over s'Princen brief, en ook over Brantsen sijn sentiment daeromtrent hadde gesproken of geschreven, want daerinne stondt dat, den hertog met de Prins er over gesproken hebbende, het aengenaem soude wesen,

---

1) Ore Brantsen.

2) Het is wel bekend dat de heer Bigot in Friesland de persoon was, door wien de Stadhouder alle zaken bestierde, zooals ook de heer Van Iddekinge in Groningen e. a.

1781.

dat Brantsen daervan een concept maakte soo als hij dagte te behoren, en dat Bigot hetselve alsdan aan den hertog ter examen moeste senden, wanneer hij, Brantsen, terstondt aan 't werk gaande en sooveel mogelijk de woorden van de Prins selve gebruikende, er een geheel ander opstel van besorgde aen Bigot, ten einde, door hem afgeschreven sijnde, 't selve alsdan aen den hertog te senden. 'Tgunt ook geschiede, en bij een antwoord door den hertog seer goedgekeurt wierde. Dan, bij 't collationeren van 't origineel met de copye, bespeurde Brantsen wel dat Bigot selfs de sin van 't stuk niet overal hadde gevat, aengesien hetselve seer fautif en selfs confuus door hem, Bigot, was gecopieert. Uit hoofden deser omstandigheydt soude hij, Brantsen, gelegentheydt hebbe gehadt omme seer ongemaakt den hertog wederom te sien of te schrijven, dan, dagte hij 't best sulks niet te moeten soeken, immers niet op die wijse, ofschoon den hertog sig dagelijks beklaegt en grommig is, dat gene politiquen meer naer hem ommesien.

Ὦρε Ληνδεν υαν Ἐμμεν [1]). Dat York, de griffier en den hertog eene gehele andere uitslag hadden verwagt, toens sij de Prins gepermoveert hebben omme de stukken, bij Laurens gevonden, ter tafel van Haer Ed. Gr. Mogende te brengen en voorts in 't secreet besogne ter generaliteit, dan, dat die meyn agteruit was gesprongen, dat meende sulks redelijk authenticq te weten, dat ook York die papieren andersints direct bij H. H. Mogende soude hebben gebragt, enfin, dat York een slegt minister voor de Republicq was, want, door sijne lange inwoning en invloed op verschijde menschen, hij als een oracul was gehouden, en sommige voorname lieden selfs nooit anders spraken als 't geen sij van hem, York, hadde vernomen, of dat hij goedgekeurt hadde. Dat de Prins thans vrij wel was, ook in waerheydt wel soude blijven, wierde die vorst niet dikwerf door kwade indrukken daervan af-

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.
gehouden of verandert. Dat selfs een vreemt minister sulks gisteren aen hem, heer Van Lynden, hadde gesegt, namelijk dat de Prins thans seer cordaet en weldenkende hadde gevonden, deswegens teffens sijne grote verwondering tonende. Dat, soo de Noordsche mogentheden de Sund wilde sluiten en standvastig blijven nopens de gewapende neutraliteit, Engeland dan wel vreden soude moeten maken, en dese epoque dan misschien gelukkig voor geheel Europa konde wesen.

$\frac{10}{2}$81. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat er nog meer als ooit wierde geclabaudeert op het stuk van den hertog. Dat selfs dese ogtent aen hem, heer De Larrey, was voorgelesen seker vaersje, ofschoon niet seer poëticq, nogtans gemaakt door iemant, die de Franssche tael wel verstondt, en daer de voornaamste sin dese van was, namelijk: „Dat men aen de Prins raedede sig van den hertog te ontdoen, te weten hem te renvoieren, vermits andersints de saeken nimmer wel souden gaen, dog waeromtrent de Prins, sprekenderwijse wordende ingevoert, antwoordt: „Je n'ose", waerop de Princesse, het woord opnemende, segt: „Laissés-moy faire, je m'en charge".....

Nopens de corruptibiliteit van den hertog sprekende, als dat er gedebiteert wierde hij grote sommen souden hebben genoten, en reets ook 80 m. gl. aan schulden hadde betaalt, dit geloofde de heer De Larrey niet, vermits door soo een daet den hertog selfs sijne ontdekking soude bewerken, waertoe hij veel te geruseert was. Ook was sijne faut niet inhaligheydt of geldgierigheydt, integendeel was hij in vele opsigten seer genereus. Dog sijne passiën en driften waeren soo sterk, dat sig daerdoor geheel liet vervoeren, regeren, en oversulks in die sin was hij door sijne hartstogten *gecorrumpeert*. Niemant betaalde beter sijne spions als den hertog, sulks hij van alles, soowel voor als tegens hem, het eerst onderrigt

1) Ore Larrey.

1781.

was. Dog, nopens de corruptibiliteit van den secretaris van den hertog en andere bediende, zijn sommige menschen niet vreemt. Een deser dagen met de Prins sprekende, soo hadde Sijn Hoogheydt aen hem, heer De Larrey, gesegt, dat de animositeit van den raidpensionaris tegens den hertog en omgekeert soo sterk was, dat daerdoor vele saken wierden bedorven en buiten activiteit gehouden. Dat onder anderen den raidpensionaris aen Sijn Hoogheydt hadde gesegt, hoe hij gehoort hadde dat den hertog sig merkelijk tegens het nu laatste geprojecteerde plan van de augmentatie uitede &tc., ... 'tgunt de heer De Larrey meende dat niet wel denkelijk was, aengesien hij, hertog, er selfs den auteur van was, tenminsten er genoegsaem alleen deel in hadde gehadt, dog dat verkeert verstaen of gerapporteert misschien waere geweest &tc. Waerop de Prins geantwoordt hadde: „Dat kan wel sijn, dog gij weet, dat wij dien heer wel kennen in diergelijke sin"..... Voorts stemde de heer De Larrey toe, dat niemant meer oorsaak was van het over en weder raporteren als den hertog, die, omme alleen maer invloed te hebben en te behouden, door verdigte raporten het mistrouwen onderling voede en aenkweekte, en besloot dat, als den hemel van dien heer disponeerde, de saken ongetwijffelt beter souden gaen.

Ὼρε μην βροεδερ [1]). Dat Gousset [2]), die verdagt was geweest aan dit laatste plan der augmentatie te hebben gewerkt, sulks absolutelijk negeerde, seggende hetselve geensints te approberen; dat meerder voor dat van 1778 was geweest, dat ook hier te veel officiers wierden gecreëert door 't groter getal van compagnien &tc.

11 De stadt van Amsterdam behoort sig
2 81. sodanig nopens de augmentatie te uiten
dat men overtuigt sij dat, in cas van

1) Ore mijn broeder.

2) Mr. Martinus Gousset was sedert 1759 commissaris van H. H. M. buitenlandsche dépêches. Zie o. a. Bericht enz.

1781.

nood, dreygent of nakendt gevaer aen de landsijde, sij alles sal willen toebrengen wat tot beveiliging van het vaderlandt sal worden vereyscht, dan, dat sij ook dit selfde van d'andere bondgenoten verwagten, nu de Republicq aan de zeekant dadelijk is aengevallen, en deswegens te hopen, dat de equipage en bemanning der schepen mag vóórgaen, en dan aan de augmentatie te beginnen op eene wijse, die met de staet der financien der respectieve provincien maer enigsints overeenkomstig is, ten einde ook deselve niet daerdoor buiten staet raken, omme het hoog nodige tot de marine toe te brengen, te meer daer de executie van dit plan van augmentatie, naer de kennisse van onbevooroordeelde en onsijdige, schijnt eene onmogelijkheydt tot het [in] effect brengen van het andere te sullen veroorsaken. En waerdoor dan wijders enigermate gewettigt word het gevoelen der sulken, die denken dat het werk der marine nog niet regt ernst is.

$17\frac{12}{2}81$. Ὧρε πρινριπισ [1]). Bij het inkomen mijner twede audientie vonde ik de Prins aangedaen en seer onvergenoegt, repeterende tot drie à vier reisen agtereen: „Nu gaat het soo, dat ik niet weete waer het heenen wil; ik wenschte dat ik doodt waere, dat mijn vaeder nimmer stadhouder was geworden..... Dat ik niet dagte het een hondsvots werk waere nu de saken te verlaeten, soo nam ik mijn afscheydt bij H. H. Mogende en quitteerde mijn post van 't stadhouderschap &tc. ..... Ik voele, ik ben daertoe niet bekwaem, ik wou dat ik doot was, ook kan nog sal ik het geen jaer meerder soo uithouden, ik werk al wat ik vermag, selfs tot mij ongesont te maken toe, en nog kan ik niet voldoen, dat smert mij, dat treft mij, en waerlijk, ik ben te swak; ook gelove ik wel dat men meent ik goed ben, 'tgunt ook soo is, dog ik gevoele dat ik geene bekwaemheydt genoeg hebbe omme aen 't hoofd van sooveele saken te sijn, 't hoofdt loopt mij om, en

1) Ore principis.

1781.

wete nu haast niet meer wat te doen of te laten, dog wij sullen sien hoe 't gaan sal". Nae meer dan eens te hebben gerepliceert hoe Sijn Hoogheydt moed moeste houden, aengesien het verlies van Sijn Hoogheydts persoon, bijsonder in dese tijden, veelligt de Republicq nog in onaengenaemer omstandigheden soude konnen brengen; dat ook, Sijn Hoogheydt desselfs eyge gesont oordeel en kennisse volgende, ik niemant nog gehoort hadde die niet eenstemmig verklaerde 't selve steets te willen volgen, onderschrijven en daeraen te defereren; dat ook Sijn Hoogheydt niet soo gedestitueert van goede vrienden was, die niet gereet souden wesen Sijn Hoogheydt (des gerequireert zijnde) met raad en daet te willen bijstaen, dan, dat in trouble tijden, bijsonder in een oorlog tusschen Engeland en Vrankrijk, de situatie van onse Republicq altoos seer critiq was, buiten en behalven dat de verschillentheydt der constitutien van de onderscheyde provincien mede seer veel werks en moeienissen konden verschaffen &tc., ... des bad ik Sijn Hoogheydt moed te behouden, vermits niet indiscreet genoeg mogte wesen te vragen, wat dan dog oorsaak gaf aan dese Sijne Hoogheydts ontsteltenisse, — want de Prins seyde een paer mael tusschenbeyde: „t'Is of ik eene hete koorts hebbe" ..... Eyndelijk sey dan Sijn Hoogheydt: „Ik hebbe brieven uit Frieslandt, die niet goed zijn, ik weete niet wat sij daer willen nog wat sij van mij denken. Ook kan ik uw wel seggen, dat die visite van Saturdag van den Franschen ambassadeur mij schrikkelijk gehindert heeft: die wil nu weer scheepstimmerhout uit de Republicq halen, onderwijle wij het selfs nodig hebben. Men wil equiperen, bouwen, sig in staat stellen, en intusschen nu wederom Vrankrijk daermede gerieven, hoe kan dat te samen gaen? In 't moment, dat de saken misschien nog een beter keer souden konnen nemen, nu alles wederom te verbrodden, daer nu kan ik geen gat door sien. Ik wenste dat ik geen stadhouder meer was, dan kondet gij er weder een ander kiesen, Van Berkel of borgemeester Temmink, die bestieren dog 't gehele werk" .....

Over 't manifest sprekende, sey de Prins, dat Sant-

1781.

heuvel van Dort [1]) dese ogtent hadde gevraagt, warom er nog geen antwoort wegens de Republicq daerop kwam, dan, dat Sijn Hoogheydt gerepliceert hadde: „omdat Dort er tegens is"..... Voorts sey de Prins: „Sey leggen 't op mijn, daer ik nogtans gesegt hebbe: is 't concept te sagt, maakt er een sterker, mits niet in woorden maar in saken bestaa". Waerop te kennen gevende onze provinciale resolutie [2]), soo antwoorde de Prins: „Insteert er op, al wou je morgen aen den dag". Daarnaa nogmaals over de generale saken sprekende, soo sey de Prins: „Ik wou dat er een wet was hier in 't landt, dat men er in 't geheel gene ministers admitteerde, of sooals in Venetien, alwaer geen persoon van 't gouvernement met een minister mag spreken, want dat is hier het verderf", doelende op den Franschen ambassadeur, nopens het bovenstaende versoek rakende het scheepstimmerhout &tc. ..... *a*) Waerop antwoordede dat sulks misschien wel goed konde wesen, dog dat dan sodanige eene wet aan de heer York, ambassadeur van Engeland, ook merkelijk souden hebben konnen hinderen"..... „Dat is waer", sey de Prins, „ook bekenne ik dat die het vrij ver pousseerde, dat sijne liaisons met de griffier niet goed waren te maken, schoon ik niet geloof dat die gerugten van geldtrekkingen waer sijn; nogtans dat sien van die minister dagelijks in sijn camertje was niet goed. Ook hadde hij, York, een ascendent op de griffier, dat alles te boven ging. Op York sijn sujet" (ging de Prins voort) „ben ik sedert 15 maanden verandert; ik beken, dat met hem ingenomen

a) Waerschijnelijk dat den hertog tusschenbeyde bij de Prins was geweest en de Prins in 't hoofdt hadde gebragt, dat de Fransche ambassadeur sulks met de raidpensionaris hadde overlegt..... al om de raidpensionaris daerdoor wederom suspect bij de Prins te maken.

1) Mr. Bartholomeus van den Santheuvel van Dordrecht was Hollandsch gedeputeerde ter generaliteits-vergadering.

2) Nl. die van 31 Januari, behelzende consent in de augmentatie te land en de equipage ter zee, met aandrang op spoedige en afdoende maatregelen ter defensie. Zie Res. St. van Utrecht i. d.

1781.

was, maar sedert dat hij mij in 't laast van 1779 voorstelde, met de sijne, omme met sijn vrouw en kinderen de Republicq te verlaten en naar Engeland over te steken, wanneer men van die sijde de Republicq attaqueren soude en, die naar haer sin hebbende gebragt, mij daer wederom in mijn post soude plaatsen, soo hebbe ik daervoor bedankt, niet willende van 't goeddunken van een ander afhangen en een verraeder van mijn vaderlandt wesen. Ik wete wel dat men van mij verhaalt heeft, alsof ik mijn dogter daer wilde uittrouwen, dat heeft mij d'heer Van Maersseveen eens gesegt, dog ik hebbe daerop geantwoordt, dat ik nog nimmer gedagt hadde op een uittrouwing van mijn kindt, ik dus bedanken moeste voor die opgegeve gedagte en voor de raad die men mij aan de hand gaf" ..... Ik daerop replicerende, dat de heer Van Maersseveen, met menige andere sulks gehoort hebbende, hetselve soude gesegt hebben als een vertelling die gedaen wierde, dog die niet door hem uitgevonden was, 'tgunt de Prins toestemde. Daarnaa over 't woord *Constantia*, sijnde een schip soo genaemt, sprekende, soo begon de Prins te laggen, en verhaalde mij, hoe men malitieuselijk thans debiteerde dat juffrouw Constantia van Lynden haer siekte niet anders was, dan dat sij maer heen en weer eens gekraamt hadde; dat nogtans sweren kon, haer nimmer de hand selfs te hebben gesoent, ook nooit bij haer aen huys te sijn geweest, maer altoos op een derde plaats haer maer hadde gesproken; dat het natuurlijk was men d'eene mensch liever als de andere sag, dan, dat sweere konde dese nooit te hebben aangeraakt, schoon andersints niet wilde seggen voormaals een heiliger juffer te sijn geweest als andere.

$17\frac{12}{2}81$. "Ωρε Λαρρεη [1]). Aan wien verhalende hoe ik de Prins hadde gevonden geabatteert en misnoegt, soo over 't Friessche werk als over eene visite van den Fransche ambassadeur,

1) Ore Larrey.

1781.
soo repliceerde mij gemelde heer De Larrey, dat de Prins meer soo gesien hadde in die momenten van neerslagtigheydt, wanneer hij, Prins, seyde liever doot te willen wesen &tc..... Dan, dat de Prins met gene mogelijkheydt goede tijding uit Vriesland konde bekomen, tenminsten niet op 't stuk der augmentatie, vermits, het nieuwe plan nog nergens sijnde aengenomen, jaa dat sij aldaer weten hoe er op eene reforme van hetselve word gewerkt, het ommogelijk was vandaer iets positifs op dat stuk te ontfangen.

$\frac{13}{2}$81. "Ωρε Ρουτε [1]). Dat de thesaurier Gilles met de Prins en hertog in een militair besogne zijnde geweest over het nieuwe plan van augmentatie, en gedissentieert hebbende soo over de kostbaerheydt als groote van die augmentatie, de Prins een paer maal den hertog hadde aengesien en gesegt: het kan immers niet minder wesen? Wanneer den hertog sulks souden hebben toegestemt. Voorts het eene woord uit het andere komende, soo was Gilles moeielijk geworden, en hadde gesegt: „Dan mogen wij maer een schip soeken, dat ons brengt naer t'een of ander vreemt landt, en soeken daer onse kost te vinden". Waerop den hertog soude geantwoordt hebben: „Laat gaen die wil, ik blijve, en wil of moet ik gaan, soo wete ik een t'huyskomen in mijn eygen landt"..... Enfin, de Prins is soo magtig dependent en gehegt aen den hertog, dat men niet weet wat voor engagementen er tusschen die heeren plaats hebben, vermits die bandt onlosbaer schijnt. Nopens de raidpensionaris geloofde Rouse niet, of de afkerigheydt van dien heer tegens den hertog was wel ernst.

Men wiste ook nu met sekerheydt, dat den hertog sedert wijnige dagen 500 guineas in specie aan iemant hadde betaelt, aan wien geldt schuldig was. Ook meende men, dat er in een pinck gelt voor den hertog was overgekomen, en dat onder seker mensch berustede het

---

1) Ore Rouse.

1781.

acquit of quitantie wegens d'ontfange penningen gegeven. Waeromtrent Rouse dagte dat, als men sulk een stuk konde magtig worden, men daermede gesamenderhandt naar de Prins behoorden te gaen 't selve te vertonen, onder verklaring dat soo een mensch van hier weg moeste, of dat men genoodsaakt soude wesen het publicq en rugtbaer te maken.

$\frac{13}{2}$81. Ὥρε πρινσιπισ [1]). In 't inkomen van Sijn Hoogheydts vertrek prevenieerde mij deselve met te seggen: „Nu ben ik beter gehumeurt als gisteren, 't was ook gisterenavond wederom al over, hebbe wel geslapen, en hebbe gedroomt dat de Engelsche een landing dede, dat ik daer nae toe was gegaen en deselve afgeslagen hadde. Hoe aerdig kan men niet dromen".....

Wijders sprekende over de swevende saken, vroeg mij de Prins: „Wat denkje, sal den oorlog duuren, of sullen de saken sig nog konnen schikken"? Antwoordt: „Ik blijve steets van gevoelen dat de Engelsche een dol spel spelen, dat het onbegrijpelijk is hoe eene verligte natie sig soo kan laten regeren door twee à drie doldriftige menschen, middelerwijle dat er soo een groot getal onder de oppositie sulke gegronde beswaeren inleveren, jaa dat sij de saak der Nederlanders soo goed beplijten als wij 't selfs souden konnen doen, ... daer alle hunne behandelingen nopens ons niet anders zijn geweest dan omme ons, eerst met list, daernaa met gewelt, alleen in hunne belangens te dwingen". Waerop de Prins mij inviel met te seggen: „Jaa, sedert dat ik bemerkt hebbe, dat York maer sogte omme bij ons abuisen te doen begaen, teneinde daerdoor sijne grieven vervolgens des te sterker te konnen inrigten, soo hebbe ik hem minder geagt, want dat schip, t'Amsterdam genaemt, ... dat quasi voor Franssche rekening was gebouwt, dat men naderhant nogtans wiste dat voor America was, dat alles ben ik

1) Ore principis.

1781.

seer wel onderrigt dat York ook wiste, dat hij selfs daeromtrent geen pas heeft willen doen om het te beletten, „jaa dat het hem selfs moeiten dede dat ik wilde, dat die saak wierde geëxamineert door de gewone weg, namelijk door de admiraliteiten &tc., dus hij maer verlangde, dat hetselve sijn volkomen beslag kreeg, ten einde naderhant des te sterker sig daerover te konnen wreken". Wijders over de guarantie van de constitutie deser Republicq sprekende, daer Engelandt sig in eene der memorien van de heer York van hadde bedient, soo sey de Prins, dat gene guarantie der constitutie, door Engeland gedaen, kende, als die door Cromwel rakende de acte van seclusie. Want nopens de kennisgeving van de verandering deser regering A° 1747, sulks, avoueerde de Prins, was aan andere mogentheden (geallieerde van de Republicq) ook geschiedt, die derhalven in gelijke sin konden geagt worden guarandeurs van de constitutie te sijn.

Die saak van Gordon, thans vrijgesproken, kwam de Prins mede allervreemst voor, seggende: „Nu soude mij selfs niet verwonderen, dat hij, Gordon, sijne regters metertijt eens attaqueerde"..... Waerop reflecterende dat wij misschien 't geheym van die saak nog niet hadden ontdekt, gelijk mij voorkwam dat de saek van Laurens insgelijks iets bedeks in sig hadde, dat men naderhandt nog wel soude ontwaren, want dat vreemt voorkwam dat hij, Laurens, met papieren beladen was, die hij niet nodig hadden, dat deselve in 't water waren gesmeten, dog niet gesonken &tc. Waerop de Prins antwoorde: „Welderen heeft mij evenswel gesegt, dat hij uit de papieren van die Laurens nog particulariteyten hadde gesien, die Van Berkel en Temmink concerneerden, dog die niet onder de overgegeve papieren waren geweest". Dan, mijne verwondering deswegens tonende, soo sey de Prins: „Gij hebt gelijk, ik hebbe ook gesegt, wat reden sij dan dog hadden omme die terug te houden. Hadden sij se mij gegeven, soo soude ik er gebruik van hebben gemaakt, maar sonder die te sien en te weten wat het was bedankte ik daervoor. Des daer ook al wat bedeks onder gelegen was". Wijders nog over de griffier sprekende,

sey Sijn Hoogheydt: „T'is of die sedert enige dagen nu wat beter begint te worden, *hij begint lont te ruiken, gelove ik*".

$\frac{13}{2}$81. ᵛΩρε Ρεινστ [1]). Dat de Engelsche thans, geldt nodig hebbende, van haere eyge fondsen tegens eene lage prijs verkopen, want wanneer er in de commercie gene verkopers gevonden worden, soo levert het ministerie van haere eyge fondsen, waerdoor den eindelijk gebeurt dat, hoe lager die effecten dalen, hoe groter schade het ministerie daerdoor moet lijden, en oversulks hoe rasser haere ruïne moet worden geboren.

Ook sprak de generael-majoor Kretsmar van 't rouleren van guineas, sedert wijnige dagen, in specie, waerop Reinst mij aensiende, begon die hartelijk te laggen, bedoelende waerschijnelijk daerdoor den hertog, die men wil dat onlangs vele guineas in specie soude hebben ontfangen.

ᵛΩρε Μαερσσευεεν [2]). Dat de Prins gisteren in den beginne der audientie wat stil en stijf was geweest, willende niet mede spreken of sig uiten, maer alleen aenhoren, seggende sig daeromtrent (namelijk nopens de remarques op 't nieuwe plan van augmentatie) nader te moeten bedenken, dog op 't einde kwam de Prins meerder in de materie en versogte der heeren haere gedagten op 't papier te mogen sien, wanneer 't selve soude examineren en vervolgens sooveel mogelijk de saak naer haer genoegen en soo min kostbaer mogelijk te sullen tragten te schikken. Oversulks avoueerde hij, heer Van Maersseveen, dat de Prins goed was, dog al te gemakkelijk in vele opsigten, en sig latende slingeren door diegene die ascendent op hem hebben, en dat op eene ongehoorde wijse, bijsonder door den hertog, die alles bedorf, en, soolang die er was, niets wesentlijks goedts soude konnen worden uitgeregt. Lynden van Hemmen hadde hij ook gesproken, die thans

---

1) Ore Reinst.
2) Ore Maersseveen.

1781.

seer wel gesint was, bijsonder op 't stuk der augmentatie, waeromtrent selfs minder gemakkelijk soude zijn als de Amsterdammers selfs. Dan, de raidpensionaris scheen de moed te laten sakken, vele saken sig niet meer aan te trekken: immers nopens de augmentatie hadde hij de Amsterdamsche gecommitteerde gerenvoieert naa de Prins, naderhant nogtans (volgens Rouse) soude de raidpensionaris de gedagten van de Amsterdammers nopens de augmentatie hebben goedgekeurt en belooft die te sullen appuieren, die sig ook daeromtrent wijnig wilde uiten, sulks het scheen alsof somtijts de raidpensionaris het met den hertog op dat stuk eens was.....

Nopens het antwoort op 't manifest soude Maersseveen nu in Amsterdam van spreken en om denken, dog het was tot hiertoe terug gebleven omdat den raidpensionaris, 't concept van Lynden hebbende gesien en met enige veranderingen goedgekeurt, daer nu geen ander van konde maken, te meer niet, omdat sijn stijl ook ras bekent soude wesen.

$\frac{14}{2}$81. Ωρε υαν δερ Γοεσ [1]). Dat Maclayne een grote schoelje was, die hij lang gekent hadde en hem altoos soo bevonde hadde, selfs dat sijn overlede vrouw hem sulks eens deftig gesegt hadde; dat hij bij 't leven van den heer Van Slingeland aan die kwaedt kwam spreken van Rhoon, van Charles Bentink, en omgekeert aen die wederom van de heer Van Slingelandt. Dat Chaise [2]) (die men insgelijks in sijn waerde liet) nogtans sijn schoonzoon Maclayne heel wel kende, daerom ook niet gaarn sag het huwelijk van sijn dogter met hem, Maclayne, dan, waertoe mijnheer en mevrouw Van Slingelandt nog al hadden gecontribueert.

---

1) Ore Van der Goes.

2) Charles Chais van Genève was sinds 1728 Waalsch predikant te 's Gravenhage, waar hij tot 1778 in zijn ambt werkzaam bleef; na dien tijd leefde hij er nog tien jaren als een algemeen hooggeacht burger. Zie o. a. V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

Dat hij, Maclayne, bij mevrouw Bentink ook maer matig wel stondt, want dat die hem kende, dus hij bij niemand wel was dan bij mevrouw Fagel en bij de griffier, die genoegsaem dependent van hem waren. Want bij mevrouw Charles Bentink was het ook maar soo soo. Van den hertog wierde nog pire que pendre gesproken. Kretsmar hadde onlangs wederom grote woorden met den hertog gehadt, en die sij maer regt uit: „Gij hebt ons thans in de war gebragt, ben je nu een braef man, soo helpt er ons uit".

Door Spieringshoek [1]) wiste hij, Van der Goes [2]), ook, dat de raidpensionaris niet wel van gesontheydt was, dat wijnig at, ook wijnig sliep. Dan, hoopte hij, Van der Goes, dat de raidpensionaris een eerlijk man was, ofschoon men dikwerf niet begrijpen konde dat hij sig niet wat sterker somtijts in opsigt van sijn eyge persoon aan de Prins uitede. Want dat hij alleen de man was in de Republicq, die het hoofdt met vrugt aan den hertog konde bieden. Dat Temmink dese winter een gehele avond bij hem, raidpensionaris, hadde doorgebragt omme hem te poltsen, dan, dat hij niet uit hadde willen komen, sulks die samenspraek, aengelegt omme van elkanderen wat te horen of te weten, op niet met al uitkwam of, sooals men segt, met te spreken over koeitje en kalfje. Dese selve agterhoudenheydt of onverschilligheydt hadde den heer Maersseveen insgelijks deser dagen in den raidpensionaris bespeurt, en waervan sig geen begrip konde maken.

Voorts debiteerde den hertog thans wederom sedert gisteren of eergisteren, dat er van de augmentatie niets komen soude. Veelligt wel, dat die Vorst er op die voet soude willen onder de handt op werken, ten einde, indien

---

1) Mr. Diderik van der Burch, heer van Spierengshoek, de agent van H. H. M. Zie Bericht enz.

2) Voor Van der Goes zie aant. 1 op pag. 214. Het kan ook zijn dat hier en in de aanteekeningen op de vorige dagen bedoeld wordt Mr. Philip Jacob van der Goes, lid van de vroedschap te Rotterdam en gedeputeerde ter generaliteitsvergadering; in den loop van 1781 kreeg hij ook zitting in de Gecommitteerde raden. Zie Naamreg. en Bericht enz.

1781.

er niets van kwam, de schult dan wederom op Amsterdam of andere voorname steden van Hollandt te leggen, omme de Prins in een gestadig wantrouwen nopens die leden te houden en daerdoor haere invloed bij de Prins te stuiten. Selfs hadde die vorst aan mijn broeder gesegt, wanneer die in cas van augmentatie sprak voor enige officiers van sijn regiment: „Comment, vous me parles d'augmentation? Je n'en crois rien, je n'en sçai rien. Il y a cincq mois que je ne parle plus personne". Van der Goes vondt ook dat sommige lieden, die voormaals, jae onlangs nog, rond uit de borst hadden gesproken, soo raer begonnen te worden, dat men naauwelijks wiste of men er staat op durfde maaken of niet, bedoelende naar gedagten den raidpensionaris daer insgelijks mede.

$17\frac{15}{2}81.$ Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat de Prins met hem, heer De Larrey, sprekende over 't nieuwe plan van augmentatie (naadat de twee Amsterdamsche gecommitteerde bij de Prins waren geweest), de Prins hadde overtuigt hoe dat, door d'oppositie die Sijn Hoogheydt vondt nopens dit nieuwe plan (oppositie, die natuurlijk gewagt moeste worden, vermits sonder voorweten van iemant dat plan in de waerelt was gekomen), dit als een soort van soufflet was, die Sijn Hoogheydt ontfing, zulks hij wel gewenscht hadde, dat de saken wat anders waren aengelegt geweest, namelijk met eerst te sonderen, eene begroting van kosten te hebben gemaakt en voorgeslagen, ten einde te sien, of men daertoe in de grote provincie konde komen en, dat verstaen hebbende, alsdan een project evenredig aan die kosten hebben vertoont, ten einde te horen wat men daeromtrent te seggen hadde, maer niet, soo als nu, een geheel plan te formeren, dat seer waerschijnelijk een grote reforme sal ondergaen, 't gunt humiliant voor de Prins was &tc. Waerop 't hoge woord bij de Prins er uit kwam, seggende: „C'est qu'on m'a mal conseillé", daermede denoterende

1) Ore Larrey.

den hertog. Want de Prins begreep nu wel dat, soo sig met het plan van 1778 hadde vergenoegt, er gene swarigheydt ter waerelt soude zijn ingebragt geweest. Dus de heer De Larrey, horende die openhertige confessie, ook de saak niet verder ontledede, maer tegens de Prins sey: „Men moet dan nu maer de beste partij mogelijk daervan soeken te trekken, want gedane saken hebben geen keer, en sien wat consideratien die heren zullen opgeven". Voorts over de grote quantiteit nieuwe compagnien sprekende en over de mariniers, soude de Prins geantwoort hebben: „Wel, willen sij een minder getal compagnien hebben, laaten sij 't opgeven, en meerder mariniers, laten sij 't ook seggen. En weten of willen sij een vast fonds stellen tot vinding van 't onderhout der afgeleefde of tot den dienst onbekwaem sijnde officiers, dan soude men haer nog meer te gemoet kounen komen". 'T slot was dan, dat de Prins thans de faut wel sag, en dus ook wel tot een capitulatie soude willen komen, al verschilde die niet veel van de grote van 't plan van 1778. Nopens den hertog sprekende, dat die sedert korte dagen nu wederom debiteerde dat niets geloofde omtrent de augmentatie, soo antwoorde hij, heer De Larrey: „Wij kennen dien vorst, c'est un scélérat". Wijders over sijne gestadige invloet op de Prins, hoe daerdoor 't mistrouwen bij een ieder wierde verwekt, bijsonder ook bij de Amsterdammers, die, hoe gereserveerder sij de Prins ontmoeteden, hoe meerder sij den hertog suspecteerden, en dat die heer wederom tusschenbeyde is geweest, zulks er niet anders te wenschen waere dan dat den hertog er niet meerder was, — daerop reflecteerde de heer De Larrey, dat men bij s'princen meerderjarigheydt den hertog versogt hadde den Prins met raad en daat te adsisteren, dat daeruit gevolgt was een formeel contract tusschen die twee grote heren, bij den hertog besworen en bij de Prins belooft, en waeromtrent de Prins te relygieus dagte, omme daer niet aan te voldoen. Des er niet anders op was dan omme van 't goede van de Prins sooveel mogelijk profijt te maken, want, de saken soo sijnde, was er nopens den hertog geene verandering op te sien of te verwagten.

1781.

$\frac{15}{2}$81. Ὧρε πρινσιπισ [1]). Over de Engelsche saken sprekende sey de Prins: „Die tijding van Ostende, dat daer een vloot van omtrent sestig zeylen was gepasseert stevenende naar 't Noorden, dat soude ons wel eens kunnen gelden. Wat dunk je daer van"? Waerop ik antwoordede dat daer gene opinie van hadde, omme redenen &tc. Dan, was ik verwondert over de gestadige vragen van de Prins in die smaek en de daerbij vertoonde geaffecteerde vrese, gepaert met soo wijnig bekommering in andere respecten. Wijders sprekende van Yorke, die sig daer te Ostende al nog ophielde en volgens de couranten op convoy wagtede omme hem over te brengen in Engelandt, soo sey de Prins: „Als die eens door een van onse capers nu wierde opgebragt, wat souden wij met hem doen"? Antwoordt: „Ik soude al soo liefhebben, dat hij hier in 't landt niet verscheen, in wat qualiteit het ook mogte wesen, of hij moeste ons eene goede vreden brengen, jaa andersints soude soo eene opbrenging al voor suspect konnen worden gehouden". De Prins repliceerende, vroeg mij: „Weet je waer ik hem in soo een cas wilde gevangen setten? *In of naast het griffierskamertje* op 't hof". ..... Daernaa over de ridderschap van de provincie van Utrecht sprekende, hoe die sedert jaren nu 't ongeluk hadde van wijnig of niets bij de Prins naer haer sin te obtineren &tc., daar aan de andere leden alles reusseerde wat sij maer vroegen of verlangden, soo antwoorde de Prins: „Wagt maer een wijnig, dat sal metertijt wel veranderen of verbeteren".... „T'was evenswel", sey de Prins, „natuurlijk, dat de stadhouder sig 't meest bemoeide met het corps der ridderschap, als sijnde het voornaemste en het permanentste van de 3 leden van staat; ook hebben haast alle de stadhouders die regul alsoo gevolgt", sey de Prins, „uitgesondert twee, namelijk mijn moeder en voormaals Leycester, want in die beyde gevallen heeft de stadt Utrecht het meest het oor gehadt".

---

1) Ore principis.

1781.

$\frac{16}{2}$81. Scheen de Prins in den beginne ernstig te willen spreken over de wijse hoe het gevoegelijkst waere in dese netelige tijdtsomstandigheden over de gewigtigste saken te handelen en te delibereren, namelijk door met enige wijnige der bekwaemste, kundigste en eerlijkste regenten daerover prealabil te spreken, de gevoelens te vernemen, en daernaer te beslissen. ..... Dog waerop terstondt wederom volgde, sonder selfs het hiervóór geroerde geheel uit te spreken, het vallen in plaisanteries, namelijk met te seggen: „Dan soude men uit Gelderlandt ten minsten drie uit ieder quartier, dus te samen 9 personen, moeten hebben, uit Hollandt 19, uit Zelandt seven à agt, uit Utrecht ten minsten drie, uit Frieslandt van elke grietenye, item van de steden, uit Overijssel ten minsten drie, item uit de steden, van Groningen mede twee à drie, sulks te samen meer dan 70 personen, dat soude haast nog sterker wesen als een vergadering van H. H. Mogende of wat lijkenen naar die van 't jaer 1651. Daer soude het secreet seer wel konnen worden bewaert! &tc."..... Of nu sulks alleen maer uit plaisanterie geschiede, dan om de conversatie daervan te detourneren, wete ik niet. Ongetwijffelt men den hertog daerover wel eens gesproken hebbende, sal men het die tournure hebben geven. Gisteren over de 17 verenigde provincien sprekende, sey de Prins seer ernstig: „Al wilde men mij drie millioenen s'jaers geven bij het stadhouderschap over die 17 provincien, soo soude ik er nog voor bedanken, want dat was voor geen mensch uit te voeren, ook uit hoofden der verschillentheydt der religien &tc.".

$\frac{17}{2}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat het seker was dat den hertog sedert korten tijdt veel schulden hadde betaalt, onder anderen in Den Bosch, dat selfs op eene keer 30 m. gl. hadde betaalt, 'tgunt ommogelijk was indien er geene comptanten

1) Ore Rouse.

1781.

waren genoten. Dat Boas [1]) dagelijks daer aen huis was. Dat ook in s'Hage nog wel voor 200 m. gl. aan schulden hadde. Dat vervolgens mede begreep, dat de Prins sodanig aen den hertog was verbonden, dat van hem niet af konde. Dat ook de Prins selve was gebragt tot sodanige een graat van inconsistentie en swakheydt, dat, den hertog niet meerder hebbende, absolutelijk wederom van een ander geheel soude moeten afhangen, vermits, op 't geheel genomen, scheen, dat die Vorst in waerheydt sooveel verstandt niet hadde als men hem uiterlijk somtijts soude toeschrijven. Dat onlangs, over Fagel sprekende, de Prins hadde gevraegt of sij, Overijsselsche heeren (want sij waren toens met haer driën bij de Prins geweest), dan dagten dat Fagel geldt trok, en aan Rouse particulier, of hij dagte dat gemelde griffier een schurk was. Waerop Rouse geantwoordt hadde: „Daer gelieft Uw Hoogheydt sig self op te antwoorden naar de kennisse die Uw Hoogheydt van gemelde heer draegt, en die Uw Hoogheydt wijders uit de raporten en papieren van mevrouw Uw moeder op dat stuk hebt konnen vinden". Dat het wijders thans soo tusschen den hertog en de Prins gestelt was, dat de eerste puur als eene verwijdering tusschen man en vrouw hadde veroorsaakt, alleen omme alleen 't ascendent te behouden en meester van de persoon van de Prins te sijn en te blijven. Want dat de Princes [op den] bededag was geweest alleen in de kerk bij Serrurier, die, hevig tegens de Engelsche afgegaan hebbende, niettemin door Hooggemelde Vorstin was geoordeelt seer wel sijne saken verrigt te hebben, zijnde de Prins toens geweest bij Munnikemolen of bij Frieswijk [2]).

Dat hij, hertog, openlijk in 't laaste militair besogne sig hebbende geuit dat, wanneer het hem hier in 't land

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Johannes Munnekemolen, Johannes Serrurier en Benjamin Frieswijk waren allen predikant bij de Ned. Herv. Gemeente in Den Haag, resp. sinds 1745, 1767 en 1772. Zie Bericht enz. De bedoelde bededag was tegen den 14en Februari uitgeschreven. Zie Res. S. G. 23 Jan. 1781.

verveelde of te seer tegens sijn sin ging, hij, hertog, dan sijne retraite wiste &tc., ... sonder dat sulks door de Prins ad animum was genomen, weshalven men om dese en meerdere redenen soude moeten denken, dat er meerder verbintenissen tusschen de Prins en den hertog plaats hadden als die er nog bekent waeren.

Dat hij, Rouse, desen dag nog met de ontfanger-generael Van Strijen hadde gesproken over den raidpensionaris, welke nog al iets vermogte op de geest van gemelde raidpensionaris, dan, dat die insgelijks vondt dat de raidpensionaris verminderde, flaauwer wierde, jae ongevoeliger nopens den loop der saken, selfs dat hij bespeurde dat sijn appetijt en nagtrust afnam, dus vreesde hij het niet geheel lang meer maken soude ..... Dat de gecommitteerde raiden dese ogtent vroeg (andersints een dag van vacantie) in rep en roer waeren geweest over het Engelsch O. I. schip, dat gestrant was op de hoogte van Noordwijk [1]). Dat de Prins deswegens tot desen ogtent ten vier uuren was op geweest, dat die Vorst tot laat in de nagt expressens hadde ontfangen over die saak, dat ook aan de raidpensionaris nog ten elf uuren dese nagt deswegens geschreven hadde, jae andermaal nog eens ten vier uuren dese ogtent, sulks die minister al mede eene seer onrustige nagt deswegens gehadt hadde.

28 Februarij. Ὥρε φρατρισ [2]). Dat Rede soude gesegt hebben, nimmer soo een confusie en verlegentheydt te hebben gesien als Vrijdagavond, toens de tijding van een Engelsch gestrant O. I. schip was gekomen; dat de Prins de gehele nagt door selfs hadde willen schrijven omme ordres te geven. Dat Rede meer dan eens hadde versogt hem maer te willen afsenden, 't sij naa Leyden of elders, omme te sien en te gelasten wat te doen met de gevangene 7 man, als ook met betrekking tot het schip selve.

---

1) Zie het voorval in de Ned. Jbb. 1781, pag. 438 vlgg.
2) Ore fratris.

1781.

Dat de raidpensionaris s'nagts nog hadde moeten antwoorden aan de Prins, 'tgunt opgehouden hadde. Dat ook namens de Prins ten twee uren s'nagts bij den hertog was geweest, die sig uiterlijk hielde of nergens van wiste, schoon van alles ten seven of agt uuren s'avondts al was verwittigt geweest. Dat die vorst sig toens seer vreemt hadde gehouden en maer gesegt dat dit buiten hem was ..... Alle welke houdingen waerschijnelijk daeraen moeten worden toegeschreven, dat den hertog, siende dat de Prins hem niet in alles blindeling volgt, jae dikwerf het gevoelen van de Princes volgt, even daeromme gaarn sag dat er abuisen begaen mogte worden, ten einde die op den hals van de Princes of andere te konnen schuiven.

Rede hadde ook gesien dat de Prins op de gedrukte ordres, die Sijn Hoogheydt [invulde], door den haast en overval van slaep veel kladde, wanneer de Princes, die daer bij was, aan de Prins raade, maar op een wit papier liever sijne ordres kortelijk te geven .....

$17\frac{21}{2}81.$ Ὦρε Ληνδεν υκν Ἔμμεν [1]). Dat de saken in de Republicq met gene mogelijkheydt souden langer kunnen blijven gaan op die voet als thans gingen, want dat er een wanordre, mistrouwen en inactiviteit plaats hadde, die ongehoort en onvergeeflijk was; dat men nog dagte om den aenbouw van schepen, een punt dat lang hadde moeten geconcludeert wesen, nog om een contra-manifest, dat ook al onderwegen bleef; dat men verlegen was in elke omstandigheydt die gebeurde, bijvoorbeelt thans met het gestrande schip, dat een geval was, daer misschien in geen twee eeuwen een exempel van was, dat, door eene opgekome storm, [een schip], reets genoegsaam in behoude haven sijnde, hier moet stranden en grote schatten met sig voeren, waerover men eerder onvergenoegt dan vergenoegt scheen, selfs den raidpensionaris, die sig daeromtrent

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

op die wijse moesten uitgelaten hebben. Dat de Prins telkens neerslagtig was, nu wederom over de Friessche tijding, namelijk dat die provincie tegens de augmentatie blijft, misschien omdat daer het werk al wederom verkeerdelijk is aengelegt door overijling, want hadde men gewagt totdat het in Hollandt klaer was, soude misschien die saak in Vrieslandt geene swarigheydt hebben ontmoet. Dus het scheen of de saeken met moedwil verkeerderlijk wierden aengelegt. Dat voorts en in 't bijsonder de houding van den hertog allervreemst was, want die overal en telkens debiteerde, dat hij nergens van wiste, nergens over geraadpleegt wierde, dus sig ook nergens mede bemoeide, dat hij gene politique sag, dat die hem schuuwde als de pest, — ofschoon hij self daervan oorsaak was, doordien hij die sedert lange mijde. Dat hij alleen ascendent op de Prins hadde, die door sijn toedoen soo swak en wankelbaer was, wiens oordeel andersints seer goed was, dog die somtijts te veel ook het oor leende aan jongelieden, die rontom hem waren, en die hem in vele frivoliteyten dede geven. Dat het werk, 't geen de Prins dede, clercquenwerk was, waeraan sig niet moeste verledigen, dog dat den hertog de Prins in die smaak hadde gebragt, ten einde hem van 't wesentlijke af te houden en dus alleen de saken te konnen dirigeren, daer nogtans teffens altoos de schult van op een ander ley, wanneer die kwalijk uitvielen. Dat soolang de Prins geen particulier conseil sig formeerde van een geheel klijn getal kundige en integre lieden, het nimmer soude konnen lukken. Dat de overlede Princes Roial sulks wel hadde weten te doen, des dat het antwoordt van de Prins: hoe men in sodanig cas uit elke provincie soovele leden soude moeten nemen, alleen naar eene plaisanterie geleken, die uit den boesem van den hertog waerschijnelijk kwam, alwederom ten einde eene nuttige saak te doen echoueren.

Ὦρε Ρουσε [1]). Dat de Prins over de Friessche tijding

---

1) Ore Rouse.

1781.

sodanig geabatteert was, dat hem de tranen in de ogen waren gekomen. Dat ook gesegt hadde, wat het dan nu worden souden met ons, soo de Keyser, gelijk men voorsag, eens een diversie te landt wilde maken, waeromtrent de raidpensionaris ook al een swaer hoofdt toonde te hebben, welke raidpensionaris thans de moed geheel liet sakken en ongevoelig in verscheyde opsigten scheen. Zoo nogtans de tijding van de Keyser door 't canaal van den hertog kwam en [1]) kon die wel enigermate gefingeert sijn.

$17\frac{23}{2}81.$ Ὧρε Λαρρεη [2]). Dat de Prins over de consideratien op 't plan van augmentatie tot 20 m. man, door die van Amsterdam overgelevert, seer onvergenoegt was, selfs sooverre dat sig tegens hem, heer De Larrey, hadde geuit dat, sij alles improberende, er niets goedts in was; dat tenminsten gedagt hadde, dat sij het project van 1778 soude hebben geadopteert, maer dat sij selfs daer ook van afgingen, sulks haere gehele gedrag in dese maer wederom eene nieuwe duperie was &tc., — nae alvorens evenswel gesegt te hebben, dat hij, Prins, verfoeide sijn bovenstaende eyge nieuw plan van 20 m. man, 'tgunt wel wenste dat nimmer in de waerelt was gekomen..... Waerop de heer De Larrey met bedaertheydt de Prins hebbende laten uitspreken en [3]) van vrage tot vrage soo verre was gekomen van de Prins aen 't staen te krijgen, en aen Sijn Hoogheydt te beduiden dat evenswel hem, heer De Larrey, de saak soo voorkwam, dat die susceptibel was aen weerskanten van toegeventheydt en nader bijeenkoming, des men nu van s'Princen wegen daerop reflexien behoorde te formeren of, 'tgunt nog beter was, een nieuw plan te maken, dat soo naebij mogelijk kwam bij dat gene, dat door Amsterdam thans was opgegeven, waertoe de Prins sig dan sullende verledigen, was die reets gisterenavondt

---

1) Het woordje *en* dient natuurlijk weg te vallen.
2) Ore Larrey.
3) Ook hier moet *en* wegvallen.

1781.

aen het werk gegaen, misschien ook dese ogtent, des hij, heer De Larrey, hetselve ongetwijffelt morgen soude konnen besien, en er dus meerder van weten; nogtans was het buiten twijffel dat het reets nu in handen van den hertog was, vermits sonder die sijne correctien of bedenkingen hetselve sekerlijk niet in de waerelt soude komen. .....

Een vast of permanent corps mariniers, aan welkers hoofdt, of waervan chef, soude wesen Prins Frederik, hadde de Prins veel tegen, bijsonder tegens het laatste, willende dan nog liever sodanig corps enregimentreren, ten einde des noodts ook te konnen reduceren wanneer andere reductien souden moeten geschieden, of er gebruik van laten maken voor die tijdt op de coopvaerdijschepen &tc. .... Waerop de heer De Larrey hadde geantwoordt: „dat, nopens dat chefschap van Prins Frederik, sulks moest aengesien worden als eene politesse of attentie, die dus aengenomen of verwijgert konde worden (ofschoon hij, heer De Larrey, om redenen mede niet voor was dat deselve aangenomen wierde), of die voorslag konde ook dit doelwit hebben, dat Amsterdam daerdoor dagte dat, ingevalle sodanig corps een der jonge Prinssen aan 't hoofdt hadde, men soo ligt niet spreken soude van reductie daeromtrent. Enfin, dit was dan geene saak van dwang, maer van keuse, en nopens 't enregimentreren, dan soude bij elk van soo een regiment mariniers een capitain ter zee konnen worden aen 't hoofdt gestelt, sulks dit al mede een saak van schikking was, moetende Sijn Hoogheydt begrijpen, dat Amsterdam en verdere Hollandsche steden, bijsonder in dese conjoncture van tijden, niet gaarn van een vast corps mariniers sullen afsien, daer men er thans het gebrek van ontwaer wierde, en daer Dort er sig selfs al soo sterk omtrent geuit hadde.

$\frac{23}{2}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat den hertog reets

1) Ore Rouse.

1781.

positief aan den Rijngraef Van Salm [1]) hadde toegesegt te sullen worden gestelt aen 't hoofdt van een corps mariniers [2]), bijaldien er nu met d'augmentatie sodanig corps permanent wierde gecreëert, ten einde hetselve meerder onder bedwang te hebben wanneer het onder de directie van een der land- als van een zeeofficier sig bevindt, derhalven om dese bovenstaende reden Hooggemelde hertog al mede seer tegens d'aenstelling van Prins Frederik als hoofdt over soo een corps was.

Dat gemelde hertog wijders alles sal doen wat maer kan, omme de consideratien van Amsterdam op 't nieuwe plan van augmentatie, dat van die vorst sijne uitvinding is, en waerover de Prins van Oranje thans seer onvergenoegt zijnde evenswel niets sonder den hertog in dien opsigte doet of laat, te eluderen en, was 't mogelijk tot niet te doen lopen. Van dese gedagten "Ωρε "Εμμεν [3]) was Lynden van Hemmen mede, die andersints de consideratien van Amsterdam over 't geheel nog al gouteerde, te meer vermits, soo d'augmentatie hoger liep, Amsterdam gelijk hadde dat dan daerdoor de overige provincien buiten staat gestelt wierden, omme tot het noodsakelijke werk der marine te blijven contribueren. Dat sij des te ernstiger ook op een permanent corps mariniers souden aendringen, gemerkt sij te regt souteneerden lelijk te sijn bedrogen

---

1) Frederik, vorst van Salm-Kyrburg, dezelfde, die zich in 1787 door zijn dubbelzinnig gedrag berucht maakte. Zie o. a. V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

2) Bij het toenemen van de moeilijkheden in zake de augmentatie van de landmacht, vormde men het plan voorloopig alleen de oprichting van een corps mariniers voor te stellen, dat afgescheiden zou blijven van de admiraliteits-colleges en dus overal waar het noodig bleek op de schepen zou kunnen gebruikt worden. In October werd dit voorstel dan ook door den Prins bij H. H. M. ingediend overeenkomstig het oorspronkelijke plan van den R. S., den 18en April reeds bij H. H. M. ingezonden. In de vergadering van 20 December werd overeenkomstig het voorstel besloten. Zie Res. S. G. i. dd. 22 Oct. en 20 Dec. 1781, of Ned. Jbb. 1781, pag. 1947.

3) Ore Hemmen.

geweest met de twee regimenten quasi-mariniers [1]), waerin Amsterdam gegeven hadde, dog die nu nog nimmer daertoe schenen gebruikt te sullen worden.

Dat den hertog ongetwijffelt al doen soude wat konde, omme de stadt van Amsterdam ook hierinne wederom soo suspect mogelijk te maken, hoeseer ook haere intentie thans goed en opregt mogte wesen.

Vervolgens seyde Rouse verder, dat de raidpensionaris aen hem ook hadde gesegt dat Maersseveen, toens laast in s'Hage was geweest, aan hem, raidpensionaris, geen woord hadde gerept nog van de idée nopens Prins Frederik nog van de permanentie van 't corps mariniers; dat in soo een cas hem 't eerste ook soude afgeraden hebben, en in allen gevalle dat beter gedaen hadde hem daeromtrent, gelijk ook nopens 't gehele plan, te preveniëren, ten einde dus de Prins enigermate te konnen prepareren, die nu kwaedt was, en gesegt hadde aan de raidpensionaris te abhorreren de consideratien of 't plan door Amsterdam overgegeven. Zulks hij, Rouse, een woord deswegens aen Maersseveen nog dese avondt meende te melden. Dat, nopens de Schotten en d'augmentatie van dien, hij, Rouse, enige dagen geleden conversaties-gewijse aan Lynden van Hemmen en Lynden van Zeland hadde gesegt: „Die moeste men maer op Zelandts repartitie brengen en dan laten sooals sij zijn, dan kwam Zelandt er gemakkelijk af". Waerop Lynden van Zelandt hadde geantwoordt: „Gij behoeft voor ons niet te sorgen, laat dat aen de Prins over, die sal daer wel om denken".

Eindelijk vreesde hij ook voor 't gewoel van den hertog wederom in desen, die de Prins óf aen werk sette dat van sijn departement niet behoorde te sijn, óf door frivoliteiten van 't werk afhielde, als bij voorbeeld die belacchelijke en schandelijke conduite van de Prins met Stans van Lynden, waerover elkeen spreekt en 't gunt de Princes moet in 't oog steken ('tgunt aan mevrouw De Larrey

---

1) Nl. de vroeger geworven regimenten mariniers, die niet op de schepen gebruikt waren. Zie Verv. op Wag. 1781, pag. 75.

1781.

hebbe konnen bemerken), dan, dat veelligt door den hertog gaarn gesien wordt omme, was 't mogelijk, ook de Prins van de Princesse te verwijderen, tegens welke Vorstin hij, hertog, in de gront gepiqueert was.

$17\frac{26}{2}81$. Ὦρε ραιδπενσιοναρισ [1]). Dat de augmentatie nu op eene goede voet begon te staen, dog dat die vrij wat minder soude wesen als volgens het laatste plan, 'tgunt men nu selfs verwierp en niet meer van wilde horen. Dat men het nu in handen van hem, raidpensionaris, hadde gegeven, 'tgunt al lang hadde moeten geschieden.

Ὦρε Ρουσε [2]). Dat men in de provincien murmureerde over de inactiviteit en over de indolentie, die overal in de Republicq bespeurt wierde, onder andere nu wederom onlangs te Texel, daer in 't gesigt van Den Helder een schip was weggenomen door eene Engelsche gewapende sloep [3]). Dat onse schepen daer leggen, die men wil dat sterk genoeg sijn bemant, sonder dat sij uitlopen of sig ergens vertonen. Dat ook de capitijnen niets mogen beginnen vóór dat sij particuliere ordres van den admiraelgeneraal ontfangen, 'tgunt direct strijdig schijnt met de genome en gepubliceerde resolutie: van de vijand overal afbreuk te sullen doen waer en sooveel men kan. Dat York sijn lang verblijf in Brabant, mitsgaders dat van sijn secretaris, gewis dient omme de correspondentie in de Republicq aen te houden. Dat men voorts in 't sekere was geinformeert, dat verscheyde ordres, door de Prins gegeven nopens onse admiraliteits- en zeesaken, die al soo ras in Engeland sijn bekent geweest, en selfs eerder als sij gekomen sijn tot diegene, voor wie sij waeren ingerigt. Waer sulks aen toe te schrijven moeste of konde

---

1) Ore raadpensionaris.

2) Ore Rouse.

3) Het gebeurde in het Vlie, niet bij Den Helder; de schrijver werd daarop gewezen in een brief van den heer Van Lunenburg. In de Ned. Jaarb. en in Wagenaar is het voorval niet vermeld.

men naa raaden: de Prins selfs (was men seker) konde sulks niet doen, maer dan moest het van andere komen, door wier handen de saken gingen. En dit hadde Rouse eens aan de Prins te kennen gegeven in presentie van Pallandt, dog de Prins hadde er niet veel op geantwoordt. Ook hadde Rouse aen de Prins gesegt: „Men geeft tegenswoordig maer gevangens terug, sonder dat er in de vergadering van Haere [Hoog] Mogende nog iemant van weet", waerop de Prins soude gesegt hebben: „Dat is waer, dat hebbe ik gedaen, en die sijn aen den Fransschen ambassadeur wedergegeven"..... [1])

$\frac{27}{2}$81. — Dat er al wederom een twede of derde plan voor 't werk der augmentatie in gereetheydt was, in een van dewelke op wat meerder cavallerie soude worden geinsteert, vermits men daer nog aan bleef hangen, dan dat, soo men niet te voren precise sondeerde en onderstont waertoe het te brengen soude wesen, het dan al wederom fout moeste uitkomen en de Prins een snee in 't aengesigt krijgen.

Ὦρε Βρανδσεν [2]). Dat Nagel [3]) gisteren op de parade den hertog hebbende gesogt en aldaer sijn hof gemaekt, die vorst aan hem gesegt hadde: „Vous seres bientôt comme les autres de l'assemblée de Leurs Hautes Puissances, qui m'évitent comme la peste"..... Dat hij, Brantsen, verwondert was geweest over die hofmaking van Nagel op de parade, aangesien, hem gisteren ogtent eene visite hebbende gegeven en wel een uur bij hem, Nagel, hebbende geseten, sij over vele saken hadden gesproken, onder anderen ook over den hertog, dan, dat hij, Brandsen, uit het discours van Nagel niet hadde konnen opmaken dat hij die courtoisie op die wijse soude hebben verrigt.

---

1) Het betrof *Fransche* krijgsgevangenen, gevonden op het gestrande Engelsche schip: zie Ned. Jbb. 1781, pag. 442 of Verv. op Wag. i.a. pag. 32.

2) Ore Brantsen.

3) Zie aant. 4 op pag. 270.

1781.

$17\frac{28}{2}81.$ Ὧρε Λαρρεη [1]). Dat er een courier bij de Russische minister was gekomen, die, voor sooveel men wiste, tijding bragte, omme van wegens Haere Keyserlijke Majesteit aan H. H. Mogende aan te bieden de mediatie wegens de rupture tusschen Engeland en de Republicq [2]). Dat de Prins sulks nog niet anders hadde gehoort als door den raidpensionaris en door de griffier, welke laatste volgens s' Princen verhaal deswegens uitermate verheugt was geweest. Dat niettemin in 't algemeen dagte, dat men die beleefdelijk behoorde te accepteren, en middelerwijle niet stil sitten, in tegendeel sig sooveel mogelijk, bijsonder ter zee, in staet van tegenweer stellen. Dat ook de Prins daervan scheen overtuigt te sijn, sig beklagende NB. over de traegheydt en ongevoeligheydt, waermede die saken thans behandelt wierden. Dat Sijn Hoogheydt conversaties-gewijse met hem, heer De Larrey, al verder hadde geredeneert en te kennen gegeven, hoe men veelligt tot genoegen van Engelandt soude konnen afsien van de commercie op Noord America..... Waerop ik antwoordede, dat dog hoopte men niet te veel vooruit soude willen lopen, 'tgunt de heer De Larrey toestemmende mij seyde, dat het ook maer conversaties-gewijse was geoppert geworden, dat nogtans neffens mij begreep dat, hoeseer men sig ook van de goede trouw in dese van 't hof van Ruslandt konde versekeren, men nogtans met voorsigtigheydt soude behoren te werk te gaen, nimmer uit 't oog verliesende, omme sigselve in behoorlijke staat van defensie te stellen &tc..... bijsonder ter zee. Dan, dat altoos gedagt hadde, dat de saak die keer bij Rusland soude nemen, omme namelijk de mediatie, gelijk aen Engelandt gedaen hadde, hier insgelijks aen te bieden.

Met opsigt tot de augmentatie hadde de Prins twee andere plans gemaakt en deselve aan de raidpensionaris overgegeven omme deswegens met gecommitteerden van

---

1) Ore Larrey.

2) In het begin van Maart werd het aanbod door den gezant Gallitzin officieel ingediend. Zie Verv. op Wag. i. a. pag. 157.

1781.

Amsterdam te spreken. En waeromtrent de raidpensionaris aen de Prins soude gesegt hebben, toens hij se ingesien hadde, met een soort van enthousiasme: „Deswegens behoorde Uw Hoogheydt een statue opgeregt te worden" ... Die plans bestonden dan genoegsaem overeenkomstig met de bedenkingen van de stad Amsterdam, selfs nog een paer duisent man minder als 't project van 1778, en het vast corps mariniers tot 5 m. vierhondert man [1]), dus dit wederom 14 hondert man meerder als de voorslag van Amsterdam, insterende om dat corps in drie regimenten te verdelen, waerbij [als] collonels, luitenant-collonels en majoors souden worden gestelt de admiraels, vice-admiraels en schouten bij nacht, mitsgaders een à twee adjudanten der marine, en welker tractementen soude worden gevonden uit de 24 m. gulden, die Amsterdam hadde geproponeert voor Prins Fredrik, als chef van 't vaste corps mariniers, van welke jonge Prins in 't geheel niet soude worden gerept.

Dat men het laatste grote plan thans meer dan ooit verfoeide en naauwelijks van horen wilde, en dat nopens de andere den hertog soo verre was gebragt dat hij, die niet durvende verwerpen, deselve thans admitteerde. Nopens welke laastgenoemde vorst hij, heer De Larrey, wel geloofde dat hij de Prins somtijts sterk konde aenspreken en intimideren, omdat de Prins, seer swak van aert zijnde, het nog meer voor den hertog was, maer konde den hertog hem, Larrey, vergeven, hij soude het niet nalaten.

$\frac{1}{3}$81. Ὦρε Παλλανδ [2]). Dat de Prins hadde gesegt gaarn te sien dat het besogne, omme commissarissen uit H. H. Mogende te [be]noemen bij de admiraliteyten, ten fine van aenbesteding der schepen op de particuliere werven, spoedig wierde

---

1) De sterkte werd door Z. H. ten slotte op 6000 man gebracht en aldus ook vastgesteld in H. H. M. resolutie. Zie pag. 418, aant. 2.

2) Ore Pallandt.

1781.

gehouden. Dat ook getoont hadde ras het nieuwe verminderde plan van augmentatie te willen tot effect brengen. Dan, dat voorts [1]) vrij swak was en scheen te sullen blijven soo lang den hertog leefde, die, eens door den hemel sijnde weggehaalt, sekerlijk geen groter geluk de Republicq konde overkomen, want dat men niet anders gewerkt hadde dan om de gearmeerde neutraliteit te doen te niet lopen; dat even darom De Swart te Petersburg niet alleen daer moeste werken en negocieren, dan, dat ook Sterrenburg niet alleen daer nae toe moeste, om reden dat hij te wijnig Engelschgesint was. Dan, dat de Prins sig ook merkelijk hadde vergist in de persoon van Brandsenburg, want dat die in sijn hert al soo wijnig Engelschgesint was als d'andere.

Dat den hertog aan de Rijngraef Salm hebbende belooft hem, in plaats van Wartensleben [2]), [als] minister bij de Kreitsen aen te stellen, en sulks niet zijnde gereusseert, soo hadde die nu gedestineert te sullen wesen hoofd van de 1200 mariniers, en, dat nu wederom verandert zijnde, soo soude waerschijnelijk gemelde Rijngraef wel geheel mis konnen lopen. Pallandt hadde ook aan de Prins gevraagt of 't waer was, dat de admiraliteit Amsterdam met hun equipage-meester May overhoop lag. Waerop de Prins hadde gesegt sulks niet te weten.

Ὦρε Λυνδεν υαν Ἔμμεν [3]). Dat het eynde van onse saken thans soude wesen eene schandelijke vreden met Engeland te maken. Dat men niet anders gewerkt hadde en nog werkte, dan omme de verdeeltheden in de Republicq te bevorderen en daerdoor onse vijanden in de hand werkten. Dat nopens de marine het alles even flaauw ging, en dat, ofschoon de Prins voorgaf sooveel spoed mogelijk daeromtrent te maken, het nogtans Sijn Hoogheydt alleen was die het met vrugt uitvoeren konde, als 't maer ernst wierden.

---

1) In den zin van „bij voortduring."
2) Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

Ὠρε Ρουτε [1]). Dat hij meende, ofschoon de memorie van 't hof van Rusland niets nog vermelde van de conventie, reclame &tc., en alleen een aanbod van bemiddeling, deselve nogtans consequent konde worden gehouden, gemerkt ook 't selve aenbod bij Engelandt was gedaen, en dat natuurlijk de Keiserin door die weg konde beginnen..... Dat ook meende, hoeseer de raidpensionaris sig uiterlijk weltevreden hielde, dit meerder als eene gemaakte houding als natuurlijk moeste worden opgenomen, want dat liever dese saak anders gesien souden hebben.

$\frac{2}{3}$81. Ὠρε Λαρρεη [2]). Dat de saken (sijns oordeels) wel stonden, want dat het werk van d'augmentatie thans een goede keer soude nemen en ook spoedig tot een eynde soude geraken, dan, dat het point der marine, als voor de Prins vreemt zijnde, nog wat tijdts vereyschte omme met de vlagofficieren daerover te spreken en tot consistentie te brengen. Dat de Prins hem, heer De Larrey, een seer gracieus compliment nog eergisteren hadde gemaakt, met aan hem te seggen, dat altoos wel versekert was geweest dat hij aan Sijn Hoogheydt van nut en dienst hadde willen zijn, dan, dat hij, Prins, thans moeste bekennen nimmer sooveel verpligting aen hem te hebben gehadt als nu, uit hoofden van de iterative goede raadt, die hij, heer De Larrey, gegeven hadde, bijsonder met opsigt tot de augmentatie; dat die selfs soo was, dat den hertog er niets op hadde weten te seggen..... Welke vorst thans seer benardt was, en dat die in waerheydt dagte dat men hem vergeven of massacreren wilde. Dat sig ook aan de Prins beklaagde, dat niemant der regenten naar hem omsagen, jae dat verscheyde den hoedt niet meerder voor hem afnamen..... Dan, dat de Prins er selfs op geremarqueert hadde dat, kwamen de lieden veel bij den

---

1) Ore Rouse.
2) Ore Larrey.

1781.

hertog, dan beklaagde hij sig dat naauwelijks tijdt voor sig selfs overhielde, kwamen sij niet bij hem, dan was hij t'onvreden, alsof 't uit negligentie of minagting geschiede, sulks het nimmer naa de sin van die vorst was. Dat met dat al de Prins aan den hertog geen kwaedt wilde, considererende dat de regerende hertog van Brunswijk sijn voogt was geweest over de Duitsche goederen, en desen hertog over sijn persoon alhier. Dat de Prins thans soo een vertrouwen in hem, heer De Larrey stelde, dat genoegsaem al dede wat hij aan Sijn Hoogheydt raadede. Dat den hertog, sulks wel enigsints bemerkende, daerover levendig gepiqueert was, en konde hij de heer De L(arrey) weg krijgen, soude hij daer niets omtrent versuimen; dat sedert lange dit sijn insigt was geweest, gevende aen de Prins te kennen, dat Larrey wel een eerlijk man was, dog dat niet geschikt [was] voor de post die hij beklede. Dan, dat wederom van eene andere sijde bang was dat, bijaldien er een ander inkwam, waervan minder meester konde blijven, sulks dan somtijts nog hinderlijker soude zijn voor sijn eygen invloedt.

Nopens de aengebode mediatie door Ruslandt, meende d'heer De Larrey dat sulks uit een goed en regelmatig insigt voortkwam, ook consequentelijk was gehandelt, te meer daer in de brief van onse ministers gevonden wierdt, dat de Keyserin in de grote mediatie niet komen wilde sonder de erkentenis van vrije zee en onafhankelijkheydt der Americanen &tc..... Dat men in de Republicq sig niettemin in staat moeste stellen, bijsonder ter zee.....

$\frac{2}{3}$81. Ὦρε Παλλανδ [1]). Dat de Prins hem gesegt hadde, dat de ridder Boetselaer [2]) gisterenmiddag aen de tafel van Sijn Hoogheydt soo verbasent mal hadde gekalt, dat het er over heen liep. Want dat, naast de Princes sittende, hadde gesegt, hoe een groot verlies voor Den Haeg was 't ver-

1) Ore Pallandt.
2) Het lid der Hollandsche ridderschap. Zie Reg. op dl. I i. v. Kijfhoek.

1781.

trek van de heer York, dog wel bijsonder voor sijn huys, want dat er nu s'avondts haast geen mens meer kwam, selfs niet op de gewone Woensdag. Dat sijn vrouw er soo melancholijk over was, dat sij puur mager wierde; dat selfs sijn klijne nigje Hompesch dagelijks vroeg, of Yorke niet haast eens wederom soude komen, want dat sij daer seer naar verlangde &tc. Nopens den hertog: dat het wonderlijk scheen dat, soolang de Prins minderjarig was, den hertog hadde gesorgt dat het stadhouderschap geene déboires onderging, en thans, onder de Prins sijne eyge behering, vond de Prins telkens oppositie.

Ὦρε Ρουτε εν Βραντσεν [1]). Dat men wonderlijk van d'équipage-meester May t'Amsterdam sprak, soo over sijn slofheydt in het doen werken als het wegsenden van timmerlieden, vervreemde of doen manqueren van canon &tc., sulks hij sekerlijk eene reprimande van heeren commissarissen van de werf hadde gekregen. Selfs meende men, dat hem 't arrest was aengesegt. Dat een brief van Maersseveen hadde, die thans nog ruimer wilde toetreden tot de gemodereerde augmentatie, dan, dat hem sulks af soude raden, — gelijk ik insgelijks meende dat gedaen behoorde te worden. Dat ook opgemelde heer voorstelde alsof nu, naa de aengebode mediatie door Ruslandt, minder nodig was 't contra-manifest in de waerelt te doen komen als voormaals, dan, dat hij almede dit point negatif zoude beantwoorden, om reden, dat het allernoodsakelijkst was dat hetselve hoe eerder soo beter wierde publicq gemaakt; misschien niet kwaedt, dat in de introductie van dat stuk enige reden wierde gegeven van de verwijling dier sake. Nopens d'équipage-meester May soude de admiraal Hartsink hebbe gesegt, van Amsterdam komende, niets van sijn arrest te weten.

$\frac{3}{3}$81. Dat de raidpensionaris sig openlijk in de vergadering van Hollandt onvoorsigtig uitlied met betrekking tot onse

1) Ore Rouse en Brantsen.

1781.
ministers in Ruslandt, namelijk wegens de wijnig correspondentie die sij thans in het ministerie aldaer schenen te hebben, wegens de nodelose sending van hun naa gemelde hof; item ook over de aangebode mediatie door Ruslandt, daeromtrent te kennen gevende (gelijk tegens mij ook een paer dagen geleden hadde gesegt) dat hij, raidpensionaris, in dat opsigt niet anders hadde gewagt, het lang hadde voorsien, en wijnig goedts nu meerder van die saak oordelende, ofschoon te voren altoos hadde staande gehouden, dat dat hof ons enige plegtanker was, en wij daar alles van te wagten hadden..... Sulks diergelijke taal de regenten neerslagtig maakten, en bewees, dat óf de raidpensionaris het waare politique sistema van 't hof van Rusland niet hadde nagegaen en niet kende, óf dat willens en wetens sig soo gedroeg, als onverschillig zijnde hoe de saken uitvielen.

$\frac{4}{3}$81. Ὦρε Ληνδεν υαν Ἐμμεν [1]). Dat enige tijt geleden, doe men vernam dat onse ambassadeurs te St. Petersburg het met de heer De Swart aldaer niet seer eens waeren, en men sig deswegens beklaagde alsof sulks behoorde te worden voorgekomen en, was 't doenlijk, belet, soo soude de raidpensionaris geantwoordt hebben, tot grote verwondering van den heer van Hemmen, dat sulks sooveel kwaad niet konde, sonder daerbij te seggen waerop die assertie steunde..... Dat de besending van de ambassadeurs was geschiedt, omme De Swart sijne negociatien, die vrij wel gingen, en die men wiste dat door sijn vrouw veel vermogte op de persoon van de heer van Panin, te vertragen en te dwarsbomen; dat ook daerom Brantsenburg was gevoegt bij Sterrenburg, omme die tegens elkander te doen werken, ten einde, was 't mogelijk, alles aldaer vrugteloos te doen aflopen, 'tgunt mede (buiten verwagting) niet hadde willen lukken. Dat voorts gemelde twee ambassadeurs schenen seer wijnig te sijn onderrigt van 't gene daer omging; dat hunne brieven ook seer

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

kort, en sommige onverstaenbaer waeren, jaa dat dese laatste behandeling nopens de aengebode mediatie buiten hun lieder kennisse, een seer humiliant en onaengenaem stuk voor hun moeste zijn. Jaa, hoe dat iemant als Sterrenburg, die vervolgens in Vrankrijk sogte geëmploieert te worden, sulks hier te lande komende soude weten goed te maken?

Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat steets bleef volharden met te geloven dat de saken in de Republicq beter soude gaen als men dagte, dan, dat men maer een wijnig gedult behoorde te hebben, want dat, de een of ander moetende worden geconsuleert nopens 't werk der marine, daerop antwoord moeste komen of, ingevolge van gemaakte reflexien, sommige dingen nog moesten worden verandert. Dat, met opsigt tot de marine, selfs de Prins daeromtrent soo ernstig en ijverig dagte, dat niets versuimen wilde omme die met kragt door te setten; dat Sijn Hoogheydt nog gisteren selfs aan de heer De Larrey hadde gesegt, van niet alleen te verdubbelen, maer selfs te sullen tripleren in spoed [bij] gemeldt werk,..... begrijpende seer met en beneffens d'heer De Larrey dat, naer maete men in staat van tegenweer sal wesen aan die sijde, hoe voordeliger capitulatie de Republicq sal konnen maken, en van hoeveel meerder invloed men ook daerdoor bij de hoge geallieerden sal wesen..... Dat de Prins thans veel aan hem, heer De Larrey, defererende, hij daer ook gebruik van maakte omme s'Princen ijver op te wekken en te onderhouden, want dat Sijn Hoogheydt van caracter en natuur swak en onbepaalt was, ook sijn werk niet gestadig en aanhoudent genoeg, des aangemoedigt en opgewekt moeste worden. Dat over 't militaire werk nog wel eens met den hertog spreekt, dog over de marine genoegsaem niet. Dat nopens andere gewigtige saken dikwerf nu sprak én met de raidpensionaris én met de Princes én met hem, heer De Larrey, sulks den hertog,

---

1) Ore Larrey.

1781.

ofschoon men hem geen kwaed wilde nog geheel abandonneren, wijnig of niet meer over die saken wierde geconsuleert..... Dat den hertog vast bleef denken, dat 't gemeen hem massacreren wilde, dog dat voorgaf *sijn huid* (soo men segt) *duur te sullen verkopen*, want dat om sijn *leven* niets geeft, maer om sijn *eer* wel. Dat hij, heer De Larrey, niet gelooft dat den hertog geldt soude trekken, maer wel dat, nog crediet hebbende, bij d'een en ander penningen opneemt, want dat nog veel schulden heeft, sijn spions extra wel betaalt, — dog sijn leveranciers niet, zijnde onder anderen aen sijn vleeshouwer nog wel 9 m. gulden schuldig, die hij somtijts maer met *f* 500 betaalt, schoon die 't wel nodig heeft, want de heer Yorke aan dieselve vleeshouwer mede nog 10 m. gulden schuldig was.

$\frac{5}{3}$81. Ὦρε Βρανδσεν [1]). Dat de Lt.-amiral van Wassenaer de man niet is, die wat uitvoeren kan, dat hij te oud en te swak is geworden; dat Hartsink mede niet scheen sooveel te wesen als men er van opgegeven hadde; dat die zeehelden alles moesten voorstellen en uiterlijk te kennen geven wat te willen wagen, wanneer H. H. Mogende dan aen hunne ijver de behoorlijke palen souden moeten stellen.

Ὦρε Ληνδεν, representant van Zelandt [2]). Dat men het tractaat van 1674 nimmer behouden konde; dat men dus moeste afsien van 't versenden van allerley scheepsmaterialen naer Vrankrijk in tijt van oorlog; dat men sulks aen Vrankrijk regtuit moeste declareren niet meer te konnen doen, en wilde die deswegens haere gevoeligheydt tonen, soo moeste men intusschen 20 m. man augmenteren, want met onse schepen konde wij niet protegeren &tc. En toens ik hem vroeg: of bij soo eene augmentatie Zelandt dan haere quote daerin nu soude betalen, was

---

1) Ore Brantsen.
2) Ore Lynden, representant van Zeeland.

1781.

't antwoordt: „Daer moet gij mij niet naa vragen, dat is van een anderen aert." En op 't twede point: waerom wij dan niet konden protegeren met onse schepen, ... antwoorde hij mij insgelijks met eene defaits [1]), namelijk, dat mij daer naederhant wel eens op soude voldoen, zijnde sulks te langwijlig om nu af te handelen. Op deselve wijse hadde hij, Lynden van Zelandt, sig aen Rouse geuit, nogtans al immer soo duister als aen mij, en aen wien, Rouse, het voorkwam, even als aen mij, dat al wat die provincie van Zelandt sogte was alleen sig [aan] alles te onttrekken en nergens in te betaelen, en dat Lynden in sijn gemoet beter wiste, te meer daer hij niet disapprobeerde 't geen sijn broeder thans uit Sweden schreef [3]), en wiens houding in dat opsigt alleropmerkelijkst was.

*Ωρε Ρουτε [2])

17$\frac{6}{3}$81. *Ωρε Λχρεη [4]). Dat sonder de kragtige medewerking van den Koning van Pruissen wij nimmer soo verre souden zijn gevordert bij de Keiserin van Ruslandt; dat die Koning ons daer van groot nut was geweest, dus wij reden hadden Sijn Majesteit van Pruissen te menageren, bijsonder ook in 't Ceulsche en Munstersche werk, alwaer wij waren geëchoueert, eerstelijk omdat de Koning van Pruissen te gierig was geweest van geen 200 m. rijxdaalders te hebben willen spenderen, ten tweden omdat wij bij ons ook te talmagtig waeren geweest, en dat de Prins van Oranje door sijn influentie niet hadde besorgt dat sulks terstondt was aengenomen en afgedaen, wanneer de Prins door sijn crediet het naderhant hadde moeten doen smaken en begrijpen aan de bondgenoten..... Maer dat de Prins te

---

1) Lees: défaite = uitvlucht.

2) Ore Rouse.

3) In Februari schreef de gezant Van Lynden uit Stockholm herhaaldelijk over de neutraliteits-quaestie en naar aanleiding daarvan over de toerusting der Republiek. Zie Secr. Res. S. G. dd. 6, 13, 16 Febr.

4) Ore Larrey.

1781.

swak was, en de saken in de Republicq te veel uit elkander waren gewerkt.

Dat de Koning van Pruissen niets en sag nog vreesde jegenswoordig als het Huis van Oostenrijk, en soo de Keyser van sijn kant niet dan den Koning van Pruissen; voorts dat het genoegsaem seker was dat, soo ras de Koning van Pruissen kwam te vallen, de Keyser sig terstondt soude laeten sien, en t'een of ander tegens dat rijk soude beginnen. Dat Landsbergen [1]) te Ceulen een goed mensch was, maer dat nog door geboorte, nog door bekwaemheden, nog door consideratie aldaer seer gesien konde wesen; dat hij al sijn fortuin aen Opdam [2]) door de rosette [3]) verschuldigt was. .....

$17\frac{6}{3}81.$ Ὦρε Λαρρεη [4]). Dat de Prins hem sooeven hadde gesonden een klad-concept op wat wijse de 5 à 6000 man mariniers te enregimentreren, te verdelen, en daerbij te plaatsen de luitenant-admiraels, de vice-admiraels, de schouten bij nagt en sommige der oudste capitainen. Voorts nopens de ses stuivers s'weeks augmentatie in faveur van de landtroupes [5]), hoe daeromtrent verdelingen te maken ten

---

1) Zie aant. 3 op pag. 36.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Obdam.

3) Misschien een hasardspel? Ik heb de beteekenis van het woord niet kunnen opsporen.

4) Ore Larrey.

5) Zie het besluit daaromtrent in de Ned. Jbb. 1781, pag. 651. De bedoeling was eene tijdelijke verhooging van soldij of gratificatie toe te kennen aan onderofficieren, korporaals, tamboer-majoors, trompetters enz. en aan dragonders, infanteristen, artilleristen en mineurs, zoo van de inlandsche als buitenlandsche compagnieën. In Januari was daartoe een bedrag van 12 stuivers 's weeks vastgesteld, maar in de volgende maanden deed de R. v. S. het voorstel de verhooging althans voor het loopende jaar te continueeren, waarbij er tevens op werd gewezen dat „soo ten aansien van den toeleg selfs als ten guarden van de subjecten, aan wien eenig toeleg verders soude behooren te worden gedaan, bij het vervolg was gemaakt eene merkelijke alteratie en veranderinge". Zie o. a. Ned. Jbb. 1781, pag. 733, in de missive van H. H. M. dd. 11

1781.

voordele van de luitenants te voet, de vaendrigs, de sergeanten, corporaels &tc., mitsgaders ook voor 't corps ingenieurs &tc., ... 't grootste gedeelte van die was wederom wat nieuws, des op morgen eens soude onderstaen of die saken alleen idées van de Prins selve waeren dan of die gesuppediteert waeren en door wie. Want soo het van den hertog kwam, konde het gemakkelijk een oogmerk hebben omme al wederom stremming of oponthout in de voorname saak, namelijk in de augmentatie selve, te maken, ... 'tgunt niet goed soude wesen in de jegenswoordige omstandigheden van tijden.....

Voorts liet mij gemelde heer een brief sien van Wassenaer-Sterrenburg, geschreven aen den raidpensionaris in dato 13 Februari uit St. Petersburg, en houdende omtrent hetselfde dat in de brief stondt, aen de griffier gesonden door evengemelde ministers, alleen wat korter van stijl en iets sterker sig uitende nopens de goede dispositie van 't hof van Petersburg voor de Republicq, mits men sig alhier maer evertueerde en in behoorlijke staet van defensie stelde, bijsonder door sware schepen aan te bouwen ..... Dese brief was door den raidpensionaris aan den Prins gesonden, met een eygenhandigen langen brief van den raidpensionaris tot geleyde van de hierboven genoemde missive. Eyndelijk, sprekende met hem, heer De Larrey, over 't antwoordt te geven aen de prins Gallitzin als minister van Ruslandt, op sijne presentatie tot de mediatie, was die heer het seer met mij eens, dog bijsonder drong gemelde heer aen, dat men sig in de Republicq dog maer in staat moeste stellen.....

Ὦρε φρατρισ [1]). Dat de capitain Kindsbergen, schoon

April. Over deze quaestie werd dus in Maart nog gehandeld. Het getal „ses" is waarschijnlijk bij vergissing door den schrijver genoemd: juist in denzelfden tijd werd dit bedrag als daggeld voor de gevangenen van het gestrande Engelsche schip vastgesteld. (Zie pag. 413).

Over het geheele plan van augmentatie en de houding der gewesten te dien aanzien geven de Ned. Jbb. en ook het Verv. op Wag. i. a. 1781 al wat noodig is.

1) Ore fratris.

1781.

van de laatste gekomen in de audientie-kamer van de Prins, nogtans een van de eerste en de langste audientien hadde gehadt van alle de vlag-officiers, en dat hij van eene der edellieden van de Prins een wenk hadde gekregen omme maer in de eerste antichambre te komen, ten einde sooveel te spoediger de Prins konde spreken. NB. Dat gemelde Kindsbergen én door de Prins wordt geconsuleert én door de stad Amsterdam thans werd geraadpleegt.

Dat men ook voorgaf dat hij, capitein Kindsbergen, een acte van schout-bij-nagt soude krijgen, ofschoon hij geensints van de oudste capitains was, dog dat men er bij seyde, dat het maer wesen soude geduurende of uit hoofden van de jegenswoordige trouble tijden. Naderhant weet men dat verscheyde capitains hunne dimissie souden hebben versogt soo sulks gebeurde, des het geen plaats heeft gehadt [1]).

$17\frac{7}{3}81.$ Ὥρε Ρουσε [2]). Dat een brief van Maersseveen hadde gekregen, die hem schreef, dat men in Amsterdam dese week waerschijnelijk nog geen antwoordt soude krijgen op 't werk van d'augmentatie, om reden dat Kindsbergen nopens het point van de marine wierd geconsulteert, waerover men in Amsterdam juist ook met hem, Kindsbergen, hadde gesproken, die het juist in alles met de Prins daeromtrent niet eens was, bij voorbeelt: Kindsbergen wilde liever een apart corps artilleristen ter zee hebben als deselve in de regimenten in te smelten. Dog meende hij evenswel, dat men om sodanig verschil de saak als saak niet moeste tegengaen. Middelerwijle naa Den Haeg gaende, soude hij de Prins daerover onderhouden en sien of er nog verandering in te brengen was.

---

1) De laatste volzin is, zooals trouwens de inhoud terstond doet zien, later bijgeschreven, maar niet veel, want Kinsbergen werd nog in 1781 schout-bij-nacht.

2) Ore Rouse.

1781.

Nopens de landtroupes was men in Amsterdam onderrigt, dat de Prins wel soude insteren omme nog enige compagnien cavallerye en ook om 't 3e of 4e regiment Waelen, dan het soude maer bij insteren blijven. In Vrieslandt wist men, dat sij persisteerde bij hun negative betrekkelijk de augmentatie, en hoe meerder sij verwittigt wierde nopens de vreedsame gevoelens van den Keyser, hoe minder sij dagten dat het nodig waere tot die extraordinaris kosten over te gaen. 'Tgunt sig ook al vrij wel liet horen.

Hij, Maersseveen, wenschte nog dat Graaflandt, die alhier in s'Hage was, somtijts met hem, Rouse, of met Lynden van Hemmen konde spreken, omme de saken wat te overleggen of sig onderling daeromtrent ligt te konnen geven, dog op welk subject Rouse dagte te antwoorden, dat sulks niet wel wesen konde, vermits men dan terstondt soude worden voor verdagt gehouden, alsof men cabales formeerde &tc..... Dat ook Graefland niet personeel genoeg gekent was van niemand onser, dus liefst hadde dat sulks niet geschiede, maer wel met hem, Maersseveen, te willen spreken soo dikwerf die in s'Hage kwam ..... Alle dese bekommeringen en verdere bewegingen in Amsterdam gaven te kennen, dat sij daer vrij swak over 't werk dagten, en dat sij waerschijnelijk de eerste sullen sijn omme toe te geven, waertoe het gesegde van Lynden den representant mede aanleiding van geloof gaf, want die souteneerde, dat men aldaer (Amsterdam) in de uiterste vrese was voor het retour van de West-Indische vloot onder convooy van capitain Krul, die men voorsag dat soude konnen worden opgebragt, en waerdoor 25 millioenen konde worden verloren. Dese Lynden erkende aen mij, dat de saken niet gingen soo als sij behoorden, dan, dat de matadors (de Prins, raidpensionaris, griffier &tc.) daervoor moesten sorgen; dat die het werk behandelden, dus een derde

Ληνδεν, representant [1]).

1) Lynden, representant.

1781.
daervoor gene verantwoording hadde, en wanneer die sijne pligt gekweten hadde, dan moeste die gerust wesen en laeten de saken gaen sooals sij konden.....

$17\frac{7}{3}81.$ Ὥρε Παλλανδ [1]). Dat den hertog een dag twee à drie geleden op de parade een officier hadde aengesproken en met veel ijver en hevigheydt sig hadde geuit, seggende: „Je sçai que tout le monde se déchaine contre moy, que tous les politiques me fuient et me tournent le dos, plusieurs mêmes à qui j'ay rendu de grands services, ... qu'on prétend que je suis la cause de tous les malheurs qui arrivent à ce païs, et qu'on s'en veuille venger contre moy &tc., ... mais je saurai me défendre contre tout attentat &tc.", en willende slaan op sijn degen, omme te bewijsen hoe sig wilde vengéren, bevondt hij, hertog, dat hij sijn degen vergeten hadde aen te doen, sulks terstont naer huys gaande en aldaer komende hadde hij geweldig tegens sijn knegts, lopers &tc. afgegaen, omdat sij hem sijn degen niet hadde gegeven voordat uitgegaen was. Vervolgens met gemelde degen op sijde hebbende was hij, hertog, wederom op de parade gekomen, en sig andermaal vervoegt bij gemelde persoon of officier en gesegt: „Il n'en faut rien dire de ce que j'avois oublié mon épée..... &tc."..... en toens wederom voortgegaen met te spreken op deselve bovenstaende toon.

Ὥρε Ρουσε [2]). Dat den advocaet Boers en de heer bewindhebber Van der Perre [3]), sedert een dag of ses stil naer Parijs waeren gereyst, ten einde uit s'compagnies naem bij Vrankrijk te negociéren en te overleggen op wat wijse best protectie voor d'Oost-Indische retourvloot te obtineren, selfs, onder dat middel, teffens voor andere

---

1) Ore Pallandt.
2) Ore Rouse.
3) Palus Edwaldus van de Perre, bewindhebber der O. I. C. te Middelburg. Zie Naamreg. Over de zaak: zie Verv. op Wag. i. a. p. 27.

1781.

terugkomende coopvaerdye-schepen, dan, dat dese omstandigheydt, als noodsakelijk, seer geheym wierde gehouden.

Dat de raidpensionaris hadde gesegt, dat met het contramanifest nu in Hollandt wel gereet was, dan, dat verlegen was hoe het voor te brengen, want uit de vergadering van Hollandt konde het niet komen, des moest het eerst voorkomen uit het secreet generaliteits-besogne en daer was Lynden aen 't hoofdt [1]), die selfs een concept hadde geformeert, des soude hij, raidpensionaris, alvorens daer nog over met gemelde Lynden spreken.

"Ωρε υκν δερ Γοεσ, die het van Γιλλεσ hadde [2]). Dat het wonderbaer was, dat men geen een klijn scheepje of fregat wilde uitsenden of laten kruissen op of langs de Hollandsche kuste, ten einde die klijne capers en cutters te beletten de kusten te infesteren en de uitlopende pinken te jagen of weg te nemen. Dat de admirael Hartsink disperaet meende te worden deswegens; dat hij de Prins hadde gevraegt omme daeromtrent ordre te mogen stellen; die daerin toegestemt hebbende, hadde hij, Hartsink, sommige capitains, te Hellevoet en elders leggende, dien conform last gegeven, dog die hadden verwijgert daeraen te voldoen soolang sij geene directe ordre van de Prins en van d'admiraliteit van hun ressort hadden bekomen, welke admiraliteit sig almede deswegens excuseerde, omdat er aan die schepen dan nog 't eene of andere bagatel manqueerde, sulks die contenance alwederom seer bedenkelijk voorkwam, gelijk die van de raidpensionaris mede somtijts. 't Was dan, alsof men het soo wilde, en dat men het met Engeland (onder handt) eens was. Dat er selfs 8 Engelsche gevange matrosen van 't schip van capitein De Bruin met de sloep waren weggegaen, sonder dat men er moeiten toe hadde gedaen om se weer te

1) De heer Van Lynden van Hemmen was als gedeputeerde van Gelderland, „hoofd" van het besogne voor de buitenlandsche zaken. Zie daarover: Van Riemsdijk, De Griffie van H. H. M., pag. 26—27.

2) Ore Van der Goes, die het van Gilles hadde.

1781.

krijgen ..... Met de thesaurier Gilles over dese omstandigheden sprekende, hadde die gesegt, dat het wel gedagt hadde dat het soo gaan soude, en dat er niets gedaen soude worden tegens Engeland en met opsigt tot de zee.

$\frac{7}{3}$81. Ὥρε Βραντσεν [1]). Dat de Prins, gesien hebbende het project-antwoordt op de memorie van de Russische minister betrekkelijk de aengebode mediatie, alles goed hadde gevonden, uitgesondert H. H. Mogende resolutie of duidelijke verklaring van het aankleven aen 't tractaet van 1674, 't gunt de Prins liever sag dat wat verandert of versagt wierde, namelijk met te seggen: 't verlangen dat men hadde 't selve tractaet te blijven adhereren etc. NB. s'anderdaegs heeft de Prins geapprobeert de verandering in dese bewoording: *H. H. Mogende welmenent verlangen*, in plaatse van *H. H. Mogende resolutie*, ... waerop Brantsen sijne redenen daertegens hebbende ingebragt, was 't slot, dat men er met de raidpensionaris nog eens over soude spreken, alvorens het gecommuniceert soude worden in het besogne. Dog hij, Brantsen, begreep wel, dat men niet veel sin hadde dat tractaet soo sterk te defenderen, en dat men daer soo langsamerhandt sagjes (ter contemplatie van Engelandt) sogte van af te gaen, en er selfs op wagen al wat ons van Vrankrijks sijde deswegens konde overkomen, sullende dat veel liever sien gebeuren als sig met Engeland langer te brouilleren ..... Nog dagte de Prins, dat het wel goed was sig die aengebode mediatie te laten welgevallen, dog dat het ook teffens noodsakelijk was door de Russische minister te weten of Engelandt die insgelijks hadde aengenomen of niet ..... S'avonts de raidpensionaris over het bovenste hebbende gesproken, soo antwoorde die, dat hij liever hadde dat het bleef soo als het geëxtendeert was, ... dog Brantsen daeromtrent reflecterende, dat het in den samenhang sterk genoeg

1) Ore Brantsen.

1781.

scheen omme dese versagting te konnen admitteren &tc., soo repliceerde de raidpensionaris: „Welnu, laat het dan morgen ogtent sonder faut sien aen de Prins, dog segt nogtans aen Sijn Hoogheydt, dat ik het liever hadde gehouden soo als het was" ..... Sulks dese gehele conversatie mij voorkwam meerder eene uiterlijke houding van de raidpensionaris te sijn geweest dan in effecte sijne waere opinie, te meer als men terug gaat en herdenkt het gesegde van dien heer dat, soo lang dat tractaet soo bleef of subsisteerde, *geen raidpensionaris raidpensionaris konde blijven.*

Rouse dagte, soo er absolutelijk verandering in dat tractaet mogte komen, of dat men er van afging, dat, in soo een cas, men van Engeland teffens moeste afvergen d'intrekking van d'acte van navigatie van Cromwel. Voorts verhaalde mij Brantsen, dat de raidpensionaris hem naderhant vroeg: „Maer wat dunkt uw van die voorslag van de Prins tot versagting"? (als boven)..... willende seggen, dat sulks gene sterke aankleving aen gemelde tractaet bewees. 'Tgunt Brantsen ook wel begrepen hadde, en 't geen de raidpensionaris sekerlijk van lange herwaerdts mede al wel voorsien en misschien op gewerkt hadde, hoeseer sig daer uiterlijk tegens gedroeg.

Brantsen meende Vrijdag den 9e 't antwoordt op het manifest van Engelandt stonde voorgebragt te worden in 't secreet besogne, 'tgunt ook geschied is, dog waeromtrent de representant van Zeland nog al verscheide reflexien maakte, bijsonder rakende de *casus foederis.*

Brantsen verhaalde mij ook, dat de Prins dese morgen gantsch in geen goed humeur scheen; dat gesegt hadde dat men hem, Prins, ook al beschuldigde en begon te suspecteren, jaa dat hij, Brantsen, liever niet al seggen wilde wat hem die ogtent van s'Princen wegen was voorgekomen [1]).

---

1) De beide laatste volzinnen, van de woorden „'tgunt ook geschied is" af, zijn later bijgeschreven.

1781.

$\frac{8}{3}$81. ″Ωρε Βρανδσεν [1]). Dat Charles Bigot hem gesegt hadde, hoe hij gisteren, op de parade komende en daer vele princen en andere generaels vindende, sig een wijnig terugge hadde gehouden, dog dat den hertog, hem siende, hem gewenkt hadde, en wanneer hij, Bigot, bij den hertog kwam, begon die vorst met een hevigheydt tegens hem uit te vaeren, die ongemeen was, seggende onder andere: „Vous me fuies donc aussi, vous ne voules plus de moy, je sçay qu'on veut ma mort, qu'on prétend que je suis la cause de tous les malheurs qui arrivent, que je trahis le pais,.... mais je mangerai mon pain jusqu'au dernier jour de ma vie &tc.",.... waerop Bigot ontstelt alleen antwoordede dat hij uit discretie, soovele Princen siende, sig wat terugge hadde gehouden. Dan, den hertog voer voort met sig allersterkst te uiten, sulks Bigot de partij nam sig te retireren sonder een woordt meerder te spreken..... Bigot hadde het ongetwijffelt aen de Prins verhaalt, want die hadde sig geuit, dat den hertog in een miserabil humeur was, sulks men nog wel voor eene scène op dese middag, dat er een groot diner bij den hertog was, vreesde.....

Pallandt NB. heeft mij naderhant dieselve historie genoegsaem eensluidende verhaalt [2]).

″Ωρε Ρουσε [3]). Dat hij de griffier gevraegt hebbende wat hij dagte van de aengebode mediatie en van de dispositie van Engelandt op dat subject, soo hadde die in 't eerste gesegt hij wiste het niet, dog nae een ogenblik bedenkens, soo antwoorde hij: „Ik denke dat Engelandt steets gereet is en blijft omme vrede te hebben op de voet van 't slot van desselfs manifest, dat is te seggen, als men satisfactie nopens het Amsterdamsche werk geeft,

---

1) Ore Brantsen.

2) De laatste volzin is, zooals ook uit den inhoud blijkt, later bijgeschreven.

3) Ore Rouse.

1781.

vermits daerdoor dan enigermate bevestigt soude worden, dat Engelandt niet d'oorlog hadde verklaert uit hoofden der accessie, maer om d'aengehaelde redenen in gemelde manifest.

$\frac{9}{3}$81. Was de jood Boas bij de griffier in sijn cabinetje aan 't hof, wanneer gelast hadde niemant in te laeten, sulks men naderhant ontwaer wierde, dat gemelde jood brieven uit Engelandt hadde ontfangen, die hij geheymelijk aan de griffier wilde communiceren; men meende selfs, dat die brieven in 't Hebreeuws waren geschreven, omme des te minder te konnen worden ontdekt. Ook heeft de griffier daernaa nietwes doen blijken of, en wat, door Boas hadde vernomen.

$\frac{10}{3}$81. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat het hem spijten soude indien de raidpensionaris knorrig was geweest, want dat daeruit soude moeten opgemaakt, dat de saken nopens de augmentatie, en bijsonder over 't corps voor de marine, niet wel gong, waeromtrent mij ook punctueel af vroeg, of gemelde raidpensionaris daeromtrent nietwes aan mij hadde gesegt, in hoeverre hij daerover met de Amsterdamsche heren hadde gesproken &tc., 't gunt gemelde heer De Larrey merkelijk scheen te interresseren. NB. Dat de Prins de heer Kindsbergen over 't werk der marine consulteert, en dat de Amsterdamsche gecommitteerden even deselve man ook gebruiken omme over die saak te raadplegen. Nopens de idee van Lynden van Blitterswijk, representant van Zelandt, omme het geproduceerde antwoordt op 't manifest van Engelandt nog naa Zelandt te willen senden, vond den heer De Larrey dat seer mal en ongerijmpt, en dagte met mij, dat dit humeur van dien heer konde voortkomen uit hoofde dat de raidpensionaris hem de minute van dat stuk niet alvorens hadde gecommuniceert, dog

1) Ore Larrey.

1781.

meende als hij, representant, de Prins hadde gesproken, 't dan misschien wel gaen soude, want dagte ook dat er spoed mede behoorde te worden gemaakt, gelijk teffens met het antwoordt op de geoffreerde mediatie. Dog het meeste dat de heer De Larrey interresseerde was te weten, hoeverre de raidpensionaris met de Amsterdamsche heren was gevordert nopens de augmentatie der marine..... Voorts sprak mij gemelde heer over Renesse [1]), die thans sogte in ons corps te komen, waerop alles seyde wat mij nopens die saak en sollicitatie bekent was, ook wat daeromtrent de Prins hadde voorgehouden en geantwoordt op de gedane vragen, door Sijn Hoogheydt aen mij op voorsegd subject [gedaan]. .... Waernaa gemelde heer seyde verheugt te sijn mij daerover te hebben onderhouden en mijne gedagten te weten, ofschoon mij eene enkelde maal tegensprak in de swarigheydt, die ik ook maakte nopens sijne *non-qualificatie* [2]), selfs met opsigt tot het gebrek van *tijt der inwoning* t'onsent, dog 't selve nader ontvouwende met te seggen: soolang men elders in eedt was, woonde en selfs ampten beklede, men dan niet konde gecenseert worden te sijn gedomicilieert in die provincie alwaer men in prejudicie van andere sig tragtede te vestigen.

Aan gemelde heer De Larrey verhalende, hoe den hertog, op sijn diner van eergisteren, bij affectatie den raidpensionaris hadde aengesproken en steets vriendelijk

---

1) Uit de resolutiën van de Utrechtsche ridderschap blijkt van deze sollicitatie niets, maar de correspondentie van de heeren Van Hardenbroek en Van Lunenburg bevat er veel over. Na den dood van den heer Van Beverweerd beproefde de heer Van Utenhove in de ridderschap te komen, maar de Prins had reeds zijn woord gegeven aan Johan Peter Coenraad van Renesse, burgemeester van Wageningen en sinds 1780 gecommitteerd ter generaliteits-vergadering: zie Res. S. G. 7 Juni 1780. Hij beriep zich op zijne afstamming van het geslacht Renesse van der Aa in de 16e eeuw, maar voldeed in geen geval aan de overige eischen, voor de leden der ridderschap gesteld. Het college deed ondershands wat het kon om de krenkende benoeming te voorkomen, en blijkbaar met goed gevolg: de ridderschap is niet met een nieuw lid vermeerderd. Ook de heer Van Utenhove werd dus niet benoemd.

2) Zie daarover de Inleiding op dl. I.

1781.

bejegent, soo antwoorde mij gemelde heer: „Tout cela n'est que fausseté". .....

Ὧρε Νατεωισ [1]). Dat de Prins hem lang en breet hadde onderhouden over de augmentatie en over 't corps mariniers; dat er selfs bij gevoegt hadde, hoe Sijn Hoogheydt dagte dese somer een korte wijle op Soestdijk te komen, want dat dog eens naer Amsterdam soude moeten gaen, waerop den heer Van Natewis vragende: apparent om eens te sien wat er bij de admiraliteit omgaet? .... was 't antwoordt: „Jae, uit hoofden dat het werk der marine daer soo traaglijk voortgaet, en waeromtrent meerder spoed behoorde te worden gemaakt", en dat hij, Prins, „vervolgens dan naa bij onse provintie was" &tc..... welk propoost hem, heer Van Natewisch ontsettede, als vresende, dat die apparitie in Amsterdam andere gevolgen konde hebben, en 'tgunt al nog uit vele omstandigheden niet ongegront scheen, want de Prins nog gesegt hadde, dat er wederom een regiment Switsers in Hollandt kwam, waerover Natewisch mede seer verwondert was. Dat ook Straalman [2]), die in de antichambre was, aen hem, heer Van Natewis, klagenderwijse hadde te kennen gegeven, dat de gantsche commercie in Amsterdam ras gedaen soude wesen &tc.

$17\frac{10}{3}81$. Overgesonden plan van Sijn Hoogheydt nopens d'augmentatie naeder nog gereduceert.

	Hoofden
Cavallerie en dragonders	926
Hollandsche guardes te augmenteren . .	110

1) Ore Natewis(ch). In welke qualiteit deze heer met Z. H. het bedoelde onderhoud had wordt niet gezegd; hij had te dezer tijde geene andere commissie dan die in de Gedeputeerde Staten, dus eene zg. binnen-commissie.

2) Mr. Matthijs Straalman, heer van Duyst, de Haar en Zevenhuizen, raad en oud-schepen van Amsterdam en bewindhebber der O. I. C. Zie Naamreg.

1781.

De 69 grenadiers-compagnien, Nationale en Schotten met 11 man	759
De 414 ordinaris-compagnien met 10 man	4140
De 3 nieuwe battallons te samen	1386
De Zwitsers	3000
De 15 compagnien artillerie met 33 man .	495
De 5 nieuwe compagnien artillerie . . .	790
De mineurs	88
In 't geheel . . .	11704 koppen[1])

buiten de mariniers, waervan het plan nog niet gesien was. De kosten van het bovenstaende souden belopen op een grote 16 ton, dus rijkelijk een ton minder als het Amsterdamsche plan selve, dog door 't plan van Amsterdam soude men omtrent 1500 effective manschappen meerder hebben, 't gunt waerschijnelijk nuttiger soude sijn voor de armée als die vermeerdering van cavallerie.

$17\frac{20}{3}81.$ Is dit bovenstaende wederom verandert, zijnde de agt nieuwe compagnien cavallerie er af gebleven, dog daer[voor] in plaets enige manschappen meerder in elke compagnie cavallerie en dragonders, sulks het gehele montant tesamen sal blijven 11600 man.

$\frac{11}{3}81.$ Ὥρε Φρατρισ [2]). Dat gisteren bij den hertog spijsende, afscheydt nemende en sig in hoogstdesselfs gunst bevelende bij gelegentheydt van d'eene of andere saak het militaire betreffende, ten einde niet geheel buiten activiteyt te geraken,..... soo antwoordede gemelde vorst vriendelijk, met te seggen dat, soo er iets gedaen moeste worden, men hem sekerlijk soude emploieren &tc..... Dan, voegde gemelde prins daerbij: „Les choses vont terriblement mal,

1) Lees 11694. Het oorspronkelijke plan van augmentatie der land- en zeemacht vindt men in de Ned. Jbb. 1781 pag. 413 vlgg. en 778 vlgg.
2) Ore fratris.

1781.

on ne sçait ce qu'on veut ni ce qu'on ne veut pas, c'est une charrue mal attellée, voilà qu'on prendra à présent trois vaisseaux de guerre pour servir d'escorte ou de convoy, jugés des idées &tc." .....

"Ωρε Ρουσε [1]). Dat Vrijdag laastleden in de comedie een passage was geweest, waerinne een trait te passe kwam opsigtelijk d'Engelsche, vrij analogue aan haere wijse van handelen in 't algemeen, sonder nogtans seer offensant te wesen, en waerover het parterre applaudisseerde. Dog seker officier sig bevonden hebbende onder diegene, die in 't parterre hadde geapplaudisseert, soo soude den hertog gemelde officier door een ander officier daerover hebben doen aenspreken en te kennen geven, dat gemelde daadt ongeschikt, jaa onvoorsigtig was, en dat hij daermede gantsch zijn hof niet soude maken, vermits de Prins aen het hoofdt van d'Engelsche partij was. Waerop die twede officier sijne grote verwondering en bevreemding hadde te kennen gegeven, daar bijvoegende, dat hij het laatste gesegde ommogelijk begrijpen konde, te weten namelijk dat de Prins sig soude bevinden aan 't hoofdt van een partij, wiens koning ons den oorlog hadde aengedaen, of voor een volk soude wesen, waermede wij in oorlog waren.

D'heer Rouse was ook bij Lynden van Hemmen geweest, omme die te spreken over 't werk der augmentatie, waeromtrent Lynden insgelijks dagte dat het best waere, dat de geproponeerde meerdere cavallerie en artillerie er af bleef, gelijk ook 't gevoelen van Amsterdam was, mits dat die artillerie niet betrekkelijk de zeedienst was. Sulks hij, Rouse, deswegens en in dier voegen nog dese avondt aan Maersseveen, die hem daerover geschreven hadde, soude antwoorden. Ook was Lynden 't eens dat men met menagement behoorde te spreken met andere Amsterdamsche heren, bijvoorbeelt met Graaflandt (dog dese Graafland hadde hem van selfs al aengesproken), omme geen stof tot verdenking te geven, die soo ligt opgevat

1) Ore Rouse.

1781.

word, bijsonder door den hertog, die al in den jare 1763 aan de Prins geinculqueert heeft, dat alle lieden der Republicq, die de Prins sien of ontmoeten soude, bedriegers waeren, oversulks geen mensch als hem, hertog, alleen geloof moeste geven. Dat de raidpensionaris twee plans van de Prins nopens d'augmentatie in handen hadde, een A, een B, volgens welk twede men geene intentie hadde te blijven staan op de bovenstaende cavallerie..... Dog Maersseveen hadde nog niet gesien 't veranderde plan nopens 't corps voor de marine. Over de raidpensionaris sprekende, dat die aan Lynden van Zeland wel eerst eens hadde mogen laten sien 't project-antwoordt op 't manifest, soo reflecteerde hij, Rouse, dat veelal de bekwame of verstandige lieden versuimde in klijnigheden te treden, die nogtans onder de menschen noodsakelijk waren, en die de grootste saken òf somtijts deden reusseren òf omgekeert echoueren. Gemelde heer Van Maersseveen verwonderde sig ook over 't nog meerdere ontbieden van troupes in Hollandt, alsse 't regiment Switzers van Esscher, dat uit Namen naa Noord-Holland ging.

$\frac{11}{3}$81. ῾Ωρε ῾Αηλνα [1]). Hem vragende hoe het er thans in Vrieslandt stonde met opsigt tot de augmentatie, was 't antwoordt: „Al 't selfde als tevoren, daer kan ook nu gene verandering in komen, soo lang er geen ander plan is". Vrage: „Maer als dan nu eens ander plan voor den dag komt, wat dan"? Antwoordt: „Dan hebbe ik er nog al opinie van, dog het sal er op aankomen of men het wel aanvat, en of men versekering sal willen of konnen geven dat men de *florénen* [2]) en *reële* lasten niet sal verhogen of verswaren, want sonder dat sullen sij er niet toe komen. Waer dat sij aan die gedagten van verswaring komen weet ik niet, ik ten minsten (ging Aylva voort) hebbe

---

1) Ore Aylva: de Friesche gedeputeerde ter generaliteits-vergadering. Zie Aant. I op pag. 70.

2) De grondbelasting volgens het florenenstelsel, naar florenen of goudguldens berekend.

1781.

die niet gegeven. Dog in allen gevallen is dit seker, dat wij in Vrieslandt ses ton nodig hebben, en dat wij er omtrent $2^1/_2$ jaarlijks op sijn best overhouden, sulks wij er $3^1/_2$ ten minsten te kort komen, geswegen dat die $2^1/_2$ overschot somtijts rijkelijk benodigt is, wanneer er t'een of ander provinciael ongeval gebeurt, bijvoorbeelt door storm, swaere schadens aan dijken, paalwerk &tc. Maar men wil dat niet geloven, en men denkt maar dat het kwaadwilligheydt is, sulks het seer nodig was dat men alvorens ter deeg naeging, waer men in 't financiele toe in staat was of niet..... De generaliteyt soude dus voor ons moeten negocieren, of wij krijgen het niet".

Ὦρε Νατεωισχ [1]). Den heer Van Natewisch gisteren met de Prins sprekende over Frieslandt, soo toonde Sijn Hoogheydt seer moeielijk te wesen dat die provincie sig tegens de augmentatie soo versettede; bijsonder hadde Sijn Hoogheydt seer tegens de persoon van Swartsenburg uitgevaeren, vragende nogtans aen hem, here Van Natewisch, of hij niet aan Swartzenburg was geparenteert, en die neen seggende, soo repliceerde de Prins: „Wel, de generaal Van Hardenbroek is immers aan hem vermaagschapt en gij aen die laatste"? „Dat is waer", was 't antwoordt, „dog de generael Van Hardenbroek sijn vrouw, een gravinne van Aumale zijnde, is de suster van Swartsenburgh zijn vrouw, en ik ben van grootmoeders sijde geparenteert aan de generael Van Hardenbroek". „Dat is waer" sey de Prins, „ik hebbe dit geconfundeert, de naem van uw vrouw is d'Averhoult, en die van de generael Van Hardenbroek is d'Aumale, dus beyde Franssche namen" ....

Ook seyde de heer Van Natewis, dat er onder de jonge lieden, officiers als andere, een praatje ging, alsof de Prins naa meerder magt stonde, en dat sulks wel het einde der saken konde worden.

---

1) Ore Natewis(ch).

1781.

"Ωρε δ'Αυερσουλτ [1]). Dat in de gala-comedie van Vrijdag laastleden, wanneer gerepresenteert wierde ....., er een passage in voorkwam, daer 't vaers van was: *L'amitié d'un Anglois fut toujours incertaine*, waerop 't parterre sterk applaudisseerde, selfs enige minuten aan elkander, vermits het geklap met de handen het gantsche parterre rond ging, sommige sig omkerende en siende naar de loge van 't hof, alwaer de Prins en Princes saten. Dog 'tgunt soo euvel is opgenomen, dat Rede den adjudant, apparent commissie daertoe hebbende gekregen, enige officiers van de Hollandsche gardes daerover heeft aangesproken, onder anderen en wel in 't bijsonder sekere Valkenaer, die hij deswegens vrij sterk heeft onderhouden, seggende onder andere, dat buiten eene onbeleeftheydt het teffens eene onvoorsigtigheydt [was], aengesien de Engelsche door haer magt ons merkelijk veel kwaad konden doen. Waerop Valkenaer antwoordede, dat overmagt alles konde uitvoeren, dan, dat man voor man sij niet meerder waren dan andere. Vervolgens sey Reden, dat hij hem als vriend nu aansprak, dan, dat hij hem als sijn superieur sterker taal soude konnen voeren, waerop de andere repliceerde, dat hij doen konde wat goed vondt, maer dat hem seggen moeste dat, kwam 't nogmaal soo te pas, hij andermaal en telkens soude applaudisseren, — wanneer Rede te kennen gaf, dat hij het dan om andere redenen hadde moeten laten, en weten, dat de Prins aan 't hoofd van d'Engelsche partij was. Waerop weder antwoordede dat, was sulks soo, dan hadde hij en andere des te beter gedaen, om te tonen hoe kwalijk het was sig te verklaren voor een partij ener natie, die ons den oorlog aandeedt, en, was de Prins neutrael, gelijk hij geloofde, dan konde die altoos niet gestoort zijn over een applaudissement van dien aert. Dog naderhant heeft Reden gesouteneert, dat hij alleen maer gesegt hadde: „Gij weet dat het publicq wil, dat de Prins aan 't hoofdt van die partij is", schoon twee officiers gehoort hadden dat hij 't gesegt heeft sooals hiervoren.

---

1) Ore D'Averoult.

1781.

$\frac{11}{3}$81. Ὥρε δ'Αυεροῦλτ [1]). Dat bijaldien Valkenaer, die een goede jongen was, en op wien men gevallen was omdat hij juist van de eerste extractie niet is, sig nogtans in allen opsigten tegens Rede seer wel hadde gedefendeert, in sooverre selfs, dat verscheyde officiers van sijn compagnons, die met en beneffens hem hadde geapplaudisseert, geresolveert waeren, in cas hij in de provoost wierde geset, sij alle souden opkomen en seggen hoe sij, mede geapplaudisseert hebbende, dus desgelijks die straffe moesten ondergaen. Dan, in 't selve stuk, te weten de tragedie van ....., kwam een passage, die seer sterk soude sijn geweest, bijaldien het parterre toens hadde geapplaudisseert, te weten, daer gesegt wordt hoe die *maire du palais* sodanig den vorst regeerde, dat die genoegsaem niets te seggen hadde, ja en als een kindt geconsidereert wierde, welke passage wel geremarqueert was, dog uit discretie hadde niemant enig blijk daervan gegeven. Enfin, laastlede jaer was 't hun verboden niet te mogen *siffleren*, nu wederom niet te *applaudisseren*, sulks sij daer in 't vervolg als automates soude moeten paroisseren .....

Dat men den adjudant Rede considereerde als een dangereus mens, die dan sus dan soo sprak, in en uit, ten einde een ander te verstrikken. Dat hij ook gebruikt wierde om d'een en ander uit te horen. Dat hij nog een pensioen trok van de Prins ter waerde van de tusschen de 25 hondert en 3 m. gl., uit hoofden dat hij Heiltje van de Park [2]) hadde getrouwt. Dat sijn broeder Athlone mede somtijts seer onvoorsigtig was, want dat die, laastmaal bij mevrouw Bentink sijnde, hadde gesegt, dat hij wenschte dat de Engelsche nog meerder avantages op ons behaalde, ten einde ons beter te leren &tc.

---

1) Ore D'Averoult.

2) De kolonel A. W. van Reede (zie Reg. op dl. I i. v. Athlone) was gehuwd geweest met Heilwich Adriana Amarintha van Lynden van de Park; zij was reeds in 1773 overleden.

1781.

$\frac{12}{3}$81. ᾽Ωρε Λαρρεη [1]). Dat met mij van gedagten was dat hoe eerder soo beter het manifest nu nae Ruslandt moeste gesonden worden [2]). Maer dat hem, heer De Larrey, niet aanstonde de laatste ontfange missive van de ambassadeurs uit Ruslandt, waerbij men verstont al het toegegevene door Engelandt aen Ruslandt, soo nopens haer vaert, commercie, als restitutie der genomene schepen, schadeloosstelling en selfs de renunciatie aan de regtsoeffening deswegens in Engelandt, want soo dat somtijts Rusland dede veranderen, soo waeren wij de dupe van de historie ..... 'Tgunt toestemmende antwoorde ik, dat opgemeld gedrag van Engeland evidentelijk bewees dat haer enige doelwit ten desen was, om de Republicq te mishandelen, jae, was 't mogelijk te ruineren, al soude sij alles ten dien kosten aan andere moeten sacrifieren..... Waerop gerepliceert wierde: „Dat is soo, omdat sij al even soo geacharneert sijn tegens ons, als sommige onder ons tegens haer". Waerop wederom reflecteerde, of door sodanige eene ongehoorde behandeling niet alle, die tot hiertoe nog neutraal waren geweest, de partij van hunne antagonisten soude moeten verkiesen, de scheuring, onenigheydt en onderlinge verwijderingen nog meer en meer moeten doen toenemen, en het getal hunner vijanden sodanig vermeerderen, dat die de overhandt in de Republicq soude konnen verkrijgen, en soo niet, of dat de Republicq nog meerder schaede en schande moeste ondergaen, of dan niet somtijts sodanige revolutien alhier te wagten waeren, die niet dan dodelijk konde zijn voor alle, die enig interest in ons namen of behoorde te nemen. ..... Waerin men toestemde, seggende dat men alsdan sekerlijk nog meerder onenigheydt en confusie voorsag en vreesde. Ook sprak men niet tegen, wanneer ik seyde, dat sulks alles merendeels uit onsen eygen boesem voortkwam.

---

1) Ore Larrey.

2) Het contra-manifest werd nog denzelfden dag, den 12en Maart, uitgevaardigd. Men vindt het in het Verv. op Wagenaar i.a. pag. 167 vlgg.

1781.

$17\frac{12}{3}81.$ Ὥρε πρινσιπιο [1]). Dat Sijn Hoogheydt neffens mij dagte, dat het manifest hoe eerder soo beter behoorde ter conclusie te worden gebragt, dat even daeromme ook aen den president van H. H. Mogende hadde gesegt gene swarigheydt te behoeven te maken omme die conclusie te formeren, vermits Sijn Hoogheydt dagte dit nu een saak van ordre was, als gene vrede of oorlog, of belastingen directelijk concernerende. Dat het nu maer op Vrieslandt soude aenkomen, vermits die op de assertie van Zelandt laastlede Vrijdag het stuk hadden weggesonden, en daer niet voor Donderdag antwoordt op konde hebben &tc.... Waeromtrent ik observeerde, dat misschien Vrieslandt op welbehagen van sijne principalen de conclusie soude konnen helpen formeren of wel de conclusie aensien. 'Tgunt de Prins mede soo vondt, voegende daer bij, dat Lynden van Zelandt het waerschijnelijk uit een pique hadde gedaen, omdat hij 't stuk niet tevooren hadde gesien, want dat de voorgegeve reden, van 't eerst te moeten versenden naa sijn provincie, gelijk hij met het vorige plan hadde gedaen, een frivool pretext was, aengesien hij dat toens overbodig hadde gedaen, naadat hij reets geautoriseert was in pleno omme daertoe te concurreren, sonder voorafgegane communicatie nog ietwes..... Dat bijaldien soortgelijke saeken telkens naa de provincien moesten worden gesonden en aldaer door de leden of steden moesten rouleren, dat er dan nimmer geene afdoening van saeken te wagten waere, dat dan ook tot een voornaem point van menage soude konnen dienen H. H. Mogende vergaedering geheel af te schaffen, en de clercquen of commisen maer te autoriseren omme alles naa de provincien over te senden.

Met opsigt tot het gebeurde met de verbrande compagnie van het regiment van Acronius, hadde het dedommagement, door de provincie van Frieslandt aan dat regiment deswegens gegeven, aan die provincie niet veel

---

1) Ore principis.

1781.

gekost, vermits sij een jaer lang twee man per compagnie hadden laeten smokkelen of minder houden, ten einde de somme, tot het dedommagement nodig, daeruit te konnen vinden [1]).

*Ωρε Ληνδεν υαν Εμμεν [2]). Dat het singulier was, hoe de Prins nu een deser dagen in de ridderschap van Hollandt hadde geadviseert eenvoudig omme sig met 't conceptantwoordt op 't manifest van Engelandt te conformeren, daer in een stuk van dien aert de Prins behoorde te paroisseren op eene nadrukkelijker wijse, te weten, dat sulks niet alleen met goedkeuring, maer met voorkennisse en op aendrang en aenhouding van Sijn Hoogheydt was in de waerelt gekomen.

*Ωρε ραιδπενσιοναρισ [3]). Dat meende in het sekere te sijn geinformeert, dog dat nog niet wiste door toedoen van wien het was geschiedt, dat reets laastleden Vrijdag souden zijn versonden geworden buitenlandtsch 't projectantwoordt op het manifest van Engelandt, soo hij raidpensionaris meende selfs in 't Fransch overgeset.

$17\frac{13}{3}81$. *Ωρε Λαρρεη [4]). Hem verhalende hoe dat door Wartensleben aan Natewisch vertelt was, dat op de laatste fête van den hertog Nagel en Welderen, wat langer blijvende als de rest van het geselschap, hadde den hertog sig merkelijk tegens hun beklaagt, dat men hem schuuwde, beschul-

---

1) In den nacht van den 22en April 1773 was brand ontstaan in een wachthuis te Zutphen, waar eene compagnie van het regiment Acronius op den doormarsch overnachtte. Zeven man waren verbrand, een achtste stierf kort daarna, 25 anderen waren voor het leven verminkt; ook alle wapentuig verbrandde of versmolt. De provincie Friesland vergoedde, op advies van Z. H., de geleden schade, als staande het regiment te harer repartitie. (Mededeeling uit het R. A. te Leeuwarden).

2) Ore Lynden van Hemmen.

3) Ore raidpensionaris.

4) Ore Larrey.

digde en niet dan sijn ondergang sogte, met een grote hevigheydt voortvaerende dat hij wel wiste waer het hem van daan kwam, dat het een seker mensch was, dog die daerinne niet slagen soude en dien het berouwen soude &tc., ... waerop Welderen seer bedaert soude gesegt hebben: „Mijnheer Van Nagel, dit zijn saken, waervan ik nietwes bewust ben ..... Willen wij gaen"? en teffens seer beleefdelijk afscheydt nemende van den hertog, waeren sij beyden vertrokken. Over welk geval de heer De Larrey dagte, dat den hertog daermede niemant anders konde hebben gemeent als den raidpensionaris Van Bleiswijk, en dat, konde hij hem wegkrijgen, soude hij het niet versuimen. Nogtans was de heer De Larrey wel tevreden dese anecdote te weten, om reden, dat daerdoor soude konnen nagaen wat er van die saak was en in hoe verre de bedoelingen van gemelde hertog gingen ..... Agterdenkent was die vorst van top tot teen, sulks thans niemant sag dan den raidpensionaris, die hem merkelijk in de weeg was ..... Dat er ook de horribelste dingen thans tegens hem, hertog, uitkomen, onder anderen was hij, heer De Larrey, onderrigt, dat wijnig dagen geleden verscheyde regenten van Dort bij den anderen sijnde, iemant vreemts de kamer inkwam, en een gecachetteerdt papier op de tafel of gront nederwerpende, wierd hetselve opgenomen, geopent en gelesen, wanneer men bevondt dat het een der violentste pasquillen was die er nog ooit waeren uitgekomen, bijsonder op den hertog, die al het kwaedt dede en de Prins als een kindt lijde &tc. ..... Middelerwijle liet men naa den brenger soeken, dog die was niet te vinden. Iemant der heeren wilde het in 't vuur werpen en verbranden, dog een ander seyde: „Halte là, dit behoort in handen van den hoofd-officier te worden gestelt", 'tgunt dan ook gedaen was naadat een van 't geselschap er copij van hadde genomen.

Wieling kwam dese selve ogtent ook bij d'heer De Larrey om hem te spreken, 'tgunt appart zijnde geschiedt, heeft de heer De Larrey geen woord gerept van 't geen hij, Wieling, hadde komen seggen, waerschijnelijk d'eene of andere tijding van Amsterdam.

1781.

Ook was dese morgen de raidpensionaris met Lynden van Hemmen in ernstig, aenhoudent en seer stil gesprek lang aen elkander in de antichambre van Sijn Hoogheydt, waerschijnelijk over 't geval van Amsterdam, vermits elk meent dat de saak rakende Van Berkel en Temmink, bij 't hof van Hollandt sullende beoordeelt worden, gantsch niet wel staat.

$\frac{14}{3}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat het advis bij 't hof van Hollandt, opsigtelijk voorgemelde saak, geheel niet voordelig stonde uit te vallen; dat men het al een paer dagen hadde opgehouden, en dat het nu nog tot Vrijdag aenstaende soude worden uitgestelt alvorens s'hoofs advis ter vergadering van H. E. Gr. Mogende stonde intekomen. Dat Rendorp daerover hier was geweest en al tweemael met de Prins daerover hadde gesproken, jaa selfs soo verre was gekomen, dat men misschien de saak nog draegende, tenminsten sonder bericht in te brengen hadde konnen houden, dan, dat de hertog tusschenbeyde sijnde gekomen, de Prins daervan hadde gedetourneert, sulks men verwagte dat de decisie eerstdaags voor soude komen, die niet dan een kwaed effect voor de algemene saak konde te weeg brengen, soo men oordeelde, bijsonder bij het hof van Ruslandt, met opsigt tot de oorsaek waerom Engelandt den oorlog aen de Republicq hadde gedeclareert.

Dat men in Amsterdam den raidpensionaris sterk suspecteerde alsof die in dit werk hadde gecolludeert en dus gemelde stadt in dat labyrinth hadde gewikkelt, dog dat Lynden van Hemmen, gelijk ik mede, dagten dat sulks soo niet was, aengesien hij, raidpensionaris, al in den beginne hadde gesegt, dat hij in de plaetse van de stadt Amsterdam die saak nimmer aan 't hof van Hollandt soude hebben overgelaeten of gedemandeert, dan, dat Van Berkel selfs gewilt hadde dat men het advis van gemelde hove soude vragen, ofschoon de borgemeester

---

1) Ore Rouse.

1781.

Temmink er standvastig tegens was..... Dus die historie nog een grote brouillamini soude geven, waervan op sijn minsten Van Berkel de dupe konde wesen.

Bij de griffier dese middag spijsende, alwaer de predicant Maclayne en Rendorp mede was, soo sprak dese laatste de griffier naa den eeten aen, dog de griffier, vrij kort van toon, antwoordede telkens: „Ik bemoey mij met gene saken, het is in seer goede handen (doelende op Rendorp selve), gij moet maer regtuit voor den dag komen of handelen &tc.", waerschijnelijk met relatie tot bovenstaend geval. Ook hadde Maclayne *a*) telkens een oor op de kling omme te horen wat de griffier met Rendorp afhandelde, en hadde hij, Maclayne, te voren reets lang in gesprek geweest met de griffier, apparent over de saek van sijn zoon, die griffier van 't hof van Brabandt was geworden [1]), door sollicitatie van Fagel en van Heiden-Rijnestein, ofschoon de Prins sijn woord half kwijdt was (volgens 't seggen van Fagel selfs) aen een neef van Vosmar [2]); andersints bij dode van Le Jeune [3]) was aan gemelde jonge Maclayne belooft geweest 't commissariaet van de posterijen, dat wel eens sooveel waerdig was als 't griffiersampt, want sulks wierdt maer gerekent op 2 m.

---

a) Dese Maclayne seyde nog aen tafel, dat hij de raidpensionaris op de trap van de Prins was tegengekomen, en dat die hem vrij wel of beleeft hadde toegesproken. Wanneer de griffier daerop schertsenderwijse enige remarques maakte, en vervolgde met te seggen, dat de raidpensionaris voor sijn gesontheydt te paerd soude gaen rijden, ofschoon geen van alle die aan tafel waren hem, raidpensionaris, lang leven toelijden, en 'tgunt met innig genoegen wierde herhaalt én door de griffier én door Maclayne.

---

1) In plaats van Mr. Pieter van Spaan, die raadsheer in den Hoogen raad geworden was, werd door H. H. M. tot griffier van den raad van Brabant en de landen van Overmaas, Mr. Carel Anthonie Maclaine aangesteld in de zitting van 11 April 1781. Zie Res. S. G. i. d.

2) Waarschijnlijk de heer Jacob Vosmaer, controleur van de recherche der rechten in Holland en Zeeland. Zie Bericht enz.

3) De heer Cornelis Willem Le Jeune was commies-generaal bij de administratie der posterijen in Holland. Zie Bericht enz.

1781.

gl. Nopens die jonge Maclayne en alle die kinderen, verklaerden sig Boreel, dat die seer kwalijk waeren opgebragt, te veel vrijheydt gegeven, en dat daer nooit iets goedts van stonde voort te komen; dat daerover menigwerf met sijn suster Fagel [1]) hadde gedisputeert, dog die sulks niet wilde geloven.

$\frac{15}{3}$81. Ὥρε Βρανδσεν [2]). Dat Donderdag den 8 deser op 't diner van den hertog, Nagel en Welderen 't langst sijnde gebleven, den hertog eindelijk hadde begonnen van sijn eigen te spreken, met te seggen: „Je ne suis q'un butor, qu'un homme qui n'est fait rien [3]) qui vaille, qui ne fait que du mal &tc."..... Waerop den adjudant Schmidt hadde beginnen te lacchen en die heren aen te sien, omme deselve aen 't spreken te krijgen, dog Welderen dit merkende, soude aen Nagel gesegt hebben: „Monsieur, voulons nous partir, il commence à devenir tard, et nous pourrions incommoder monseigneur le Duc", en daerop waeren die vertrokken. Dit verhaal komt ten naasten bij overeen met hetgeen op den 13 deser is aengetekent. Dit gaf een blijk, seyde Brantsen, dat den hertog sig [4]) gevoelde en wilde excuseren, 't sij men er gelegentheydt toe gaf of niet.

Voorts dagte Brantsen, dat het hof van Hollandt in de Amsterdamsche saak nog soo schielijk niet soude adviseren, en dat, al kwam het advis straks in, er nog soo schielijk niet op soude worden gedisponeert, want het sekerlijk eerst nog soude worden gemaakt commissariael.

Nopens 't caracter van de Prins seyde hij, Brantsen, insgelijks, dat hetselve allerswakst en onbestendig was,

---

1) Jonkvrouw Anna Maria Boreel, de weduwe van Mr. Francois Fagel; zie over hem Reg. op dl. I i. v. Uit hetgeen i. d. 4 April door den Prins gezegd wordt blijkt, dat ook de heer Maclayne met eene der dames Boreel gehuwd was.

2) Ore Brantsen.

3) Lees: qui *ne* fait rien.

4) Waarschijnlijk is een woord als „schuldig", of iets dergelijks uitgevallen.

dat ongelukkig was dat die vorst soo wijnig fermeteit hadde, want dat alles daerdoor in de war geraakte, sonder dat men er een goede uitkomst op voorsien konde; dat met dat al hij de Prins beklaegde; dat nog onlangs ter audientie bij de Prins sijnde geweest een swak moment hadde getroffen, dat de Prins aan hem, Brantsen, enig beklag of opening hadde gegeven, die hem nog aendede, dog dat hij het niet seggen konde, omdat op sijn woord van eer belooft hadde dat hij er niet van naespreken soude. Maer dat de behandeling van saeken soo wonderlijk en onbegrijpelijk waeren dat, als de posteriteit daer eens de regte sources en drijfveren van staet te ontdekken, men verbaest en geindigneert sal moeten wesen, te weten, waeraen alle dese werkingen en verkeertheden sijn toe te schrijven. Dat waerlijk nog liever als een Prins Mauritz in de historie van Cerisier [1]) soude paroisseren, als misschien dese Prins hiernaa in de volgende geschiedenissen sal worden uitgeschildert.

Op 't antwoort, aan de Prins Gallitzin te geven nopens de geoffreerde mediatie, hadde Haerlem alleen eene remarque, namelijk in 't slot, alwaer wilde hebben geomitteert de woorden *wiens wedersijdsche belangens altoos verknogt zijn geweest.* Voorts soude men nu moeten denken en al in voorraed sig gereet maken wat te seggen of voor te stellen op de mondelinge ouverture van gemelde Prins van Gallitzin gedaen. Want soolang men daeromtrent niet bepaalt was, en men liet het tot op 't laast aenkomen, soo liep het in 't langdraelende, en dan kwam er selden wat goedts van, dog, gelijk de Prins van Oranje hadde gesegt, soude het wel nodig wesen, dat men wiste wat Engeland wilde, ten einde sig daernaa te konnen bepalen; ook soude men in dat opsigt omsigtig dienen te werk gaen. Van welk gevoelen Rendorp mede was.

"Ωρε Ρουστε [2]). Dat op morgen veelligt 't advis van 't hof

---

1) Het Staatsgezinde geschiedwerk van Cérisier: Tableau de l'histoire des provinces-unies, verscheen in het licht in de jaren 1777—84.

2) Ore Rouse.

1781.

van Hollandt ter vergadering van Hollandt stonde in te komen; dat hetselve seer waerschijnelijk, ofschoon niet eenparig, nogtans defavorabil voor Amsterdam soude wesen. Dat de raidsheren in 't algemeen seer waere geinclineert geweest omme haere vota en gevoelens secreet te houden, dan, dat de president Slicher sig daeromtrent hadde geuit sulks niet te mogen nog te konnen doen, want dat, de Prins opper-president van 't hof sijnde, hij die in voorsegde qualiteit daervan moeste verwittigen, 't gunt hij ook dagelijks gedaan hadde, sulks de Prins telkens geweten hadde het advis van elk raidsheer in 't bijsonder. Dat, ofschoon Slicher oom aan de heer Temmink moeste seggen, hij nogtans sig niet hadde geëxcuseert daerover te sitten, 't geen de heer De Wilhem niettemin hadde gedaen uit hoofden van de borgemeester Heemskerk, aen wien hij geparenteert was [1]).

$\frac{16}{3}$81. Ὦρε Λαρρεη [2]). Hem verhalende hoe dat dese ogtent het provisionele antwoordt op de memorie van de Russische minister in 't secreet besogne was gearresteert, toonde de heer De Larrey daerover wel tevreden te wesen, seggende: „Dan sal men nu aan 't ongedult van die minister wat te gemoet konnen komen"; „dan", vroeg mij gemelde heer De Larrey, „hoe staan wij nu met het andere werk nopens de augmentatie opsigtelijk de grote stadt"? Antwoordt: „Vrij wel, denke ik, aengesien mij Rendorp gisteren seyde, dat hunne gecommitteerden waren gelast met Sijn Hoogheydt te spreken, en, uitgesondert de agt nieuwe compagnien cavallerye en de 5 nieuwe compagnien artillerye, souden sij voor de rest faciel wesen". Waerop de heer De Larrey repliceerde dat, wat de 8 nieuwe compagnien cavallerye betrof, hij reets de Prins derwijse hadde geprevenieert en

---

1) Mr. Coenraad Le Leu de Wilhem was sinds 1759 lid van het hof van Holland, waarvan Mr. Wigbold Slicher voorzitter was sinds 1764. Willem van Heemskerk was in 1770 tot burgemeester van Amsterdam gekozen. Zie Naamreg. en Bericht enz.

2) Ore Larrey.

1781.

geprepareert, dat hoopte sulks sig vinden souden, soo er maer gene swaere, dikke lieden tusschen kwamen, die 't werk wederom verbrodde, dan, wat aenging de 5 compagnien artillerye, meende hij, heer De Larrey, dat die van Amsterdam ongelijk hadden, gemerkt men van alle kanten op de artillerye presseerde. Voorts versogte hij mij, deser dagen nu wat te willen letten op 't geen er omging of gesegt wierde.

Ὦρε ραιδπενσιονχριστ [1]). Dat hij het contra-manifest selfs hadde moeten oversetten in 't Fransch, om reden dat sijn secretaris het soo litterael hadde gedaen, dat hij er geen drie reguls van hadde konnen lesen. Dan, dan het stuk nu nog kragtiger en naedrukkelijker door die oversetting scheen als in 't origineel selve. Dat de Prins, het gesien hebbende, namelijk de oversetting, die taliter qualiter hadde geapprobeert. Dat het provisionele antwoordt op de laatste memorie van de Russische minister in Hollandt gesien sijnde, nog Amsterdam nog Haerlem er voor waeren dat de periode: *wiens wedersijdsche belangens altoos onderling verknogt sijn geweest*, er in bleef, dus die er nu uit soude vallen, dog sonder hinder van den text. Dat ook verscheyde leden de veranderde passage opsigtelijk 't tractaet van 1674, daer gestaen hadde *H. H. Mogende vaste resolutie &tc.*, 't geen nu verandert was in *H. H. Mogende welgemeent verlangen*, gantsch niet smaakten, vermits liever het eerste gestelde hadden behouden, dan, dat ik wiste hoe van hogerhandt (van de Prins) dese verandering was in de waerelt gekomen.

Ὦρε Ρουσε [2]). Dat de griffier dese ogtent beefde van kwaedheydt, dat men hem soo dikwerf vroeg of 't contra-manifest niet ras gedrukt soude zijn, ten einde elk er een ex[em]plaer van voor sijn provincie soude konnen krijgen.

---

1) Ore raidpensionaris.
2) Ore Rouse.

1781.

Ὥρε Ληνδεν υαν Ἔμμεν [1]). Dat Rosendaal [2]) sooveel grof wildt als jager-meester liet schieten en in sijn huys gebruikte, dat sijn domestiquen het selfs niet meerder eten wilde; dat hij er overal van versondt, ook van verkogte. Dat nu gisteren nog, toens het hof bij hem hadde gesoupeert en het bal der kinderen was geweest, hij veel diergelijk wilt hadde opgeschaft, jaa dat de poulier De Launay, die voortijts bij hem als cok hadde gewoont en nu gisterenavond bij hem hadde helpen koken, hij aan die persoon voor sijn moeiten hadde gegeven enige bouten, cimmers [3]) &tc., latende hij dat soort van wilt meermalen bij vaten vol overkomen.

$\frac{17}{3}$81. Ὥρε Βεντινκ [4]). Dat die twee Engelsche kinderen, die van het gestrande schip zijn gekomen, gisteren naar Helvoet waren vertrokken om verders naer Engelandt over te steken, hebbende met hun eene swarte meydt, een jongen en dan een gewese stuurman van gemeld schip, genaemt de Generael Barker; die stuurman sijn naem was Coxwell, alle welke personen met een paspoort van de Prins van Oranje zijn vertrokken, sonder dat er verder enige naavraeg is gedaen, moeiten om genomen, of uitwisseling is geschiedt [5]).

Ὥρε Ρουσε [6]). Dat York sijn huishouden nog op deselve voet voortging als vóór desen, namelijk met opsigt tot dat getal van domestiquen dat er nog was ingebleven. Dat men ook debiteerde, dat dagelijks nog de vleeshouwer, bakker, melkboer &tc. daer kwamen evenals voorheen.

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

2) D. i. Zimmer of Ziemer, lendestukken.

3) Heer van Roozendaal was in dezen tijd Asuerus Jan baron Torck. De vroeger genoemde heer van Roozendaal was in 1758 kinderloos overleden. Zie voor beiden Reg. op dl. I i. vv.

4) Ore Bentinck.

5) De bijzonderheden rakende het schip en de schepelingen vindt men in de Ned. Jbb. 1781, pag. 438 vlgg.

6) Ore Rouse.

1781.

Dat de jood Suaszo [1]) ook soude gesegt hebben, dat de heer York het huis nog voor 3 jaeren hadde gehouden in huur, dat meest alle de boeken van gemelde ambassadeur er nog waren, dat de secretaris Maddisson niet naa Brussel, Ostende, of naa Engelandt was gegaen, maer dat hij sig te Rotterdam ophielde, vanwaer hij nog telkens tegens den avondt in Den Haeg kwam, alwaer hij kennissen vonde van beyde de sexen, en waermede wijders correspondeerde. Dat men verhaalde, dat de twede zoon van Maclayne, die, als soldaet dienst hebbende genomen te Namen en aldaer vast hebbende geseten, door de Prins sijn ontslag hadde gekregen en, van daer thans hier gebragt zijnde, in sijn vaders huis opgesloten was, dan, dat men wilde, hij als twede secretaris op de vloot soude worden aengestelt.

Ore Slicher [2]). Dat den advocaet Boers in 't logement van Amsterdam hadde gesouteneert, dat het beter waere onder de slavernije van Engelandt te komen dan geheel geruineert te raken.

Ore d'Averoult [3]). Dat, naer al 't geen men hier en daer hoorde, het gehele bestel in de Republicq nergens anders op scheen te doelen, dan omme de Prins niet alleen onafhankelijker, maer selfs souverain te maken. Dat sodanig gevoelen meerder gewigt en waerschijnelijkheydt wierde bijgeset als men sekere conversatien opmerkte, die onder sommige lieden gehouden wierden. Onder anderen hadde Nagel met sijn swager Aylva, onlangs eens een knip hebbende, seer ernstig over die saak gesproken, betuigende den eerstgenoemde, hoe het evenswel noodwendig beter soude moeten gaen met de gemeene saak, wanneer Sijn Hoogheydt eens souverain was of alles alleen te seggen hadde, en waertoe het thans scheen sig wel te sullen

---

1) Zie de Bijvoegselen op dl. I pag. 205.
2) Ore Slicher.
3) Ore D'Averoult.

1781.

schikken &tc. Waerop Aylva aen hem, al wankelende (uit hoofde van de wijn), seyde: „*Jongetje, jongetje, je segt meer als je seggen moogt*".

Ook over 't contra-manifest sprekende hoorde hij, d'Averhoult, van vele menschen seggen, dat het al te sagt of te beleeft was ingerigt.

$\frac{18}{3}$81. Idem. Dat men seyde, dat de de Prins van Εσσεν Κασσελ [1]) niet kwalijk soude staan bij de πρινσεσσε υαν Ορανιε [2]), 'tgunt onbegrijpelijk voorkomt, aangesien hij een seer onaengenaem Prins is. Dat er op 't sujet van de Prins Gallitzin onderscheydentlijk wierde gesproken, den eene hem voor bekwaem, den andere voor gantsch onbekwaem tot de affaires houdende; alleen was 't seker, dat hij veel las, en nogal met vrugt, dat hij ook een kenner en liefhebber was van de menachique [3]), van de physique en andere wetenschappen. Dat nopens Rede van de garde niet regt konde geweten worden wat en hoe hij dagte, want dat hij sig uiterlijk gedroeg alsof hij meer voor de Franssche als voor de Engelsche partij was, dan, dat hij nogtans voorlede jaer, bij die Amsterdamsche historie, seer duidelijk hadde gesegt maer te wenschen, dat men hem met enige troupes naa die stadt sondt, hij 't daer wel klaer soude maken. Nopens St. Saphorin, dat die de naem hadde van verstant te hebben, dog causticq te wesen en juist niet geschikt omme sig in sijne missie bemint te maken.

Dat Alexander van Bijlant [4]) bij den hertog voor boven-

---

1) De Prins van Hessen-Kassel. Hij was luitenant-generaal en chef van een regiment dragonders bij het leger van H. H. M.

2) De Princesse van Oranje.

3) Bij vergissing geschreven voor: mechanique.

4) Alexander graaf van Bijlandt was luitenant-kolonel der infanterie. Later werd hij generaal-majoor, adjudant-generaal van Z. H. en commandant van Breda, welke hij vesting hij in 1793 na eene korte verdediging aan de Franschen overgaf, waarvoor hij ter verantwoording geroepen en gestraft werd. Zie o. a. Van der Aa, Biogr. Wbk. i. v.

staende Rede hadde gesolliciteert om dese laatste naa Wenen te senden, ten einde aen sijn glorie te voldoen, en dus ook van hem bevrijt te raken, waerover den hertog hadde gelacchen.

$\frac{19}{3}$81. Ὦρε Ρουτε [1]). Dat dese middag bij de Prins etende, naadat de Princesse weg was en met de Prins sprekende, hadde hij gesegt, dat wel nieuwsgierig was eens te sien het advis van 't Hof van Hollandt en bijsonder de gronden waerop sij fundeerde haer gevoelens van beswaer. Waerop de Prins in 't eerst niet willende antwoorden, naederhant evenswel mede hadde gesegt (sig gedragende alsof er niets van wiste) daer wel nieuwsgierig nae te zijn, teffens te kennen gevende dat, was 't beswarent, sulks nogal te begrijpen was, aengesien het van groot gevolg in een regering konde wesen, bijaldien een lidt, buiten kennis of concurrentie sijner medeleden of bondgenoten, saken van dien aert konden uitrigten. Waerop Rouse repliceerde dat, ofschoon de saak als saak, namelijk 't aanvaerden daervan, afkeurde, soo vond hij deselve nogtans niet susceptibel van sodanig crimen als sommige daervan opgaven, en dat dit de reden was waerom hij soo nieuwsgierig was de gronden te weten, waerop 't advis van 't hof gevestigt was. Wanneer de Prins ook wat terug kwam, en de saak soo hoog niet scheen op te nemen als voormaals en onlangs selfs nog gedaen hadde. Dat de Prins wel tevreden scheen nopens de augmentatie, sullende van 8 compagnien cavallerie afgaen, dog op de 5 compagnien artillerie blijven staan, omdat die allernoodsakelijkst worden geoordeelt te sijn; dat er ook enige koppen meerder bij de overige cavallerie en dragonders stonden te komen, en dat op die voet de augmentatie te samen soude belopen 11600 man. Waeromtrent nu door Rouse aen Maersseveen was geantwoordt maar coulant te moeten zijn.

Dat, met den raidpensionaris over den hertog sprekende,

---

1) Ore Rouse.

1781.

dese in 't eerst niet hadde willen uitkomen, dog op 't laast in de kragtigste uitdrukkingen hadde gesegt, dat de Prins in geene tien jaren soo onderworpen aan den hertog was geweest als thans, dat sulks allersterkst was. Dat den hertog precise met de Prins dede wat hij wilde. Dat voorts hij, raidpensionaris, wel wiste dat sommige lieden sig verbeelden, alsof de onenigheydt tusschen hem en den hertog maer gewaend was, en dat sij malkanderen in de gront verstonden, omme des te beter van alles verwittigt te konnen wesen en haere saken te mogen verrigten, dan, dat sulks valsch was. Dat ook wiste, hoe dat seker heer een jood hadde omgekogt ten einde op te passen op 't huis van den hertog en van de raidpensionaris, ten einde te sien of sij snagts uitgingen en malkander sagen; dat men selfs debiteerde dat die samenspraken plaats hadden in seker straatje in de nabuurschap van 't huis van de raidpensionaris.

$\frac{19}{3}$81. Ὦρε Ρουσε [1]). Dat sekerlijk den hertog in sijn discours, gehouden tegens Nagel en Welderen, moet gemeent hebben met *ce quelqu'un* den raidpensionaris. Dat dese laatstgemelde heer nog duister sag in onse saaken, dat niettemin hem dese ogtent hadde te kennen gegeven hoe hij, raidpensionaris, uit onderscheyde berigten van alle oorden met sekerheydt wiste, dat er aen de generale vrede met ernst en ijver wierde gewerkt, dat die ook voor 't einde van dit jaer soude worden gevonden, omdat de Keyser en ook de Keyserin van Ruslandt beyde die saak ten uitersten beijverden. Dan, dat er één kwaed bij was, namelijk, dat de Koning van Pruissen de saak van de Republicq niet sooseer meerder scheen te epouseren als voor desen, altoos een vrees houdende waer maer sag dat de Keyser sig in liet sien of kennen. Waerop Rouse vroeg: „Maer wat dan met opsigte tot de Republicq"? Was 't antwoordt, negatif knikkende en de schouders ophaelende: „Dat wete ik

1) Ore Rouse.

niet". Waerop Rouse wederom vroeg: „Moet het dan met ons weder worden een jaer van 1674"? [1])..... Antwoordt, schielijk en naedrukkelijk: „*Neen*, dat *vast niet*", ... maer teffens altoos met enig uiterlijk geheym te kennen gevende dat Engelandt, omme sig te ontschuldigen nopens de gevoeligheydt over de accessie, sterk op de satisfactie nopens het Amsterdamsche werk soude blijven staen, en hoe hem, raidpensionaris, die saak in verlegentheydt bragte, wel begrijpende dat aan eene sijde vele der daerbij geconcerneerde sullende moeten worden gesacrifieert, daerdoor aen een andere sijde ook nog de vrije wijse van delibereren, van denken en van handelen der respectieve leden van staet merkelijk souden moeten worden gestremt en verkort. Des het er nae toe scheen te gaen dat die stadt eene grote vernedering soude konnen treffen ..... Vergelijk dit alles met het innerlijk gevoelen van den raidpensionaris nopens de stadt Amsterdam, die hij ongetwijffelt wel vernedert wil hebben, en dus met hetgeen op die materie hiernaa nog volgen sal.

Opgemelde Rouse met de griffier sprekende over de secrete missive uit Ruslandt, den 27 Februarij gesonden [2]), was het met hem, Rouse, eens, dat die onafhankelijkheydt van America eene schadelijke saak konde worden voor geheel Europa, ook dat hun sistema op sigselve te swak was, uit hoofden van haere verschillende belangens, haere wijde uitgestrekheydt en 't onderscheyt van aert, geloof en zeden. Oversulks het best waere geweest dat Engelandt van den beginne afaen maer hadde overgelaten Canada aen de Franschen, dat die dan de independentie der Americanen ongetwijffelt soo verre niet soude hebben gepousseert. Dat sulks nog te doen was, en op die voet misschien de vreden was te bekomen &tc. ..... 'Tgunt de griffier scheen te gouteren ..... Dog die seyde te vresen, dat de Republicq de ballen souden betalen .....

---

1) Waarschijnlijk wordt bedoeld 1672.

2) Door de hh. Van Wassenaer en Van Heeckeren. De secrete missive betrof de Russische bemiddeling in de geschillen tusschen Engeland en de Republiek. Zie Secr. Res. S. G. i. d.

1781.

Nopens York meende men, dat die vast staat maakte wederom hier te komen, gelijk Welderen ook vervolgens om naer Engelandt terug te keren, welke laatste, ondertusschen hier blijvende en sijn tractement behoudende, 't veel geruster en gemakkelijker hadde dan sig in Engelandt te bevinden. Pallandt meende vast dat de Rijngraef Salm niet soude vraegen omme naa Wenen te worden gesonden in plaats van de overledene heer Van Degenfeldt.....

Dat morgenogtent hij, Rouse, op aanrading van Larrey, nog eens met de raidpensionaris soude spreken over de wijse hoe nu de voorslagen aan Gallitzin te doen nopens de aengebode mediatie, liever als die eerst van Engelandt af te wagten, vermits dan maer met afsnipperen en hakketeren veel tijt word verspilt. Dat bijsonder in 't oog dient gehouden te worden 't tractaet van 1674, restitutie of dedommagement van 't genomene &tc. ..... Dan, dat de Prins en raidpensionaris en ook de gr[ote] stadt onderling sig daeromtrent alvorens diende te verstaan, en dat, ten einde de raidpensionaris sulks met de Prins entameerde, hij, Rouse, dien heer daerover soude gaen spreken op die voet en uit naam van Larrey.

$\frac{20}{3}$81. Dat de augmentatie stonde in de volgende week in Hollandt te sullen doorgaen, en dan soude het nieuwe plan daervan in Friesland ook nog eens wederom worden voorgestelt, schoon tot hiertoe de drie quartieren het *eens* waren tegens de steden.

Nopens de aenstaende promotie van de jonge of twede zoon van Maclayne (sijnde de oudste reets griffier van den raed van Brabant) tot twede secretaris op de vloot, wierde seer sterk over gesproken in Den Haeg en elders, sijnde beyde die jongens bekent voor lichtmissen, bijsonder de twede, die pas even weer in sijn ouders huis was gehaalt, naadat hij met een gering meisje was doorgegaen en sig tot soldaet hadde geëngageert, en nog te meer in desen tijdt, daer de vaeder als spion der Engelschen wierde gehouden.

1781.

Ὧρε Ληνδεν υχν Ἔμμεν [1]). Dat, nu St. Eustatius was weggenomen, beneffens nog 2 van onse oorlogschepen en verscheyde coopvaerdijschepen, wij ongetwijffelt tot het doen van verdere laagheden souden worden gebragt. Dat, soo de Keiserin van Ruslandt onse saek niet ernstig wilde handhaven, wij dan ongelukkiglijk de ballen souden moeten betaelen, dan, dat het alles uit onsen eygen boesem voortkwam. Dat wij schepen hadden moeten hebben en volk daerop, toens wij se krijgen konden. Dat thans de schepen, die genoegsaem klaer lagen, sig beklaagden over de menigte sieken aen boord, onder andere ook den vice-admirael Hartsink; dat, in plaatse van die menschen van boord in een lazareth te besorgen, sij alle op de schepen bleven en dus de andere gesonde ook aenstaken. Sulks men geen nut ook van die sijde scheen te konnen trekken. Dat men wel voorsien hadde dat, bijaldien de Engelsche St. Eustatius wilde aentasten, sulks het niet houden konden of enige tegenstandt bieden; dat even daeromme de capitein Kindsbergen reets lange hadde gesegt, dat al wat op dat eylandt was sig terstondt met schepen vandaer hadde moeten begeven en 't eyland ledig maer moeten verlaten. Dog dat sulks nu ook al te laat was. Dat het wijgeren van de geoffreerde mediatie door 't hof van Ruslandt, door Engelandt nu gedaen, mede vastelijk te kennen gaf dat dat Rijk ons absolutelijk daerdoor soude willen uitsluiten uit de conventie met de 3 Noordsche mogentheden, en ons dus niet als neutraale, maer als mede-oorlogende mogentheidt te erkennen, en ons daeromme r'envoieren tot de algemeene pacificatie op 't aenstaende te houden congres te Wenen.

$\frac{20}{3}$81. Ὧρε Ρουσε [2]). Dat mede nopens den raidpensionaris dagte, dat die niet altoos even opregt voor den dag kwam. Een bewijs daervan dat dese ogtent nog sprak over een boek, dat uit Utregt kwam, dat sterk tegens de laatste Amster-

1) Ore Lynden van Hemmen.
2) Ore Rouse.

1781.

damsche saak was ingerigt [1]), en hetgunt darom misprees, ofschoon innerlijk die stadt gaarn vernedert sag, en ongetwijffelt bedektelijk daertoe medewerkte. Dat selfs in Hollandt verscheyde pensionarissen der grote steden sig deswegens beklaegde, en even daeromme dat bijsonder die van Dordregt onlangs sig seer sterk tegens de Prins hadde geuit nopens de noodsakelijkheydt van het werk der marine te bevorderen, waerop de Prins soude geantwoordt hebben, dat sulks dede met sooveel ijver als mogelijk waere, dan, dat den andere daerop gerepliceert hadde, dat dan ook die saeken vaerdiger behoorden te gaen als men wiste dat het op d'admiraliteit van Amsterdam toeging; dat, de Prins aen 't hoofdt dier saken sijnde, het van Sijn Hoogheydt konde en wierde gevordert, dat dan ook wel soude doen sig in persoon naer Amsterdam te begeven, ten einde het werk aen te dringen &tc., ... alle propoosten, die de Prins wat bevreemt hadden, als niet gewoon zijnde die te horen.

Dat de raidpensionaris van het financiewesen wijnig verstondt, dat daer vrij lugtig in hakte, sonder sig te bekreunen waer 't vandaen sal komen. Dat hij dikwerf wankelde in sijne wijse van denken, want dat nu wederom, niettegenstaende de goede tijding uit Ruslandt, evenswel twijffelde nopens de bestendige gevoelens van dat hof, 'tgunt al meerder gebeurt was, niettegenstaende steets affecteerde, als er goede tijding kwam, sig daer seer op te beroemen. Dat hij in sijn hert gepiqueert is over Amsterdam, ten minsten over Van Berkel, Temmink &tc., ... dan, dat sig uiterlijk precies contrarie gedraegt. Dat 't enige, waeromtrent opregt schijnt te sijn, is de oppositie, waerinne sig bevindt met betrekking tot den hertog, om reden, dat die vorst den raidpensionaris sijne invloedt bij de Prins nimmer kan goedkeuren nog verdragen, ofschoon hij, raidpensionaris, souteneert, dat de Prins thans veel sterker afhankelijk van den hertog is als in geen tien jaren is geweest. Dat op 't stuk van het tractaet van 1674, hoeseer hij sig daeromtrent uiterlijk gedraegt alsof het quovis

1) Waarschijnlijk Van Goens' Politiek Vertoog: zie p. 477, aant. 2.

1781.

modo, soo uit hoofden van Vrankrijk als van Ruslandt, standvastig moet worden aangekleeft, meent men dat hij, raidpensionaris, blijde sal wesen, indien daervan kan worden gerelacheert. Ook wilde hij nog nietwes op het papier stellen nopens de conferentien te houden met de Russische minister, voor en aleer de mediatie door Engelandt insgelijks was aengenomen a). En dan oordeelde hij, raidpensionaris, ook, dat steets te voren confidentelijk de heer grave Panin door onse ministers behoorde te worden geïnformeert van 't gene aan de Russische minister op dat stuk soude worden voorgehouden. Rouse hadde ook gemerkt aan Brantsen, dat de Prins swak was op 't stuk van 't tractaet van 1674, en oversulks dat men moeiten soude hebben 't selve staande te houden. Voorts moest er op restitutie der genome goederen worden aangedrongen, op 't intrekken van die sterke memorien, en bijsonder een stilstand van wapenen geduurende de negociatie, dog, sulks van Rusland sullende komen, behoefden wij daervan niet te reppen.

Nopens de Prins vondt Rouse, dat die sijn caracter al was bedorven door den hertog, als sijnde niet altoos even opregt, 'tgunt ook van de raidpensionaris niet leerde, vermits die 't selfs ook niet was; onder anderen hadde de Prins voormaals bij H. H. Mogende sterk geïnsteert op de verbetering en vermeerdering der marine, dog aan hem, Rouse, en andere van die provincie hadde Sijn Hoogheydt gesegt, dat sij er in de provincie tegen moesten wesen.

$17\frac{21}{3}$81. Ὧρε Βραντσεν [1]). Dat hij de raidpensionaris hadde gesproken omme nu terstondt naa het geval van St. Eustatius &tc. ..... een courier naar Ruslandt te senden, omme

---

a) De opgevolgde wijgering van 't aennemen dier mediatie door Engelandt soude men hieruit seggen dat hij, raidpensionaris, hadde voorsien of reets geweten.

---

1) Ore Brantsen.

1781.

aldaer ter kennisse te brengen wat ons boven het hoofd hing, bijaldien wij niet spoedig en kragtdadig wierde bijgestaen en gesouteneert; hoe wij selfs eerlang, aengesien onse nog ongerede toestandt, sonder dadelijke hulpe nutteloos voor de associatie souden worden &tc. Dan, dat hij, raidpensionaris, daer nog niet sterk toe scheen te inclineren, verkiesende alvorens te willen weten wat effect aldaer stonde te doen ons antwoordt op de aengebode mediatie, onse toesending van de ratificatie, en voorts het nu onlangs wijgerent antwoordt van Engeland op gelijke aengebode mediatie, met opsigt tot de Republicq, seggende daerbij, dat de laatste soo schielijke gedane reclame van onsent wegen daer juist soo wel niet was opgenomen, voorts dat ook dit werk van de mediatie buiten onse ministers aldaer was behandelt, sulks het door dat canaal thans te willen dirigeren misschien mede niet wel soude gelukken. Dan, Brantsen en ik dagten dat, hoe meerder dit laatste waer was, hoe noodsakelijker het scheen dien weg te moeten inslaen, ten einde onse ministers aldaer gene belacchelijke rol te doen spelen, maer integendeel (was 't mogelijk) dat sij daer van enig nut konden zijn..... Dan, hij, raidpensionais, soude nog sien wat er omtrent te doen was. Nopens den hertog dagte Brantsen, dat die thans met betrekking tot den raidpensionaris wel wat soude willen aen de hand komen, ten einde daerdoor wat directer en ruimer invloed op de behandeling van de jegenswoordige saken weder te verkrijgen, dan, dat andersints die twee heeren even strijdig tegensover elkander in haer denkenswijse bleven, en sulks steunde op de constitutie van saken en op de gronden, naer welke elk dier twee heeren dagten en werkten. Want den hertog geheel overgegeven Engelsgesind zijnde, was de raidpensionaris precise, om sijn crediet te behouden, van een daertegensovergestelt gevoelen. Dat middelerwijle de Prins, allerswakst zijnde, tusschen die twee lieden niets goedts konde of soude uitvoeren. Des den hemel alleen wiste, wat alle de jegenswoordige saken nog souden opleveren, en of er niet vroeg of laat eene opstandt en combustie van te vresen waere.

1781.

Dat onse zeelieden mede niet veel uitvoerde; dat Hartsink althans nu reets klaagde, schoon hij sijn gelt gemakkelijk trok; dat men van hem seyde, dat hij al bekommert was wanneer hij sig maer in de Hoofden bevondt, wat sou het dan wesen, als hij eens in akeliger omstandigheden geraakte? Dus hij, Brantsen, nog meer opinie van den vice-admiraal Reinst als van Hartsink hadde. Dat ook Boreel in dese tijden een bedroeft fiscaal was &tc. Dat hij, Brantsen, een brief uit Amsterdam hadde ontfangen, waerbij gemelt wierde hoe men thans in Oost-Indie, sonder veel moeiten, alle de Engelsche possessien konde ruineren en wegnemen, waertoe een plausibel project opgaf.

᾽Ωρε Παλλανδτ [1]). Hetselfde nopens Boreel soutenerende, dog wijders over de Amsterdamsche saak sprekende en over het advis van het hof, wiste hij, Pallandt, mij te verhalen, dat Wieling aen iemant moeste gesegt hebben, dat alle de leden van 't hof de saak crimineel hebbende bevonden, daeromme ook deselve niet bij den ordinarisschepenbank van Amsterdam konde worden beslist, maer van 't hof bij den hogen raad souden moeten worden beoordeelt. Dat men ook meende dat de president Slicher met nog een raidsheer hadden verschilt in gevoelen met de overige. Dan, dat zij maer onder hun capitatim hadden gevoteert, sonder nog een resolutie te hebben uitgebragt, dus die saak nog wel soo wat soude konnen blijven hangen, ofschoon men dagte het meeste tegens Van Berkel te sullen uitkomen, aangesien die, als pensionaris onder den eedt van de vroedschap zijnde, ook niet buiten weten van dien raid iets diergelijks hadde mogen aanvaerden.

$17\frac{21}{3}81.$ ᾽Ωρε Λαρρεη [2]). Dat hij thans wel eens wenschte te weten wat er te Amsterdam op de beurs gedagt, gesegt wierde en omging naa die tijding van St. Eustatius en het verlies

1) Ore Pallandt.
2) Ore Larrey.

1781.

van alle die coopvaerdijschepen. Dat hij gehoort hadde dat de jonge Nagel [1]) een brief heden ogtent van daer hadde ontfangen, die inhielde, dat men daer sterker dan ooit sprak omme den oorlog tegens Engelandt te pousseren.... Dat thans over de saken te spreken een delicaet point begon te worden, 'tgunt met iedereen niet konde nog behoorden te geschieden, dan, dat het hem, heer De L(arrey), voorkwam, dat het geweldig daer nae toe liep om eene of andere opstandt te vresen, 'tgunt óf tegens de regering van de grote stadt konde wesen ingerigt, óf daerhenen ging omme sig geheel met de vijanden van Engelandt te liëren, óf wel dat men vreden met Engelandt maakte op welke wijse het ook wesen mogte; welk laatste nogtans 't minste te verwagten waere.

Dat het waer was, dat het jegenswoordige gedrag van de Engelsche t'onswaerdts van die natuur wierde, dat sij ons genoegsaem noodsaakten ons in de handen van hunne vijanden te werpen. Dan, dat hij, heer de Larrey, wel vier maanden geleden reets hadde horen seggen, dat sij (Engelandt) eerst de Republicq ecraseren wilde, alvorens de algemene vreden te maken. Dog hoe het hem thans voorkwam, dat er alleen overbleef om sonder versuim antwoort op de Russische aengebode mediatie te geven. Voorts dat men gereet was te reconciliëren met Engelandt onder behout van 't tractaet van 1674 en restitutie van het ontnomene, en eenvoudig dan niet meer seggen, menende dat Ruslandt, naa de verwijgering van de separate mediatie door Engelandt gedaen, de saak wel wat ernstiger soude opnemen.

Dat wijders met opsigt tot de idee van den raidpensionaris, alsof de Prins thans dependenter was van den hertog als die in geen tien jaren was geweest, sulks geheel abusief en onwaer was. Dat de raidpensionaris sig dat verbeelde, omdat hij uit de natuur seer gepiqueert en gepassioneert tegens den hertog was, en dat hij de Prins dikwerf swak en wankelbaar vondt, sonder sig naer

---

1) De zoon van den landdrost en geueraliteitsgedeputeerde: zie aant. 2 op pag. 270. Hij was een der edellieden van Z. H.

1781

sijn sin of gevoelen geheel te schikken; dat sulks voortkwam uit hoofden dat de Prins den hertog en den raidpensionaris teffens wilde menageren, 'tgunt die vorst verlegen maakte, 't welk Larrey met sekerheydt wiste, want dat de Prins sulks meer dan eens aan hem, Larrey, hadde geavoueert, jaa selfs, dat de Prins dan met den hertog, dan met de raidpensionaris cachotteerde, derwijse dat nog aan den een nog aan den anderen voldede nog konde voldoen, en dat, als de raidpensionaris sulks maer begrijpen wilde, hij dan wel beseffen soude dat de Prins niet anders was als altoos geweest is, dat is te seggen ongemeen *swak*, geen partij wetende te kiesen, bijsonder niet wanneer die vorst, tusschen die twee heren sig bevindende, door den eene van dese sijde getrokken wierde, door den andere van gene sijde.

Dat het seggen van den raidpensionaris opsigtelijk die onaengename tijdingen van St. Eustatius &tc., ... te weten, *dat sulks misschien ten besten van ons soude konnen wesen* ('tgunt gisteren aan Lynden van Hemmen en aan Brantsen hadde gesegt), dat sodanig seggen alleen konde beduiden, dat daerdoor meende dat sulks de activiteit in de Republicq konde opwakkeren, want dat men er anders geen goede sin soude konnen of durven aen geven.

$\frac{22}{3}$81. Ὦρε Βρανδσεν [1]). Dat de Prins onlangs geleden aan hem, Brantsen, uit sigselfs hadde erkent, dat in twee saaken kwalijk hadde gedaen, eerstelijk: van geen conseil te hebben gehouden, sooals sijn vrouw moeder hadde gedaen; ten tweede: het plaatsen van sooveele officiers bij de armee; waerbij Lynden van Hemmen seyde, dat er nog wel een derde mogte bijgevoegt worden, namelijk het verkiesen van soo vele onbekwame menschen tot de gewigtigste posten, soo binnen als buiten de Republicq. Dat hij, Brantsen, al nog dagte, dat de Prins het sonder conseil niet goed konde maken, dog dat den hertog daer altoos tegen soude wesen, omme sijn eyge ligt niet te betimmeren.

1) Ore Brantsen.

1781.

Dat opgemelde hertog, thans niet wel sijnde met de generael-majoor Wilke, tegens die man gisteren allerhevigst was afgegaen, op 't seggen van hem, Wilke, die, in 't vertrek van de Prins komende, daer sig den hertog bevondt, en met een soort van aendoening sig uitende over de ingekome tijding van 't veroveren van St. Eustatius, op de wijse: „Mon Dieu quelle triste nouvelle encore touchant St. Eustache". Waerop den hertog met een hevigheydt hem, Wilke, souden hebben toegevoegt: „Vous voules me tuer encore, en met jettant une apoplexie sur le corps". Waerop den andere terug was gegaen.

Hij, Brantsen, vond den raidpensionaris ook thans dikwerf flaauw en indecis, bijsonder nu ook nopens een nader address, aen 't Russische hof te doen, opsigtelijk die verovering van St. Eustatius en 't gerugt dat er sig bij verspreyde, alsof Engeland de mediatie, door Ruslandt aengeboden met opsigt tot de Republicq, soude hebben gerenvoieert tot de generale pacificatie, gevende voor reden waeromme daer niet seer voor was, te weten, omdat Ruslandt niet seer tevreden was geweest dat men soo schielijk de reclame hadde gedaen, en dus dagte hij dat óf die representatien, te precipitant gedaen, wederom mogten vervelen, óf dat sij van niet veel vrugt mogten zijn, dus hadde hij liefst afgewagt wat Ruslandt seggen of doen wilde naa de verwijgering van de aengebode mediatie, door Engelandt gedaen. Dit concept-address of instructie voor de twee ambassadeurs te St. Petersburg door de Prins gesien zijnde, was hetselve goedgekeurt, ofschoon Sijn Hoogheydt dagte, dat het aldaer van niet veel effect soude wesen. Waernaa Brantsen het concept andermael aen den raidpensionaris heeft gesonden met een briefje, houdende s'Princen gevoelen daeromtrent.

Dat de Prins nog dagelijks voorbij het huys van Stans van Hoevelaken loopt, als een eers[t] aenkomendt jong mensch. Dat elk daer het oog op heeft. Dat de Prins gisteren daer aen huis nog over de drie uuren heeft doorgebragt bij 't representeren van een comedie, vandaeg wederom op 't cercle met haer gespeelt, en continueel onder en nae het spel met haer gepraet.

1781.

Dat de equipage-meester May, seer pensif in de antichambre wat gewagt hebbende, dese ogtent door eene andere deur in de twede antichambre kwam, en, toens straks naa Brantsen audientie kreeg, wel $^3/_4$ uur bij de Prins is gebleven en toens wederom deselve deur is uitgegaen, sonder de grote antichambre door te komen. Ik daernaa binnen komende vond de Prins midden in 't vertrek, mede vrij pensif, sulks er gewis met die equipage-meester over Amsterdamsche saken van gewigt moet sijn gehandelt geworden. NB. dat in verscheyde brieven uit Amsterdam werd bericht, dat het daer dangereus begon uit te sien, en het vertrouwen geheel weg raakte.

$\frac{23}{3}$81. ῾Ωρε Βρανδσεν [1]). Dat, soo Engelandt nu grootmoedig wilde handelen en een bewijs geven dat sij de Republicq niet hadde aengetast of [2]) hoofden van de accessie, soo behoorde sij, nae t'een of ander conquest te hebben gedaen, en siende dat de Amsterdamsche saak behandelt wierde naer recht en billijkheydt, de vrede van selfs met restitutie van het veroverde aenbieden. Dat de vroedschap Twent van Gouda [3]) (die andersints voormaels wierde gehouden voor seer Engelschgesindt te sijn), thans mede selfs ook aen mij sig verklaerde, hoe onbegrijpelijk het was, dat wij in soo eene werkeloosheydt volhardede; dat er bij de admiraliteyten selfs naauwelijk gedaen wierde wat er behoorde, en dat, wanneer men de menschen sprak, 't scheen alsof sij niet wisten of wilde weten waeraen het toe te schrijven sij.

῾Ωρε Ταν δερ Γοεσ [4]). Dat de Prins hem gisteren of eergisteren bij gelegentheydt van sijn presidial van H. H.

---

1) Ore Brantsen.

2) Lees: uit.

3) Mr. Adriaan Pieter Twent te Gouda was sinds 1769 vroedschapslid, sinds 1773 ook schepen aldaar: zie Naamreg.

4) Ore Van der Goes. Hier wordt in elk geval Mr. Philip Jacob Van der Goes bedoeld: zie aant. 2 op pag. 407.

1781.

Mogende, lang en breet hadde onderhouden over de jegenswoordige en aenhoudende behandeling der Engelsche met opsigt tot ons, te kennen gevende dat het gemeen daerdoor seer verbittert tegens die natie wierde &tc. Waerop Van der Goes soude gesegt hebben, dat sulks in waerheydt ook soo plaats hadde, aengesien men thans in 't vervolg al immer soo sterk soude beginnen te spreken van de Engelsche tirannye als van de Franssche. Waerop de Prins wederom hadde gerepliceert, dat selfs de jonge Princen, dagelijks sooveel horende van de behandeling der Engelschen tegens de Republicq, dat sij al mede deswegens seer gestoort en gepiqueert wierden tegens gemelde natie &tc..... Dan, Van der Goes nam dit gesegde aen in quantum pro, te kennen gevende, dat de Prins sulks wel hadde konnen seggen om hem, Van der Goes, daermede te verguisen [1]), 'tgunt de Prins dagelijks meer en meer aenwendt, als daertoe door den hertog sijnde opgelegt en doorleert, zulks, 't goede van de Prins sijn caracter geheel verdwenen sijnde, niets overig blijft dan de swakheydt van sijne principes, gepaert met die soogenaemde ruses, die het voornaeme van den hertog sijne wijse van denken uitmaken. Voorts meende hij, Van der Goes, seker te wesen (apparent door den raidpensionaris daerin bevestigt), dat de Prins den hertog seer moey was, selfs hatede, dog soo een vrees voor die vorst hadde, dat van die huivering naauwelijks ietwes durfde laten blijken. Ook gaf de Prins met Constance van Lynden sig sodanig in 't oog, dat elkeen daerover onstigt was.

Eindelijk hadde de Prins gesegt een brief van Hop [2]) te hebben, omme te vragen naa de post naa Wenen, die hij ook obtineren soude, waernaa veelligt Twikkel of Bigot voor Brussel souden wesen gedestineert, en Van der Borch, omdat men die van de handt wilde hebben, naa

---

1) Verguisen moet hier beteekenen „om den tuin leiden": vgl. p. 490.

2) Mr. Hendrik Hop, minister-plenipotentiaris te Brussel, was de zoon van den luitenant-generaal Hendrik Hop, den broeder van den Amsterdamschen burgemeester Mr. Cornelis Hop: zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

Coppenhaguen [1]) blijvende Hogguer [2]) (volgens den raidpensionaris), ofschoon hij niet wel in sijne finances was, te Hamburg.

Nog verhaalde Slicher, dat de vice-admirael Hartsink openlijk soude hebben gesegt met geen dousijn schepen te willen uitvaren omme sig door de Engelsche te laten wegnemen, dus, soolang onse zeemagt niet gedugter waere, hij er sig niet aen risqueren wilde.

Ὦρε ῥαιδπενσιοναρισ [3]). Dat het werk van de augmentatie nu gereguleert was. De artillerye soude blijven, twee compagnien guardes-cavallerye insgelijks, dog de verdere compagnien cavallerie vielen af; dan nog enige verschikking in de tractementen der officieren van de infanterie, vervolgens ses duisent mariniers, en dan soude het getal der augmentatie belopen op elf duisent ses hondert man, een wijnig minder als het plan van 1778 was geweest.

Vervolgens sprak gemelde heer over het *manuscript-politicq vertoog over het waer sistema der stadt Amsterdam* [4]), en bijsonder over pagina 2, alwaer den auteur rept van de *vis inertiae* en de *vis motus*, die in de stoffelijke waerelt even als in de staatsgesteltheydt van onse Republicq gelijkelijk werkende malkander in evenwigt houden, ... waerdoor den auteur (volgens 't seggen van den raidpensionaris) bewees, meerder daeromtrent te hebben konnen seggen als hij dede..... Voorts, nog al het vertrek op en neergaende, soo kwam er weder bij gemelde heer (als bij stukken en brokken) uit, dat het clabauderen in s'Hage

---

1) De gezant nl. te Kopenhagen, Bosc de la Calmette, was den 13en Maart plotseling overleden. Zie Res. S. G. i. d. 20 Maart. — De heer Van der Borch is dezelfde, die in 1780 voor „het Keulsche werk" gebruikt was en zoo weinig succes had gehad; hij was nog zaakgelastigde bij den Prins-bisschop van Luik.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore raadpensionaris.

4) Het „Politiek vertoog over het waar systema van Amsterdam" van Rijklof Michael van Goens is in 1781 gedrukt, maar 6 exemplaren werden vooraf in manuscript verzonden. Zie Mr. B. ten Brink, Levensbeschrijving van Van Goens, p. 127.

1781.

nog al scheen eerder toe dan af te nemen, selfs ook in de andere steden van Hollandt, en wederom wat geswegen hebbende, soo vervolgde gemelde heer met te seggen, dat die clabauderies veelal op den dikken heer (hertog) uitkwamen, die er selfs wel van geinformeert was. Waerover gene verwondering toonde, als erkennende, dat sulks overal en in de meeste provincien dusdanig plaats hadde, en dat die heer sijn spions te wel betaalde omme niet het eerst van alles onderrigt te zijn. Daernaa sprekende over de courier, heden naa Ruslandt gesonden, soo sey gemelde raidpensionaris met opsigt tot onse ambassadeurs aldaer, hoe, ofschoon men hun die instructien toesond, sij daermede niet veel soude konnen uitwerken, omdat (soo 't scheen) het werk niet door hunne handen ging. Waerop vroeg: „Warom se dan niet terug ontboden"? 'Tgunt met stilswijgen wierde beantwoordt [1]).

$17\frac{24}{3}81.$ Ὦρε πρινσιπισ [2]). Mij vragende wat ik van de saken dagt, ... bekende ik bittere smerten te gevoelen wegens onse toestandt, die mij dagelijks akeliger toescheen. Immers dat ik mij geen begrip konde maken van de harde behandelingen der Engelsche, die wij waerlijk aen hun niet hadden verdient. ..... 'Tgunt de Prins toestemmende, sey dat, ofschoon voormaals gedagt hadde altoos vrede voor oorlog te moeten prefereren, thans begreep, dat men alle efforts doenlijk moeste in 't werk stellen. Wanneer ik vervolgde met te seggen, hoe onbegrijpelijk het mij voorkwam, dat Engeland de mediatie van Rusland van de handt hadde gewesen en verschoven tot de generale pacificatie, alleen om ons inmiddels te ecraseren; dat nogtans dagte, dat sulks bij de Keyserin van Ruslandt niet wel konde worden opgenomen &tc., des wij immers aldaer dan behoorden te insteren op kragtdadige bijstandt &tc. Waerop de Prins mij inviel en seyde, met ophaling der schouders: „Jaa dat Rusland, dat Ruslandt, ik weet niet

1) De laatste volzin is later tusschengeschreven.
2) Ore principis.

1781.

wat ik daervan seggen sal"..... Wanneer ik weder repliceerde: „Jae Uw Hoogheydt, konnen wij daer niets verwerven meerder, dan blijft er niet overig dan sig knielende te werpen voor de voeten van Engeland, en afsmeken de vrede op sodanige voet, als die sal goedvinden ons deselve te vergunnen, of (hetgene ook niet gaarn sag te moeten gebeuren) dat wij ons ten naauwsten verbinden met Vrankrijk en Spanjen, 'tgunt dan het eygen werk van Engeland soude wesen, die ons daertoe hadden gedwongen". Dit bekende Sijn Hoogheydt, en vondt met mij, dat er dan niets anders op was, en wij sulks wel genoodsaakt souden wesen van te doen.

Vervolgens sey de Prins, dat de raidpensionaris hadde geinsteert op 't uitlopen van onse oorlogschepen, maar dat Sijn Hoogheydt daeromtrent nog swarigheydt maakte, om reden der klijne quantiteyt die in gereetheydt waren, en die men, naa 't nemen der vier schepen, reets verder niet wagen durfde, dan, dat Sijn Hoogheydt dese week de admiraliteiten met de vlagofficieren soude bijeen doen komen, de raidpensionaris vragen of hij er bij wilde wesen, en vragen wat in desen te raden soude sijn.

$\frac{24}{3}$81. Ὥρε πρινσιπισ [1]). De Prins al wijders sprekende over het niet durven risqueren van het klijne gedeelte onser vloot, geconsidereert de vier à vijf schepen die wij al kwijt waeren, soo sprak ik van de noodsakelijkheydt, die mij toescheen er te sijn, omme ten minsten enige schepen naa de Oost-Zee te senden en wat fregatten op de kusten te laten waeken. Soo antwoordede de Prins als even hiervoren, dat namelijk de admiraliteiten met de vlagofficieren soude convoceren en horen wat er geschieden konde. 'Tgunt betuigde mij noodsakelijk voor te komen, aengesien Sijn Hoogheydt sig niet begrijpen konde wat geroep, gemor en ontevredentheydt er in 't publicq omging, jaa, dat ik oordeelde, men soude vergeten wat men aen Sijn Hoog-

1) Ore principis.

1781.

heydt en aen sig selfs schuldig was, bijaldien men cacheerde of voor Sijn Hoogheydt versweeg wat daeromtrent plaats hadde &tc. ..... Waerop de Prins antwoordede: „Ik geloove het wel, ook sal ik, gelijk straks gesegt hebbe, de admiraliteiten terstondt convoceren en daeromtrent consulteren".

"Ωρς Λαρρεη [1]). Sprekende met gemelde heer over de Prins en over de raidpensionaris, hoe het mij onbegrijpelijk voorkwam, dat die beyde heren soo wankelbaer denkende schenen te sijn met opsigt tot Ruslandt, waer sulks dog aen toe te schrijve waere, of er dan enige tijding van daer was gekomen die daertoe gelegentheydt gaf, — antwoorde mij gemelde heer De Larrey, dat sulks merendeels was te attribuéren aan den invloed van den hertog, die, uitermate boos sijnde over die geslote alliantie en over dat gantsche werk, niet anders dede dan te souffleren dat dat Hof haer woord niet gestandt soude doen; dat daer ook van daan kwam het seggen van de Prins opsigtelijk Panin, dat die sijn versekeringen aen onse ministers gegeven (namelijk dat hij te verre uitkwam, dan, dat, soo Engeland niet naa de mediatie wilde luisteren, de Keiserin geresolveert was die croon den oorlog mede te sullen aendoen), altoos naderhant konde intrekken en seggen, dat hij die niet ministeriael hadde gedaen &tc.,... waerop hij, heer De Larrey hadde te kennen gegeven aen de Prins, dat hij deswegens vooralsnog niet vreesde, want dat Ruslandt tot hiertoe in alles methodicq en consequent hadde gehandelt, en dat uit dien hoofden gemeld Hof ook teregt bevreemt was geweest nopens onse immediate reclame, sonder dat het bleek dat wij in onsen eygen boesem enige ernstige efforts deden, des het scheen of wij al de last maer op onse gëallieerden wilden leggen. Dat hij, Larrey, daeromme al meer dan vier weken geleden aan de Prins een plan hadde vertoont, hem door enige cooplieden opgegeven, waerbij men sig sterk maakte binnen seer korten tijdt dertig fregatten van

---

1) Ore Larrey.

oorlog, bemant en ten volle geëquipeert, te besorgen omme daervan tot protectie gebruik te maken in de Oost-Zee, alwaer men dog geene grotere schepen dan van 36 à 40 stukken nodig hadde, dan, dat gemeld plan eerst in s'Princen handen, vervolgens in die van den raidpensionaris wel 14 dagen was gebleven, sonder dat er taal of teken van hoorde, wanneer, vervolgens er weder naa vragende, soo hadde het de raidpensionaris aan Van der Heim laten sien, die terstondt daerop hadde geremarqueert dat, soortgelijke cooplieden willende treden in het werk der admiraliteiten, daerdoor alles in verwarring moeste geraken en dat hij daer nimmer de handt toe wilde lenen, jaa hetselve tegenhouden soo lang hem de oogen in het hoofdt souden staen ..... Sulks, dat soo een heilsaem werk, [waer]door men binnen een seer korte tijdt van 30 à 40 wel geëquipeerde schepen souden zijn voorsien geweest, nu wederom geheel scheen verdwenen te sijn, want die lieden, geen antwoordt bekomende, de saak hadden geabandonneert.

Nog wiste gemelde heer De L(arrey) met sekerheydt, dat men 12 schepen van linie op particuliere werven terstondt konde laten bouwen, dog dat de admiraliteiten er geen werk van maakten ..... En op mijn vraeg, waerom dan de Prins die lieden niet aenspoorde en tot haer pligt hielde, was het antwoordt: „Omdat het, bijsonder bij de admiraliteit van Amsterdam, die de importanste saken moet opleveren, allerbedroefst gestelt is met opsigt tot de onbekwaemheydt der ministers, alsse daer is Boreel de fiscaal, Bakker de secretaris [1]) &tc."..... Waerop al wederom remarqueerde, dat Sijne Hoogheydt daeruit dan thans moeste ontwaeren, hoe schaedelijk het in allen opsigten voor den lande is, in wat departementen ook dat het mag wesen, van onbekwame subjecten te emploieren of te benoemen tot dese en gene posten,.... waervan de heer De Larrey convenieerde, gelijk mede toens ik seyde, met opsigt tot het bovenstaende plan van

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.
die cooplieden, hoe dat de Prins behoorde dat over sig te nemen, en tegens Van der Heim of den raidpensionaris te seggen: „Soo lang men gene andere of betere reden kan geven *als die van het treden in het werk der admiraliteiten*, soo sal ik het project voorstaen en mijn best doen dat het plaats grijpe" ..... Voegende de heer De L(arrey) daer nog bij: „Wanneer Sijn Hoogheydt over die saken met de raidpensionaris sprak, behoorde hij mij daer eens bij te roepen, ten einde soo eene saak in sijn presentie met den raidpensionaris te konnen discutieren, ... dog dat durft men niet doen uit hoofden van den dikken heer".

Vervolgens sey mij gemelde heer De L(arrey) nog in confidentie, dat York een brief aan Mirabel hadde geschreven, die dese laatste aan de griffier Fagel hadde gecommuniceert en door die wederom tot de Prins was gekomen, houdende het verlangen, dat er in Engeland was, omme met de Republicq te reconcilieren; hoe leet het daer dede van tot die vijandelijkheden te hebben moeten overgaen; dat, soo de Republicq maer *eene* pas vooruit wilde komen, Engelandt *drie* daerentegens soude doen, alles in de doucereuste termen gecoucheert, daer wijders bijvoegende dat, waerschijnelijk naer Wenen sullende moeten gaan, niets meer wenschte dan dat de oude vriendschap met ons weder gesloten was, ten einde met de Republicq en het Huys van Oostenrijk de naauwste banden van vriendschap en goede verstandhouding te konnen helpen bewerken ..... Dat niet wiste of de raidpensionaris daer al van verwittigt was, dog dat mij versogte, als ik er iets verders van ontwaerde, het hem, heer De L(arrey), te willen communiceren .....

Dat men voor vast meende, dat de Keyser te Brussel stonde te komen, en, sulks gebeurende, het niet seker was of de Prins daer niet nae toe soude gaan, 'tgunt een delicate omstandigheydt voor de Prins konde veroorsaken, en rade men het de Prins af, als veelligt het beste was, dan soude den hertog weder tusschenbeyde komen, die men wiste dat, ten enemale voor 't Huys van Oostenrijk geporteert tegens dat van Pruissen en van Ruslandt, niet soude nalaten vuur en vlam uit te spuwen tegens die het

1781.

de Prins hadden afgeraden, te meer, dewijle de Prins van wegens sijne Duitsche staten veel aan de vriendschap van de Keyser gelegen legt, en soo, wanneer Larrey dit dan afraedede, hadde den hertog ruime stoffe omme hem, Larrey, bij den Prins swart te maken, als negligerende s'Princen belangens, bijsonder in Duitschland, van welk departement hij, Larrey, chef van was, en dus in dat opsigt sijn gedrag des te onverantwoordelijker; en sulks was genoeg om hem, Larrey, geheel te abimeren, waerinne niet soude mankeren als daer maer kans toe sag, te weten den hertog.

$\frac{25}{3}$81. Ὧρε Βραντσεν [1]). Dat de Prins hem al een paer malen hadde gesproken over het gemor van 't gemeen en over de algemene ontevredentheydt, voegende er bij, dat men ook seyde dat in non-stadhouderlijke regering voormaals wanneer men in oorlog was er tenminsten nog wat gedaan wierde, en, ofschoon men niet triumpheerde, er nogtans geslagen wierde, maer dat er nu nietwes uitgerigt wierde. Waerop Brantsen, niet veel wetende te repliceren, alleen aenhaelde, hoe het gemeen in dese landen wel taay van gedult was, dog, eens aen de gang rakende, hetselve moeielijk te stuiten waere. 'Tgunt al mede niet tegengesproken wierde.

Voorts convenieerde hij, Brantsen, dat bij gene der admiraliteiten in het werk der marine die spoed was gemaakt die er behoorde, dog bijsonder bij die van Amsterdam, al 't welk, soo men begrijpen konde, ten lasten van de Prins wierde gebragt, vermits die, aen 't hoofdt van die departementen zijnde, hetselve sooveel ijver konde bijsetten als nodig oordeelde. (Zie hiervóór wat de pensionaris van Dort op dit subject aan de Prins seyde.) Dat, wat het Russische werk aenging, men die keyserin met gene mogelijkheydt uit het oog moeste verliesen, want, die ons aengesogt hebbende en tot hiertoe vrijwel

1) Ore Brantsen.

1781.
behandelt, wij kwalijk soude doen daeromtrent te verflaauwen, doende ook de opgevolgde swaere behandeling van Engeland ten onsen opsigten sien, dat wij gene andere weg in te slaen hadde als dese, tensij wij ons in de armen van Vrankrijk en Spanje wilde werpen, 'tgunt, uit consideratie selfs voor Engeland, bij alle goede patriotten tot hiertoe nog was tegengehouden geworden, dog waertoe die fiere natie ons eyndelijk nog wel constringeren soude te moeten komen. Dus haere behandeling selve volkome wettigde onse partij, die wij in opsigte van Ruslandt hadde genomen. Dan, dat de gehele wankelbaerheydt van de Prins ten dien reguarden alleen van den hertog kwam, die, violent tegens dat Hof zijnde, en dese saak buiten sijn toestemming sijnde geschiedt, alles tragtede om verre te werpen wat daeromtrent was geschiedt. Dese heer was ook teffens oorsaek dat de Prins zijn caracter geheel bedorven was, en dat van 't goede dat die vorst besat wij geen nut in de waereldt trokken, maer alleen door al 't swakke van dien vorst merkelijk souffreerden.

Met relatie tot Ruslandt hadde Thulemeier nog onlangs aen Brantsen gesegt, dat wel geinformeert meende te sijn, dat de Keyserin van Ruslandt seer onse belangens ter herte nam, en dat, hetsij bij eene aparte vrede of bij de algemene, die vorstin 't welsijn van de Republicq niet uit 't oog soude verliesen. Dat Nagel ook, nu siende dat er gene andere weg voor ons op was, geheel anders dagte en sprak als te voren. Nopens de kinderagtige wijse van handelen van de Prins met opsigte tot Stans van Lynden dagte hij, Brantsen, dat de Prins, om haer nog te sien, misschien wel eens tot buiten aen 't jagt konde komen, want sij heden mede naar Utrecht vertrok. Dat sulks des te minder te verwonderen soude wesen, aangesien de Prins wel eens de nagt- of vroege ronde hadde mede gedaen, om haer te sien of te rencontreren, eene omstandigheydt voor een capitein-generael niet seer eygen, namelijk die van de ronde te doen, quasi om de buitenposten mede te visiteren, en bijsonder niet om soo eene reden als de bovengesegde.

1781.

Gisteren met de Princesse sprekende, te weten hij, Brantsen, over de aenstaende Haegsche kermisse, soo dagte men, dat er niet veel te doen soude wesen aengesien den oorlog, namelijk dat er gene spellen &tc. souden worden gepermitteert..... Waerop Brantsen reflecteerde, dat in soortgelijke tijden als dese 't misschien beter waere wat toe te laten als alles te verbieden: „car, qu'il ne falloit pas trop attrister le peuple". Waerop de Princesse hadde geantwoordt: „Il falloit plustot agir que de penser à autre chose". Waerop hij, Brantsen, dat seer hadde ingestemt.

Ὦρε Λυνδεν υχν Ἐμμεν [1]). Dat de saken bedroeft toegingen, jaa soodanig, dat dikwerf wenschte verre van hier te sijn, en meer dan eens dagte er sig van te moeten onttrekken, want dat met gene mogelijkheydt het soo gaende soude konnen blijven. Dat men moeste sien en ondervinden dat die lieden, die het meeste verdagt konde worden gehouden, aen andere geprefereert wierden en de hunne geplaatst wierden, alsse onder andere nu wederom de zoon van Maclayne, die griffier van den raid van Brabant stonde te worden, en de twede zoon, nog groter lichtmis, tweede secretaris op de vloot; dat men seker wiste hoe er tweemaal s'weeks bij den ouden Maclayne en bij de jood Pinto brieven uit Engelandt kwamen, die voor meer dan ses gulden aen port kwamen te bedragen, sulks de correspondentie met dat rijk nog seer sterk door die twee haer canaal moeste worden gedreven. Dat mevrouw de Princesse, óf selfs óf door juffrouw Dankelman, dese bevordering van de jonge Maclayne hadde gesecondeert. Dat de Prins in alles wat aan Sijn Hoogheydt gesegt wierde nopens de behandeling der Engelsche t'onswaerdts toestemde, dan, dat er niettemin gene verandering ten goede kwam. Dat men capers konde uitrusten, klijne schepen konde laten bouwen, waertoe sig particulieren opdeden, omme de vijandt ten minsten enige

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.
afbreuk te doen, dan, dat er nietwes geschiede, dat men eene gestadige uiterlijke vrese voor Ruslandt betoonde, en schoorvoetende sig met die croon wilde naauwer verbinden. Dat, als Amsterdam naederbij kwam, gelijk nu met de augmentatie, selfs met aenbod, wanneer de nood het vereyschen mogte, nog verder te willen komen, dat al sulks wierde geconsidereert of gedebiteert als een bewijs van swakheydt en gevoel van haere begane abuisen of laegheydt &tc..... Des het scheen, alsof er een beredeneert plan nopens alle dese irregulariteiten plaats hadde, dat men ten einde toe wilde doen uitwerken, en middelerwijle een schandvlek op de natie dede komen, die onuitwisbaer was..... Oversulks dat de stadt van Amsterdam misschien beter soude doen, wanneer sij te kennen gaf gereet te wesen aen alle redelijke voorslagen gehoor te sullen geven, in hope daerdoor 't vertrouwen en eensgesintheydt te doen herleven, dan, dat de saken anders souden moeten worden aengetast en ten einde gebragt, vermits sij andersints de handen er insgelijks souden moeten aftrekken en laten het over voor de verantwoording van diegene, die het soo schenen gewilt te hebben. Conclusie was: soo lang den hertog bewint in de saken hadde, het nimmer goed konde gaan.

$\frac{26}{3}$81. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat gisteren avondt eene lange conversatie met de Prins hadde gehadt over het Russische werk, dog Sijn Hoogheydt nog steets wankelbaer en twijffelagtig op dat stuk hadde gevonden, namelijk dat de Prins suspecteerde dat het gemelde hof ons op het einde soude laten sitten en de heer Panin al sijn gesegde naderhant geen gestant soude doen, steets sig kunnende sauveren met te verklaren dat, wat hij aen onse minister, hoe secreet ook, hadde te kennen gegeven, voor sijn particulier was geschiedt, dog niet ministerialiter..... Waertegens de heer De Larrey vermeende, dat sodanige vrese

1) Ore Larrey.

of verdenking niet seer gegront scheen, aengesien de invitatie van die croon selve was gekomen, dat Panin daer grotelijks de handen in hadde gehadt, dat de Keiserinne selfs haere eer en edelmoedige denkenswijse daermede vermengt was, dat, 't gansche beloop der handelwijse van die vorstin voorsigtig en regelmatig zijnde geweest, sij ongetwijffelt ons minder dienst soude hebben gedaen, al hadde sij terstont met Engeland gebroken, als door 't middel van mediatie ons en andere te willen helpen, te meer, daer sij teffens een verbond van vriendschap en onderlinge belangens met Engeland hadde. Dus de weg van bemiddeling op eene beleefde wijse voor elk der mogentheden in te slaen, moeste waerlijk voor de wijste en regtsinnigste worden gehouden &tc. ..... Waerop de Prins eyndelijk repliceerde: „Maer als ik je dan sey dat én de raidpensionaris én die van Amsterdam selfs aan dat hof twijffelen, wat sou je dan te seggen hebben"? Antwoordt: „Ik soude aan die al hetselve repliceren wat ik d'eer hebbe gehadt aen Uw Hoogheydt daeromtrent te seggen" ..... Voorts sprak hij met de Prins over 't werk der augmentatie, dat nu, volgens d'ordre van 't landt in de provincien zijnde geweest, tot verdere consistentie konde worden gebragt, dan, dat het werk der marine bijsondere attentie en activiteit vorderde, gelijk aen de Prins reets meer dan 4 à 5 maenden geleden hadde opgegeve in geschrifte, die aen de Prins hadde willen laten, dan, die door Sijn Hoogheydt aen hem, Larrey, waren teruggegeven. Apparent dat den hertog daer weder tusschenbeyde was gekomen, want in gemelde geschrift stondt mede, dat de Prins met een of twee vlagofficiers de admiraliteiten behoorde te gaen besigtigen &tc., waerop de Prins gesegt hadde: „Ik verstaa mij dat werk niet genoeg, en als ik daer dan geweest was, en het ging vervolgens niet sooals 't behoorde, soo soude de schult op mij gelegt worden", en dit alles sey de Prins half moeielijk wordende. Dus de Prins op 't allerernstigste en bij herhaling aenmaende, omme daeromtrent niet stil te sitten, citerende al wederom, dat er op particuliere werven verscheyde schepen konden gebouwt worden, die van dienst

1781.

konde wesen, als men maer handt aen 't werk sloeg. Waerop de Prins antwoordede, dat tot de gerustheydt van Larrey konde seggen, dat in de volgende week commissarissen van H. H. Mogende stonde te gaan naar Amsterdam en naa Rotterdam omme de aenbesteding op de particuliere werven te doen, dat May d'equipage-meester van Amsterdam aan de Prins hadde gesegt, dat men jegenswoordig over dag en nagt, jae selfs de Sondag werkte, en dat er agtienhondert man op de werf aen de gang waeren. Waerop, de Princesse bij de Prins komende, Larrey wederom gerepeteert hadde al het bovengesegde, daer bijvoegende, dat de Prins hem, Larrey, eene salf in sijne ingewanden hadde gegeven met hem te seggen 't geen van May hadde verstaen, waerbij nogtans met een woord moeste voegen, dat die May, een Engelsman zijnde, merkelijk in Amsterdam was gespucteert [1]) geworden en nog &tc. Waerop de Prins antwoordede: „dat May verklaert hadde die verdubbelde ijver *thans* plaats hadde". Daernaa was Larrey bij de freule Dankelman gegaen, alwaer hij de prins Gallitzin vonde, die aen hem sijn beklag dede wegens dat hij niet als een uur vóór 't vertrek van de post hadde gekregen van de griffier Fagel de instructie, laastleden Saturdag aen de ministers te St. Petersburg gesonde, en wel onovergeset, zulks hij, prins Gallitzin, die niet anders dan in 't Neerduitsch, en met een regul of twee daer bijgeschreven hadde moeten versenden. .... Dog hij, Gallitzin, was de man niet die voor politique saken was geschapen, vermits er naauwelijks enig concept van scheen te hebben; ook wiste hij, Gallitzin, niet waer spreken of swijgen moeste; dat sulks al gesien hadde in den beginne dat dit werk nopens de gearmeerde neutraliteit, op ordre van de Prins, met hem, Gallitzin, hadde behandelt. Wijders mijne bekommering tonende, hoe ik en andere vreesden dat wij in eene allerellendigste toestandt soude moeten geraken, aengesien de verkeertheydt en werkeloosheydt, die er plaats hadde, ... soo sey

---

1) Verschreven voor: gesuspecteert.

de heer De Larrey: „Ik durven versekeren, dat wij sullen emergeren en er uitkomen, maar het sal ons wat slaag kosten".

De Prins, alles selfs willende doen, hadde aan die van Amsterdam geschreven dat, ofschoon in dese temporaire augmentatie nu wel genoegen hadde genomen, daerom nogtans niet wilde versekeren, dat deselve (soo de saken in Europa somtijts mogten veranderen) voldoende soude wesen &tc., welke periode de heer De Larrey er af hadde willen hebben, omdat die in dit moment niet te passe kwam en alwederom maer eene soort van verdenking impliceerde, die veelligt uit den hoek van den hertog kwam. ..... Sulks die van Amsterdam, gemelde Sijne Hoogheyts missive beantwoordende, veel verstandiger hunne brief hadde gecoucheert als die van de Prins was geweest. Dat eindelijk met opsigt van den hertog sommige menschen behoorden te beseffen, dat die heer steets veel invloed gehadt hebbende, alle de geheyme niet alleen van de Prins, maer selfs van den staat besittende, die hij, hertog, én van de Prins, én van Rhoon, én van de raidpensionaris Stein, én van dese raidpensionaris én van Fagel, én van hem, Larrey, selfs besittende, daerdoor soo gemakkelijk niet konde worden verwijdert als men meende, dat het aen die menschen dus vooreerst genoeg moeste wesen te weten, dat er nog andere lieden van tijt tot tijdt bij de Prins komen, die niet alle op deselve wijse denken en handelen als den hertog doet. Dat Rhoon van die lieden, die in alle de secreeten worden toegelaten, plag te seggen, dat men die menschen seer cajoleren moeste en tragte te vriend te houden, of, kon dat niet lukken, dan moest men se tusschen vier muuren sluiten.

Seker blaauwboekje was hem, heer De Larrey, door de heer Verduin [1]) gegeven, sijnde geintituleert: De post van den Nederrhijn, waervan 't laatste stukje inhielde eene critique nopens d'opvoeding van de jonge princen, die, aen een Duitscher vertrouwt wordende, daer vele incon-

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

venienten uit te voorsien waren. Door dese Duitscher meende de heer De Larrey dat den hertog wierde gemeent [1]).

27. Daarnaa sprekende over de brief, die de heer Yorke aan de heer de Mirabel hadde gesonden omme daervan gebruik te maken &tc., en die ook door laastgemelde heer aen de griffier was gecommuniceert, en van die wederom aan de Prins, soo hadde gemelde heer De Larrey getragt door vragen en weêr vragen van de Prins te onderstaan, wat Sijn Hoogheydt daervan dagte, waerinne ook gereusseert hadde, want dat de Prins, aan hem opening daervan gedaen hebbende, teffens daerbij hadde gevoegt, dat Fagel een stapele gek was, en op dat stuk dagte als iemant, die opgesloten behoorde te worden. Sulks het wel seker was, dat Sijn Hoogheydt daeromtrent niet wankelde. Voorts alle mijne redenen opgevende, die bij de volgende bladsijde zijn aengetekent, soo convenieerde de heer De Larrey daervan, en scheen gene vrese van die kant te voeden. Dog men kan sig niet beletten dikwerf te denken dat aengesien s'Princen moreel caracter merkelijk door den hertog sijn toedoen is bedorven, dat die jonge vorst sig selfs meermale ook cacheert, selfs voor de heer De Larrey, als wel voelende en wetende waer die sijne sentimenten naar toe hellen, ten einde die daerdoor te verguisen en bedektelijk nogtans het waere gevoelen van den hertog op te volgen, gelijk sulks met opsigt tot de ijver in 't werk der marine wel wat plaats schijnt te hebben, want Larrey, daer al sedert 4 à 5 maanden op hebbende aangeport, krijgt altoos goede woorden, en nogtans werdt dat werk niet aangetast gelijk het behoorde, of de Prins soude Larrey moeten voorhouden en verpligten sodanige taal met sijne confidente lieden te moeten spreken, ten einde die, daerdoor wat neersettende, teffens te beter en sekerder te konnen uithoren.

---

1) N°. 10 van de Post van den Neder-Rhijn bevatte eene samenspraak tusschen Keizer Zongchinius en zijn mandarijn Chin Kin, waarin de laatste waarschuwt tegen den vreemdeling, aan wien de Keizer de opvoeding van zijn zoon had toevertrouwd. Dat met dien vreemdeling — van een „Duitscher" wordt niet gesproken — de hertog van Brunswijk bedoeld werd, is inderdaad klaarblijkelijk.

1781.

$\frac{27}{3}$81. Ὥρε ραιδπενσιοναρισ [1]). Sprekende over seker vertoog nopens het gedrag van de stadt van Amsterdam met opsigt tot de Americaensche coloniën &tc., ... en dus mede over het berispelijke dat den auteur van gemeld stuk tragt te bewijsen dat in 't gedrag van die stadt, bijsonder van derselver afsonderlijke leden ..... te vinden soude wesen, ... soo voegde gemelde raidpensionaris daer bij, dat in dit ogenblik (bevindende ons in de vergaederkamer van H. H. Mogende, waer ook alsnog waeren de heer Van Boetselaer-Nieveen en de griffier Fagel), mij met de vinger soude konnen wijsen lieden, die in dit tijdstip, op dieselve wijse als in het bovenstaende stuk berispt wierde, wel in 't bijsonder soude willen handelen, waertoe met sekerheydt mij konde seggen dat gelegentheydt gesogt wierde. Wanneer men nu dese geopperde omstandigheydt vergelijke met hetgeene op den 25 deser staet aengetekent nopens de secrete brief van Yorke aen Mirabel geschreven, en dat men daer bijvoege, hoe dat Pallandt mij heden verhaalde van de generael-majoor Van Stöcken [2]) te hebben gehoort dat de grote heren (Prins en hertog) beyde seer knorrig waeren [a]), soo soude men haast mogen opmaken dat beyde die twee grote heren mede inclineerden tot die separate gehoorgeving of voldoening aan 't voorgestelde in den brief van de heer Yorke, ... dog dat de raidpensionaris en andere leden van Hollandt daer tegens

---

a) Dese knorrigheydt, gelijk hiervoor uit de conversatie met de heer De Larrey blijkt, moet aen iets anders werden toegeschreven, en veelligt wel aen alle de onaengename gerugten, die elk ogenblik toenemen, want den overste van Cappelle [3]), die heden de wagt bij de Prins heeft, hadde die selve knorrigheydt ook geremarqueert, seggende dat het hoofdt dikwerf nu aan die heeren omliep, dat men daerom ook dese avond, om sig te dissiperen, naa de comedie was gegaen.

---

1) Ore raidpensionaris.
2) Zie Reg. op dl. I i. v. De generaal was tevens 's Prinsen adjudant.
3) Hij was kolonel bij de garde du corps van Z. H.

1781.

sijn, uit hoofden dat, naar al wat met Ruslandt was begonnen en tot Saturdag laastleden toe nog was vervordert, men met gene gratie altoos konde vooruitlopen en, in prejuditie van de aengebode en reets geaccepteerde mediatie van H. K. Majesteyt, particulier met Engeland konde handelen, ons willens en wetens door soo eene daet verstoken houden van het effect der gearmeerde neutraliteit en der geslote en geratificeerde conventie op dat stuk, eene saak die bij Engeland alleen gesogt is, en waerop bij aenhoudentheydt door alle midelen al nog gewerkt wordt, blijkens selfs dese nieuwe aensoek van Yorke. Nopens het advis van 't Hof in de saak van Amsterdam sey den raidpensionaris, dat nog niet wiste hoe dat af soude lopen, dat de conclusie bij eene grote meerderheydt er wel lag, dog dat de modus hoe het bij de Staten van Hollandt in te brengen nog gantsch niet gereguleert was; dat hij, raidpensionaris, sijne gedagten daerover hebbende laten gaan, meende dat veelligt eene middelweg soude konnen worden gevonden, namelijk, dat gemeld hof aan H. Ed. Groot Mogende te kennen gave wel gereet te zijn omme hun gevoelen te uiten nopens 'tgunt van hun gevordert was, dan, aengesien de rupture met de croon van Engelandt, tusschenbeyde voorgevallen door de gedeclareerde oorlog van Hooggemelde Croon, en gemerkt de delicaate en omslaggelijke discussie eener saak als dese, sij liefst nog wilden supersederen met het ingeven van hun advis, en waeromtrent H. E. Groot Mogende goedvinden souden afwagten &tc. Dog hij, raidpensionaris, wiste niet of hij het soo verre soude konnen brengen .....

$\frac{28}{3}$81. Ὥρε πενσιοναρισ Τισσερ [1]). Dat de laatst afgesonde courier naa Ruslandt met die nadere instructie goed was, dog dat daer nog wel t'een en ander bij gedaen hadde mogen worden en wat sterker aengedrongen zijn geweest &tc.....

---

1) Ore pensionaris Viss[ch]er.

Waerop te kennen gaf, dat het nog al voeten in de aarde hadde gehadt omme soo verre te komen, want dat men scheen maer matig staat te maken op 't Russische hof. Waerop hij, Visscher, repliceerde: „Wat wil men dan? Sal men dan moeten op de knien de vrede aan Engelandt afbidden, verlaten die geallieerdens, die sig selfs hebben aengeboden &tc.? ..... Dat sal nooit lukken, daer sal roubouïlle komen, dat is gewis, want het gemeen is ten uiterste verbittert en t'onvreden, en dan is het seker nog niet klaer wat er het uiteinde van sal zijn". .... Hierop repliceerde ik hoe, uithoofden van d'informatie, die de raidpensionaris hadde gekregen, dat men in Ruslandt de reclame daer soo spoedig niet gewagt hadde, jae over die eysch t'onvreden was geweest &tc., ... sulks hem, raidpensionaris, teregt omsigtig hadde moeten maken, te meer, daer ook de wijgering, door Engeland gedaen, maer van ter sijde was te kennen gegeven en niet direct door den heer Van Gallitzin (waerop Visser tusschenbeyde seyde, dat hij de Prins Gallitzin daerover soude onderhouden en naa vragen), sulks de raidpensionaris voorsigtig hierinne moeste handelen, ten einde het hof van Ruslandt niet te indisponeren of terugge te doen gaen, want daerdoor het gesustineerde van den hertog soude worden gewettigt, die altoos hadde beweert dat dat hof aan sijn woord geen gestandt soude doen ..... Dat ook Ruslandt in alles bedaert, voorsigtig en methodicq was te werk gegaen, sulks men daer niet te precipitant moeste willen ageren, en derhalven dat de raidpensionaris, die particuliere secrete onderrigtingen konde hebben, men die sijn gevoelen daeromtrent volgen moeste &tc..... Waerop Visscher toonde dat de raidpensionaris selfs in sommigen opsigte konde verdagt gehouden worden, dus niet begreep wat men wilde ofte waer het nog heen soude gaen met ons ..... Nogtans verklaerde hij, Visscher, dat gisteren avond bij den raidpensionaris zijnde geweest, die hem op deselve voet als hierboven op 't stuk hadde onderhouden, dat hij, Visscher, ook wiste, dat men door een brief van De Swart geïnformeert was, dat die schielijke reclame niet wel was opgenomen, of beter was geweest daermede nog

1781.

wat te supercederen, ... dan, dat de raidpensionaris hem tot tweemale toe hadde gesegt dat, soo hij nog wat leefde, dan in staat soude wesen aen hem, Visscher, t'een en ander te konnen en te willen seggen, waerover hij verstelt soude staan ..... Dat nopens de hierbovenstaende [1]) secrete instructie voor onse ambassadeur te St. Petersburg, Van Berkel hem die eergisteren t'Amsterdam verhaalt hadde te hebben gekregen en gelesen door sekere Arbin [2]). hoeseer ook aen hem, Visscher, 't secreet daervan was aanbevolen.

$17\frac{28}{3}81.$ ῾Ωρε Βορεελ [3]). Dat d'admiraliteit van Amsterdam haer contingent van 28 soo schepen als fregatten soude konnen leveren, als sij maer volk konde krijgen, dan, dat, niettegenstaande de verhoging der soldijen of maandgelden, en der praemien, sij evenswel nog over de tweeduisent man te kort kwamen, negerende hooglijk dat er volk weggestuurt wierde wanneer die sig aenpresenteerden. Ook hadde hij, Boreel, gene opinie van de aanbesteding op de bijsondere werven, selfs hadde de admiraliteyten gebrek aan penningen daertoe, ook souden sij niet meer dan hun contingent, dat is drie schepen, op die werven laten aenbesteden, want die van Noord-Holland, Frieslandt en Zelandt pretendeerden dat profijt bij haer te hebben, ofschoon de laatste in 't geheel gene particuliere werf in hunne provincie, uitgesondert die van de Oost-Indische Compagnie, hadde, dan, 't was hun maer te doen om de vertiering van soo een saek voor sig te houden, of aen een ander niet te gunnen, zijnde dese en soortgelijke inconvenienten het effect van de veelheydt der admiraliteyten, die, veeltijts jaloers van den andere, hunne saken bedekt houden voor elkander, en selfs in prejudicie den een van den andere somtijts werkten, sulks hij, Boreel,

---

1) D. i. hierboven „vermelde".

2) Waarschijnlijk de secretaris van den overleden gezant bij het Deensche hof, N. E. Arbin. Zie o. a. Res. S. G. 20 Maart 1781.

3) Ore Boreel: de Amsterdamsche fiscaal. Zie Reg. op dl. I i. v.

't met mij eens was, dat het veel beter waere bijaldien men maer ééne admiraliteit in de Republicq konde hebben.

Dat bij de Maze hunne 74er niet uit konde komen, en nog een 60er mede niet [1]). Die te laten laden en te wapenen op stroom was gevaerlijk, en het van te voren te doen, dan gingen sij te diep. Den admirael Hartsink hadde die beyde schepen en nog twee andere van de Maze al ontboden omme bij hem in Texel te komen, dog de capitain van een dier schepen hadde geantwoordt dat, uithoofde van een groot getal sieken aan boord, hij nog niet aan die ordres konde voldoen, al wederom een inconvenient van de combinatie der vloten en separatie der admiraliteiten. In Amsterdam hadde de commercie nu nog enige occupatie uithoofden van nog wat uitvoer, maer andersints, soo het soo voortging met de Engelsche, soude gemelde commercie geheel stilstaan, en dan vreesde hij, Boreel, voor een oploop, want dat er nu reets al bekommert voor was, aengesien seker classe van menschen, die dagelijks met vaeren, kruien, dragen, rijden, hunne kostwinning hadden, als sulks nu ophielde, soo souden die ras uit nood beginnen te morren en uit te spatten, en dan soude het veelligt de regering gelden, omdat die den oorlog met Engelandt gewilt hadde, gelijk sulks gedebiteert wierde, of wel de admiraliteiten, omdat sij convooy willen hebben, of andere grieven, die den hemel alleen wiste waerop uit souden komen. Dat den equipagemeester May gisterenogtent in den raid [2]) kwam seggen, dat men versekerde, dat Vlissingen door de Engelsche was ingenomen, en dat hij aan Boreel voorstelde, omme naa sulks uit naam van den raid te doen vernemen. Dan, Boreel antwoorde dat, soo hij, May, dat doen wilde, hij het uit sijn eygen naam konde doen, maar niet uit die van den raid. Dat naderhant ontdekt wierde dat het alles onwaer en maer een opgeraapt praatje was, zulks hij,

---

1) De schepen met groot aantal stukken geschut konden dikwijls wegens teveel diepgang niet buitengaats komen.

2) Het admiraliteits-college.

1781.

Boreel, geloofde, dat Yorke hier in 't landt nog lieden hadde of onderhielde omme soortgelijke gerugten uit te strooien, ten einde de verwarring aan te houden of te vermeerderen, opdat de werkeloosheydt daerdoor mogte continueren. Dat er wijnig menschen waeren, die regt gevoelden dat, als de stadt van Amsterdam eens een harde stoot kreeg, daerdoor 't gehele lighaem van den staet kwam te lijden, maar die blind genoeg waren, omme daerinne te groien, schoon van den eersten tot den laatsten daerdoor soude komen te souffreren.

"Ωρε Λααν [1]). Dat men naa naauwkeurige opmaking en berekening der finantien van de provintie van Utregt hadde bevonden, dat deselve jaerlijks naabij 2 ton overhielde, sulks daer nu wel enigermate door konde worden voldaan aan de benoodigtheden voor de marine, maer, ging de augmentatie door, item de verhoging der soldijen, soo was er voor onse quote nodig jaerlijks 160 m. gl., des er nietwes genoegsaem meerder soude overblijven voor petitien tot de zeesaken. Derhalve konde men niet anders doen dan te resolveren tot $^1/_{10}$ verhoging op seker getal van middelen, 'tgunt volgens Laan sijn calculatie wel 80 à 85 m. gl. 'sjaers moeste opleveren, en daermede soude men het veelligt gaande konnen houden, ofschoon het hart was dat de provintie van Utrecht (swaerder belast als eene eenige der 7 provintien: zie de staat van vergelijking) sulke efforts moeste doen, door nieuwe belastingen, negociatien &tc., onderwijle dat men in Gelderlandt, Overijssel, Stad en Lande &tc. ..... gene nieuwe lasten soude behoeven te introduceren, ... Zelandt wijders seyde: „Maer wij betalen niet", en lieten ons met de overige provintien voor haer sorgen. Een amptgelt in Utregt weder te introduceren gaf maer 18 m. gl. 'sjaers, en drukte de amptenaren, die seer sober betaalt wierde. *f* 3

---

1) Ore Laan. Zie Reg. op dl. I i. v. Hij was na den dood van den heer Milan Visconti en kort daarna van den heer Vos secretaris der Staten van Utrecht.

1781.

verhoging domestique-gelt gaf geen duisent ducaten 'sjaers, en weerhiel de menschen van in de provincie te komen wonen, gelijk mede het middel van $1^1/_2$ percent van sijne goederen te moeten betalen, dat, buiten het vexatoire van jaerlijks zijn boedel te moeten openleggen, almede geen 50 m. gl. opbragte, en bijsonder der vreemde en gegoede menschen inwoning belettede.

*Ωρε Βορεελ [1]). Dat aan de Prins ook hadde opgegeven de staat van de mankerende manschap bij d'admiraliteit Amsterdam, bedragende even over de 2 m. man. Bij de admiraliteit Maze mankeerde men insgelijks wel 1 m. man, en bij de andere al naer proportie. Dat die van Zelandt nog in aandeel der werving, nog in de constructie der schepen, nergens maer inkwam [2]), en dat men evenswel pretendeerde, jae vorderde, dat de admiraliteiten thans gereet moesten wesen omme convooy te konnen geven, ofschoon zij NB. in December laastleden eerst ter deeg aen 't werk hadden beginnen te gaen, jaa, hoeveel spoed men daer ook thans mede maakte, er met geene mogelijkheydt binnen de ses weken convooy konde worden gegeven. Hij, Boreel, vreesde dat d'admiraliteit van Amsterdam, aangesien de grote quantiteit werkvolk op de werf, ras penningen te kort soude komen. Ook sprak hij gisteren, alsof kwade gedagten hadde van de aenbesteding op de particuliere werven, dog vandaeg hadde hij daeromtrent goede tijding bekomen; wist niet regt hoeveel volk er op sijne werf werkte; sey dat gaarn soude sien, dat er een representant van de Prins bij idere admiraliteit kwam — des daervan gesproken moet wesen. Ook avoueerde hij dat, als sijn suster het niet gedaen hadde, hij dan sekerlijk sijn post van fiscaal soude nedergelegt hebben [3]).

---

1) Ore Boreel.

2) D. i. maar in niets treden wilde.

3) De zuster is de weduwe van Mr. François Fagel. Met de uitdrukking „het niet gedaen hadde" zal wel bedoeld worden: het *hem* niet gedaan hadde, d. i. hem niet had overreed — of iets in dien zin.

1781.

$17\frac{29}{3}81.$ Ὧρε Παλλανδ [1]). Dat hij dese ogtent met seker coopman van Amsterdam, genaemt Brandligt, een lang gesprek hebbende gehadt, van deselve vernomen hadde, uit de mondt van de cooplieden Lever en De Bruin, die het publicq op de beurs hadde verhaalt, dat het comptoir van Hope of een van die [2]) bij hun waren geweest en sig in deser voegen geuit hadde: „Nu is St. Eustatius door de admirael Rodney ingenomen, vandaer gaet hij na Curaçao en wijders naa Suriname, welke laatste possessie door Sijn Brittannische Majesteit sal worden opgeeyscht, onder conditie dat, als sij sig gewillig overgeven, elk particulier van sijne besittingen sal konnen blijven jouisseren, willende Sijne Majesteit de stadt van Amsterdam alleen doen gevoelen de redenen van desselfs ongenoegen en niet de verdere ingesetenen van de Republicq. Voorts, alle diegene der geïnterresseerdens aldaer, die in de nieuwe Engelsche negotiatie deelnemen, of andere particuliere, aan die soude het vrij staen te handelen met hunne producten vandaer met wie hier te lande of elders soude mogen goedvinden, daer integendeel diegene, welke in de nieuwe negotiatie niet [deel]namen, souden hunne waeren, goederen, koopmanschappen &tc. directelijk in Engelandt brengen. Dese vinding attribueeerde men aan die van Hope self, vermits sij (soo men wil) voor 4 millioenen hadden ingeschreven te sullen leveren ten behoeven van gemelde nieuwe negociatie, omme dus daerdoor des te eerder en beter aen dat engagement, soo voordelig voor dat comptoir, te konnen voldoen ..... [3]).

---

1) Ore Pallandt.

2) D. i. een van die firma.

3) Uit de correspondentie van de hh. Van Hardenbroek en Van Lynden van Lunenburg blijkt, dat de firma Hope en C°. bij den loop van zaken in West-Indie bijzonder geinteresseerd was, en dat zij zelfs vreesde voor een bankroet, omdat Jamaica zwaar door storm geteisterd was en bovendien nog door de Franschen bedreigd werd. Vandaar hare handelwijze ten opzichte van de O. I. C. (zie pag. 371—72), waartoe zij zich verplicht zag. Het gedrag van den advocaat Boers (zie t. z. p.) werd

1781.

Opgemelde coopman verhaalde ook nog, dat het bij de admiraliteyten niet toeging sooals het behoorde, bijsonder niet bij die van Amsterdam; dat selfs de vlagofficieren er wat dopjesspel onder speelden, onder andere hadde hij op dat stuk de vice-amiraal Reinst mede verdagt gehouden. Eyndelijk Lynden van Hemmen, sooeven uit het besogne bij de Prins met de respectieve admiraliteiten en vlagofficiers gehouden, komende, hadde aen hem, Pallandt, gesegt, dat het er nog gantsch niet breet gestelt [was] bij de admiraliteiten, en dat de vlagofficiers (zijnde geweest Wassenaer, Hartsink, Soutman [1]) en Kindsbergen) het onderling mede niet eens waren geweest.....

˘Ωρε Γιλλεσ [2]). Dat de Prins slaperig was geweest in de audientie, die hij dese ogtent bij Sijn Hoogheydt hadde gehadt, des hij maer opgestaen was en henen gegaen. Dat de admiraliteiten eene lange besogne hadden gehadt met vier vlagofficieren, dat er evenswel nog al vrij wat aan scheelde eer sij gereet souden wesen, want dat Amsterdam nog wel 2/m. man en Rotterdam nog 1/m. man mankeerde, dat buitendien sommige uitleggers, die 100, jaa 150 man op moesten hebben, immers voor soo een getal betaling ontfingen, er naauwelijks 50 à 60 man op hadden, waeromtrent aen niemant jegenswoordig verantwoording deden dan aen sig selve, 'tgunt voormaals van 't departement van den Raad van State was om sulks naa te gaan en te contrarolleren. Dat men debiteerde dat er drie Franssche oorlogschepen in Hellevoet waren ingelopen. Dat, als de Franssche ons nu eens enige schepen aanboden, wij verlegen met de saak souden wesen, hoeseer wij ook selfs nog in eene grote ongereetheydt zijn.....

---

daarentegen scherp gelaakt als ten eenenmale onverschoonbaar. (De bedoelde brief is van 21 Januari 1781.)

1) Johan Arnold Zoutman was op dit tijdstip de oudste kapitein bij de admiraliteit van Amsterdam. Zie Bericht enz.

2) Ore Gilles.

1781.

$\frac{30}{3}$81. "Ωρε Λαρρεη [1]). Dat het advis van 't hof in de Amsterdamsche saak eygentlijk geen advis was, meer (sic) eerder eene nieuwe vraeg, bij missive aan H. E. Groot Mogende geaddresseert, ten einde te weten of het entameren van criminele proceduure te passe kan komen of niet, daer het op vordering soude wesen van een croon, die sedert H. E. Groot Mogende genomene resolutie daeromtrent den oorlog heeft gedeclareert en daerdoor selfs langer gene verbintenissen of regten respecteert &tc..... [2]).

Dat hij, heer De Larrey, van de Prins wel begrepen hadde, dat die dese vinding van 't hof van Hollandt aen de directie van den raidpensionaris toeschreef, dat ook magtig daerinne door den hertog wierde gesterkt, die deswegens nu wederom groot veldt tegens den raidpensionaris bij de Prins kon winnen en daeraen ook niet mankeren soude, sullende den andere nu als een traitre uitschilderen, die de Prins bedroog en bedektelijk met de stad Amsterdam heulde &tc., ... waerdoor de Prins, die van selfs inclineerde dat het advis van 't hof hadde behoren voor den dag te komen (gelijk ook dese ogtent de ridderschap van Hollandt hadde geadviseert), nu nog sterker daerop soude staen; andersints was de Prins vrij koel op dat stuk geweest, en hadde wel eens te kennen gegeven dat gaarn soude gesien hebben dat het favorabil was geweest, maer, nu anders sijnde, moest het ook voor den dag komen, ten einde de overige mogentheden mogten begrijpen dat daeromtrent niet wierde gecolludeert; maer dat dese menées de Prins (van elders ook opgeset) nu moeielijk maakten, niettegenstaande dat hij, Larrey, aan de Prins al eens gesegt hadde dat, ofschoon het hof nu al hadde geadviseert, dan nog de uitspraak in de mondt van de Staten was, alwaer het soo gemakkelijk niet gaen soude, want hij, Larrey, verwagte dat de meerderheydt

---

1) Ore Larrey.

2) De brief van het hof van Holland aan de Staten was gedateerd van den 27en Maart. Men vindt hem in zijn geheel in de Ned. Jbb. 1781, pag. 837—39.

1781.

nu soude wesen, en andersints egaal soude zijn geweest, omme de saak óf over te nemen, óf commissoriaal te maken in 't groot besogne en, naar bevind van saken, óf gereet soude zijn, óf sig telkens ongereet nog souden hebben gedeclareert, soodat de saak dog evenswel doodt soude moeten bloeden. Toens Rendorp hier was geweest omme met de Prins over die saak te spreken, ten einde dat het advis van 't hof nog wat agterwegen mogte blijven, soo hadde hij verklaert reets sedert tien dagen te hebben geweten niet alleen hoe gemeld advis was, maer selfs hoe elk votum van ieder raidsheer was geweest, 'tgunt seer reprehensibil is, want daerdoor nu ook de gerugten daeromtrent een seer kwaedt effect doen bij het publicq.

Dat men sedert enige dagen al geweten heeft, hoe er aan 't huys van de burgemeester Temmink in Amsterdam conferentien over die saak waren gehouden, omme te sien of er niet iets op te vinden was, ten einde aan het advis van 't hof d'een of andere plooy te geven, want dat men te voren in Amsterdam vast van begrip was, dat het gemeld advis niet defavorabil konde uitkomen. En in die sin moet de raidpensionaris sig wel eens aan Amsterdammers hebben geuit, immers uit enige aen mij gehoude discourssen, én door de pensionaris Visscher én door Maersseveen, is sulks op te maken.

$\frac{31}{3}$81. Ὦρε Παλλανδτ [1]). Dat seker weekelijks gedrukt papier, genaemt de *Post van de Nederrhijn*, N°. 10, een dag in de societeit hadde gelegen, dog dat dit blaadje al terstont door de generaal-majoor Van Stöcken was weggenomen, als behelsende eene sterke satyre tegens den hertog [2]).

Dat de Prins aen hem, Pallandt, gisteren hadde gesegt, dat het plan van augmentatie in de volgende week nog niet soude voor den dag komen; dat men self meende, dat de Prins daerinne nu wederom minder behaege schepte

---

1) Ore Pallandt.

2) Zie aanteekening 2 op pag. 489.

1781.

als voor desen. Sulks deswegens op de jegenswoordige vergadering of landdag van Overijssel geene questie nog van soude wesen.

Dat de Prins gisterenavond aan sijn partij niet gedaen hadde dan slapen, waerover juffrouw Dankelman, die met Pallandt speelde, seer knorrig was, te meer daer aen de partij van de Prins ook een vreemdeling sig bevondt.

Dat nimmer gedagt hadde, dat eene stadhouderlijke regering aen sooveel gebrek konde onderhevig wesen, des al nu niet seer konde tegenspreken diegene, die daer 't swak soo wel van hadden ingesien, dog dat de Prins te veel magt hadde. En was den hertog door den hemel weggehaalt, sulks was misschien de gelukkigste saak in dit tijdstip voor de Republicq.

Dat de Staeten van Zelandt soude geresolveert zijn geen een schip van hunne admiraliteit te geven tot versterking van de vloot, als oordelende alle hunne schepen overnodig te hebben tot bewaring en beveiliging van hunne provincie..... Dat Ligtenberg [1]), in de Raid van Staten sittende wegens Zelandt, sig thans ook vrij sterk in de Zeeuwsche smaak uitede.

$\frac{1}{4}$81. Ὦρε δοκτορ Ιορισ, in 't bijsijn van Vink [2]). Dat gisteren nog een seer gegoed coopman van Amsterdam hebbende ontmoet en gesproken, welke verklaerde, dat elk gegoed negociant en waer ingesetene gaarn uitrustingen soude doen om afbreuk aan den vijandt toe te brengen, maer dat soolang het hier in Den Haeg geen ernst scheen, of dat er gene schepen van ons in zee gingen, zij cooplieden nietwes durfden wagen, jaa, als het soo voortging, soo soude eerlang verscheyde gegoede negocianten Amsterdam verlaeten en elders gaan wonen. Dat ook nu nog eenige wijnige versending plaats hadde, en sommige van de

---

1) Mr. Carel Johan van Lichtenberg had zitting in den R. v. S. voor Zeeland. Zie Bericht enz.

2) Ore doctor Joris in 't bijsijn van Vink. Zie aanteekening 1 op pag. 11. Voor Vink zie Reg. op dl. I i. v.

lagere classe van menschen nog wat geldt van vorige winsten overig hadden, dan dat, als sulks eens over een paer maanden op was, soo stonde het te vresen, dat er oproer soude komen. Dat men selfs al verhaalt hadde, dat er een request door de gemeente soude worden gepresenteert omme maer één hoofdt of souverain te hebben..... Dat ook de vice-admiraal Hartsink, die gisteren vertrokken was, aen hem, Joris, hadde gesegt, dat er misschien agt schepen gereet soude wesen omme mede uit te zeylen, en, 't selve in twee divisien sullende geschieden, hij, Hardsink, aen de Prins hadde gesegt, dat sulks soo goed was alsof hij maer direct naar Engeland overstak, want dat met vier schepen gene resistentie in de waerelt was te doen. Hij hadde ook gehoort dat, ofschoon de aenbestedingen op de bijsondere werven nu stonde te geschieden, er geen swaer hout in de Republicq voorhanden was. Nog wiste hij door Martsfeldt [1]), dat men op de Schelden, als te Lillo, Liefkenshoek &tc.,... canon, kruit en kogels in overvloedt hadde, dog dat er gene eene kogel was die op het geschut paste, sulks het een en ander hierdoor nutteloos sig aldaer bevondt; dat hij, Martzfeldt, sulks reets gerepresenteert hadde, dog alles vrugteloos. Dat Du Moulin [2]), naar Vrieslandt zijnde gesonden om aldaer de kusten en frontieren naa te sien, was hij, directeur-generaal, daer seer koel ontfangen, gevende de Vriesen te kennen, dat sij in staat waren hun eygen te defenderen, dus voor andere hulpe bedankte; dat zij niet wilde dat men in Engelandt terstondt konde weten hoe het bij haer gestelt was; kwamen die daer eene landing doen, sij souden se weten te ontfangen, en, ging het te verre, dan souden sij Vrankrijk in den arm nemen. Ook meende Vink, dat men ontdekt hadde correspondentie tusschen Amsterdam en de Vriesen: immers Charles Bigot, indien die het seggen wilde, wist er veel af. Sommige meende dat Twikkel van al het bovenstaende

---

1) Waarschijnlijk een der beide generaal-majoors van dien naam.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

wel wiste, selfs dat die er onder roeide, dog dat hij wijnig dagen geleden in een audientie bij de Prins moet gehekelt sijn geweest. Nog seyde doctor Joris, dat men selfs al vertelde dat het er met onse Republicq evenals met Polen gestelt was, aengesien vele dagten, dat er onder de grote mogentheden nopens ons mede een project van partage op til was. En over den raidpensionaris sprekende, die een vriend van Joris, is, soo seyde hij: „Die man sit in sijn hemdt, die kan dus niets uitvoeren". „Jaa", antwoordede Vink, „Gilles is nogtans wel met de raidpensionaris". Replique: „Jae, maer wat kan die laatste dog bijbrengen?".... Naa het vertrek van Joris sey Vink tot twee reysen: „Zoolang den hertog er is, kan nog sal het niet goed gaen. Hij is een vreemdeling, hij veegt sijn g . . . aen de Republicq, dat wete ik voorseker. En soo heeft hij het militaire insgelijks in de war geholpen". Daernae sij hij, Vink, hoe hij gehoort hadde, dat de Prins onlangs iemant hebbende gereprocheert, en een ander replicerende dat die mensch het van sigselve niet soude hebben gedaen, maer dat andere het hem geraden hadden, sou de Prins gesegt hebben: „Waerom laat hij sig van andere raden"? Waerop de Princesse aen de Prins soude toegevoegt hebben: „Hoe kunt gij dat seggen, daer gij al doet wat den hertog uw aanraedt"? ....

Nog was aan Vink verhaelt, dat de Franssche ambassadeur in sijn laatste audientie aan de Prins soude hebben gedeclareert van wegens sijn hof, dat, bijaldien de regering van Amsterdam uit hoofden van 't advis van 't hof enig leed overkwam of ontmoetede, sijn koning sig dan met de saak soude moeten moeien. ....

Ὦρε Παλλανδτ [1]). Dat hij aan de Prins in de conversatie hadde te kennen gegeven dat, soo selfs het werk van de augmentatie thans niet spoedig wierde afgedaen, men alwederom de schult daervan aen Sijn Hoogheydt soude geven, niet om de augmentatie als augmentatie, maer dat

---

1) Ore Pallandt.

het aan Sijn Hoogheydt geweten soude worden, om reden dat die het werk der marine en der mariniers niet bevorderen wilde, misschien wel ook omdat sien wilde hoe het in Frieslandt met de augmentatie soude gaen. Waerop de Prins hadde gesegt dat het in 't laast van April soude geschieden, dus er dan nog wel een extra-ordinaris landdag mogte wesen, bijsonder met opsigt tot de verhoging der soldijen, sig verder niet uitende.....

$\frac{2}{4}$81. "Ωρε Λαρρεη [1]), sprekende nopens d'overkomst van de Keyser te Brussel: hoe sulks de Prins van Oranje in grote verlegentheydt soude konnen brengen, aangesien het gaan daer naa toe om een complimentje te maken en wat depenses te doen op sigselve nietwes soude wesen, dan, wat anders en van meerder gewigt was, soo de Keyser, die meerder hoofdt en harssens hadde als de Prins, over saken wilde spreken of handelen, bij voorbeelt, als sterk jegenswoordig gecajoleert en gecaresseert wordende door 't hof van Engeland, soo soude die Vorst misschien wel wat naa die sijde overhellen, 'tgunt geen ongenoegen aan onse Prins soude geven, dan, die daeromtrent sig uitermaten voorsigtig soude moeten gedragen, soo omme den Keyser, die somtijts avantages voor sijn commercie in Brabandt, voor sijn handel op India &tc. soude konnen bedoelen, niet te veel toe te geven, eerstelijk in prejudicie van de Republicq, daer de Prins al sijn welvaren voor behoort op te offeren, maer ook uit consideratie van sijn eyge Duitsche goederen, voor Vrankrijk en voor de Koning van Pruissen, welke laatste niets onaengenamer soude wesen dan de Keyser te sien reusseren op eene of andere wijse; Dat, wat omgekeert betrefte de vrese van den Keyser met relatie tot de Koning van Pruissen, die hadde wijnig te beduiden, maer Vrankrijk, die ongetwijffelt s'Keysers te groot en magtig wording mede niet soude goedkeuren, bleef ongetwijffelt een sterke doorn in de voet van Sijne

---

1) Ore Larrey.

1781.

Keyserlijke Majesteyt, — buiten en behalven onse eyge situatie, die, soo Engelandt sig acharneerde omme den oorlog te pousseren en wij die violentelijk eenmaal soude moeten repousseren, dan soude het de Prins in onsen eygen boesem mede niet goed konnen maken. Was de Prins gaauwer en bekwamer (want het hart was wel goed, maer de faculteiten van geest en kennis waren niet bestandt), dan konde het geen kwaed, integendeel dan ware 't goed dat hij die visite van politesse dede, vermits sig in soo een cas altoos konde replieren op H. H. Mogende en aldaar door desselfs influentie de saken soo dirigeren, dat daerdoor sonder ongenoegen van den Keyser s'landts wesentlijke belangens niet wierden verwaerloost. Voorts, wie men naer Wenen soude senden? [1]) Hopje was wel, ook wel gesien genoeg te Brussel, dan, of fonds en bekwaemheydt genoeg hadde omme aldaer te reusseren, twijffelde men seer aen, geswegen dat men een man van famille behoorde te hebben. Lynden van Hemmen, ofschoon meer fonds hadde dan Hopje, scheen er nogtans niet geschikt toe, schoon wegens de geboorte goed was. De Rijngraef van Salm had wel verstant en eene vrolijke, aengename conversatie, dog konde dat sijn werk niet wesen. Twikkel was goed, dog niet te vertrouwen. Sterrenburg, wegens sijne hoogheden die hij besat, soude daer niet deugen, want, ofschoon geen oordeel mankeerde, soo hadde hij menigvuldige folies &tc..... Sulks men met die post verlegen soude wesen.

$\frac{2}{4}$81. Ὦρε πρινσιπισ [2]). Dat die van Amsterdam nu weer wilde hebben dat men de twaalf hondert man mariniers op de schepen gebruikte soo lang men volk mankeerde, dan, dat Sijn Hoogheydt het advis der vlagofficieren deswegens soude innemen, en bijaldien deselve dagten dat sulks volstaen konde, soo soude daerinne toestemmen, ofschoon

---

1) Nl. als gezant, in plaats van den overleden heer Degenfeld—Schonburg: zie Reg. op dl. I i. v.

2) Ore principis.

1781

het tegens Sijn Hoogheydts gevoelen was. Dan, soo sulks niet voldoende wierde geagt, het dan ook niet behoorden te geschieden. Dat het de schult van Amsterdam was dat men sig in die beslommerde staet bevondt, daer men in is; dat men te veel complaisance voor die lieden hadde gehadt; dat de bekommering nopens hun non-consent in de middelen een kortstondig inconvenient soude hebben opgelevert, 'tgunt er wel op te wagen was geweest, dan, dat men daer toens veel tegen hadde, en sig nu in eene veel mislijker omstandigheidt bevondt. Op mijn gesegde: dat nogtans meende, dat Amsterdam in 1777 of 1778 tot de modique augmentatie soude sijn gekomen &tc., antwoorde de Prins: „Jaa, dat wilden sij doen, mits de provincien alvorens de staat hunner financien openleyden, teneinde men sien konde of sij in staat waren daer mede toe te contribueren of niet, mits ook voor eene vaste post tot de marine wierde bepaalt ..... En 't jaer daernaa oordeelde sij het onnodig, omdat het alleen maer ombrage aan Vrankrijk soude geven". Dat die duivelsche courantiers al in hunne courant setteden wat goedvonden; nu wederom nopens een vloot van 40 schepen, die de Republicq binnen korten soude konnen opleveren, alle soo veele tijdingen, die een particulier tort aen Sijn Hoogheydt deden, want dat daerdoor vreemden en 't publicq in een denkbeelt viele dat Sijn Hoogheydt alleen oorsaek was dat men geen gebruik van de aan de handt hebbende magt wilde maken, daer 't nogtans seker was dat er niet meer dan vier schepen terstondt gereet konden zijn, dat er volk en officiers ontbraken en dat er misschien binnen sekere korten tijdt maer agt schepen in 't geheel soude klaer wesen; dat men nu op de particuliere werven ging aenbesteden, dog dat het daer almede haperen soude, want dat er NB. overal swaer hout ontbrak, soodat men denken konde hoe het er gestelt was. Nopens het sware hout sey de Prins, dat duisent berouwen hadde niet te hebben opgevolgt het advis van de provincie van Utregt ..... [1]), waeromtrent ik meende, dat de stadt

1) Nl. tot het opkoopen van groote hoeveelheden zwaar hout.

1781.

Amsterdam toens gene grote oppositie soude hebben gemaakt ..... Wijders avoueerde Sijn Hoogheydt dat Gelderlandt en Utrecht, de beste advisen hebbende gegeven, ook aan Sijn Hoogheydt de minste moeite hadden gekost. Zulks die verd..... Amsterdammers daer merendeels oorsaek van zijnde, de Prins daeromme wenschte of wilde dat er op elk schip een schepen van die stadt tot capitain wierde aengestelt en de borgemeesters tot vlagofficieren. Dat daer ook nog woelgeesten ageerden (apparent Van Berkel, die met Vrieslandt correspondeert). Over 't geheel schijnt dat men die wil weg hebben, en, op vrede wagtende in 't einde van 't jaer, sulks nu niet tegens Engelandt wil uitregten. Dat de Zeeuwen in 't geheel gene schepen wilde bouwen of contribueeren; dat in den beginne hunne wijse van denken wel strookte met die van Sijn Hoogheydt, dan, dat alle derselver difficulteiten schijnen te moeten worden toegeschreven aen haer wil en resolutie omme nergens in te contribueren en sig dienvolgens buiten enig beswaer te houden. 't Slot van de conversatie was, dat men vreesde voor binnelandsche bewegingen, waerop de vrijheydt nam te seggen: „dat sulks mijn vrees egaal was, dog waervan ik mij niet anders dan een dodelijk effect voor de Republicq konde voorstellen, het mogte uitvallen sooals 't wilde".

Ὦρε Λγνδεν υαν Ἔμμεν [1]). Dat het wonderlijk was dat de Prins nu soo sprak over die 12 hondert man mariniers, want dat het gemelde plan 't eerste van de Prins selve was gekomen, dog dat daer nu wederom andere waerschijnelijk tusschen beiden waren geweest, omme die idee omverre te stoten. Dat met 12 schepen, die met die van [de] Maze en uit Zelandt komende gereet konde hebben, men seer secretelijk eene vertoning op d'Engelsche kuste konde doen, onderwijle nu de grote Engelsche vloot uit is, omme Ruslandt en andere mogentheden wat te contenteren. Dan, dat de raidpensionaris bang was te veel te wagen, die 't nogtans alleen met de Prins behoorde uit te voeren.

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

Dat ook de vice-admiraal Hartsink vol swarigheden was, onderwijl dat Kindsbergen vermeende, dat men met 12 schepen nog wel enige vertoning voorsigtelijk konde maken.....

$17\frac{3}{4}81$. Ὥρε πρινσιπις [1]). Dat Sijn Hoogheydt wiste hoe dat seker iemant van Utrecht hadde geschreven nae s'Hage, dat de *sultane favorite* (juffrouw Constantia van Lynden) in de provincie was gekomen. En of ik daer ook niet van gehoort hadde? Antwoordt: „Neen, dat wel wiste dat sij bij mevrouw Berchman [2]) gelogeert was, maar dat ik er verder niets van vernomen hadde; selfs dat ik niet wiste of sij in de stadt of buiten was". Soo antwoordede de Prins: „dat sij buiten op Rijnwijk [3]) was". Mij wijders vragende, (en op een wijse over haer sprekende, alsof het seer aengenaem was sig daerover te onderhouden): „of ik dagte, dat hij, Prins, amoureus van haer was"? Antwoordt: „dat wel geloofde van jae". Vrage: „Waerom"? Antwoordt: „Omdat je Hoogheydt haer gaarn schijnt te sien, en boven anderen nog al sterk distingueert". Antwoordt: „Dat doe ik niet, ik spreek haer immers niet meerder aen als andere". Replique: „Dat soude ik niet durven affirmeren, immers uiterlijk schijnt dat aen elkeen soo niet toe". Antwoordt: „Nu, ik kan evenswel betuigen, dat haer nimmer geen soen hebbe gegeven, dat ik nooit geen briefje van haer gehadt hebbe" (nogtans toestemmende

---

1) Ore principis.

2) Mevrouw Barchman (of Bergman) Wuytiers, waarschijnlijk de echtgenoote van Mr. Jan Willem Barchman Wuytiers te Utrecht, die wel niet in de regenten-colleges zat, maar toch in verschillende besturen. Zie Naamwijzers.

3) Rijnwijk was eene buitenplaats onder Stoetwegen bij Zeist. Tot 1772 was zij bewoond geweest door broeders Janssenisten, daarna werd zij verkocht en kwam in handen van den heer Jan Kol, rentmeester van de Utrechtsche ridderschap. Diens familie woonde er nog in de 19e eeuw, zoodat het wel niet zeker, maar waarschijnlijk is, dat freule Van Lynden in April 1781 te zijnen huize vertoefde.

1781.

dat wel eens aen haer geschreven hadde), „dat selfs vonde dat sij niet mooy was, maer dat haer gaarn hoorde spreken. Dat wel wiste men veel nopens die saak verhaalde, maer dat haer nimmer als van verre sag, sulks hij, Prins, een groot kunstenaer soude moeten wesen, indien, haer voor de glasen siende, en hij, Prins, op straet sijnde, haer dan ..... [1]). Dat haer eens en passant op Hoevelaken aen de Doorneheg hadde gesien [2]), en met haer en haer moeder hadde gedejeuneert aen de Doorneheg, en haer toens tot aan 't huis van de predicant te voet gaende hadde gebragt", — roulerende de conversatie die gantsche audientie haast nergens anders over als over die juffrouw, en 'tgunt de Prins met plaisier scheen te pousseren, daer nog bijvoegende, dat iemant, die temperament hadde, en sig contineren konde, veel meer te admireren was als menschen die koelsinnig waren.

Ὧρε Ληνδεν υαν Ἔμμεν [3]). Dat meer als eens aan Rouse hadde gesegt, hoe dat het hof van Hollandt haer advis gecachetteert en seer secreet, naar alvorens sig hoofdt voor hoofdt den eedt van secretesse te hebben afgevergt, hadde behoren over te geven aen den raidpensionaris, sonder dat iemant ooit geweten of gesoupçonneert hadde waerinne hetselve bestondt, ten einde haer Ed. Groot Mogende, hetselve dus ontfangende, er alsdan mede gehandelt hadden naer goedvinden, namelijk hetselve te openen of (geconsidereert de verklaerden oorlog) hetselve ongeopent te laeten leggen tot de herstelling der vrede; dat ook Rouse sulks aan de raidpensionaris hadde te kennen gegeven, dan, dat sulks waerschijnelijk niet hadde willen lukken. Waerop ik repliceerde, dat ten minsten eene ongehoorde en wijnig geoorlofde saak was dat, nopens

---

1) De twee woorden, die hier volgen, zijn kieschheidshalve ongedrukt gelaten.

2) Eene kleine buitenplaats of hoeve bij Hoevelaken. Zie de Bijvoegselen bij de Inleiding op dit tweede deel van de Gedenkschriften.

3) Ore Lynden van Hemmen.

dusdanig point, soo opentlijk was gesegt en verhaalt, hoe niet alleen het advis in 't algemeen defavorabil voor Amsterdam was, maer selfs, dat men genoegsaem geweten hadde hoe elk der leden in 't bijsonder hadde geadviseert &tc..... Jaa dat men mij teffens versekert hadde, dat de president Slicher gewijgert hadde het secreet te houden, aengesien hij oordeelde sulks aan den eersten president van 't hof (te weten de Prins) te moeten openbaren..... Waerop Lynden repliceerde: „Sulks is mij insgelijks voorgekomen, en dus is 't wel seker, dat men het daer, bij de Prins, vooraf heeft willen weten"..... Voegende er nog bij: „Jaa, de saken gaan jegenswoordig seer wonderlijk toe in verscheyde opsigten".....

$\frac{4}{4}$81. Ὥρε πρινσιπις [1]). Aan Sijn Hoogheydt vragende, of de vergadering van Hollandt soude scheyden of niet, antwoorde de Prins: „dat geloofde van jaa, tot in de andere week". Wanneer ik vervolgens nog vroeg, of er dan nietwes geduurende dese vergadering nopens de augmentatie soude voor den dag komen,..... antwoordede de Prins, 't hoofdt omkerende en een sugt latende: „Ik wete het niet, misschien gaa ik dese week nog wel eens bij de Raid van Staten om het plan voor te stellen"..... En doe sprak de Prins gemarqueert terstondt van wat anders.

Daernaa mijne korte notul lesende [2]), en daerop gene buitenlandsche brieven siende, soo sey de Prins met een soort van verlangen: „'t Is aerdig, daer sijn gene Engelsche brieven in lange geweest". Voorts daerop vindende 't versoek van dimissie van de griffier Spaan [3]), soo sey de Prins tegens mij, in sig self grimlacchende: „Weet je wie dat weder worden moet"? En seggende: „Neen", soo sey de Prins, alwederom enigermate sugtende: „Ik wete niet

---

1) Ore principis.

2) Den 1en April was de heer Van Hardenbroek van Lockhorst weder weekpresident van H. H. M. geworden.

3) Zie aant. 1 op pag. 455.

1781.

of ik het haast segge durven: weder een zoon van een predicant; raad eens wie, 't is geen inboorling of inlander". Toens rade ik: de zoon van Maclayne. Antwoordt: „'t Is die selfs". Vrage: „Is dat dan die, die onlangs weg is gelopen"? „Neen", sey de Prins, „het is den andere, dese twede is soldaet"..... „Ik meende dat hij hier was gebragt"? Antwoordt: „Jae, hij is nu hier, men heeft hem maer sijn ontslag gegeven. Dat was die, die tot preceptor bij de kinderen van den koning van Engelandt was gedestineert, door toedoen van Salgas [1]), — eene schone preceptor, niet waer"? „Dat beyde een vreemt stuk is geweest: had je ooit gedagt, dat de dogter van mijnheer Boreel met die man soude getrouwt hebben [2]), of dat de dogter van d'heer Van Zuilen met Charrière soude getrouwt hebben"? [3]) En toens, naa verder eene nog vrij lange conversatie over Perponcher, die sig selfs verdronken heeft [4]), gehouden te hebben, soo nam ik afscheydt en ging heen, naadat evenswel een goede wijle ook nog gesproken hadde over ons beswaer wegens betalingen aen de admiraliteiten gedaen, waerover met de thesareur-generael Gilles in onderhandeling was geweest [5]). Dan, soo ras men over serieuse saken begint te spreken of over affaires, die de Prins niet particulier ter herten neemt, soo begint de Prins te gapen en bijnaa te slapen.

Ook is te remarqueren, dat nopens de bovenstaende augmentatie der troupes, daer de Prins sooveel beweging

---

1) Het is mij, tot mijn spijt, niet gelukt op te sporen wie deze persoon is.

2) Vgl. pag 456.

3) Zie Reg. op dl. I i. v. Belle van Zuylen.

4) In 1776 is Mr. C. W. de Perponcher, de raadsheer, overleden, maar niets wijst er op dat deze zich verdronken heeft. Van een anderen Perponcher, die in deze jaren overleed, ontdekte ik niets.

5) In Maart 1781 vorderden de Staten van Utrecht van den R. v. S. eene som van ƒ 56639—17—10½ terug, zijnde het ongebruikte bedrag van stortingen voor equipage ter zee in 1759, 1772, 1773 en 1775. Daarover ontstond het bedoelde geschil. Zie Notulen Gedep. St. van Utrecht 13 Maart 1781 met de bijlagen.

1781.

over heeft gemaakt, sijn eyge laatste grote plan soo sterk verworpen, bij elk getoont hoe dat twijffelde dat het bij Amsterdam wel ernst was &tc., ... hoe dat, nu gemelde stadt en de gehele provincie van Hollandt daerinne toestemt, de Prins verflaauwt, aan mij sig uit als hierboven, aen Bigot al op deselve wijse, insterende dat de Vriessche landdag mogte uitgestelt worden, ... aan Pallandt mede soo, seggende dat er in 't laast deser maandt nog wel eene extra-ordinaris landdag konde wesen &tc., ... hoe dit alles onbegrijpelijk voorkomt, en waerover ongetwijffelt seer veel gewelt soude sijn gemaakt, bijaldien Amsterdam sig hadde blijven opposeren.

$\frac{5}{4}$81. Ὧρε πρινσιπισ [1]). Sprekende over het schip van Idsinga, soo avoueerde de Prins, dat het gesonken was [2]), voegende daerbij: „Wie weet of het niet expres is gedaen? Dat sijn nu die baasen, die schreeuwers (de Vriesen)", waernaa de Prins ook van dieselve lieden sprak met opsigt tot het schip van Berchuis, dat sij gewilt hadden dat het uit soude lopen, ofschoon vele twijffelden of het wel de reyse zoude konnen goedmaken; item van 't schip van de schoutbij-nagt van Bijland, dat ten minsten een week of vijf reparatie nodig hadde te Lisbon, eer het van daer konde vertrekken [3]). Tusschenbeyde sprekende over 't project aan 't Oostenrijks Hof omme de haven van Antwerpen wederom in staat te brengen, soo sey de Prins: „Dat hebbe ik lang voorsien, als wij den oorlog niet konden

---

1) Ore principis.

2) Het schip de Prinses Frederika Louise Wilhelmina: het had, met eene bemanning van 300 koppen, een jaar lang werkeloos gelegen, en zonk toen, bij het herstellen van de kiel in De Balg, plotseling in de diepte, misschien door eene nalatigheid. Zie over het voorval het Verv. op Wag. i. a. p. 225.

3) De schout-bij-nacht graaf Van Bylandt was met zijn schip Amsterdam, naar Lissabon bestemd, en een paar andere oorlogschepen, naar de W. I. gaande, met de Engelschen slaags geraakt, maar alle drie waren in behouden haven gekomen, Bylandt zelf te Lissabon. Zie Verv. op Wag. i. a. pag. 25.

1781.

prevenieren, en dan raakt Amsterdam weg". Waerop ik repliceerde: „Als Amsterdam wegraakt, dan is het met ons ook gedaan" ..... Waeromtrent mij niets geantwoordt wierde. Toens wijders: „Dat men t'Amsterdam ligter hout voor de schepen gebruikte als te Rotterdam, waerdoor d'eerste goedkoper konde bouwen als de twede". Waerop de vrijheydt nam te reflecteren: hoe ook zodanige eene saak het object der redressen voor d'admiraliteiten behoorden te wesen, hoe wij [1]) sulks reets hadden opgegeven vóór twee jaeren, bijsonder in onse memorie van elucidatien nopens 't werk der admiraliteiten, die ik de vrijheydt hadde genomen aen Sijn Hoogheydt ter handt te stellen &tc. Waerop de Prins seyde: „De heer Van Lynden en gij meent dat in tijdt van vrede om die redressen gedagt moeste en konde worden, 'tgunt ik denke van neen, want dan wil men in een regering als dese is niets doen. [Bij] zoo eene constitutie als d'onse, alwaer een lidt alles kan tegenhouden, is er niets uit te voeren. Zelandt bijvoorbeelt sal nimmer daertoe willen komen omme haer admiraliteit afteschaffen, want die haere provinciale saken en financien soo geconfondeert en vermengt zijn met die van d'admiraliteit, dat deselve niet te debrouilleren soude wesen. Frieslandt mede soude daertoe niet willen komen, en aldaer hebbe ik ook thans geen crediet genoeg om sulks te konnen effectueren &tc." ..... Op all hetwelk ik remarqueerde dat, wanneer Sijn Hoogheydt in vredestijde (geappuieert door brave, eerlijk en kundige regenten) dat werk maer aenbondt, er dan wel redres op te wagten was mijns oordeels.....

Over de memorien van York sprekende, repeteerde de Prins tot twee reyse toe, dat de laatste memorie voornamelijk soo sterk en ongehoort was als nog enige ooit geweest hadde, bijsonder het slot: *dat de Koning sigselve justitie soude doen*, ... zijnde dit sterker als de gehele inhout van 't manifest, en waeromtrent niets anders op

---

1) Nl. de provincie Utrecht, toen zij tot den aankoop van groote hoeveelheden scheepstimmerhout adviseerde, bij den aanvang van de moeilijkheden tusschen Engeland en de Amerikaansche koloniën.

1781.

was geweest als sig bij tijts in staat te stellen en soo te wapenen, dat men sig wagten moeste ons *impunément* aen te tasten &tc. .... Waerop seyde hoe ik (onberoemt gesproken) meende, dat sulks onse herhaalde provinciale voorslagen en instantien hadden ingehouden, jaa, dat naa mijn gering oordeel er nóg niet anders overig bleef dan sig sooveel maer mogelijk was met dubbele ijver in staat te stellen, — 'tgunt de Prins met een sugt beantwoordede en de schouders ophaalde.....

Eyndelijk sprak de Prins over de familie van Taats, van Tuil, van Utenhoven, ook van d'Ablaing [1]) en naderhandt nog van De Pesters, die mijne vrienden niet hadde getoont te sijn, ... besluitende Sijn Hoogheydt met te seggen: „Laten wij nu dat maer daer laten ..... Il est dommage, que presque dans tout arbre il y a des branches *parasites*, n'est ce pas"? .....

$\frac{6}{4}$81. *Ὥρε πρινσιπισ* [2]). Dat Sijn Hoogheydt eenmaal in 't midde van 't voorlede jaer of in 't einde van 1779 d'heer York bij sig hebbende op 't Oude hof, en die Sijn Hoogheydt kwam solliciteren of tragten te persuaderen ten einde men gene guarantie der tractaten elders soude soeken, namelijk dat men gene tractaeten bijsonder met de Noordsche mogentheden soude tragten aen te gaen, en de Prins aen hem, York, vragende: „Mijnheer, als ik dat nu bij de Republicq tragtede te bewerken en te verkrijgen, wat avantage of versekering soude gij mij konnen of willen geven dat wij conform den inhout van 't tractaet van 1674 sullen worden behandelt door uw croon, immers dat wij, soo niet ruimer en voordeliger als andere natien, ten minsten niet erger hebben te wagten"? ..... was 't antwoordt van gemelde minister York: „Wat heeft de Republicq verdient omme beter behandeling van mijn croon te verwagten of te konnen vorderen als die sij ondervindt &tc."? 'Tgunt de

---

1) Zie over al dezen Reg. op dl. I i. v.
2) Ore principis.

1781.

Prins soo moeielijk maakte, dat Sijn Hoogheydt op dat ogenblik 't tractaet tot de gearmeerde neutraliteit (als het daer gelegen hadde) terstondt soude hebben willen ondertekenen ..... En wanneer de Prins dat geval aen de heer Fagel verhaalde, soo hadde die aen de Prins geantwoordt: „O, Uw Hoogheydt moet dat van York soo euvel niet opnemen, hij is misschien wat in een kwaed humeur geweest op dien dag". Dan, de Prins seyde aan mij: „Om het kwaed humeur van de heer York, soude ik daerom de Republicq naa de duivel willen helpen of beletten dat men insloeg een weg, die als de enige ressource misschien nog overig bleef? Sekerlijk", sey de Prins, „heeft Engelandt steeds alleen maer getragt die alliantie te beletten, en darom hebben sij in 't laast soo sterk gesproken, 'tgunt sij in den beginnen hadden moeten doen, maar toens waren sij soo besig met die gekke historie tusschen Palliser en Keppel [1]), dat sij alle andere saken verwaerloosden. Toens Vrankrijk met de edicten voor den dag kwam, hadde Engelandt daertegens van haer kant contrarieedicten moeten doen emaneren, die de stadt van Amsterdam of haer commercie particulier concerneerde of geneerde, en dan soude de cooplieden aldaer van selfs wel sijn opgekomen, en derwijse hadden wij buiten oorlog konnen blijven, maer daernaa en op 't einde was het te laat, toens was het olie in 't vuur geworpen, en toens sag men genoeg, dat het alleen diende om de alliantie met Rusland te beletten. 'T paste mij niet", sey de Prins, „nog als stadhouder, nog als goed ingeseten, om die raad aen Engelandt te geven, maer hadden sij dat gedaan of die weg ingeslagen, soo soude misschien alles sijn voorgekomen geweest, maer sij hebben dol gehandelt en (NB.) naer geen goede raad willen luisteren. Hadde dat bedroefde mistrouwen echter geen plaats gehadt en dat men in Hollandt mij geloofdt hadde, toens ik wilde dat men het secours, niet dadelijk geven, maer beloven soude,

---

1) Zie aant. 1 op pag. 260. De vice-admiraal Hugh Palliser, die zelf door Keppel beschuldigd werd, had tevens zitting in de Engelsche admiraliteit.

1781.

bijaldien Engelandt beloofde dat sij ons conform het tractaet van 1674 soude behandelen. Maer men dagte toens, dat ik maer bedoelde omme ons nopens het secours te engageren, en dat ik wijders Engelandt in opsigt van [het] tractaet soude laten te werk gaen naer haer welgevallen, ofschoon ik voor God en voor uw kan verklaren dat mijne mening opregt was".... Waerop de vrijheydt nam te antwoorden, „dat het precise dat mistrouwen was, 'tgunt ons het grootste kwaed hadde gedaen en al nog bij aenhoudentheydt dede, jaa dat het helaas meerder scheen toe dan af te nemen, selfs dat, tot mijn innig leetwesen, 't scheen alsof daer meer en meer op gewerkt wierde, en waeruit vreesde dat ons noodlot nog eenmael gelijk soude worden aen dat van Polen, namelijk, dat enige grote mogentheden souden seggen: dat is uw deel en verder niet". Waerop de Prins voor sig sag, de schouders ophaalde en sey: „Laten wij het nu daerbij laeten".

$\frac{6}{4}$81. Ὥρε πρινσιπισ [1]). Dat Sijn Hoogheydt desen ogtent braef gewerkt hadde, te weten van half agt af tot omtrent twee uuren namiddag toe; dat Sijn Hoogheydt hadde gereet gemaakt het werk der vermeerdering der soldije, item dat van de augmentatie en dat van de 6 m. mariniers. Dat het plan daervan aen Hollandt (te weten onder de handt gecommuniceert) hadde gegeven, en dat er de copie niet weder onder sijne papieren van hadde konnen vinden, dus dat maer weder van voor af aen aen het werk was gegaen, en dat meende het soo wel onthouden te hebben, dat er wijnig of niets aen ontbreken soude; dat ook nu dagte terstondt sijn werk er van te maken bij de Raid van State &tc., te meer daer nu de admiraliteiten scheyden, die andersints veel tijdt weg namen; dat, als eens aen 't werk was, het dan nog al verspoedigde; dat Sijn Hoogheydt selfs gaarn werkte, en geensints hielde van ledig te sitten.

---

1) Ore principis.

1781.

Over het *Politicq vertoog nopens de stadt Amsterdam* sprekende, soo vroeg mij de Prins andermael, of ik het gelesen hadde, en seggende: jae, dat ik het terloops hadde doorgesien, gemerkt ik het spoedig moeste teruggeven, soo vervolgde de Prins met te vragen hoe ik het vonde. Antwoordt: „Geschreven door eene goede pen, dog bijelkander gevoegt en in een dagligt voorgestelt, die ik oordeelde dat in de jegenswoordige tijdtsomstandigheden meerder verwijdering dan eensgesintheydt soude moeten veroorsaeken, 'tgunt mij steets ten uitersten aendede wanneer sulks remarqueerde; ook dat ik voorsag dat, soo het publicq wierde [1]), er ras wederom pennen soude worden gevonden, die daer tegens soude schrijven. Waerop de Prins seyde: „Jaa, dat is de schult van Amsterdam, die heeft het eerst geschreven, namelijk dat *Politicq systema* [2]). .... Dog ik observeerde, dat er lang tevooren reets verscheyde andere stukjes waeren uitgekomen, die gelegentheydt hadden gegeven, omme dat Politicq systema in de waerelt te brengen, onder andere en bijsonder seker Addres of Aanspraak aan 't volk [3]). Tusschenbeyde seyde de Prins: „Dat er mij in mishaagt, schoon het nog niet geheel uit hebbe gelesen, zijn de ophalingen van alle die voorbeelden wegens Amsterdam in vroegere dagen, daer sij juist altoos geen ongelijk heeft gehadt; 't hadde beter geweest sig te bepalen bij dit laatste geval van Van Berkel en Temmink". Voorts sprekende hoe „sedert alle tijden door, wanneer Vrankrijk en Engelandt in oorlog is, wij door onse positie ongelukkig steets in een crisis geraakte, die alsdan des te gevaerlijker

---

1) De heer V. H. las het dus nog in manuscript: zie aant. 4 op pag. 477.

2) De memorie van den advocaat Calkoen, onder dien titel uitgegeven in December 1780. Zie Ten Brink, a. w. pag. 125—126.

3) De „Gepaste aanspraak aan het volk van Nederland in het algemeen en aan de bewoonders van Amsterdam in 't bijsonder" van Ds. Joh. Barueth te Rotterdam, zeer vijandig tegen de stad Amsterdam. Zie over deze stukken o. a. A. Loosjes, Een krachtig libel, studie over het pamflet „Aan het volk van Nederland".

wierde, naermate wij van binnen meerder verdeelt geraakten, aengesien daerop de oorlogende mogentheden van beyde seyden werkten, en dus, waeren wij alle Engelschgesint geweest, was veelligt den oorlog met Engelandt voorgekomen, dog er souden minder winsten zijn gedaan onder de cooplieden, en misschien hadde Vrankrijk ons dan al d'een of andere slag toegebragt, ... daerentegen, waeren wij meerder Franschgesint geweest, en al straks partij met de Noordsche mogentheden gecontracteert, soo soude Engelandt de partij niet genomen hebben, die sij thans heeft ingeslagen, edog het voorsigtigste en noodsakelijkste waere geweest, sig selve bijtijdts te wapenen, bijsonder ter zee, en dan soude d'een en andere sig gewagt hebben ons te drijgen, ik laat staen sodanig aen te grijpen, en te overvallen".

Daernaa de brief van Heiden vindende op mijn korte notul [1]), soo sey de Prins: „Weet je, dat die het jachtgericht quitteert, en, dat het curieuste is, dat hij kwaed is dat Athlone houtfester is geworden, zijnde het aen hem belooft, — schoon verscheyde menschen getuigen zijn, dat hij er voor bedankt heeft? Raad eens wie in sijn plaats komt? Westhrenen, heer van Sterkenburg, die kwast" [2]). Op mijn vraeg: „of Pesters daerover gisteren bij de Prins was geweest, antwoorde de Prins: „Jaa, en dan weet je dat Wieling in de generaliteits-rekenkamer gaarn wil komen en de zoon van Pesters in H. H. Mogende"? Apropos van Pesters sey de Prins: „Hoe komt dog dat soo een *monster* in de regering kan bestaan als t'uwent,

---

1) Deze brief van den gezant Van Heyden raakte eene nota van de Pruisische regeering over het nemen van een Engelsch kolenschip op territoir van Oost-Friesland. Hij werd als gewoonlijk door den weekpresident bij de korte notulen Z. H. overgelegd of daarop vermeld.

2) In het jachtgericht kwam in 1781 veel verandering. Na den dood van den heer Van Beverweerd werd de graaf van Athlone opperhoutvester; door het bedanken van den heer Van Hardenbroek van Lockhorst kwam de heer W. R. van Tuyll van Serooskerken in het college, en daarna, door het bedanken van den heer Van Heyden (den gezant), de heer Jan André van Westrenen van Sterkenburg, in den tekst genoemd. Zie Res. St. van Utr. dd. 25 April 1781.

1781.
namelijk dat een oud-collonel daer soo alles kan verrigten &tc."? ..... Antwoordt: „Omdat uw Hoogheydt het soo wil. 'T is mij lief dat uw Hoogheydt het selfs noemt een *monster*, want waerlijk het is soo" ..... „Nu", sey de Prins, „dat sal niet altoos duuren. Als hij eens doot is"..... „Jaa, maer dan ben ik ook doot"..... „dan weet ik er wat op", vervolgde de Prins, „dan souden wij de broer van Milord [1]) — die is ook nu collonel &tc. — in sijn plaats daer moeten stellen, die soude dat werk ook wel willen verrigten".

$17\frac{6}{4}81$. Ὦρε Λαρρεη [2]). Naa aen hem, heer De Larrey, gesegt te hebben de conversatie, die met de Prins hadde gehadt nopens 't nieuwe plan der augmentatie, en hoe de Prins mij hadde verhaalt, dat dese gehele ogtent daeraen hadde gewerkt &tc., ... soo sey evengemelde heer: „Dat is mij lief, dat de Prins dat eens begonnen heeft. Sijn Hoogheydt heeft willen hebben, dat het in de secretarye lag, en ongetwijffelt heeft hij 't onder andere papieren, gelijk dikwerf gebeurt, verlegt. Gij weet dat ik de Prins niet gaarn beswaere, nogtans moet ik seggen soo als het is: dien heer doet dingen, die hij niet doen moeste, die van sijn détail niet sijn, en die hij aan andere menschen, die onder hem zijn, moeste overlaten, maer de faut is: men wil alles selfs doen, en men heeft er nog tijt, nog geschiktheydt toe; ik segge het wel eens, als men mij spreekt van al het werk dat men gedaan heeft, dog ik durve het niet te dikmale doen, of men soude moielijk worden, en mij somtijts een onaengenaem antwoordt geven; ook hebbe ik in verscheyde opsigten veel te menageren. Den hertog beklaagt sig bitter en allersterkst over de Prins, en, men moet de saken seggen soo als sij zijn, hij heeft in alles geen ongelijk. ....

Toens over 't Politicq vertoog van Amsterdam sprekende, vond de heer De Larrey daer nog al t'een en ander in

---

1) De graaf van Athlone; de „broer" is de kolonel Van Reede.
2) Ore Larrey.

1781.

dat niet tegengesproken konde worden, 'tgunt avoueerde, namelijk dat er specieuse argumenten in wierden gevonden, dan, dat het stuk, het ligt siende, niet onbeantwoordt soude blijven, en dat het mijns oordeels in dese tijdtsomstandigheden niet dan de verdeeltheydt konde vermeerderen en de gemoederen meer en meer tegens elkander opsetten, — wanneer d'heer De Larrey observeerde, dat er jegenswoordig in Amsterdam eene grote gisting plaats hadde, en dat men alle 't kwaad aan de Prins toeschreef, namelijk al het onvoordelige dat er gebeurde, daer hij, heer De Larrey, moeste seggen, dat de Prins daeromtrent ongelijk wierde aengedaen, want dat konde versekeren hij, Prins, thans sijn best genoeg dede, en geensints die stadt ongelijk wilde doen, dus als men vertrouwde vrienden en bedaerde lieden uit die stadt rencontreerde, soo soude men niet kwalijk doen die deswegens op gemelde voet te prevenieren en te disabuseren. Dat ook gedagt hadde dat, nu de regering aldaer door soo een groot getal nieuwe borgemeesters [1]) was verandert, ook die gesegdens, uitstrooysels &tc., souden hebben gecesseert. Waerop repliceerde, dat sulks mij minder verwonderde, aangesien ik van alle sijden hoorden seggen, dat al onse tweespalt en onenigheden daeromme alleen duurde en daertoe alleen waeren ingerigt, omme de stadt van Amsterdam gedwee en klijn te maken, ten einde daermede in 't vervolg gemakkelijker te konnen omspringen, 'tgunt nogtans, te seer gelukkende, die stadt merkelijk konde drukken, en bij consequentie de gehele Republicq; dat selfs wel eens hadde hore seggen dat, soo men een paer jaer sonder stadhouder was geweest, wij ongetwijffelt in gene oorlog soude zijn ingewikkelt. Waertegens d'heer De Larrey opperde, hoe hij mij al nog konde versekeren, dat de Prins sulks seer wel begreep, en selfs wel aan lieden, die niet soo wel als ik en hij, heer De Larrey, nopens de gemene saken dagtede, het

---

1) De nieuwe burgemeesters, den 1en Febr. verkozen, waren de hh. Hendrik Hooft, Joachim Rendorp en Jacob Elias. Zie Ned. Jbb. pag. 534.

1781.
hadde voorgehouden, namelijk dat, als de stadt van Amsterdam onderdrukt of te niet raakte, dat dan de gehele Republicq niet veel soude willen seggen.....

Over de Keyser sprekende *a*), verhaalde de heer De Larrey, dat die jonge vorst nog niet seer gekent was; alleen wiste men met sekerheydt, dat hij magtig veel ambitie besat en daer veel voor sacrifieren soude. Dat hij, door Engelandt gecajoleert wordende, soude tragten in de Oost-Indien een etablissement te bekomen, veelligt ook wel de Schelde te openen, en dat, soo de Engelsche geen echecq kregen tusschenbeyden, dat die veelligt daertoe wel coöpereren soude, en dat sulks door geen extraordinair minister soude konnen worden weerhouden, dog men stemde toe, dat het in alle gevalle goed was er iemant van bekwaemheydt te hebben; onder andere was men 't eens, dat Heiden Rijnestein, die fin was en vaniteit genoeg besat, daertoe misschien niet kwaad soude wesen, dog nopens Nagel: die hadde geen hoofd genoeg. Omtrent dese laatste was 't gebeurt, tijde van H. K. H. de moeder van de Prins, dat die met Andries Schimmelpennink [1]) (van wien H. K. H. werk maakte) sprekende wie dat scholtus binnen en buiten Zutphen soude moeten wesen, hadde dese geantwoordt: „Dat wete ik haast niet, dog daer is Nagel, daer sal je Hoogheydt nog al 't beste mede teregt komen, dog", voegde hij er bij, „als Uw Hoogheydt 't hem nu gemaakt heeft, dan moet ik er teffens bijseggen, dat hij gantsch geen hoofdt van de eerste classe is". Waerop de Princes, Nagel ontbiedende, seyde H. K. H. aan hem, Nagel: „Je veux vous faire richter, s'entend avec l'expectatif de la drossardie, mais à condition que vous ne fassiés rien sans l'aveu de Larrey que voicy". Wanneer Larrey, Nagel vertrokken zijnde, aen de Princesse seyde: „Vous m'aves la joués un vilain tour madame, j'étois touiours fort

a) Item over 't senden van een minister wegens de Republicq naa Wenen.

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

bien avec cet homme, et nous voilà peut-être brouillé à jamais" [1]).

$\frac{6}{4}$81. ῾Ωρε Τερδυιν [2]). Gemelde heer sprekende over hêt Politique vertoog nopens de stadt Amsterdam, het gunt hij wilde lesen en waervan veel hadde horen spreken, namelijk dat het een chef d'oeuvre was &tc., en ik seggende te oordelen, dat diergelijke al te partiale geschriften nimmer onbeantwoordt bleven, en middelerwijle de gemoederen nog al meerder aen de gang maakten en tegens elkandere verbitterden, 'tgunt ik dagte dat moeste voorgekomen worden, bijsonder in dese tijtsomstandigheden &tc., ... soo vervolgde gemelde heer Verduin met te seggen: hoe hij dagte, als het eens weder vrede wierde, dat er behoorde gewerkt te worden omme te verkrijgen, dat eene provincie als Hollandt soo een overwegent gesag niet meer voerde over de verdere bondgenoten, en in die provincie wederom de stadt van Amsterdam, alleen steunende op dat principe, te weten dat, om reden sij 't meeste contribueerde in de lasten der unie, sij ook de meeste invloed moesten hebben, 'tgunt een abominabil systema volgens dien heer was ..... En 't geen, volgens mijn gering oordeel, nogtans phisiquement en op den duur niet anders wesen kan; sulks was het veellicht geradener aen die meest contribuerende leden eene evenredige meerdere invloedt constitutioneel toe te wijsen.....

$\frac{7}{4}$81. ῾Ωρε Παλλανδ [3]). Dat men steets bleef souteneren, dat bij de admiraliteit t'Amsterdam het werk langsaem voortging, en dat er meerder konde gewerkt worden, als men maer

---

1) Scholtus of richter te Zutphen is de heer Van Nagel toen niet geworden: de heer Walraven van Heeckeren kreeg dat ambt in 1755. Wel werd hij later landdrost van Zutphen, maar eerst in 1767, dus niet meer door toedoen van de Gouvernante. Zie Naamreg.

2) Ore Verduin. Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore Pallandt.

1781.

wilde. Dat naa de behandeling, die de Engelsche ons continueerde aen te doen, men gene andere weg soude konnen inslaen als die van ons met Vrankrijk te liéren, want als onse saken verder verliepen, die weg ons selfs niet meer soude baaten; dat veele in de Republicq (juist niet in Den Haag) daertoe begonden over te hellen, en hij, Pallandt, mede daertoe wel soude inclineren, schoon men bij de Prins sulks niet soude durven te kennen geven. Dat den hertog de Prins al sooveele abuisen hadde laten begaen, dat daer haast geen tellen meer op was.

*Ωρς Μαρσσευεν [1]). Dat eens over was gekomen om een saak wegens Texel, die met gecommitteerde raiden hadde, en dat bij die gelegentheydt naar mij hadde gevraegt, ook Lynden van Hemmen eens gaern soude hebben gesproken en Brantsen, die hem, Maersseveen, speet dat beyde uit s'Hage waren. Over de publique saken ons onderling onderhoudende, kwamen die alleronaengenaemst met opsigt tot de Republicq voor. Ons jegenswoordig sooveel mogelijk te weeren, in staat te stellen en de vijand te keer te gaen, was hetgeen er behoorde gedaen te worden, dan, daertoe scheen men geen ernstige middelen in 't werk te willen stellen. Vrede te maken, daer Engeland nergens naa wil luisteren, jaa de particuliere mediatie van de handt heeft gewesen, was er dus niet op; hadde sij die willen aannemen, soude men misschien tot een schikking hebben konnen komen. Maar nu wat dog gedaen? Ook kan nog behoort men niets sonder Ruslandt te verrigten. En van Amsterdam meerder thans te willen vorderen als die reets toegeeft, kon mede niet geschieden, of soude van gevolg voor de Republicq konnen zijn, want elk kundig en doorsigtig regent wel begreep, dat die stadt de enigste was die de balance nog wat moeste houden, kennende de afhankelijkheydt van alle de provincien, dan, dat sulks met omsig[tig]heydt, bedaertheydt en in vrien-

---

1) Ore Maarsseveen.

delijkheydt moeste geschieden, wanneer er elk der bondgenoten aen gelegen lag daertoe te coöpereren. Dan, dat den hertog, die aan Engeland verkogt en verbonden was, steets een staak in 't wiel stak en alle harmonie wederhielde, ten einde alleen te regeren, vreden met Engeland en oorlog met Vrankrijk te krijgen.

Dat de Prins extra wel was; dat Rendorp, als die hem gesproken hadde, en hij, Maersseveen selfs ook, elk content van s'princen gesegdens waeren, dan, dat dikwerf de daeden er niet aen beantwoordeden, immers dat, als sij weg waeren, de saken dan eene gehele andere gedaente kregen, sulks dat den hertog het dan wederom overhoop wierp. Dat ook de raidpensionaris flaauw wierde, soodat men somtijts niet wiste wat men aen hem hadde of wat van hem te denken sij; dat de stadt evenswel thans geen ander hebbende omme mede te spreken en te overleggen, het onaengenaem was op soo iemant soo wijnig staet te durven maken, want dat het seker was dat hij, raidpensionaris, de stadt van Amsterdam hadde bedrogen met opsigt tot de saak, die aen 't hof van Hollandt gedemandeert was geweest. Dat men ook niet wiste of hij, raidpensionaris, met den hertog niet onder eene deken lag, immers dat het wel seker scheen dat hij den hertog seer moeste en wilde menageren, om reden veelligt dat, in vorige tijden seer confidentelijk met den hertog sijnde geweest, hij, raidpensionaris, sig toens te verre sal geengageert hebben, waerdoor die vorst een ascendent op hem heeft, jaa hem in eene onderwerping houdt, daer hij niet uit kan sonder sijne eyge schande en slegte wijse van doen en denken te ontdekken. Ruslandt moeste dan onse enigen troost blijven, mits wij maer ons selve mede sooveel mogelijk evertueerden, jae, al moesten wij schepen van de Noordsche mogentheden overnemen. Jegenswoordig, uit particuliere correspondentie die men uit Engelandt hadde, wiste men dat hunne beste capers, die 200 man moeste hebben, er naauwelijks 70 of 80 besaten, dat er oneindig veele schepen van oorlog waeren die met 3 à 400 man moeste varen, [maer] er geen 2 hondert hadden, behalven dat er nog meer aen die schepen ontbrak, sulks men dan

1781.

daer versekerde dat, wilde men het wagen met 14 à 15 schepen daer te komen een roof of stroop te doen, men ongetwijffelt reusseren soude en er grote verlegentheydt verwekken. En nopens de Oost-Indische saken was het seker, dat die seer onvoordelig met opsigt tot Engelandt stonden. Men konde ook in Amsterdam nog particuliere nieuwe gemaakte schepen kopen, die gemakkelijk geequipeert konde worden eer dat de nieuwe schepen waren volbouwt. Dat captein Kindsbergen daer seer voor was, dog de admiraliteiten hadden daer tegen. Dat al het volk van 't schip van De Bruin, dat in Cadix lag, nu ledig, op andere coopvaerdijschepen geplaatst, soude moeten terugkomen en risqueren door d'Engelschen stuk voor stuk te worden weggenomen, daer de Oost-Indische Compagnie hadde versogt die te mogen overnemen, omme deselve op haere schepen te plaatsen, dog dat sulks was gewijgert geworden ..... [1]) Nopens Van Berkel sprekende, was het gedecideert dat hij niet meerder de vergadering van Hollandt soude bijwonen. Temmink selfs hadde sulks mede soo begrepen, en ofschoon in den raid nog mede verscheen, soo kon men mij versekeren dat sijn advis selden gevolgt wierde en dat hij daer vrij veel leden vondt, die het niet met hem eens waeren ..... Dat er op de Prins onder 't gemeen gescholt wierde was de schult niet van de regering, maer wel van de inactiviteit, waermede de saken behandelt wierden &tc., en, kwamen er dikwerf vuile blaauwe boekjes uit, die liet de regering niet schrijven, selfs het Politicq systema van Amsterdam was buiten kennisse van de regering in de waerelt gekomen, en was precise toens in 't ligt gekomen doe die oproerige Aanspraak aan 't volk was gedrukt en gedebiteert geweest [2]).

---

1) Een dergelijk verzoek vermelden de Res. S. G. wel van het schip van kapitein Berghuis (waarvan reeds vroeger in den tekst en de aanteekeningen gesproken is): z. a. i. d. 8 Juni; van het schip van „De Bruyn" niet. Waarschijnlijk is sprake van het gestrande oorlogsschip Prins Willem, gevoerd door Andries de Bruyn. Zie hierover o. a. Hartog, Patriotten en Oranje, pag. 155.

2) Zie aant. 3 op pag. 518.

1781.

$17\frac{8}{4}81.$ Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat wel bekenne wilde dat den hertog geen vriend van de Amsterdammers was, dan, dat men ook jegenswoordig alles op hem weet, daer nogtans seker was dat sommige andere menschen, die mede toegang tot de Prins hadden, al immer soo sterk tegens die stadt ingenomen waeren en de Prins daer tegens opsetteden, als den hertog. Dat de Prins, ofschoon swak van caracter, jae wijnig of geene fermeteit besat, hij nogtans dans le fond opregt was, en niet in staat was enige violente pas te doen. Dat hij seer wel somtijts begrijpt, als sig te gemakkelijk tot het een of ander heeft ingegeven, dat het voorkomt uit desselfs grote déférence aan den raid van dese of gene, bijsonder van den hertog, want in sodanig cas wel eens geantwoordt heeft: „Que voules vous qu'on fasse, lorsqu'aujourd'huy on vous avise d'une façon, qu'on vous déconseille quelques jours après"? ..... Dit alles verklaerde mij gemelde heer De Larrey op mijn gesegde dat, hoeseer verscheyde menschen, die d'eere hadden de Prins in vele omstandigheden te frequenteren, en de Prins in sijne uitingen natuurlijk, opregt en te meermalen voldoende vonden, sij niettemin, uit hoofden van 't wijnig goed effect, dat men daervan bespeurde, vreesden of somtijts Sijn Hoogheydt sooseer mogte hebben geleert en aengenomen van 't wesentlijk caracter van den hertog, dat even gelijk die vorst steets beleeft goede woorden gaf, dog in effecte verdenkent was en gantsch niet opregt..... Waeromtrent, als hier boven, de heer De Larrey mij versekerde sulks soo niet te wesen, maer wel gelijk hiervoor gesegt was, want dat den hertog wel sooverre de Prins door sijne educatie hadde weten te brengen, namelijk, dat wankelbaer en seer swak in sijne wijse van denken waere, dan verder niet, dog dat uit die soo even genoemde hoedanigheydt kwaeds genoeg konde voortspruiten. Dat nóg iets van 't ingebore caracter van de Prins was, namelijk te houden van plaisanteren, pagnotteren. ....

---

1) Ore Larrey.

1781.

Dat er sommige lieden (zijnde regenten) in Amsterdam waeren, die nog al wisten dat hij, heer De Larrey, niet soo kwaed in opsigten van die stadt dagte, en dat altoos verheugt was, als men hem konde versekeren dat die stadt gaarn wel met de Prins wilde sijn. Dat, wat de heer Van Maersseveen personeel belangde, dese hadde hij nimmer nog gesproken, maer wiste van elders dat het een bedaert en bekwaem regent was, die nu mede eerlang tot het consulaet [1]) stonde te worden gevordert.

Dat den hertog juist sijn vriend niet was, want dat die dikwerf aan de Prins hadde beduidt dat, uit hoofde van sijne bedaertheydt, heusheydt en serieusheydt, hij, aengesien sijne werksaemheydt en applicatie, des te dangereuser was, en dus dat den hertog deswegens geen vertrouwen in hem stelde. .... Op mijn seggen, dat sulks veelligt voortkwam uit hoofden dat hij, Maersseveen, tijde van de heer Van Rhoon opsigtelijk sekere canongieter [2]) het gansch niet eens was met den hertog op dat stuk, maer wel met den heer Van Rhoon, soo antwoorde de heer De Larrey: „Dat is waer, *mais c'est qu'on* [*n'*]*oublie jamais*".

$\frac{9}{4}$81. Idem. Dat op gisteren eene seer lange conversatie hadde gehadt met de Prins, wel van over de anderhalf uur lang, en naa alle saken rakende de Duitsche staeten te hebben overgegeven, welke de Prins maer tersijde lag, hadde men daerover in 't geheel niet gesproken, maer veel over de publique en particuliere omstandigheden van tijden, onder anderen ook over de stadt Amsterdam, bij welke gelegentheydt hij, heer De Larrey, hadde te kennen gegeven dat, ofschoon daer nog wel d'een of ander in die stadt met relatie tot de regering mogte wesen, die de

---

1) D. i. burgemeestersambt; het duurde echter nog 4 jaren eer hij het kreeg.

2) Het betreft eene zaak van den kanongieter Jan Verbrugge (zie dl. I pag. 326) uit 1769 of daaromtrent; welke zij was vond ik niet vermeld.

Prins niet seer toegenegen waeren, en hoeseer ook daer in 't gemeen de schult van alles op de Prins wierde gelegt, soo meende hij, heer De Larrey, nogtans wel te weten, door middel van d'een en ander, die hij van tijt tot tijdt in vertrouwen sprak, dat de jegenswoordige regering en verscheyde der bedaerdste en verstandigste regenten aldaer soo niet met opsigte tot de Prins dagten, jae, als sij maer konde sien dat het werk met ernst wierde aengetast en vervordert, sij daer in seer goede dispositie waren betrekkelijk eene confidente en vertrouwelijke handelwijse, waermede sij in opsigte van de Prins souden willen leven &tc. .... Waerop de Prins seyde: „Meen je dat soo als je daer segt"? Antwoordt: „Jaa, je Hoogheydt, dat mene ik seker, uit de onderscheyde raporten en omstandigheden, die mij daeromtrent zijn voorgekomen". Waerop de Prins repliceerde: „Welnu, ik kan je seggen, dat ik het gelove en meer als eens 't ook soo gedagt hebbe, dog elkeen denkt daeromtrent soo niet als wij". ....

Voorts vervolgde de heer De Larrey met te seggen: „Ik kan uw betuigen, dat mij de Prins in 't verdere van dat discours op dat subject extra voldaen heeft. .... En UE. mag het geloven, soo eene samenspraek van mij doet veeltijts geen kwaadt aan het werk. .... Den hertog (ofschoon niet goed Amsterdamsch) werd nu somtijts al te veel ook gesuspecteert, want, hij niet altoos bij de Prins zijnde en Sijn Hoogheydt dikwerf andere horende en sprekende, soo moet men niet alles op hem wijten. .... Nopens eene andere saak heeft mij de Prins ook nog gevraegt wat daeromtrent dagte, namelijk of naer Texel soude gaen of niet. Waerop geantwoordt hebbe: soo wanneer Sijn Hoogheydt daer wilde gaen omme te sien of alles in goede ordre was of niet, en teffens om die spoed aan 't werk te geven, die er van soovele kanten verlangt en gevordert wierde, dat ik er dan seer voor soude wesen dat Sijn Hoogheydt het in dit tijdstip dede &tc. .... Waerop de Prins seyde: „Welnu, de raidpensionaris is er ook voor dat ik het doe, schoon er andere menschen tegen sijn (denoterende den hertog).

1781.

$17\frac{9}{4}81.$ Ὥρε Ὄπ [1]). Dat de Keyser nog vooreerst in de Nederlanden niet stonde te komen, dog, alles selfs gaarn willende sien, hij sekerlijk d'een of andere tijdt daer soude arriveren. Dat het een Vorst was die veel ambitie hadde, oneindig veel oeconomie, al meerder als desselfs heer vaeder, de grootste kosten gaarn voor 't militaire willende impenderen, en oversulks sooveel mogelijk imiteren den Koning van Pruissen, dog bij wien in verstandt en kennisse nimmer komen soude. Dat wel confiance tot hiertoe stelde in den Prins van Caunitz, die de eerste minister van sijn Vrouw moeder was geweest, dan, dat niet anders respireerde dan conquesten of glorieuse campagnes met sijne legers te konnen maken. En daeromme, dat elk jaer hem swaer woog dat daeromtrent niets konde uitregten.

Over de toestandt van de Republicq sprekende, was hij wederom ten uyterste verwondert geweest de saken in soo eene verschrikkelijke beslommering te vinden, mij vragende waer het dog heen wilde. Dat den een seyde: wilde het de Republicq beter gaan, soo moeste Engelandt wat gehumilieert worden, onderwijl dat een ander precies het tegengestelde beweerde, namelijk, dat Engelandt eerst nog meerder moeste triumpheren. Nogtans dagte hij, heer Hop, dat Engelandt wel mogte gebragt worden tot daertoe, dat die croon wat water in haer wijn dede, want dat het nu wat grof gong. Nopens de stadt Amsterdam redenerende, meende die heer mede bespeurt te hebben, dat het gevoelen scheen van vele voorname menschen, dat die maer moest vernedert worden en dat dan alles sig wel schikken soude, niet genoeg beseffende dat, als die stadt eene te harde drukking onderging, daerdoor het gehele gestel van de Republicq kwam te lijden. Dat middelerwijle Engelandt slag op slag aan de Republicq toebragt, sonder dat men scheen het te willen of konnen ressentisseren. Wanneer dat onse vloot dog uit soude gaen en waerinne die bestondt? Dat het (sic) vreesde

---

1) Ore Hop.

1781.

het einde van alle die saken nog wel een oploop soude konnen baeren.....

Ὦρε Μαερσσευεεν [1]). Dat hij de raidpensionaris van daeg niet hadde konnen sien, dan, dat van verscheyde andere gehoort hadde hij seer wel tevreden was geweest. Dat dese avondt bij hem gesonden hadde, dan, dat hij de Fransschen ambassadeur bij hem kreeg en dus hem, heer van Maersseveen, niet hadde konnen afwagten. Dat die ambassadeur wederom een gek stukje hadde begaen, namelijk, met in de voorlaatste week bij de Prins sig te begeven en aldaer ten sterkste te urgeren dat, soo het advis van 't hof van Hollandt defavorabil was opsigtelijk de saak van Amsterdam, dat hetselve dan niet moeste voor den dag komen, 't gunt bij de Prins al wederom wierde opgenomen alsof die aensoek op instigatie der stadt Amsterdam was geschiedt, schoon die er geen woordt van geweten hadde, selfs sulks geheel tegens haer sin was geweest toens sij het gehoort hadde, jae wat meer was, dat Van Berkel selfs die pas van den ambassadeur hadde berispt.

Nopens het soo lang terugblijven van het contra-manifest sprekende, soo meende hij, heer van Maersseveen, dat sulks toe te schrijven was geweest: primo aan dat de raidpensionaris selfs de pen daertoe niet hadde willen opvatten, en bijsonder ook nog aen dat hij, raidpensionaris, eerst wilde weten hoe het advis van 't hof nopens de Amsterdamsche saak stonde uit te vallen. Ook verwonderde hij sig ten uitersten, dat de raidpensionaris soo onverschillig was of sig gedroeg nopens het drukken in de couranten van alle publique stukken, waeromtrent hij sijn reden moeste hebben, want geen minister op 't laaste meerder schrijven soude willen. Dat men de raidpensionaris wel spreken moeste omme de saken gaende te houden, maer andersints dat men er wel eens wars van wierde, omdat die heer somtijts vrij swak was en singu-

1) Ore Maersseveen.

1781.

lier dagte, soodat men dikwerf niet wiste hoe men 't met hem hadde, des dat hij, heer van Maersseveen, menigmaal gemelde raidpensionaris mistrouwde, die ook óf te bang was, óf geen hoofdt genoeg hadde omme de saken te pousseren sooals het behoorde, de Prins op te wekken en aen te moedigen, in plaatse van alles met sooveel ongevoeligheydt en werkeloosheydt te behandelen, waerdoor sijn naem bij 't publicq alhier en buitenlandsch ongemeen veel verloor, jaa in misagting geraakte. Dat ook de Prins daerdoor, die van aert swak was, nog swakker wierde gemaakt, want dat sulks somtijts allerbedroefst was, bijvoorbeelt toens den heer envoié van Gallitzin de gewaepende neutraliteit aanboodt, was de Prins daer soo mede in sijn schik, jae soo sterk toe geporteert, dat terstondt op 't nadrukkelijkste en alleravantageust sig daeromtrent uitede, en [1]) seggende dat de Republicq die moeste en behoorde aen te nemen ..... Nogtans s'anderdaegs die minister wederom siende, was de Prins geheel van gedagten verandert, 'tgunt den heer envoié van Ruslandt soo moeielijk maakte, dat hij het met een soort van humeur aan verscheyde menschen vertelde. Over Heiden-Rijnestein sprekende wiste hij, Maersseveen, dat die gerafineert slim was en seer bekwaem om iemand de worm uit de neus te halen; dat sulks nog onlangs met de borgemeester Van de Poll hadde gedaen, toens hij aan 't hof hadde gegeten, wanneer Heide naa de tafel gemelde Van de Poll hadde beetgenomen, lang met hem gesproken, sig wakker tegens den hertog uitlatende, waerdoor Van de Poll, sin en vertrouwen in hem, Heiden, krijgende, hem nogal t'een en ander in confidentie communiceerde, waeromtrent naderhandt spijt hadde.

Eyndelijk over Rouse sprekende vroeg mij meergemelde heer van Maersseveen, of ik hem door en door kende, want dat sommige hem mede wat suspecteerde, aengesien hij soo famuliair en frequent bij Pesters was.

---

1) Het woordje „en" is overtollig.

1781.

17$\frac{9}{4}$81. ῾Ωρε Ωελδερεν [1]). Dat een gedeelte van de Engelsche natie (groot canaille in effecte) soo sterk sig tegens het ministerie somtijts gedroeg, dat zij de advisen, tegens het rijk ingerigt, sonden naa America, om aldaer naer behoeven gecopieert te worden en vervolgens daervan gebruik te maken tegens haer moederlandt, en, zulks plaats grijpende, kon men wel beseffen in hoeverre sij ongeoorlofde correspondentien met de Americanen hielden, deselve sterkte en opsettede in hunne tegenstandt, jae selfs allerley goederen daernae toesonden, en assureerden diegene, die door andere gefurneert wierden &tc. ....

Waerop ik remarqueerender wijse mijne verwondering toonde, en vroeg hoe dat dan eene verligte natie, onderrigt van 'tgunt sij in hunne eygen boesem niet konde beletten, andere natien te vuur en te swaerd vervolgden uithoofden dat die *vrij schip vrij goed* reclameerden en eene *vrije zee* oordeelde voor elke mogentheydt te moeten plaats hebben, bijsonder wanneer conform de tractaten verbode goederen niet wierden versonden. .... Dan, op t'een nog ander wierde mij genoegsaem nietwes geantwoordt.

$\frac{10}{4}$81. ῾Ωρε Λαρρεη [2]). Dat de Prins hem, heer De Larrey, vraegsgewijse hebbende voorgestelt desselfs plan omme naar Texel binnen korte te gaen, Larrey daerop geantwoordt hadde: „Soo Uw Hoogheydts idee en voornemen is, omme het werk aldaer door desselfs presentie te verspoedigen, en selfs te sien in hoeverre het mogelijk sal sijn gebruik te maken van 't geen er in gereetheydt is, soo kan ik niet sien (sey gemelde heer) of Uw Hoogheydt sal wel doen sig daernaa toe te begeven"..... „Wel", antwoorde de Prins, „de raidpensionaris is mede van uw gevoelen, dog andere lieden (denoterende daermede den hertog) niet alsoo".

---

1) Ore Welderen. Zie Reg. op dl. I i. v. J. W. van W. Hij was in Januari teruggekeerd: zie Res. S. G. i. d. 15.

2) Ore Larrey.

1781.

Dese ogtent tusschen elf en een uuren is er bij de Prins eene conferentie geweest met gecommitteerden uit de Raid van Staten tot de militaire saken (sijnde Noordwijk [1]), Ligtenberg, Pesters en de thesarier-generael Gilles) beneffens den hertog. „Waerschijnelijk over 't nieuwe plan van augmentatie en 6/m. man mariniers"? „Neen, die conferentie heeft alleen gerouleert over 't plan der vermeerdering van de soldijen".

$17\frac{11}{4}81.$ Ὦρε Μαερσσευεεν [2]). Dat seer wel wiste dat Welderen aen d'een en andere gesegt soude hebben dat maer wenschte, dat hij wierde gevergt te kennen te geven of te verantwoorden nopens sijn gehoude gedrag in de laatste dagen dat hij in Engelandt is geweest, want dat hij van alles precies prothocol hebbende gehouden, hij soude konnen bewijsen op wat secrete wijse hij, op 't ogenblik dat verwittigt was geworden nopens 't uitgeve van brieven van marque tegens de Republicq en van de genomene resolutie nopens het manifest, dat hij [3]) gecijfferde brieven naa de Republicq hadde gesonden omme van 't bovenstaende kennisse te geven, dog 'tgunt sijn schult niet was dat die niet waren vertoont geworden, te meer, vermits daerdoor soude konnen zijn voorgekomen geworden het uitlopen van [eene] menigte coopvaerdijschepen, die nu in vijandts handen zijn gevallen, gelijk ook dat der oorlogschepen, bijsonder het schip van Volbergen [4]), 't geen nog in 't gesigt

---

1) Baron Van der Does van Noordwijk had zitting in den R. v. S. wegens de ridderschap van Holland. Zie Bericht enz.

2) Ore Maersseveen.

3) De woorden „dat hij", later boven den regel geschreven, moeten weder wegvallen.

4) Het oorlogsschip de Rotterdam van kapitein Van Volbergen, van 50 stukken en 300 koppen, naar de West-Indiën bestemd, was op den 1en Januari door een zwaarder oorlogsschip van de Engelschen onverhoeds aangevallen, maar had het afgeslagen; een tweede aanval, door een kleiner vaartuig gedaan, werd ook afgeweerd. Maar den 5en Januari moest hij in een derde gevecht het onderspit delven, zijn schip werd buitgemaakt en opgebracht. Hetzelfde lot trof de Prinses Carolina van

van Hellevoet was toens de bode aldaer arriveerde, en dat gewaerschouwt soude zijn geweest, indien de bode maer 20 ducaten hadde willen beloven, dog die seyde geen ordre daertoe te hebben. Selfs soude die ordre een half dousijn uuren vroeger te Hellevoet hebben konnen wesen, als de heren Van der Heim en Boreel de Prins van tafel hadde laeten versoeken te komen, want die twee heren reets Sondags ten vier uuren namiddags aen 't hof waren, dan, die wagtede totdat de Prins ten seven uuren van tafel kwam, wanneer die order, s'avonts geëxpedieert wordende, niet voor daegs daeraen konde vertrekken.

Insgelijks was d'heer Bichon [1]) schult, dat het Oost-Indische schip mede niet was gewaerschouwt geweest, want dat even gemakkelijk hadde konnen worden opgehouden [2]). Enfin, de heer Graefland, die een goede bekende van Welderen was, soude zijn Ed. nog eens over bovengemelde saak onderhouden, alsoo hij, Welderen, hadde te kennen gegeven wel te wenschen dat er eens over gesproken wierde door d'een of andere Amsterdamsche regent.... [3]).

Van de Prins was Maersseveen redelijk wel tevreden, dan, hadde Sijn Hoogheydt naer gewoonte sooveel discourssen overhoop gehaalt, dat niet bij t'eene stuk voor en 't andere naa hadde konnen blijven. In 't algemeen hadde de Prins ijver betoont voor 't werk der marine; ook hadde Sijn Hoogheydt geavoueert, dat de Republicq in een misselijk predicament was, en dat begreep hoe de provincie van Hollandt en de stadt Amsterdam in 't bijsonder

---

kapitein Satinck, die door drie schepen aangevallen en medegevoerd werd. Zie Ned. Jbb. 1781, pag. 236 vlgg. Beide zaken maakten veel gerucht en werden in de pamfletten druk besproken.

1) Een O. I. vaarder, de Catharina Wilhelmina, tegelijk met de schepen van Satinck en Volbergen uitgeloopen, werd eveneens prijsgemaakt en den 7en Januari opgebracht. Zie t. z. p.

2) Mr. Abraham Adriaan Bichon was commies ter secretarie van den R. v. S., als zoodanig eerst in 1780 benoemd. Zie Bericht enz.

3) Hier zal dus bedoeld worden Mr. Joan Graafland Pzn., raad en schepen van Amsterdam. Zie Naamreg. Vgl. aant. 2 op pag. 329.

1781.
het hoofdt moeste boven gehouden worden, jaa, dat ook wel eens moedeloos wierde, dog dat oordeelde sijn post niet te mogen verlaten, en dat sulks de pligt van regenten mede was. Dan seyde Maersseveen, dat elk der regenten goed besittende, en bijsonder in Engeland, zij nog konde vertrekken als 't te wars liep, maer waer 't gemeen soude blijven? Waerop de Prins hartelijk laggende gesegt hadde: „Soude Van Berkel dan ook mede naa Engelandt verrijsen"? Dat hij, Maersseveen, begreep, dat men de saak van 't advis van 't hof soude willen pousseren, en niet alleen tegens Van Berkel en Temmink, maer selfs tegens de gehele stadt van Amsterdam, omme die een deuk te geven, dat de raidpensionaris daerinne gene goede rol speelde, want dat die in den beginne door de pensionaris van Haerlem [1]) Amsterdam hadde overgehaalt omme 's hoofs advis te vragen, daerbij te kennen gevende, dat hij wel sorg soude dragen dat er een prompt en voordelig advis voor den dag kwam, daer nu nogtans het tegendeel kwam te blijken; dat hij, Maersseveen, darom ook aen de Prins hadde gesegt, dat de gedeclareerde oorlog die saak geheel van gedaente veranderde, dan, dat de Prins daeraan 't oor niet leende. Dat, den hertog door den hemel gehaalt zijnde, dan misschien 't vertrouwen wederom soude worden herstelt, dog soolang die leefde was dat onmogelijk. Dat men voor seker hielde, dat de Princesse met de Prins maer matig wel was, vermits, de Koning van Pruisen wat sterk aan de Prins geschreven hebbende en die brieven door den hertog gesien zijnde (die seer tegens de Koning van Pruisen is), [deze] de Prins-stadhouder tegens de Princesse dagelijks meer en meer opsettede. Dat het ook moeïelijk was de Princesse over saken te spreken, dog, soo iemant uit Amsterdam het konde doen, was 't Rendorp .... Dat, bijaldien Engelandt de particuliere aengebode mediatie hadde aengenomen, men dan nog de saken misschien soude hebben konnen schikken, maer nu tot de generale pacificatie te moeten

1) Mr. Adriaan van Zeeberg. Zie Naamreg.

1781.

wagten, kon er veel onheyl de Republicq nog overkomen. En wat te beginnen sonder Vrankrijk tegens 't hoofdt te stoten? 'Tgunt de Prins selfs toestemde, jaa oordeelde te moeten worden geprevenieert. En wierden wij gantschelijk verlaagt en vernedert, wat er dan dog van de Prins selve, aan 't hoofdt van de Republicq zijnde, stonde te worden? ..... Vrede dus, of t'een of ander sterfgeval, was t'enige dat er thans tot redding dienen konde. ....

$\frac{12}{4}$81. ῾Ωρε ῞Οπ [1]). Dat het onbegrijpelijk is te sien de inactiviteit waermede alles word behandelt, de gevoeleloosheydt die men hier te landen bespeurt, daer middelerwijle Engelandt sijn gang gaat, alles wegneemt, en millioenen schaede aen de commercie toebrengt; dat misschien 't verlies wel op hondert millioenen sal uitkomen. Wanneer men vraegt waer dog sulks aen toe te schrijven sij, antwoordt elkeen, dat men het niet weet. Dan, dat het nog erger moet gaen eer het beter sal worden, willende sommige selfs beweren dat, tot wesentlijk nut van de Republicq, Engelandt nog meerder behoorde te triumpheren, daer hij, heer Hop, nogtans dagte, dat Engeland wel een echecq mogte ondergaen, omme ons wat verligting te geven. Dat insgelijks meende het seer klaer en bewesen te sijn, dat Engelandt ons den oorlog hadde aangedaen niet uit hoofde van de Amsterdamsche saak, maer wel wegens de alliantie tot de gearmeerde neutraliteit; dat ook Yorke lang tevoren reets gesegt hadde dat, soo ras sulk een saak gebeurde, hij terstont vertrok, gelijk ook geschiedt was; dat men voorts de datums van al het gebeurde maer behoefde nae te gaan, om seker te wesen nopens het bovenstaende, namelijk, dat den oorlog was gedeclareert uit hoofden voorschreven, en niet omme het Amsterdamsche werk. Dat Welderen, met wien hij, heer Hop, er lang en breet over gesproken hadde, daervan nogtans niet wilde convenieren, sonder dat hij evenswel goede

1) Ore Hop.

1781.

redenen van sijn tegengestelde gevoelens gaf. Dat hij, heer Van Welderen, souteneerde, dat de Koning van Engeland sig als aan de voeten van de Republicq hadde gelegt, minsame conferentien aengeboden &tc., sonder dat men daeraen gehoor hadde willen geven, dog, 't selve door de heer Hop gerefuteert wordende, was daerop mede niet veel geantwoordt. Dat nogtans de Koning niet voor d'oorlogsverklaring was geweest, ook niet lord North, maer wel lord Stormont, Sandwich, Hilsbourgh [1]) &tc. Dat Yorke aen hem, Hop, te Brussel hadde geavoueert, dat sijne memorien seer sterk waren geweest, dog dat hij se in die sin woordelijk uit Engelandt hadde gekregen, schoon onder d'eerste sijner memorien hij bekende wel wat van 't sijne te hebben bijgevoegt; ook hadde hij, Yorke, in dieselve conversatie over den hertog sprekende, te kennen gegeven, alsof hij seer wel met den hertog was, jaa nimmer met dien vorst gebrouilleert was geweest. Enfin, vervolgde de heer Hop, dat dese behandeling, die wij toelieten dat ons aengedaen wierde, soo een indruk op 't buitenlandsch publicq maakte, dat, buiten de schade, wij nog met eene onuitwisselijke schande wierde beladen. Dat het einde daervan soude wesen, dat wij ons in Vrankrijk en Spanjes armen soude moeten werpen, en dan geheel voor Engeland verloren soude raken, 'tgunt nog hun nog ons waer belange medebragt, of dat de Republicq ten onderste boven soude geraaken, waerdoor en Prins en wij alle te gronden soude moeten gaan. Dat de Prins wel veel goeds hadde, ook kennisse genoeg, dog gene fermeteit altoos. Dat, een deser dagen met de Princesse sprekende, aan H. K. H. te kennen gaf het hier vorenstaende, namelijk, hoe ons gedrag bij de vreemde mogentheden met veragting wierde beschouwt, waerover die Princes niet verwondert scheen. .... Dat er niettegenstaende dit alles nog lieden waeren, die met een

---

1) Wills Hill, viscount of Hillsborough, minister van koloniën in het ministerie North. Zie Dict. of Nat. biogr. i. v. De andere Engelsche ministers zijn in den tekst en de aanteekeningen reeds vroeger genoemd.

soort van ijver dagelijks verwagtede eene revolutie of opschudding in 't landt, die de stadt Amsterdam moeste treffen en deselve brengen tot die graat van verklijning als sij behoorde te wesen, en die als [1]) moeielijk wierden dat sulks soolang terug bleef, sonder dat die menschen schenen te beseffen dat, wanneer aldaer sodanige verandering kwam, die de beste cooplieden konde wegjaagen, die stadt dan teffens ook wel geheel te niet konde geraken, en bij gevolgtrekking de gantsche Republicq treffen; jaa dat desniettegenstaande het dagelijksche gesegde hierinne bestondt, alsof men binnenkorten sodanige opschuddingen voorsag, jaa al voorsien hadde waerdoor die omwentelingen moeste teweege gebragt worden, — daer hij, heer Hop, nogtans hadde getoont sulks soo niet te begrijpen, vermits, er thans een stadhouder zijnde, de saeken geheel anders gestelt waren als toens men, stadhouderloos, in twee grote partijen op dat stuk verdeelt was, hetgunt immers nu geen plaats hadde. Eindelijk herhaalde gemelde heer Hop, 'tgunt al tweemaal hadde gesegt: „*Daer is een dessous des cartes, dat wij niet weten*".

Nopens de post van Wenen sprekende, dagt hij, heer Hop, dat Van der Borgh of Lynden van Stokholm [2]) daer wel sin in soude hebben en er veel moeiten om deden; dat, soo Brussel was vacant gekomen, Hogguer daernaa gestaen soude hebben, want dat Rendorp hem daer eens serieus over aengesproken hadde, die hij, heer Hop, nogtans geantwoordt hadde, dat Brussel aen Hogguer om meer dan eene rede niet geleken. Dat Sterrenburg, volgens sijn oordeel niet seer goed alleen was te Petersburg, vermits die om een *bon mot* te seggen alles soude wagen, en dan selfs er het eerste hartelijk om lacchen soude, schoon hij andersints geen verstandt ontbrak; dat daerom wel gewenscht hadde dat Brandsenburg

---

1) Lees: al.

2) De gezant nl. te Stockholm. De heer Van Lynden werd den 20en April (zie Res. S. G. i. d.) tot den gezantschapspost te Weenen benoemd, dien hij aannam, maar waarvoor hij kort daarop met een zeer scherp schrijven bedankte. Zie zijn brief dd. 26 Juli 1781 in de Ned. Jbb. p. 1387.

1781.

er nog gebleven was [1]), omdat die hem was voorgekomen bedaert te sijn en verstant te hebben.

In de conversatie hiervoren met d'heer Van Welderen, hadde d'heer Hop ook nog gevraegt of dan Engelandts interest was ons te ecraseren, want dat het al op geene millioenen meer op aankwam die wij kwijt waeren, waerop Welderen antwoordede van neen, sekerlijk niet, dat soude Engelandt niet lijkenen, en dat wil sij ook niet. Vrage: „Wel, warom dan sodanige harde onverhoedsche en aanhoudende behandeling, waerdoor men de Republicq dwingt sig aan Vrankrijk te verbinden"? Waerop niets repliceerde.

$17\frac{12}{4}81.$ Ὧρε Καππελλε [2]). Dat den hertog het seer druk gisteren morgen hadde over Overijssel, alwaer met ééne stem uit de ridderschap was tegengehouden 't consent in de petitie tot de legerlasten, waeromtrent den hertog remarqueerde: hoe soo eene regering bestaen konde, alwaer sodanig *liberum veto* plaats hadde? Dat, moeste men in tijdt en wijle gebruik maken van de troupes, soo moeste sij ook weten hoe dat er gecampeert wierde, en derhalven waren die kosten allernoodsakelijkst. Naderhandt over Gelderlandt sprekende, kwam het daer mede op eene enkelde stem aen in een der drie quartieren, alwaer men van hier [3]) brieven hadde geschreven alsof die petitie in Hollandt reets besloten was, schoon sulks onwaer is. Enfin, den hertog hadde hem, Cappelle, tot op de stoep uitgebragt en redelijk bedaert sig gehouden, dog soude op 't einde wederom hevig sijn geworden, sulks hij, Cappelle, maer afschijdt nam.

In de conversatie van eergisteren tusschen de Prins en

---

1) De heer Van Heeckeren van Brandsenburg keerde in Juni 1781 uit St. Petersburg terug; zijn medegezant Van Wassenaar-Sterrenburg bleef daar nog achter. Zie Res. S. G. i. d. 15 Juni.

2) Ore Cappelle. Waarschijnlijk weder de heer Alexander Hendrik van der Capellen tot den Dam, in 1780 door Gelderland in de generaliteits-vergadering gedeputeerd Zie Res. S. G. 1780, i. d. 5 Mei.

3) Nl. uit Den Haag.

1781.

Maersseveen hadde Sijn Hoogheydt sig mede vrij moeielijk getoont nopens dese bovenstaende oppositie in Overijssel.

*Ωρε Κωαρλες, commies [1]). Sprekende over seker requeste, door de wede Uberfelt Serrurier c. s. gepresenteert aan H. H. Mogende rakende het nemen van een rijk gelade Smirnaas schip, 'tgunt gemakkelijk door een onser oorlogschepen, leggende te Livorne, hadde konnen worden hernomen, en waeromtrent sig beklaagen dat gemelde oorlogschepen daertoe geene de minste moeiten hadden aengewent &tc. [2]), soo seyde hij, Quarles, dat gehoort hadde dat de schout-bij-nagt Binkes sijne ordres lagen, omme tegens sekere geprefigeerde tijdt te moeten maken op dese of gene hoogte van de Middelandsche Zee te wesen en aldaer sijne papieren te openen, ten einde te weten wat alsdan soude moeten doen en verrigten; dat hij ook nog iets aan sijn schip te doen hadde, door welk een en ander hij belet was geweest te gaan kruissen en die schepen hulp toe te brengen, en dat het roer van een van die andere bij hem hebbende oorlogschepen was afgeweest, jaa soo hij, Binkes, deswegens moeste worden gestraft ofte gemulcteert, dat dan ook de commandanten der schepen, die thans in Texel lagen, strafbaer waeren, uit hoofden dat sij een Engelsche vlootcoopvaerdij (sic), met een enkel schip geconvoieert, hadden voorbij laten vaeren, of andere in 't gesigt van 't Vlie laten wegnemen....

*Ωρε Αηλυα [3]). Dat de rheders, die het bovenstaende request hadde gepresenteert, bij hem als president van H. H. Mogende hadde geweest, sig ten uitersten over dat

---

1) Ore Quarles, commies. Mr. Willem Quarles was sinds 1778 commies ter griffie van H. H. M. Zie Bericht enz.

2) Het request werd op den 12en April, denzelfden dag dus, waarop de heer Capellen het verhaalde, in de vergadering van H. H. M. gelezen. Het werd door eene missive van de directeuren van den Levantschen handel, tegelijk ingezonden, krachtig ondersteund. Zie Res. S. G. i. d. en Verv. op Wag. i. a. p. 293.

3) Ore Aylva.

1781.

geval beklaegende, daer bijvoegende hoe sij nog meerder en sterker onderrigt van hunne correspondenten op dat stuk hadden ontfangen, jaa, hoe dat sij bij d'heren gecommitteerden ter admiraliteit Amsterdam waren geweest, omme aan die kennisse te geven van alle het bovenstaande beneffens de redenen van hun beklag, die hetselve hadden beantwoordt met het ophalen hunner schouderen.

$\frac{13}{4}$81. ᵛΩρε Λαρρεη [1]). Dat de saken naer 't uiterlijke hem, heer De Larrey, wel begonnen aen te staen, namentlijk voor sooverre het binnenlandsche betrof. Dat niet wiste dat Rendorp hier was, dan, dat mij in vertrouwen konde seggen dat hij, Rendorp, thans met de Prins in correspondentie was, dat hij vif, pressant van aert en daerbij een Amsterdammer zijnde, de saken alle wel soo in een ogenblik wilde afgedaen hebben, dan, dat sulks nog volgens de natuur van werken van de Prins nog conform de constitutie van 't landt wel doenlijk was. Dat hij, Rendorp, thans sterk insteerde om een dok voor de schepen naabij Texel te hebben [2]), dat hij daertoe selfs op die plaats was geweest omme het locaal te inspecteren en het meende gevonden te hebben, dat ook daeromme de Prins naar Texel gong en de man, die dat project hadde opgegeven, aldaer ontboden hadde, ten einde tesamen die saak te konnen opnemen. Dat Rendorp ook teffens hadde geinsteert op 't werk van de augmentatie, dan, dat de Prins daerop hadde geantwoordt, dat in eene constitutie als de onse de saken soo vaerdig niet konden worden verrigt, dan, dat sulks binnen korten nu stonde te geschieden. Voorts hadde Hartsink geschreven, dat er hier en daer op de schepen nog al enige manschap mankeerde, dan, dat hij, Hartsink, deser dagen alle de schepen stuk voor stuk (en détail) soude opnemen, ten einde Sijn Hoogheydt daer komende van alles behoorlijk verslag te konnen doen.

---

1) Ore Larrey.

2) Zie over dit alles Rendorps Memoriën, dl. I pg. 139 vlgg.

1781.

Dat den hertog bij continuatie nog van een seer knorrig humeur was en over alles t'onvreden scheen.

Dat Sterrenburg aen de Prins hadde geschreven over De Swart te Petersburg, namelijk „que luy, De Swart, étoit un vilain, un misérable" &tc., gevende voor reden van sijn gesegde, dat hij gemelde De Swart hadde onderhouden over sijne gestadige declaratien wegens illum[inatien] &tc. [1]), die hij in effecte niet dede, wanneer, den andere daerin toestemmende, vroeg Sterrenburg hem, hoe dan sulks met sijn eed overeenbragte. Waerop antwoordede, dat hij dat evenswel soo maer dede, want dat andersints van sijn post en inkomen niet leven konde. Ook hadde hij, De Swart, tot vrouw getrouwt een slegt mensch, die voor gemene h.... hadde gespeelt ..... Met dat al was hij een seer bekwame minister, en daer Sterrenburg kwalijk aan deden van niet wel mede te sijn. Misschien om gemelde laatste reden [2]) sal Sterrenburg er nog wel wat worden gelaten, te St. Petersburg.

*Ωρε Αγλυα [3]). Dat Carel Bigot, sig aen Swartsenburg addresserende, hadde gevraegt of hij auteur was van die laatste Friessche resolutie, en soo sulks waer was, dat hij hem dan voor eene slegte kerel hielde, waerop den andere soude gesegt hebben, met gelijke hevigheydt, dat het eene resolutie van de heren Staeten van Frieslandt zijnde, hij de heren, die daer bij en om stonden, versogte getuigenisse te willen dragen van 't gesegde van de heer Bigot, van wien hij daeromtrent voldoening soude weten te vorderen ..... Voegende Aylva daer bij, dat hij die pas van Bigot afkeurde, om reden dat op die wijse de saken tot personaliteyten moesten uitbarsten.

*Ωρε Γολοφκιν [4]). Toens ik aen hem, Golofkin, vroeg,

---

1) Deze declaratiën van den heer Swart vindt men inderdaad in de Res. S. G. meermalen vermeld, het laatst nog in Januari: z. a. i. d. 19. Men vindt ze trouwens van de meeste gezanten vrij dikwijls.

2) Dit slaat waarschijnlijk op Sterrenburgs oneenigheid met De Swart.

3) Ore Aylva.

4) Ore Golofkin: Z. H.'s adjudant, de vroeger reeds genoemde kolonel.

1781.

of hij naa de post van Wenen solliciteerde, antwoorde hij mij, dat hij er niet om dagte, dan dat, de Prins hem vragende wie daer naa toe soude gaan, hadde hij gesegt: „Men noemt Hop naa Wenen, Lynden naa Coppenhague, Van der Borch naa Sweden, Hogguer naa Brussel, en mij (Golofkin) naa Hamburg", waerop de Prins repliceerde: „Dat laatste kunt gij seggen dat abuis is". Andersints hadde hij, Golofkin, wel sin in de post van Hamburg, *où on est toujours le premier.*

$17\frac{2}{5}81.$ Ὧρε Λυνενβυργ [1]). Dat de Prins hem bij eene der jongste conversatien hadde onderhouden over sijn nichte, Stans van Hoevelaken, op soo eene sonderlinge wijse, dat beter dede daervan niets te seggen, dog dat genoegsaem hadde geremarqueert, dat de Prins gepiqueert was geweest over dat sij toonde inclinatie of penchant te hebben voor een officier van de Switsers, genaemt Constant [2]), want dat de Prins met een soort van animo hadde gesegt: „Als de vrouwen dat in haer hoofdt hebben, dan sijn sij gepassioneert en konnen haere drift niet beteugelen".

Nopens s'landts toestandt sprekende, dagte hij, heer Van Lunenburg, dat het gevoelen van de griffier Van den Heuvel [3]) nog al aenging, namelijk dat men Ruslandt en de

---

1) Ore Lunenburg. — Van 13 April tot 2 Mei ontbreken de aanteekeningen, waarschijnlijk omdat schrijver niet in Den Haag was: uit zijne correspondentie blijkt, dat hij in den loop van April naar Utrecht was vertrokken.

2) De luitenant-kolonel Constant de Rebecque van het Zwitsersche regiment May, met wien freule Constantia van Lynden in het volgende jaar, 1782, huwde; bij gelegenheid van dat huwelijk werd de laster omtrent haar en hare verhouding tot Z. H. den Prins-Stadhouder boosaardiger dan ooit: zie het vuilaardige schotschrift, getiteld Pertinent.... verhaal van eene aardige klucht.... tusschen Z. H Willem V en de Freule Van Lynden met den Baron Constant. .., en de bijbehoorende schandelijke prent.

3) Mr. Hendrik Herman van den Heuvel, adjunct-secretaris van de Staten van Utrecht. Zie Naamwijzers. Hij wordt „griffier" genoemd, omdat hij tot korten tijd tevoren griffier van het hof-provinciaal in Utrecht was geweest.

1781.

andere Noordsche mogentheeden haer hennip, hout, pik, teer &tc..... behoorden selfs te laten vervoeren naer Engelandt en Vrankrijk, en aan Vrankrijk beduiden dat, zij op die wijse egaal geholpen wordende, wij dus op eene andere voet aen die croon van nut konden zijn, en derhalven, dat sij tot haer eyge voordeel behoorde te helpen bewerken of toe te laeten, dat wij ons op die wijse met Engeland bevredigden, te meer, daer onse jegenswoordige situatie, soo die dus continueerde, allerschadelijkst voor Vrankrijk stonde te worden. Voorts ook, dat dog de Noordsche mogentheden nimmer souden nalaeten bovenstaende goederen en waeren aen Engeland en aen Vrankrijk selve te leveren, vermits sij die in hunne eygen boesem niet konden slijten. In Amsterdam dagte men met de Prins te sullen spreken over de noodsakelijkheydt van een klijn privé conseil, waerbij de saken rakende de vijandt op de geheymste wijse soude moeten worden behandelt, van welk conseil de Prins aen 't hoofdt moeste wesen, ook den hertog, raidpensionaris &tc. ..... Jae, ofschoon men liefst den hertog daer niet bij hadde, soo was sulks nogtans nodig, omme voor te komen desselfs gestadige oppositien, die indirectelijk andersints emploieerde &tc. ....

$17\frac{4}{5}81.$ Ὦρε Βρουωερ [1]). Dat hij meende wel onderrigt te wesen, dat het bovenstaende nopens een conseil privé waer was, en dat men om redenen voorseyd daertoe dagte te moeten komen, aengesien men bespeurt hadde, dat de Prins somtijts enige meerdere standvastigheydt besat, wanneer in 't bijsijn van andere raadslieden selfs met den hertog over de saken wierde gesproken alsse wanneer den hertog middel vondt omme de Prins apart te onderhouden en te detourneren van 'tgunt door andere reets wel bij de Prins was geprepareert, waervan tot voorbeelt diende, dat in een zee-conseil met den hertog &tc. Kindsbergen sig

1) Ore Brouwer.

1781.

openhertig en conform sijne wijse van denken nopens het object der deliberatien hebbende geëxpliceert, den hertog sulks hadde gechoqueert, niet goedkeurende dat men sig soo ernstig en opregt uitede op een stuk, waeromtrent hij, hertog, niet volkomen instemde &tc., ... des hij, heer hertog, hadde gesegt, naadat Kind[s]bergen uitgesproken hadde: „*En s'expliquant de cette façon on perd le respect*" &tc. Dan 'tgunt de Prins hadde ingesproken, seggende: „dat, gevraegt zijnde, elk sijn gevoelen opregtelijk mogte en behoorde te uiten, oversulks dat niet vonde dat Kindsbergen daeromtrent gemanqueert hadde". ....

Dat Temmink en Van Berkel thans minder wel t'samen waeren, omdat laastgemelde tegens het gevoelen van den eersten een request aan de Staten van Hollandt wilde presenteren, ten fine van spoedige afdoening sijner saken. Dat bij de pensionaris Visscher t'Amsterdam sig soude hebben geaddresseert een Engelschman of, soo men suspecteerde, door d'oppositie selfs uitgesonde persoon, die aanbood binnen wijnig tijdts te sullen leveren een goed getal volkomen geëquipeerde en gewapende schepen, ten einde daervan gebruik te maken tot afbreuk van Engelandt, mits 80/m. ponden sterling te furneren, van welk voorstel hij, Visscher, aan de Prins en raidpensionaris kennisse hebbende gegeven, hadde die hem, Visscher, geautoriseert die man aen te houden en met hem te sluiten, in sooverre dat, aan sijn voorslag voldoende, men hem de geeyschte somme soude opleveren [1]). .... Eindelijk nog was er *iemant* bij gemelde pensionaris Visscher geweest, dog de *persoon* was niet genoemt, die uit name van mevrouw de Princesse hem hadde gevraegt, of er geen middel soude zijn te vinden omme den hertog te eloigneren. .... Waerop hij, Visscher, soude geantwoordt hebben sulks niet te weten, ook dat hem vreemt voorkwam sodanige opening door een derde te ontfangen, vermits (sijns oordeels) beter dagte, of liever gehadt hadde, door H. K. H. selve des-

1) Zie Rendorps Mem. I p. 136. De Engelschman heette Montagu, misschien dezelfde als p. 184 genoemd wordt.

wegens te worden onderhouden, dan, dat vooral begreep, dat mevrouw de Princesse met de raidpensionaris daerover behoorde te spreken, alvorens hij de minste démarche of opening deswegens aan iemant in sijn stadt konde doen. Dan, dese laatste omstandigheydt was in 't uiterste vertrouwen vertelt.

$17\frac{6}{5}81.$ ᵛΩρε Νατεωιχ [1]). Dat met sekerheydt vernomen hadde, dat de capitein Kindsbergen ten uitersten verwondert en ook t'onvreden was geweest over de wijnig oplettentheydt, die Sijn Hoogheydt hadde getoont te hebben, toens nu onlangs op de vloot in Texel was geweest [2]), vermits die Prins naauwelijks het oog gevestigt hadde op enige der manoeuvres de zeedienst rakende, alsse in 't bijsonder in 't raden, riffen, zeylen oprollen, met het anker omgaen &tc., ... hebbende Sijn Hoogheydt sig alleen maer 't meest met de exercities van de soldaten opgehouden; ook was men verwondert geweest de Prins op de schepen te sien verschijnen gelaerst en gespoort. Wijders, dat alle de troupes, soo cavallerie als infanterie, die op de routen lagen, uuren lang naer s'Princen aenkomst hadde moeten wagten, sulks die veel koude en ongemak daerdoor hadden geleden.

$17\frac{15}{5}81.$ ᵛΩρε ᵛΟπ [3]). Dat de saken nog al in deselve omstandigheden schenen te staan als toens ik uit Den Haeg vertrok, namelijk dat er geen plan nog principe scheen plaats te hebben, dat men in eene gestadige inactie bleef, ofschoon wij van alle kanten verloren en schaedens wierden toegebragt. Dat, hoeseer hij, Hop, én door sijn eyge séjour in Engelandt, door middel van sijn moeder en ook wegens sijn vaeder, die daer minister was geweest [4]), wel incli-

1) Ore Natewisch.
2) In de maand Maart: zie Verv. op Wag. i. a. p. 228.
3) Ore Hop.
4) Generaal Hop, de vader van wien hier gesproken wordt, had in

1781.

neerde voor dat rijk, nogtans seggen moeste, dat het beter waere ernstig sijn partij te nemen dan sig soo te laten behandelen, of men moeste (konde men niet anders) dan maer vrede met dat rijk maken, hoe eerder soo beter, want hoe langer het duurde, hoe meerder wij terug gingen &tc. .... Dat ook de jonge Reischach al eens in geselschap gesegt hadde, dat de Republicq kiesen of delen moeste, namelijk sig met Vrankrijk nader te verbinden of niet &tc., waer bijvoegde, dat die Reyschach somtijts de singelierste propos konde opperen, 't[gunt] sijn vriend Marcé [1]) en hij, Hop, meer dan eens nu al hadden opgemerkt. Dat volgens sijne tijdingen de Keyser in de Nederlanden [2]) stonde te komen, en op mijn vraeg of hij, Hop, dagte dat de Prins van Orange dan behoorde of stonde te Brussel te komen, was 't antwoordt: „Wel, dat soude ik niet afraden".

Voorts uitede hij, Hop, sig seer sterk over de Haegsche divertissementen van de kermisse, wanneer men niet soude gesegt hebben, dat er iets wesentlijks te doen was of dat de tijden voor ons soo gestelt waeren, want dat als hij, Hop, de viool maer hadde gehoort, hem 't hart gesloten hadde, in plaatse van vreugde te gevoelen &tc. ....

Niettegenstaende al dit bovenstaende gesegde, soo wiste mij Palland s'anderdaegs te onderrigten, dat hij, Hopje, al mede verdagt wierde gehouden door sijne discourssen niet veel goed te doen nopens de waere staat onser saken, want dat hij, Hop, Welderen, Heiden Reinestein, Marcé, St. Saphorin &tc. ..... al op eene trant sig uiteden.

1725 en volgende jaren herhaaldelijk in buitengewone zending aan het hof van Engeland vertoefd. De moeder van den heer Hendrik Hop behoorde tot de familie Sweerts: de woorden „door middel van sijn moeder" (waarvóór misschien „én" is uitgevallen) kunnen dus niet doelen op hare Engelsche afkomst, maar waarschijnlijk op hare meeningen.

1) Weder op den klank geschreven voor Marsay.

2) Nl. in de Oostenrijksche. In Juni kwam Z. M. ook in de Republiek.

1781.

$\frac{16}{5}$81. Ὧρε Ληνδεν υαν Ἐμμεν [1]). Dat het wel scheen of men ietwes meerder iever emploieerde als enige tijdt geleden, dog dat het gering was, als hebbende men veel moeiten gehadt omme de schepen in 't generael en bijsonder die van Hartsink &tc., te doen uitlopen. Voorts, dat men nog even ongeresolveert en indecies op alles scheen. Dat men de Republicq deede spelen de allerdroevigste rol mogelijk, dat sij wierde een schandvlek voor de overige natien en daerdoor buiten alle consideratie geraakte. Dat, bijaldien men in Rusland begonde te aerselen in opsigt van Vrankrijk, en dat het huys van Oostenrijk die partij toeviel, dat alsdan Vrankrijk wel vreden soude moeten maken; ook dat men dagte dat er met ernst aan de vrede wierde gewerkt, dog dat te vrese waere (hoeseer men onse belangens niet geheel uit het oog soude verliesen) dat men nogtans, als het er op aen kwam en dat Vrankrijk of Spanjen selfs voor sig daerdoor wat voordeliger vrede konde bewerken, sij onse saak minder souden behartigen, en oversulks, dat wij alsdan nog wel vrij wat schade souden konnen ondergaen, des dat wij sonder verwijling d'een of andere coup behoorden aen de Engelsche toe te brengen, soo ter handhaving van onse eer en reputatie bij d'andere mogentheden, als tot verkrijging van gunstiger conditien opsigtelijk Engelandt. Eyndelijk sprak gemelde heer Van Lynden ook van de heer De Larrey, als in dese tijden een der braefste menschen te sijn die nog van enig nut bij de Prins thans konde wesen, aengesien sijne bedaertheydt, onsijdigheydt, ondervinding en goede wijse van denken en onderhouden van Sijn Hoogheydt.....

Ὧρε Λαρρεη [2]). Dat de saeken er allerexecrabelst nog uitsagen, want dat men 't thans weder oneens was nopens 't point of men sig met Vrankrijk naauwer soude moeten

---

1) Ore Lynden van Hemmen.
2) Ore Larrey.

1781.
verbinden of niet, waeromtrent Amsterdam van gevoelen was van jae, aengesien er nietwes anders voor ons overig bleef, vermits wij, in eene gestaedige inactie blijvende en op ons selfs drijvende, eyndelijk de victime van Engeland moeste worden en een voorwerp van veragting bij andere natien, [die] ook daerdoor wel souden begrijpen, dat wij aen haer in allen opsigten onnut waeren. Dat er op die voet thans eene correspondentie tusschen borgemeester Rendorp van Amsterdam en de Prins plaats hadde, waerin die borgemeester het eerste souteneerde, namelijk dat die bandt met voorsigtigheydt en met de nodige bepaling behoorde te worden beraemt en daervan vervolgens seer secretelijk opening aen Vrankrijk gedaen, dan, dat Sijn Hoogheydt daer nog niet toe scheen te inclineren, in sooverre selfs dat, hij, Larrey, al eens gewaegt hebbende met de Prins over dat stuk sprekende te betuigen, dat niet sien konde dat Rendorp sooveel ongelijk hadde, gemerkt soo eene liaison wel met genoegsame omsigtigheydt konde worden aengegaen, dat daervan voorbeelden genoeg waeren, en dat wij noodwendig geallieerdens moeste hebben, want dat (volgens sijn oordeel) wij niet op ons selven soo langer konde blijven drijven, dan, waerop [1]) de Prins wijnig of niets hadde geantwoordt, integendeel soude de Prins dieselve dag aan een derde hebben gesegt, dat Larrey ook al scheen of hij meerder Amsterdamsch was geworden als voorheen.....

Wijders dat gemelde borgemeester Rendorp ook van gevoelen was dat, met betrekking tot sodanig eene negociatie met Vrankrijk of andere seer geheyme saken, men deselve niet behoorde te brengen in het secreet besogne van H. H. Mogende, maar dat sulks door de Prins en raidpensionaris alleen behoorde te worden behandelt, die daervan aen sommige wynige der voornaemste bekwaemste en trouwste regenten van de respectieve provincien konde kennisse geven, want dat andersints alhier mede geen geheim ter waerelt konde worden bewaert of gehouden.

---

1) De woorden „dan, waerop" zijn overtollig.

1781.

Dan, dat hoe meer hij, heer De Larrey, daer insgelijks op urgeerde, hoe meerder Sijn Hoogheydt daer van allieen scheen, totdat op 't laast seyde: „Nog de raidpensionaris, nog den hertog sijn geene van beyden van dat gevoelen en denken dat de behandeling van soortgelijke saeken behoren te blijven op de oude voet, namelijk bij 't secreet besogne van H. H. Mogende". Op vertoon van mijne verwondering nopens het gevoelen van den raidpensionaris in dat opsigt en bijsonder met relatie tot die saak, soo antwoorde mij de heer De Larrey: „Ik kan nu niet meer seggen als dat de Prins mij sulks positif heeft geantwoordt; in hoeverre dit nu in terminis waer is of niet, wete ik niet, want de raidpensionaris spreke ik nimmer en dat moet ik ook niet doen, want dan soude den hertog terstondt veld winnen en van mij seggen: sij formeren eene cabale, waervan 't begin weder is 't gevoelen van Amsterdam te omhelsen ..... Waeruit UE. dan sien kunt hoe omsigtig ik moet wesen en hoe ras al mijne goede wil en werksaemheydt soo niet schaedelijk, tenminsten vrugteloos kan wesen.

Dan, de sleutel van dit alles, namelijk die sterke huivering die de Prins thans toont tegens nadere liaisons met Vrankrijk (en waervan Rendorp in sijne brieven aan de Prins segt dat Sijn Hoogheydt daertoe reets bij monde hadde ingestemt) schijnt hieraan te moeten worden toegeschreven, namelijk aan 't geen sedert enige tijt door Gallitzin is gedebiteert, te weten dat de retraite van Panin seker was, dat ook St. Saphorin, minister van Denemarken, te kennen gaf gegronde tijdingen te hebben nopens het discredit van gemelde heer Panin, jaa, dat er in Ruslandt thans gewerkt wierde op eene alliantie tusschen dat Rijk, 't huys van Oostenrijk en Engelandt, waerbij men de Republicq soude willen inviteren en ook de Noordsche Mogentheden, welk project soo wel aanstondt, dat daernaa (bijsonder door den hertog) het oor sterk geleent wierde, en oversulks dat men waerschijnelijk wilde afwagten wat daervan was, alvorens sig met Vrankrijk ergens in te laten ..... Als het dan somtijts maer niet te laat was, en dat Pruissen sig bij Vrankrijk tegens

1781.
het huis van Oostenrijk voegde..... Ook hadde hij, heer De Larrey, verscheyde voorbeelden bij de Prins aengehaalt van secrete saken, die maer door 2 à 3 menschen waren behandelt, alsse bijsonder door hem, heer De Larrey, in 't jaer 1741 in een vrij gewigtig different [1]) dat de Republicq toens hadde met Denemarken, 't welk op die wijse en uithoofden van het gehoude secreet was geslaagt; insgelijks in 1743 te Dettingen [2]) met lord Carteret [3]), die hem, Larrey, uit alle sijne secrete papieren liet uittrekken wat wilde, mits dat beloofde niets er van in Engeland te doen overkomen, of bij ons verder als behoorde aangesien nog op d'eene nog op d'andere plaats het geheym konde worde gehouden. 'T gevoelen dan van de heer De Larrey was, dat Vrankrijk selfs aen de Prins en raidpensionaris soo eene opening voorsigtig behoorde te doen, te meer, vermits wij reets door het gedaen versoek van de Oost-Indische Compagnie om Franssche protectie, selfs aan de Caap ('tgunt met kennisse en goedvinden van de Prins was gedaen, in 't welk hij, heer De Larrey, aan Sijn Hoogheydt ook hadde voorgehouden) in eene vrij sterke liaison waren getreden.

$17\frac{17}{5}81$. "Ωρε Ληνδεν "αν "Εμμεν [4]). Dat, dese ogtent audientie bij de Prins gehadt hebbende, deselve al wederom in een ongelukkig denkbeelt nopens de stadt Amsterdam hadde gevonden, want dat aan gemelde stadt oneindig veel kwaedts wierde toegeschreven, bijsonder alsof sij sogte gene vreden met Engelandt te willen maken, jae dat maer eene omkering in 't gouvernement van de Republicq soude beogen &tc. .... Waerop hij, Lynden, de Prins

---

1) Het was een geschil over de visscherij bij IJsland. Zie Res. S. G. 1741 op verschillende data, te vinden o. a. i. v. Coymans (resident).

2) Hier werd in het genoemde jaar een der hoofdslagen geleverd van den Oostenrijkschen successie-oorlog.

3) John Carteret, de bekende Engelsche minister, vergezelde in 1742 en 43 het pragmatieke leger in Duitschland.

4) Ore Lynden van Hemmen.

tot wat meerder bedaertheydt brengende, hadde gesouteneert, dat elkeen, die maer enige kennisse én van die stadt én van derselver regenten hadde, soude moeten toestemmen, dat sij soo wars van oorlog met Engelandt waere als een enig ingeseten van de Republicq, jae dat er geene was, die niet van herten soude wenschen, dat wij vreden met die natie hadden, was het maer op eerlijke en billijke gronden, — 'tgunt de Prins wederom wat nedersettede. Dog dat men gemakkelijk bespeuren konde, dat den hertog daer wederom onder speelde, vresende dat, als de Prins te wel wierde met gemelde stadt, dat men alsdan te veel over hellen soude aan de Franssche sijde, daer nogtans niets anders overig bleef als die partij te kiesen, wanneer Ruslandts ministerie van gedagten veranderde, gelijk de Prins ook al scheen te voorsien op de raporten, die dan door de minister van Denemarken, dan door Marcé, dan door Heiden, Welderen en andere ontfing, zulks dat alle die saken de Prins gemelijk maakten, sooverre selfs, dat ook al berouw scheen te hebben van onse vloot te hebben laaten uitlopen, want als die nu eens een echecq kreeg? Waerop de heer Van Lynden hadde gesegt dat, al kreeg die eens ten ergsten genomen een klijn echecq (want dat sij altoos sig min of meerder soude konnen retireren), het dan nog beter waeren tot geruststelling van 't gemeen en voor de vreemde mogentheden, dan dat deselve in Texel was blijven leggen verrotten sonder iets uit te voeren, hetgunt altoos op rekening van de Prins soude worden gelegt.

Nopens de raidpensionaris vragende hoe die dog in allen dese sig gedroeg, en wat die van de saeken voorsag of dagte, was 't antwoordt: dat die moedeloos wierde, jae al sijn courage scheen te verliesen, vermits hetgunt hij s'morgens bij de Prins komende en menende te hebben in ordre gebragt, s'middags dan wederom omverre gestoten vonde, 'tgunt hem allersterkst verveelde, — sonder dat hij, heer Van Lynden, verder scheen daeromtrent te willen antwoorden, want ik door mijn vraeg meende te vernemen of nog *kwalijk* of *wel* met den hertog was, 'tgunt door verscheyde andere kentekenen bij mij niet

1781.

seker was. Dog, soo de saeken mij uiterlijk toeschijnen [1]), moeten den hertog en de Prins gedagt hebben dat, als de beyde heeren Temmink en Van Berkel uit het bewint van saeken waren gebragt, dat alsdan Amsterdam van de handt soude vliegen, en dat de Prins dan wel een voet in de bestelling der regering soude hebben gekregen, waerdoor voor altoos dan met die stadt gemakkelijker te handelen soude sijn geweest, en nu, met de jegenswoordige regering, waeronder Rendorp, die dagelijks met de Prins correspondeerde, selfs niet verder konnende komen, namelijk die niet daertoe te konnen permoveren nogte ook omme de vrede van Engelandt af te smeken, gelijk men bedoelt hadde Amsterdam daertoe te dwingen, soo was men t'onvreden, en konde die stadt nu selfs niets goedts uitrigten, of sij al consenteerde in de augmentatie der troupes, der soldijen &tc. .... Want dat het waerschijnelijke plan, met Engelandt geconcerteert, dát schijnt geweest te sijn, omme door de declaratie van oorlog en de schaedelijke onverhoedsche aenvallen Amsterdam tot het een en ander te dwingen ..... Nog hadde de heer Van Lynden aen de Prins gesegt dat, meende Engelandt het soo wel met de Republicq als men voorgaf, waerom dat sij dan niet besorgde dat, door het canaal der Noordsche mogentheden of van eene maer van deselve, aen ons wierde voorgeslaegen sodanige billijke middelen, op welke Engelandt de vrede met de Republicq soude willen maken, dat sulks immers soo moeielijk niet ware. ....

Ὦρε Παλλανδτ [2]). Dat Rouse vóór desselfs vertrek naa de provincie eene onaengenaemheydt hadde gehadt, hierinne bestaende dat, met de raidpensionaris en Lynden van Hemmen sprekende over 't uitlopen der schepen, sig hadde verwondert dat er soovele klijne of ligte oorlog-

---

1) Het woordje „mij", later bovengeschreven, maakt den zin minder duidelijk: met „Dog" vangen weder de woorden van den heer Van Lynden aan.

2) Ore Pallandt.

schepen bij waren gedaen, 'tgunt een uur daernaa hem al door Heiden en daernae door de Prins selve wierde voorgehouden: alleen hadde de raidpensionaris dat al terstont overgebragt, apparent, soo Lynden dagte, omme voor sijn deur het schoon te maken, dog dat sulks niet goed was, vermits men dan sig onderling begon moeste [1]) mistrouwen.

$17\frac{17}{5}81$. Ὥρε Λαρρεη [2]). Over de hier vooraenstaande conversatie van de heer Van Lynden met de Prins sprekende en teffens over het humeur van Sijn Hoogheydt, soo sey de heer De Larrey: „Dan is de saak nog in deselve plooy als die laastlede Sondag was, toens ik de Prins sprak. Dog sulks is het effect van de wankelbaere en swakke gesteltenisse van Sijn Hoogheydt, bijsonder in soortgelijke omstandigheden, dan, ik wete mede niet wat daervan het einde sal wesen. Het enige wat in dese sie is hetgeene uw gisteren reets hebbe gesegt, namelijk, dat den hertog en Prins door de vóór verhaelde ontfangen tijdingen bij de heer St. Saphorin en andere nopens de verandering in 't ministerie van Ruslandt hoop voeden, dat wederom de oude verbintenissen tusschen het huis van Oostenrijk, Rusland en Engeland plaats grijpende, wij daerinne mede souden konnen deel krijgen. 'Tgunt den hertog met hart en ziel wenschende, de Prins daerinne mede tête baissee soude geven, welke voorslag, aan de Republicq gedaen wordende, deselve ongetwijffelt in dese tijdtsomstandigheden seer verlegen soude moeten maken, vermits het niet te denken was dat Amsterdam daertoe soo geredelijk soude konnen resolveren, en wat dan? Wederom nieuwe stof tot verdeling en oneensgesintheydt". Vrage: „wat mij er van dagte, als sulks eens kwam te gebeuren"? Antwoordt: „dat men eerstelijk soude moeten weten, op welke voorwaerde en met wat grondt van sekerheydt

---

1) „Te" is doorgestreept, „moeste" bovengeschreven; lees: *begon te* of *moeste*.

2) Ore Larrey.

1781.

voor ons wij sulks soude konnen verkrijgen, ... temeer, daer wij reets obligatie aan Vrankrijk hadden, deselve buiten dat omme meerder gewigtige redenen niet voor 't hoofdt konde of moesten stoten". Replique van de heer De Larrey: „dat sulks seer waer was, maer dat daer ook nog bijkwam den koning van Pruissen, die ons al immer sooveel dienst aan 't hof van Ruslandt met dese laatste alliantie hadde gedaen als Vrankrijk selfs. Dat ook dan wel eens 30/m. man van die troupes de Republicq souden konnen naderen, ook misschien wel een goed gedeelte Pruissische". Waerop ik hernam te seggen: „dat sulks al lang bij verscheyde kundige was voorsien alsof het bedekte doelwit daer henen hadde gewilt, jaa dat men dan wederom roepen soude omme augmentatie van landtroupes &tc". Antwoordt: „Jaa, dan soude het ook nodig wesen". Voorts nopens den hertog sprekende, soo herhaelde gemelde heer De Larrey hoe die vorst voor geene mogentheydt hoegenaemt enige predilectie hadde, want dat hij Engeland niet velen konde, Vrankrijk haetede, Pruissen abhoreerde, Rusland detesteerde, dog alleen het huys van Oostenrijk konde hij verdragen en droeg hij selfs genegentheydt toe. Met opsigt tot het uitlopen onser vloot, meende hij, heer De Larrey, dat de heer Van Lynden gelijk hadde gehadt te seggen aan de Prins, dat het beter ware, selfs met ontmoeting van een klijn echecq, dat sij maer uitgelopen was dan dat sij was blijven verrotten in de havens of werkeloos liggen op onse rheen, aengesien sulks alles op de rekening van de Prins soude zijn gestelt geweest.

$17\frac{18}{5}81.$ Ὥρε Ληνδεν ἂν Ἔμμεν [1]). Dat de raidpensionaris hem dese ogtent hadde gesegt met een soort van moedeloosheydt en als wars wordende van sijn post, dat de stadt van Amsterdam bij wijse van geëxtendeerde memorie in de vergadering van Hollandt hadde overgegeven een propo-

1) Ore Lynden van Hemmen.

sitie omme drie saken aan de Prins voor te stellen, namelijk: de noodsaekelijkheydt omme met Vrankrijk naauwer verbintenissen te maken, middele te beramen, bijvoorbeelt van eene afsonderlijke klijne raid, ten einde het nodige geheym te konnen houden, en, ten derden, te ondersoeken de redenen, waerom de vloot en equipages met sooveel traegheydt wierde behandelt, alles, soo hij, raidpensionaris, betuigde, buiten voorkennisse van Sijn Hoogheydt en van hem, raidpensionaris; selfs dat die heren van Amsterdam hem sedert enigen tijdt schenen te meyden, en niet met hem spraken, — 't welk hij, heer Van Lynden, scheen niet goed te keuren, als sijnde het middel omme de verwijdering tusschen die stadt en 't hof te vermeerderen, hoeseer men ook sijn best dede omme die bijeen te soeken te brengen. Waerop vragende, wie dog thans het werk in Amsterdam dirigeerde, want dat nog Temmink, nog Van Berkel immers veel in te brengen hadden, was 't antwoordt: „Dat is Rendorp nu". „Welaen dan", repliceerde ik, „is 't dan wel waerschijnelijk, dat die borgemeester, die immers dagelijks nu met de Prins heeft gesproken en gereist [1]), dat die al sulks soude hebben helpen verrigten sonder de minste of geringste communicatie?.... Jae wat meer is, gisterenavond reets was mij door iemant gesegt, dat er eerlang ietwes door Amsterdam soude worden geproponeert, dat niet seer aangenaem soude wesen. Ook heeft UE. (heer Van Lynden) gisteren reets opgemerkt, dat de Prins tegens die stadt wederom merkelijk was geprevenieert". ..... Waerop hij, heer Van Lynden toestemde, en sey: „Dat is waer, en ik begrijpe het nu ook soo, nogtans heeft de raidpensionaris mij hetselve op die wijse verhaalt, die daertoe sijn reden kan hebben gehadt, maer ik ben het met uw *eens*, dat de stadhouder absolutelijk *wel met* Amsterdam moet wesen, of dat de Republicq te gronden moet gaan. ....

Voorts verhaalde mij gemelde heer Van Lynden dat, dese ogtent op de exercitie plaats zijnde en den hertog

---

1) Nl. naar Texel.

1781.

daer vindende, hadde gedagt door gemelde vorst vrij koel te sullen worden ontfangen, dog dat het tegendeel waer was geweest, want dat den hertog, in een hoek van de tent gaande sitten, hem, Lynden, naast sig hadde genomen, en wel een groot quartier uurs seer confidentelijk over alles met hem hadde gesproken. .... Nopens die aenhoudende oneensgesintheydt tusschen de stadt Amsterdam en de Prins soude men haast moeten besluiten, dat men die harmonie niet *wil* of niet *behoort* te treffen: niet *wil*, omdat het hof, aan Engeland te seer addict, weet dat Amsterdam daer verre van af is, niet *behoort*, omdat Amsterdam begrijpt dat, soo sij s'hoofs gevoelen daeromtrent volgde, sij dan het belang van de commercie en dus van haer ingesetenen voor een groot gedeelte soude moeten opofferen en, ter contemplatie van 't hof en van Engeland, met en beneffens de bovenstaende sacrifices nog de laagheyd soude moeten hebben van aen de handt te komen, zijnde sulks alleen het but van 't hof, teneinde aan Engeland te konnen beduiden over Amsterdam te hebben getriumpheert, en sulks niet lukkende, omdat Amsterdam 't waer interest van haer stadt en ingesetenen niet konnende uit ['t] oog verliesen, en Vrankrijk haar de handt daertoe biedende, soo was het seer onwaerschijnelijk die twee verschillende wijse van denken te konnen verenigen, hoeseer het ontegensprekelijk waar was, dat de stadhouder wel moet wesen met die grote stadt of dat de gehele Republicq pericliteert van te vallen.

$\frac{19}{5}$81. "Ωρε "Οπ [1]). Dat die miserabile continuele exercitien der troupes soo veel tijt aan de Prins wegnam, dat haast niemant ter deeg spreken konde; dat hij daeromme nu gisteren voor de twedemaal de Princesse hadde aengesproken, en gesegt te wenschen te weten of Sijn Hoogheydt, die nu te veel geoccupeert was om sulks afgevraegt te worden, niet soude goedvinden dat, hoe eerder soo beter, sig naer

---

1) Ore Hop.

Brussel begaf omme, soo de Keyser daer arriveerde, te konnen onderstaen waer de gevoelens van dien Vorst naer toehelde en daervan vervolgens kennisse te konnen geven ..... Waerop de Princes hadde geantwoordt, dat H. K. H. den Prins er van adverteren soude, derhalven dat hij, Hop, dieselve avond te 9 uuren aen 't hof wilde komen. 'Tgunt gedaen zijnde, hadde de Prins aen hem, Hop, gesegt nog een paer dagen te willen wagten, sulks niet voor Dingsdag stonde te vertrekken, ten einde Donderdag met de post nog te konnen vermelden wat hem, Hop, was voorgekomen.

Wijders met opsigt tot de memorie, door de stadt Amsterdam op gisteren ter vergadering van Hollandt ingelevert [1]) seyde hij, Hop, te bemerken dat de Prins furieus daerover was, te kennen gevende alsof die stadt hem onder tutele of curatele wilde stellen &tc. ..... Dat Welderen gisteren hem, Hop, aensprekende, hadde voorgehouden: „Wel, wat seg je nu van uw stadt, dat is een fraay stuk dat sij daer weder begonnen heeft &tc." ..... Waerop Hop bedaert soude hebben geantwoordt: „Ik kan nog niet sien dat daer sooveel kwaedts in steekt of dat hetselve soo crimineel soude zijn, want immers sij willen dat de Prins aen 't hoofdt sij van sodanig conseil", ... wanneer Welderen, hem de rug toekerende, terstondt van hem, Hop, was afgegaen. Daernae hadde hij, Hop, lang en breet met Heiden Rijnestein over die saak gesproken, en op deselve voet als hier boven, die hem toescheen meerder reden daeromtrent te willen verstaen, seggende: die komt mij een eerlijk man voor, en die siet en spreekt dagelijks met de Prins, sulks ik mene mij daer wel geaddresseert te hebben, mij vragenderwijse herhaelde [2]): „Want hij, Heiden, is immers een eerlijk man"? ..... Eyndelijk voegde gemelde heer Hop er nog bij, dat het er ellendig

---

1) Men vindt de memorie, i. d. 18 Mei door Amsterdam in de Staten van Holland ingediend, in haar geheel in de Ned. Jbb. 1781, pag. 1055.

2) Lees: *herhalende*, wat er aanvankelijk stond, maar door den schrijver veranderd is.

1781.
met de Republicq uitsag, dat zijn hert deswegens overstelpt was, dat de Prins niets uitvoerde als sig met die exercitien te amuseren. Wat dog, buitenlands weder komende, omtrent den staet der Republicq-saeken soude moeten seggen"? Dat het scheen men de stadt Amsterdam absoluute er onder wilde hebben, en sulks gebeurende hij, Hop, bekenne moeste de Republicq dan mede weg te sijn. Dat alles aan de kwade raad van den hertog moeste worden toegeschreven, die de Prins als in ketenen gesloten hielde, jae die, soo men aen de oude verdigtselen geloof gaf, door gemelde hertog als betovert was. Des er niets op was als die weg te krijgen, want soo lang die bij de Prins bleef de saken niet beteren souden. Dan, als het te erg liep soude hij sijn pieq schuuren en sig retireren naar elders ..... Dat het ongelukkig was, dat niemant courage genoeg hadde dit aen de Prins te beduiden en te doen begrijpen. 'Tgunt ik meende dat wel eens door d'een of ander was verrigt. Dog hij, Hop, seyde: „Soo dat geschiedt is, soo is het maer seer flaauwelijk geweest".

$\frac{19}{5}$81. Ὦρε ναν δεν Ευυελ, γριφφιερ [1]). Dat de Prins sijn beste tijdt met de exercitien versleet, sonder wesentlijke saken te behartigen; dat hij nu over een point was overgekomen [2]), dat alleen wel verdiende een paer gantsche daegen beraet, en overlegt met lieden des kundig. Dog dat het ook daeraen haperde bij de Prins, namelijk van die niet te hebben uitgesogt. Dat de raidpensionaris hem een prul voorkwam, goed voor een schoolmeester of rector maer voor geen raadsman; dat hij de eerste principes van eene gesonde politie mankeerde, dat sulks bij de eerste conversatie, die met hem hadde, reets meende te hebben bespeurt. Dat die evenswel de enigste was, die door de Prins wierde geraadpleegt.

---

1) Ore Van den Heuvel, griffier.
2) Nl. de heer Van den Heuvel naar Den Haag.

1781.

Het stuk waerom hij, Van den Heuvel, was in s'Hage gekomen, bestondt hierinne, namelijk, dat de geinterresseerdens in de colonie Essequebo en Demmarary, die t'Amsterdam wonen, alsse Oudermeulen [1]), Van Haren [2]), Abbema [3]) &tc., wenschte wel dat er iemant van hunnentwege naar Engeland ging omme te sien hoe het best hunne belangens in die colonien te konnen handhaven [4]); daertoe souden sij gaarn hebben gehadt dat Van den Heuvel, als mede geinterresseerde, zig daertoe verledigt hadde, die zulks ook aengenomen hadde op hunne assertie, dat hierdoor aan Prins, raidpensionaris &tc. ..... plaisier soude worden gedaen, dan, nu in s'Hage komende en 't selve onderstaende, vond precise het tegendeel, en dat die er nog veel tegens hadde, des hij, Van den Heuvel, nu afgesproken was met de Prins: óf wel dat er niemant naa toe soude gaen óf, soo sij in Amsterdam absolutelijk sulks wilde, dat hij, Van den Heuvel, dan mede soude gaan, om het roer wat in het water te houden, vermits Haren seer wel, dog wat jong en vif zijnde, en Oudermeulen als een Amsterdammer daer wijnig gesien soude wesen, daer een derde bij behoorde, op welk laatste plan nu 't antwoordt van de Prins verwagtede. Voorts hadde hij, Van den Heuvel, lang met den heer Van Welderen gesproken, die het seer met hem eens was nopens onse situatie vis à vis van Engelandt, te weten namelijk, dat wij behoorden op te offeren den handel van hout, pik, teer en hennip, vermits wij door

---

1) Cornelis van der Oudermeulen, bewindhebber van de O. I. C.

2) Duco van Haren, de oudste zoon van Onno Zwier. Zie over hem V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v. Na zijn huwelijk had hij zich nedergezet te Amsterdam, waar zijn schoonvader Van den Heuvel woonde. Door dezen was hij waarschijnlijk wel met den griffier Van den Heuvel verwant.

3) De heer Balthasar Elias Abbema, broeder van den bekenden Utrechtschen regent, te Amsterdam wonende. Zie over beiden V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v.

4) In Mei ontving men het bericht van de overgave der koloniën Demerary en Essequibo aan de Engelschen. Zie Ned. Jbb. pag. 1081 en 1417 of Verv. op Wag. i. a. 1781, p. 263 vlgg.

1781.
het verlies van een onser colonien tienmaal meerder schaede lijden als dat wij jaer en dag lang soortgelijke transporten doen, die dog altoos maer eene seer bepaalde winst geven, daer de commercie op en met de colonien allervoordeligst is, middelerwijle dat Vrankrijk door de Noordsche mogentheden buitenom Hitlandt, dus sonder 't canaal te passeren, kan worden geholpen van die waeren, jaa veel beter koop als door ons, immers in tijdt van oorlog, wanneer Vrankrijk en de vragten en de assurantien sooveel hoger aan onse inlanders moet betalen, dat het 30 percent scheelt alsof die croon se ontfing door de Noordsche schepen. En sulks moest al lang door een bekwaem en commercie-kundig minister, expresselijk naer Parijs gesonden, aan 't cabinet van Versailles sijn beduidt geweest. Wijders meende hij, Van den Heuvel, dat de Engelsche natie ons in de gront beminde, en geene de minste naijver hadde nopens onse vragt-negotie, wel wetende, dat sij nimmer soo goedkoop op vragt vaeren konde als wij, zulks sij ons nooit dat articul soude willen betwisten. Zoo ook dagte gemelde heer Van Welderen, de griffier Fagel &t.. A propos van de griffier Fagel, die hadde eene lange naadrukkelijke conversatie met Straalman van Amsterdam, welke Straalman sig ook al eens addresseerde aan den Deensche minister.

$17\frac{19}{5}81.$ Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat de Prins gisteren aan De Schepper van Overijssel [2]), ter publique audientie komende, met het eerste woordt al hadde gesegt: „Nu sal ik sien wie mijne opregte vrienden sijn of niet", doelende op het geproponeerde door de stadt Amsterdam ter vergaedering van Hollandt, waerover de Prins seer moeielijk scheen, voornamelijk naadat de raidpensionaris bij Sijn Hoogheydt was geweest, want een ander, te voren audientie hebbende

1) Ore Brantsen.
2) Mr. Sybrand De Schepper, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering voor Overijsel (Deventer). Zie Bericht enz. Vgl. aant. 2 op pag. 208 en de Bijvoegselen.

1781.

gehadt, hadde sulks nog niet bespeurt. Hij, Brantsen, reets afscheyd hebbende genomen, kreeg s'avonts ten tien uuren nog een briefje van Heide-Reinestein, waerbij hem namens de Prins versogte s'anderdaegs s'morgens vóór elf uuren ter audientie te willen komen, gelijk aan Lynden van Hemmen en [Lynden] van Landfort [1]) mede was geschiedt, zulks die drie heeren in plaatse van ten seven dese morgen niet vóór twee uuren s'namiddags hebben konnen vertrekken.

Hij, Brantsen, begreep niet wat de Prins nog te seggen of te vraegen soude hebben, en was daerover verlegen, hebbende gewenscht daervan te sijn bevrijt geweest. Behalven dat hij ook meende dat Amsterdam tot die pas was gekomen omme te beletten, dat het secreet van alle saaken niet dagelijks kwam uit te lekken, en ten einde den hertog te ontnemen die mogelijkheydt omme den Prins dagelijks van de goede genomene maatregulen te doen terugkomen en veranderen. En met opsigt tot Vrankrijk: hoeseer sulks met voorsigtigheydt moeste worden overlegt, nogtans bleef er niet anders over (soo Rusland veranderde) als sig naeder met Vrankrijk te verbinden, waertoe de gront al gelegt was door 't versogte convooy der Oost-Indische schepen, uit het secreet besogne van H. H. Mogende selve [2]). Vrankrijk nu geheel tegen te vallen soude een verraadersstuk wesen, waerdoor de Batavische trouw beswalkt soude worden. Hij, Brantsen, wiste door de Prins selve, dat den hertog op hem gepiqueert was; niettemin hadde die vorst hem gisteren op de exercitie aengesproken, en hem seer minsaem over t'een en ander onderhouden.

Ὦρε Λυνδεν-Λανδφορτ [3]). Dat de saken soo schuins moge-

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) Bij de dankbetuiging voor het convooi, door Frankrijk verleend aan de O. I. C., werd de hoop uitgedrukt, dat de O. I. C. „ook verder het ulterieur effect der gunstige dispositie van Z. M. zou blijven genieten". Zie Secr. Res. S. G. dd. 19 Feb. 1781.

3) Ore Lynden-Landfort.

1781.

lijk stonden, dat het alles als een knibbelspel in malkander lag; dat de Prins niets uitvoerde [dan] gestadig sig met die miserabile exercitien te occuperen, niet te slapen, sig te verhitten, en het ellendigste leven mogelijk lijdende. Dat [de] gehele kermisse door op de Vauxhall sijnde gesien door het publicq, dat daer insgelijks komt, was geoordeelt en gesegt, dat hij, Prins, alle dagen beschonken, jae dronken was, vermits die vorst, vermoe[i]d en afgemat door de overtollige gedaene bewegingen, daerdoor dan s'avonts reets ten elf uuren sliep waer hij stundt. .... Nopens Pesters sprekende, vond Landfort [van] hem, dat die sig met geene affaires bemoeide [1]), selfs niet met de militaire raporten, waervan hij, Pesters, commissaris was, vermits hij die selfs niet eens las. Dan, integendeel Noordwijk was soo gek niet als men dagte, en was wel gevat op de saken.

Ὠρε Καππελλε [2]). Dat de Prins absoluut niets uitvoerde als continueel sig met de ogtent- en middag-exercitien op te houden, dat sigself daerdoor fatigueerde en andere mede, in sooverre dat die geheel af waeren. Dat de Prins seer moeielijk was over de propositie van Amsterdam. Dat sommige wel gewilt hadden die saek commissoriaal te maken, dan dat andere, bijsonder de stadt Dordregt, daerop gestaen hadde omme deselve over te nemen. Dat het schandelijk en hertgrievent was geweest te sien, hoe de gantsche kermisweek de Prins niet [deed] dan de geheelen dag door te lopen over de kermis, de déjeuners bij te wonen en dan s'nagts in de Vauxhall te zijn. Dat Van der Borch de chambellan een seer slegt personnaadje was, gelijk er nog een paar aan 't hof waren, want dat hij, Van der Borch, nimmer kwaed van iemant hoorde spreken of hij dede er altoos nog wat bij, in tegendeel, wanneer er van iemant goed wierde gesproken,

---

1) De heeren Van Lynden van Landfort en J. Pesters, hadden jaren lang beiden zitting in den R. v. S. en kenden dus elkander goed.

2) Ore Capellen: des schrijvers meergenoemde mede-gedeputeerde in de generaliteits-vergadering.

1781.

dan sweeg hij stil; ook was hij magtig gebrouilleert in sijne affaires; eynde[lijk] liep hij s'avonts dikwerf ter sluips, in een jas toegetakelt, op straat, omme het een of ander meisje op te doen, hebbende hem nog onlangs op die voet s'avonts soo gevonden.

$17\frac{20}{5}81.$ Ὧρε ἂν δερ Γοεσ [1]). Dat niet alleen de stadt van Amsterdam, maer Dordt en Haerlem selfs ook geen vertrouwen altoos meerder stellen in den raidpensionaris, in sooverre dat sij opentlijk seggen, dat hij haer de gehele winter door heeft misleydt en volkomen bedrogen, dus sij nu maer telkens in gewigtige saken menen met de deur in 't huys te vallen (sooals men segt) gelijk nu eerlang Amsterdam heeft gedaen opsigtelijk derselver propositie, waerover hij, raidpensionaris, wat beteutert was, legende genoegsaem sijn snuifdoos onderwijle dat het stuk gelesen wierde, waernaa bij 't slot aen de vergaedering voorsloeg om hetselve commissoriaal te maeken NB. met de respectieve admiraliteyten, dog waerop de steden terstont adviserende omme hetselve over te nemen, tot de laatste toe, soo sey hij, raidpensionaris [2]): „Welnu, dan sal de ridderschap het ook maer overnemen". Daernaa omvrage doende nopens het point der augmentatie der troupes en beginnende met Amsterdam, die op het laatste plan remarques hadde gemaakt, en die thans nu, naa de verandering daerinne, gaaf consenteerde, en alle de volgende steden daer insgelijks in toestemmende, soo seyde hij, raidpensionaris, tot grote verwondering van een ieder: „Het is nu te laat, wij sullen de conclusie maer uitstellen", ofschoon het nog maer half drie uuren was. Dit kon geen mensch begrijpen en moet dus eene bedekte reden hebben. In 't algemeen meent men dat het waere doelwit is om Amsterdam t'onder te brengen.

---

1) Ore Van der Goes.
2) Nl. als pensionaris van de ridderschap.

1781.

Ὥρε Λιγτενβεργ [1]). Over het bovenstaende stuk van den raidpensionaris nopens het niet concluderen der augmentatie sprekende, seyde hij, heer Van Lichtenberg, dat men absolutelijk voorgaf dat de Prins die conclusie niet gewilt hadde, 'tgunt de singulierste gissingen deedt maken mogelijk, want dat men er te vooren soo op gestaen hadde, en nu wederom het te declineren of te verwijlen moest sijne reden hebben. Dat sulks terstondt naar Vriesland was overgeschreven, alwaer het geen gering effect soude doen, jaa, al kwam men er nu naderhandt toe, soude d'eerste gemaakte gissingen en bevreemding niet worden weggenomen.

Dat de Prins gene goede raidslieden hadde, dat het was of men alles in de war wilde stieren, soo in grote als klijne saken. Dat er een dessous des cartes moeste wesen die wij nog niet begrepen. Dat er al geldts genoeg gefurneert wierde, dog dat er wijnig werdt uitgevoert, waernaa wel wat ondersoek mogte worden gedaen. Dat die goude ketting, nu gegeven aan Tinne [2]), sekerlijk naderhant aen de ministers, die sulks insgelijks ontfingen, soude choqueren. Dat Lynden van Zelandt verstandt en een goede wijse van ommegang met de menschen hadde, dan, dat hij de serieuste saken veel te lugtig behandelde en aansag, waerover menigmael met hem hadde gecontesteert.

$\frac{20}{5}$81. Ὥρε Λαρρεη [3]). Dat met de Prins wel een uur gesproken hadde en die gevonde hadde seer gepiqueert te sijn over de memorie of resolutie van Amsterdam, ter vergaedering van Hollandt ingebragt, want dat de Prins gesegt hadde

---

1) Ore Ligtenberg.

2) Waarschijnlijk de luitenant H. P. Tinne, die de ratificatie van de neutraliteits-conventie had overgebracht naar St. Petersburg. Zie Res. S. G. i. d. 24 April 1781. Van een gouden ketting, hetzij in Rusland, hetzij in Den Haag hem geschonken, wordt echter geen melding gemaakt.

3) Ore Larrey.

die ingerigt te sijn alleen tegens hem (Sijn Hoogheydt), om hem soo doende onder curatele te brengen en het gouvernement geheel te subverteren; dat sulks soo lang mogelijk soude tegengaen, en dat hij (Sijn Hoogheydt) nu soude moeten cederen, bukken, of de stadt Amsterdam &tc. ..... Waerop hij, heer De Larrey, hadde gesegt dat, ofschoon wel gewenscht hadde dat het niet gebeurt was, of dat sij, alvorens daertoe te komen, met de Prins en raidpensionaris het hadde overlegt, soo dagte hij nogtans dat met het te doen sij soo eene kwaede wil of voornemen niet hadden gehadt als men haer misschien attribueerde, en 't daerbij gelaeten hadde want, als de Prins soo wat oplopent was, gelijk altoos in de eerste ogenblikken plaats hadde, dan verstont hij gene reden, en dan dede somtijts een overtuigent argument meerder vuur vatten als nog te voren. Dat die saek nu ook nog versch waere, want dat de raidpensionaris Vrijdag daermede bij de Prins was gekomen en het hadde voorgelesen, seer gechoqueert wegens dat hij er niet prealabil over was gekent geworden; daernaa den hertog op deselve toon de Prins daerover hebbende onderhouden, soo was het niet anders te verwagten of de Prins moeste deswegens mede seer gepiqueert zijn. En ofschoon den hertog en den raidpensionaris niet altoos eenstemmig over de saken dagten, soo waeren sij het niettemin in dit stuk, namelijk nopens dat conseil privé, seer eens geweest, oordelende daerdoor de Prins sijne autoriteit te sullen worden verkort. Dat de Prins eene memorie of deductie ter vergadering van H. H. Mogende soude presenteren was waer, en sulks hadde hij, heer De Larrey, al lang al geraden; dan, meende die, soude dit Amsterdamsche stuk in de waerelt niet sijn gekomen. Dat de Prins selfs over Rendorp met hem, Larrey, sprekende, in datselve moment hadde gesegt: „Die hebt gij mij als een eerlijk man opgegeven, en sulks dagte ik ook, maer nu sie ik dat hij al mede een schurk is; die stok tusschen ons is nu gebroken en die heelt niet weer", — wanneer Larrey bij herhaling gesegt hadde: „Met die propositie te doen is immers de saak nog niet besloten, nu moet men van sijn kant werken, Uw Hoog-

1781.
heydt heeft goede vrienden genoeg, en men moet de lieden eerst eens horen, misschien kan men door dit gebeurde naeder bij den anderen komen, jaa het kon een acheminement tot beter verstandhouding wesen. Selfs mene ik, dat mijne visite en bovenstaende samenspraak meer goed dan kwaedt heeft gedaan".....

$17\frac{21}{5}81.$ Verklaerde mij Sijn Hoogheydt met de grootste heftigheydt dat de propositie, laastlede Vrijdag ter vergaedering van Hollandt door de stadt Amsterdam gedaen, alleen ingerigt was omme de constitutie der regering te veranderen, om Sijn Hoogheydts crediet te ontsenuwen, om de Republicq t'onderste boven te helpen &tc..... Waerop de vrijheydt nam te repliceren, hoe ik konde en moeste versekeren, jaa herhaelen als meermalen dat, naa al 't gene ik van de wijnige lieden dier stadt gesien en gehoort hadde, niets anders konde seggen dan dat die menschen wel tevreden wegens de form der regering, daerinne ook gene veranderingen van dien aert als hier boven geuit, meende ik, konde soeken sonder eene wesentlijke ondienst aan de Republicq en dus aen haer eyge teffens toe te brengen. Dat sij immers als het magtigste lidt van het bondgenootschap het meeste bij eene omwenteling (hoe die ook mogte uitvallen) souden moeten lijden. Dat sulks, soo niet bij alle, ten minsten bij het gesenseerste getal dier regenten seer wel begrepen wierde &tc..... Waerop de Prins nog al heviger begon uit te bersten en te seggen: „Zij zijn alle schurken, sij hebben mij en andere bedrogen, ik houde se voor mijne ergste vijanden, en alle die voor Amsterdam zijn insgelijks" ..... Ik bad Zijn Hoogheydt dat sig geliefde te bedaeren, want bijaldien Sijne Hoogheydt waerlijk soo dagte, en daeromtrent niet veranderde, kwam het mij voor dat het met de Republicq gedaen was, waerover in mijn ziel getroffen was, temeer daer ik in een standvastig denkbeeldt en ijverige hoop steets hadde geverseert, en al nog soo wenschte, dat Sijn Hoogheydt met die stadt wel mogte of konde wesen, want dat het mijns oordeels andersints nimmer met de Republicq

goed konde gaen. .... Wanneer de Prins al wederom met veel ijver herhaalde: „'T sijn alleen die schurken die oorsaak van al het kwaedt zijn, dog sij willen nu de schult op mij leggen; dan, ik sal eerstdaegs eene memorie ter mijner verdediging ter vergadering van H. H. Mogende in brengen. Ik, en de gehele Republicq, hebben haer te veel geloof gegeven, daervan hebben sij geabuseert, sij sijn mijne vijanden, en alle die het met hun houden. Ik sal nu sien wie dat mijne vrienden sijn en wie of het te boven sal komen, ik of sij, want ik moet er onder of zij. .... Zij willen mij onder curatele brengen, en dat sal ik niet lijden; ik moet of in staet zijn om mijn post waer te nemen of niet. Wel ras sal er bij soo een raid nog een stempel volgen, ten einde zij mijn naem maer voor mij tekenen wanneer en soo dikwerf sij het goed vinden ..... Men heeft te veel goede trouw in haer gehadt, en men heeft kwalijk gedaen, want in 1777 al hadde men moeten absolutelijk wijgeren in enig werk van de marine te komen soolang sij niet in al 't andere toestemde &tc." .... Ik nam al wederom de vrijheydt van te seggen dat, soo sij van eene geheyme raid hadden gesproken, ik niet konde denken dat sij daermede ietwes anders beoogde dan tot verligting en soulaes van Sijn Hoogheydt te moeten strekken, en dat die raid dan immers ook niet bestaen konde dan uit sodanige personen, die aen Sijn Hoogheydt soude aengenaem wesen, en waerbij Sijn Hoogheydt steets aen 't hoofdt waere &tc.... Waerop de Prins repliceerde: „Nu ben ik bedaerder als so even, en nu herhale ik dat, als sij een goed insigt met die memorie hadden gehadt, sij die dan alvorens aen mij of aen de raidpensionaris hadden moeten communiceren, ten einde in vriendelijkheydt en communicatif met mij te werk te gaen, gelijk men doet en behoort te doen in sodanige omstandigheden, want ik wil wel raadplegen met kundige lieden, en dat doe ik ook, maer ik kan mijn kwaliteit niet versaeken, en die moet en sal ik maintineren soo lang kan, en laeten sij dan doen wat sij willen. Ik weete wel wat voor een raid sij mij soude toevoegen. Dat soude waerschijnelijk van Gelderlandt

1781.

eene Cappelle moeten wesen, van Hollandt een van haerliede, van Frieslandt een Swartsenburg, van Overijssel een heer Van de Poll, dan, in Zelandt, Utrecht en Stadt en Lande gelove ik de menschen te eerlijk dan dat die sig daertoe souden willen laeten gebruiken" ..... Waerop alwederom in 't generaal discretelijk te kennen gaf, dat ik veel moeite hadde te geloven, dat sij die propositie met een kwade intentie hadde gedaan, en dat altoos meende dat die stadt sooveel belang in het behout van de Republicq hadde dat, soo iemant de val daervan moesten apprehenderen en tegengaen, sij het waere of diende te wesen. Voorts dat Sijn Hoogheydt berigten konde hebben, aan mij onbekent, dus 't van mij témérair soude wesen verder als bij gissing of waerschijnelijkheydt voor mij daeromtrent te willen beslissen..... Antwoordt: „Neen, dat is sekerlijk hun intentie niet, en dat is mij wijders Vrijdag laastlede nog gebleken, wanneer de Franssche ambassadeur mij heeft komen seggen, dat sijn kroon niet verwagte dat wij eene afsonderlijke vreden soude soeken te sluiten, — 'tgunt al wederom een bewijs is van de correspondentie van die stadt met gemelde ambassadeur, die precise de rol wil spelen van de heer D'Avaux [1]). Dat misschien metertijdt nog wel eens volgen soude eene verging dat men enige kerken opruimde om de Roomsche godsdienst meerder vrijheydt te verschaffen of weder in te voeren &tc.". Waerop te kennen [gat], dat mij sulks allerseerst bevreemde, vermits daer nimmer van gehoort hadde, en ook de jegenswoordige tolerante wijse van denken in Europa, mij sulks minder waerschijnelijk deedt voorkomen. Midden in de conversatie nam ik nog de vrijheydt aen Sijn Hoogheydt te kennen te geven, hoe de regenten somtijts wel genoodsaakt waeren sig enigermate te expliceren (sonder dat ik nogtans konde goedkeuren dat dit laatste addres buiten weten van Sijn Hoogheydt was te berde gebragt; niettemin soude zij misschien

---

1) Juist een eeuw vroeger, in 1681 en volgende jaren.

1781.

willen geven, waeromme den raidpensionaris daer- prealabil was onderhouden geworden), want dat oogheydt niet begrijpen konde wat ongenoegen er gemeen in alle de provincien, veel meer nog als plaats hadde, in sooverre selfs, dat het gebrek van ling onser negociatie in Utregt [1]), die naauwelijks ol was, alleen wierde toegeschreven, doordien het q geen vertrouwen altoos in de directie van saken stelde, jaa sulks openlijk te kennen gaf. Waerop ins seyde: „Wel, wat willen sij dan hebben"? Ant- t: „Meerder activiteit, en dat wij enig avantage op ijandt mogte verhalen". .... „Wel, de vloot is nu „Jaa, maer soolang die niets doet duurt sodanig mpel". Bij het slot sey de Prins: „Ik hoope dat Republicq mij overleven sal, maer de saeken konnen niet blijven; 't best was, dat ik maer weg was, en k ging kool planten in mijne eyge erflanden &tc.". hoopte, dat den hemel Sijn Hoogheydt 't nodige ligt de geven omme in dese critique omstandigheden de te en voor de waere belangens van de Republicq de kerste partij te kiesen. Bij de twede audientie was Prins bedaerder, en sprak niet meer over boven- aende saken, sliep half en half, dog bij 't uitgaan kwam og aan te roeren onse ridderschap-lotingen, hoe wij ie soo sterk hadden gesolliciteert om D'Ablaing en Pesters uit de huishouding van ons lidt te weren, mij vragende hoe ik die brief van de Prins toens hadde ge- vonden? Antwoordt: „Gantsch niet goed, seer sophisticq en niet voor een Prins geschreven, die nogtans dede even dat selve wat wij versogten. .... „Wie meen je dat se gestelt heeft"? vroeg de Prins. Antwoordt: „Mijnheer Van Bleiswijk, wiens stijl genoeg bekent is" [2]).

---

1) De Staten van Utrecht hadden besloten tot bestrijding der buiten- gewone uitgaven voor de oorlogsuitrusting eene negociatie te sluiten ten bedrage van *f* 600.000 tegen interest van 2½ %. Zie Res. St. van Utr. dd. 17 Januarie 1781, pag. 10.

2) Zie over deze zaak dl. I pag. 316 met aant. 2.

1781.

$17\frac{22}{5}81.$ Ὦρε Παλλανδτ [1]). Dat de raidpensionaris hem hadde gesegt hoe dat thans door seker canael onderrigt was, dat het hof van Ruslandt wat beter in onsen opsigten soude denken als men nu onlangs hadde gedebiteert, en dit canaal was ongetwijffelt mevrouw de Princes, die sulks direct van de Koning van Pruissen H. K. H. oom hadde, des hij daeromtrent beter hoop voedede als enige tijt geleden, want dat ook Sijne Majesteyt hadde geschreven wel tevreden te sijn dat onse vloot eindelijk uitgelopen was. Dat hij ook dagte 't werk van de augmentatie in de vergaedering van Hollandt ter conclusie te konnen brengen, aengesien hij door een briefje van de Prins, gisteren ontfangen, was onderrigt dat, als van 't corps voor de marine wierde gereduceert bijvoorbeelt 1200 man, soo soude de landtroupes worden vermindert met precise eens soo veel, namelijk met 2400 man. Dat hij, raidpensionaris, voorts wat gematigder uiterlijk sig gedroeg als voorlede Vrijdag, seggende dat hij konde geloven dat de heeren van Amsterdam hem hadde gecacheert hunne te doene propositie omme hem te menageren..... En wat betrof de voorslag omme met Vrankrijk te concerteren &tc., ... hem sulks gantsch niet mishaegde. Dan, dat de voorstel tot eene geheyme raid hem niet goed voorkwam, aangesien de Prins meester moeste blijven te konnen verkiesen wie dat wilde uit elke provincie om daermede te consulteren, gelijk ook nu somtijts wel eens dede, dog dat teffens moeste erkennen, dat het buitenlandsch secreet besogne bij H. H. Mogende niet goed was ingerigt, doordien daerinne vandaag d'een dan wederom d'andere persoon verscheen, dog sulks soude konnen worden geremedieert door daertoe vaste en permanente personen te benoemen. Voorts sey hij, Pallandt, dat Lynden van Zeland en Heiden van Reinestein thans veel kwaed bij de Prins deden.

Ὦρε Καππελλε [2]). Dat den hertog op sekere dag van

1) Ore Pallandt.
2) Ore Cappellen.

1781.

d'exercitie van de gardes du corps, even voor 't vertrek van Pesters nae Utrecht, wel bijnae een paer uuren gestadig in een naauw gesprek met hem, Pesters, was geweest. Dat gesegde hertog en de Prins sig desen dag en reets gisteren ongemeen bedaert, tenminsten uiterlijk, hadden gehouden. Dat ook den hertog jegenswoordig al dede wat konde omme te schijnen wel te sijn met de Prins en Princesse.

Ὧρε Ληνδεν, Zeland [1]). „Dat hij sedert Saturdag of Vrijdag de Prins niet hadde gesien, die toens violent knorrig was over de propositie van Amsterdam, seggende dat het schurken en schelmen waren, die daervan de auteurs waren en de handen gehadt hadden &tc. ..... Waerop hij, Lijnden, die volgens sijn eyge seggen gewoon was sig te uiten soo als het bij hem lag, hadde geantwoordt, dat hij er sooveel crimineels niet in vondt, dan, dat men oordeelde dat hij sulks maer uit een caprice soo staende hielde, daer hij nogtans het wel ernstig meende; dat hij selfs aan twee à drie heren van 't hof hetselfde hadde te kennen gegeven, daer bijvoegende dat de Prins sig met die van Amsterdam thans niet verder brouilleren moeste, want dat al genoeg in de Republicq gebrouilleert was, sulks dat, naer sijn oordeel, men sig onderling behoorde te raccommoderen en te verstaen". Waerop ik seyde: soo hem sulks ernst was, ik het met hem eens was. Nog seyde hij, dat misprees dat die van Amsterdam er de Prins niet alvorens over gesproken hadden, want dat sulks in sijn qualiteit van representant maer seer kwalijk soude nemen, dan, dat men dan maer in de *form* hadde gepecceert en niet in de *fond* [2]).

---

1) Ore Lijnden-Zeeland: de representant.

2) De heer Van Lynden bedoelt dus, dat hij, zoo men *hem* voorbij ging in zijne qualiteit van representant, dit zeer kwalijk zou nemen, omdat het een verzuim was in den *vorm*, maar dat de handelwijze tegenover den Prins veel erger was, als rakende het *fond* van eene zaak van gewicht.

1781.

$\frac{22}{5}$81. Ὥρε πρινσιπις [1]). „Dat sommige lieden al gemeent en gesegt hadden hoe die gantsche vloot van St. Eustatius, in handen der Fransschen zijnde gekomen, nu gelukkiglijk wederom aen de eygenaers in de Republicq soude worden gerestitueert, 'tgunt nu uit de brief van Berkenrode [2]) gantsch soo niet bleek, des het al beter waere geweest, dat sij behouden in Engelandt was aengekomen, uit hoofden van de assurantien door Engelsche en onse kooplieden daerop gegeven in faveur van onse daerbij geïnterresseerdens.

Dat men sooveel wiste in te brengen tegens onse inactiviteit, dan, wat dog Vrankrijk, wat Spanje, wat andere Noordsche mogentheden deden"? Antwoordt: „dat het waer was, dat Spanje niet veel scheen uit te voeren, dog dat men nu haast soude moeten horen wat sij aen de Missisipi hadden verrigt, hoe het te Gibraltar was gestelt &tc., dan, met opsigt tot Vrankrijk, dat die waerlijk nog al wat dede: nu onlangs die vloot van St. Eustatius opgeligt, schepen en volk van St. Maurice nae de Oost-Indien gesonden, geslagen met de vloot van Arbutnot [3]), die waerlijk geen voordeel daerbij hadde gehadt &tc.". .... Toens vervolgde de Prins: „dat men nu alles in gereetheydt wilde hebben, dat men het gelt door de glasen gooide, alles nu ten duursten moeste betalen, daer men het voormaels de helft beter koop hadde konnen hebben &tc., daer, toens het tijdt was om te armeren, veele oor-

---

1) Ore principis.

2) Zie den brief in de Res. S. G. dd. 22 Mei 1781. De Fransche schout-bij-nacht De la Motte Picquet had 22 Nederlandsche koopvaardijschepen, door den Engelschen admiraal Rodney van St. Eustatius naar Engeland gedestineerd, genomen en naar Brest opgebracht. De Fransche regeering beschouwde deze schepen niet als „reprise", maar als een veroverd Engelsch eigendom; daarover werden in Parijs onderhandelingen gevoerd.

3) De Engelsche admiraal M. Arbuthnot werd den 16en Maart 1781 aan de Amerikaansche kust, niet ver van Rhode-Island, door Destouches met groot verlies gedwongen de wijk te nemen in een der havens; ook het Fransche eskader leed echter veel in dit gevecht.

1781.

deelden dat wij maer wapenloos moeste blijven, want, hoe swakker wij waren hoe meerder wij souden worden gemenageert". Waerop al wederom remarqueerde, dat er nogtans vele andere menschen waeren geweest die het tegendeel beweerde, oordelende dat wij gewapent behoorde te sijn en bijsonder ter zee; dat ook de provincie van Utrecht te meermalen hadde geïnsteert al het hout &tc. in te kopen, ten einde het selfs te gebruiken of daervan een magazijn te maken, in prejudicie der oorlogende mogentheden &tc. .... Dog in allen gevallen, schoon dit nu te laet was, soo seyde het spreekwoord: beter laat als nooit, en als de nood aan de man kwam, dan moest men ook op geen gelt sien, maer uitvoeren al wat men konde, dog ik bekende dat daertoe hoorde eensgesintheydt, goede wil en vereende kragten, die ik wenschte dat ras plaats mogte hebben als het enigste middel waerdoor wij konde worden geredt. En nopens de Amsterdamsche propositie meende ik al nog dat, als men bedaerdelijk sig onderling sprak en hoorde, bevonden soude worden de intentie soo niet was als sommige misschien wilde beduiden &tc..... Bij het inkomen sey mij de Prins: „Hoe is het, ben je niet wel of scheelt er nog wat aan? Je sag er soo ontevreden uit". Antwoordt: „Jaa, ik kan seggen dat ik al sedert enige dagen niet seer op mijn aise ben geweest, vermits mij de jegenswoordige omstandigheden van de Republicq seer chiffonneren" ..... Toens vroeg mij de Prins: „Is de raidpensionaris boven geweest? Hoe was die gehumeurt"? Antwoordt: „Redelijk wel, soo mij uiterlijk voorkwam".

$\frac{22}{5}$81. Ὥρε πρινσιπις [1]). Voorts sey mij de Prins: „Raad eens met wie ik gisteren in het bosch gesproken hebbe"? Antwoordt: „Aen Uw Hoogheydts uiterlijke houding soude ik gissen met de borgemeester Temmink". Réplique: „Die was het juist, ik sogte de Princesse en ik vond die burgemeester. Daernae ben ik eens even in de comedie geweest, daer

1) Ore principis.

1781.

ik verwondert was uw te sien". Antwoordt: „Dat was het eerste deser gehele winter, zijnde daer gegaen alleen om mij te dissiperen, want ik mijn hoofdt soo vol saaken en muisenesten hadde, dat ik het t'huis niet langer houden konde". ....

Daernaa plaisanteerde de Prins over seker heer Pillera van Maastricht, die contrarolleur was geworden [1]), seggende: „Ik hebbe hem wel willen contrarolleur maken, maer geen ontfanger: car cela auroit mal sonné, un receveur Pillera". Vervolgens wederom over Klaas Pesters sprekende, soo sey de Prins: „Toens hij in den dienst was bemoeide hij sig daermede niet, maar altoos met het politique, met d'heren van Dort, van Amsterdam &tc." ... Waerop ik antwoordede, dat hij nog soo dede, want dat er geen woeliger mensch was en die sig met sooveele saken buiten hem bemoeide als hij. Waerop de Prins mij vroeg: „Als gij door hem wat moeste obtineren, soude gij het dan vragen"? Antwoordt: „Neen, want dat ik niets door hem wilde hebben; dat ik liever iemant uit mijn beurs de kost gaf, als door hem er ietwes voor te verkrijgen". Waerop de Prins seyde: „Je soudt er haest nijdig om worden, als je [er] maer om denkt". Antwoordt: „Sekerlijk jaa, want ik soude het met seer kwaede gratie doen, wanneer ik Uw Hoogheydt door die weg soude lastig moeten vallen". ....

Nog souteneerde de Prins dat hij, Pesters, sig nooit op den dienst hadde toegelegt, waerop ik reflecteerde dat hij evenswel een campagne in Italie hadde gedaen, en aldaer een stadt hadde helpen innemen, soo ik meende. Antwoordt: „Allemaal leugens, hij vertelt daer veel van, dat soude Velletri [2]) moeten wesen, maer daer is niets

---

1) Mr. Jan Willem Pillera was tot dusver schepen der stad Maastricht; op voordracht van de admiraliteit op de Maas werd hij benoemd tot controleur der convooien en licenten aldaar. Zie Res. S. G. dd. 22 Mei 1781. Op zijn naam maakte Z. H. eene woordspeling met het werkwoord „piller".

2) In 1744, gedurende een veldtocht van de Oostenrijksche troepen in Italië tegen die van Spanje, Napels en Modena. Het oogenblikkelijke succes ging terstond weder verloren.

aan; soo geeft hij ook voor sekere vrede toens te hebben gemaakt, daer niets waer aen is. ....

Eyndelijk, op Verelst komende, hoe mij die aen Larrey hadde geaddresseert, hoe men mij uit de ridderschap hadde willen houden, hoe [uit] mijn rentampt ontsetten, hoe Woertman mij daer voor geldt dede bieden &tc. [1]), soo sey de Prins: „Die is immers uw vriend geweest"? Antwoordt: „Dat wete ik niet, immers hebbe ik het niet bespeurt, schoon ik die menschen nooit kwaed hadde gedaen, gelijk ik niet wete in mijn leven aen iemant te hebben gedaen met voorweten of opset, schoon nogtans mene onderscheidt te moeten maken tusschen waere, trouwe vrienden en menschen die mij indifferent zijn, van welke alle ik steets gaarn hebbe willen leren, want gebreken hebbe ik als mensch benevens een ander". Waerop de Prins seyde: „Jaa, wie is er sonder, ik hebbe de mijne ook, en grove selfs, gelijk gisteren nog doe ik soo driftig was", — wanneer ik herhaalde te wenschen dat Sijn Hoogheydt bij bedaerde overdenking soude bevinden, dat de intentie van die van Amsterdam in 't geheel soo niet soude wesen als sommige misschien die wilde doen voorkomen, en dat oversulks uit sodanig misverstandt meerder eensgesintheydt mogte worden geboren.

$17\frac{23}{5}81.$ Ὥρε πρινσιπισ [2]). Bij het laten lesen van mijn korte notul, en siende het gepresenteerde request van Matheus van Arp omme een schip met vrije goederen [3]) naa Boston of Philadelphia te mogen senden, gelijk aan eene Hodshon den 6 April jongstleden was geaccordeert, trok de

---

1) Over Verelst en Woertman zie Reg. op dl. I i. v.; over het weren van den heer Hardenbroek uit de ridderschap zie de Inleiding op dl. I. pag. XXII. Met het „rentampt" wordt bedoeld het rentmeesterschapgeneraal der domeinen. Z. a. pag. XVI.

2) Ore principis.

3) D. i. goederen, die geen contrabande waren. Het request van Van Arp en evenzoo dat van Hodshon vindt men in de Res. S. G. op de datums 6 April en 22 Mei, die de tekst noemt.

1781.

Prins zijne schouders op en scheen het niet te approberen. Vervolgens sprekende over den Deensche minister, die onse oorlogschepen uit de Sond scheen te willen houden [1]), soo zey de Prins: „Jaa, 't is maer om ons laagheden aen te doen, elk, tot de geringste mogentheden toe, doen ons klijnigheden aen, ... omdat wij buiten staet zijn ons te verweeren; hadden wij ons maer bij tijts gewapent en voorsien van alles toens wij het konde bekomen en oneindig beter koop als thans &c. Hadde burgemeester Loten [2]) niet goedgevonden de secrete resolutie [3]), die mij door uw heeren gedeputeerden wierde gesonden, te openbaren aan de collonel Pesters, en was ik daer toens niet van gedetourneert door andere raad, daer ik bekenne kwalijk aan te hebben gedaen, soo souden waerschijnelijk ons nu niet in die omstandigheden bevinden" ..... Waerop antwoordede dat, hadde ik met sodanige commissie gechargeert geweest, ik waerschijnelijk niet soo confidentelijk met die collonel soude zijn geweest. Dan, dat sulks nu alles te laat was en, soo mij toescheen, alleen aan ons nog overig bleef met verdubbelde ijver handen aen 't werk te slaan, onse uiterste efforts in 't werk stellen, dog welk alles (mijns oordeels) niets konde baeten soo lang wij in die droevige verdeeltheydt bleven, waerdoor wij de veragting van geheel Europa ons op den hals haelden, een spot van onse vijanden en gantsch onverschillig aen onse vrienden, waermede wij moeste soeken ons te verbinden, sulks dat, sodanige gesteltheydt moetende voortduuren, eyndelijk onser aller

---

1) Bij memorie van 6 Mei leverde de heer St. Saphorin een declaratoir van de Deensche regeering in dien zin bij H. H. M. in. Zie Res. S. G. dd. 7 Mei 1781, waar zij geheel is opgenomen.

2) Zie Reg. op dl. I i. v. Den 12en October 1778 was hij weder burgemeester geworden.

3) Blijkbaar wordt weder gesproken over het Utrechtsche advies tot den aankoop van scheepstimmerhout; de secrete resolutie daaromtrent kan ik echter niet aanhalen, omdat op het R. A. te Utrecht de bundels secrete resolutiën slechts incompleet, en voor de jaren 1777 en 1778 niet aanwezig zijn.

1781.

ondergang gewisselijk soude veroorsaeken, en wanneer ook elk in sijne positie en conditie naer evenredigheydt sijner besittingen soude moeten missen en verliesen. „Jaa", antwoorde de Prins, „sekerlijk soude ik daerbij 't minste niet verliesen".....

Naaderhant sey de Prins dat, soo onaengename presidien als ik nu gehadt hadde, bijsonder ook die van Kersmisse, toens den oorlog gedeclareert wierde, soo wenschte Sijn Hoogheydt dat ook in mijn presidie de vrede eens mogte gesloten worden. Waerop te kennen gaf, niets van soo gantscher herte te wenschen als dat het verkrijgen van een billijke en eerlijke vrede nog mogte sien gebeuren. Ook sprak de Prins over de dragonders t'Utregt en over de militaire jurisdictie seggende dat, hoeseer andersints in sommige pointen nopens de militaire jurisdictie met verschijde menschen verschilde, dit altoos toegaf, namelijk, dat in 't stuk der gemene middelen selfs de preventie der militairen geen plaats behoorde te hebben en dat men se daerom t'Utregt maer hadde moeten bij de kop vatten en straffen, vermits delicten nopens de jagt en rakende de gemene middelen niet van de competentie van den militaire regter waren [1]).

$17\frac{23}{5}81.$ Ὦρε Λαρρεη [2]). Dat, de Prins gisteren gesproken hebbende, hem ook veel bedaerder en beter tevreden hadde gevonden, dan, dat Sijn Hoogheydt aen hem, Larrey, niets evenswel gesegt hadde, integendeel nogal enigsints hadde geboudeert, selfs niets geantwoordt op voorslagen door hem, Larrey gedaen, opsigtelijk eene over te geve memorie aen de vergadering van H. H. Mogende ter verdediging van sigselve tegens de propositie van Amsterdam, daerbij te kennen gevende, dat wel een goede penne soude vinden omme de ingrediënten, die hij, Larrey, daertoe bij den

---

1) Van dit geschil over de militaire jurisdictie heb ik noch te Utrecht noch op het Koninklijk archief iets kunnen opsporen.

2) Ore Larrey.

1781.

andere hadde gecolligeert, in ordre te brengen &tc., dan, dat de Prins er geen woord op hadde willen antwoorden, denkende dat die propositie merendeels was ingerigt tegens de raidpensionaris en niet sooseer tegens hem, Prins, selve..... Dat hij, Larrey, voorts seggen konde en moeste alle de bewijsen in handen te hebben, waeruit blijken soude, dat de Prins nu gestadig sonder ophouden hadde doen arbeyden tot bevordering van 't werk der marine, dan, dat dit waer was, hoe misschien alleen daerinne gemist hadde, van gene kennisse te hebben gegeven in Hollandt waer 't sig in sommige pointen aan haperde.... Dat nogtans al dit, hem, heer De Larrey, niet hinderen soude, ook niet het humeur van de Prins, dat schielijk oplopent is, dog ook ras wederom verandert, jaa somtijts kinderagtig op sommige stukken wel eens blijft hangen, dan, dat hem, heer De Larrey, het ergste in dese voorkwam, was het humeur dat de Prins thans opgevat hadde tegens Rendorp, waeromtrent sig nog gisteren hadde geuit nimmer wederom mede te willen reconcilieren, corresponderen of mede te doen hebben, ofschoon hij, heer De Larrey, uit de consecutive brieven door hem, Rendorp, aen de Prins geschreven, hadde bewesen, dat hij, Rendorp, de Prins als een eerlijk man hadde behandelt en wel onderrigt..... Dan, dat de saak al nog verergde, was dat de raidpensionaris thans oorsaak was van dat geresolveerde humeur van de Prins tegens hem, Rendorp, 'tgunt sekerlijk door den hertog almede wierde aangeset, schoon het van dese laatste maer bij gissing hadde, dog nopens de raidpensionaris wiste hij het uit de mond van de Prins selve, die meer dan eens nu reets gesegt hadde, dat de raidpensionaris door hem, Rendorp, bedrogen zijnde, insgelijks geen vertrouwen meer in hem stellen konde nog wilde..... [1]). Dat dit gehele stuk scheen te moeten worden toegeschreven aan eene verregaende jalousie en ambitie van den raidpensionaris, die, vresende dat Ren-

---

1) Vgl. over dit alles Rendorps Memoriën, dl. I pag. 169 vlgg. Z. H.'s toorn gold het zoogenaamde „conseil", door Amsterdam voorgesteld.

dorp hem bij de Prins in de weeg mogte wesen ofte sijn ligt betimmeren, thans al doet wat hij kan om die te eloigneren, waeronder den hertog ongetwijffelt mede sijn rol speelt. Dat, konde hij, heer De Larrey, nu de raidpensionaris maer eens spreken, soo meende hij wel te sullen reusseren om hem te beduiden het ongelijk, dat daerdoor aan de goede saak wierde toegebragt, en hoeseer daerdoor den hertog al meerder veldt moeste winnen, maer ongelukkig kon dit niet geschieden, omdat den hertog terstondt soude seggen en de Prins overreden, dat er cabales tusschen de raidpensionaris en Larrey tegens Sijn Hoogheydt wierden getrameert. .... Enfin, het was wederom deselfde historie als die hij, heer De Larrey, in 't jaer 1753 met H. K. H. hadde gehadt opsigtelijk de borgemeester Hasselaer [1]), die ook in schriftelijke correspondentie was geweest met die Princesse, menigte conferentien hadde gehadt, die mede gewaerschouwt hadde dat, soo de Princes niet af wilde sien van 't voornemen omme Duits [2]) te weren, sij dan 't bijltje in Amsterdam kwijdt raakte, dat hij, Hasselaer, haer daervan versekeren konde en moeste, waerop Larrey een brief opstelde, vervult met al de ingredienten door Hasselaer geoppert, welke door een vertrouwt persoon aan seker heer van d'Oranjepartij in Amsterdam wierde gesonden, die daerop antwoordede, dat mevrouw de Princes haer saek moeste vervolgen en pousseren, vermits het alle maer rodomontades van Hasselaer waren &tc., 'tgunt de Princes siende, seyde tegens Larrey: „Eh bien, ne te l'ai je pas dit ainsi"? Tusschen beyde kwam Hasselaer nog aanpresenteren alle agrement, communicatifheydt en condescandancen van wegens die stadt, dog nopens hun huishoudelijke moesten sij meester blijven, want sulks nimmer was

1) Zie Reg. op dl. I i. v.

2) De burgemeester van Amsterdam Willem Gideon Deutz, 's heeren Hasselaars ambtgenoot in 1752/53. Zie Naamreg. Blijkbaar gold het eene poging om de burgemeesters-verkiezing te Amsterdam van het stadhouderlijk gezag afhankelijk te maken door den eisch dat voortaan eene recommandatie zou worden gevraagd. Zie Inleid. op dl. I p. XIX.

1781.

overgegeven nog aan den stadhouder hadde gecompeteert. Dog men wilde daer niet naa horen, wanneer Larrey aan mevrouw de Princes seyde: „Je vous ai prevenu madame, vous y aves tout perdu à present", 'tgunt sig ook soo wel bewaerhede, dat de Princes naderhant aan Larrey seyde: „En convenant de mon tort je vous prie à présent comme une grace de ne me plus parler d'Hasselaer". Uit dit alles komt klaerlijk te blijken, 'dat er toens ook, gelijk nu een Oranjepartij in Amsterdam existeerde, en dat de Princes sogte, mede gelijk thans, directie in 't huishoudelijke van die stadt te verkrijgen, ten einde die daerdoor onder meerder bedwang te hebben, 'tgunt toens niet lukken wilde, en thans mede niet gemakkelijk schijnt te gaen, wat men sig ook van Rendorp verbeelt heeft, door Maclayne misschien ondertast, gelijk voortijts borgemeester Temmink, die A°. 1753 mede van de Oranjepartij wierde gehouden.

$17\frac{23}{5}81.$ Ὦρε Ὄπ [1]). Qu'il est inconcevable de voir la tranquilité, la gaieté et la bonne humeur qui semble régner à la Haye, particulierement dans la personne du Prince, car l'aiant vu hier au soir au Vauxhall, on auroit dit que tout alloit au mieux, et en vérité on en concluroit presque qu'ou bien on voit jour dans les affaires, ou qu'on en scait plus qu'on en dit, ou bien que ce seigneur seroit bien petit, car violemment agité, piqué l'un moment, et incontinent après reprenant tout le calme possible, prouve un génie bien superieur, ou une inconséquence et foiblesse tres marquée. Qu'il estoit honteux de n'entendre parler que de parti François ou Anglois, sans jamais admettre le titre de patriote ou de véritable républicain, qu'enfin cette disparité de sentimens ameneroit l'un ou l'autre jour un bouleversement total, d'où peut-être renaitroit la concorde, car sans quoi elle n'etoit guère apparente. Qu'enfin il valloit mieux encore un bouleversement que de

1) Ore Hop.

1781.

ce que, restant dans la même situation, nous [de]venions un jour province de France ou de l'Angleterre. Toutesfois qu'il avouoit que, si le Prince devenoit souverain de la Républicque, tous les torts tomberoient sur luy, et nulle puissance aimeroit à négocier ou à se lier avec la Républicque comme la chose existe à présent, dont l'exemple de la Suède et du Dannemarcq nous dût suffisament convaincre, car combien peu (malgré cette souveraineté) sont considérées ces deux cours dans les affaires de l'Europe.

Ὼρε Παλλανδτ [1]). Dat de raidpensionaris hem gesegt hadde, dat het goed was dat de propositie van Amsterdam in de couranten was geplaatst, waerdoor nu de waerelt soude sien, dat de gerugten onegt waeren, die men verspreidt hadde nopens een naauwer verbandt van de Republicq met het Americaens congres. Dat ook niet wiste of Hollandt scheyden soude [2]) of de vergaedering nog continueren, dus scheen het point der augmentatie ook nog onseker. Voorts dat hij, raidpensionaris, het uiterlijk seer vrolijk en wel tevreden hadde, gelijk mede de Prins en hertog, welke laatste sig thans dagelijks gemarqueert op dese wijse uitede, namelijk: men moeste equiperen al wat de Republicq maer konde, ten einde sooveel mogelijk afbreuk aen de Engelsche te doen. .... Dog niemant was daervan de dupe, vermits men wel wiste, dat sulks al meerder op die voet door gemelde vorst was gedebiteert en dat het oversulks allemaal maer pirage (sic) was. ....

Gisterenmorgen hadde gemelde hertog een seer lang gesprek met de equipagemeester May op de parade gehadt.

17$\frac{24}{5}$81. Ὼρε Λαρρεη [3]). Dat mij met sekerheydt dog teffens in het uiterste vertrouwen konde seggen, dat Sterrenburg aan de raidpensionaris in 't cijffer en teffens ook in

---

1) Ore Pallandt.
2) D. i. de Staten-vergadering.
3) Ore Larrey.

1781.

't grootste geheym hadde gecommuniceert, hoe de Keyserin seer wel voor ons geporteert was, en daervan blijken soude geven op 't ogenblik dat onse courier, nu in May, soude vertrekken, door onse partij sooveel doenlijk tegens Engelandt te nemen en geheel aftekeuren de behandeling van die croon t'onswaerts. Dat hij, Sterrenburg, sulks óf door Panin óf door een ander seker canaal hadde, tenminsten dat hij het secreet daervan op 't sterkste recommandeerde, vermits daer alles van afhing, zulks Brandsenburg er selfs misschien niets van wiste. Dan, wenschte hij, heer De Larrey, dat men te Petersburg toens maer hadde mogen weten dat onse vloot uit was gelopen. Van eene andere sijde wiste hij, heer De Larrey, dat het er soo gestelt was in Ruslandt, dat men van d'eene dag tot den andere niet seker was welke partij dat er genomen stonde te worden, selfs dat hij niet bevreemt soude wesen d'eene dag of d'andere te vernemen, dat er eene gehele revolutie in de regering aldaer was gekomen.

Dat nopens een congres en over de rang nog onlangs in Petersburg was gehandelt tusschen de keyserlijke minister aldaer en die van Ruslandt, dat dese laatste een expediënt hadde voorgeslagen, namelijk, dat s'Keysers minister op sodanig congres verschijnen soude als die van den Koning van Bohemen en van Hongarije, vermits dan alle swarigheydt wegens 't étiquette uit den weg was geruimt, dog dat de keyserlijke minister die voorslag geheel hadde verworpen, dus de saken nog steets als in vorigen staet stonden in gemelde opsigten.

Dat aen hem, heer De Larrey, nimmer nog soo eene gecompliqueerde saak was voorgekomen als dese nu van de Amsterdamsche propositie, die voornamelijk de borgemeester Rendorp raakte, want dat in andere gevallen óf [1]) de Prins maar hadde neder te setten nopens d'een of andere misvatting tusschen de Prins en den raidpensionaris of tusschen de Prins en den hertog of tusschen den hertog en raidpensionaris, ... maer dat hier nu wel

---

1) Het woordje „of" moet wegvallen.

1781.

vijf personaadjes in waeren geconcerneert, alsse de Prins, de hertog, de raidpensionaris, Rendorp en hij selve. Dat de Prins sig soo positif en sterk hadde geuit nopens Rendorp met te seggen dat, al schreef hij hem 100 brieven, hij, Prins, er geen een soude beantwoorden .... Dat ook de Prins onvoorsigtelijk aan elkeen hadde gesegt nopens Rendorp dat hij een schurk was &tc. ..... Sulks die man niet anders hebbende gehandelt als ingevolge sijner geschreven brieven, die alle seer consequent waeren en die er expres op nagesien hadde, soo soude het moeielijk wesen die twee partijen te reconcilieren; nogtans was dat hoog nodig, dus soude Rendorp (die vrij vif is) sig ten beste der gemene saak moeten armeren met al het phlegma mogelijk, wanneer hij in pourparler konde of wilde komen. Dan, 't ergste in dese was wijders nog, dat de raidpensionaris particulier tegens Rendorp gepiqueert sijnde, uit vrese dat die te veel voet bij de Prins mogte verkrijgen (want dat de raidpensionaris al immer soo jaloers van sijn crediet bij de Prins is als den heer hertog) nimmer of met moeite de Prins sal induceren omme met Rendorp wederom te reconcilieren, hoe noodsakelijk sulks ook jegenswoordig was, want dat de grote hevigheydt van de Prins tegens Rendorp alleen toe te schrijven was aan de raidpensionaris, die in dat eerste ogenblik de propositie van Amsterdam op sijn swarst heeft afgeschildert, daer bijvoegende, hoe hij op soo eene wijse van geen nut of dienst meerder konde zijn, en dat dit stuk merendeels aen hem, Rendorp, moeste worden geattribueert &tc., en in welke denkenswijse hij nu met den hertog seer overeenstemmende [1]) die sig dus onderling in dese magtig soude bijstaen, hoeseer zij andersints in de gront tegens malkander waren gepiqueert, aangesien nog d'een nog d'andere konde verdragen dat de Prins hun 't oor leende in prejudicie van elkander. Rendorp daerentegen, vif en sig geen kwaad bewust, soude ook seer moeielijk konnen worden teneer geset, sulks

1) Lees: overeenstemde, dat de schrijver ten onrechte veranderde.

1781.

dese zaak allerverharmeenst was. Heiden-Rijnestein was wel met Rendorp in correspondentie sedert de Texelsche reys, dog die konde hij, heer De Larrey, niet gaan opsoeken, want zulks soude ook wederom in 't oog lopen, des daarop een ander middel moest uitdenken omme Heiden te sien of de Prins selfs te spreken. Dan wilde hij, heer De Larrey, eens proberen, als de Prins maar even op de materie geliefden te komen, omme dog Sijn Hoogheydt te bidden van sig meer politicq te gedragen, andermaal vertoonende het geval van sijn Vrouw moeder met de borgemeester Hasselaer &c., ... ten einde door dat exempel, waervan toens H. K. H. sooveel berouw hadde gehadt, de Prins in dese, was 't mogelijk, te doen terug komen. Voorts konde hij, heer De Larrey, de raidpensionaris a) maer eens komen te spreken (dat mede uit hoofden van den hertog niet durfde te doen), soo soude hij waerschijnelijk de saeken nog konnen herstellen. Zulks, naa een uur sprekens en hoofdbrekens over en weder, was het slot gelijk bij elke conversatie over wigtige en netelige saeken plaats heeft: dat, was er den hertog niet, alles soude sig wel schikken en wel redden, ... want gemelde hertog hadde sedanig ascendent op de Prins, dat daervan geen begrip te maken was; aan eene andere sijde was de Prins (ofschoon van de beste wil en gevoelens mogelijk) soo swak, dat buiten den hertog er niets op te verwerven was, welken hertog met sooveel beleydt en olijkheydt den Prins wiste in te nemen en te gouverneren, dat het onbegrijpelijk was, bij voorbeelt dan eens met de Prins door propos die raillant waeren, causticq, of door traits tegens d'een of ander, te amuseren, naar dat het humeur van de Prins dan helde,

---

a) Nopens de raidpensionaris sijn sentiment opsigtelijk eene secrete raad sey de heer De Larrey, dat hij wel begrijpen konde dat die er niet voor was, omdat hij even als den hertog gaarn de Prins raad in 't particulier wilde geven, maar niet in soo een conseil. Dat sijn grote invloed, die hij inegelijks op de Prins hadde, veeltijts den hertog choqueerde, want dat de Prins somtijts al immer soo veel aan hem deferseerde als aen den hertog.

1781.

dan wederom, als merkte dat het hoofd er naa stondt, serieus te spreken, dan met te prevenieren nopens militaire exercitien, dan door vleijerije sig te insinueren, dan selfs door de hoge toon somtijts te nemen sig insgelijks te doen gelden.

$17\frac{25}{5}81$. Ὦρε Παλλανδ [1]). Dat de raidpensionaris hem hadde gesegt, dat in de aenstaende week de augmentatie in Hollandt soude worden geconcludeert. Dat hij van intentie was om Rouse te waerschouwen nopens Pesters, want dat hij gemerkt hadde, dat die aen Heiden somtijts communiceerde 'tgunt hij Pesters, van Rouse vernam.

Dat men wilde, dat in Vrieslandt twee quartieren *voor*, twee *tegens* de augmentatie soude wesen, dog dat de Prins alsdan ongetwijffelt kwalijk soude doen van te decideren in een stuk van die aengelegentheydt.

Ὦρε Ὄπ [2]). Dat hem dese ogtent een burgerman, met wien hij, Hop, wel eens sprak, en die vrij goed verstandt van de saeken hadde, namelijk de apothecer Damen, hem op sijde was gekomen en in het bosch wandelende hadde verhaalt, dat met sekerheydt meende te weten, hoe de generael-majoor Du Moulin enige tijdt geleden aen de Prins hadde gegeven een plan, door hem gemaakt, omme de stadt Vlissingue in de beste staet van defensie mogelijk te brengen; dat de Prins hem, Du Moulin, deswegens bedankende, het plan naer sig hadde genomen, waerop Du Moulin aen Sijn Hoogheydt gesegt hadde, ook nog een diergelijk project te konnen formeren opsigtelijk Zirkzee, 'tgunt hem de Prins dan ook hadde aenbevolen, dog enige tijdt verlopende, hadde de Prins Du Moulin daernae gevraegt, die gesegt hebbende het nog niet in gereetheydt te hebben, soo hadde de Prins vervolgens alwederom daerop geinsteert, wanneer Du Moulin eynde-

1) Ore Pallandt.
2) Ore Hop.

1781.

lijk soude hebben geantwoordt dat hij het gevraegde plan aen Sijn Hoogheydt niet konde geven. „Reden waeromme"? vroeg de Prins. Antwoordt: „Dat kan ik niet seggen aan Uw Hoogheydt". Alwederom deselve vraege en telkens het eyge antwoordt, totdat de Prins eyndelijk seyde: „Ik moet het weten, gij moet het mij seggen". Wanneer Du Moulin seyde: „Als Uw Hoogheydt 't mij ordonneert, dan sal ik het seggen, en dat bestaet hierinne, namelijk, dat ik geinformeert ben hoe vier à vijf dagen naadat ik aen Uwe Hoogheydt hadde overgegeven het plan nopens de defensie van Vlissingue, hetselve te Londen in Engelandt al was gearriveert". Waerover de Prins perplex staende soude hebben gesegt: „Hoe kan dat wesen, ik hebbe het maer aen een mensch laeten sien"? Waerop Hop mij seyde, sulks alleen aen mij te durven vertrouwen, als van mijne discreetie overtuigt zijnde, dog dat mij badt, bijaldien daeromtrent ietwes naeders hoorde, hem met een klijn lettertje, van drie reguls maer, te willen melden of men nopens die saak ietwes naeders hadde gehoort of niet. Dog waervoor bedankende [1]), als niet gaarn willende schrijven, te meer daer geensints nog terdeeg onderrigt was met wat oogmerk sommige saken wierden uitgestrooit, die somtijts onder de handt wierde gefoveert door 't canaal, dat men verdagt hielde. ....

Ὥρε πρωσιπις [2]). Dat hoopte dat ik naa dit jaer, als er eens rust en vreden was en dat al die roubouille over was, met sooveel agrement mijn tijdt soude doorbrengen als die thans met onaengenaemheydt was gepaert geweest, en dat Sijn Hoogheydt wenschte dat ik daervan alsdan nog ten minsten 25 jaeren mogte jouisseren. Waerop, een nedrige buiging makende en Sijn Hoogheydt bedankende voor de toegenegene wensch, ik alleen verlangde rust en stilte, als mij niet bestandt vindende tegens sodanig eene woeling en sulke hacchelijke uitsigten. „Jaa", sey de Prins

---

1) Lees: [ik] bedankte.
2) Ore principis.

„ik ben nu bedaerder, gelijk gij siet, maer men soude van steen moeten wesen, als men op alle saeken ongevoelig was". Vervolgens sprekende met de Prins over de verdraegsaemheydt, bijsonder in 't stuk der religie in een Republicq nodig, en waerdoor d'onse tot soo een top was gestegen, bijsonder ook waerdoor wij onse fabriquen in een florissante staet eertijts hadden gebragt, door de persecutie die in Vrankrijk toens plaats hadde &tc., ... soo sey de Prins dit opmerkelijke: „T'is wonderlijk, dat vele ijverige menschen voor de hervormde godsdienst nogtans meerder overhellen tot de Fransschen dan tot de Engelsche, met welke laatste wij nogtans eene en deselfde geloofsbelijdenis hebben, want sulks contrasteert immers". Antwoordt: „Dat is soo, dog vooreerst verscheyde menschen sijn inconsequent in hunne wijse van denken, andere werken alleen door de vooroordelen hunner jeugt en der opvoeding waerinne sijn opgebragt, en een seker getal is doorsigtig genoeg omme te sien dat, die hun wesentlijk ongelijk aandoen, sij die boven religie en al niet behoren voor te staen &tc." [1]) .... Waervan de Prins convenieerde. ....

Daarnaa over de dimissie van Necker in Vrankrijk sprekende, soo sey de Prins bij wijse [2]) van surprise: „Dat is eene der grootste tijdingen die vandaeg gehoort hebbe", daer bijvoegende met een soort van satisfactie: „Hoe standvastig dat men ook nu die koning in dat stuk heeft willen debiteren, heeft hij evenswel in dese ook moeten cederen, of pliëren" [3]). .... Daernae over Curaçao sprekende, namelijk dat die expeditie, door de Engelschen geëntameert, soude sijn mislukt, sey de Prins: „Dat is goed, dat doet mij veel plaisier". ....

---

1) D. i. dat zij diegenen, die hen metterdaad verongelijken, boven (d. i. niettegenstaande) de religie en andere belangen niet behooren voor te staan.

2) Er stond eerst: „met een soort van". De oorspronkelijke uitdrukking is duidelijker.

3) De Prins spreekt van Neckers ontslag ten gevolge van de gramschap, die zijn „compte rendu" in 1781 had verwekt bij het hof.

1781.

Ὥρε ἅν δερ Γοερ [1]). Dat men nog niet hoorde of in d'aenstaande week het werk van d'augmentatie soude voorkomen, ofschoon alle de steden het er op *eens* waeren. Dat den raidpensionaris nergens van sprak, dog dat hij tranquilder scheen als enige dagen geleden; niettemin was hij seer gepiqueert geweest wegens het presenteren van die Amsterdamsche memorie. Dat de Prins, Temmink in 't bosch tegenkomende met hem een end weegs hadde gewandelt en gesprooken, was bij verscheyde lieden geobserveert.

$17\frac{25}{5}81.$ Ὥρε Υινκ [2]). Dat men allerley propoosten, d'eene sterker als de andere, tegens de Prins hielde, seggende dat hij, Prins, sig dagelijks dronken dronk, dat hij in de Vauxhall half slapende sig met juffrouw Van Lynden occupeerde, 'tgunt sodanig in 't oog liep, dat elkeen er den mondt vol van hadde. Dat de Prins niets uitvoerde, soldaatje speelde, en onderwijle dat de militairen wierden geruïneert, ofschoon sij meerder loon kregen, want dat ook het geven van 12 stuivers sweeks meerder gantsch abusif was. Enfin het haperde aan alles. Waerop hem, Vink, wat tegensprekende, soo nopens de dronkenschap van de Prins als met opsigt tot den militairen dienst, die bij verscheyde wierde geoordeelt thans in betere staet te sijn als voor desen, soo seyde hij, Vink, dat ik hem expres tegenssprak, dat ik wel beter wiste en hoorde, dat hij ook voortijts 17 à 18 hondert guldens s'jaers van sijn compagnie konde maken en thans geen agt hondert &tc.. Dog soo straks daernaa sey hij, Vink, weder op eene gehele andere toon, dat de stadt van Amsterdam schult was van alles, dat die de Prins dwarsboomde omme maar confusie te verwekken, dat die nergens naar hoorde, dat sij tractaeten maakte buiten weten en kennis van den staet, dat sij, in regten betrokken zijnde, dan weder be-

---

1) Ore Van der Goes.
2) Ore Vink.

1781.

sorgde dat die regter niet durfde spreken, ofschoon die sijn vonnis reets klaer hadde tegens gemelde stadt; dat selfs den Franssche ambassadeur bij de Prins was geweest, omme aen Sijn Hoogheydt te seggen dat, bijaldien men s'hoofs sentiment dede stand grijpen tegens Amsterdam, sijn Koning sig dan met die saak soude bemoeien &tc..... Waerop wat hevig wordende, vroeg ik of hij, Vink, van dat een of ander genoegsaeme bewijsen hadde gesien, soo niet, dat hij dan veel beter soude doen daervan te swijgen, want dat ik oordeelde, alle die vertellingen voortkwamen van kwaedaerdige lieden, die met de ondergang van de stadt Amsterdam die van de Republicq en dus ook die van de Prins sogten, en dat ik er nog van horen nog van spreken wilde..... Waerop hij inbondt en sweeg. Alle dese propoosten kan hij, Vink, wel opperen omme die verder te raporteren, want, inhalent en geldgierig zijnde, kon men hem wel tot het een en ander gebruiken.....

$17\frac{26}{5}81$. ᾽Ωρε ᾽Οπ [1]). Dat gisteren avondt wederom tot een uur naa middernagt in Vauxhall was geweest, alwaer het hof insgelijks soo lang was gebleven en alwaer de Prins wederom den gehelen tijdt sig met juffrouw Van Lynden hadde opgehouden, sulks hij, Prins, genoegsaem sijne nagtruste niet konde hebben, want dese ogtent ten vijf uuren was op geweest en ten ses uuren naa Leyden vertrokken, omme de exercitien daer bij te wonen. Dat ongetwijffelt op den dag in sijn cabinet moeste slaepen, of dat het ommogelijk voor hem uit te houden was. Dat Goddank vandaeg of morgen opgemelde juffrouw Van Lynden vertrok en in geen drie maanden stonde weder te komen. Waerom men haer maer niet aen den officier Constant uittrouwde, die sin in haer hadde en sij in hem, want dat sulks dog eens soude moeten geschieden? ..... Dat het onbegrijpelijk was, dat men nog niet eens

1) Ore Hop.

1781.
middagklaer aantoonde de corruptie, die men wilde dat er plaats hadde door middel van den hertog, dan, dat nog verwonderlijker was dat den hertog selfs, die van alle die verdenkingen ten sijnen opsigten [was] verwittigt, sig geen moeiten scheen te geven omme deselve weg te nemen, want dat immers niets natuurlijker en eenvoudiger was dan (soo hij daeraen onschuldig was) openlijk te verklaeren of laeten verklaeren, dat elkeen sommeerde omme bewijs bij te brengen van sodanige corruptie of malversatie, als waervan hij, hertog, wierde verdagt gehouden, en, sulks niet konnende geschieden, hij dus sodanige lasteraers in regten soude betrekken &tc. ..... Dat hij, hertog, opsigtelijk de vreemde hoven van sigselve sey: „On me tient pour contrabande partout, en Angleterre, en France, en Russie, en Suède &tc." ..... Waerop ik repliceerde, dat ik mij verbeelde dat soo hij, hertog, nog enige predilectie konde hebben voor een hof, dat het dan wesen soude voor dat van Wenen. Waerop Hop mij antwoordede: „Dat kan wesen, maer dit moet ik uw seggen dat, toens ik dat laatste different nopens de sluisen [1]) hadde te vereffenen, ik seker weete dat hij, hertog, de Prins heeft aangeraden van door de Republicq in die saak niet toe te doen geven, onderwijle dat hij, hertog, door sijne particuliere correspondentie naa Wenen schreef dat hij al sijn best dede en ook de Prins aanraededede omme daerinne toe te geven, — 'tgunt affreux was, temeer, daer men vanwegens het Huis van Oostenrijk op het punt toens was geweest omme tot dadelijkheydt te komen en de Republicq eene klijnigheydt aan te doen. Voorts dat men van buiten niet veel durfde te schrijven, omdat men

---

1) Reeds in een brief van 18 Maart 1777 aan den Prins (op het Koninklijk Huisarchief) schreef Hop over „cette chienne d'affaire de l'Ecluse", doelende op een geschil over eene beweerde schending van grondgebied door Nederlanders. Waarschijnlijk betreft dit een voorval van dien aard in 1675, ofschoon dit bij Lillo plaats vond, niet bij Sluis. Zie Res. S. G. dd. 16 Jan. 1776. In 1780 had, weder bij Lillo, iets dergelijks plaats. Zie Res. S. G. i. d. 20 Dec.

1781.

wiste dat de brieven hier mede [1]) als elders telkens geopent wierden. Eyndelijk vroeg hij, Hop, mij, wat men dog van de raidpensionaris moeste denken, of dat soo een ongemeen politicq was als wel behoorde te wesen en als sommige menschen hem debiteerde? Dat het andere nogtans soo niet voorkwam, die wel geloofde dat kennisse van studien hadde, en misschien van 't binnelandsche wat verstondt, dog die hem voor geen groot politicq hielden.

$17\frac{26}{5}81.$ ῾Ωρε Βρανδσεν [2]). Dat de Prins violent hadde afgegaen, laastlede Saturdag, over de propositie door de stadt Amsterdam gedaen, dog allerbijsonderst en allersterkst tegens Rendorp. Dat ook, wat het geproponeerde conseil aenging, 'tselve een renversement van de regering (namelijk van de vergaedering van H. H. Mogende, die er dan niet meer nodig soude wesen) inhielde; dat ook de provincien aen gene hunner gecommitteerden sooveel souden willen vertrouwen &tc. Waerop ik remarqueerde, dat het maer een voorslag scheen, en nopens welkers keuse soo in de personen als in de saak selve de Prins altoos veel invloedt behielde; dat het ook maer in netelige omstandigheden alsse in oorlogstijden &tc. te passe kwam; voorts dat het moeste dienen tot verligting van de Prins, en van [3]) minder verantwoording voor hoogstdeselve, en dat, wat aenging dat die propositie sonder voorafspra[a]k was gedaen, hoeseer ik sulks afkeurde, ik nogtans dagte, dat men eens behoorde te vernemen of en wat daeromtrent ommegegaen was, en welke waere reden daertoe aenleyding hadde gegeven. ....

῾Ωρε Λαρρεη [4]). Dat de piquanterie en 't humeur van de Prins tegens Rendorp, hem, Larrey, nog altoos als

---

1) Waarschijnlijk heeft de schrijver „meerder" willen zetten.
2) Ore Brantsen.
3) Lees: tot.
4) Ore Larrey.

1781.

de moeielijkste omstandigheyd in 't beloop der jegenswoordige saeken voorkwam. Want sonder te durven seggen in hoeverre die pot te vuur was geset of gestookt wierde door den raidpensionaris, soo was het naer maeten van dien, dat de herstelling daervan of moeielijker of minder moeielijk soude wesen. Dan, bijaldien daer nog bij kwam den hertog selve, soo als wel waerschijnelijk was, dan soude de saak onmogelijk zijn te redden. Voorts met opsigt tot gemelde hertog: soo die maer konde uitcijfferen dat de batterijen, die tegens hem gedresseert waeren of nog wierden, van geen vrugt of effect waren of konde wesen, soo was hij, hertog, in staet van alles te doen en er op te wagen; sooverre ging sijne ambitie en passie om te gouverneren, zijnde die sterker als sijne malice. Dan, hadde hij deugt genoeg of een goede wijs van denken, soo soude hij (thans wel siende en wetende hoe de saken gestelt zijn opsigtelijk sijn persoon) sig voor een paer jaer retireren naa s'Bosch [1]) ten einde de rust te herstellen, en bemoien sig met de affaires in 't geheel niet, maer sulks was gantsch strijdig met sijn ambitieus en violent caracter. .... Ik seyde dus aen de heer De Larrey, gelijk meermalen hadde gedaen, dat hoe sekerder als bovenstaende was, hoe minder ik ooit redres voorsag soolang den hertog directie en invloed hadde, en dat [wat] het slimste in dese mij toescheen was dat, de algemeene directie door elkeen gelaakt wordende, de Prins geen kind meer zijnde en sig soo blindeling laetende gouverneren, de schult eindelijk op hem gelegt wierde, en daerdoor bij wat evenement er ook gebeurde, ik vreesde en voorsag dat wijnig lieden sijn partij souden durven kiesen.

$17\frac{27}{5}81$. Ὦρε Ωελδερεν [2]). Sprekende over de behandeling van saken in de Republicq, bijsonder met opsigt tot de geheymhouding, verhaalde hij, heer Van Welderen, dat doe hij

1) Van deze stad en hare onderhoorigheden was de hertog van Brunswijk gouverneur.

2) Ore Welderen.

1781.

de voorlaatste maal hier te lande was geweest, hij toens eene der geheymste resolutien, bij Hollandt genomen en voorts in 't secreet besogne gebragt, hadde moeten ontfangen omme die nae Engelandt toe te senden, ten einde door middel van een der voornaemste ministers aldaer de geprojecteerde saak tot standt te doen komen, wanneer hij, heer Van Welderen, den avond selve van het gehoude besogne sig bij juffrouw Van Heinenoort [1]) in 't gewone geselschap bevindende, aldaer aan hem door de heer York vertoont wierde niet alleen het bovenstaende stuk selve, maar, wat meer is, reets overgeset in 't Fransch, over welke ontmoeting hij, heer Van Welderen, ten uitersten verstelt zijnde, gaf daervan s'anderdaegs kennisse aan de griffier in sijn kamertje, die terstondt antwoordede deswegens seer verwondert te sijn, dan, dat niet geloofde sulks haperde in sijne griffie of aan sijne officianten, dan, dat hij, Welderen, den raidpensionaris Steyn, wanneer die kwam, er eens over moeste onderhouden, 'tgunt straks daernaa doende, soo antwoorde de raidpensionaris insgelijks dat het in sijn departement niet manqueerde. En dat was alles wat er van die saak kwam. ....

Daernae over York sprekende, sey hij, heer Van Welderen, dat, hoeseer hem als een bekwaam, kundig en verstandig man konsidereerde en aensag, soo vonde hij nogtans dat gemelde ridder York geen geschikt minister voor dese Republicq was geweest. ....

Ὦρε Λυνδεν-Ζελανδ [2]). Dat Amsterdam den oorlog met Engeland hadde gewilt; dat sij telkens gepogt hadden de sleutels van de Zond in haar sak te hebben, en wat diergelijke meerder is, sonder te considereren dat de Republicq niet in staet is van oorlog te voeren tegens Engelandt, hoeseer die croon van andere kanten beset is &tc. ....

---

1) Waarschijnlijk de eigenares van een logement of lokaal, waar men des avonds bijeenkwam. Aan de heerlijkheid Heinenoord valt hier niet te denken.

2) Ore Lynden-Zeeland.

1781.
Waerop repliceerde, dat ik nog wiste nog dagte dat Hollandt of Amsterdam den oorlog gesogt hadde, maar wel dat Engeland ons aengevallen hadde precise toens door derselver minister en andere hadde bewerkt onse verdeeltheydt en wapenloosheydt, 'tgunt voor een minister was gepermitteert te doen, dog voor een vaderlander onvergeeffelijk daerinne te hebben gegeven, integendeel, dat de provincie van Hollandt (onder de handt) veelligt wel wat soude hebben willen toegeven, als het sonder solemniteit hadde konnen geschieden, ten einde aan andere mogentheden, die de Republicq insgelijks behoorde te menageren (bijsonder soolang men in effecte neutraal wilde blijven), daerdoor gene offensie te geven. Dat, omme aan beyde die oogmerken met enig succes te voldoen, wij ons derhalven hadden moeten armeren ter zee, reets jaeren geleden, en waerop verscheyde provincien hadden geinsteert &tc., dan, dat sulks telkens was tegengehouden, dan door dese dan door gene oorsaak (vermeerdering van landmagt &tc.), alle tegenstrevingen, die ik mij verbeelde dat, als boven gesegt, door de ministers der in oorlog zijnde mogentheden waren gefoveert omme ons verdeelt en uit elkander te houden, en waerinne soo perfect wel gereusseert hebbende, dagte ik dat Engeland 't toens tijdig oordeelde omme ons den oorlog aan te doen, 'tgunt veelligt nooit soude zijn gebeurt, waren wij maar eensgesint geweest &tc. .... Dan hij, Lynden, bleef al souteneren, dat de landprovincien veels te gereet waren geweest in haere contributien nopens de zeezaken; dat, hadden die maer terug gebleven daeromtrent, soo soude Amsterdam wel hebben moeten pliéren, — discours, dat ongetwijffelt zoo aan de Prins hadde gehouden, want die het mij op den 21 deser ook soo hadde geoppert. ....

$\frac{28}{5}$81. Ὄρε Τριπ [1]). Dat laastmaal bij de Prins zijnde, hij, heer Trip, over de toestandt der saken sprekende, sijne be-

1) Ore Trip. De raadsheer Laurens Adriaan Trip van Groningen had in dezen tijd zitting in de generaliteits-vergadering voor Stad en Lande. Zie Naamreg.

1781.

kommering deswegens hadde getoont, bijsonder ook naa het wegnemen van Essequebo en Demmarary. Waerop de Prins soude gesegt hebben: „Dat heeft men soo gewilt", waeromtrent hij, heer Trip, sijne verwondering betonende en te kennen gevende hoe hij dagte dat sulks onbegrijpelijk was, want wie dog tot sijne eyge ondergang soude willen medewerken, integendeel, dat hij meende dat, met aflegging van alle vooroordeel en eyge belangens, men in dese tijden de handen behoorden ineen te slaen tot behout van 't lieve vaederlandt, van vrijheydt en van godsdienst, want dat in de conservatie van dien Sijn Hoogheydts heyl en nut even sooseer gelegen lag als dat van de Republicq selve, sijnde die twee saeken onafscheydelijk, dan, soo lang die eensgesintheydt niet wierde verkregen, wat of er dan dog van te wagten was &tc.? ..... Waerop de Prins soude geantwoort hebben: „Daer sullen seditien uit voortkomen, en dat sal waerschijnelijk het eerst in Zelandt gebeuren of uitbarsten". Waernaa nog met de Princes sprekende &tc. ..... maer doe wierden wij gestoort, sulks d'heer Trip daernaa alleen maer aan mij te kennen gaf, in hoeverre dat in sijne provincie en ook wijders onder het gemeen hier en elders allersterks[t] tegens de Prins selve wierde gesproken, jae, dat elk der regenten sig vroeg waer het dog aen haperde, sonder dat men het wiste te seggen. En dat sulks de lieden in de provincien wars maakte, jaa dat hij, heer Trip, er soo een swaer hoofdt over hadde dat, konde hij sig uit de saeken houden of redden, hij soude er geen ogenblik langer in blijven.

Ὥρε Λαρρεη [1]). Dat gisteren andermaal eene samenspraek met de Prins hadde gehadt, waerinne hij hadde durve waegen het propoost over de publique saken wederom te opperen, ofschoon reets gemerkt hadde dat men gantsch niet tevreden was geweest over sijne vorige reflexien en bedenkingen ..... Niettemin hadde hij aan

1) Ore Larrey.

1781.
de Prins gesegt dat, moesten de saken soo verders tusschen hangen en wurgen worden behandelt, en dat er geen plan wierde genomen waerheen of wat men wilde, dat dan de Republicq te gronde ging en weg was. Waerop de Prins soude gesegt hebben: „Wel, wat moet er dan gedaen worden"? Antwoort: „Omme Uw Hoogheydt daerop precies te dienen van advis, en omme buiten verantwoording te sijn, soo soude ik mij tusschen vier muuren moeten opsluiten, daerop bedaert denken en het aan Uw Hoogheydt dan op 't papier geven". Waerop de Prins hadde gerepliceert: „Ik gae terstondt in mijn cabinet mijne gedagten op 't papier stellen en sal se uw laten sien". Dog hij, heer De Larrey, nog wel een uur in de antichambre vertoevende om of hij mogte geroepen worden, wagte daer tevergeefsch, want niemant kwam naer hem omsien, zulks hij eindelijk vertrok, sonder ietwes naeders te hebben vernomen.

Bij de bovenstaende conversatie van de heer De Larrey, waerinne (als enige dagen geleden) hadde te kennen gegeven hoe gereet hij was sijn gevoelen op 't papier te stellen, als de Prins het hem maer geliefde te ordonneren,..... wierde hetselve alsvoren met stilswijgen beantwoordt, zulks hij, heer De Larrey, ofschoon nog niet geheel desespereerde, evenswel dagte dat het moeielijk soude wesen de lieden weder bij elkander te brengen, temeer, indien waer was 'tgunt van ter sijde vernam, dog niet authenticq genoeg omme het voor eene sekerheydt te doen doorgaen, namelijk dat den hertog al nog violent gepiqueert was tegens de stadt Amsterdam en bijsonder tegens Rendorp, 'tgunt dan genoeg bewees hoe de Prins in dat stuk moeste wesen, vermits sulks precise de barometer van die saak uitmaakte. Daerbij kwam ongelukkig dat de raidpensionaris, in desen te schielijk en te wijnig overdagt, sig terstondt op die toon bij de Prins hadde vervoegt, waerdoor die Vorst nog meerder in dat gevoelen was gesterkt en waeromtrent hij, raidpensionaris, des te minder nu soude durven varieren of terug krabben (sooals men segt), omdat den hertog dan daerdoor weder te veel veldt tegens hem bij de Prins soude winnen. Dan,

1781.

het was wel seker, dat de raidpensionaris ongelukkig aan die selven euvel siek was als den hertog, te weten, de passie en ambitie omme niemant in sijne weg te hebben en het oor genoegsaam alleen van de Prins te behouden, 'tgunt ongetwijffelt verminderen soude naermate dat Rendorp de stadt Amsterdam buiten toedoen van de raidpensionaris soude doen konnen aan de handt komen. Aan de heer De Larrey seggende, dat de raidpensionaris mij hadde geantwoort op 't stuk van 't schrijven of niet schrijven van de vice-admirael Hardsink: *de saken gaan soo wonderlijk*, soo sey hij, heer De Larrey: „Jaa, dien heer (raidpensionaris) is mede somtijts *wat wonderlijk*".

'T slot van de conversatie was altoos alsvoren, te weten, was er de hertog niet of konde die weggenomen worden, seker soude het vertrouwen herleven en wederom komen. Of juist de saken daerom geheel al wel soude gaen wete ik niet, sey de heer De Larrey.....

Naderhant nog sprekende over sommige gerugten die er liepen, soo sey gemelde heer: die van de Engelsche partij souteneerden, dat Engelandt soude overgaan omme ons geheel te ecraseren, bijaldien sij vernam dat wij ons naauwer met Vrankrijk wilde verbinden, waerop repliceerde dat sodanig eene atteinte maer begonnen wordende, bij voorbeelt met Vlissingue, als hiervoor gesegt door d'heer Trip [1]), dat wij dan wel genoodsaakt waren ons geheel en al aan Vrankrijk te voueren, — waerop geen antwoort ontfing. Nog sprekende over d'ontevredenheydt in alle de provincien en hoe dat de bedaerste lieden wenschten uitlandig en van de regering bevrijt te sijn, ten einde geene ooggetuigen van d'ondergang van 't vaderlant te worden, soo vroeg mij gemelde heer: Wel, wat soude er dan moeten gedaen worden"? Antwoort: „Men denkt dat eene voorgeslage geheyme raid allernoodsakelijkst is in dese tijden. Vrage: „Wel, wie soude die wesen"? Antwoort: „Sodanige wijnige als door de Prins en de voornaemste provincien daertoe wierden uitgesogt". Waerop

1) Bij het aanteekenen van hetgeen de heer Trip zeide heeft de schrijver hetgeen een mogelijken aanval betrof verzuimd op te nemen.

1781.
wederom niets wierde geantwoordt. Eyndelijk sprak men weder van dat project omme 40 goede schepen te equiperen en te leveren, dat Van der Heim hadde van de hand gewesen, waeromtrent Larrey maer alleen hadde geinsteert om antwoort te mogen ontfangen, 'tgunt niet krijgen konde, om reden dat, volgens s'Princen seggen, de raidpensionaris absoluut niet wilde over sig nemen omme het af of aen te raden, ten einde sig daerdoor minder verantwoordelijk te houden, — soo hij selfs aen de Prins moet geantwoordt hebben. „En nogtans wil die raidpensionaris aen geen bijsondere raid". Waerop de heer De Larrey mede nietwes antwoorde.

$17\frac{29}{5}$—81. Ὦρε Μαγισ [1]). Dat de keuse, gedaan van Lynden van Stokholm naar Wenen te senden, hem, Magis, niet voorkwam 't geschikte subject daertoe te zijn; dat tot soo een post hoorde iemant, die doorkneedt in saeken was, en die de nodige bekwaemheydt hadde omme soo een hof door en door te leren kennen en doorgronden. Dat aan hem, Lynden, die post was besorgt door sijn broeder, die mevrouw Voogt [2]) gouverneerde, en die haer man, waerdoor dan somtijts een woord in 't gevley aan de Prins konde komen, dan, die de Prins jegenswoordig obsedeerde en genoegsaem dirigeerden waeren Heiden-Reinestein, Lynden van Zelandt en Van der Borch, die alle drie op een sloegen als de klok van twaalve; dat ook de vrouw van de eerst[e] dier drie nagt en dag niet anders rumineerde dan omme haere kinderen reets geplaetst te sien, en daerop continueel werkte en woelde. .... Dat ook mevrouw de Princesse was verandert geheel en al van caracter, want dat vier jaeren geleden sij verstandig, redelijk en ten uitersten oplettent was, daer sij nu mede begon te geven in de smaak van te commeren [3]), sooals men

1) Ore Magis.
2) Zie Reg. op dl. I i. v. Voigt.
3) D. i. als eene commère handelen,

1781.

segt, siende en ondervindende dit dagelijks van diegene waermede zij omme gaet; selfs dat sulks in de Prins mede plaats heeft. Dat sij vier jaeren geleden elkeen kende, soo in Den Haag als elders, op eene onbegrijpelijke wijse; dat H. K. H. toens verwondert was dat hij, Magis, mede de lieden soowel kende, seggende wel te weten dat hij malin was, dog niet te denken dat hij soo au fait was van alle de personen, die sig in de Republicq bevonden.

Ὦρε Ἔιδεν Ρηνεστειν [1]). Dat hij seker project van Van den Heuvel hebbende ontfangen omme een belasting te leggen op den invoer van sijde en wolle stoffen, 'tgunt hij seer goed vonde, en dat hij oordeelde dat behoorde in train gebragt te worden. Waeromtrent sey, dat sulks dan voornamelijk moeste worden smaekelijk gemaekt in Hollandt, dat het andersints ter generaliteit niet wel voet soude krijgen; dat ik er selfs de raidpensionaris over hadde gesproken, dog dat die er geene opinie van scheen te hebben; dat men mij ook enige swaerigheden uit Haerlem daeromtrent geoppert hadde &tc. Voorts sey ik dat de Prins er soo geëchauffeert uitsag; dat alle die coursses kwaed deden aen Sijn Hoogheydt in meer dan eene sin; dat ook als hoofd van een gemenebest met desselfs gesontheyd soo niet spelen mogte: of niemant dan daerop insteerde en voorhielde? Antwoordt: „Jaewel, en dikwerf, dog dat kan niet helpen: men heeft selfs de lijfmedicus sulks al geinjungeert, maer alles tevergeefsch". Wijders sprekende over alle de kosten die er gemaakt wierde, over de benodigtheden, over de negociatie van penningen &tc. die nergens inkwamen, om reden dat het publicq, geen vertrouwen stellende in de directie en openlijk sulks getuigende, geen duit voor 't landt haast geven of opschieten wil, dat er in Godsnaem een plan diende te wesen, en bijsonder dat Sijn Hoogheydt diende te bewerken en te coöpereren omme wel te sijn met Hollandt:

---

1) Ore Heyden-Reinestein.

1781.

sonder dat ging de Republicq te gronde, — antwoordt: „Gij hebt gelijk, men werkt óf niets óf sonder plan, dog het vuur is nu soo naa aan de schenen en 't water aan de lippen, dat ik hope men nader bij malkandere sal komen".

$17\frac{30}{5}81.$ Ὦρε Λαρρεῃ [1]). Dat mij konde seggen dat hij, Larrey, dese ogtent bij de Prins sijnde geweest, andermaal in pourparler was gekomen over de saek in questie, te kennen gevende dat, hoeseer gewenscht hadde, dat die van Amsterdam maer een schets daervan hadden gemaakt en 't selve alvorens aen de Prins hadden vertoont, soo konde hij nogtans niet sien, dat de saak wijders soo crimineel was, en dat hij selfs gehoopt en verwagt hadde dat de Prins hem, Larrey, soude hebben ter hand gestelt sodanig stuk, houdende Sijne Hoogheydts gevoelen, als de Prins laastlede Sondag hadde gesegt terstondt op het papier te willen stellen. Dan, dat daervan nietwes al wederom was voor den dag gekomen. Nogtans vóór het weggaen van hem, heer De Larrey, hadde de Prins gesegt, houdende een papier in de handt: „Siedaer een brief van Rendorp", dog hadde deselve niet overgegeven, nog den gehelen inhout daervan verhaalt, voegende er bij: „Ik sal se beantwoorden". Sooveel nogtans meende hij, heer De Larrey, er van te hebben begrepen, dat Rendorp aenboodt om in eene explicatie met Sijn Hoogheydt wel te willen komen, waertoe de Prins aen hem, Rendorp, de keuse soude geven van een der Pinxterdagen, of wat verder in die week. .... Enfin, dat Larrey deswegens sijne vergenoeging aen de Prins hebbende getoont, daer bijgevoegt hadde: hoe hij Sijne Hoogheydt nu badt wel te willen bedenken deels wat van hem, Rendorp, meende te moeten en te konnen vorderen, deels wat aen eene andere sijde aen hem soude willen toegeven, alles met sooveel mogelijke bedaertheydt aenhorende, voorstellende en behandelende,

1) Ore Larrey.

1781.

al wierde Rendorp selfs somtijts eens wat vif, want dat sulks in sijn caracter was, dat hij ook wel wat veel opinie van sig selfs hadde en, nu in die carriere van borgemeester sijnde gekomen, hij daer in den beginne heeft willen brilleren. Dat sulks alles hij, heer De Larrey, bekennende met opsigt tot hem, Rendorp, nogtans daerbij moeste voegen (al wierde Sijn Hoogheydt er selfs moeielijk over), dat hij, Larrey, opgemelde Rendorp voor een eerlijk man hielde, ... al het welke de Prins aenhoorde sonder er ietwes op te antwoorden, als alleen dit: „Ik hebbe hier meer als eene saak te observeren; een ander mensch, dat ik ook nodig hebbe, moet ik insgelijks menageren, of niet voor 't hoofdt stooten", menende daermede de raidpensionaris, waeruit men konde opmaken, herhaelde hij, heer De Larrey, hoe seer de raidpensionaris tegens Rendorp gepiqueert was. .... Waerop antwoordede dat mij sulks des te klijnder gedagten van den heer raidpensionaris gaf, die alle humeur hoegenaemt behoorde tersijde te stellen, wanneer de grote saeken konde of wilde teregt brengen.

Nopens Rendorp wiste hij, heer De Larrey, van seer goederhandt, waerschijnelijk van Heiden-Rijnestein, die met Rendorp correspondeert en met andere, welke Heiden ook dese morgen door de Prins was uitgesonden om den raidpensionaris nog te spreken als uit de vergadering van Hollandt kwam, veelligt wel over den brief van Rendorp, hierboven vermelt, en nopens 't antwoordt aen hem te geven, dat die nu in Amsterdam sig het sterkste op de saken uitede van alle de regenten genoegsaem die er waren. Men meende aldaer dat de heer Elias, onlangs mede borgemeester geworden, een der bedaerste regenten was onder allen, en welke, verstant genoeg hebbende, dus seer geschikt soude wese omme mede te handelen. Daernaa seggende hoe ik Brantsen hadde gesien het seer druk hebben dese ogtent met de raidpensionaris, hem eerst een brief latende sien, daernae een groot stuk papier, waerop ter halver plicq (sic) veel geschreven stondt, 'tgunt hij, raidpensionaris, met veel aandagt las &tc., ... soo sey hij, heer De Larrey: „Dat kan wel wesen dat er een

1781.

potje te vuur werdt geset omme te dienen tegens de gedaene propositie, dog ik wete er niet af, en dus kan het ook wel wat anders wesen." Vervolgens sey nog gemelde heer De Larrey, dat Lynden van Zelandt bij hem was geweest, en hem hadde laten lesen seker project conciliatoir, uit Zeland ontfangen, omme de saken te vinden en sig onderling te verstaen, onder andere inhoudende dat de Prins wel met Amsterdam moeste zijn of het konde niet gaan, en daertoe hielde dan dat project mede in, dat men iemant naer Engelandt moeste senden, omme daer te beduiden dat ons geen van beyde de voortduuring van den oorlog geleek, ... naer Vrankrijk, omme te overreden dat het aen die croon voordeliger was dat wij in vreden als in twist met Engeland waere &tc. .... Sulks dat gehele project meer ideal als uitvoerlijk scheen, vermits men moeste beginnen omme ons van binnen eerst te genesen. Des hij, heer De Larrey, aan Lynden op een billetje hadde geantwoordt, dat hem 't project onuitvoerlijk voorkwam, en dat wijders hem daer naeder mondeling over soude onderhouden.

$17\frac{30}{5}81.$ Daernaa met Boreel sprekende, soo hadde hij, heer De Larrey, aen die gevraegt, hoe men in Amsterdam op 't algemeen nopens de saken dagtede of sig uitede, welke gesegt hadde dat er eene algemene ontevredenheydt regeerde, en dat derselver regenten in die toestandt van saeken hadden gemeent sig op die wijse als gedaen hadden aen den souverain te addresseren, vermits, soo dikwerf met Sijn Hoogheydt hebbende gesprooken, wel goede woorden hadden gekregen, dog daernae precise het contrarie hadden ondervonden,..... gelijk ook voorlede jaer nog aen Temmink en aen Van Berkel was gebeurt ..... En dat sij niet meer wenschten als met de Prins wel te mogen wesen en te konnen spreken, of met iemant van sijnentwegen, als de saeken er maer door konde verspoedt en bevordert en tot een goed einde gebragt worden. Dan, d'heer De Larrey wiste absoluut niemant niet, door wiens canaal sulks geschieden konde, des hij aenraedede dat men direkt met de Prins behoorde te handelen .....

1781.

Daernae over Van Berkel sprekende sey hij, heer De Larrey, dat die voorlede jaer in eene audientie bij de Prins de gekste tael mogelijk hadde uitgebraekt, namelijk, toens de Prins aen hem opperde de swarigheydt wegens een aenstaende belemmering onser commercie, swarigheydt wegens onse colonien in de West en in de Oost-Indiën &tc., soo antwoorde hij, Van Berkel, dat nog Oost nog West in consideratie kwamen als het welwesen van de Republicq selve moeste worden gehandhaaft, jaa, dat Engelandt in haere omstandigheydt nog konde nog durfde ons aenvallen! ..... Waervan nu, sey de heer De Larrey, het tegendeel gesien wierde. Waerop ik repliceerde dat waerschijnelijk die aenval geen plaats soude hebben gehadt, was men het van binnen meerder eens geweest en was Engelandt selfs niet van die scheuring én oorsaak én soo versekert geweest, jaa, dat door eensgesintheydt alleen, en anders niets, wij ons hadden konnen en moeten in dien staat ter zee stellen, dat men omsigtigheydt van beyde kanten voor ons hadde moeten gebruiken. Op welke in staat stelling de heer De Larrey mij tegenwierp, dat die dan al hadde moeten beginnen in den jaere 1766, toens men oordeelde dat het altoos tijdts genoeg was, en toens men seyde: als men geldt hadde konde men alles krijgen. Ik dagte dat, hadde men maer met ernst begonnen A° 1776, alsdan nog de saeken die keer niet tegens ons soude hebben genomen, dan, d'heer De Larrey beweerde steets, dat wij selfs met alle efforts mogelijk nog in geen twee jaeren in behoorlijke staet konde geraken. Ik daerentegens dagte dat, als wij eendragtige en ijverige efforts deden, onse admiraliteitssaeken verbeterde, en desnoodts schepen en volk van andere overnamen, wij dan nog al wat souden konnen uitvoeren. Maer, voegde ik er bij, of dan vraegen mogte wat men doen of laeten moeste, want dat het op die voet mij toescheen er niets anders over te blijven als aen Engelandt af te vragen op welke voorwaerde sij ons de vrede wilde gunnen. „Neen", sey de heer De Larrey, „wij moeten voortvaeren met ons sooveel mogelijk in staat te stellen, niet ophouden met werken, ten einde de conditiën der te

1781.
maeke vrede soo veel te dragelijker en billijker voor ons te verkrijgen".

Eindelijk sey gemelde heer De L(arrey), dat Vink bij hem was geweest en hem hadde verhaalt de praatjes die er vertelt wierde, namelijk, dat er een brief door den hertog [was] geschreven naar Engelandt, waerinne de swakte van ons landt of enig ander swaerder geheym was ontdekt, en omme welke originele brief te bekomen men 120/m. gl. hadde gespendeert &tc. ..... Waerop Larrey hadde gesegt: „Is die ontdekking egt, dan moet den hertog weg, dog is deselve valsch, dan sijn diegene, die dat het eerst uitstrooyen schurken en lasteraers". Voorts soude er een papier aangeplakt, dog door een metselaarsknegt afgescheurt zijn, waarop hadde gestaan dat men nog 6 weken gaf aan den hertog om te blijven, dog, als hij dan niet weg was, men hem uit sijn hotel zoude halen en in stukken scheuren.

$\frac{30}{5}$81. In 't beloop van vorenstaande conversatie soo seyde ik aen den heer De Larrey, hoe moeielijk het was in de provincie terug komende aan de vragen der menschen te beantwoorden, en dat sulks soo bij alle provincien scheen plaats te hebben, want als men vroeg: Waer hapert dit, waer mankeert dat aen? wat valt er dan met voorsigtigheydt anders te antwoorden alsse: *ik wete het niet*, want bij gissingen iets te versekeren komt dikwerf fout uit en bevind sig enige dagen daernaa geheel anders gestelt te wesen, jaa, men begreep niet dat leden, die dagelijks in de affaires moeste paroisseren, soo onkundig van vele saken waeren, 'tgunt de verdenkingen en 't ongenoegen mede veelal vermeerderde. „Wel", sey de heer De Larrey, „men soude dan moeten antwoorden met de nodige omsig[tig]heydt wat men er van weet" ..... „Jaa", was mijn seggen, „maer daermede is men niet tevreden, want jegenswoordig heeft het gemor en d'ontevredenheydt sooveel voet gewonnen, dat het selfs onder de vrouwen in alle geselschappen en brieven werd uitgedrukt; [onder] het gemeen, wat meer is ook onder de domestiquen, werdt niet gemena-

geert de kwade directie van saken te berispen en te beoordeelen. Die laatste classen van menschen vallen en stoten en uiten sig selfs ten kragtigsten bijsonder ook over s'Princen gedrag en levenswijse, bijvoorbeelt dat dagelijksch exerceren, uitgaan, kermishouden, vauxhall frequenteren, met sekere juffrouw Van L[ynden] sig te occuperen &tc. .... Dit alles (bijsonder in tijden als dese) loopt in 't oog en werd ten uitersten gelaakt" ..... Antwoordt: „Wat sal ik daerop seggen, men heeft in alles geen ongelijk, maer dat is nu het effect van de gegeve opvoeding van Sijn [Hoogheydts] heer voogt, den hertog".

Nopens Vrankrijk sprekende dagte hij, heer De Larrey, dat men die croon moeste menageren, want die ons ongetwijffelt soude aenvallen bijaldien wij al te veel aen Engelandt toegaven, en dat wij dan in nog onaengenamer predicament konden geraken .... Dat, ofschoon de courier uit Ruslandt nog niet was aangekomen, hij evenswel hoope voedende dat desselfs medebrengen niet geheel ongunstig soude wesen.

Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat de raidpensionaris verlegen scheen met de propositie van Amsterdam, schoon nog niet wiste hoe het in Hollandt in 't algemeen soude worden opgenomen; men dagte dat sommige leden souden dissentieren, tenminsten dat de Prins er sig tegens soude opposeren, namelijk tegens de voorgestelde geheyme raid, die ook volgens het oordeel van Brantsen niet konde worden geadmitteert, aengesien het eene ommekering der regering soude wesen, want wat dan dog de vergadering van H. H. Mogende soude worden, en het secreet besogne daeruit profluerende? Dat, uit elke provincie 2 personen wordende genoemt, dat reets 14 menschen maakte, daerbij de raidpensionaris, griffier en die verders de expeditien soude moeten verrigten maakte al 17 personen te samen: hoe daer dog het secreet onder te bewaeren? Buiten en behalven dat gene provincie aen een enkel heer sodanige

1) Ore Brantsen.

1781.

directie soude willen vertrouwen, Gelderlandt tenminsten seker niet. Sulks daervan sijns oordeels nietwes konde komen. Des onaangesien bekende hij, Branteen, dat de directie niet goed was en de machine misselijk wierde bestiert.

$17\frac{31}{5}81$. "Ωρε Λαρρεη [1]). Dat hij dese ogtent een billet ontfing van den hertog (die volgens gewoonte reets ten vier uuren vóór het vertrek van de Prins bij Sijn Hoogheydt was geweest), die hem, Larrey, schreef, dat dese nagt ten één uuren een bode soude worden gesonden naar Hellevoet omme aldaer te sijn tegens den vroegen morgen, ten einde aen Sijn Hoogheydt bij 't opstaen de brieven te besorgen, zulks hij, heer De Larrey, deswegens mevrouw de Princes, de raidpensionaris en de griffier geliefde te laeten waerschouwen. Waernaa tusschen elf en twaalf uuren wederom één boodschap van den hertog ontfing, waerbij gewaerschouwt wierde dat er een bode terstondt, en wel om één uur dese middag, soude vertrekken. Sulks de heer De Larrey terstondt aen mevrouw de Princes een billetje expedieerde, gong nae de griffier in sijn kamertje aen 't hof, en gaf kennis van 't bovenstaende, omme ofte die mede ietwes hadden te versenden aan Sijn Hoogheydt, menende ook naa de raidpensionaris te gaen, dog die kwam in 't camertje van de griffier, sulks hij, heer De Larrey, deselve boodschap aen den raidpensionaris aflag, die sagtjes aen 't oor van de heer De Larrey seyde, half en half als of niet wilde dat de griffier het soude horen, dat 't geen aen de Prins nu soo schielijk wierde toegesonden van hem, raidpensionaris, kwam, sonder verder in de materie te treden, apparent omdat de griffier er bij was. Zulks dit hem, heer De Larrey, intrigueerde wat of de saak mochte wesen, of die betrekking hadde tot de buitenlandsche omstandigheden, dan of het raakte de Amsterdamsche propositie, de brief van Rendorp &tc....

---

1) Ore Larrey.

1781.

Dog hadde hij, heer De Larrey, het geluk gehadt de raidpensionaris alleen te ontmoeten en te konnen onderhouden in dit casueel ogenblik, soo soude hij sig gevleyt hebben van hem nopens t'een en ander sodanig te onderhouden, dat wel gemerkt soude hebben of hij de Prins tot een accommodement wilde induceren dan of hij daer tegens werkte en dus sijn eygen ingebeelt belangen te veel in 't oog hielde.

Nopens de onderscheyde beswaeren, door de respectieve provincien successivelijk bijgebragt of nog bij te brengen wegens de vreemde directie der saken, citeerde ik genoegsaem alles wat bij het nevens gehegte papiertje staat aangetekent a). Dan, waeromtrent de heer De Larrey op

---

a) $17\frac{31}{5}81$. Onder de beswaren van onse provinciaelen zijn, 1°. Dat de abuisen in de huishouding en het gehele wesen der admiraliteiten, opgegeven sedert 3 jaren, nimmer nog zijn aangeroert; dat, soo ooit een werk van dien aert redress nodig hadde, het datselve thans was, en dat, nu de nood aen de man kwam, ook diende te worden aenvaerdt, temeer, daer diergelijke redressen alleen in een stadhouderlijke regering mogelijk zijn, en anders niet. Dat sulks ook het nut van soortgelijke regering moet uitmaken, alsmede om de eensgesintheydt te bevorderen, want dat andersints die regering al vrij veel inconvenienten mede heeft. Dat, konnen die redressen of meerder spoed en vaerdigheydt geen plaats vinden, dat men dan, met geldt, schepen en volk van andere natien moeste hebben overgenomen; dat sulks mede jaer en dag geleden aen de hand was gegeven. Dat men het werk der quotes of evenredige contributien hadde moeten soeken in ordre te brengen, want dat daervan in effecte alles afhing, 'tgunt met opsigt tot Zeland een allersterkst bewijs opleverde, die, dagelijks van haer invloed en disorder profiterende, de andere provincien haast meer tot last als nut waere. Voorts het aenschaffen van klijne gewapende schepen, die men hadde konnen krijgen, een klijne raid, om de saken met behoorlijke ordre en geheym te konnen behandelen, waeren alle sooveel saken die menigwerf waren opgegeven. Dat uit Frieslandt mede veel ongenoegen kwam uit hoofden van haere hoge aenslag in de generaliteits lasten, daer sij het ook op den duur in waerheydt niet houden konde, bijsonder soo wanneer er een dubbelt reël moeste plaats grijpen. Dat voorts hunne wagtschepen reets sedert enige weken in staat van uitgaen ware geweest, sonder dat er tot nu toe enige ordre toe was gegeven, daer d'instructie reets lange onder de Prins was, die, deselve verlegt hebbende, thans niet

1781.

vele pointen stilswijgende, op d'andere en op 't algemeen repliceerde: „*C'est qu'il faut avouer que le méchanisme de la machine ne vaut rien*". Naederhant of tegens de namiddag sey mij gemelde heer, dat hij nu dagte te weten wat de reden was van 't afsenden van de boden naa de Prins sooveel vroeger als den hertog in 't eerst hadde bepaalt, namelijk omdat men in 't uiterste secreet tijding hadde bekomen dat de vloot van den admirael Parker was uitgelopen en naer 't Noorden gestevent om ons hier eene visite te komen geven, en dat de Prins daeromtrent moeste wesen geadverteert, ten einde sijne ordres nopens onse schepen in consequentie van dien te konnen geven. Vraegende mij d'heer De Larrey of ik dan nu ook raden soude aan onse geringe vloot omme uit te lopen of het daer tegens te wagen, antwoordt: „Neen, tenminsten soo die tijding seker en authenticq is, verwonderende mij nogtans over dat grote secreet, daer ik het precise soo in de courant hadde gesien".

Nog sey mij gemelde heer De Larrey dat geinformeert was (sonder voor de egtheydt te willen instaan) dat dese morgen in de vergaedering van Hollandt door de steden Dordregt en Haerlem soude sijn voorgeslagen, omme de

---

vinde konde, dus die schepen vrugteloos lagen en wagten. Dat ook seker capitein Rook [1]), de beste die sij hadden, buiten dienst bleef, ofschoon 't hem was belooft, onderwijl dat de Prins wederom sijn woord aen sekere Van der Beest [2]) hadde gegeven. Dat Lynden uit Gelderland [3]) ook moede wierde der saken, als geen sin in de directie hebbende en sig niet in staet vindende die te herstellen. Nopens Rouse uit Overijsel wist den heer [4]) selfs hoe het daer gestelt was. Stad en Lande hadde ik mede van gehoort al op deselve toon, des het genoegsaem klaer was, dat het algemeen geroep van de natie was om andere of betere directie. ....

---

1) Adriaan de Roock, sinds 1777 kapitein-surnumerair bij de admiralititeit in Friesland.

2) Willem van der Beets, ordinaris-kapitein bij de admiraliteit van Friesland, maar op het oogenblik zonder commando. Zie Naamreg.

3) De heer Van Lynden tot Hemmen.

4) Nl. de heer Larrey, door den heer Rouse.

1781.

heren van Amsterdam te bedanken wegens derselver waaksaemheydt en sorg in het doen der propositie van laastlede Vrijdag, insterende dat dese hunne declaratie daeromtrent in de notulen of registers van staet mogte worden aangetekent, dan waertoe de overige leden niet hadde goedgevonden te concurreren, aengesien soolang over dusdanig stuk niet was gedelibereert of 't selve in een resolutie van staet was geconverteert, er ook gene danksegging nog te passe kwam, zulks dat dat soude hebben gestuit. Dese omstandigheydt der steden Dordrecht en Haerlem betuigde ik mede reets gisteren of eergisteren in enige couranten te hebben gevonden. .... Nogtans heeft de stadt Delft een soortgelijke resolutie ingebragt, waerbij, ofschoon geensints ingericht volkomen tegens de propositie der stadt Amsterdam, nogtans het hierboven aengeroerde inhielt, namelijk dat, soo lang er geene deliberatie over was geweest, er oock gene danksegging, volgens het gevoelen van die stadt, te passe kwam.

Ὧρε Λυνδεν, van 't eerste lidt [1]). Dat men van de Vriessche uitleggers, ofschoon gereet, nog geen gebruik hadde konnen maken [2]), uit hoofden dat, derselver instructie sedert lange aan de Prins gesonden zijnde, nog niet terug gekomen was; dat Bigot hem gesegt hadde, dat die instructie door de Prins verlegt zijnde thans niet te vinden was, sulks daernae gesogt soude moeten worden alvorens men verder soude konnen gaan. Nogtans waeren die van Groningen daer mede naer wagtende, vermits hunne visschers tot tweemaal toe door capers waeren verjaegt, selfs eens met verlating hunner netten, in sooverre dat gemelde capers tot binnen de rode tonnen de ankers durfden uit te smijten en daer te gaen liggen. Dit laatste is mij door de heer Trip van Groningen met beklag verhaalt. Voorts hadde hij, Bigot, nog aen Lynden verhaalt, dat het

1) Ore Lynden van 't eerste lid. De heer Reinhard van Lynden, sinds 1779 lid van het college van geëligeerden in Utrecht. Zie over hem Reg. op dl. I i. v. en aant. 1 op p. 369.

2) Vgl. de laatste zinsnede op pag. 609.

1781.

scheen of het in Sweden opsigtiglijk de Republicq mede niet wel stonde, want dat het scheepsvolk, dat men dagte voor d'admiraliteit vandaer te krijgen, mitsgaeders het ijser canon dat men bestelt hadde, alles jegenswoordig aan swarigheydt wierde onderhevig gemaakt, derwijse, dat men niet voorsag hetselve te sullen bekomen.

17 1/6 81. "Ωρε Λαρρεη [1]). Dat de waere oorsaak van 't afgaen der eerste bode op gisteren naer Hellevoet dese was, namelijk, dat de heer Beeldsnijder [2]), gecommitteerde ter admiraliteit Amsterdam, bij de raidpensionaris was geweest en aen die hadde bekent gemaakt, dat volgens de Loydsliste men vernomen hadde het uitlopen van den admiraal Parker met vijf schepen van linie en een cotter; dus hij, Beeldsnijder, van opinie was dat onse vloot soo ras mogelijk behoorde uittelopen omme aan gemelde vloot van Parker slag te leveren, dan, dat hij, raidpensionaris, van eene andere gedagten daeromtrent zijnde, van t'een en ander aan de Prins hadde kennisse gegeven, welke daerop terstondt ordres hadde afgevaerdigt, soo aen den admiraal Hardsink als aen de officieren op de Zeeuwsche stromen, mitsgaders aan de heeren Van der Hoop en Doph [3]), omme op hunne hoede te sijn; aen de eerste teffens gelast een regiment naa De Helder te doen avanceren en aen de twede omme met communicatie van den raidpensionaris Chalmers [4]) de nodige mesures te nemen, dog alles met soo wijnig omslag mogelijk, ten einde geen gerugt bij de saek toe te brengen. Voorts, dat Hardsink sijne schepen sooveel mogelijk binnen souden houden,

---

1) Ore Larrey.

2) Mr. Gerard Beeldsnijder was in de admiraliteit te Amsterdam gecommitteerd wegens Edam, van welke stad hij oud-burgemeester en vroedschapsraad was. Zie Naamreg.

3) De eerste was kolonel, de andere overste; over den eerstgenoemde zie Reg. op dl. I i. v.; de tweede diende in het regiment van den generaal-majoor Van Dopff: zie mede Reg. op dl. I i. v.

4) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

wijders nogtans zee- en krijgsmanschap te gebruiken, bijsonder dat hij enige ligte vaertuigen soude soeken af te vaerdigen, ten einde bekwaeme kondschap telkens te konnen bekomen nopens de cours, ligging of desseinen van de Engelsche vloot. Soortgelijke ordres waeren ook aen den commandant der schepen in Zelandt gesonden. Nopens al dit te verrigtene hadde hij, heer De Larrey, dese ogtent tusschen agt en tien uuren reets drie brieven of billets van den hertog gehadt, die hem jegenswoordig geweldig plaagde en die steets in inquietude was en het sodanig aenley dat, was men niet soo tranquil in 't comptoir of secretarye van de Prins, soo soude thans alles *sans dessus dessous moeten gaen.*

De conversatie, die Welderen nu een paer dagen geleden met de raidpensionaris hadde gehadt, was betrekkelijk sijn te doene raport aen H. H. Mogende, 'tgunt de raidpensionaris eerstelijk hadde gewilt dat hij soude uitstellen, dog nu wederom dat hij het maer doen soude, en dan naer Maastricht konnen vertrekken [1]), dog de Prins, daerover geconsulteert zijnde, was van een tegengestelt gevoelen, namelijk, hadde men daer soo lange mede gewagt, soo konde dat nog wel wat lijden, te meer daer Engelandt, daervan kondschap krijgende, soude oordelen dat men in de Republicq daer soo lange mede hadde gewagt in de idee, dat er nog een vergelijk met Engelandt op was, dog nu precise die stap gedaen wordende en hij, Welderen, van hier vertrekkende, soude die croon dat konnen opvatten alsof men geheel van alle vergelijk afsag &tc..... Dan, hierop repliceerde ik dat, ofschoon niet sag die hoge noodsaekelijkheydt om dat raport nu terstondt te doen, soo meende ik nogtans dat daeruit evenswel sodanig argument niet wel konde worden geformeert, — wanneer men mij er nog bijvoegde, dat tenminsten Sijn Hoogheydt dagte dat men behoorde daermede te wagten tot de terugkomst van de courier uit Ruslandt. Vervolgens vroeg mij

---

1) Vgl. pag. 360. Met het „rapport" wordt bedoeld het verbaal, dat elk gezant had in te dienen.

1781.

de heer De Larrey: „als er eens iets van aangelegentheydt gebeurde of hoorde, of Sijn Edele mij dat met gerustheydt soude konnen melden, sonder vreese van 't openen der brieven &tc. ..... en door welk canaal, casu quo, sulks het beste was te verrigten". Waertoe iemant opgegeven hebbende, soo sey de heer De Larrey: „Als 't somtijts eens Zelandt mogte gelden, want daer vreest men voor, ofschoon alleen op gissingen" [1]) .... Waerop repliceerde, dat sulks al 14 dagen geleden hadde gehoort van iemant daer 't de Prins aen gesegt hadde, nominatim de stad Vlissingen te kennen gevende ..... 'Tgunt de heer De L(arrey) avoueerde onvoorsigtig en gehasardeert van de Prins te sijn, dog dat die dikwerf in sijn ijver sig al te onbedagt uitede. Eindelijk sey de heer De L(arrey): „Wij soude malkanderen nog konnen helpen, en ik soude selfs nog niet desesper[er]en, was ons die dikke heer niet gestadig in den wegh, bijsonder aan mij", sey de heer De Larrey.

$\frac{2}{6}$81. Ὧρε Μαερσσευεεν [2]). Dat Rendorp somtijts wat vif was, ook dan wel eens wederom wat te slap of moedeloos, sulks hij, Maersseveen, nu andermael naer Amsterdam gaende, soude hij met hem nog eens spreken, ten einde dat sekere conferentie, die sij dagten bij de Prins te sullen hebben, des te beter effect mogte erlangen. Want men hadde geresolveert eene commissie bij de Prins te decerneren, bekleedt door Temmink en Rendorp, omme Sijn Hoogheydt te overtuigen dat door het inbrengen van hunne propositie sij nimmer enig doelwit hadde gehadt omme op s'Princen rechten of preëminentien te empieteren, integendeel, dat

---

1) Het is waarschijnlijk dat hier gedoeld wordt op een mogelijken aanval der Engelschen, met name op Vlissingen, waarvoor velen vreesden, maar mogelijk is ook dat de een of andere onaangename resolutie of een vertoog verwacht werd: reeds zes weken tevoren had Vlissingen zulk een vertoog over de gebrekkige defensie in de Zeeuwsche staten ingediend (30 April): zie Ned. Jbb. 1781, p. 940.

2) Ore Maarsseveen.

1781.

sij die wilden helpen maintineren, dan, dat hunne idee daerhenen was gericht omme Sijn Hoogheydt te soulageren, minder verantwoordelijk te maken, 't algemeen ongenoegen wegens de directie daerdoor te verminderen, en bijsonder dat daerdoor het soo nodige geheym beter konde worden bewaert. Men soude voorts rechtuit spreken en seggen daer het op stonde, namelijk dat, soolang de hertog die invloed hadde, de saaken niet gaan konde &tc. ..... Eindelijk, dat de reden waerom Amsterdam, voordat sij [besloten] derselver propositie in de vergaedering te brengen, deswegens Sijn Hoogheydt of de raidpensionaris niet hadde gewaerschouwt, dese (onder anderen) was, namelijk, dat men bespeurt hadde hoe gemelde raidpensionaris dan soude bewerkt hebben vooraf bij de overige leden, omme die propositie commissoriaal met de admiraliteiten te maken, 'tgunt gemelde stadt meende te moet[en] voorkomen.

$\frac{11}{6}$81. Naauwelijks ter audientie van de Prins zijnde gekomen vroeg mij Sijn Hoogheydt al terstont: „Wel, heb je die historie al gehoort van Amsterdam, wat seg je daervan".?... [1]). Mijn antwoordt was dat, het door een derde maer soo even kortelijk hebbende gehoort, ik misschien daervan het detail miste, wanneer bemerkende dat Sijn Hoogheydt reets een papier uit de sak hadde gehaalt, alles geschreven met desselfs eyge handt, soo voegde mij de Prins al aenstonts toe: „Ik hebbe het expres opgeschreven, ten einde het aen uw en andere, die ik voor brave regenten houde, te konnen communiceren en derselver gevoelen daeromtrent te vernemen, — wanneer Sijn Hoogheydt het stuk selve begon te lesen, houdende in substantie hoe de heeren Temmink, Rendorp en pensionaris Visscher, in presentie van den raidpensionaris, permissie hebbende gevraegt om seker papier, wel 20 bladsijden groot, aan

1) Zie over dit vertoog van de Amsterdamsche heeren aan den Prins de Memoriën van Rendorp, I pag. 187 vlgg.

1781.
Sijn Hoogheydt te mogen voorlesen, daerinne begonnen hadden, naer enige complimenten Sijn Hoogheydt personeel rakende, voor te draegen hoe sij geinformeert waeren (en wel door de heer Van der Heim selve), alsof er geen convooy naer de Oostzee soude worden verleent ('tgunt de Prins negeerde, seggende dat het wel soude worden verleent), voorts over 't aanstellen van een geheyme raid voor de Prins soolang den oorlog duurde &tc. .... (waeromtrent de raidpensionaris aen die heeren bondig hadde aengetoont de ondoenlijkheydt en de onvoeggelijkheydt van soo een saak, als moetende daerdoor de gehele form van regering en de vergadering van H. H. Mogende worden verandert &tc. ...), en eyndelijk, hoe sij wenschten dat Sijn Hoogheydt den heer hertog van Brunswijk van sig geliefde te eloigneren, vermits hij een vreemdeling was, en er eene algemene verdenking en geroep tegens dien vorst plaats hadde alsof aan desselfs invloed toe te schrijven waeren menigte abuisen die er geschiede, en dat andere goede saken terug gehouden wierden, selfs dat er ook verdenkinge van corruptie gedebiteert wierden &tc. .... Waerop Sijn Hoogheydt met de uiterste indignatie soude geantwoort hebben, nimmer tot soo eene schandelijke laagheydt en ondankbaerheydt sig te sullen laeten brengen om een vorst, die Sijn Hoogheydts oom was, aen wien sijn opvoeding schuldig was, en aan wien veel verpligting hadde, te abandonneren en aan de woede van 't graauw over te laten, een vorst, van wien men in den beginnen gevordert hadden, en aen wien men versogt hadde, 'tgunt men hem nu ontnemen wilde. Dat sulks nimmer soude doen, daer kwam van wat er wilde. Dat Sijn Hoogheydts eer er aen gelegen lag, die hij, Prins, voor niemant wilde sacrifieren. Seggende wijders, dat dit alles overlegt werk was, waerschijnelijk met den Fransschen ambassadeur, 'tgunt men nu ras weder soude sien, als die terug kwam, want dat er maer aen ontbrak, dat die op deselve toon soortgelijke instantien kwam doen, — wanneer Sijn Hoogheydt hem soude antwoorden, dat hem, ambassadeur, versogte sig met sijn eyge saken, en niet met die van een ander te

1781.

willen bemoeien. Dat sij, Amsterdammers, nu met het eloignement van den hertog voor den dag kwamen, vervolgens veelligt op dat van de raidpensionaris soude insteren, dan wederom, om andere redenen, op dat van de griffier, ten einde sij alleen souden regeren. Dat Sijn Hoogheydt geen kint meer was; dat sijne keuse moeste behouden met die te consulteren, die Sijn Hoogheydt goedvond, maer dat die keuse niet van een derde, tenminsten niet van drie Amsterdamsche heren moeste afhangen; dat dese voorslag buiten kennisse van de vroedschap van Amsterdam was geschiedt.

Dat de raidpensionaris de Prins in dese conversatie nopens den hertog tegens de heren van Amsterdam seer wel hadde geholpen; dat ook de Prins aan die heren hadde gesegt dat, met opsigt tot het versenden van de Schotsche brigade, de hertog daer tegens was geweest, ofschoon de Prins er voor inclineerde, ook soo nopens het verlenen van convooy &tc.,.... dan, dat dit alles op seer kwade en funeste gronden lag, want dat nimmer geene revolutie of grote verandering in een constitutie bij trouble tijden was gesogt en voorgevallen, of men hadde sorgvuldig steets de persoon, die aan 't hoofd der regering was, in den beginne gemenageert, gepresen, jae goede woorden selfs gegeven, gelijk nu ook geschiede, maer 't waere doelwit was, soo sagjes van 't een tot het ander te komen, en dus doende eene gantsche omkeer der regering te verwekken &tc. Hoeseer ik tragtede Sijn Hoogheydt neer te setten met te seggen: bijaldien dit hun bedekt oogmerk waere geweest sulks niet alleen te misprijsen, maer selfs in de hoogste graad te verfoien soude wesen, dan, dat ik het niet geloven konde van menschen, die niet geheel harssenloos waeren, die, wanneer hun waer but sodanig was geweest, nimmer de saak dan op die voet hadden konnen of moeten aenleggen, en die bij alle sodanige gebeurtenissen selfs het meeste soude lijden, buiten de verantwoording, die sij, als brave en eerlijke lieden, op sig laededen; dat ook nimmer sulks uit een enig van haer nog van haer denkenswijse hadde konnen bespeuren; dat aen Sijn Hoogheydt bekent was,

1781.

dat ik wijnige van die heren sprak, als alleen somtijts de heer Van Maersseveen, die ik al weder moeste herhalen dat mij voorkwam een bedaert, kundig en eerlijk regent te sijn, — waerop de Prins tusschenbeyde sprak, en sey: „Jaa, die bedaertheydt is dikwerf het gevaerlijkste". Wanneer ik vervolgde met te seggen, dat ik voor mij niet anders konde doen dan steets te hoopen en te verlangen dat, aengesien al ons onheyl uit onse ongelukkige en schaedelijke verdeeltheydt voortsproot (veelligt selfs ook het op heden ingekomen swakke antwoordt van Ruslandt), dat Sijn Hoogheydt, eenmaal wel wordende met een soo voornaam lidt van de Republicq als Amsterdam, daerdoor de rust en eendragt van binnen zijnde verworven, wij ook dan ons van buiten minder veragtelijk soude mogen maken &tc..... Maer de Prins viel mij wederom in, seggende: „Ik sal nooit met hun weder wel worden, en ik agt se voor mijn vijanden, die het met hun houden. Beschouwt maar al die kwaedaerdige blaauwe boekjes, die er in Amsterdam uitkomen &tc.", — waerop aen Sijn Hoogheydt te kennen gaf hoe ik reets enige weken geleden aan Sijn Hoogheydt hadde gesegt nopens het Vertoog &tc. [1]), hoe dat stuk niet onbeantwoordt soude blijven, hoe het olij in 't vuur scheen te sijn gegoten, en, buiten de gegronde critique daer het aan onderhevig scheen, 't altoos nu niet gesaisonneert was in de waerelt te brengen. Dat er reets een brief aan de heer Van Goens in de waerelt was [2]), die vrij sterk op sijn sujet sprak. Dog Sijn Hoogheydt seyde die niet te hebben gelesen. Wijders gong de Prins voort en seyde: „Men heeft hun te veel toegegeven toens sij de consenten wilde inhouden, men hadde haer maer moeten laten begaan, continueel maer tegens alles blijven protesteren, nergens haer in te wille gestaen &tc., en sij souden dan wel aen de handt hebben moeten komen"..... Waerop de vrijheydt nam te repliceren, hoe

---

1) Het Politiek vertoog van Van Goens.

2) Waarschijnlijk de eerste Brief van Candidus: zie Mr. Ten Brink, a. w. pag. 130.

1781.

ik dagte dat de confusie en disordre dan al eerder soude zijn uitgebórsten, en ik besloot met te seggen hoe ik vreesde dat, sonder herleving van eensgesintheydt, bijsonder opsigtelijk dat voorname lidt, ik den ondergang van de Republicq en van ons alle voorsag, welke akelige vooruitsigte mij het leven alleronaengenaemst maakte, dat ik ook daeromme, indien ik het beleefde, de commissie in H. H. Mogende niet gaarn soude continueren. Waerop de Prins seyde: „Als Brandsenburg nu weer komt, sult gij 't gemakkelijker hebben, en dan nog een jaertje of drie, ... want je wilt immers de gehele regering niet quitteren"? .... Tusschenbeyde sey de Prins: „Die van Amsterdam wilden uw wegens de provincie van Utrecht in dat conseil hebben", waerop repliceerde, dat ik er hertelijk voor bedankte, als bewust mijner onbekwaemheydt in allen opsigten daertoe. .... Nog sey mij de Prins eens: „Uw vertrouwen is te goed, gij sijt eerlijk, en dus denkt gij ook soo op een anders stuk, maer ik weet, dat die van Amsterdam dese pas hebbe gewagt dat uit Vrieslandt soude komen, wanneer sij wegens Amsterdam het souden hebben geappuieert, maer, die provincie niet vergadert zijnde, is dat mislukt, en nu sijn sij er selfs mede voor den dag gekomen ..... Over Engelandt tusschenbeyden sprekende, gaf de Prins mij toe, dat die croon 2 jaren geleden nimmer hadde willen seggen, reets bij lord Suffolks tijdt, waermede sij sig soude hebben vergenoegt, dan, hadde de Prins gewenscht dat wij nopens het gevraegde secours maer hadden geantwoordt, schoon negatif, uit hoofden van ons selfbehout, dog dat Amsterdam sulks hadde tegengehouden. Waeromtrent ik observeerde, dat het point van de casus foederis daervan d'oorsaek meende te sijn geweest, 'tgunt d'een dagte te moeten maintineren, en de andere te moeten negeren. Dan, soo ras wij tot de Noordsche accessie kwamen, scheen 't bij Engelandt gedecideert ons den oorlog aen te doen. En wat er dog voor ons overig bleef, naa alle de continuele mishandelingen van Engeland, als ons preferabil met die drie cronen te verenigen, dan, onse neutraliteit verlatende, ons bij Vrankrijk te voegen? NB. Even voor 't aflopen van dese lange conversatie sey

1781.

mij de Prins nog eens, dat ik sprak van onse wapenloosheydt: „Ik wenschte dat Opdam nu nog leefde, dan soude ik hem eens vragen waer hij met sijn argument bleef, dat hij mij meer dan eens heeft toegevoegt, *dat onse swakheydt selve onse naebuuren soude weerhouden om ons aen te tasten*". Waerop ik de vrijheydt nam van te repliceren, dat nogtans vele en verscheyde kundige regenten het niet eens met gemelde heer van Opdam op dat stuk soude zijn geweest.

$17\frac{11}{6}81$. Ὦρε Παλλανδτ [1]). Dat de Prins laastlede week, bijsonder Vrijdag, wederom violent hadde afgegaen tegens de stadt Amsterdam, dan, dat eene dag soo melancholik was geweest dat telkens haast de tranen voor d'ogen stonden, sulks hij, Pallandt, hadde gesegt, de Prins nog liever wat hevig als soo melancholyk te sien, want dat gemelde dag genoegsaem nergens op antwoordede, jaa ook niet sprak. Dat laastlede Vrijdag gecommitteerden van Amsterdam eene audientie bij de Prins hadden gehadt, zijnde de heren Temmink, Rendorp en de pensionaris Visscher geweest, dat de raidpensionaris bij die audientie hadde geadsisteert, wanneer sij, heeren, naa over verscheyde saeken te hebben gesproken, eyndelijk rondborstig hadden verklaert en geïnsteert dat de Prins niet meerder voortaan met den hertog mogte consulteren, als oordelende dat daervandaen al het ongenoegen en de kwaede gevolgen uit voortsprooten &tc. Waerop de Prins soude geantwoort hebben dat die vorst, desselfs oom en voogt zijnde geweest, ook te veel obligatie aen gemelde hertog hadde omme daeraen te konnen defereren, des men dat niet vergen moeste, want dat sulks nimmer doen soude &tc. Voorts hadde de Prins aan Pallandt gesegt dat, het portrait van Willem de 2de in de audientie-kamer hangende, de Prins op 't punt was geweest van 't selve aen die heeren te wijsen, en te vragen of sij bij 't leven van die

1) Ore Pallandt.

1781.

vorst wel soo een pas souden hebben durven doen ..... Dan, Sijn Hoogheydt hadde beter geoordeelt het naa te laten. Ook hadde de Prins gesegt dat de raidpensionaris Sijn Hoogheydt in die conferentie op 't stuk van den hertog trouw en wel hadde geholpen.

Voorts soude den hertog Saturdag eene solemneele visite bij den raidpensionaris hebben gedaen, en sig aldaer beklaegt over die pas van de heeren van Amsterdam, willende daeromtrent satisfactie vorderen.....

Ook hadde de Prins aan hem, Pallandt, seer gerecommandeert al dit bovenstaende voor sigselfs te houden, 'tgunt dan ook gedaen hadde, want het mij andersints Vrijdag al soude hebben geschreven. Des hij, Pallandt, die gehele saak gisteren met de uiterste verwondering overal hadde horen verhaelen, zelfs door officiers, onder anderen ook door de generael majoor Verschuur [1]). (Vergelijk dese recommandatie van de Prins met het seggen aan de Amsterdamsche commissie selfs, namelijk, dat de Prins er aan den hertog selfs niet van spreken soude. Ook dat Heiden sey, dat de Prins selfs er het eerste eclat van hadde gemaekt, gelijk ook de raidpensionaris op den 13e deser, des waerschijnelijk den hertog aan de Prins moet beduit hebben sulks niet stil te moeten houden, aengesien daerdoor veelligt soude worden opgemaakt dat er melk aan de kan was.....)

Ὥρε Λαρρεη [2]). Dat de Prins nopens de laastlede gedaene propositie van Amsterdam nu even wat neer zijnde geset, daerop straks wederom was gevolgt die twede pas van gemelde stadt, namelijk het gedaene versoek aan de Prins om den hertog te eloigneren, soo uit hoofden dat hij, hertog, bij 't gemeen wierde geoordeelt al te Engelschgesint te sijn, als ook van corruptie wierde verdagt gehouden, en voorts dat, met den raidpensionaris niet

---

1) Baron Van Verschuer was generaal-majoor der cavalerie, sinds 1766. Zie Naamreg.

2) Ore Larrey.

1781.
konnende sympatiseren, daerdoor nietwes wierde uitgevoert en de gemene saken van erger tot erger liepen, vermits, Sijne Hoogheydt met beide die heeren adviserende, door d'een wierde gecontracareert dat door d'andere wierde geproponeert. Sulks zij nogmaals insteerden, dat Sijn Hoogheydt een raid wilde aenleggen geduurende den oorlog, alwaer de saken met behoorlijke activiteyt en geheymhouding konden worden overlegt en bestuurt &tc..... Dan, dat Sijn Hoogheydt op 't eloignement van den hertog sig allerhevigst hadde geuit, seggende daer nimmer toe te sullen komen om redenen &tc. .....

Dat hij, heer De Larrey, wel gewenscht hadde, dat die Amsterdamsche heeren dese stap thans niet gedaen hadde of dat sij se anders hadden overlegt. Want beschuldigingen of verdenkingen van corruptie bij te brengen was óf bewijsbaer óf niet, bewijsbaer, dan moesten sij de stukken vertonen, voorleggen en de saak proberen, wanneer dan ook vervolgens hij, hertog, moeste worden gecondemneert, gestraft, geeloigneert, weggesonden of naer Loevestijn gebragt &tc., ... niet bewijsbaer, dan was het een calummie, waerover hij, hertog, voldoening konde vorderen.... Des het sekerste en redelijkste waere geweest dat sij, heeren, gebleven waeren bij de generale gesegdens en ook bij de wijnig harmonie, die er tusschen den hertog en raidpensionaris plaats hadde, beyde heren, die de Prins in verscheyde saken nodig hadde, en oversulks, hoe daeromme wenschten dat Sijn Hoogheydt sig konde en wilde van desselfs raad ontslaen ..... Dan, dat nu door dese pas de saken weder agteruit waeren gegaen, jae sodanig verergert, dat de Prins met moeite soude terug te brengen zijn, want dat Sijn Hoogheydt hevig gepiqueert was tegens Amsterdam ..... Dat nogtans hij, heer De Larrey, niet wanhoopte, bijaldien van d'een en d'andere kant men de saak liet *doodt bloeden*, namelijk, dat Amsterdam daerop niet verder bij de Prins insteerde, immers niet op die voet, en vooral ook niet met derselver gesegde ter vergadering van Hollandt in te brengen. En dat aan de andere sijde den hertog, hoeseer verbittert, deselve saak ook niet wijder pousseerde, en dat Amster-

1781.

dam met de Prins op de verdere noodwendige saken maer voortging met die in activiteyt en tot bestandt te brengen.....

Dat de Prins ook aen hem, De Larrey, hadde gesegt, seer wel tevreden van de raidpensionaris te sijn geweest in die conferentie met de Amsterdamsche heeren, bijsonder ook met opsigt tot de saak van den hertog.

Dat Heyden-Rijnestein, met Rendorp in correspondentie zijnde geweest, altoos sijne brieven hadde ingerigt in de smaak van s'Princen gevoelens nopens de gemene saeken, waerop Rendorp sijne gedagten op eene redelijke wijse telkens hadde te kennen gegeven. Des hij, Heiden, gene reden hadde dan wel tevreden van hem, Rendorp, te wesen; dat hij, Larrey, en Heiden ook meenden dat de borgemeester Elias in Amsterdam voor een eerlijk en bedaert regent konde worden gehouden.

Nog seyde Larrey dat, disponeerde den hemel door eene of andere apoplexie van den hertog, de Prins deswegens in den beginne wel aengedaen soude wesen, dog dat ras daernaa niet rouwig zoude sijn dat bevrijt was van die vorst. Nogtans soude daerdoor de saeken soo schielijk niet in een beter plooy geraeken, evenswel was 't waer dat het vertrouwen alsdan beter soude wesen.....

$17\frac{11}{6}81$. Ὦρε Εἰδεν Ρεινεστειν [1]). Dat hij, Heiden-Reinestein, de Prins hadde gebeden, dog bedaert te willen sijn met betrekking tot de laatste commissie door Amsterdam verrigt, maer dat de Prins violent vif was geweest, en er selfs een eclat van hadde gemaakt, dat nu nog wel veel voeten in de aerde konde hebben eer dat gestilt was, want dat hij, Heiden, door Rendorp wiste (die hij voor een eerlijk man hielde), dat sij gene saken hadden te berden gebragt onder de naem van beschuldigingen, maer wel als soupçons, die veelal bij 't publicq plaats hadden tegens den hertog, en die openlijk wierden te kennen gegeven, dus

1) Ore Heiden-Reinestein.

1781.

hoe meerder eclat daervan wierde gemaakt, hoe meerder men ieder in 't harnasch joeg omme sig op dat stuk te uiten, van welkers meerder uitbreiding 't scheen dat wijnig goedts te verwagten was voor die geene, die er sig nu soo tegens versettede. Dat, politiquement gesproken, sij, Amsterdamsche heren, haer saek anders hadden konnen en moeten overleggen, want, soo sij het terrein behoorlijk hadden gesondeert, soo souden sij hebben konnen weten dat op de voet, soo als sij die saak hebben begonnen of ingerigt, sij nimmer bij de Prins konden reusseren. Maer, vervolgde hij, heer Van Heiden, dat men de Amsterdammers nu schuldig souden willen houden aen alle de verdenkingen, die thans tot haer lasten wierden gelegt, alsse namelijk, dat sij met de Fransschen ambassadeur op dit point en andere correspondeerde, dat sij verandering in de constitutie van 't gouvernement sogten &tc., dit scheen hem, Heiden, al te absurd toe te sijn. Wanneer hem wijders vroeg hoe dog de raidpensionaris in dat opsigt dagte, en wat rol die daerinne hadde gespeelt, waeromtrent singulier hadde horen spreken, soo antwoorde hij mij: „Wat sal ik uw van die man seggen, dat is de regte man niet, dat hebbe ik al lang gesien". Voorts convenieerde hij, Heiden, met mij, dat de Prins noodwendig wel moeste wesen of worden met Amsterdam, of dat het gehele werk verbrodt raakte.

Ὦρε Βρανδσεν [1]). Mij vraegende wat ik van die laatste Amsterdamsche historie dagte, soo beantwoorde ik die met deselve vraeg te doen. Waerop hij, Brantsen, kortelijk repliceerde: „*Dat sal, denke ik, de harmonie nog niet seer bevorderen*". .... Voorts seyde hij mij, dat Titsing bij hem was geweest, en dat hij aen die geraeden hadde hoe sig bij de Prins te moeten uiten nopens sijne commissie wegens de Surinamensche directie &tc. [2]), namelijk door wel de saeken met kragt voor te stellen, dog met

---

1) Ore Brantsen.

2) Zie p. 391 met de aanteekening.

1781.

sooveel beleeftheydt en decentie mogelijk, want dat door harde of sterke taal het goede van de saek wierde over 't hoofdt gesien, en men sig alleen dan aan de uitdrukkinge stotede, waerdoor ordinair men sijn waere doelwit miste, 'tgunt dan ook soo wel door Titsing was opgevolgt, dat men seer tevreden was geweest van sijn aenspraak.

$17\frac{12}{6}81$. ῾Ωρε Παλλανδ [1]). Dat de Prins ook met hem, Pallandt, hebbende gesproken over de pas, die de Republicq hadde gedaen in 't toevallen tot de gewapende neutraliteit, waervan de provincie van Overijssel grotelijks oorsaak mede was, en waerdoor wij den oorlog op den hals hadden gehaalt &tc., ... tonende al nog desselfs ontevredentheydt deswegens, waerop Palland hadde geantwoordt, dat niet alleen Sijn Hoogheydt bij desselfs brieven aen elk sijne vrijheydt daeromtrent hadde gelaten, maer dat, waere het niet geschiedt, men ongetwijffelt murmurering, jae selfs oploop onder 't gemeen soude hebben gekregen. .... Wanneer de Prins hadde gesegt: het waere nog beter geweest wat bebloede koppen te hebben gesien als den oorlog te hebben gekregen. .... Wijders meende hij, Pallandt, met sekerheydt te sijn geinformeert, dat die van Amsterdam vóór de jongstlede propositie ter vergadering van Hollandt gedaen de Prins deswegens met een brief hadden geadverteert, ongeagt de correspondentie, die op die materie tusschen Rendorp en de Prins hadde plaats gehadt, sulks de Prins niet konde seggen, nog sig beklaegen, dat die pas buiten kennisse van Prins en raidpensionaris was geschiedt, en sulks was soo waer, dat de brief op dat subject sooeven genoemt door de Prins onopengemaakt was verlegt, en nu, wijnige dagen geleden maer, eerst weder was gevonden, sulks de Prins nu selfs daerop soo stijf niet meer stonde met te seggen, dat daeromtrent niet gewaerschouwt was geweest, maer wel met sig te ontschuldigen dat, door de menigte van papieren,

1) Ore Pallandt.

1781.

men somtijts wel eens het eene stuk voor het andere konde verleggen. Enfin dat de Prins wijnig of nietwes meer werkte. En sprekende over de maaltijdt, onlangsleden in Delflandt gehouden, soo hadde de Prins daer een brave rous gehadt.

Ὄρε ἄν δερ Γοεσ [1]). Dat de persoon van den raidpensionaris een indechiffrabel mensch was, dat, hoeseer hij sig hout en sig openlijk uit tegens den hertog, men niettemin uit sijn gedrag dikwerf moet besluiten, dat hij daeromtrent niet opregt is, jae de schelm speelt. Dat hij nu bij die laatste audientie der drie Amsterdamsche heren present zijnde geweest, sulks ongetwijffelt op requisitie van de Prins was geweest, ook dat daeruit bleek dat die van Amsterdam de Prins daeromtrent hadden geprevenieert. Dan, soo hij daer de partij van den hertog hadde genomen, gelijk men voorgaf, soo was hij voorseker een schoelje, want nog geene agt dagen geleden hadde hij, raidpensionaris, aan hem, Van der Goes gesegt, sprekende van een visite bij den hertog te gaen doen vóór dat sig tot sekere korte commissie ging absenteren, dat hij, Van der Goes, sulks niet behoefde of moeste doen, of het soude moeten wesen uithoofden *van de grote diensten, die gemelde hertog in dese tijtsomstandigheden aen de Republicq bewees.* En den Dortschen heer [2]) hem hetselve vragende, hadde hij, raidpensionaris, al van verre tegens Van der Goes met het hoofdt geschut omme het niet te doen. Waerbij kwam dat aan hem, Van der Goes, door iemant (die het selfs gesien hadde) was versekert, dat de raidpensionaris enige maenden geleden s'nagts ten één uuren (een jas omgeslagen hebbende) uit het huis van den hertog seer stil was gekomen en naer sijn eygen huis was ge-

---

1) Ore Van der Goes.

2) De gedeputeerde van Dordrecht in de Staten-provinciaal of die in de vergadering van H. H. M., in het eerste geval de oud-burgemeester Mr. Willem Snellen, in het tweede Mr. Bartholomeus van den Santheuvel. Zie Bericht enz.

1781.

gaen, tot waertoe hij door opgemelde heer was gevolgt. Dat hij, raidpensionaris, ook uit die laatste conferentie der Amsterdamsche heren met de Prins was gekomen soo rood als een calkoenschen haan. Des men die man (die geoordeelt wierde veel verstant te hebben), dikwerf voor een slegt personnaadje moeste houden.

Dat de Prins tegens de pensionaris van Dort dieselve dag seer nors en onbeleeft was geweest.

$17\frac{13}{6}81$. Ὦρε ραιδπενσιονχρισ [1]). Hij, heer raidpensionaris, mij accosterende, seyde mij aan 't oor: „Gij hebt ongetwijffelt gehoort de visite van laastlede Vrijdag en het sujet daervan? Die coup is gemankeert, de mesures zijn niet wel genomen. Gij kent het Hollandsche spreekwoordt". ..... Waerop ik vroeg: „Welk, want er sijn er vele", was het antwoort: „*Slaat geen hondt, of slaat hem doodt*". Wanneer hij, raidpensionaris, voortgaande, mij vroeg: „Gij hebt immers de Prins gesproken, en die heeft uw sekerlijk verhaalt wat er gebeurt is? De Prins heeft het verhandelde op schrift gestelt en sal het uw waerschijnelijk wel hebben voorgelesen"..... Waerop antwoordede van jaa, „dat ik Maandag wel drie quartier uurs binnen was geweest, en sooveel in mijn vermogen was hadde getragt Zijn Hoogheydt te bedaeren en te doen wederom komen van eene persuasie, alsof die Amsterdamsche heren niet anders sogten dan verandering in de constitutie te veroorsaken, dan om Sijn Hoogheydt nutteloos te maken, dan om, door d'eene pas voor en d'andere naa, Sijn Hoogheydt alleen naer hun sin te dirigeren, andere te eloigneren, enfin omme alles te subverteren &tc." ..... Waeromtrent ik de vrijheydt hadde genomen aan Sijn Hoogheydt te representeren (want, seyde ik tusschenbeyde, dat ik gewoon zijnde de saken naer overtuiging van mijn gemoedt en in de uiterste opregtheydt van mijn harte, ofschoon met decentie en de verschuldigde be-

1) Ore raadpensionaris.

1781.

scheydenheydt te seggen, 'tgunt ik dagte soo ooit, men het in dese dagen altoos niet vermogte nae te laten) dat, namelijk bijaldien sulks het waere doelwit van opgemelde heren was geweest, ik hetselve sooseer als iemant moeste verfoeien en condemneren, dan, dat ik mijselve niet konde verbelen, nog wanneer ik die menschen op haer selfs beschouwde, die niet ontbloot genoeg van verstant waeren, nog wanneer ik hun volgens 't aan mij beschreven caracter considereerde, 'tgunt mij steets als van eerlijke lieden was opgegeven ..... Des, sooseer ik meende te pecceren wanneer hun soude willen ontschuldigen in cas sij waerlijk schuldig waeren, sooseer dagte ik aen een andere sijde hun ook niet te mogen beschuldigen of beswaren, soolang ik daeromtrent gene overtuigende blijken hadde &tc. ..... „Wel", vroeg de raidpensionaris, „hoe hieldt de Prins sig daeromtrent? Wat antwoorde die"? Waerop repliceerde: „Dan eens wat heviger, dan eens weder wat bedaerder; maer hetgeen mij het meest hinderde was de preventie van Sijn Hoogheydt, die aan die menschen gevaerlijke oogmerken toeschreef, die ik door kortsigtigheydt of gebrek van onderrigt niet bespeuren konde, en waerinne ik dus (soolang mij de nodige instructie ontbrak) niet blindelings konde ingeven. „Wel", vroeg de raidpensionaris wijders, „wat dagt de Prins dan"? ..... Antwoort: „Bijvoorbeelt dat het alles overlegt werk was met Vrankrijk, met den Fransschen ambassadeur &tc."..... „Dat gelove ik niet", sey de raidpensionaris, „dat is te verre gedagt of gesogt, immers vooralsnog heeft men daer gene reden toe ..... Maer de Prins heeft dat wederom ellendig verbruit, want ik hadde het in die conferentie sooverre gebragt, dat er niet van soude worden gesproken, dat het stuk, zijnde in geschrifte, aan die van Amsterdam was teruggegeven, en de Prins heeft er nu een eclat van gemaakt, waardoor de saak erger is geworden, dan, dat is *mijn schult niet*, sey de raidpensionaris, en ik antwoordede: *ook niet de mijne*, en, vervolgde ik te seggen, hebben de Amsterdamsche heren voorgedragen of gecommuniceert wat hun door 't algemeen geroep voorkwam, en 'tgunt sij misschien dagten niet te

mogen verbergen, soo konde men sulks als eene vertrouwelijkheydt of vermeende verpligting aanmerken..... „Jaa", sey hij, raidpensionaris, „maer sij hebben het in geschrift gestelt"..... Waerop repliceerde: dat sal waerschijnelijk sijn geweest omme sig niet te verspreken of hetselve geschikter te konnen voordraegen. Ook (voegde ik er bij) mij werdt hier verhaelt, dat sij gene beschuldigingen ingebragt hebben, maer alleen gesegt wat er in 't publicq gedebiteert wierde d'oorsaeke te sijn van 't algemeen ongenoegen..... Daerop sey de raidpensionaris: „T'is waer, sij hebben duidelijk gesegt dat sij geene accusatien inbragten, integendeel die te houden voor calumnien, dog alleen sig verpligt vonden te seggen waerover 't algemeen gemor ontstondt, daer bijvoegende dat hij een vreemdeling was &tc., ... ook mij van ter sijde er inne trekkende, 'tgunt wel hadden kunnen nalaten &tc. ..... Des sij sekerlijk het met menagement hebben gedaen, maer het was in geschrifte" ..... Waerop toens weder repliceerde 'tgunt als hier vooren, voegende daer bij dat men de saken dan ook in sodanig dagligt behoorde te doen beschouwen aan de Prins ..... Eyndelijk besloot ik met te seggen, dat ik aan Sijn Hoogheydt (mij nu al voor de derde of vierde maal in sodanig onaengenaem predicament hebbende bevonden) wederom hadde gerepeteert, hoe het mij voorkwam dat het gedaen was met de Republicq, en bij gevolgtrekking ook met ons allen, bijaldien Sijne Hoogheydt bleef twisten en 't oneens sijn met een provincie als die van Hollandt, en een soo voornaem lidt daervan als was de stadt van Amsterdam, die eens geecraseert zijnde, de rest dan ras volgen soude moeten. Hoe ik ook meende, dat onse jegenswoordige droevige gesteltheydt, geboren uit onse tweedragt, ongetwijffelt voor een goed gedeelte hadde veroorsaakt het min gunstig antwoordt eergisteren uit Ruslandt gekomen.....

Dat de Prins, sig in de conversatie steets sterk tegens Amsterdam hebbende geuit, naderhandt evenswel gesegt hadde: „Als sij mij blijken sullen hebben gegeven van hun welgesintheydt, soo sal ik mij niet refuseren aan 't nodige vertrouwen"..... Waerop ik weggaende tot tweemaal toe

1781.
herhaelde, dat ik sulks ijverig verlangde hoe eerder soo beter te mogen sien gebeuren, als mij voorkomende de enige remedie voor onse kwael te sijn, zeggende toens voort aan gemelde raidpensionaris dat ik dus 't appuy vermogen en invloed van hem, heer raidpensionaris, mede vorderde en op het instantelijkste versogte, want dat ik, soolang sulks niet gebeurde en mij hier bevondt, nergens sulke onaengename oogenblikken passeerde, jaa, dat ik dikwerf wenschte hondert mijlen hier van daen te wesen, en somtijts nog ooren nog ogen te besitten; dat eyndelijk hem, raidpensionaris, excuus versogt over alle mijne uitdrukkingen, maer dat hij mij selfs op 't propoost hebbende gebragt, hoeseer hij dikmale hadde bemerkt dat ik het niet sogte, alleen geliefde te considereren dat ik in opregtheydt mijnes harte en uit de volheydt van mijn gemoedt hadde gesproken. Waeromtrent hij, raidpensionaris, beleefdelijk antwoorde mij obligatie te hebben van dat met hem in dat pour parler te sijn gekomen.

$17\frac{13}{6}81$. Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat den hertog Ferdinand van Brunswijk [2]) te Coppenhaguen nopens sijne commissie van wegens het Pruissische hof hadde gerateert [3]), namelijk om Denemarken minder Engelschgesint te doen zijn, want dat die croon bleef chancelleren en niet ligt vooralsnog te versetten soude wesen. Dat ook Sterrenburg aan de Prins nu hadde geschreven gelijk mede aan de raidpensionaris, teffens ook Brandsenburg, alle daerop uitkomende, dat men goede woorden hadde gegeven aan 't Russische hof en nog gaf, dog wijders niet.

Voorts sprekende over de Amsterdamsche historie van

---

1) Ore Larrey.

2) Hertog Ferdinand van Brunswijk, een broeder van „den dikken heer" en van de Koningin-weduwe Juliana Maria van Denemarken, was gedurende den zevenjarigen oorlog een der beroemdste veldheeren van zijn zwager Frederik den Grooten geweest. Later uit diens dienst getreden, bleef hij niettemin bij den Koning in hooge eer.

3) D. i. zijn doel gemist.

1781.

laastlede Vrijdag, soo scheen hij, heer De Larrey, daermede verlegen te wesen (NB. dat hij, heer De Larrey, even te voren eene lange conferentie met Heiden-Reinesteyn in een apart vertrek hadde gehadt) en voegde mij toe: „Soo die van Amsterdam het er nu bij laeten, soo sal men moeten sien wat den hertog wil doen. Men meent dat hij het denkt te soeken bij H. H. Mogende". En ik vraegende: „Wat dog kan hij daer willen soeken"? antwoorde mij d'heer De Larrey: „Wel, om vrij te worden gesproken, of dat men solemneel declareert dat het calunnien zijn, namelijk de beschuldigingen of verdenkingen tegens hem ingebragt, en dat meent hij ook wel daer te sullen verkrijgen. Wie sijn raidslieden zijn wete ik niet, maer ik gisse de secretaris [1]) Van Hees, en voor datgeene wat Haer Hoog Mogende raakt misschien de griffier Fagel"..... „Wel" vroeg ik, „wie sal hij, heer hertog, dan dog beschuldigen"? Antwoordt: „De gecommitteerden van Amsterdam". Wel stemden wij overeen, dat die immers niet convenibel waeren voor H. H. Mogende, maer dat die moesten worden vervolgt bij haer eyge souverain, de Staaten van Hollandt, en, de saak daer komende, was de vraeg of se dan voor den hertog van beter natuur soude worden, waeromtrent wij concludeerden van neen, ... „maer dat nu erg is", sey de heer De Larrey, „dat is, dat de Prins er sig bij en in voegt, sulks die er mede als sijne eyge saek van maakt, waerdoor die insgelijks sig in verwarring kan brengen. Enfin, het was droevig dat de Prins door sijn vivaciteyt of oplopenheydt hadde veroorsaekt dat er haast geen mouwen aan die saek te stellen waeren, want als de Prins maer iemant hadde gehad met wien sprak en door wien wat neer konde worden geset alvorens den teugel te vieren aan sijne oplopenheydt, bijvoorbeelt met hem, heer De Larrey, soo soude hij getragt hebben Zijn Hoogheydt te overtuigen dat, ofschoon Sijn Hoogheydts indignatie gefundeert was op de beste principes mogelijk, en 'tgunt niet dan allerprijsselijkst in hoogst-

---

1) Nl. van den R. v. S. Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.
desselfs caracter was, en dat aen een andere kant het gesegde van de Amsterdamsche heren konde worden geattribueert aan een bewustheydt van 't gene er omging en gesegt wierde en aan een zele om aan Sijn Hoogheydt ook in dat opsigt opregtelijk nietwes te verbergen, dat, omme alle die voorsegde redenen, er sijns oordeels niet anders op was, dan de saak in sijn geboorte te etoufferen, te smooren, en vooral, kennende de gevoeligheydt en violentie van den hertog, se voor die vorst te verswijgen en te verbergen. Dan, dit alles was nu te laat, vermits de Prins naer sijn drift was te werk gegaan, en het terstondt aan den hertog hadde gecommuniceert".

Vervolgens sey de heer De Larrey hoe hij vernam, dat den hertog sig uitede alsof hij wel tevreden was van den raidpensionaris, bijsonder met opsigt tot de visite, die hij, hertog, aen de raidpensionaris laastlede Saturdag hadde gegeven. Nogtans meende hij, heer De Larrey, seker te weten, dat den hertog de raidpensionaris aansag als de chef, auteur of eerste oorsaak van dit werk. .... Des hij, heer De Larrey, nog droevige omstandigheden te gemoet sag, die God alleen wiste waerop uit soude konnen komen, want dat den hertog, violent en vindicatif zijnde, er alles op wagen soude. .... Dat die tegens hem waeren in staat konde geraken van hem te lijf te vallen &tc. ....

Middelerwijle seyde ik, dat alle andere noodwendige saaken, die meer dan gewone vlijt, sorg en oplettenheydt vorderden, daerdoor verwaerloost wierden en terug gingen, tot merkelijk detriment van 't gemene best ('tgunt men toestondt), weshalven ik alwederom herhaalde hoe droevig, hoe smertelijk en hoe treffendt het waere voor een eerlijk en stil gemoedt, in sodanige onstuimige en akelige omstandigheden sig tegens wil en dank te moeten bevinden, sonder iets goedts of nuttigs voor sijn vaederlandt te konnen uitrigten, integendeel met knaging van sijn geweten de stroom te moeten volgen en de gemene saak sien te gronden gaan. Waerop men wijnig of niets repliceerde.

1781.

$\frac{14}{6}$81. Ὥρε ραιδπενσιοναρισ [1]). Gemelde heer raidpensionaris horende dese morgen, dat de Prins in 't besogne der admiraliteiten [2]) soude komen en daernaa in de vergaedering van H. H. Mogende, soo seyde hij aen mij met een uiterlijk air van ironie: „*Dat is waerschijnelijk om parade te maken, 't sijn grappen*". Niettemin in het besogne selve, en naderhant ook in de vergaedering, liet hij, raidpensionaris, niet naa, omme de Prins seer feestelijk en nadrukkelijk te bedanken wegens de nieuwe blijken van desselfs ijver en sorg voor de welvaert van de commercie in 't algemeen, en voor de belangens van de coloniën in 't bijsonder. Zulks die heer sijn caracter op eene wonderlijke wijse is gemonteert.

Ὥρε γριφφιερ Φαγελ [3]). Dat hij meende wel te mogen besluiten, dat het Hof van Ruslandt sig om onsentwille niet soude brouilleren met Engelandt, dus wij daervan goede woorden te wagten hadden, dog gene schepen of daedelijke efforts. Dat, soo Vrankrijk van de independentie der Americanen konde afsien, er dan waerschijnelijk eene algemene vrede te wagten was, door toedoen van de Keyser en van Ruslandt. Soo niet, dan stonde er eene algemene oorlog uit voort te komen.

Ὥρε πρινσιπισ [4]). Dat Sijn Hoogheydt soo even tijding hadde gekregen, dat er allarm in 't Westlandt was, digt bij 'sGravesande, alwaer twee Engelsche capers waeren gesien, dus het regiment van Monster bijeen was getrokken

---

1) Ore raadpensionaris.

2) Deze besognes of vergaderingen van de gecommitteerden der gezamenlijke admiraliteiten met H. H. M gedeputeerden tot de zaken van de zee werden van tijd tot tijd gehouden sedert de desbetreffende secrete resolutie van H. H. M. dd. 20 Nov. 1780 en de daarbij aansluitende resolutie dd. 9 Febr. 1781. Zie Res. S. G. op laatstgenoemden datum.

3) Ore griffier Fagel.

4) Ore principis.

1781.

en naer die kant gemarcheert; dat de graef van Rechteren dat battaillon commandeerde, dus het wel eens soude konnen uitkomen op *parturiunt montes.* .... [1]) Op mijn seggen, dat ik in den beginne vreesde of het somtijts de vloot was die door de admirael Parker wierde gecommandeert, of een detachement daervan, soo antwoorde de Prins, dat niet bedugt was voor grote schepen, want die, onse kusten niet konden naederen, maer wel voor klijne capers.

Wijders sprekende over de resolutie der Staeten van Utrecht rakende de maendelijksche bedestonden [2]), soo seyde Sijn Hoogheydt al straks: „Die propositie is door den heer Van Lunenburg in de vergadering der heren gedeputeerden gedaen". Waerop alleen antwoordede, dat deselve uit de gedeputeerden kwam. Toens er in 't particulier over discourerende, seyde Sijn Hoogheydt liever te sien dat sodanig voorstel uit eene der provincien kwam als dat 't selve door Sijn Hoogheydt was gedaen. Dat Sijn Hoogheydts heer vader sulks gedaen hadde A°. 1748, maer toens was de vreden naebij, die nu waerschijnelijk nog ver te soeken was, des dese bedestonden nog lang konde duuren, en waerdoor de predicanten gelegentheydt kregen veel meerder te seggen als somtijts te passe kwam. Jaa, dat het bidden goed was, maer dan moest het met overtuiging en in waere gemoede geschieden, daer men nu dikwerf die bedestonden bijwoonden uit nieuwsgierigheydt, omme te horen wat dese of gene predicant voor sonderlings te berden bragt. Ik seyde hoe ik wenschte, dat men aan die predicanten een formulier konde voorschrijven, waervan sij niet souden mogen afgaen, en dat

---

1) Den 14en Juni vertoonden zich voor Ter Heyde drie Engelsche vaartuigen: een fregat, een kotter en een kaperschip, waarschijnlijk op jacht van een koopvaarder. Na het wisselen van een paar schoten hielden de schepen af. Zie Ned. Jbb. 1781, p. 1222.

2) Dit voorstel van de provincie Utrecht om maandelijksche bidstonden te houden, zooals in vroegere tijden in hachelijke omstandigheden pleegde te gebeuren, werd eenige dagen later in de vergadering van H. H. M. ingebracht. Zie Res. S. G. i. d. 29 Juni 1781.

1781.

sulks dan mogte dienen tot het doen herleven van cordaetheydt, eensgesintheydt en bevordering der goede zeden. 'Tgunt de Prins scheen goed te keuren.

"Ωρε Καππελλε [1]). Dat de Prins aan hem, Cappelle, al enige dagen geleden hadde gesegt, dat de heer Van Lunenburg de eerste propositie nopens de bedestonden in Utrecht hadde gedaen, dog dat men het er niet omtrent eens was geweest, verhalende mij selfs hoe dat den heer Van Zuilen er omtrent hadde geadviseert bij heren ordinaris-gedeputeerden dog wanneer vroeg of hij dit laatste ook van de Prins hadde gehoort, soo antwoorde mij van neen. Voorts sey hij, heer Van der Cappellen, dat de Prins hem insgelijks terstondt naa de laatste visite van de Amsterdamsche heren hadde verhaalt de propos, die gemelde heren op het subject van den hertog aan Sijn Hoogheydt hadde voorgehouden, en wat daeromtrent geantwoordt hadde, hem, Cappelle, vragende, wat daervan dagt, want dat hem voor een eerlijk man aensag, die daerop soude gesegt hebben, dat sig niet begrijpen konde een demarche van dien aert van gemelde heren, soo sij daervan gene convaincante preuves hadden, want dat het andersints verschrikkelijk temerair soude zijn, seggende verders aan mij: „Als sij er gene bewijsen van hebben, sullen sij ook bij de Prins niets opereren, sulks op die voet sij daerdoor thans meerder van de Prins wierden verwijdert als ooit te voren", des hij niet voorsag dat er weder reconciliatie op was. Nogtans was hij, Cappelle, van gedagten, dat hun but niet konde wesen, om de Prins van goede raid te destitueren en Sijn Hoogheydt alleen te willen regeren door Vrankrijk als andersints, ofschoon men scheen te verwagten dat de Fransschen ambassadeur op die selve toon soude beginnen te spreken, en dat die instructie soude hebben om naauwer verbintenissen met de Republicq te maken, dan, dat dit alles van den hertog van daen kwam, en dat de Prins, hoe welgesint ook, jae eerlijk van imborst, nogtans gene fermeteit altoos besat,

1) Ore Cappelle(n).

1781.

en dat sulks het grootste kwaad veroorsaakte; dat de Prins selfs in momenten van decisie bevreest en seer wankelbaer was. Dat den hertog met alle sijne famille was gebrouilleert, met sijne neven, broeder, Koning van Pruissen, Prins Hendrik &tc. Dat de Prins en Princesse van Weilburg eerstdaags hier staande te komen, hij, hertog, hoeseer tegens die ingenomen, nogtans zijn hotel in s'Bosch aan hun hadde gepresenteert op de passage van Maastricht [1]) naa Den Haag. Dat de Prins van Orange het Oude hof heeft geoffreert aan opgemelde Prins en Princesse van Weilborg, dan, dat sij tot hiertoe hadden verkosen in haer eyge huys te gaan. Dat den hertog soo gepiqueert was tegens de borgemeester Rendorp t'Amsterdam, dat door de Prins aan Rede de collonel van de guardes hadde laten te kennen geven, dat hij, Rede, die seer gelieert was met Rendorp, kiesen of delen moeste, namelijk óf Rendorp te abandonneren, óf sig van 't hof te houden. Dat de Prins ook gesproken hadde over 't advis van den heer van de Marsch in de laatste Geldersche landdag [2]), waerop Cappelle hadde geantwoordt: „dat wel geloofde dat hij, heer van de Marsch, sijne gedagten op die voet aan sijne goede vrienden hadde medegedeelt, dog dat hij wel wiste, dat hij het niet als sijn sentiment in de notulen hadde doen insereren. Voorts kon hij, Cappelle, niet begrijpen dat de Prins in dese critique tijden soo gedissipeert leefde, dan met de kermis, comedie, dan met juffrouw Van Lynden &tc., dat ook niets uitvoerde, dat er thans al agt kisten vol met papieren lagen die onnagesien waeren, dat de Prins sijn eyge reputatie daermede veel tekort dede. ....

$17\frac{15}{6}81$. "Ωρε ραιδπενσιονάριστ [3]). Mij wederom accosterende, sey gemelde raidpensionaris mij aen 't oor: „Ik hebbe dese

1) De Prins van Weilburg was gouverneur van die stad.

2) Nl. dien van April 1781. Het advies gold de petitie voor de legerlasten, waartegen de heer van de Marsch zich verzette. Men vindt het in de Ned. Jbb. i. a. p. 729.

3) Ore raadpensionaris.

morgen het stuk nu authenticq uit Amsterdam gekregen, door ordre van borgemeesters-kamer aen mij toegesonden, soodat nu weggenomen is alsof het gesegde maer van twee à drie heeren bijsonder kwam". Wanneer ik vroeg of dit nu goed of kwaed moest geagt worden, soo sey de raidpensionaris: „Daer kan ik nietwes op antwoorden, omdat ik er personelijk in geconcerneert ben. Dog of het de saak nu beter sal maken, dat wete en denke ik niet".... Waerop ik wederom seyde: „Of ik sonder indiscretie mogte vragen, waerom"? Antwoordt: „Omdat men mij er indirectelijk inhaalt met te seggen hoe men vernomen hadde dat den hertog met mij niet wel was, als wel eens van mij gehoort hebbende, dat ik door hem in verscheyde saeken gecontracarreert wierde, ... 'tgunt immers niet nodig was te seggen"? ..... Waeromtrent toens repliceerde, dat ik dan begreep dat het stuk nu authenticq aen hem, heer raidpensionaris, dog voor sigselve alleen was gesonden. Antwoordt: „Jae seker, en met een brief er bij van Rendorp, seer poliet op mijn sujet". „Welnu", seyde ik, „dan begrijpe ik ook daer uit, dat het kan wesen om aen UE. te tonen dat sij opregtelijk en openhartig met UE. te werk gaen, temeer, daer UE. reets in de audientie van Sijn Hoogheydt dat point hadde bijgewoont". Voorts seyde ik nog: „Want misschien hebbe ik eene kwaede gewoonte, dog waervan mij niet gaarn soude corrigeren, namelijk dese, met sóó lang wel van de menschen te denken totdat ik contrarie bewijsen daervan hebbe, wanneer ik ook niet ligt terugge kome"..... „Wel", sey de raidpensionaris, „dat is ook een regul in rechten". „Jaa", repliceerde ik, „dat ook sommige rechtsgeleerde wel eens het tegengestelde sustineeren, namelijk, sóó lang iemant voor kwaedt te erkennen totdat hij het contrarie probeert". Waerop de raidpensionaris weder sey: „Dit is een regel in 't finantiele, dog niet in rechten" .....

Voorts verhaalde dieselve dag Van Strijen, dat Van Hees, secretaris van den raid van state, eergisteren Woensdag wel meer dan een uur bij de Prins ter audientie was geweest, sulks de Prins die avond niet voor half seven uuren aan tafel was gegaen. NB. dat hij, Van

1781.

Hees, door den hertog werdt geconsuleert in verscheyde omstandigheden, bijsonder ook nu veelligt nopens het gebeurde van laastlede Vrijdag met gecommitteerden van Amsterdam. Dit sal in 't vervolg klaer blijken dat dese gissing gegront is [1]).

*Ωρε Βρανδσεν [2]). Sprekende over het allarm, dat er gisteren in 't Westland was geweest en 'tgunt waerschijnelijk onse eyge schepen waren geweest die de Maes waeren uitgelopen, soo sey hij, Brantsen, dat het bedroeft was alle die troupes soo lang in Hollandt te houden, daer se niet de vierdepart nodig waeren, aengesien de kusten met minder volk en beter met een klijn getal ligte schepen konde worden bewaert, maer dat het alleen was uit vrees voor 't gemeen dat men se daer soo lang hielde in een tijdt, dat sij nodig in de landprovincien waeren, die thans uitteerde en moeite soude hebben hunne gemene middelen te konnen invorderen: immers derselver pachterijen van gebrande wateren soude veelligt aanstaande jaer wijnig of niets gelden.

$\frac{16}{6}$81. *Ωρε Λαρρεη [3]). Met gemelde heer De Larrey sprekende over de conversatie, die ik met den raidpensionaris gister ogtent nopens het geschrift uit Amsterdam ontfange hadde gehadt, seyde hij mij sulks gisteren avondt mede te hebben gehoort, en wel op dese wijse, dat die van Amsterdam hem, raidpensionaris, dit stuk toesonden in geschrifte, sooals sij het aan Sijne Hoogheydt hadde voorgehouden, ten einde daervan somtijts geen verkeert of ander begrip mogte worden gemaakt; zij weten dat de raidpensionaris het gehoort heeft in de audientie bij de Prins, zij weten misschien ook dat die Prins de conversatie voor sijn memorie opgeschreven heeft, dus sij het veelligt daer-

---

1) De laatste volzin is later bijgeschreven.
2) Ore Brantsen.
3) Ore Larrey.

ommc gedaen hebben. 'T is waer ook, dat sij den raidpensionaris citeren als wel eens aen den een en andere te hebben gesegt, dat hij door den hertog wierde gecontracarreert, en t'is ook daerop mede dat den hertog oordeelt dat den raidpensionaris den aanlegger van 't gehele werk is.

Vervolgens sprekende over sekere particuliere brief, uit Parijs gekomen aen de griffier Fagel, van den 7deser, houdende verscheyde remarques met betrekking tot de Republicq, alsof die wel soude moeten aen de handt komen in faveur van Engelandt en abandonneren Vrankrijk, als daertoe sullende worden genoodsaakt door 't hof van Rusland en van Wenen, in weerwil van Vrankrijk en Pruisschen &tc.,.... welke brief hij, griffier, mij met groot empressement hadde gegeven om te lesen &tc. .... Wanneer de heer De Larrey, nae enige minuten in gedagten hebbende geseten, mij toevoegde met een soort van wijffeling: „Als ik dit alles insie, soowel het buitenlandtsche als het binnenlandsche, soo kan ik seggen dat mij de saeken te geleert voorkomen". „Precise", repliceerde ik, „is dat 't gene ik eergisteren aan den heer Van Heiden-Reinestein antwoordede, wanneer die mij en passant seyde: daer sal evenswel wat moeten gedaen worden, de saeken konnen soo niet blijven sitten". ....

Vervolgens sey de heer De Larrey, naar weder sig wat bedagt te hebben: „Dit segge ik in groot vertrouwen aan uw, namelijk, dat dese twee nu onlangs gedaene passen door Amsterdam [1]) konnen aengesien worden als een bewijs van zèle, van opregtheydt, jae selfs van eene verpligting waeronder sij lagen, soo straks [2]) sulks bij herhae-

---

1) Nl. het vertoog aan de Staten van Holland van den 18en Mei en de deputatie aan den Prins op den 8en Juni. De memorie, toen Z. H. voorgelezen, werd den 14en den raadpensionaris toegezonden. Zij is opgenomen in de Ned. Jbb. i. a. pag. 1166 vlgg. Het hoofdonderwerp daarin was, behalve de klacht over den droevigen toestand van het land en de oorzaken daarvan, een nadrukkelijk betoog inzake de noodzakelijk geoordeelde verwijdering van den hertog van Brunswijk.

2) D i. zoodra.

ling hun soo was voorgekomen en voorgehouden. Dan, ook van eene andere sijde (die van dit eerste gene persuasie heeft) soude [men] de gedaene passen konnen beschouwen als tot doelwit te hebben het eloignement van den hertog, voornamelijk omme alsdan de prins te konnen regeren door Vrankrijk en voor altoos met Engelandt te willen breken"..... Waerop repliceerde, dat mij dit laatste nog waerschijnelijk nog gebeurlijk voorkwam, aengesien de stadt Amsterdam wel in dit ogenblik wat meerder konde overhellen tot de belangens van Vrankrijk als van Engeland, dan, dat haere waere interesse niet medebragt den ondergang van laastgemelde croon, nog de te hoge verheffing van de eerste ..... Wanneer hij, heer De Larrey, vervolgde met mij te seggen: „Wilt gij een raad aennemen van een vriend, soo spreekt nimmer van selfs over dat point met de Prins, dog wanneer hij er uw op brengt, soo soude ik maer eenvoudig antwoorden: als sodanige hunne gevoelens of oogmerken waeren, gij se condemneren moeste, dan, dat gij sulks niet hoopte nog dagte. Voorts soude ik in uw plaats maer te kennen geven, dat het waer was gij de saken wat swaer tilde, dan, dat elk sijn caracter hadde, dat men soo niet veranderen konde als men wel wilde of wenschte"..... Waerop repliceerde, dat bij gene audientie hoegenaamt ik nimmer van die saken sprak of de Prins bragt er mij selfs op, en dat ik dan meest altoos hadde geantwoordt op de voet als hij, heer De Larrey, mij sooeven hadde aangeraden.

$17\frac{17}{6}81.$ Ὦρε Καππελλεν [1]). Dat hij, Cappellen, seker wiste dat er den 14 wederom ordre was gegeven om drie schepen van onse vloot in zee te senden, welke thans gecommandeert wierde door de capitein Van Braam. Dan, dat Hartsink en Kindsbergen nu wederom in s'Hage zijnde gekomen, hij, Cappelle, hadde verstaan, dat Hartsink hadde geoordeelt, uit hoofden dat den admiraal Parker met enige swaere schepen

1) Ore Capellen.

sig in de Noordzee bevondt, dat men deselve hoe eerder soo beter wederom moeste doen binnen komen, waerop ook terstondt met een snelvarent vaartuig aan die drie scheepen of fregatten was ordre gesonden omme immediaat weder binnen te lopen.

Dat de Prins ook, een deser dagen van selfs wederom sprekende over die van Amsterdam, hoe sij oorsaek waeren van vele abuisen die er gebeurt waeren &tc., ... soo soude hij, Cappelle, hebben gesegt dat, vermits Sijne Hoogheydt deswegens sprak, en scheen te willen hebben dat hij daerop antwoorden soude, soo dagte hij sulks te moeten doen in dier voegen als 't waerlijk bij hem lag, en dat dan moeste bekennen wel gewenscht te hebben dat Sijn Hoogheydt in den jaere 1778 niet soo sterk op de augmentatie der troupes hadde gestaen, dan maer voornaemelijk sig hadde geïnteresseert voor de verbetering der marine, waerop het toens bijsonder aenkwam, uit hoofden dat men wel sag waar het met Engelandt heen wilde, en dat dus nopens 't grote articul, het swaere hout, men maer alles hadde opgekogt en in magasijnen gelegt wat men konde, en het werk van de augmentatie (als min noodsaekelijk) nog wat hadde laeten rusten..... Waerop de Prins soude geantwoort hebben, dat Sijn Hoogheydt sig niet soo particulier voor de augmentatie toens hadde geïnterresseert, maer dat de andere provincien daerop hadden geïnsteert &tc. ..... Dog Cappelle reflecteerde daeromtrent dat, soo Sijn Hoogheydt deswegens minder ijverig was geweest, of dat maer een wenk aen de andere provincien hadde gegeven, die alsdan gene swaerigheydt souden hebben gemaakt daerinne toetestemmen, te meer, daer alle de bondgenoten wel overtuigt waeren dat, soo het er ergens thans op aankwam, soo was het het werk der marine.....

Dat hij, Cappelle, Donderdag laastlede een onderofficier van de garde du corps buiten bij hem krijgende, wiens paard seer in 't sweet was gelopen, en die uit ordre van de Prins bij hem kwam om te seggen dat er oploop was, namelijk in 't Westlandt, wegens het sien verschijnen van 2 capers op de kust, en dat hij, Cappelle, eens soude naa-

1781.

vorschen wat er van was, ... waeromtrent hij, Capp(elle), seer schrikte over 't woord van oploop, vermits sulks dagelijks vreesde en voorsag, want dat niets meer apprehendeerde dan ordres in soo een geval te krijgen in sijn qualiteit [1]), waeromtrent sig wel wagten soude ietwes uit te voeren soolang hij gene precise schriftelijke last hadde ontfangen, dog met dat al, dat hij voor sodanige omstandigheden schrikte ..... Dat ook de Prins en hertog wederom op die allarm ten uitersten verlegen waeren geweest.

$17\frac{18}{6}81.$ Ὦρε Λαρρεη [2]). Dat hij, heer De Larrey, mij seggen konde, niet authenticq maer van ter sijde te hebben verstaan, dat den hertog aen een stuk liet arbeyden, dat dienen soude tot verdediging van sigselve tegens de verdenkingen door de stadt Amsterdam tegens hem bij de Prins ingebragt, en dat hij sodanig stuk ter vergaedering van H. H. Mogende wilde brengen, ten einde aldaer satisfactie deswegens te erlangen, jaa, dat de Prins sulks ten kragtigste soude willen appuieren en aan elk te verklaeren daerdoor te sullen sien of men Sijn Hoogheydts partij aankleefde of die van de stadt Amsterdam &tc. .....

Dat voorts hij, heer de Larrey, naa wel de saak overdagt te hebben, konde seggen, dat al wat tusschen de Prins en den hertog was afgehandelt geworden nooit tot hem was gekomen, want dat den hertog steets met sijne eyge saeken agter het scherm was gebleven, dan, dat wat tusschen de Prins en raidpensionaris was verhandelt, dat wel tot hem, heer De Larrey, was gekomen, dan, waeromtrent niet konde seggen dat hem gebleken was dat den hertog de raidpensionaris hadde gecontracarreert, integendeel, dat de raidpensionaris veeltijts of altoos het verrigte van den hertog hadde goedgekeurt. Zulks, als men somtijts bewijs van stukken soude willen vorderen,

---

1) Nl. van kolonel, welke betrekking A. P. van der Capellen naast die van kamerheer bleef bekleeden.

2) Ore Larrey.

1781.

de raidpensionaris al immer soo verlegen met opsigt tot sigselfs soude konnen geraken als den hertog, want dese laatste sig altoos sorgvuldig agter het scherm hadde gehouden. Dat de Prins aen hem, Larrey, gisteren nog eergisteren geen woordt omtrent die saak gerept hadde, schoon hij, Larrey, de Prins telkens wanneer d'eere hadde Sijn Hoogheydt te sien, aanraedede de voorsigtigheydt, de moderatie en de sagtheydt te gebruiken, niet wetende of evengelijke raadgevingen door den hertog mede aan de Prins worden gegeven. Dat hij, Larrey, selfs het stuk door Amsterdam aen den raidpensionaris gesonden (omme het aen de Prins over te geven, die het weder aen den hertog hadde ter handt gestelt) door het canaal van den hertog hadde ontfangen, alleen met eenen enveloppe, sonder brief daerbij, gelijk andersints de gewoonte was, waerop hij, Larrey, bij den hertog laastlede Saterdag op de parade was gegaen en hem alleen in twee woorden hadde gesegt: *avec combien de mortification il avoit reçu la pièce que S. A. S. luy avoit fait l'honneur de luy envoier.* En waerop den hertog soude geantwoordt hebben: qu'il prévoioit la perte de la République, mais qu'il prévoioit aussi en même tems celle de ceux quy en étoient les auteurs ..... Wanneer verders hadde geswegen en sig enigermate verwijdert. Dese ogtent hadde hij, Larrey, sig wederom op de parade eens vertoont, omme te sien of den hertog hem t'een of ander wilde seggen, dan, die hadde hem, Larrey, met een ironisch lagje aengesproken over sijn hoge jaeren, en dat er nog soo wel uitsag, gelijk daerop door de Rijngraef van Salm wierde geappuïeert, sonder verders op enig propoost te komen, en daermede weder tot een ander te spreken was overgegaen.

Dat hij, Larrey, wel wiste hoe den hertog hem sekerlijk niet grotelijks vertrouwde, vermits in vorige tijden hem veel ondienst hadde gedaen, en 'tgunt bij den hertog constant was, [was] dat, als hij eens ietwes tegens iemant hadde, dat hij daer nimmer of selden omtrent terug kwam. Dan, dat de Prins sig in dese saak soo sterk wikkelde, dat sij daerdoor veel moeielijker en onaengenamer van aart wierde.

1781.

$17\frac{18}{6}81.$ ″Ωρε Βραντσεν [1]). Mij vragende of ik seker vaersje hadde gelesen, genaamt: *Philip van Wolvestein* [2]), soo seyde hij mij daerbij: „Het is verbaast sterk, en men heeft mij gesegt, dat alle de boeren te Noordwijk gisteren uit de kerk komende hetselve in de handt hadden en het lasen".

″Ωρε Τοογτ [3]). Dat sig niet begrijpen konde hoe den hertog, siende wat sterke stroom er tegens hem was, niet genereuselijk resolveerde, ter voorkoming van nog meerder confusie, mistrouwen en verwarring, sig te retireren, want dan sulks misschien met de tijdt slijten soude, daer, nu gesouteneert wordende, er de grootste gevolgen mogelijk van te dugten waeren, daer de Prins selve door in moeienisse soude konnen geraeken, onderwijle dat hij, hertog, sig nu retirerende, in sijn gouvernement stil en gerust soude konnen leven. Dat men de Prins behoorde bij elke gelegentheydt voor te houden de noodsakelijkheydt van een raid, volgens sijne eyge keuse, en daeraen niet voor altoos gehouden was, daer selfs den hertog mede van konde wesen, indien het Sijn Hoogheydt goed vondt.

Dat hij, heer Van Voigt, blijde was buiten enig bewint van saken te sijn, dan, dat desniettemin sooveel belang in 't welwesen van 't landt nam, dat hij thans dikwerf onaengenaeme ogenblikken in dat opsigt doorbragtede. Waerop aen gemelde heer Van Voigt te kennen gaf, hoe dan het besef van sodanig een toestandt van saaken moeste smaaken aan lieden, die tegens hun wil en dank daerinne waeren gekomen en al nog moeste verblijven, mij selve daermede denoterende.

---

1) Ore Brantsen.

2) Philips prins van Wolvestein, in vier boeken, — een plat schimpvers op den hertog van Brunswijk. De „vier boeken" beslaan slechts 7 octavo-bladzijden. Onder den naam Philips van Wolvestein werd de hertog later nog meermalen beschimpt.

3) Ore Voigt.

1781.

*Ωρε Παλλανδτ [1]). Dat gisteren hadde horen verhalen, dat den hertog dese morgen eene memorie ter vergadering van H. H. Mogende soude doen brengen opsigtelijk de Amsterdamsche verdenkingen. Dat hij, Palland, selfs met sekerheydt meende te weten, dat de thesaurier Gilles aan den hertog soude hebben geraeden sodanig eene memorie, bijaldien die presenteren wilde, deselve bij H. H. Mogende te moeten brengen. Dan, wat Van Hees aenging, dat die altoos maer aenraadede 't geen hij sag of bemerkte dat het meeste genoegen gaf.

*Ωρε Τινκ [2]). Dat Van Hees sekerlijk de memorie of brief van den hertog [3]) hadde opgestelt, want dat den hertog deser dagen daer twee à driemael op eene ogtent was geweest, en dan wederom de lopers van den hertog. Dat de griffier van Rhenen [4]) soude gesegt hebben dat, hoeseer hij geen schrijver nog liefhebber van blaauwe boekjes was, hij nogtans gaarn auteur soude wesen van 't boekje *Seven dorpen in brant* [5]), en daer wel voor uit soude willen komen. Dat seker Swidsersch officier hadde gesegt in de brief van den hertog maer één kwaed te vinden, namelijk bij 't slot, alwaer hij, hertog, toonde nog wel in de Republicq te willen blijven. ....

$17\frac{19}{6}81$. *Ωρε Λαρρεη [6]). Nopens de te presentere memorie van den hertog sprekende, soo seyde hij, heer De Larrey, daer-

1) Ore Pallandt.
2) Ore Vink.
3) De bedoelde klacht-brief van den hertog werd den 21en bij H. H. M. ingezonden. Hij is te vinden in de Ned. Jbb. i. a. pag. 1178 vlgg.
4) Mr. Laurens Lamoraal van Reenen, griffier van den hoogen krijgsraad, waarvan de generaal Abraham Vinck, die hier de zegsman is, lid was. Zie Bericht enz.
5) Van Goens' hekelschrift op de Amsterdamsche regenten en hunne handelwijze ten aanzien van Amerika en Engeland, onder den titel „De seven dorpen in brand, of de geschiedenis der oliekoeken". Zie Ten Brinks Levensbeschr. van V. G. pag. 160.
6) Ore Larrey.

1781.

omtrent niets authenticqs te weten, als alleen dat hem iemant gesegt hadde wel te weten dat die in de waerelt was, selfs dat een mensch die gesien en gelesen hadde, sonder dat de heer De Larrey den inhout daervan wiste te seggen, voorts discourerende over 't geval selve, en hoe den hertog de Prins uit groot embaras, en sigselve met eer soude konnen er uit helpen, bijaldien sig voor een tijdt retireerde en sig vergenoegde met sijn post in sijn gouvernement waertenemen &tc., ... tonende daerdoor dat tot 't algemene welsijn wel wat van sijn invloed en directie wilde sacrifieren. .... Waerop de heer De Larrey reflecteerde dat, wanneer men sig in 't geval van den hertog thans opregtelijk stelde, men ook dan moeste considereren dat alle toegeving in dese eene stilswijgende schultbekentenisse inhielde, des hij, hertog, daer niet ligt toe komen soude, buiten en behalven dat hij veel te ambitieus en te regeersugtig waere omme ietwes in dese toe te geven soolang hij ascendent op de Prins behielde, die soo een groot swak voor hem hadde. Geswegen, hoe hij door 't huys van Oostenrijk was aangesogt geweest, toens hij alhier door wijle mevrouw de Princesse voor haer zoon was gedestineert, en toens H. H. Mogende bij de meerderjarigheydt hem, heer hertog, versogten sijne goede raid aan den Prins-Stadhouder te willen continueren, des hij, als voogdt, als vriend, en als verwandschap moeste en konde worde geagt. Dat aan een andere sijde den hertog steets met veel omsigtigheydt sijne saken met de Prins hadde afgehandelt, gecorrespondeert en die voor sig gehouden, sonder dat die tot hem, heer De Larrey, waren gekomen, daer integendeel de gehele correspondentie tusschen de Prins en raidpensionaris bij hem, heer De Larrey, was gesien, dan, waerinne nooit hadde gevonden dat de raidpensionaris óf het aangeradene van den hertog berispte óf het sentiment van de Prins tegensprak. Zulks dat sodanig argument nogal sterk tegens de raidpensionaris somtijts konde werken. In alle welke opgegeve redenen grotendeels toestemmende, repliceerde ik nogtans, dat iemant, die een waer en opregt belange nam in 't welsijn van desen staet, en siende de algemene stroom

1781.

(jae al was het een vooroordeel) tegens sig, immers soude moeten prefereren met roem daeraen te cederen, liever dan de confusie en onenigheden door desselfs presentie te vermeerderen, en bijsonder sijne eyge pupil, waeraen alles schuldig was, te risiqueren of tenminsten in seer onaengenaeme predicamenten te brengen, blijvende altoos vast dat, onschuldig aan enige der gemaakte verdenkingen zijnde, soo een heer, onaengesien sijne retraite, niet soude moeten nalaten nog rusten vóór dat hij klaer aen den dag hadde gelegt, hoeseer men hem t'onregt hadde verdagt gehouden, wanneer immers al de blaem op de verdenkers kwam. Waerop 't antwoordt was: „Dat kan allemaal waer sijn, maer den hertog is veel te ambitieus en te regeersugtig omme die weg (hoe genereus ook) in te slaan, en waerlijk die twee sijn sijne voornaemste feylen.

Voorts sey nog de heer De Larrey dat hij vreesde, dat de Keyser met Engeland tripoteerde nopens de gemene saken.

$\frac{19}{6}$81. Ὥρε υχν δερ Γοεσ [1]). Dat Gilles hem Sondag gesegt hadde hoe hij eene visite van den hertog hadde gehadt naa het gebeurde met Amsterdam. Dat het scheen alsof den hertog begreep, dat hij met de provincie van Hollandt niets te doen hadde, maer dat hij van H. H. Mogende in sijn qualiteit als generaal-feldmaerschalk afhing; nogtans geloofde hij, Van der Goes, niet, nog dat Gilles aan den hertog soude geraden hebben sig aen H. H. Mogende te addresseren, nogte ook dat hij, hertog, het doen soude. Dit wiste Gilles, dat Prins en hertog schrikkelijk tegens Rendorp gepiqueert waren, dat den hertog selfs soude gesegt hebben niemant aen sijn tafel te willen hebben, die ommegang met Rendorp bleef houden.

Dat Gilles ook aen de Prins hadde te kennen gegeven, hoe sig moeste bemint en geagt maken bij de commercie, want dat daer de siel van de Republicq resideerde, en,

---

1) Ore Van der Goes.

1781.

soolang de Prins daer gene ruggesteun aan hadde, soolang ook soude bij 't publicq een preventie tegens Sijn Hoogheydt plaats konnen hebben. Dan, dat de Prins in de gront al te Engelsch-gesint was.

Dat ook Gilles hadde geraeden om convooy naa de Oostzee te verlenen, waerop de Prins hadde gesegt: „Dat sal ook vast geschieden, gelijk mede een enkeld schip naa de West met die compagniesschappen, die door de reders naa Suriname wierden in gereetheydt gebragt" [1]), welk een en ander door Gilles was aengedrongen en goedgekeurt.

$\frac{20}{6}$81. ″Ωρε Λαρρεψ [2]). Dat hij, Larrey, tot hiertoe geene de minste notie nog van den hertog hadde ontfangen, nog in opsigte van sijne te presentere memorie, nog met betrekking tot de voorgekome saak door de stadt van Amsterdam, sulks men daer al bij continuatie uit konde opmaken in hoeverre de verdenkingen van den heer hertog in sijn opsigte gingen. Dat hij, heer De Larrey, wel hadde ontfangen van de Prins wat aen Sijn Hoogheydt door den raidpensionaris was gecommuniceert van wegens de stadt Amsterdam opsigtelijk de laatste audientie, dog dat nietwes wiste van 't gene door den hertog soude worden te berden gebragt met relatie tot die saek.

17$\frac{20}{6}$81. ″Ωρε Τοογγτ [3]). Bij gemelde heer Vooig etende, nam Sijn Ed. mij apart in een ander vertrek naa de tafel, en onder-

1) Den 7en Juni, was bij H. H. M. eene memorie ingekomen van de reeders en participanten van schepen te Dordrecht, Haarlem, Amsterdam en Rotterdam, rakende hun plan om de koopvaardijschepen, naar de W. I. bestemd, te wapenen, welk plan intusschen om de groote kosten voorloopig was opgegeven, met verzoek aan H. H. M. om een „encouragement, aequivalent aan de considerable meerdere kosten" voor de verdediging van de koopvaarders en bovendien een convooi „van zodanige van 's lands oorlogschepen, als daartoe konnen worden gemist". Zie Ned. Jbb. i. a. 1781, p. 1200 vlgg.

2) Ore Larrey.

3) Ore Vooygt (Voigt).

1781.

hielde mij over 't geval tusschen den hertog en de stad van Amsterdam, seggende dat uit de van ter sijde ontfange discourssen genoeg hadde konnen opmaken, dat den hertog de saak daerhenen dirigeerde omme te doen begrijpen, immers aan de Prins, dat Sijne Hoogheydt daerinne in 't geheel niet moeste worden gemeleert, maar dat sijn eyge eere daer alleen in sijnde geconcerneert, hij, hertog, genoodsaakt was die te vindiceren, sonder daerinne de Prins in 't geheel mede te mengen; des de Prins daer buiten moeste blijven, en de provincien decideren &tc., ... nogtans nu vooraf al wel wetende in hoeverre de Prins sig in s'hertogs faveur hadde geëxpliceert, en met wat ijver die Prins s'hertogs saak daeromtrent epouseerde. Dat maer vreesde de Prins daer te veel in gaf en te seer wierde ingewikkelt, uit hoofden dat die in opregtheydt van sijn herte begreep sulks nodig te wesen, waervan veelligt een ander, wiens saak het was, abuseerde.

Ὦρε Βραντσεν [1]). Van de heer Brantsen, die dese ogtent audientie bij Sijn Hoogheydt hadde gehadt, begrepe ik, dat gemelde heer gene de minste verwittiging van wegens de Prins hadde gehadt alsof Sijn Hoogheydt s'anderdaegs morgen, zijnde Donderdag den 21 Juny, ter vergadering present soude komen, nogtans is sulks geschiedt, tegens verwagting van den heer presiderende selfs (zijnde den heer Van Lynden), die er insgelijks nietwes van hadde ontwaer geworden. Des dese apparitie waerschijnelijk moet worden toegeschreven aan den hertog, die sulks wel gewilt heeft te bewerken door 't canaal van de griffier, die den 21 s'morgens vroeg bij de Prins in 't Huys in 't bosch is geweest, en die alleen wiste dat Sijne Hoogheydt ter vergadering van H. H. Mogende soude komen, en aan de Prins selve, die het versoek, bij missive gedaen door den hertog, bij H. H. Mogende appuieerde, en die insteerde dat deselve terstond naa de respectieve provincien mogte worden versonden en commissoriaal gemaakt, welke pas

1) Ore Brantsen.

1781.
van de Prins ook door de heer De Larrey niet wierde goedgekeurt, vermits de Prins, sig teregt tegens het eloignement van den hertog versettende, nogtans niet behoefde sig verder daerinne soo gemarqueert te tonen [1]). Ook hadde de heer De Larrey 't stuk selve niet gesien, waerover de Prins verwondert was, des den hertog hem, Larrey, sekerlijk mede suspecteert, gelijk uit een der vorige antwoorden genoeg blijkt.

$\frac{20}{6}$81. "Ωρε ραιδπενσιονχριο [2]). Hij, raidpensionaris, mij expresselijk komende opsoeken, herhaalde mij al straks, hoe door gecommitteerden van Amsterdam hadde bekomen het stuk, te voren in sijn presentie aan de Prins voorgelesen, ten einde hetselve aan Sijn Hoogheydt over te geven, en waertoe sij sig verpligt oordeelden, aengesien de Prins aan elk kennis gaf wat er in die audientie was afgehandelt, en oversulks ter voorkoming dat de saak somtijts niet anders mogte worden begrepen of geïnterpreteert als die sig hadde toegedragen. Dat hem, raidpensionaris, speet, dat de Prins daervan sodanig gebruik hadde gelieven te maken, want dat gehoopt en gewenscht hadde dat het secreet hadde mogen blijven, dat ook daertoe sijn best hadde gedaen en 't genoegsaem insinuerender wijse aan de Prins hadde versogt. Dat het ook waer was, dat de Prins sig daeromtrent toens niet ongenegen hadde getoont, des die van Amsterdam sulks teregt hadden konnen verwagten, dog dat Rendorp in sijn brief, tot geleide aen hem, raidpensionaris, geaddresseert, seer discretelijk van dese laatste omstandigheydt geen gewag maakte. Dan, dat die gehele saak van verdenkingen tegens den hertog en het meleren van hem, raidpensionaris, daerinne, gek was, niet wel was overlegt en het laatste in 't geheel niet hadde gehoeft. Dat men nu met sekerheydt wiste dat den hertog sig deswegens soude addres-

1) Zie Res. S. G. dd. 21 Juni.
2) Ore raidpensionaris.

seren met een memorie of brief ter vergadering van H. H. Mogende, misschien morgen of overmorgen.

Wat daerin staan soude wiste hij, raidpensionaris, niet, want dat men wel denke konde dat hij, raidpensionaris, nog de opsteller van die memorie, nog van de brief tot geleyde soude wesen, gelijk hij, raidpensionaris, ook sulks nog gisteren aan de Prins bij een missive of bij monde hadde te kennen gegeven. Wanneer ik vragende, van wat inhout dog sodanig addres konde wesen omme 't selve aen H. H. Mogende te presenteren, was 't antwoordt: „Dat wete ik niet, misschien eene vordering van satisfactie of enig declaratoir, en dan kunnen H. H. Mogende hem versoeken dat hij, hertog, gelieve te continueren met sijn raid Sijn Hoogheydt te blijven adsisteren, — dit seyde de raidpensionaris met een soort van ironie — wij sullen het seer waerschijnelijk overnemen, en dan sal dat stuk al wederom bij ons vrij wat te doen geven. Die van Amsterdam, sonder hem, hertog, te suspecteren van corruptie, seggen nogtans dat er een algemeene roep tegens die Vorst plaats heeft, vooreerst als vreemdeling, die niet van de waere constitutie genoeg kan wesen onderrigt, ofschoon vijftien jaren het werk alleen verrigt heeft; van dat met mij niet wel is, waerdoor vele saken óf tegengehouden [worden], óf een andere keer nemen als behoorden; dat de traegheydt in de voortgang der noodwendigste saken aen hem, hertog, worden toegeschreven &tc..... Op alle welke verdenkingen hij, hertog, wel antwoorden kan, met te bewijsen dat op 't werk der augmentatie hij steets heeft geappuieert, als van sijn departement als veldmaerschalk zijnde, dat, wat de marine aengaet van sijn competentie niet is, en dat wijders gene verantwoording te geven heeft. Voegende hij, raidpensionaris, er nog bij: „Wat de corruptie aengaet is onbewijsselijk, en 't verdere mede soo". Waerop tusschenbeyde seyde: dat ik mede aan die corruptie niet geloofde, — wanneer de raidpensionaris vervolgde met te seggen, dat alleen in twee voorname pointen met gemelde hertog verschilde, namelijk in die, dat de Prins behoorde wel te sijn met de stadt Amsterdam, en dat men enige nadere mesures

1781.
met Vrankrijk thans behoorde te nemen, niet bij wijse van tractaet of formele nieuwe alliantie, maer sooverre nodig was in dese omstandigheden van tijden tot voorkoming van verdere schaedens. Dan, dat den hertog seer sterk tegens het een en ander was. Dat men nogtans nu moeste sien wat er van die saeken te maken was, en tragten voor te komen dat men niet nog meerder uit elkander geraakten, waertoe elk sijn best moeste doen. Dan, wanneer ik aen gemelde raidpensionaris vroeg op welke wijse dog sulks konde geschiede nae soo een addres, en dat bij H. H. Mogende, waerdoor mij voorkwam dat de saeken en de gemoederen nog meerder in verwarring moesten geraeken, zoo antwoorde hij, raidpensionaris, mij genoegsaem niets, als alleen: men moeste dan sien of er een plooy aen te geven waere. Waernae mij een complimentje makende op mijne wijse van denken, als die ten uiterste estimabil vindende, gingen wij van den anderen. Tusschenbeyde sey de raidpensionaris mij met affectatie, dat er gisteren avond ordre was gegeven om te convoyeren nae de O. Zee; dat ook Van der Hoop last hadde omme op de wagtschepen de mankerende manschappen te suppleren met van de troupes infanterie daerop te senden, zulks men alle spoed mogelijk maakte; ook stonde er bij Hollandt te worden gedelibereert over 't eerste point bij de drie vrage door Amsterdam gedaen [1]), namelijk, waeraen te attribueren de traagheydt in de equipages, en waeraan sij meende dat men soude konnen voldoen.

Ὦρε Ληνδεν ἄν Ἔμμεν [2]). Wanneer ik aan den heer Van Lynden van Hemmen vroeg of hij den hertog hadde gesien, en of de bovengesegde memorie stonde te komen bij H. H. Mogende of niet, antwoorde hij mij, dat hij den hertog hadde gesien en gesproken, dat die, sonder hem te seggen den inhout van 't stuk, nogtans hadde

1) Nl. in de memorie aan de Staten van Holland, den 18en Mei.
2) Ore Lynden van Hemmen.

gecommuniceert 't selve bij H. H. Mogende te sullen brengen, en selfs als een beroep tot de respectieve provincien, sulks die memorie sekerlijk soude worden overgenomen. Dat hij, heer Van Lynden, de nu laetste gedane pas van Amsterdam niet konde goedkeuren, want dat, als sij het terrein maer ter deeg hadden gesondeert, sij wel souden hebben moeten begrijpen dat sodanig eloignement van den hertog in dese tijdtsomstandigheydt ommogelijk was. Dat sij dus iets diergelijks willende verkrijgen, sij het indirectelijk hadden moeten soeken, en door de weg om den hertog van ter sijde te doen begrijpen dat sodanige eene retraite van hem, hertog, selfs moeste komen, maar dat nu, door opgemelde demarche, den hertog vaster was geset in sijne assiette als te voren. Dat ook de Prins het nu niet konde doen, buiten en behalve dat de Prins den hertog thans niet missen konde. Des dat Amsterdam met dese laatste pas wel hadde mogen terug blijven, ten minsten vóór die te beginnen eerst eens met d'een of andere hebbe gesproken. Waerop ik repliceerde dat ongetwijffelt sulks soude zijn geschiedt, als men t'Amsterdam meerder vertrouwen in den raidpensionaris hadde gehadt, en dat daerinne het grote gebrek mijns oordeels van de gehele saek resideerde, want ongetwijffelt die pas met communicatie en appuy van gemelde raidpensionaris moeste geschiede, of deselve moeste noodwendig echoueren. Waervan de heer Van Lynden convenieerde, en dus teffens met mij hoe moeielijker en onaengenamer het dagelijks wierde in de saken te sijn, en met deselve sig te moeten meleren.

Wijders sey gemelde heer, dat hij aen de Prins hadde geraden dog sooveel mogelijk met eclat sig te doen sien voor de werving bij de marine, omme die dog in een behoorlijke staet te verkrijgen, door in de steden der landprovincien selfs op sijn naem de trom te doen roeren &tc., ten einde de vooroordelen bij het publicq weg te nemen, alsof ons zeewesen aan de Prins niet ter herten ging .....

Dat wel gewenscht hadde dat de raidpensionaris ditmaal bij de visite, die den hertog hem gedaan hadde om hem

1781.
te bedanken, wat aan de handt was gekomen, immers dat een contra-visite hadde afgelegt bij den hertog, want dat die waerschijnelijk wel gelegentheydt soude hebben gegeven omme sig wat te reconcilieren.

$\frac{21}{6}$81. Ὥρε Βραντσεν [1]). Dat de Prins dese morgen in de vergadering van H. H. Mogende niet hadde behoren te komen, en dat, soo Sijn Hoogheydt sig hadde gelieven te expliceren op het stuk rakende den hertog, het dan sekerlijk ook wat anders soude hebben moeten doen als gedaen hadde, want dat het gebrekkelijk was, en het gesegde niet veel wilde beduiden.

Dat de Prins in een stroom wierde gebragt, die hem dikwerf meerder moeiten soude konnen geven als men dagte. Dat de raidpensionaris bijsonder mede in eene akelige omstandigheydt geraakte, want, bij den hertog verdagt, bij Amsterdam suspect, soude hij d'een nog de andere konnen voldoen. Ook bijaldien hij de stadt Amsterdam sacrifieert, die uit sijn mondt de gesegdens tegens den hertog met getuigen kan bewijsen, soo maakt hij niet alleen sig selfs ten uitersten meprisabel, maer werkt selfs daerdoor den hertog in de handt, geswegen in hoeverre het sacrifice van die stadt tot detriment van de gemene saak kan strekken. Aan eene andere sijde, voegt hij sig bij den hertog, tegens sijne natuurlijke neiging en inclinatie, soo verliest hij alle agting bij elk regent van sijne provincie, die hem soo dikwerf op dat stuk sig hebben horen uiten, buiten en behalve dat den hertog door sodanig gedrag en ommekering de Prins volmaaktelijk overtuigt nopens des raidpensionaris wankelbaere wijse van denken en sijne slegte aert sonder de minste principe van eer. Voorts moet den hertog daerdoor bij de Prins een ascendent boven gemelde raidpensionaris verkrijgen, dat dese laatste nimmer weder te boven soude konnen komen, behalve dat ook wijders in Hollandt, sijne eyge

1) Ore Brantsen.

provincie, de Prins van geen nut meer soude konnen wesen, en dus een onverschillig personaadje voor de Prins moeste worden.

Nogtans vonde hij, Brantsen, dat die van Amsterdam van de uitdrukkingen van den raidpensionaris sodanig gebruik niet hadden behoren te maken, want dat men andersints soude moeten versweeren oit een woord aen iemant te seggen. .... Waerop reflecteerde dat, sulks waer sijnde, ik nogtans begreep, dat sij sig daer wel omtrent gewagt soude hebben, als sij de raidpensionaris volkomen hadden konnen betrouwen, en als hij hun niet reets meer dan eens bedodt hadde, en dat daer het kwaed thans merendeels in resideerde, dat hij, raidpensionaris, niet opregt genoeg met gemelde stadt was te werk gegaen, dat hij in woorden quasi hun de handt boven 't hoofdt hielde, daer hij nogtans in de gront haer gaarn vernedert sag, hebbende ook nog eene bijsondere of personele pique tegens den borgemeester Rendorp. Voorts sey Brantsen, dat de Prins hem dese ogtent nog hadde gesegt, dat met alle die historien hij, Prins, somtijts niet wiste wat doen of laten moeste.

$\frac{22}{6}$81. *Ὦρε Παλλαντ* [1]). Dat elk meende dat de Prins beter soude gedaen hebben niet dan al in de vergadering van H. H. Mogende te sijn gekomen bij gelegentheydt van den brief van den hertog [2]); dat ook Sijn Hoogheydt, als die deselve hadde willen appuieren, het dan wel wat anders en met meerder nadruk hadde mogen doen. Wijders dat de Prins, toens laastmaal van de raidpensionaris sprak bij gelegentheydt dat die de audientie van de Amsterdamsche heren hadde geadsisteert, soo hadde Sijn Hoogheydt gesegt: *Ik ben voor dese rijs, of voor ditmaal, wel tevreden van de raid-*

---

1) Ore Pallandt.

2) De memorie van den hertog van Brunswijk tegen de handelwijze te zijnen opzichte van de stad Amsterdam kwam den 21en Juni bij H. H. M. in. Men vindt haar in de Ned. Jbb. i. a. 1781, pg. 1178 vlgg.

1781.

pensionaris geweest, — menende hij, Pallandt, dat de Prins hem, raidpensionaris, wel eens suspecteerde..... En Van der Goes hadde geobserveert dat hij, raidpensionaris, bij het lesen der resumtie [1]), en dus van het dispositif op de missive van den hertog, de Prins telkens hadde aengesien, en bij elke periode met het hoofdt tegens de Prins hadde geknikt.

$\frac{23}{6}$81. ᵛΩρε Λαρρεη [2]). Dat den hertog aen hem, heer De Larrey, hadde gesonden een gedrukt exemplaer van desselfs missive aen H. H. Mogende geaddresseert, met een billet daerbij, en ook eene aen Welderen. Dese selve dag aen opgemelde heer De Larrey door mij zijnde overgegeven eene missive en bijlage van Januari 1780 [3]), waerbij mijne redenen te kennen gaf waeromme dagte mijne commissie ter generaliteit te moeten nederleggen &tc., ... soo antwoorde hij, heer De Larrey, mij dat, naa lecture van mijn brief in alle mijne redenen tredende, en gevoelende mijne situatie, ook mijne aendoeningen deswegens, hij wel begrijpen konde dat er reden was tot 't nemen van eene resolutie van dien aert, dan, dat hij mij versogte voor een ogenblik te willen stilstaen bij 'tgunt hij mij nopens de jegenswoordige gesteltheydt van de Prins soude voorhouden, namelijk dat die, geensints nog bedaert zijnde op het stuk van den hertog, en gelijk ik begrijpen konde dagelijks nog gesouffleert wordende, daerdoor ommogelijk konde vatten nog gevoelen hoeverre een ander individu

---

1) Nl. van de verschillende meeningen der gewestelijke gedeputeerden.

2) Ore Larrey.

3) Uit 's schrijvers aanteekeningen op vroegere data is reeds gebleken dat hij van het begin van den oorlog met Engeland en de daaruit voortspruitende moeilijkheden af dacht over het nederleggen zijner commissie in de generaliteitsvergadering. Ook in zijne correspondentie met den heer Van Lunenburg is daarvan meermalen sprake; voor den tijd, waarin bovenstaande aanteekening werd nedergeschreven, is die correspondentie echter niet aanwezig.

daeronder souffreerde of sensibel was, integendeel, dat eene sodanige te nemen resolutie op dit ogenblik, sonder de Prins te doen terug komen, hem soude roidisseren, en doen besluiten dat men openlijk en dadelijk (sonder enig ondersoek van saeken) partij voor Amsterdam nam. Des mij versogte de saak nog wat in te sien, immers nog enige dagen of weken te wagten, omme te sien waer het heen wilde, zijnde het alsdan nog tijdts genoeg omme te doen wat men goed keurde. Dat den hertog middelerwijle niet soude stilsitten om alle hoven in dese saak te interresseren. Dat sijn eyge huis, hoe wijnig hij daer ook gesien was, evenswel niet soude konnen nalaten het geval als geval aftekeuren, soomede het hof van Pruissen, als broeder van de Koningin, alwaer hij nogtans gehaat was. De Keyser selfs (nu met Engelandt handelende) en van wien hij oncle à la mode de Bretagne was [1]), ook nog veldmaerschalk in desselfs dienst, soude sig veelligt daer nog meerder omtrent konnen interresseren. En Engelandt, hoewel hij daer ook geensints bemint was, soude alleen om sijne beschuldigde Anglomanie daer mede misschien niet onverschillig omtrent wesen. Enfin, alle die consideratien deden wel niets tot de gront van de saak alhier in de Republicq, dog gaven maer te kennen, hoe er daerdoor buitens'landts tegens Amsterdam soude konnen worden gedagt. Eén plan meende hij, heer De Larrey, (ofschoon 't hem enigsints onuitvoerlijk voorkwam) dat er misschien nog op was, namelijk dat er eene explicatie aen 't gesegde wierde gegeven, waerdoor weggenomen of versagt wierde de opvatting van den hertog nopens den inhout en uitdrukkingen in de memorie vervat. Want, bijaldien de stadt Amsterdam geheel in 't gelijk gestelt wordt, soo soude de Prins, uit hoofde dat die de saak soo directelijk aangetrokken heeft, daerdoor merkelijk veel lijden, en teffens soude den hertog niet rusten omme de saak aan Sijn Hoogheydt dan nog al moeielijker te maken. En succumbeerde die stadt, dan was den hertog

1) De volle neef van iemands vader of moeder.

1781.

sijn invloed veel grooter nog als ooit, gelijk die selfs nu in dit tijdstip daardoor meerder gewonnen dan verloren hadde.

$\frac{24}{6}$81. Ὦρε Καππελλεν [1]). Dat de raidpensionaris in de conversatie of audientie bij Sijn Hoogheydt met de Amsterdamsche heren, toens de periode voorkwam, waerbij hij, raidpensionaris, sig over den hertog soude hebben beklaegt, hij, raidpensionaris, sulks soude hebben genegeert, ten minsten dat hij soude gesegt hebben hem niet te geheugen iets diergelijks op 't sujet van den hertog te hebben geuit, schoon men van verscheyde kanten hoorde dat hij, raidpensionaris, seer capot was geweest op 't horen lesen van die periode, en dat verscheyde menschen wisten en hadde gehoort, dat hij sig menigmale nopens den hertog hadde beklaagt. Dat de Prins schrikkelijk al nog gepiqueert was tegens die van Amsterdam; dat hij, Prins, selfs soude gesegt hebben: „qu'il étoit affreux que trois ou quatres manans, comme ceux qui avoient été à l'audience, osassent s'énoncer de [telle] façon vis à vis d'un seigneur du rang et du sang comme le duc de Brunswic". Dat de Prins ook nu de partij van den hertog veel sterker nam als ooit te voren, des hij, hertog geaffermisseerder soude worden bij de Prins, en de Engelsche partij ongemeen daerdoor soude toenemen. Zulks er wel een landoorlog met Vrankrijk nog uit soude konnen worden geboren, namelijk wanneer men met Engeland bevredigt was, en dat het dat was 'tgunt men alleen sogte, zijnde het doelwit van den hertog nooit anders geweest dan om Engelandt te menageren en uit dien hoofden onse marine buiten staat te houden, en dat soolang Amsterdam daertoe niet heeft willen concurreren, men ook met die stadt niet wel heeft willen weesen, ofschoon sij in de augmentatie en in de vermeerdering der soldijen is gekomen tegens de verwagting en de hope die men daeromtrent hadde,

---

1) Ore Capellen.

1781.

sulks het genoeg blijkt nu van agteren, dat men met die stadt niet wil harmonieren, maer deselve absolutelijk dompteren door de weg van Engelandt, en, gesegde stadt geruïneert zijnde, gaat de gehele Republicq te niet, 't welk de Prins met sijn gantsche huys alsdan te laat sullen zien.

Nogtans dagte hij, heer Van der Cappelle, dat de Amsterdamsche heren enige bewijsen moesten in handen hebben, of sij souden seer kwalijk gedaen hebben de beschuldigingen of verdenkingen tegens den hertog in dier voegen te hebben ingericht ..... Voorts, dat Bigot het stuk van den hertog nog niet naa Vrieslandt hadde gesonden, waerschijnelijk omme te wagten totdat Swartzenberg naa sijn commissie van Maastricht was [1]), of om de gemoederen vooraf wat te prepareren.

$^{v}\Omega\rho\varepsilon$ $P\varepsilon\nu\gamma\varepsilon\rho\sigma$ [2]). Dat de augmentatie apparentlijk in Vrieslandt stuiten soude, aangesien men de penningen niet op konde brengen, sijnde sulks door een commissie naa een behoorlijk examen reets soo gesegt en bevonden, want, worden er meerder lasten opgelegt, soo kwam er gewis tumult. Zelfs verklaerde men nu al in 't gemeen van sig liever in Vrankrijks handen te willen werpen dan meerder lasten te betalen, en men was er seer hoofdig in allen opsigten.

$17\frac{25}{6}81.$ $^{v}\Omega\rho\varepsilon$ $\Pi\alpha\lambda\lambda\alpha\nu\delta\tau$ [3]). Dat hij, Pallandt, de Prins hebbende gesproken of er ook eene extraordinaris landdag in Overijssel nodig soude wesen nopens de missive van den hertog,

---

1) De heer Schwartzenberg was kort te voren door Friesland gedeputeerd in den R. v. S., zie Res. S. G. dd. 13 April; zijne commissie naar Maastricht was, aangezien in 1781 geene commissarissen-deciseurs te Maastricht kwamen, de tweejaarlijksche commissie van wege den R. v. S. Zie daaromtrent Teg. Staat, dl. XII, pag. 363.

2) Ore Rengers. Baron P. H. Rengers was mede lid van den R. v. S. voor Friesland. Zie Res. S. G. i. d. u. s. en Bericht enz.

3) Ore Pallandt.

1781.
en wat er daeromtrent te doen soude wesen, hadde de Prins geantwoordt, dat men eerst eens sien soude waer het in de andere provincien heen wilde. Voor 't overige was de Prins nog al redelijk wel tevreden geweest.

Ook vroeg hij, Pallandt, mij, of de twee Lynden dese morgen lang nog met haer beyde in 't besogne-kamertje waeren gebleven, en daerop antwoordende van jae, dog dat ik begreep dat die twee heeren, soo sij over de saak van den hertog hadden gesproken, het niet seer eens souden zijn geweest, want dat ik dagte dat Lynden van Zelandt daeromtrent soo gunstig niet dagte als Lynden van Hemmen. Waerop Palland repliceerde, dat sij het selden tesamen eens waeren.

Ὤρε υαν δερ Γοεσ [1]). Dat hij, Van der Goes, dese ogtent door iemant gehoort hadde, die nog al veel menschen sprak, en die het door de secretaris van den raidpensionaris konde hebben, dat hij, raidpensionaris, het nu tegens den hertog soude rond staan, dog dat hij, Van der Goes, sulks niet geloofde. Nogtans was het de enigste wijse om sijn crediet in Hollandt te behouden en eene goede naam te bewaeren, want hij andersints met de vinger soude worden gewesen en van elkeen gemepriseert, selfs van sijn antagonist den hertog almede, die reets nu hem evenswel den auteur er van hielde, seggende selfs dat, ofschoon de raidpensionaris seyde dat hij de Amsterdamsche memorie niet gesien hadde voordat hij se in de audientie bij de Prins hadde horen lesen, hij, hertog, sulks niet geloofde, maer wel dat hij er te voren van wiste; ook hadden de Amsterdamsche heren versogt dat de raidpensionaris er bij mogte wesen. Dit een en ander was door den hertog aan Gilles verhaalt, die er niet om jokken soude. Ook hadde Van der Goes dese ogtent de prins van Weilburg gesproken, die hem seer vriendelijk hadde bejegent, dog teffens te kennen gegeven, dat blijde was op morgen weder te vertrekken, aangesien haast met

1) Ore Van der Goes.

niemant sijner goede vrienden durfde spreken, omme niet in 't oog te geven en omme selfs die goede vrienden niet te exponeren.

$17\frac{25}{6}81.$ Ὦρε Ληνδεν, Σελανδτ [1]). Mij vraegende hoe of ik het thans maakte, met de verandering van het weer en teffens ook met betrekking tot de gemene saeken, soo antwoorde ik: „dat het eerste mij pijn in 't hoofdt gaf, en het twede mij niet minder moeiten dikwerf aandede, dan, dat ik wat swaertillende was en uit dien hoofden misschien de saeken swarter insag dan sij naer waerheydt bestonden". ..... Waerop hij, heer Van Lynden, repliceerde: „Jae, konde men daer nog maer mede voldoen, maer 't gaat soo seldsaem dat, als men sijne gedagten segt, dan deugt het ook niet, want dat doet gij immers ook"? Antwoordt: „Jaa, dat hebbe ik sedert 15 jaeren dat ik hier ben steets op eene bescheyde wijse tragten te doen, willende nogtans wel overtuigt worden van mijn ongelijk, bijaldien daeromtrent mogte pecceren of erreren". Waerop hij, heer Van Lynden, mij in de reden viel, en seyde: „Dan heeft men immers tijdts genoeg gehadt, omme uw en andere menschen te leren kennen". Daernaa ging hij, Lynden, met sijn neef Lynden van Hemmen in het besogne-camertje, alwaer bijnaa een uur tesamen alleen vertoefde, waerschijnelijk over de missive van den hertog. En sulks is te meer te denken, omdat Lynden van Hemmen sig vrij sterk aen mij heeft geuit nopens de verregaende pas, door de Amsterdamsche heren op dat stuk begaen, daer integendeel uit bovenstaende eerste gesegde Van Lynden van Zelandt genoeg op te maken is, dat hij niet volkomen in 't gevoelen van den Prins en van den hertog valt, want ook een dag of vier geleden reets bemerkte, dat hij, Lynden, sijn swager Voogt over dat point onderhielde, en te kennen gaf, hoe den hertog hem, Lynden, deswegens met veel hevigheydt hadde

1) Ore Lynden, Selandt (Zeeland).

1781.

tegengesprooken, waerbij komt, dat Saturdag laastleden, toens de Prins en Princesse van Weilburg bij den hertog aten, dat Lynden van Hemmen, Welderen en de griffier Fagel alleen, sonder verdere politiquen, daer hebben gegeten, sonder NB. hem, Lynden, representant van Zelandt, die andersints bij geene maaltijdt of souper van dien aert nimmer wierde voorbij gegaen, als gerekent wordende van 't hof te sijn. NB. Dat de Princesse-Roiaal gisterenavondt seer lang en vrij ernstig met Welderen sprak, en dat de Prins, aan tafel sittende, sulks insgelijks met mevrouw D'Ablaing [1]) seer lang en bij herhaling dede.

˘Ωρε Παλλανδτ [2]). Dat hem gesegt was, dat den hertog tweederley advisen hadde gekregen nopens het te doene address, namelijk, dat sommige waeren van gevoelen geweest, dat hij, hertog, sig moeste gewent hebben tot de vergadering van Hollandt, andere tot die van H. H. Mogende, en dat den hertog dit laatste hadde verkoren.

˘Ωρε Βιγοτ [3]). Dat hij gehoort hadde van kundige rechtgeleerden, dat den hertog sig nog bij H H. Mogende, nog bij Hollandt, maer sig allereerst bij schepenbank van Amsterdam hadde moeten addresseren, en vandaer des noodts appelleren aen 't Hof van Hollandt, en voorts tot in revisie..... Dat hij, Bigot, gisteren een pak van den hertog hadde gekregen op de parade, omdat hij het stuk nog niet nae de provincie hadde gesonden, daer den hertog er reets enige exemplaeren van aen de commandanten aldaar hadde gestuurt. Dan, waerop Bigot repliceerde sulks met voorkennisse van de Prins te hebben gelaeten, aangesien die geapprobeert hadde dat het niet vóór morgen behoefde te doen, omme alvorens sommige lieden op dat point in Vrieslandt eerst wat te prevenieren,

---

1) Zie Reg. op dl. I i. v. Giessenburg.
2) Ore Pallandt.
3) Ore Bigot.

1781.

want dat de gemoederen aldaer seer misselijk waere gestelt, jae dat er somtijts al vreemde advisen vandaer op dat stuk te wagten konde wesen. Dan, dat hij, Bigot, niet begreep warom dat die saak in de provincien moeste komen; dat sulks ook al aan de Prins hadde gesegt, en gevraegt wat men dog vandaer aen gecommitteerde ter generaliteit daeromtrent soude moeten gelasten. Dat hij, Bigot, niet anders dagte te konnen doen dan dat gecommitteerden wierden geinjungeert namens hunne principalen aan de vergadering van Hollandt te moeten vragen wat er van die saak sij, en wat sij tegens het beklag van den hertog wisten in te brengen, en, sulks ter vergadering van H. H. Mogende voorgebragt zijnde, 't selve alsdan aan de provincie te doen toekomen, waervan hij, Bigot, besig was een project opstel te maken, omme hetselve aan de Prins te vertonen. Besluitende hij, Bigot, verder, dat door dese saak alles t'ondersteboven kan geraken, en de Republicq in 't droevigste predicament mogelijk kan worden gebragt, wanneer elk ingeseten, soo groot als klijn, geruineert kan wesen.

$17\frac{26}{6}81.$ ᵛΩρε υχν δερ Γοεσ [1]). Dat men absolutelijk dagte dat Amsterdam wel enige bewijsen tegens den hertog in handen soude hebben, want dat men al lang van onderschepte brieven hadde gesproken, die aen Amsterdam veel geld hadden gekost, ook opsigtelijk een geval van de generaalmajoor Du Moulin, met betrekking tot plans van Zelandt &tc. .... Dan dat daerop hadde geremarqueert dat, bijaldien sulks waer was, den hertog alsdan soo eene fiere contenance niet soude durven houden, en soo een addres niet gedaen hebben aen H. H. Mogende. Waerop tot antwoordt hadde bekomen van sijn suster Van der Hoop, dat sulks waer was, dan, dat hij, hertog, deselve contenance in Ruslandt hadde gehouden, doe hij op 't punt was ge-

1) Ore Van der Goes.

1781.
weest van naa Syberien te sijn gesonden, was hij niet vandaer vertrokken [1]).

Ὦρε Τινχ [2]) zeggende hetselve als hierboven nopens den generaal-majoor Du Moulin, dog alle de vertellingen van hem, Vinck, zijn steets, en nu meerder als ooit, als van iemant die afgesonden is om uit te horen en van alles te vertellen, soo voor als tegen, wat hij maer gehoort heeft; onder andere maakte hij geen misterie van te seggen dat Van Hees, de secretaris van de Raad van Staten, daer hij, Vinck, dagelijks gaat, den opsteller is van de missive van den hertog aen H. H. Mogende. Dat den hertog twee, driemael op één en deselve dag bij Van Hees was geweest.

Dat er infaeme dingen uitkwamen, dan, dat de *Seven dorpen in brant* seer fraay was, daerentegen sekere *Seldsaeme droom* seer slegt was [3]).

Dan weeder dat den hertog te groten heer was om soo aangevallen te worden, want dat die sooveel kwaedt niet hadde gedaen. Dan daertegen weeder, dat het gantsche militaire wesen door den hertog in de gront bedorven was, want dat nu genoegsaem alle de capiteins geruineert waeren; ook dat men er soo naauw niet op sag of sij [4]) compleet waeren of niet, dus er misschien thans wel een paer duisent man aan de armé soude ontbreken. Dan weder van Heneke, secretaris van den hertog, sprekende, seyde hij, Vink, dat het hoerekindt van gemelde Heneke getrouwt zijnde met ..... die daerdoor hadde verkregen het ampt of post van ..... [5]).

---

1) Nl. bij de troonsbestijging van keizerin Elisabeth in 1741, toen de hertog van Brunswijk de hertogelijke waardigheid stond te verkrijgen in Koerland.

2) Ore Vink.

3) De „Seven dorpen in brant" is het reeds aangehaalde pamflet van Van Goens. De „Seldsaeme droom" kan ik niet ontdekken; misschien wordt bedoeld de „Zeer aanmerkelijke droom ..... door P. Patriot", te Utrecht uitgegeven in 1781.

4) Nl. hunne compagnieën.

5) De namen zijn niet ingevuld.

1781.

Ὠρε ναν Στρηεν [1]). Dat Sterrenburg aan de Prins hadde geantwoordt of geschreven dat, soo ras hij geinformeert was, dat hij dijkgraef van Rijnland konde wesen, hij dan ook sig soude expliceren nopens de commissie in de Raad van State, want Noordwijk [2]) gaarn bailluw van Den Haeg soude worden en teffens dijkgraef blijven.

$\frac{27}{6}$81. Ὠρε Παλλανδτ [3]). Dat dese ogtent in 't camertje van de griffier den raidpensionaris met gemelde griffier hoorde spreken over verscheyde stukken, bij H. H. Mogende successivelijk voorgekomen, rakende het werk van de augmentatie &tc. ..... Sulks hij, Pallandt, dagte dat den hertog van sints was veelligt in 't publicq uit te geven al wat nopens dat werk hadde gecontribueert en aengedrongen.

Ὠρε Ληνδεν ναν Ἐμμεν [4]). Dat hij gehoort hadde dat de Prins dese middag ter vergaedering van Hollandt soude komen, waerschijnelijk omme de eene of ander voorslag nopens de saak van den hertog en van Amsterdam te doen, ofschoon hij, Lynden van Hemmen, niet wiste waerinne het bestaen soude, en dat andere (namelijk de raidpensionaris) het ook niet wiste, sulks de Prins dat op sijn eyge houtje dede, weshalven men ook niet wiste hoe dat het soude wesen ingericht, en of daer somtijts niet wel t'een of ander aen soude ontbreken of somtijts te sterk wesen, erkennende hij, heer Van Lynden, dat men in Den Haeg misschien niet genoeg onderrigt was van 't algemeen gevoelen nopens de kwaede gesteltheydt der saeken in de overige provincien.

Ὠρε Βορεελ [5]). Dat de Prins in Hollandt een soort van

---

1) Ore Van Strijen.
2) Zie Reg. op dl. I i. v.
3) Ore Pallandt.
4) Ore Lynden van Hemmen.
5) Ore Boreel.

1781.
propositie hadde gedaen, waerbij van de respectieve admiraliteiten soude behoren te worden gerequireert te weten wat in haer departementen opsigtelijk het werk der marine al sedert een geruime tijdt nu was gedaen en ter uitvoer gebragt geworden, ten einde te konnen weten of er activiteyt dan inactiviteyt hadde plaets gehadt. Dan, dat er geen woord gerept was nopens de Amsterdamsche zaak, en dat Sijn Hoogheydt op morgen veelligt hetselve voorstel ter vergaedering van H. H. Mogende soude komen doen. Wijders sey mij Boreel dat hij, nog eens nader ingesien hebbende de memorie door burgemeesteren van Amsterdam overgegeven (die nu waerschijnelijk eerstdaags mede stonde gedrukt te worden), in deselve gene directe beschuldigingen tegens den hertog hadde gevonden, maer wel eene particuliere ontschuldiging rakende de corruptie en de te grote Engelschgesintheydt. Eyndelijk dagte hij, dat de missive van den hertog niet vóór de aenstaende week ter vergadering van Hollandt soude komen.

Ὦρε Λαρρεη [1]). Dat hij, Larrey, hadde gehoort dat de Prins in de vergadering van Hollandt was geweest en aldaer eene propositie hadde gedaen opsigtelijk de activiteit of inactiviteit van 't werk bij de respectieve admiraliteyten, dan, dat hij, Larrey, daer nietwes van geweten hadde, hoeseer ook de Prins wiste dat sooveel hulpe van hem konde bekomen als maer verlangde, sonder daeromtrent eyge glorie mede te beögen, integendeel, dat de Prins daeraen altoos sooveel konde veranderen of verschikken als goedvondt, sonder dat hij, Larrey, daer ietwes ooit op te seggen hadde, integendeel daer gaarn altoos d'eere van aen de Prins soude laeten. Dan, dat diergelijke idees van de Prins toe te schrijven waeren aen de vleyers, die steets alles goedkeurde, waerdoor de Prins, die van selfs wel wat ingenomen was met sijn eygen werk, daerdoor nog meerder opgehult wierde, en dan dikwils selfs de pen op 't papier stelde, sonder het juist altoos regt

1) Ore Larrey.

1781.

te treffen, want dat Larrey reets lang geleden iets diergelijks nopens de werksaemheydt der admiraliteiten, immers nopens de consecutive ordres daertoe gegeven, hadde op 't papier gestelt, het aen de Prins gepresenteert, dog 't steets weder in de sak hadde moeten steken. Dat nog laatsleden Sondag weder op dat propoost ten sterksten hadde geurgeert, wanneer de Prins aan hem, Larrey, hadde gesegt: „Je vous conjure que je m'en occuperai tout de suite, et que je mettrai mes idées sur le papier", soodat hij, Larrey, nieuwsgierig was te sien wat de Prins hadde voorgebragt, ten einde te weten of het conform sijne opgegeve gedagten was of niet. Dat de Prins het werk der marine niet verstaet. Dat dat gehele departement de allerwesentlijkste en geheelste reforme nodig hadde, want dat er volgens seer kundige (namelijk Kindsbergen, die als de pivôt van de marine mogte aengesien worden) niets goedts bij onse marine plaats hadde, nog in schepen, scheepstouw, takelage, administratie der admiraliteiten, huishouding op de schepen &tc.....

Dat de Prins eene anonyme brief een paer dagen geleden hadde ontfangen, waerin onder anderen wierde gemelt, hoe de Prins behoorde naauwkeurig te laten agt geven op hetgeen er bij de admiraliteyten ommeging, ook dat de kost voor 't volk voortaan niet meer door de capitains maer door 't landt moeste worden gelevert, gelijk bij alle andere natien, die zeevaert hadden, in gebruik was. Welk laatste Kindsbergens gevoelén ook was.

Dat dese laatste demarche, door burgemeesters van Amsterdam gedaen, was ontijdig en onvoorsigtig, dus hij, heer De Larrey, wel gewenscht hadde dat die niet gebeurt was, dog dat hij voorsag dat sij niet swijgen souden. Ook dat hij bekende, dat sij den hertog excuseerden nopens de corruptie en de anglomanie, maer het woort *de haat* die hij, hertog, de natie toedroeg, was sterk. Ik seyde daerop dat sulks voorgedragen wierde als een gesegde van 't publicq, ... dan, de heer De Larrey meende dat sij veel beter soude gedaen hebben indien sij, gelijk hij gehoordt hadde dat sij souden doen, namelijk, dat sij aan de Prins hadde voorgedragen eene raid voor sig

1781.

te kiesen en den hertog daerbij te nemen, teneinde aldaer konde worden beraemt wat er nodig was door de bondgenoten te doen besluiten &tc., ... omme daerdoor voor te komen dat geroep en beklag van 't publick, dat de Prins met niemant sprak als altoos in 't geheym met den hertog.....

$17\frac{28}{6}81.$ Ὥρε πρινσιπισ [1]). Straks, naa het inkomen ter audientie, verhaalde mij Sijn Hoogheydt dat op gisteren deselve propositie ter vergaedering van Hollandt hadde gedaen als op heden ter vergadering van H. H. Mogende [2]), dan, dat aan de contenance van sommige steden wel weder hadde konnen bespeuren, ofschoon nu niet van Amsterdam, enige kwaedwilligheydt, door dese demarche van Sijn Hoogheydt niet goed te keuren, want in plaatse van terstondt toe te stemmen, gelijk de ridderschap hadde gedaen, in de propositie van Sijn Hoogheydt, soo wilden sij die overnemen, en op de communicatie van de Prins, namelijk dat Sijn Hoogheydt dagte deselve propositie ook bij H. H. Mogende te doen, soo adviseerden sij teffens dat van oordeel waeren zulks niet nodig te wesen. Waerop de Prins soude hebben te kennen gegeven dat, alleen uit complaisance dese laatste ouverture ter vergaedering van Hollandt hebbende gedaen, Zijn Hoogheydt sig verbeelde gerechtigt te wesen sodanige voorstellen ter vergaedering van H. H. Mogende te konnen doen als vermeynde te behoren; dat ook wijders de ordres, aen de respectieve admiraliteyten te expedieren, directelijk aan H. H. Mogende incumbeerden, en niet aen bijsondere provincien. Voorts verhaalde mij nog Sijne Hoogheydt, dat dese ogtent uit Vriesland tijding hadde ontfangen, hoe het quartier van

---

1) Ore principis.

2) Zie de propositie van Z. H., opgenomen in de Res. S. G. i. d. 28 Juni. Zij raakte een nauwkeurig onderzoek naar hetgeen sinds het begin van de bestaande moeilijkheden voor de marine was gedaan en naar eventueele verzuimen en de oorzaken daarvan.

Oostergo hadde geproponeert omme circulaire brieven aan de respectieve provincien (namens Vrieslandt) te doen afgaen, waerbij gemelde provincien souden worden geexhorteert omme de Americaensche colonien voor independent te verklaeren, en omme de heer Adams [1]) als minister van 't congres te admitteren. Op mijn vraege, of sulks van s'provincies wegen soude geschieden, antwoordede de Prins: „Het is het quartier van Oostergo, die 't voorstel doet, dog ik kan niet denken dat de andere gek genoeg sullen wesen omme die gedagten te volgen". Daernae vroeg mij de Prins wat ik nu van de saeken dagte. Antwoordt: „Dat sij dagelijks verwarder en voor mij inexplicabeler en enigmatiquer wierden, want dat ik naauwelijks voorsien konde waer het heen wilde, gemerkt de murm[ur]ering en het gewoel dat van alle kanten bespeurde". „Tot een scheuring sal of moet het komen", sey de Prins. Wanneer ik vroeg, „of het dan beter soude wesen", antwoordt: „Neen". „Dus", repliceerde ik, „sal ons den hemel dan bij miracul moeten helpen, middelerwijle dat wij nergens anders toe ons schijnen te beijveren, dan tot vermeerdering onser onenigheden en uitbreiding van 't onderling mistrouwen. Jaa, dat ik konde erreren, als niet genoeg siende of van de waere staet van saken niet genoeg onderrigt zijnde, maer dat mij andersints steets voorkwam dat, soolang wij in onsen eygen boesem worstelden, ons niet verstaan konde of wilden, de saken nimmer eene goede keer konde nemen, en voorseker de Republicq op die wijse te gronde moeste gaan ofte de verdeling worden van magtiger mogentheden". „Maer", vroeg de Prins, „hoe wil je het verhelpen"? Antwoordt: „Met toegeventheyd van wedersijde te gebruiken, en daerdoor

1) Zie Res. S. G. i. d. 4 Mei 1781. De heer Adams had zich bij den resident van H. H. M. aangemeld als voorzien met brieven van credentie van de Vereenigde Staten van Noord-America, met verzoek die ter kennis van H. H. M. te brengen. Hem was geantwoord dat het gebeurde in H. H. M. vergadering zou worden medegedeeld, maar de brieven waren natuurlijk niet aangenomen.

1781.

sooveel mogelijk het vertrouwen te herstellen, wanneer ras de eensgesintheyd soude volgen". Waerbij men misschien soude hebben konnen voegen (dog daervan durfde ik niet reppen) dit medium, namelijk dat Sijn Hoogheydt sig een klijn committe, enigermate naar de sin van de voorname provincie, uitkoos, waerbij ook den hertog soude worden genomen, ten einde aldaer promptelijk en cordatelijk te besluiten wat er tot wesentlijk nut van de jegenswoordige tijtsomstandigheden behoorde te geschieden..... Dan, 't grote kwaedt resideert ook in 't mistrouwen op den raidpensionaris, soo bij sommige leden als bij den hertog.

Daernaa moetende spreken over een brief, die ik van den hertog hadde ontfangen, opsigtelijk eene vicieuse traductie in de Utrechtsche Franssche Courant van de missive van gemelde vorst, den 21 deser aen H. H. Mogende geaddresseert, ten einde daerover te schrijven naa Utrecht, soo geliefde de Prins mij te seggen, dat sodanige eene verdediging noodsakelijk was, want dat elk op soo een wijse konde worden aengevallen, bijvoorbeelt dat men soo soude konnen requireren dat Lynden van Blitterswijk (die even voor mij ter audientie was geweest), dat ik en andere wierden geëloigneert &tc., sonder dat men enig bewijs bijbragte op wat gront sulks moeste geschieden, gelijk sij in 't bovenstaende geval mede niet konden doen, en of ik daeromtrent mede niet soo dagte? Antwoordt: „Dat ik gewenscht hadde, dat sij het hadden konnen nalaeten, als sijnde de gemoederen (mijns oördeels) genoeg in gisting, dan, dat ik, van natuur swaerhoofdig zijnde, misschien de saken te swart insag, dog dat ik mij droevige omstandigheden voorspelde soolang het mistrouwen niet konde weggenomen worden". .....

Daarnaa seggende, dat grote 14 dagen dagte in Utrecht te blijven en dus het presidie niet soude konnen waernemen, 'tgunt ik hoopte Sijn Hoogheydt niet soude disapproberen, antwoorde de Prins: „Geensints, gij moogt ook wel nu wat rust hebben, en dan kan Wieling ook eens presideren". Toens sprekende over de ridderschapsbeschrijving aenstaende Maandag, en dat alsdan de heren

bij mij moeste eten [1]), soo sey de Prins eerst, dat de brief van beschrijving met de drukte van dese week (want de Prins hadde de hiervóór gemelde propositie geheel selfs opgestelt en geschreven) was verlegt sonder die juist ten eerste weder te konnen vinden. En met opsigt tot mijne maaltijdt sey de Prins: „Daer soude ik wel eens op konnen komen". Antwoordt: „Als Uw Hoogheydt maer gelieft, mij sal veel eer geschieden, en kwam Uw Hoogheydt teffens de tijding brengen van eene gelukkige en voordelige vreden, ik soude mij een knip drinken, ofschoon 't mij niet geheugt die te hebben gehadt". „Mij wel", sey de Prins, „nog niet lang geleden in Delflandt, doe hebbe ik meer dan een knip gehadt, dog het sal niet weer gebeuren", voegende er nog bij: „Gij moest nu maer op de Utrechtsche kermis blijven, dat soude uw dissiperen". Over de augmentatie sprekende en over de resolutie van Stad en Lande [2]), soo convinieerde de Prins, „dat die misselijk was ingerigt, en Sijn Hoogheydt voegde er op 't laast bij: „Daer sal alwederom misschien niets van komen".

Ὦρε Λαρρεϒ [3]). Met opsigt tot den hertog sprekende, over desselfs inquietheydt en soupçonneusheydt, en wijders over de algemene vooringenomenheydt tegens die vorst, soo sey gemelde heer De Larrey, „dat, soo den hemel die vorst haalde, soude men iemant of iets moeten weten te vinden, die of dat sijn plaats verving, want dat anders de saken al even wankelbaer soude blijven gaen. Dat bijaldien de raidpensionaris met hem, Larrey, in soo een cas soude willen spreken, gelijk hij te voren wel eens gedaen hadde, temeer daer hem niet konde suspecteren

---

1) In des schrijvers qualiteit van president van het college.

2) De resolutie nl. van 19 Juni 1781: zij verleende het consent der provincie in de augmentatie van de landmacht (het zg. plan conciliatoir), maar onder reserve, met name ten opzichte van het corps mariniers. Zie Res. S. G. i. d. 22 Juni.

3) Ore Larrey.

1781.
als in sijn weg te sullen zijn, soo soude het konnen gaan, maer wilde hij, raidpensionaris, alsdan alle de provincien alleen gouverneren, dan was het kwaedt niet verbetert, want hij, raidpensionaris, behoorde wel geschikt te sijn voor sijne eyge provincie, maer niet voor de andere. Dan, dat de saeken er nog misselijk uitsagen.

Dat de Prins alles selfs gestelt hadde van desselfs propositie, dog vrij wat hadde overgenomen uit de conversatie, op Sondag met hem, heer Larrey, gehouden.

Dat hij, heer Larrey, sooeven vernam, dat er een courier bij Reischach was gekomen, die hem intrigueerde wat de reden van sijn komst was.

$\frac{29}{6}$81. Ὦρε Ληνδεν υαν Ἐμμεν [1]). Dat hij, Lynden, haast geen kans sag hoe de saken weder teregt te brengen; dat ook nu wederom de Prins naauwelijks wiste wat wilde, namelijk met opsigt tot het houden van 't commissoriael nopens de brief van den hertog, of dat commissoriael moeste voorgaen de resolutie der respectieve provincien of niet. Dat ook somtijts en in sommige saeken de Prins soo onverschillig scheen, dat men niet wiste wat er van te maken.

Lynden gisteren ogtent eene lange audientie bij de Prins gehadt hebbende, kan die wel over dat commissoriaal gerouleert hebben, willende veelligt den hertog (die Lynden van Hemmen somtijts spreekt en schrijft) dat sodanig commissoriael mogte voorgaen.

Lynden van Blitterswijk, die op 't stuk van des hertogs missive waerschijnelijk wat anders denkt als Lynden van Hemmen, was gisteren ogtent mede wel een groot uur bij de Prins, en nae den eten sprak de Prins lang met die beyde heren, wanneer Lynden van Blitterswijk in 't uitgaan tegens den andere Lynden seyde: „Haruspex haruspicem ridet"..... willende waerschijnelijk daermede denoteren den hertog en de raidpensionaris.....

---

1) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

Ὦρε Ρουτε [1]). Dat in de provincie van Overijssel de gemoederen van den eersten tot den laatsten ongemeen tegens den hertog waeren verbittert, jae selfs door de wederomstuit tegens de Prins, die voor lijdelijk, lafhartig, onbekwaem en merendeels beschonken wierde geoordeelt, zulks men daer magtig t'onvreden was. Dat hij, Rouse, selfs, omme de vork nog enigsints in de steel te houden, de partij somtijts van den hertog moeste nemen, dus men opmaken moeste, sijne wijse van denken kennende, hoeverre de sinnen aldaer verbittert waeren.

En met opsigt tot den raidpensionaris sprekende, soo avoueerde hij, Rouse, dat het ongelukkig was dat die man uit hoofden van sijn onbegrijpelijk caracter van soo wijnig nut konde wesen. Dat sekere juffrouw Conradi te Zwol, of te Zutphen, hem van langen tijdt herwaerts kennende, hadde gesegt, dat er geen valscher en bedekter caracter in de waerelt existeerde als dat van Pieter van Bleiswijk, en dat die juffrouw hem, raidpensionaris, kende tot in sijne botten en benen. Dat de Amsterdammers kwalijk hadden gedaen hun addres in dier voegen bij de Prins te brengen als sij het hadden uitgevoert, want dat nu hierdoor de Prins geattacheerder aen den hertog hadde gemaakt als oit te voren. Dan, dat hij, Rouse, gedagt hadde en meende op die voet ook gesproken te hebben, dat sij van een klijne raid wederom souden gesproken hebben, en daerbij selfs versogt den hertog te mogen hebben, ten einde die daerdoor af te snijden de knijpraden, die hij steets met de Prins in 't bijsonder sogte, dan dat sij het nu wat al te sterk hadden aengelegt en daerdoor de Prins meerder aen den hertog hadden verbonden, in sooverre selfs, dat men versekerde dat de Prins aen den hertog soude hebben geschreven, dat hij hem nooit soude verlaten, al moeste hij aan sijne sijde sneuvelen, dog de heer De Larrey geloofde dese omstandigheydt niet.....

---

1) Ore Rouse.

1781.

Ὧρε Λαρρεη [1]). Dat den hertog thans in een detestabil humeur was: ten bewijse daervan dat hij, Larrey, jegenswoordig misschien ses à seven mael op een dag kreeg dan 't een dan 't ander stuk, omme 't selve te expedieren, sonder dat men gadesloeg de onmogelijkheydt van dien. Dat dese ogtent vroeg reets een brief ontfing van hooggemelde hertog, waerbij hem kennis gaf dat, op 't ontfangen van een brief door de griffier Fagel, met copie der propositie door Sijn Hoogheydt op gisteren ter vergadering van H. H. Mogende gedaen, Sijne Hoogheydt verlangde dat die stukken terstondt wierden gecopieert en ter drukpersse besorgt, ten einde daervan 't nodige gebruik te maken, omtrent welk gebruik Sijne Hoogheydt ook wenschte de gedagten van hem, heer De Larrey, te vernemen. Daerop door gemelde heer aen den hertog zijnde geantwoort, dat deselve terstondt soude laten drukken, dan, wat de distributie of publicatie daervan betrefte, hij, heer De Larrey, oordeelde dat, die al straks van selfs in de couranten staende te komen, daerdoor misschien minder nodig was deselve verder publicq te maken, vermits sulks dikwerf op eene wijse konde worden opgenomen die aen het oogmerk niet soude beantwoorden ..... Waerop eene twede brief kwam van den hertog aen gemelde heer De Larrey, houdende, dat Sijn Hoogheydt de Prins van Oranje goedvondt dat gemelde stukken terstondt publiquelijk souden worden gedrukt, opdat sij in de couranten hoe eerder soo beter, jae selfs aenstaende Maandag, konde komen, en dat hij, Larrey, verder geauthoriseert wierde daervan een behoorlijk getal exemplaeren aen de vrienden van 't Huys en aen de matadors van en in de respectieve provincien toe te senden. Waerop hij, heer De Larrey, bij de drukker Scheltus hadde gesonden, die sig niet te huys bevondt, nog sijn meesterknegt ook niet, sulks hij, Larrey, niet wiste hoe het aen te leggen, want dat hij, den hertog kennende, seer wel begreep hoe die sig thans tegens hem, Larrey,

---

1) Ore Larrey.

1781.

soude uiten, namelijk met te seggen óf tegens Henneke, óf tegens Schmit, óf andere die bij hem waeren, „que ce n'étoit que de la canaille que ce Larrey &tc.", ... omdat niet volmaakt naer sijn sin was geantwoort ..... En dat sulks agter de rug van de menschen altoos soo gong, schoon dat hij 't in de tronie niet soude moeten seggen of men soude hem weder in 't aensigt spuuwen. Uit al 'tgunt voorsegd sag men hoe onmogelijk het was te voldoen met de beste wil van de waerelt, hoe lastig en onaengenaem dat de post was die hij beklede, en hoeveel reden hij, heer De L(arrey), dus mede hadde van meer dan eens het werk moede te worden. Dat hij, Larrey, ook wel konde seggen aen de Prins dat, aengesien sijne hoge jaeren, hij genoodsaakt was zijn post neder te moeten leggen, maer dat daertegen considereerde de belangens van de Republicq en van 't huis van de Prins, die hij daerdoor (sonder waen gesproken) ondienst soude doen. Voorts dat den hertog niet meer soude verlangen dan dat hij, Larrey, quitteerde, al moeste hij iemant van straet opligten omme sijne plaats te bekleden. Tot bewijs van d'oplopenheydt van den hertog (en 'tgunt de heer De L(arrey) altoos hadde gesegt, dat namelijk, kwamen wij in oorlog, er geen huis soude te houden wesen met den hertog) dient, dat hij, Larrey, de clercq Van der Mey bij den hertog hebbende moeten senden, omme te seggen hoe de Prins van Oranje hadde verkosen sekere saak wat sagter te behandelen, soo hadde hij, heer hertog, tegens Van der Mey uitgevaren, met te seggen: „Voilà comme le Prince est toujours, toujours de la modération, toujours des ménagemens, et jamais de la fermeté quand il faut agir".

$\frac{30}{6}$81. ῾Ωρε Ρουτε [1]). Dat de Prins met hem, Rouse, hebbende gesproken over de demarche van Amsterdam, soo hadde Rouse gevraegt of die saak niet hadde konnen worden secreet gehouden, als wanneer veel omslag en onaange-

1) Ore Rouse.

1781.
naamheden hadden konnen worden voorgekomen. Waerop de Prins hadde geantwoort dat Rendorp, Donderdags bij Sijn Hoogheydt alleen sijnde geweest, gesegt hadde, dat die van Amsterdam daegs daeraen, des Vrijdags, soortgelijke voorstel aen Sijn Hoogheydt souden doen, wanneer de Prins die selve dag al den hertog er van hadde verwittigt, dus het cacheren van 'tgunt s'anderdaegs voort wierde gebragt niet te pas soude zijn gekomen. Nogtans moet Sijn Hoogheydt die geheymhouding op Vrijdag enigermate hebben belooft én aan de Amsterdamsche heren én aen de raidpensionaris, schoon de saak Saturdag, Sondag en Maendag reets volkomen publicq was geworden doordien de Prins aen elk al hadde voorgelesen wat er van op hadde getekent. Dat de Amsterdammers in hunne memorie, die thans gedrukt wierde bij Covens en Mortier, mede hadden te kennen gegeven dat, wilde de Prins vrede, sij souden daer de handt toe lenen, mits op eene eerlijke en redelijke wijse deselve wierde verkregen; wilde Sijn Hoogheydt den oorlog vervolgen, sij souden mede het hunne daertoe bijbrengen, ten einde de voordeligste conditien konde worden verworven, mits dat de saeken maer met behoorlijke ernst en ijver wierden aengevat en vervolgt. Dan, dat Sijne Hoogheydt dese twee punten niet hadde aengeroert, zulks men, de goede imborst van de Prins gade slaende, somtijts soude denken dat het uit onagtsaemheydt voortkwam, daer men van een andere sijde somtijts voor eene bestudeerde ruse en feinte (die de Prins van den hertog leert) soude konnen aensien. Dat de Prins voorts van de Amsterdammers al nog sprekende en van haere oppositie tegens sijn persoon, hadde Sijn Hoogheydt in eene grote ijver gesegt: „dat al wierde hem, Prins, het leven benomen, sij Amsterdammers het souden wettigen", dog daeromtrent kwam de Prins naderhant wat terug, toens Rouse sulks sterk tegensprak. Toens verder wie de Amsterdammers aan de Prins hadden te kennen gegeven dat tot sijn privé conseil behoorde te worden genomen alsse wegens Gelderland Lynden van Hemmen, wegens Hollandt Maasdam, wegens Zelandt Lynden, wegens Utrecht Van Hardenbroek van Lok-

horst, wegens Friesland ....., wegens Overijssel Rouse en NB. Sloet, wegens Stad en Lande ..... [1]), dan, dat hij, Rouse, daerop seer serieuselijk soude hebben gerepliceert dat, indien soo een pose aan hem wierde gepresenteert, hij er voor bedanken soude en, wierde hij daertoe geconstringeert, hij dan liever alles wilde quitteren dan deselve aan te nemen, omme redenen sijner onbekwaemheydt en de verantwoording. Dat Lynden van Hemmen aen hem, Rouse, seer hadde voldaen in de conversatie van gisteren, namelijk met opsigt tot die van Amsterdam, lakende niet hunne wijse van denken, maer wel de wijse op welke sij die hadden uitgevoert. Dat gemelde Lynden hem ook gesegt hadde wel te weten, dat de griffier Fagel de Prins soude geraden hebben de Vrijdagsche conversatie van die van Amsterdam stil te moeten houden, sonder die aen den hertog te communiceren. Dat hij, Rouse, ook seer content van Heiden-Rijnestein was geweest die hem over de Amsterdammers, en bijsonder over Rendorp en over den hertog, die gemelde Rendorp openlijk op de parade en aen verscheyde officiers op eene verregaende en onvoorsigtige wijse uitmaakte, seer natuurlijk en seer redelijk hadde onderhouden, ofschoon hij, Heiden, in Utrecht wierde aengesien van gehele andere gevoelens te sijn.

Dat de Prins aan J. Pesters een exemplaer van den brief van den hertog hadde gesonden; dat sedert de aenkomst van gemelde missive de gemoederen te Utrecht merkelijk nopens dien vorst waren verandert in sijn faveur, immers volgens 't seggen van Pesters. Dat Wieling egaal aan Pesters een exemplaer hadde gesonden, met een brief aan vier sijden vol, waerinne hier en daer malitieuse getourneerde, korte, en van ter sijde rakende reflexien wierden gevonden.

---

1) Voor Friesland en Stad en Lande zijn de namen niet ingevuld. De genoemde heeren zijn allen in den tekst en de aanteekeningen meermalen genoemd; met „Sloet" wordt bedoeld de Overijselsche gedeputeerde ter generaliteits-vergadering R. Sloet van de Haar. Zie Reg. op dl. I i. v.

1781.

Dat in de provincie van Overijssel de haat sodanig tegens den hertog was, dat elk, tot de geringste schoenlapper toe, er sig op sijn sterkst tegens uit liet, dog dat vele ook thans de schult op de Prins selve lagen, gevende te kennen, dat nietwes uitvoerde als slaepen, wandelen en sig amuseren; ook dat de naam hadde van sig dagelijks dronken te drinken, dan, dat vandaeg met verwondering hadde geobserveert dat hij, Prins, naauwelijks een glas wijn hadde gedronken. Dat hij, Prins, in Delflandt seer beschonken moet sijn geweest, sooverre dat op straat alles hadde uitgespogen. Dat een Zeeuw, dog onbekent of niet genoemt, bij de Prins was geweest en hem hadde gesegt sig te moeten wagten voor die debauche, want dat de gerugten daervan hem, Prins, oneindig veel nadeel bij 't publicq deden &tc. .....

Dat de Prinsesse onlangs eene anonyme brief soude hebben ontfangen, waerinne aen H. K. H. gesegt wierde al wat er met reden en goede gronden op 't gedrag van Sijn Hoogheydt konde worden bijgebragt, waervan hooggemelde Princesse sodanig goed gebruik bij de Prins hadde gemaakt, dat Sijn Hoogheydt er seer van aengedaen was geweest, jaa selfs dat men soude bespeurt hebben hoe enige dagen aen elkander de Prins de tranen in d'ogen hadde gehadt.

Dat hij, Rouse, over 't geheel genomen de Prins nog al bedaerder hadde gevonden als gedagt hadde; selfs kwam 't hem voor alsof Sijn Hoogheydt met de saak wat verlegen scheen te sijn. Dat de Prins ook nopens hetgeen ter vergadering van Hollandt was gebeurt niet regt op hadde gebiegt, want dat hij, Rouse, door Sommelsdijk [1]) geheel anders op dat stuk was onderrigt geworden als door de Prins selve, want dat sij de Prins nopens desselfs propositie niet hadden tegengesproken, dan, dat sij hadde blijven persisteren, op last van hunne princi-

---

1) François Cornelis baron van Aerssen, heer van Spijk, Sommelsdijk enz., gen.-maj. van een regiment infanterie, lid der Hollandsche ridderschap. Zie Bericht enz.

palen, dat de onlangs gedane voorslagen door Amsterdam behoorde te worden in aenmerking genomen.

$\frac{30}{6}$81. ᵛΩρε Λαρρεη [1]). Dat hij, Larrey, dese ogtent alwederom een brief van den hertog hadde ontfangen, waerbij die vorst segt dat, volgens de begeerte van Sijn Hoogheydt en ook conform de bedenkingen bij hem, heer De Larrey, geoppert, het voldoende soude wesen gebruik te maken van de afdruksels der propositie [2]), die door order van H. H. Mogende waren gedrukt, en daervan een behoorlijk getal naa de provincien te versenden, ook sorg te dragen dat deselve in de couranten wierden gestelt, bijsonder in de Haegsche van aenstaende Woensdag, nogtans niet vóórdat de exemplaeren naa de respectieve provincien waeren gesonden ..... Op al het gunt voorsegd den heer De Larrey dese reflexie maakte, dat de Prins nu wederom verstandiger hadde gedagt dan den hertog, en dat sulks altoos het effect was van de drift van den hertog, avouerende hij, heer De Larrey, nogtans, dat het beter waere geweest die propositie van selfs in de couranten te laten komen dan daervan sooveel ophef te maken, bijsonder die ook niet soo solemneel naa de provincien te doen senden, maar bijaldien hij, heer De Larrey, niet terstond, hoe verkeert ook, voldaen hadde aen de begeerte van den hertog, soo soude die van hem gesegt hebben, dat hij een vijandt van 't Huis van Oranje was &tc.

ᵛΩρε Ληνδεν υχν ᵛΕμμεν [3]). Dat nog niet wiste of het commissoriael Maendag soude worden gehouden over de brief van den hertog of niet; dat de raidpensionaris er ook wel voor was, dat de Prins wankelde, dat de griffier swarigheydt maakte omme er iets van te coucheren ofte

---

1) Ore Larrey.

2) De propositie nl. van den Prins-Stadhouder in zake de verzuimde defensie-middelen, door Z. H. zelven den 28en Juni in H. H. M. vergadering voorgedragen. Zie Res. S. G. i. d.

3) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

te approberen, en dat den hertog niet tevreden was sonder eene volkome justificatie. Want men wilde wel provisioneel te kennen geven hoe, in conformiteit van de placcaeten, beschuldigingen met bewijsen behoorden te worden geverifieert, en hoe dus verdenkingen alleen konde en moesten worden aengesien als ongegronde saeken, gelijk den hertog sigselfs reets daeromtrent hadde geuit &tc.,... dan, dat den hertog daermede geen genoegen nam, zeggende dat in weerwille van alles geresolveert was te vertrekken, dog dat alvoren gejustificeert wilde wesen ..... Voorts sey Lynden, dat een commissie van H. H. Mogende met geene mogelijkheydt meerder konde doen als 't bovenstaende, soo lang sij niet sag of wiste wat er in de provincien, bijsonder in die van Hollandt, daeromtrent gedagt en gedaen wierde.

Ὦρε Ρουσε [1]). Dat de Amsterdammers bij het opgeven diergenen, die sij dagten dat tot het geheyme committé van Sijn Hoogheydt soude konnen dienen, wel speciael hadden gesegt, dat daertoe de heren Van Noordwijk en Van Catwijk niet behoorde te worden genomen.

Dat eenige jaeren geleden, toens men met Zeland wegens 't financiele &tc. sooveel te doen hadde, men al te kennen hadde gegeven, immers den hertog, dat, om die vrienden te dompteren, men een wateroorlogje behoorde te wagen [2]), dog dat de Prins, sagter en moderater van denkenswijse, daertegens was geweest, 'tgunt den hertog moeielijk hadde gemaakt, en gesegt dat de Prins geen fermeteit besat, en, was het kwalijk uitgevallen, dan soude den hertog (in weerwil van sijn eigen sentiment) het hebben gecondemneert. Ook hadde Bergsma [3]) toens gesegt, dat men soo in Vrieslandt ook maer moeste te werk gaen, want dat de Prins meester was van de militie.

---

1) Ore Rouse.

2) Dit is, blijkens den samenhang en hetgeen verder van Friesland gezegd wordt: dwangmaatregelen tegen Zeeland nemen, desnoods gewapenderhand.

3) Zie Reg. op dl. I i. v.

1781

Wijders seyde Rouse, dat men wel sien konde dat de propositie van de Prins een eygen opstel was, dat veel beter hadde konnen en moeten zijn. Ook dat gehoort hadde men gantsch niet buiten inquietude was, want dat al eens of meermalen de gardes du corps s'nagts vermeerdert waeren, dat ook den hertog somtijts s'nagts een onderofficier van de gardes aan sijn hotel kreeg, quasi om d'een of andere ordre te vragen, maer in effecte omme altoos iemant desnoodts bij de handt te hebben.

Dat, kwam den hertog eens te vallen, de Prins wel een voet hoog soude opspringen, want dat heel wel gevoelde onder wat subjectie sig bevindt, en hoeseer de voor-ingenomentheydt tegens dien vorst plaats heeft.

Dat in plaatse van den hertog mevrouw de Princesse behoorde te subintreren; dat hij, Prins, meer dan eens gesegt hadde, niet lang te sullen leven, wanneer dog de Princesse als gouvernante &tc. soude moeten ageren, des, hoe eerder H. K. H. van de waere belangens van de Republicq was onderrigt, van hoe meerder nut die vorstin in 't vervolg konde wesen.

Ὦρε Βραντσεν [1]). Dat de raidpensionaris sijn partij soude moeten nemen of kiesen, of dat hij de dupe van de saak soude worden, en dat niet wel met voorsigtigheydt eene andere weg konde inslaen als die tegen den hertog, want, voegde hij sig bij gemelde vorst, soo wierde hij met de vinger gewesen door alle, die hem hebben horen spreken, en hij verloor sijne gantsche invloedt in de provincie van Hollandt, geswegen hoe den hertog selfs, onaangesien die laagheydt, hem niet vertrouwen soude, maer hem nog sterker onder den duim houden, en de Prins, dit alles siende, in de gront hem soude moeten mepriseren.

Nog seyde hij, Brantsen, dat opinie hadde dat de saken op haer regtersijde stonden uit te vallen, jaa, dat hij oordeelde de pas, door Amsterdam gedaen, dan misschien ter

---

1) Ore Brantsen.

1781.

regter tijdt was gebeurt en daer grotelijks oorsaak toe soude hebben gegeven.

Met opgemelde Brantsen, Rouse en Pallandt sprekende over mevrouw Van Welderen, die allerviolenst voor de Engelschen was, soo convenieerde wij dat het in die vrouw, als een Engelsche geboore, enigermate te vergeven was, dog nimmer aan de griffier Fagel, die de allermiserabelste en blamableste rol speelde mogelijk, aangesien die als eerste minister van de Republicq, die sig in een oorlog gewikkelt vindt, sig geheel anders moeste gedragen als hij doet; dat ook sijne notulen, nog van eergisteren op de propositie van de Prins, geensints conform de conclusie waeren, waer wel een rijdsel naer sijn smaak [1]), dog, de vergadering van H. H. Mogende soo gecomposeert zijnde als die is, konde 't niet anders gaen, en wil of kan ook niemant alleen of met sijn beyde een Don Quichotisme beginnen.

$\frac{1}{7}$81. "Ωρε Βρουωερ [2]). Dat volgens sijn informatie het eerste plan van Amsterdam was geweest, niet om alléén de voorslag te doen aan den Prins tot het eloigneren van den hertog, maar met en neffens de twee stede Dordrecht en Haerlem, dan, dat, voorsiende dat die van Haerlem somtijts de propositie wat te flaauw of te swak souden willen hebben, soo waeren sij daervan afgestapt, en hadden die alleen op sig genomen, mits door de andere sullende worden geappuiëert.

Opgemelde heer Brouwer wiste met sekerheydt dat, daags vóórdat die van Amsterdam de propositie aan Sijn Hoogheydt souden doen, sij eene conferentie met den raidpensionaris op dat stuk hadden gehadt, nogtans sonder aen hem te seggen dat sij ook gebruik souden maken van desselfs herhaelt gedeclareerde nopens den persoon van den hertog, des hij, raidpensionaris, daeromme s'ander-

---

1) Waarschijnlijk voor „reidsel" = bereidsel, gevormd zooals „reedsel" en maaksel". — Voor „waer" leze men: maer.

2) Ore Brouwer.

1781.

daegs vrij capot was, toens men sijn naem daerinne noemde als die gesegt soude hebben door den hertog meer dan eens gecontracarreert te sijn geweest, 'tgunt toens in die audientie flaauwelijk van sig afwees met te seggen: „*hem niet te geheugen wanneer, of op wat tijt, dat te hebben gesegt*". Dog die van Amsterdam repliceerden: soo hij, raidpensionaris, er aen twijffelde, sij in staet waeren het hem nog duidelijker aan 't geheugen te brengen; dan, daer bleef het bij.

Voorts hadde hij, raidpensionaris, die selve avondt, te weten vóór den dag der audientie, aen gemelde heeren gesegt dat, wanneer zij iemant wegens de provincie van Utrecht souden voorstellen aen de Prins als medelidt van het geprojecteerde geheym committé, dat sij dan mijn persoon moesten noemen en geensints Wieling, want dat die NB. te seer in de belangens of voor den hertog was.

De propositie of memorie selfs was originair door Visscher opgestelt, die deselve onder de handt aen Van Berkel hadde laten sien, en welke daerover sijn uiterste vergenoegen hadde getoont; vervolgens was die aen de borgemeester Temmink gecommuniceert, die se met een klijne verandering mede hadde goedgekeurt; daernaa aen Rendorp, die er nog al iets met sijne eyge handt in verandert hadde; eyndelijk ook aen de borgemeester Elias, die er mede met sijne eyge handt t'een of ander af of bij hadde gedaen, wanneer die memorie dus gedresseert, conform alle die veranderingen door Visscher afgeschreven zijnde, was deselve op die wijse aen de Prins voorgelesen, hebbende hij, Visscher, nogtans de minute met de opgemelte eygenhandige veranderingen sorgvuldig onder sig bewaert.

$\frac{1}{7}$81. Ὦρε Νατεωισχ [1]). Dat Amsterdam óf magtig appuy (namelijk mevrouw de Princes) óf wel bewijsstukken tegens den hertog moet besitten, andersints derselver demarche niet dan vrij onvoorsigtig soude konnen worden aengesien.

---

1) Ore Natewisch.

1781.

Dan, men ook versekerde dat Prins Hendrik van Pruissen in de Republicq stonde te komen, 'tgunt aan verscheyde menschen opmerksaem voorkwam, die niet gaarn scuden zien dat gemelde Prins den hertog remplaceerde. In allen gevallen, soo die Prins hier in 't landt kwam, en sig met de saeken bemoeide, of dat het Hof van Berlin daerinne mede werkte, soo scheen het vrij klaer, dat Amsterdam in dese niet sonder ruggesteuning ageerde, want in sodanig cas Vrankrijk met Pruisschen tesamen wel agter het scherm konden sitten, ten einde voor te komen, dat de Republicq niet teverre in de belangens van Engelandt wierde getrokken, welke kroon onder de handt scheen te hebben bewerkt eene naauwere verbintenisse met het Huys van Oostenrijk en Ruslandt, als ooit te voren.

$\frac{2}{7}$81. ″Ωρε Λυνενβυργ [1]). Dat den hertog reets lang vóórdat de Amsterdamsche propositie nopens zijn persoon aen Sijn Hoogheydt was gedaen aan sijn broeder Lynden van Hemmen hadde geschreven, hoe hart en onaengenaem het voor hem, hertog was, te moeten worden getraduceert en bij het publicq gelastert, daer Sijne Hoogheydt steets dit landt als sijn twede vaederlandt hadde aengemerkt, en daerinne van tijdt tot tijdt nog al niet geheel inutiel was geweest ..... Op welke missive Lynden van Hemmen in generaele bewoordingen hadde geantwoordt.

17$\frac{3}{7}$81. ″Ωρε Ληνδεν υαν ″Εμμεν [2]). Dat hij, Lynden van Hemmen den hertog nog gesproken hadde vóórdat hij op gisteren het raport-commissoriaal nopens de missive van den hertog ter vergadering van H. H. Mogende hadde uitgebragt [3]),

---

1) Ore Lunenburg.

2) Ore Lynden van Hemmen.

3) Nameus H. H. M. gedeputeerden voor de zaken van de zee, in wier handen de missive van den hertog gesteld was. De conclusie

en dat hij, hertog, ten uitersten was aangedaen geweest, dan enigermate bedaert, dan wederom tusschenbeyde seer oplopendt en haastig, en somtijts soo getroffen, dat hem de tranen over de wangen liepen, zig uitdrukkende, dat het water van de zee hem die blaam niet konde afwissen, ook te kennen gevende, dat door een antwoordt van de Keyser konde seggen dat die monarch s'hertogs brief aan H. H. Mogende te sagt ingericht hadde gevonden. Dog Lynden scheen enigermate aan die anecdote te twijffelen, nogtans was de brief niet kwalijk gestelt, en meende men dat óf Ardesch [1]), óf Van Hees, óf beyde de handt daerinne hadde gehadt.

$17\frac{3}{7}81.$ Ὦρε Ληνδεν υχν Ἐμμεν [2]). In de conversatie welke hij, Lynden van Hemmen, met den hertog hadde gehadt, tragtede hij aan dien vorst te doen begrijpen, dat H. H. Mogende niet wel anders konden justificeren de saak van gemelde vorst als op de voet van het concept-raport, dat hij, Lynden, aan den hertog voorlas, dog den hertog insteerde op 't laast (het point te delicaat zijnde omme sig daeromtrent soo schielijk te uiten), dat Lynden hem dat concept enige uuren wilde laeten, 'tgunt gedaen zijnde, sondt den hertog het selve s'anderdaegs wederom, verselt van eene missive wel twee velletjes groot, waerinne, naar dankbetuiging soo voor het gecommuniceerde als voor de lening van het concept-raport selve, en bijsonder voor de gratieuse uitdrukkingen in de conversatie door den heer Van Lynden jegens den hertog gebruikt, betuigt, hoe wel wenschte dat H. H. M. de bondgenoten konde voorhouden en vermanen particulier tot het vordere van

---

strekte tot het verwerpen van de beschuldigingen tegen den hertog als laster, en tot aanschrijving aan de provinciën met verzoek de verspreiding der lasterlijke libellen door plakkaten te onderdrukken; tegen Amsterdam werd niets geconcludeerd.

1) De secretaris van Z. H.'s raad, Mr. Andreas Ardesch. Zie bericht enz.

2) Ore Lynden van Hemmen.

1781.

bewijs der drie heren Amsterdamsche gecommitteerden nopens de beschuldigingen en verdenkingen tegens hem, hertog, ingebragt, en, bij onstentenisse van dien, dat derselver gesegdens voor strafbare calumnie en lastertaal moeste worden gehouden &tc. Dog op 't ogenblik dat dese brief pas half gelesen hadde kwam er iemant in, zulks ik belet wierde deselve geheel uit te lesen. Naderhant vernam ik, dat de verdere inhout van gemelde brief inhielde protestatien van onschult, aanroeping van Godshijlige naem daeromtrent, als beseffende 'tgunt declareerde voor 't aanschijn van een alwetend en regtvaerdig Opperwesen, die niet ongewroken soude laten diegene, welke soo calumnieuselijk wierden betigt, eyndelijk dat, besloten hebbende dit landt te verlaeten, nogtans eerst en vooraf wilde gejustificeert zijn.

Ὦρε Νατεωισ [1]). Dat reets sedert ses weken al hadde horen spreken van d'overkomst van Prins Hendrik van Pruissen alhier in de Republicq. Dat die grote heren van dat huys, en van dat van Brunswijk, soo gerafineert zijn in de ruses, dat sij met moeiten daerinne sijn nae te gaen. Dat, soo de Prins van Oranje de dupe van alle dese historien is, namelijk dat hij, ernstig de partij van den hertog soekende te handhaven, door indirecte wegen tot het verlaten van den hertog staat gedwongen te worden, s'Princen doorsigt en verstant in soo een cas veel geringer en minder moet wesen als veele sig verbelen. Daerentegen, bijaldien s'Princen houding wetens en willens geaffecteert is, ten einden sig quasi te laten dwingen tot sodanig abandon en eloignement van den hertog, soo soude sulks geensints een nobil, goed en opregt caracter indiqueren. Dat den hertog te kennen gaf sig te willen retireren en in soo een ingrat land niet te willen blijven &tc. Dan, waer dog blijven soude? Want naar Engeland te gaen was ongeraden, en elders soude men hem niet willen hebben, tensij dat de Keyser hem admitteerde.

---

1) Ore Natewisch.

1781.

$17\frac{4}{7}81.$ Ὥρε Λυνενβυργ [1]). Dat den hertog niet geheel content was met de extensie van het raport nopens desselfs saak. Dat de raidpensionaris absolutelijk van gedagten was, omme het daer maer bij te laeten, selfs niet meende dat de saek verder in deliberatie ter vergadering van Hollandt soude komen. Nogtans dat sijn broeder (Hemmen) scheen te denken, dat den hertog al te seer wierde verdagt gehouden, dat ook geen schult van al het gebrekkelijke konde werde gerekent te sijn, omdat juist niet altoos s'hertogs sin wierde gevolgt, waerover hij, hertog, sig beklaegde, dat sedert twee jaeren dikwerf plaatse hadde gehadt, selfs dat nu nog onlangs eene scene met de Prins hadde gehadt, waerinne het hadde moeten opgeven &tc. Dan, hierop valt te remarqueren, dat den hertog sedert jaer en dag, hoeseer ook de Prins regeerde en dede doen al wat maar wilde, nogtans sig meermalen over de Prins heeft beklaagt en de schult van 't verkeerde op hooggemelde vorst gelegt, hetgunt bij een ieder die het moeste horen én voor ondankbaer én voor een bewijs van geen goed caracter wierde opgenomen.

Uit een brief van Heiden aan Athlone bleek, dat men verwagtede dat sommige provincien, op de overgenomen missive van den hertog aan H. H. Mogende, die saak sig niet souden aantrekken, integendeel, dat sij de partij van Amsterdam daeromtrent souden nemen.

$17\frac{7}{7}81.$ Ὥρε Βρανδσενβυργ [2]). Dat de Koning van Pruissen aan hem, Brandsenburgh, op desselfs passage door Berlijn nu positive hadde gesegt dat, sedert desselfs vertrek van St. Petersburg, de saeken aldaer verandert waeren ten voordelen van de Republicq, sulks Zijne Majesteyt hem injungeerde daervan kennisse te geven aan de Prins en Princesse van Orange. Dat de gehele eerste verandering

1) Ore Lunenburg.
2) Ore Brandsenburg.

1781.

aen opgemeld Russische Hof toe te schrijven waere aan den invloed van den Keyser van 't Duitsche Rijk, door de bewerking van Engelandt, die sedert sijne komst te Petersburg en sijne entrevue op reis de saken enigermate van gedaente hadde doen veranderen. Dat die onder anderen ook hierdoor hadde getragt te slagen, namelijk, door 't doen sien van verren van enig etablissement voor den tweden zoon van den grootvorst [1]), als konnende bestaan in 't vorstendom van Moldavie, Wallachyen of iets diergelijks dat hooggemelde Keyser sig voorts in Petersburg overal hadde gedragen als Keyser, behalven vis à vis van den prins Potemkin, in opsigte van dewelke Sijne Keyserlijke Majesteyt alleen sig gedroeg als graef van Falkestein, omme die daerdoor, als seer veel vaniteit besittende, des te meer aen sig te verbinden. Dat bijsonder Panin een eerlijk, kundig en braef minister was, ook soo de heer Oosterman, dog iets minder kundig als de eerste. Aan beyde dese ministers dede het seer leet de keer die de saken daer, minder voordelig voor de Republicq, genomen hadden ..... Dat de raidsheer Bakunnof [2]) mede seer kundig en weldenkent was, dog uit hoofden van sijne mindere geboorte niet soo direct met de Keyserin konde spreken als de bovenstaende. Dog hadde eene twede raidsheer, genaemt ..... [3]), die bekwaem genoeg was om alles wel te raporteren, en die hij, Bakunof, dus gebruikte om verslag sijner saken te doen. Dat het Hof van Petersburg was gelijk alle hoven, namelijk, grotelijks afhangende van die daer den voornaeme invloed hadde,

---

1) De grootvorst is de latere keizer Paul; diens tweede zoon, toen nog een klein kind, is Constantijn, dezelfde die later afstand deed van zijn successie-recht op den Russischen troon, dien hij overliet aan zijn jongeren broeder Nicolaas. Hij bestuurde van 1815 tot den opstand van 1830 het toenmalige koninkrijk Polen.

2) Waarschijnlijk is hier abusievelijk Bakunnof (iets verder: Bakunof) geschreven voor Bakounin: den naam van den vertrouwden particulieren secretaris van graaf Panin. Zie o. a. de Harris-diaries I pag. 224 en 416.

3) Oningevuld.

1781.

'tgunt (men sey daervan wat men wilde) steets de graaf Panin bleef behouden, vermits men hem niet missen konde.

Dat de Keyserin allersensueelst was, dog veel verstandt hadde, 'tgunt men in allen opsigten sag en bemerkte; dat de grootvorst niet minder verstandt hadde en ongemeen veel levendigheydt, wel een wijnig in 't criticisme vallende. Dat men aldaer magtig verlangd hadde te horen van onse werksaemheydt, van 't uitlopen van onse vloot &tc.,..... wanneer seer seker de Russische representatien met meerder naedruk soude zijn gedaen geworden, want dat men in dien oort al gevreest hadde dat de Republicq maer sogte Ruslandt mede in 't spel te krijgen en dan veelligt haer eyge vreden in prejudicie van Ruslandt soude gesogt hebben te bewerken. Dat de Keyserin seer duidelijk aan hem, Brandsenburg, hadde gesegt de saak van de Republicq niet te sullen abandonneren, integendeel een waer interest in derselver belangens te nemen, waervan hoopte binnen korten de blijken te sullen tonen, en dat van dit gesegde of antwoordt versekering konde geven aan H. H. Mogende *a*). Dat nog Panin, nog Oosterman geldt trokken, maer wel Potemkin, waervan selfs geen misterie wierde gemaakt, want men sulks dagelijks konde weten uit hoofden van de wissel en door de trekkingen die er plaats hadden. Dat ook de Engelsche minister Harris door kragt van geldt sijn crediet souteneerde.

Dat de Koning van Pruissen seer wel was en ook seer wel tevreden scheen. Dat Prins Hendrik, naa Spaa gaende, eerst gedagt hadde de Princes van Orange aldaer te sien, naderhandt weder op 't Loo, en nu denkelijk te Breda. Dat gemelde Prins te sijnent werd aengesien evenals den hertog van Brunswijk in de Republicq, namelijk seer intriguant en van geldt te trekken..... Dat de Prins van Pruissen swakkelijk word, soo uithoofde van sijne wonden,

---

a) Ook hadde hij, Brandsenburg, aen Pesters gesegt, dat de Keyserin wel gaarn onse vreden alleen soude willen bewerken, als stellende haar glorie in 't pacificeren.

1781.

door een val van een paerd bekomen, als door dat wat veel geeft in de liefhebberye van de sexe. Onder andere hadde hij, Prins, thans eene maitresse te Charlottenburg, waer nae toe was geweest de dag dat Brandsenburg hadde gesogt zijn hof bij hem te maken, wanneer hadde laten seggen, dat niet wel genoeg was om hem, Brandsenburg, te sien, gelijk ook aan den Koning hadde laten weten dat niet wel was. Dat, bijaldien die Prins kwam te vallen, er nog al vrij wat te doen soude wesen in 't Pruissische Rijk, te weten naa dode van den Koning.

Dat men oordeelde dat de Keyser verstandt hadde, dog seer violent was, en, eens in een begrip sijnde gevallen, selden daervan terugge te brengen was. Dat hij, Keyser, misschien nu moeielijk zijnde wegens het niet opgeven bij Ruslandt nopens de preseance [1]), daeromme aen Hop soude hebben geantwoordt [2]) dat de Russische alliantie met de Republicq apparent soude uitkomen op 't geven en ontfangen van presenten over en weder en anders niet ..... Dat hij, Keyser, ongelijk hadde nopens die preseance, want dat, hij te Rome niet zijnde gekroont, nog de Keyserin van Rusland te Constantinopole, beyde die vorsten dus een egale pretensie daerdoor en geen voorrang jegens elkander konde souteneren.

Dat Panin de grootvorst op hebbende gebragt [3]) en ongemene sorg voor hem hebbende gedragen, jaa als voor sijn eyge kindt, die Prins ook daerdoor seer aen hem geattacheert was, selfs soo verre, dat bij hem, Panin, aan huis kwam sonder vooraf te laten waerschouwen, en hem telkens bij 't gaan en komen embrasseerde. Dat ook Panin aen die vorst steets een behoorlijk respect voor sijn moeder de Keyserinne inspireerde, en dat sonder hem, Panin, veelligt al lang tweespalt soude veroorsaakt zijn geworden tusschen moeder en zoon. Dat hij, Panin, een

---

1) Nl. van de ambassadeurs.

2) Nl. gedurende 'sKeizers verblijf te Brussel.

3) D. i. opgevoed; hij had den grootvorst vooral de nieuwe geschiedenis geleerd. Zie daarover de Harris-diaries vol I op verschillende plaatsen.

seer eenvoudig, dog teffens seer beleeft heer was, die meer dan eens gesegt hadde: „Ik wete wel dat ik mijne vijanden hebbe, dog ik taxere de gehele waerelt mij te konnen overtuigen van enig oneerlijk stuk te hebben begaen".

Dat Panin bijsonder en ook Oosterman misschien tienmaal aan hun, heren ambassadeurs, gevraegt hadden of de vloot van de Republicq uit was of niet. En wanneer zij antwoordede, dat sij tijding verwagtede, soo herhaelde die telkens: „Wij vraegen alleen: is uw vloot uit of niet, en nietwes anders meerder sullen wij uw vragen", op 't laatst alleen afwagtende wat die heren ambassadeurs hun voor tijding van selfs op dat subject soude brengen ..... Jaa stelde hij, heer Van Brandsenburg, voor vast dat, hadden sij tijdig daervan berigt konnen bekomen, dat de gehele Engelsche partij-negociatie en intrigues soude zijn geëchoueert, 'tgunt ook Panin selfs wel hadde te kennen gegeven, als sijnde ongeduldig geworden. Dat den hertog, Louis van Brunswijk, daer seer wel bekent was, in soo verre selfs, dat de groothertog eenmaal aan hem, Brandsenburg, van ter sijde hadde te kennen gegeven dat men verwondert moeste wesen, hoe iemant thans tot een raidsman in de Republicq wierde genomen, die soo bekent was een vooroordeel tegens Rusland te voeden. Dat de Koning van Pruissen in 't geheel geene correspondentie met den hertog Louis hielde, maer wel met de Princesse van Oranje, sijne nièce.

Hoe men meende dat de Koningin-douairière aan 't hof van Denemarken veel contribueerde tot de Engelsche gesintheydt van dat hof; dat die Koningin waerschijnelijk in correspondentie was met haer heer broeder, den hertog Louis.

Vragen aan Brandsenburg gedaan 8 Julij 1781 [1]).

Of er in waerheydt enige bestendige wijse van denken aen 't hof van Rusland plaats heeft. Soo jaa, wie daer-

1) De heer Van Heeckeren van Brandsenburg was juist uit Rusland teruggekeerd. Zie Res. S. G. dd. 10 Juli 1781.

1781.

toe het roer in handen heeft, of van wien sulks afhangt? Soo neen? Wie daervan d'oorsaek sij?

Of Panin crediet sal behouden, of niet?

Of inderdaet aan onse partij gehegt is?

Of hij mede verdagt werd gehouden van penningen te trekken of eene andere invloed door 't Pruisische en Fransche hof te soeken?

Of gemeld Pruisische hof niet al immer sooveel heeft gewerkt op de gearmeerde neutraliteit als Vrankrijk?

Of de entrevue tusschen de Keyser en de Keyserin enig indruk op de denkenswijse van die vorstin heeft gemaakt? Ruslandt willende ageren, of sij magt genoeg ter zee in gereetheydt heeft?

Hoe de 2 andere Noordsche mogentheden zijn gestelt?

Of men 't werk van Denemarken conniveert, of met ernst wil tegen gaen?

Of men niet heeft konnen bemerken, dat den hertog door sijn suster de Koningin-douarière van Denemarken of door andere wegen in Ruslandt tegens de gearmeerde neutraliteit heeft gewerkt?

Of hij, Brandsenburg, of sijn collega, ook enige twijffelagtige inductien hebben ontfangen, 't sij voor, 't sij in 't beloop van hunne commissie?

Of de Amsterdammers dan wel de raidpensionaris ook bijsonder correspondeeren met de Swart? Wat die voor een slag van mensch is, te vertrouwen of niet?

Of op den inhout der laatste brief van Sterrenburg enige staat kan worden gemaakt, namelijk, als Engeland niet luisterde, Rusland dan ageren soude?

Of men aldaer teregt begreep waer 't ons hier te lande aan scheelde?

Of Engelandt daertoe soude komen, wat Sterrenburg heeft geoppert?

Of men Sterrenburg nog langer met vrugt daer sal moeten laten? Wat idee men van de generale vrede heeft?

Waer dog die ijverige eerste aansoek vandaan is gekomen, en hoe die soo verflaauwt? Of ook onse eyge conduite, dan wel secrete machinatien daer oorsaek van sijn? En of men daer niet waerlijk begreep, dat de ge-

declareerde oorlog door Engeland niet anders dan aan de accessie waere toe te schrijven? Soo jae, warom ons dan niet vaerdiger bijgestaen?

Of de Swart, het werk begonnen hebbende, 't selve niet al soo goed alleen soude hebben konnen volbrengen als met die groten omslag &tc.? ..... Of men daer onse griffier heer Fagel kende? Hoe die sig in sijne particuliere correspondentie met hun heeren ministers heeft gedragen?

Hoe of den hertog bekent staat aen 't hof van Petersburg? [1])

$17\frac{8}{7}81$. "Ωρε Βρανδτενβυργ [2]). Dat De Swart een intriguant en kundig mensch was, die de grote waerelt sag en ook die van eene mindere classe, des van vele saken onderrigt konde wesen. Dat, ofschoon hij geen eene taal wel sprak, hij nogtans veel bekwaemheydt besat, des hij, Brandsenburg, wel gewilt hadde dat sijn collega Sterrenburg hem, De Swart, meerder geconsulteert hadde, waerdoor misschien gene ondienst aan de gemene saak soude zijn gedaen, maer dat Sterrenburg daer seer tegens was geweest, uit hoofden ook dat de raidpensionaris meer dan eens hadde gesegt, dat hij, De Swart, sulke lankwijlige gecijfferde brieven schreef, des De Swart alleen bij de eerste conferentie te Petersburg was present geweest en vervolgens bij de tekening van de conventie. Dat elk een gedagt hadde, dat hij, Brandsenburgh, de contrepied tegens Sterrenburg in Ruslandt soude hebben genomen, selfs dat men op die voet aan 't Pruissische Hof van hem, Brandsenburg, hadde gedagt, dan, dat in effecte het tegendeel waer was geweest; niettemin hadde hij, Brandsenburg, wel eens moeten tegengaen de grote fougue van Sterrenburg, wanneer sig in opsigte van de Engelsche

1) De antwoorden op deze vragen vindt men gedeeltelijk in hetgeen i. d. 7 en 8 Juli door den heer Van Brandsenburg wordt verhaald. Veel omtrent de genoemde personen en zaken geeft de correspondentie van Harris, met name wat Rusland betreft.

2) Ore Brandsenburg.

1781.

moeste uiten (gelijk hier beneden verder te sien is). Dat de raidpensionaris apart hadde gecorrespondeert met Sterrenburg, ook somtijts met De Swart, met welke laatste de stadt Amsterdam insgelijks correspondeerde.

Dat twee dagen vóór sijn vertrek uit Petersburg, hij, Brandsenburg, remarqueerde dat Sterrenburg een brief van Rendorp ontfing, waervan hij hem den inhout communiceerde, daer [1]) Brandsenburg dagte, dat Sterrenburg in de paneau soude konnen geven, als sijnde seer slim en kunstig ingerigt door Rendorp. Dat hij, Brandsenburg, alle particuliere correspondentie nopens de te verhandele saeken aldaer hadde afgesneden, omme in gene abuisen te vallen. Dat hij een paar maal hadde tegen gehouden, dat Sterrenburg sijn sin kreeg in 't presenteren van een memorie nopens de reclame [2]), als waerinne hij, Sterrenburg, op soo eene violente toon sig tegens de Engelsche soude hebben uitgedrukt, dat sulks te verre soude zijn gegaen, sulks hij, Brandsenburg, wijgerde die te sullen ondertekenen sonder merkelijke verandering, 'tgunt dan ook geschiede naadat er tot driemael toe verscheyde passages waren uit geroieert. .....

Desgelijks nog eens, wanneer er soude gesproken worden van 't getal der schepen, die de Republicq soude leveren casu quo, 't welk Sterrenburg (als de lijste der admiraliteiten bij sig hebbende) stelde op ten minsten 30, dog waervan Brandsenburg tien afretrancheerde, begrijpende dat er in of bij de Republicq ook nog een klijn getal schepen moesten blijven. Dat de Russen wel rijkelijk sestig goede swaere schepen, meest van 70 à 80 stukken, soo in zee als op de werven besitten, dog dat er 30 van gereet liggen, omme ten eersten te konnen worden gebruikt. Dat sij met veel gemak hunne vloot bemannen, omdat zij soo volkrijk zijn. Dat hem, Brandsenburg, was verhaalt (apparent door den envoié Heiden te Berlijn) dat Heiden-Rijnestein ook een van die boekjes, die nu dagelijks uitkwamen, hadde geschreven in het Neerduitsch,

---

1) Vermoedelijk moet er staan „daerdoor" = waerdoor.
2) Nl. van de Russische hulp tegen Engeland.

veelligt de Correspondentie tusschen een Haags heer en sijn broeder [1]).

Dat de griffier Fagel over sekere vermiste brief van de envoié de St. Saphorin aan Sterrenburg hadde geschreven, sonder dat die laatste hem daerop hadde geantwoort, sulks hij vreesde daerover met gemelde griffier in pourparler te moeten komen.

Dat Van Minningen [2]) een protegé van de raidpensionaris was, en die nu het ampt van fiscael bij de admiraliteit Amsterdam niet bekomende, schoon het aan de raidpensionaris was belooft, scheen een blijk van miscrediet van de raidpensionaris, ook omdat de raidpensionaris niet hadde geweten toens de Prins in de vergadering van H. H. Mogende en van Hollandt onlangs was verschenen.

Dat het Hof van Pruissen al immer sooveel de Republicq heeft geholpen nopens de gearmeerde neutraliteit als Vrankrijk.

$17\frac{9}{7}81.$ Ὦρε Μαερσσευεεν [3]). Dat de gehele conversatie of memorie der Amsterdamsche gedeputeerden, aan de Prins voorgehouden en gelesen, niet sonder rijp overleg was geschiedt, want dat Rendorp (sooals men wiste) verscheyde menschen in s'Hage kennende en sprekende, hij seer wel door die personen begrepen hadde, dat men verlangde dat er eene opening van saken raekende den hertog aan de Prins wierde gedaen. Dat ook Rendorp s'avonts of daegs tevoren de Prins hebbende gesproken en genoegsaem geprevenieert nopens het te vertonen [geschrift] van s'anderdaegs, den Prins seer wel en seer bedaert hadde gevonden; selfs hoe hij, Rendorp, toens begreep dat alles soude worden geheim

---

1) Bedoeld zal wel worden de „Vertrouwelijke correspondentie ..... tusschen een Hollandsch heer, buitenslands geëtablisseerd, en desselfs broeder, in Holland woonachtig", in 1781 verschenen, ook in het Fransch.

2) Zie Reg. op dl. I i. v.

3) Ore Maarsseveen.

1781.

gehouden. Dat ook de raidpensionaris (die er mede over onderhouden was) dese demarche niet hadde afgekeurt, sulks men eene gehele andere verwagting van den uitslag deser saak hadde te gemoet gesien als er gebeurt was. Nogtans belettede dit niet, of men was geensints verlegen wegens dese gedaene pas, integendeel, men wiste door de raidpensionaris selve verscheide omstandigheden en meer dan waerschijnelijkheden, waervan men geen gebruik wilde maken, namelijk met opsigt tot kondschappen en berigten, die geheym hadden moeten worden gehouden, en die niet dan door den hertog hadde konnen wesen ontdekt. Dat ook de raidpensionaris in 't geschrift of memorie met sooveel discretie mogelijk was geplaatst geweest, ten einde aan hem gelegentheydt te geven sig bij de Prins te konnen uiten soo als 't behoorde, en dus van de hinderpaal (den hertog) te worden bevrijdt, hebbende sij, heeren van Amsterdam, geen ander gebruik van sijne woorden gemaakt, als die hij openlijk in de vergadering van Hollandt in 't bijsijn van verscheyden menschen opsigtelijk den hertog hadde geoppert, en geensints van sodanige uitdrukkingen, die vrij sterker waeren, en die hij, raidpensionaris, aan heeren gecommitteerden van Amsterdam meer dan eens in 't bijsonder hadde geopenbaert. Ook hadde hij, raidpensionaris, sig in de audientie bij de Prins seer flaauwelijk geëxcuseert, alleen seggende: „*hem sulks niet te gedenken*". .....

Dat hij, raidpensionaris, in de vergadering van Hollandt nu laastelijk sig wederom hadde tentoongestelt, met verscheyde steden aan te manen van te stemmen conform de ridderschap tot het commissoriael maken van de missive van den hertog, 'tgunt met één stem was overgehaalt, waeromtrent nogal vrij wat reproches hadde moeten ondergaen. Dan, dat men wel begreep waer 't gemelde raidpensionaris sat, namelijk dat die in vroegere tijden sig te seer hadde gebonden aan den hertog en aan desselfs wijse van denken nopens de provincie van Hollandt en bijsonder ook nopens de stadt van Amsterdam, sulks hij al nu begon bang te worden dat, bijaldien hij den hertog te sterk tegen het hoofdt stiet, er dan vele saken tegens

1781.

hemselve soude konnen voor den dag komen. Dat door het voorstel van een geheim committé de stadt Amsterdam nimmer hadde beoogt de Prins onder curatele te brengen, integendeel die vorst te soulageren, minder verantwoordelijk te maken en de saken beter geheym te doen houden. Dat sij ook wel eerst begrepen hadden den hertog daerbij voor te stellen, dog dan wederom vreesde voor de mindere geheymhouding, des liever die vorst hadden geëloigneert gesien, 'tgunt ook, als hierboven, meerder andere teffens verlangden. Dat men in Amsterdam wel soude inclineren tot eene separate redelijke vrede, dan, dat de cooplieden, die reets veel verloren hadden, schrikkelijk daer tegens af souden gaen, soo er geen behoorlijk dedommagement bij kwam, want dat sij nu nog declareerden liever tien jaren te willen oorlogen dan eene schandelijke vrede te maken. Des, konde men met Engelandt de saak van Laurens en die van St. Martin compenseren, was misschien niet onredelijk, of men moeste tot nog meerder genoege van Groot Brittanië het Hof van Holland sijn gang laten gaan nopens bovengemelde saak van Laurens, 'tgunt nu alleen uithoofden van de gedeclareerde oorlog was blijven steken. Dat men sig thans seer sterk tegens de Prins uitede wegens dat sig soo dikwerf onbekwaem dronk, hebbende madame Le Roy op de Haegsche kermis het aan de Prins openlijk gereprocheert [1]).

Nog seyde hij, heer Van Maersseveen, dat op morgen den 10^{en} enige oorlogschepen souden uitseylen om te convoyeren naa de Oostzee, zijnde Hardsink daertoe na Texel vertrokken. Ook was er afgesproken dat er seker Fransch zeeofficier soude overkomen, omme met Kindsbergen te concerteren wat er in 't somersaisoen nu nog te doen soude wesen met enige gecombineerde schepen, zijnde dit alles met approbatie van de Prins.

Dat Van der Hoop van de West-Indische Compagnie

---

1) Wie deze dame is heb ik vruchteloos gezocht.

1781.

fiscaal bij d'admiraliteit stonde te worden, loco Boreel, welke Van der Hoop al eens tot pensionaris van Amsterdam was gedespicieert geweest, hadde men genoegsame penningen tot een tractement konnen vinden.

$17\frac{12}{7}81$. ᵛΩρε Νατεωισ [1]). Dat Van Berkel nog al van gedagten was, dat de saken (hoe geëmbrouilleert ook) sig schikken soude. Dat die oordeelde de Amsterdamsche heren niet voorsigtig genoeg hadden te werk gegaen in 't verrigten van die laatste pas opsigtelijk den hertog, vermits het terrein eerst beter hadden moeten sonderen, want sij nu gemaakt hadden dat den hertog vaster in 't zaal sat of in crediet was als te voren, dog dat die idee wel wat konde voortspruiten uit hoofden dat Van Berkel juist niet seer voor Rendorp was.

Dat hij, Van Berkel, voorts niet meende dat de Amsterdammers enige meerdere preuves besaten nopens die verdenkingen als degene, die sij hadden betrekkelijk den raidpensionaris. Ook hadde hij, heer Van Natewisch, van eene andere sijde begrepen, dat de Franssche ambassadeur sig te ruim hadde geuit nopens ontdekkingen, die door 't Franssche ministerie souden zijn gedaen opsigtelijk den hertog, namelijk, dat men aldaer een brief van gemelde hertog soude hebben onderschept of in handen gekregen, waerinne hooggemelde hertog naa Engelandt soude hebben geschreven dat, bijaldien men gene nieuwe of meerdere remises van daer besorgde, hij, hertog, de saeken alhier in de Republicq niet meerder goed konden houden of naa de sin soude konnen dirigeren. Dat de Prins al nog seer gestoort was over 't geval van den hertog en dagelijks meerder de partij van die vorst nam. Dat hooggemelde hertog sig wederom seer singulier hadde gedragen tegens den adjudant Bentink, want hem op de parade (soo wel meene) hebbende gevraegt of hij, Bentink, sijn brief hadde ontfangen, en hoe hij die vondt,

---

1) Ore Natewisch.

dan, [dese] daerop wat flaauwelijk antwoordende met te seggen dat deselve nog niet gelesen hadde, soo soude den hertog hem, Bentink, bij de kraag van sijn rok of camisool vrij sterk hebben gevat, en hem hebben gesegt in groote haastigheydt: „Je remarque bien que vous me condamnés aussi, vous êtes comme tous les Bentinks sont ou ont etés, voudries vous aussi me rendre un Jean foutre"? 'Twelk al staemmelende en in eene passie sijnde geuit en deswegens door Bentink maer half verstaen, soo hadde die explicatie aan den hertog doen vragen hoe of hij dat woord van Jean foutre moeste verstaen, of op wien sulks applicabil moeste worden gemaakt ..... Dan, waerop 't antwoordt naderhant redelijk wel was geweest.

Wijders was den hertog ook seer gepiqueert tegens Rede van de Hollandsche gardes, uithoofden dat die de borgemeester Rendorp den avond vóór de Vrijdagsche opening [1]) audientie bij de Prins hadde besorgt, 'tgunt den hertog hem, Rede, seer kwalijk nam, hem seggende: waer sig mede moeide, want dat sulks van sijn departement niet was ..... Dit bemoeien van Rede, de verlegentheydt van sijn broeder Athlone, het geldt, dat die beyde aan Rendorp schuldig zijn, de intimiteit van mevrouw Van Heiden (suster van bovenstaende beyde heren) met mevrouw de Princesse, de nieuwgemaakte kennisse en vertrouwde correspondentie tusschen Rendorp en Heiden, de man van evengemelde vrouwe &tc., ... al hetgunt voorsegd dede Natewisch denken, dat de pas, door d'Amsterdamsche heren gedaan, ene rugsteun aan 't hof selve hadde.

$17\frac{13}{7}81$. *Ὧρε Λυνενβυργ* [2]). Dat Athlone laastlede Donderdag of Vrijdag een eygenhandigen brief van de Prins hadde

1) D. i. het vertoog van Amsterdam aan Z. H. van Vrijdag den 8en Juni.

2) Ore Lunenburg.

1781.

gekregen opsigtelijk de ordonnantie van de jacht [1]), die hij, Athlone, reets Dingsdag hadde gewagt, omme Woensdag ter vergaedering van H. E. Mogende in te brengen, en waerover aen sijn swager Heiden hadde geschreven sijne verwondering, aengesien de beloften deswegens aen hem gedaen. In welke brief de Prins hem segt, dat men bij abuis op sijn tafel hadde gelegt het raport rakende de 12 ton, te accorderen voor de schepen die naa Suriname staan te vaeren, in plaatse van de ordonnantie op de jagt, beginnende gesegde brief met de woorden *mon cher milord*, waerover hij, Athlone, niet wijnig ingenomen was. Ook hadde hij, Athlone, een brief van Wieling op denselven dag ontfangen, waerbij Wieling hem sond copie van een brief van Hop, waerinne de conversatie van den Keyser was nopens de negociatie van de Republicq te St. Petersburg, die uit soude komen op 't geven en ontfangen van presenten over en weder, gelijk Sijne Keyserlijke Majesteyt sig hadde uitgedrukt. Voegende hij, Wieling, daer wijders bij: „of milord niet eens soude overkomen omme den Keyser te sien"? .....

Ωρε Δεκαν Σωελλενγρεβελ [2]). Dat men meende dat in Vrieslandt de gevoelens nopens de saak van den hertog daerhenen liepen, omme te betuigen hoe wel mogten lijden dat naagevorscht wierde waeruit de geopperde nadelige gerugten tegens hooggemelde vorst voortspruiteden, dan, dat teffens van gedagten waeren dat, sodanig een ondersoek veel tijdt en moeiten sullende kosten, daernevens veelligt nog vermeerdering van dissentie en tweespalt konnende veroorsaeken, sij, heren, oordeelden

---

1) De nieuwe ordonnantie op de jacht werd den 18en Juli door de Staten in overleg met den Prins-Stadhouder vastgesteld. Zie Ned. Jbb. 1781, pag. 1801 vlgg. De heer van Athlone was, zooals vroeger vermeld is, kort tevoren luitenant-opperhoutvester in de provincie Utrecht geworden.

2) Ore Decan Swellengrebel: Mr. Hendrik Swellengrebel was domdeken te Utrecht. Zie Naamw.

1781.

't best en veyligste waere dat den heer hertog sig (ten minsten voor een tijdt) absenteerde. Dat men ook in 't algemeen over sodanig eloignement anders bij 't publicq dagte als het scheen bij den heer hertog te worden opgenomen, namelijk, dat men voorgaf hoe dog den hertog soo gestoort konde wesen over de gedane propositie, vermits wel in vorige tijden, en nog onlangs bij 't reïntroduceren van 't Stadhouderschap, verscheyde regenten, en selfs daernaa, uit de regering sijn gelaten, omme genoegen aen 't gemeen te geven, sonder dat de goede naem of eer van gemelde heren daerdoor soude worden beswalkt of vermindert.

Dat Cappelle van de Lathmer [1]) hem gesegt hadde, dat verscheyde regenten in de provincie van Gelderlandt, wanneer men die afsonderlijk hoorden, seer bout spraken, dan, wanneer sij op de landdag verschenen, was het er geheel anders gestelt.

Dat ook de beschuldigingen van den Koning van Engelandt en 't vergen van satisfactie tegens enige regenten van Amsterdam in handen van 't Hof van Hollandt was gestelt, waerom dan ook niet dit addres van den hertog,.... die sig aen de provincie van Hollandt hadde behoren te addresseren en niet aen H. H. Mogende.

$\frac{13}{7}$81. ᾽Ωρε Οβλετ [2]). Dat de gewese overste Pesters gisteren bij hem, Oblet, was geweest, en hem een brief hadde gebragt voor de luitenant-generael De Terci, die den Keyser op desselfs reyse accompagneert [3]), seggende, dat hij, Oblet, gemelde brief aan dien heer moeste overgeven en daerbij seggen, soo aen gemelde luitenant-generael als aan den

---

1) Robert Jasper van der Capellen van de Marsch was ook heer van de Lathmer.

2) Ore Oblet: vermoedelijk de kastelein van het Kasteel van Antwerpen te Utrecht, waar de Keizer verwacht werd en ook van den 15en op den 16en overnachtte. Zie Ned. Jbb. pag. 1354.

3) Zie over de reis van den Keizer, en ook over den heer De Tercy, de Ned. Jbb. pag. 1335 vlgg.

1781.

Keyser selfs, „que c'estoit de la part du baron De Pesters cy-devant collonel-commandant du régiment des gardes Hollandoises. Le dit regiment venant à vaquer le duc de Brunsvicq l'obtint. Monsieur De Pesters crut avoir servi avec trop de distinction pour pouvoir continuer dans le service, demanda sa démission et a vécu depuis sans avoir voulu aucun employ", 'tgunt hij, Pesters, aan Oblet in schrift van sijn eyge hand hadde overgegeven, ten einde sulks woordelijk te seggen. Dat gemelde collonel Pesters al verder aan hem, Oblet, hadde te kennen gegeven, dat hij dagelijks brieven van Heiden en Brandsenburg ontfing. Dat hij ook hadde gesegt, dat die blixemsche Amsterdammers dit stuk nu wederom tegens den hertog hadden begaen, dan, dat sij tot nog toe geen een bewijs tegens dien vorst konden inbrengen. Item dat 't gemeen tegens hem, Pesters, ook al aenging, als wetende dat hij door sijn verknogtheydt aen het Huys van Oranje al het crediet hier in de provincie besat &tc..... Dat het gepeupel tegens de Prins selfs afging. Waeromtrent Oblet bijvoegde hoe hij gehoort hadde publiquelijk seggen, dat sekere Amsterdamsche juffrouw, genaemt..... [1]), sig bevindende op de Vauxhall in Den Haeg, door de Prins was bespogen geweest over haar gantsche kleedt, selfs met de vetten vingers besmult, alles door dronkenschap van Sijn Hoogheydt. Dat ook nog de Prins, doe in Delflandt hadde gegeten, insgelijks aldaer soo dronken was geweest, dat uit de koets gespogen hadde, ook reets vóór dat in de koets kwam, en daernaa nog van onderen en van boven alles was kwijdt geraakt. Zulks dat sijn swager Caillé, onlangs over straet gaende, van twee gemene lieden hoorde seggen: „de vloot gaat niet uit, en daer is die dikken donder schult van, voorts werdt er niets uitgevoert, wat hebben wij aan soo eene dronken stadhouder"? Nog verhaalde hij, Oblet (die niettemin bij elk voor een babbelaer te boek staat) dat, wanneer Heiden in Utrecht kwam, alsdan Klaas Pesters

---

1) Niet ingevuld.

(die hij niet wiste dat baron was, dog die gesegt hadde onder die titul juist hier te landen niet bekent te staan), Van Goens, Roëll en de griffier Van den Heuvel steets hem, Heiden, afwagtede, om hem te spreken. Dat onder andere de laatste reys Van Goens alle die andere hadde gepiert, want dat hij, Heiden hebbende opgewagt buiten de poort, aldaer wel anderhalf uur met hem hadde gesproken, intusschen dat die overige al wagtende op Heiden bij Oblet bleven tot naa tien uuren s'avondts, pesterende niet wijnig tegens het lang weg blijven van opgemelde Heiden. Voorts seyde hij, Oblet, nog, dat wel eens de heer De Larrey en Voigt, bij hem logerende, hadden gevraagt hoe dog Pesters de collonel sooveel invloedt konde hebben en houden, daer de gehele waerelt tegens hem afging en nogtans hem 't hof maakte. Waerbij Oblet nog observeerde, dat 't schande was te sien Milord Athlone gestadig met die Pesters bras dessus bras dessous te lopen. Item dat 't singulier was, dat opgemelde collonel Pesters in sijn bovenstaende geschrift sig tegens den hertog soo uit, daer hij in 't selve ogenblik sig in faveur van gemelde vorst expliceerde en sterk tegens die van Amsterdam aanging.

$17\frac{14}{7}81.$ Ὥρε Λυνενβυργ [1]). Dat Athlone ter laatste gedeputeerden-vergadering vrij omstandig en nadrukkelijk hadde gevoteert seer in faveur van den hertog opsigtelijk de publicatie, die namens de staeten moeste worden gedaen tegens het dissemineren van pasquillen &tc. [2]), ofschoon hij, Athlone, niet lang geleden nog sig vrij sterk tegens hooggemelde hertog hadde geuit in verscheyde conversatien, des hij waerschijnelijk een wenk of van sijn broeder de collonel of van sijn swager Van Heiden op dat subject sal hebben ontfangen. Dan, is het te verwonderen en te misprijsen

---

1) Ore Lunenburg.

2) Het plakkaat werd den 4en Juli door de Staten gearresteerd. Zie Ned. Jbb. pag. 1596.

1781.
van Heiden (die ongetwijffelt met Rendorp onder de handt gesproken en geschreven hebbende, en misschien al verder sig heeft bemoeit of is gebruikt), dat die soo eene gerafineerde hypocritische rol in alle dese zoude spelen, dog sulks noemt men la politique sublime d'un courtisan rafiné.

$17\frac{15}{7}81$. ᾽Ωρε Νατεωισ [1]). Dat hij, Natewisch, vrij authenticq meende te weten, dat de Keyser gantsch niet soo in faveur van den hertog thans dagte als sommige sig wel verbeelden en sooals den hertog hadde te kennen gegeven. Dat men selfs meende te weten, dat den hertog voor een twedemaal bij den Keyser hebbende laten vragen om sijn hof te maken, of om Sijne Keyserlijke Majesteit te spreken, dese sulks niet hadde aangenomen, maar den hertog door den luitenant-generaal De Terci (die den Keyser op de rijs vergeselde) hadde doen spreken. Dat men dit alles toeschreef aan de entrevue, die de Keyser met den ambassadeur van Vrankrijk, en ook met andere, gehadt hadde, tenminsten dat evengemelde ambassadeur moet hebben verklaert (naadat Sijne Keyserlijke Majesteit hadde gesien en gesproken), hij nu veel meerder opinie van een generale vrede hadde dan ooit te voren, want dat de gevoelens van die monarch daeromtrent hem seer redelijk en ongeïnterresseert waeren voorgekomen. ..... Enfin, hij, heer Van Natewisch, versogt mij dit alles voor mij nog te behouden, omdat men ligtelijk soude konnen naegaen vanwaer dese anecdoten of tijding van daen hadde. (Waerschijnelijk van den overste Van der Cappelle).

$\frac{17}{7}81$. ᾽Ωρε Λυνενβυργ [2]). Dat door de predicant van Bunnik hadde verstaan, dat Jan Pesters in s'Hage was ontboden, dog die niet veel lust hadde getoont tot die reys; dat

---

1) Ore Natewisch.
2) Ore Lunenburg.

1781.

hij, Pesters, dese week bij de Raad van State moeste presideren.

Dat men in Gelderlandt nu bij dese landdag waerschijnelijk soude resolveren (immers meende men het daerop eens te kunnen worden), dat naa een vrij lang detail van de saak selve ('tgunt de heer Van Lunenburg niet seer goedkeurde) 't geval van den hertog bij H. H. Mogende daerheene te dirigeren, ten einde de provincie van Hollandt namens H. H. Mogende wierde aengeschreven, omme ernstig en naauwkeurig ondersoek te doen nopens de beschuldigingen en verdenkingen, tegen den heer hertog ingebragt, en deselve ongegront of onwaeragtig bevindende, alsdan sodanige voldoening aan hooggemelde heer hertog te besorgen, als 't gewigt der saake en de lesie, soo een hoog persoon aangedaen, van selfs vorderde [1]).

Ὦρε Οβλετ [2]). Dat de Jansenist Du Pack de Bellegarde, den overste Pesters en de grave Rantsau, een Hernhutter [3]), hadden getragt de Keyser te sien en te spreken, dog de laatste alleen gereusseert hadde, hebbende de twee andere niet dan met de luitenant-generael De Terci gesproken. Nogtans was de Jansenist door die generaal seer vriendelijk gerecipieert, en een pacquet van hem ontfangen hebbende, was 't selve een uur daernaa terug gesonden, met dit addres: „de retour à Monsieur De Bellegarde."

---

1) Het besluit werd in dezen zin den 21en Juli door de Staten van Gelderland genomen, schoon niet zonder verzet. Zie Ned. Jbb. pag. 1361.

2) Ore Oblet.

3) Gabriel Dupac de Bellegarde, een edelman uit Languedoc, met den abbé d'Eltemare naar Holland gekomen, woonde tot 1770 bij de Jansenisten op Rijnwijk, later, tot zijn dood in 1789 toe, te Utrecht. Hij was een zeer geleerd man, en gaf vele belangrijke werken in het licht over kerkgeschiedenis, vooral ook over die der Jansenisten. Zie o a. V. d. Aa, Biogr. Wbk. i. v. Bellegarde.

„De grave Rantzau" is waarschijnlijk de Hernhutter Erich von Rantzau, die in 1784 en 1786 eene geschiedenis heeft geschreven van de gemeenten te 's Heerendijk (bij IJselstein) en te Zeist. Die geschriften bestaan nog in handschrift in het archief der Hernhutter-gemeente in laatstgenoemde plaats.

1781.

Voorts hadde de Keyser een courier gekregen, die sijn rijs dede verhaesten, waerover seer knorrig scheen. Ook was Pesters moeijelijk, dat Rantsau (die smeermous, soo hij sig uitdrukte) audientie hadde gehadt, en hij, Pesters, niet.

$17\frac{17}{7}81.$ Ὦρε Λυνενβυργ [1]). Dat de financiele saken van sijn swager Van Wadenooyen [2]) er seer angstvallig uitsagen, want dat er naauwelijks voor hondert duisent gulden aan goederen waeren, schoon de schulden reets meer dan hondert duisent rijxdaalders of wel 3 ton beliepen. Zulks, bijaldien de vrienden onderling de handen tot desselfs redding niet ineen sloegen, hij het met gene mogelijkheydt konde gaande houden.

Lunenburgs broeder Jas [3]) was expresselijk overgekomen in Utrecht, omme met mevrouw Van Rijnhuisen [4]) over die netelige saak te spreken.

$17\frac{27}{7}81.$ Dat Athlone aen hem, Lunenburg, hadde gesegt, hoe dat Did. van Lynden [5]) eene memorie bij de president van H. H. Mogende (zijnde Dedem, wegens Overijssel [6])) hadde gebragt, waerinne sig verklaerde gene missie hoegenaemt te konnen aannemen, soolang den hertog in 't bewint van saaken bleef [7]), welke memorie, vrij naedrukkelijk ingerigt, door gemelde president aan de griffier was vertoont, die

---

1) Ore Lunenburg.

2) Jan Walraven baron de Cocq van Haeften, heer van Wadenoyen, ambtman van Bommel enz., lid van de Geldersche ridderschap (kwartier Nijmegen) gedeputeerde ter generaliteits-vergadering enz. Zie Naamreg.

3) Eene afkorting van Elias.

4) De heer Jan Jacob de Geer van Rijnhuizen was gehuwd geweest met barones Theodora Anna van Haeften van Wadenoyen. Zie Rietstap i. v. De Geer.

5) De gezant te Stockholm D. W. van Lynden, de broeder van den representant.

6) De memorie, waarbij de heer Van Lynden de redenen uiteenzette, die hem bewogen voor den gezantschapspost te Weenen te bedanken, is opgenomen in de Ned. Jbb. 1781 pag. 1387 vlgg.

7) Zie de aanteekening op pag. 103.

1781.

hem geraeden hadde deselve terugge te houden en alvorens daerover met Lyndens broeder, den representant, te spreken, dog weswegens hij, Did. van Lynden, seer gepiqueert was geweest en absolutelijk wilde dat gemelde memorie ter tafel van H. H. Mogende kwam. Dan, dat men uithoofden van die historie en hetgunt verder betrekkelijk het quitteren van sijn commissie nae Wenen hadde plaats gehadt, hij geoordeelt wierde gek of getimbreert te zijn geworden, niettemin uit hetgunt hiernaa volgt, te weten de herhaalde conversatie met Lynden van Utrecht gehouden, schijnen gene tekenen van ongesteltheydt te kennen te geven.

$17\frac{27}{7}81.$ Ὦρε P. υαν Ληνδεν, van 't eerste lidt [1]). Dat hij, Lynden, thans uit s'Hage zijnde gekomen, de Prins in verscheyde opsigten verlegen hadde gevonden en seer wankelbaer in vele omstandigheden, willende wel den hertog souteneren, dog voelende aan eene andere sijde dat juist alles niet voor hem pleit, of dat in alles geen gelijk heeft. Dat de Prins hem, Lynden, ook hadde afgevraegt, met veel ernst en sig aldus uitende: „Seg mij eens in opregtheydt, hoe denkt dog uw neef, Van Maersseveen, of hoe is die sijne wijse van denken" ..... Waerop Lynden, wel wetende hoe hij, Maersseveen, dagte, nogtans met voorsigtigheydt hadde geantwoordt, seggende, dat hij hem kende voor een man, die seer bedaert dagte, en het daerbij hadde gelaeten. Want dat hij, Lynden, Maersseveen nu nog onlangs hadde gesproken, gelijk ook sijn oudste broeder Willem van Lynden [2]) hadde gedaen, en dat sij beyde seer content waeren geweest van hem, heere van Maersseveen. Dat de Prins nopens Rendorp hadde gesegt: „Ik hadde het nooit van Rendorp gedagt". Dat den hertog aan zijn oudste broeder, Willem van Lynden, mede hadde

1) Ore R. van Lynden, van 't eerste lid: dus de heer Reinhard van Lynden, de broeder van den heer Van Lunenburg.

2) De heer W. van Lynden tot Hemmen, de vaak genoemde gedeputeerde ter generaliteitsvergadering.

1781.

gesegt: „Dieu me préserve que je ne rencontre pas Rendorp". Dat hij, Rendorp, bij Meinders en die famille [1]) wel eens hebbende gegeten, daer verdagt wierde gehouden voor al te prinsgesint te wesen, dog dat men meende dat sijne verandering was opgekomen sedert de rijse met de Prins naa Texel, wanneer merkelijk veel met Heiden-Rijnestein hadde gesproken en gecorrespondeert.

Dat soo sterk als Lynden den representant, gelijk ook Braekel, sig enige maenden geleden hadden geuit tegens al hetgunt wat wegens de stadt Amsterdam of andere voornaeme steden van Hollandt wierde beweert, sooseer spraeken die twee nu op eene gehele andere toon, in sooverre selfs dat R. van Lynden aan Brakel hebbende gevraegt, waeromme hij dog soo verandert was, hadde Brakel alleen geantwoordt, dat hij hem dan te voren niet wel moeste begrepen hebben.....

Dat Lynden van Stokholm sig openlijk aan de Prins hadde gedeclareerdt dat, soolang den hertog invloed behielde, hij, nog geen minister, het in Ruslandt, te Wenen of in Sweden konde houden, en dat hij daeromme voor de post naar Wenen sijne danksegging betuigde, als kunnende die niet aennemen. Waerop de Prins aan hem, Lynden, soude hebben gesegt, dat al die gerugten tegens den hertog voortkwaemen uit eene geest van cabale &tc. Dan, waerop Lynden hadde gerepliceert: die bij hem geensints uit sodanige source te spruiten, want dat sijne resolutie niet dan na rijp overleg was genomen, jaa selfs, dat hij er om die reden ook geen woord nog aan sijn broeder nog aan sijn swager Voigt van hadde gerept. Ook dat hij gedagt hadde, bijaldien hij naa 't verkrijgen van soo eene bepaalde instructie, als men van sints was voor Wenen te arresteren, sig daervan hadde geëxcuseert, sulks naa weerstandigheydt soude hebben geleken, en dat ook daeromme teffens geprefereert hadde er nu ten eersten

---

1) Waarschijnlijk Mr. Gerard François Meyners, heer van Duynbeek, raadsheer in den hove van Vlaanderen. Een van de leden dezer familie vergezelde later Prins Willem V bij zijn vertrek naar Engeland. De familie was afkomstig van Rotterdam.

voor te bedanken. Enfin, dat al het bovenstaende in de tegenswoordigheydt van den hertog soude durven herhaelen.

Dat hij, Lynden van Stokholm, verscheyde omstandigheden nopens sijne commissie aldaer aan hem, Reintje van Lynden, hadde verhaalt, alsse bijsonder hoe hij in sijn handen hadde gehadt het hof van Sweden naar de sin en naer 't waere belang van de Republicq te doen handelen, hadde men maer geantwoort op twee sijner secrete overgesonde memorien, dan, dat daerop nimmer enig taal nog teken hadde ontfangen, jaa, dat men in Sweden alleen maer hadde verlangt te weten het sentiment van Ruslandt daeromtrent, 'tgunt door onse ministers aldaer hadde moeten helpen bewerkt worden. Dan, dat men genoegsaem thans seker was, dat de saeken daer verbrot waeren door ons eyge toedoen of door geheyme onderdehandsche tegenwerkingen uit onsen eyge boesem. Ook wiste hij, R. van Lynden, met sekerheydt, dat Sterrenburg in Ruslandt totaal gebrouilleert was met De Swart, 'tgunt men wel soo wilde houden, en daeromme Sterrenburg al nog te Petersburg liet, welke Sterrenburg nu geoordeelt wierde van den hertog te dependeren, tenminsten met dien vorst te corresponderen. Dat ook Sterrenburg met Brandsenburg was gebrouilleert geweest, en dat men meende dat dese laatste daeromme soo schielijk was terug gekomen. Enfin, dat die gehele besending meer kwaedt dan goed hadde gedaen, en oneindig veel geldt aan 't land hadde gekost.

Voorts hadde Lunenburg een brief van Maersseveen ontfangen, waerbij hem meldt, dat in Gelderlandt t'antwoort aan H. H. Mogende op s'hertogs brief in 't quartier van Nimwegen met meerderheydt was beraemt door toedoen en ijverige werking van Willem van Lynden; dat Zutphen daertegens soude hebben geprotesteert, en dat in Veluwe het met meerderheydt van ééne stem was doorgegaen.....

Dat de meeste regenten, die onafhankelijk waren, dagten gelijk Amsterdam, dat andere omme hunne familie of kinderen niets durfde sacrifieren. Dat, was men maer

1781.
cordaet, de saken sig beter soude schikken, dan, dat d'een maar bedoelde te verkrijgen 't geen den andere verliet of moeste verlaten. Dat men sprak dat de 3 Utrechtse gecommitteerden ter generaliteit bedanken wilde, dog dat sulks niet hoopte van de twede, tensij óf Schonauwen óf Zuilen in de plaats kwamen [1]).

$\frac{27}{7}$81. Ὥρε P. υαν Ληνδεν [2]). Dat, toens Lynden van Stokholm bij de Prins sig verklaerde te desisteren van de commissie naer Wenen, en teffens gedeclareert seer wel te weten dat hij daerdoor een fraay inkomen zoude missen, dat hij selfs de commissie nae Stokholm hadde geaccepteert uit hoofden der omstandigheden opsigtelijk sijne vrouw, jae, ofschoon die al nog deselve waeren, hij prefereerde met 4/m. guldens s'jaers stil te blijven leven, gelijk voormaals hadde gedaen, als enige commissie hoegenaemt te verkrijgen, soolang de saken in de Republicq soo gestelt waeren. Dat de Prins daerop sijn swaeger Voigt terstondt hadde doen binnen komen, dog dat Lynden niettegenstaende bijgebragte redenen van gemelde sijn swager Voigt, hadde gepersisteert, en daervan bleef afsien.

Dat Maersseveen ook aan hem, R. van Lynden, hadde verhaalt, hoe familiair en openhertig de Keyser met Rendorp hadde gesproken, bijsonder opsigtelijk den hertog, van wien de Keyser gesegt hadde, dat het eerste kwartier dat met hem, hertog, gesproken hadde, genoegsaem over niet dan indifferente saken hadde gerouleert, dat hem wijders bij de Prins hadde gesien, dog meerder niet. Dat den hertog nog eens vóór 't vertrek van den Keyser hadde laten vragen om te spreken, dog dat die sig hadde geëxcuseert, waerop een briefje van den hertog hadde

---

1) Met „de twede" wordt de heer Van Hardenbroek zelf bedoeld, de heeren Zuylen en Schonauwen zijn: Willem Réné van Tuyll van Serooskerken van Zuylen en Gerlach Theodoor van der Capellen van Schonauwen, beiden lid van de Stichtsche ridderschap. Zij komen in de Gedenkschriften meermalen voor.

2) Ore R. van Lynden.

1781.

ontfangen, waerinne sijn saak en sig in s'Keysers protectie recommandeerde, dan, 'tgunt door de Keyser was beantwoordt met een kort en geestig billet, bestaande ..... [1]).

Voorts hadde de Keyser nog aan Rendorp gesegt: „que le Duc étoit son cousin, mais qu'il le connoissoit peu, qu'il crut aussi qu'il étoit encore son feldmaréchal, au moins qu'il étoit sur le catalogue des dits officiers". Dog welke ruime en gemeensame samenspraek van den Keyser met hem, Rendorp, én aan Maersseveen én aan R. van Lynden enigsints vreemt was voorgekomen, gemerkt, voor een eerste keer iemant siende, men selden soo openhertig sig uitede.

*Ωρε Νατεωισχ [2]). Dat men in Amsterdam voorsigtig behoorde te wesen, omme sig niet onderling te brouilleren, want indien gemerkt wierde bij 't hof, dat men daerin konde reusseren, men niet soude nalaten daertoe alles te contribueren, sulks men veelligt niet kwalijk soude doen van Van Berkel nog hier en daer in te kennen, want die geheel voor 't hoofdt te stoten somtijts kwaede gevolgen konde hebben, ten minsten, dat men niet seggen konde of hij, Van Berkel, hadde sijn stadt trouwhartig en ijverig gedient. .....

Dat hij, heer Van Natewisch, van Oblet hadde verstaen, hoe de Keyser in Amsterdam door twee makelaers was aengesproken geweest over enige onbetaalde Silesische obligatien, waerop de Keyser soude geantwoordt [hebben] dat die saken buiten sijne handen waren, dan, dat men sig bij sijne Pruissische majesteit moeste vervoegen, dog dat sulks misschien het voorsigtigste waere te doen aan 't hoofd van 2 a 300/m. man. Nogtans hadde dese aenspraak soo eene indruk op den Keyser gemaakt, dat Sijn Majesteit deswegens sijn vertrek van Amsterdam hadde verhaast, vresende somtijts voor een arrest.

---

1) Niet ingevuld.
2) Ore Natewisch.

1781.

NB. ook hadde de Keyser aan Rendorp belooft hem nog eens vóór desselfs vertrek te ontbieden, dan, hadde sig door een briefje aan hem, Rendorp, doen excuseren, als zijnde gepresseert om te vertrekken.

$\frac{28}{7}$81. ᵂΩρε Βρουωερ [1]). Dat de fiscaal Boreel aan den heer Van Zuilen soude hebben verklaert dat, volgens de jegenswoordige loop der saken, het voor geen eerlijk man was te houden in posten aen hun toevertrouwt, dat hij ook daerom sijn ampt nederlag en er niet meerder om denken wilde. Dat het wel waer was, dat aan de commissie-vaerders, permissien door de Prins waeren gegeven omme in zee te gaen, dan, dat daertegens teffens waer was, dat de expeditien uit de admiraliteyten, daertoe nodig, dan telkens waren teruggegehouden door 't selve canaal, des uit dien hoofden gemelde commissie-[vaerders] niet in zee waren gekomen.

$\frac{1}{8}$81. ᵂΩρε Νατεωισχ [2]). Dat door de vrienden van den equipage-meester May, namelijk door de vrouw van sijn broeder de coopman May, hadde gehoort, hoe moeielijk de Keyser was geweest, toens gemelde vorst op s'landts werf in Amsterdam niemant hadde aangetroffen, die Sijne Majesteit enig goed berigt nopens desselfs gedaene vragen hadde konnen geven. Te meer daer hij, equipage-meester May, óf waerlijk siek was geweest, óf sig soo gehouden hadde, immers hij, May, hadde de Keyser niet konnen accompagneren, sulks die vorst door andere sig hadde moeten laten onderrigten, alsse ook door de fiscaal Boreel, aan wien, of aan een ander admiraliteitsheer, door de Keyser was gevraegt, hoeveel cardousen wel ordinair gebruikt wierden voor een stuk canon. 'Twelk beantwoordt wierde met: vijftien à sestien. Waerop de Keyser repliceerde: „Als die dan verschoten zijn, moet men een buiging maken

1) Ore Brouwer.
2) Ore Natewisch.

en aftrekken", denkende Sijne Majesteit dat er wel 50 à 60 voor ieder stuk gebruikt wierden, soo als het ook wesentlijk plaats heeft. Voorts vroeg nog de Keyser: wat schepen er op sekere hoogte lagen, die Sijne Majesteit van verre sag. 'Tgunt beantwoordt wierde met te seggen, dat het haringbuisen waeren, dog de Keyser sag die aen voor Groenlandtsvaerders, die het ook in effecte waeren. Zulks die Prins over de onwetenheydt van die menschen, die hem geleyde, ten uitersten verwondert en t'onvreden was. Voorts dat de borgemeester Rendorp Vrijdagogtent, nog vóór dat die fameuse audientie bij de Prins hadde, seer lang bij de freule Dankelman was geweest. Dat hij, Rendorp, wel staat bij de Princesse. Dat hij voormaals t'Amsterdam geheel anders was aengesien als thans, naa die gedane pas van voorsegde Vrijdag. Dat men die verandering bespeurt hadde nae sijne gedane rijse naa Texel met de Prins en met Heiden-Rijnestein, met welke laatste nog correspondeerde, en wiens vrouw seer wel met de Princesse was. Dat Amsterdam sig onderling eens moeste houden, want dat aenstaende jaer hun consulaat in swakke lieden soude bestaan. Dat Temmink kwalijk soude doen, indien hij Van Berkel abandonneerde, want dat die veel voor de stadt Amsterdam hadde gedaen, dat die cordaet en opregt was. Dat den heer Van Enghuisen [1]) sijn appuy voor hem en sijne familie door 't canaal van Berlin kwam, en dus van mevrouw de Princesse. Dat Suderas [2]) sig bij de laatste landdag hadde absent gehouden, dan, dat die voor de grootste spion van den hertog wierde gehouden, dat ook dagelijks aan dien vorst schreef. Dat de Prins van Orange allerlijdelijkst was, dus die, hoe het ook ging, steets soude moeten worden geleyt en gedirigeert.

---

1) Jacob Adolf baron van Heeckeren, heer van Enghuizen enz., lid van de Geldersche ridderschap, raad en rekenmeester van Gelre en Zutphen, tot 1779 ook gedeputeerde ter generaliteits-vergadering. Zie Naamreg.

2) August Robert baron van Heeckeren, heer van Zuideras, lid van de Gelderzche ridderschap. Zie Naamreg.

NAAMREGISTER. *)

A.

Abbema (B. G.): **561.**
Ablaing (D'): zie Giessenburg.
Acronius (Verbrande compagnie van het regiment van): **452.**
Acte van consulentschap: 117.
Adams, minister van het Amerikaansch congres: **669.**
Amsterdam (Vertoog van): **615** en verder passim.
Amsterdam: zie Van Berkel, Laurens, Temmink en verder passim.
Amsterdam in 1638: **240**; in 1684: **239**; in 1780: **239** en verder passim.
Arbin (N. E.), gezantschapssecretaris: **494.**
Arbuthnot, Engelsch admiraal: **574.**
Ardesch (Mr. A.), secretaris van Z. H.'s raad **365**, 685.
Arp (Request van Van): **577.**
Assendelft (Mej. van): 143.
Athlone (Graaf van): **45**, (zie Reg. op dl. I i. v.), 122, 155, 164, 212, 301, 449, 519, 520, 687, 699, 700, 703, 706.
Aulnis (P. L. d'), thesaurier te Utrecht: **213**, 229.
Averoult (D'): **193**, 312, 362, 375, 448, 449, 461.
Aylva (H. W. van), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **70**, 270, 446, 461, 541, 543.

*) De vet gedrukte getallen verwijzen naar de aanteekeningen, de andere naar den tekst. De Bijvoegselen staan achter de Inleiding gedrukt.

B.

Back (Mr. J. de): 252. Zie Reg. op dl. I i. v.
Bakker (Mr. C.), secretaris van de admiraliteit te Amsterdam: **346**, 481.
Bakunin (Vorst), Russisch staatsman: **688**.
Barueth, Gepaste aanspraak: **518**.
Beeldsnijder (Mr. G.), oud-burgemeester van Edam: **612**.
Beets (W. van der), kapitein: **610**.
Beilwitz, edelman van den hertog van Brunswijk: **67**.
Beyma (J. F. van) secretaris van de admiraliteit in Friesland: **370**.
Bentheim (Graaf van): **75**.
Bentinck (F. R.), kolonel-adjudant van Z. H.: **357**, 460, 698.
Berger (Mr. C.), burgemeester van Utrecht: **212**.
Berghuis, kapitein: **336**.
Bergsma (Mr. A.): 680. Zie Reg. op dl. I i. v.
Berkel (Mr. E. van): **52**.
Berkel (Pensionaris Van): **32**, 51, 53, 55, 65, 81, 99, 110, 124, 139, 162, 163, 175, 180, 223, 251, 262, 265, 272, 277, 303, 305, 306, 311, 313, 315, 333, 340, 343, 346, 393, 404, 454, 508, 518, 526, 531, 546, 554, 603, 698, 711, 713.
Berkenrode, gezant te Parijs (zie Reg. op dl. I i. v.): 156, 188, 574.
Bernard (F.), politiek schrijver: **124**.
Bernstorff (A. P. van), Deensch minister: **133**, 137, 158, 277, 279.
Beverweerd: Zie Nassau.
Bichon (Mr. A. A.), commies van den R. v. S.: **535**.
Bidstonden (Maandelijksche): **634**.
Bigot (Ch.): **138**, 173, 202, 270, 293, 295, 440, 476, 503, 543, 611, 659, 662.
Bigot (J. A. I.): 261. (Zie Reg. op dl. I i. v.).
Bigot (Jean), officier: **2**.
Binkes, schout-bij-nacht: 541.
Bleiswijk (Raadpensionaris Van): 33 en verder passim.
Blijdenbergh (W.), oud-burgemeester van Purmerend: **148**.
Boas, bankier (Zie Reg. op dl. I i. v.): 441.

Bodegraven (Fabriek te): **171**.
Boers (Mr. F. W.), secretaris van de O. I. C.: **372**, 436, 461.
Boetzelaar (J. D. van den) van Kijfhoek: **426**.
Boetzelaar (J. Ph. van den) van Nieuwveen (zie Reg. op dl. I i. v.): **62**, 158, 293, 295, 351, 490.
Borch (Van der) van Largentries: 172 (zie Reg. op dl. I i. v.), 271, 476, 539, 564, 600.
Boreel (Mr. J.), fiscaal te Amsterdam: **196**, 208, 346, 456, 481, 494, 497, 555, 604, 665, 712.
Bottestein (J. J. van Utenhove van): **301** met de Bijvoegselen.
Boudaen (Burgemeester): **15**, 110.
Braam (Kapitein Van): 640.
Brakel (Ph. J. Van), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **39**, 190, 383, 708.
Brandligt (Laurens), koopman te Amsterdam: 198.
Brandsenburg (D. J. van Heeckeren van): Zie Heeckeren.
Brantsen (Mr. G.): **2**, 25, 27 vlgg., 39, 42, 44, 70, 81, 101, 113, **115**, 118, 136, 142, 167, 211, 282, 289, 298, 323, 330, 343, 356, 376, 384, 389, 393. 420, 427, 430, 438, 440, 456, 469, 473, 475, 488, 524, 562, 593, 603, 607, 624, 638, 644, 649, 654, 681.
Brantsen (Mr. W. R.), raadsheer: 211 (Zie Reg. op dl. I i. v. en p. 264.
Brouwer (Mr. H.), secretaris der Utrechtsche ridderschap: **164**, 545, 682, 712.
Bruin (Schip van De): **526** met de Bijvoegselen.
Brnnswijk (Hertog F. van): **87, 630**.
Brunswijk (Hertog K. van): **87**.
Brunswijk (Hertog L. van): passim.
Brunswijk (Hertogen van): 88.
Brunswijk (Hertogin van): **89**.
Brunswijk (Memorie van den hertog van): **655**.
Burch (Mr. D. van der) van Spieringshoek, agent van H. H. M.: **407**.
Burman (C.): 257 (Zie Reg. op dl. I i. v.)
Bylandt (Al. van), kolonel: **462**.
Bylandt (Ontmoeting van Van) met het Engelsche eskader: **14**, 57, 76, **152**, 184.
Bylandt (Schip van Van): **513**.

C.

Calkoens Politiek Systeem: **518.**
Calmette (Bosc de la), gezant in Denemarken: **57**, 276.
Candidus (Brieven van): **618.**
Capellen (A. H. van der), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **364** met de Bijvoegselen, 376, **540**, 564, 572, 635, 658.
Capellen (A. P. van der), kolonel en kamerheer van Z. H.: **67**, **376**, 640, 704.
Capellen (G. T. van der) van Schonauwen, lid van de Utrechtsche ridderschap: **45**, 346, **700.**
Capellen (J. D. van der) tot den Pol: 102, 103.
Capellen (R. J. van der) van de Marsch: **636**, **701.**
Carteret (Lord): **552.**
Cau (Mr. I.), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **389.**
Chais (Ch.), predikant: **406.**
Chalmers (Mr. J. M.), raadpensionaris van Zeeland: **342**, 612.
Charrière (Madame): **512.** Zie Reg. op dl. I i. v.
Chomel en Jordan (Geschil van) te Venetië: **180.**
Citters (Familie van): 101, 342, 345, 367.
Citters (Mr. W. van): **135**, 268, 301, 348.
Coadjutor (Verkiezing van een) te Keulen c. a.: **86**, **141**, 145, 156, 157, 167, 173, 178, 183, 184, 188, 431.
Coehoorn (M. van), lid van den R. v. S.: **371.**
Committimus van Zeeland: **160.**
Conradi (Mej.) te Zwol: 676.
Conseil (Plan tot oprichting van een) of regeeringsraad: **4** en verder passim.
Constant (De) Rebecque, kapitein: **544**, 591.
Contra-manifest tegen Engelands handelingen: **50.**
Convooi (Onbepaald): passim.
Crumpipen, secretaris van staat, te Brussel: **385.**

D.

Damen, apotheker: 587.
Danckelmann (Freule): 46, 194, 259, 488, 503, 713.

Dedem (F. G. van) van de Gelder, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **103**, 115, **359**, 706.
Degenfeld, gezant te Weenen: 156 (Zie Reg. op dl. I i. v.).
Denemarken (Koningin-Douarière van): **133**, 279, 691.
Denemarken (Prins Frederik van): **133**, 320.
Denick (Mr. G. D.), fiscaal te Rotterdam: **102.**
Does (W. J. P. van der) van Noordwijk, lid van den Raad van State: **534**, 665, 680.
Doeveren (Prof. G. van): **280.**
Doornheg, buitenplaats: **510.**
Dopff (Overste Van): **612.**
Douespe (De la), secretaris van den raadpensionaris: **170.**
Duin (A. J. van der) van Maasdam: **157.** Zie Reg. op dl. I i. v.
Duin (H. van der), officier: **2.**
Duin (W. H. van der), overste van de garde: **193.**
Dupac (G.) de Bellegarde, Jansenist: **705.**
Dussen (Generaal Van der): **383.**

E.

Efferen (Kolonel Graaff van): **378.**
Elias (Mr. J.), burgemeester van Amsterdam: 337, **393** met de Bijvoegselen, **521.**
Embargo: **308**, **321.**
Eustatius (St.): 498 (Zie ook St. Martin).

F.

Fagel (Catharina): **238.**
Fagel (Griffier): 6 en verder passim.
Frieswijk (B.), predikant: **412.**
Fürstenberg (W. von), candidaat voor het coadjutorschap te Keulen: 37, 142, **161**, **167.**

G.

Gallitzin (Prins), Russisch gezant: 38, 40, 82, 92, 110, 117, 123, 128, 132, 162, 197, 245, 280, 392, 433, 462, 488, 493, 532, 556.

Gaubius (Prof. H. D.): **280.**
Geelvink (Mr. N.) van Stabroek: 195, 229 met de Bijvoegselen.
Geer (Mevr. De) van Rijnhuizen: **706.**
Geloes (Graaf Ch. van) te Maastricht: **160.**
Gepaste aanspraak: Zie Barueth.
Giessenburg (J. D. d'Ablaing van): 151, 301, 515.
Giessenburg (Mevr. d'Ablaing van): 662.
Gilles (P. W.), thesaurier: **160**, 211, 214, 224, 295, 392, 402, 437, 499, 503, 512, 534, 645, 647, 660.
Godin (Mr. A. T.) van Cockengen: 152. Zie Reg. op dl. I i. v. Cockengen.
Goens (R. M. van): 703.
Goens' (R. M. van) Politiek Vertoog: **468**, **477**, **518**, 520, 523, 526, 618. Zie ook: Zeven dorpen in brand.
Goes (Mr. Ph. J. van der) gedeputeerde ter generaliteitsvergadering: **214** met de Bijvoegselen, 244, 289, 345, 371, 381, 406, **407**, 437, 475, 565, 590, 625, 647, 656, 660, 663.
Golofkin (Graaf), kolonel-adjudant van Z. H.: **358**, 381, 543.
Gordon (Lord G.) en het oproer te Londen: **199**, 404.
Gousset (Mr. M.), commissaris van de dépêches: **397.**
Graaf (J. de), gouverneur van St. Eustatius: **275**, 380.
Graafland (Mr. J.): **329**, 435, 445, 535.
's Gravemoer (Heer van), de vader van den heer van Maasdam: 254.
Groeninx (Mr. C.) van Zoelen, lid van de vroedschap te Rotterdam: **138.**
Grovestins (Mevrouw van): 184.

H.

Haaften (J. W. de Cocq van) van Wadenoijen, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **259**, **706.**
Haersolte (Van), onzeker: **252.**
Hardenbroek (Generaal Van): 397, 413, 433, 444, 447.
Haren (O. Z. van): 113 (zie Reg. op dl. I i. v.).
Haren (D. van): **561.**
Harris (James), Engelsch gezant in Rusland: **144**, 166, 199, 207.

Hartsinck (A.), vice-admiraal: **307**, 427, 437, 467, 471, 477, 495, 499, 503, 509, 549, 612, 640.
Hasselaar (Burgemeester): **580**, 586. Zie Reg. op dl. I i. v. Mr. G. Hasselaar.
Heeckeren (A. R. van) Zuideras, Geldersch ridder: **713**.
Heeckeren (D. J. van) van Brandsenburg; **36**, 39, 42, 47, 73, 107, **119**, 136, 140, 147, 201, 207, **251**, 378, 424, 428, 687, **691**, 709.
Heeckeren (E. L. van) van Waliën: **42**.
Heeckeren (J. A. van) van Enghuizen, Geldersch ridder: **713**.
Heeckeren (J. D. K. van) van Kell: 67 (zie Reg. op dl. I i. v.)
Hees (Mr. J. J. van), secretaris van den R. v. S. (zie Reg. op dl. I i. v.) **108**, 631, 636, 645, 664, 685.
Heiden (G. van) -Hompesch: **100**.
Heiden (S. P. A. van) -Reinestein, kamerheer: **16**, 47, 100, 107, 117, 154, 271, 323, 334, 344, 362, 372, 390, 455, 519, 522, 532, 541, 555, 559, 572, 586, 600, 601, 603, 621, 623, 677, 687, 699, 700, 703, 713.
Heiden (R. A. W. C. van) Reinestein, gezant te Berlijn: **141**, **251**, 271, 694.
Heim (Mr. J. van der), secretaris van de admiraliteit te Rotterdam: **30**, 102, 108, 116, 130, 138, 194, 215, 233, 322, 481, 535, 600.
Heim (A. van der), thesaurier: **215**.
Heineke, secretaris van den hertog van B.: **168**, 664.
Heinenoort (Mej. van), onbekend: **595**.
Hessen-Kassel (Prins van): **462**.
Heuvel (Mr. H. H. van den), adj.-secr. van de Staten van Utrecht: **544**, 560, 601, 703.
Hillsborough (Viscount): **538**.
Hodshon (Request van): **577**.
Hoei (A. van), gezant: **255**.
Hogguer (D.): 477 (zie Reg. op dl. I i. v.), 539.
Hooft (Mr. H.), burgemeester van Amsterdam: Bijvoegselen op bl. 393, **521**.
Hoop (Mr. F. van der), secretaris van de generaliteitsrekenkamer: 122 met de Bijvoegselen.

Hoop (Mr. J. C. van der), adj.-secr. van de W. I. C.: 698. Zie de Bijvoegselen op p. 122.
Hoop (W. G. van der), kolonel: **68**, **612**.
Hop (Generaal): **547**.
Hop (Joh.), thesaurier: **215**.
Hop (Mr. H.), plenipotentiaris te Brussel: **476**, **506**, 530, 536, 547, 558, 582, 587, 590.
Hope (Firma) te Amsterdam: **498**.
Hope (J.): **371**.
Hove (N. ten), thesaurier: **215**.
Huigens (Mr. W.), burgemeester van Amsterdam: **245**, 277, 291, 295.
Hussey Jerse, Engelsch agent: 305.

I.

Iddekinge (A. A. van): **98**, 104, 253.
Iddekinge (A. W. C. van): 246 met de Bijvoegselen.
Idzinga (Schip van): **513**.
Invaliden (Plan voor de): **152**, **353**.

J.

Jachtgericht: **519**.
Jacht (Ordonnantie op de): **700**.
Jeune (C. W. le), commies-generaal der posterijen: **455**.
Jones (P.): **63**, 313.
Jorissen (Dr. J.), geneesheer: **11**, 502.

K.

Katwijk (W. L. van Wassenaar): **377**, 680.
Keizer Jozef II: **130**, 177, **178**, 482, 505, 522, 530, 548, 559, 600, 701, 704, 710, 712.
Keizerin Catharina II: passim.
Keppel (A. viscount): **260**, **516**.
Kinsbergen (J. H. van), kapitein ter zee: **153**, 155, **433**, 467, 509, 526, 545, 640.
Kretschmar (I. van), generaal-majoor: **361**, 381, 405, 407.

L.

Laan (Mr. H. A.), secretaris van staat in Utrecht: **317, 496.**
Lansbergen (Van), minister-resident: **36**, 432.
Larrey (H. de): **337**, 340, 350.
Larrey (Th. J. de), particulier secretaris van Z. H.: **6** en verder passim.
Laurens (Henry): **238**, 263, 395, 404.
Lee (W.): **290.**
Leyden (Jhr. P. van), oud-burgemeester van Gorinchem: **345.**
Leroy (Madame), onbekend: **697.**
Lever en De Bruyn, kooplieden te Amsterdam: 498.
Lichtenberg (Mr. C. J.), lid van den R. v. S.: **502**, 534,*566.
Lynden (B. C. van) van Lunenburg: 71 (zie Reg. op dl. I i. v.), 99, 164, 294, 342, 369, 391, 544, 684, 687, 699, 703, 704, 706.
Lynden (D. W. van), gezant in Zweden: **37**, 431, **539**, 600, **706**, 708, 710.
Lynden (D. W. van) tot Hoevelaken, ritmeester: **2.**
Lynden (Freule C. van) van Hoevelaken: **2**, 68, 194, 315, 474, 476, 484, 509, 544, 590, 591, 607.
Lynden (Mevrouw van) van Hoevelaken: **2.**
Lynden (F. G. van) van Hemmen: 91, 264.
Lynden (H. D. van) van Landfort: **563**, **564.**
Lynden (R. van): **369**, **611**, **707.** Zie Reg. op dl. I i. v.
Lynden (W. van) tot Hemmen: **2** met de Bijvoegselen, 25, 43, 99, 104, 113, 120, 137, 328, 367, 374, 382, 390, 393, 395, 405, 414, 418, 424, 428, 437, 445, 452, 454, 460, 467, 473, 485, 499, 508, 510, 524, 549, 552, 556, 563, 610, 652, 660, 661, 665, 672, 677, 679, 684, 707.
Lynden (W. C. H. van) van Blitterswijk, representant van Z. H. in Zeeland: **6**, 17, 108, 159, 163, 201, **227**, 245, 249, 251, 259, 268, 323, 344, 348, 350, 367, 372, 376, 383, 419, 430, 435, 441, 572, **573**, 595, 604, 660, 661, 672.

Lissabon (Prijsgemaakte schepen te): **218**.
Loten (Mr. A.), burgemeester van Utrecht: 212, **578**.

M.

Macluine (A.), predikant: **103**, 333, 406, 455, 512, 582.
Macluine (Mr. C. A.): **455**, 485.
Macluine (Tweede zoon van ds.): 461, 466, 485, 512.
Maarseveen (Mr. J. E. Huydecooper van): **19**, 20, 30, 52, 55, 61, 71, 91, 287, 294, 324, 329, 333, 342, 344, 362, 371, 373, 387, 401, 405, 419, 434, 445, 463, 501, 524, 528, 531, 534, 614, 618, 695, 707, 709.
Magis, resident van Luik: **172**, 195, 271, 600.
Maltzahn (Von), gezant: **36**.
Manifest (Engelsch): **319**.
Marck (Prof. van der): **104**.
Marsay (Graaf de) St. George, hofmaarschalk: **107**, 323, 331, 334, 344, 548.
Marsch (Differenten over de): **1**.
Martin (St.) en St. Eustatius: **214**, 304, 380, 469.
Martzfeld, generaal-majoor: **503**.
Maximiliaan, aartshertog van Oostenrijk: 177.
May (W.), equipagemeester: **196**, 321, 365, 391, 427, 475, 488, 495, 583, 712.
May (Crop), Koopman: **321** met de Bijvoegselen.
Meyners (Mr. G. F.) van Duynbeek, raadsheer: **708**.
Milan (G. F. de) Visconti: 257 (zie Reg. op dl. I i. v.).
Minningen (Raadsheer Van): **68**.
Mirabel (Graaf de), gezant van Sardinië: **330**, 491.
Mohilen (Entrevue te): **99**.
Montague: **284** met de Bijvoegselen, **546**.
Moulin (C. du), generaal: **160**, 503, 587, 663.
Muilman (Dr. W.), predikant: **375**.
Munnekemolen (J.), predikant: **412**.
Murray (David): zie Stormont.

N.

Nagell (J. H. S. van) van Ampsen, gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **270**, 421, 452, 522.

Nagell (Van), onzeker: **252**.
Nagell (Van) Jr., edelman van Z. H.: 472.
Nassau (H. K. graaf van) La Lecq, heer van Beverweerd: **79**, **339**.
Natewisch (J. Taets van Amerongen van): **100**, 391, 443, 447, 452, 547, 683, 686, 698, 703, 711, 712.
Necker (Ontslag van): **589**.
Nederburg (Mr. H.), pensionaris van Rotterdam: **244**.
Neufville (Jean de), koopman: **192**.
Neutraliteit (Gewapende): passim.
Noordwijk (Gestrand schip te): **413**, **460**.
Noordwijk: zie Van der Does.
North (Lord): 96.

O.

Obdam (J. J. van Wassenaar van): **2**, 432, 620.
Oblet, kastelein te Utrecht: **701**, 702, 705, 711.
Oranje (Prins en Prinses van): passim.
Oranje (Prins Frederik van): **155**, 417, 423.
Ostermann (Graaf J.), Russisch kanselier: **128**, 225, 688.
Ondermeulen (C. J. van der), bewindhebber van de O. I. C.: **58**, **561**.

P.

Pallandt (G. G. J. van) tot Glinthuis: **22**, 25, 61, 68, 75, 86, 94, 103, 107, 110, 304, 344, 350, 359, 360, 364, 372, 374, 385, 423, 436, 471, 491, 498, 501, 503, 523, 548, 554, 572, 583, 587, 620, 625, 645, 655, 662, 665, 682.
Palliser (H.), Engelsch vice-admiraal: **516**.
Panin (Graaf): **74** en verder passim.
Perponcher, onzeker: **512**.
Perponcher (Mevrouw De): **376**.
Perre (P. G. van de), bewindhebber der O. I. C.: **436**.
Pesters (J.): 45 (zie Reg. op dl. I i. v.), 152, 257, 273, 324, 334, 375, 532, 534, **564**, 573, 587, 677, 704.
Pesters (N.): 19 (zie Reg. op dl. I i v.), 45, 159, 212, 257, 519, 576, 578, 701, 702, 703.

Piek (Burgemeester): **43**, 204, 209, 227, 231.
Pillera (Mr. J. W.) te Maastricht: **576**.
Pinto (De), Portugeesch gezant te Londen: Bijvoegselen op pag 57, **226**.
Pinto (De), Haagsch Israëliet: **57** met de Bijvoegselen, 485.
Politiek Systeem: Zie Calkoen.
Politiek Vertoog: Zie Van Goens.
Poll (Van de), burgemeester van Amsterdam: 277, 371, 373, 532.
Post (De) van den Neder-Rhijn: **490**, 501.
Potemkin (Vorst): **74** en verder passim.
Pous (Generaal Stavenisse): **381**.
Predikanten (Emeritus-): **152**.
Propositie van Z. H.: **668**, 679.
Pruisen (Koning van): passim.
Pruisen (Koningin van): **88**.
Pruisen (Kroonprins van): **130**, 197, 281, 316, 689.
Pruisen (Prins Hendrik van): **144**, 316, 684, 686, 689.
Pruisen (Prinsen van): **316**.

Q.

Quarles (Mr. L.), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **259**.
Quarles (Mr. W.), commies ter griffie van H. H. M.: **541**.
Quint, burgemeester van Utrecht: 257.

R.

Ramsay (Ch. baron) en zijne zaak: **171**.
Randwijk (Graaf van): **256**.
Rantzau (E. von), Hernhutter: **705**.
Rechteren (Generaal Van): 68.
Rechteren (J. H. van): 257 (Zie Reg. op dl. I i. v.).
Reede (A. W. van), kamerheer: **154**, 212, 312, 327, 357, 362, 381, 413, 448, 462, 636, 699.
Reenen (Mr. L. L. van), griffier van den hoogen krijgsraad: **645**.
Reigersman (Mr. J. K.), thesaurier van Z. H.: **273**.

Reinst (P. H.), vice-admiraal: 312, 381, 405.
Reischach, Oostenrijksch gezant: 156, 675.
Reischach (De jonge): 548.
Rendorp (Mr. J.), burgemeester van Amsterdam: **113**, 333, 387, **393**, 455, 501, 521, 525, 536, 542, 550, 554, 556, 580, 582, 585, 593, 598, 602, 614, 615, 623, 636, 647, 650, 655, 677, 694, 698, 707, 713.
Renesse (P. C. van), burgemeester van Wageningen: **442**.
Rengers (P. H.), lid van den R. v. S.: **659**.
Rhoon (W. Bentinck van): 11 (zie Reg. op dl. I i. v.), 528.
Richmond (Duke of): **40**.
Rietveld (Kapitein): **31**, 68.
Röell (Mr. J. A.), secretaris der momberkamer: **170**, **212**.
Röell (Mr. J. F.), secretaris der stad Utrecht: **170**, 213.
Rohan (Prins van), candidaat voor het coadjutorschap: 162, 178, 189.
Roock (A. de), kapitein: **610**.
Roozendaal (A. J. van Torck van): **376**, **460**.
Rouse (Mr. L. C.): **16**, 21, 37, 41, 45, 101, 113, 116, 138, 144, 163, 165, 167, 169, 237, 288, 289, 292, 317, 321, 323, 329, 333, 344, 348, 349, 368, 373, 378, 401, 411, 415, 417, 420, 425, 427, 431, 434, 436, 439, 440, 445, 454, 459, 460, 463, 464, 467, 510, 532, 554, 587, 673, 680, 682.
Rijngraaf: Zie Salm.

S.

Salgas, onbekend: 512.
Salm (Rijngraaf F. van): **418**, 424, 506.
Sandwich (Lord): 14, 18, **96**, 178, 257, 260, 306, 538.
Santheuvel (Mr. B. van den), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **400**, 626.
Saphorin (St.), Deensch envoyé te 's Gravenhage: **61**, 112, 146, 158, 231, 279, 331, 462, 548, 556, 578, 695.
Saratoga (Capitulatie bij): **303**.
Schack (Graaf van) Rathlan, Deensch staatsman: **133**.
Schepper (S. de): **208** met de Bijvoegselen, **562**.
Scheveningen (Alarm te): 354, 365.
Schmidt, adjudant van den hertog van Brunswijk: **357**.

Schimmelpenninck (A.): **522**. Zie Reg. op dl. I i. v.
Schokland (Eiland): **139**.
Schotsche brigade: **264**.
Schwartzenberg (G. F. thoe), lid van de Friesche Staten: **364**, 371, 447, 543, **659**.
Secours (Gevraagd) door Engeland: **5** en verder passim.
Seldsaeme droom, pamflet: **664**.
Serrurier (J.), predikant: **412**.
Serrurier (Request van de Wed.): **541**.
Simolin, gezant: **35**, 389, 392.
Slicher (Mr. W.), president van het hof van Holland: **262**, 458, 461, 477, 511.
Slingelandt: 342, (zie Reg. op dl. I i. v.)
Slingelandt (B. van) van Goudschalksoord: **298**.
Slingelandt (S. van): **215**, 257.
Sloet (A.) van Tweenijenhuizen: **100**. Zie Reg. op dl. I i.v.
Sloet (R.) van de Haer: 103. Zie Reg. op dl. I i. v.
Sloet, onzeker: 147.
Sommelsdijk (F. C. van Aerssen van), lid der Hollandsche ridderschap: **678**.
Soutman: zie Zoutman.
Souza (De), Portugeesch gezant: 307, **331**.
Spaan (Mr. P. van), raadsheer: **455**, **511**.
Spaen (J. F. W. van): **196** met de Bijvoegselen.
Spieringshoek: zie Van der Burch.
Sterrenburg: zie Wassenaar.
Steyn (Raadpensionaris): 11 (zie Reg. op dl. I i. v.)
Stöcken (Generaal A. F. van): **67**, 491.
Stormont (Viscount): **30**, 34, 65, 69, 93, 96, 121, 166, 187, 257, 305, 306, 538.
Straalman (Mr. M.), raad te Amsterdam: **443**, 562.
Strafford (Lord): 149.
Strijen (Mr. Q. van): **170**, 214, 412, 636, 665. Zie Reg. op dl. I i. v.
Strijkijzer, Koopman: 385 met de Bijvoegselen.
Suaszo: **461**.
Suriname (Memorie rakende): **648**.
Swart (J. de), resident te St. Petersburg: **57** en verder passim.
Swellengrebel (Mr. H.), domdeken: **700**.

T.

Taats (Familie) van Amerongen: 515.
Tamme Beth, Koopman: **321** met de Bijvoegselen.
Temminck (Burgemeester): **15**, 46, 98, 124, 175, 201, 291, 306, 313, 340, 364, 393, 404, 408, 454, 501, 518, 526, 546, 554, 575, 614, 615, 683, 713.
Tercy (Generaal De): **701**, 704, 705.
Terheide (Alarm te): 356, 358, 365, **634**, 638, 641.
Texel (Vlootrevue op): **547**.
Texier (Jean) en Co.: **124**, **166**, 176, 178, **179**, 192.
Thulemeier, Pruisisch gezant: **141**, 142, 156, 268, 484.
Tinne (H. P.), officier: **566**.
Tinne (P. F.) commies ter griffie van H. H. M.: **57**, 300, 325, 340.
Titsingh (Mr. G.), boekhouder van de O. I. C.: **391**, 624.
Tréfonciers te Luik: **189**.
Trip (L. A.), gedeputeerde ter generaliteits-vergadering: **596**, 599, 611.
Tuyll (Familie van): 515.
Twent (Mr. A. P.), schepen te Gouda: **475**.
Twikkel (C. G. graaf van Wassenaar): **369**, 371, 390, 476, 503, 506.

U.

Utenhoven (Familie van): 515.
Utenhoven: zie Bottestein.

V.

Valkenaar, officier: 448.
Vauguyon (De la), ambassadeur: **35**, 75, 174, 176, 319.
Velletri (Beleg van): **576**.
Verbrugge (J.), kanongieter: 362, **528**.
Verduin (Mr. K. de), lid van den domeinraad: **489**, **523**.
Verelst (zie Reg. op dl. I i. v.): 89, 253, 577.
Vergennes (Minister): **35**.
Verschuer (Baron Van), generaal-majoor: **621**.
Villattes (De), kolonel: **348**.

Vink (F. de), commissaris te Ostende: **312**.
Vink (Generaal J. H.): **147**, 375, 502, 590, 606, 645, 664.
Visscher (Mr. C. W.), pensionaris van Amsterdam: **164**, **232**, 270, 277, 280, 290, 492, 501, 546, 615.
Voigt van Elspe (zie Reg. op dl. I i. v.): **280**, 644, 648, 703, 710.
Voigt (Mevrouw): 600.
Volbergen (Schip van): **534**.
Vos (Mr. C. A.), secretaris van staat te Utrecht: 164, 317.
Vosmaer (J.), controleur van de recherche: **455**.

W.

Wall (P. H. van de), Dordtsch magistraat: **98**, 256.
Warin (N.), schepen te Amsterdam: **333**.
Wartensleben (Van): 424 (zie Reg. op dl. I i. v.), 452.
Wassenaar (W. M. van) Sterrenburg: **119**, 138, 265, 274, 378, 424, 428, 433, 506, 539, 543, 584, 630, 693, 709.
Wassenaar (Mejonkvrouw van) Sterrenburg: **376**.
Wassenaar: zie Twikkel, Katwijk en Obdam.
Wassenaar (Luit.-adm. Van): 430, 499.
Weilburg (Prins van Nassau-): **636**, 660.
Welderen (J. W. van), gezant te Londen: **30**, 60, 65, 69, 77, 86, 121, 123, 135, 147, 166, 190, 283, 287, 300, 302, 304, 308, 321, 328, 348, 359, 362, 368, 376, 452, 533, 534, 538, 548, 559, 561, 593, **613**.
Welderen (Mevr. van): 682.
Westrenen (J. A. van), lid van het jachtgericht: **519**.
Weymouth (Viscount): **8**.
Wieling (Mr. K. B.): **1**, 105, 170, 241, 295, 298, 307, 309, 310, 375, 378, 393, 453, 471, 670, 677, 700.
Wilcken (Von), kolonel-adjudant van Z. H.: **358**, 474.
Woertman (Mr. D.): 577. Zie Reg. op dl. I i. v.
Wolvestein (Philips van), pamflet: **644**.
Wulcknitz: **67** (zie Reg. op dl. I i. v. met de Bijvoegselen.)

Y.

Yorke (Ridder), Engelsch gezant: 68 en verder passim.

Z.

Zeeberg (Mr. A. van), pensionaris van Haarlem: **292**, 536.
Zeeuwsche Kooplieden (Request der): **338**.
Zeven dorpen in brand, pamflet van Van Goens: **645**.
Zoutman (Jn. A.), kapitein ter zee: **499**.
Zuylen (W. R. van Tuyll v. S. van): **238**, **326**, **710**.
Zweden (Koning en Koningin van): **149**, **174**, 177, 182, 192, 195, 207, 242, 376.

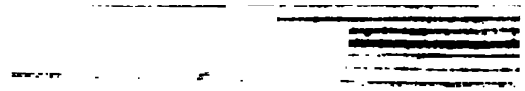

UITGAVEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT.

KRONIJK. 1846—1875.

2e jaargang.(*)	ƒ (5.—)	1.50.	17e jaargang .	ƒ (5.80)	1.50.
3e jaargang . .	(2.70)	1.50.	18e jaargang . .	(6.60)	1.50.
4e jaargang . .	(3.70)	2.50.	19e jaargang . .	(7.40)	2.—.
5e jaargang . .	(6.—)	2.50.	20e jaargang . .	(7.20)	2.—.
6e jaargang . .	(6.—)	2.—.	21e jaargang . .	(7.60)	2.—.
7e jaargang . .	(6.40)	3.—.	22e jaargang . .	(7.20)	2.—.
8e jaargang . .	(5.80)	3.—.	23e jaargang . .	(9.20)	2.50.
9e jaargang . .	(6.80)	3.—.	24e jaargang . .	(9.40)	2.50.
10e jaargang . .	(6.80)	3.—.	25e jaargang . .	(10.70)	3.—.
11e jaargang . .	(3.20)	1.—.	26e jaargang . .	(8.00)	2.50.
12e jaargang . .	(3.60)	1.—.	27e jaargang . .	(8.20)	2.50.
13e jaargang . .	(4.80)	1.50.	28e jaargang . .	(6.20)	2.50.
14e jaargang . .	(5.10)	1.50.	29e jaargang . .	(8.30)	2.50.
15e jaargang . .	(4.60)	1.50.	30e jaargang . .	(10.30)	3.—.
16e jaargang . .	(5.40)	1.50.	31e jaargang . .	(8.40)	2.50.

BERIGTEN. 1846—1863.

1e deel. 1e stuk.	ƒ (3.40)	1.50.	4e deel. 2e stuk.	ƒ (2.50)	1.50.
1e deel. 2e stuk.	(2.20)	1.50.	5e deel. 1e stuk.	(3.20)	1.50.
2e deel. 1e stuk.	(2.20)	1.50.	5e deel. 2e stuk.	(2.50)	1.—.
2e deel. 2e stuk.	(3.80)	3.80.	6e deel. 1e stuk.	(2.50)	1.—.
3e deel. 1e stuk.	(3.—)	1.50.	6e deel. 2e stuk.	(2.10)	1.—.
3e deel. 2e stuk.	(3.—)	1.50.	7e deel. 1e stuk.	(5.50)	1.50.
4e deel. 1e stuk.	(3.—)	2.—.	7e deel. 2e stuk.	(6.50)	2.50.

CODEX DIPLOMATICUS.

EERSTE SERIE. (IN 4°.) 1848. 1 deel. M. 9.60 ƒ 5.20.

TWEEDE SERIE. (IN 8°.) 1852—1863.

1e deel. 1e afd.	ƒ (3.75)	2.50.	3e deel. 2e afd.	ƒ (3.40)	1.50
1e deel. 2e afd.	(3.10)	2.50.	4e deel. 1e afd.	(3.10)	1.50.
2e deel. 1e afd.	(6.20)	3.50.	4e deel. 2e afd.	(5.20)	1.50.
2e deel. 2e afd.	(3.20)	2.—.	5e deel . . .	(12.00)	4.—.
3e deel. 1e afd.	(6.50)	2.—.	6e deel . . .	(1.20)	1.—.

(*) De eerste jaargang is niet in druk verschenen.

1e deel . .	ƒ (5.20)	2.50.	13e deel	ƒ	5.—.
2e deel . .	- (5.20)	2.50.	14e deel	-	3.80.
3e deel . .	- (5.20)	2.50.	15e deel	-	4.90.
4e deel . .	- (8.80)	4.—.	16e deel	-	4.75.
5e deel . .	- (5.40)	3.—.	17e deel	-	4.—.
6e deel	ƒ	6.—.	18e deel	-	5.75.
7e deel	-	5.—.	19e deel	-	5.25.
8e deel	-	3.60.	20e deel	-	3.25.
9e deel	-	6.10.	21e deel	-	4.50.
10e deel	-	5.80.	22e deel	-	4.90.
11e deel	-	6.60.	23e deel	-	4.90.
12e deel	-	4.10.			

Register op de Kronijk van 1846—1854. 1857.	ƒ	(5.80)	1.50.
Register op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berigten en den Codex diplomaticus (1877).	-	(1.80)	1.50.

WERKEN.

NIEUWE SERIE.

1.	Annales Egmundani	ƒ	(1.20)	1.—.
2.	Verbaal van de ambassade naar Engeland. 1685	-	(1.80)	1.—.
3.	Memoriën van Roger Williams	-	(2.10)	1.—.
4.	Kronijken van Emo en Menko	-	(3.70)	1.50.
5.	Hortensius, Opkomst en ondergang van Naarden	-	(4.50)	1.50.
6.	Kronijk van Holland van den Clerc uten laghen landen bi der see	-	(2.30)	1.—.
7.	Kronijk v. Eggerik Egges Phebens. 1565-1594	-	(2.40)	1.—.
8.	Verwijs, De oorlogen van Albrecht van Beieren met de Friezen	-	(9.80)	2.50.
9.	Verbaal van de ambassade naar Denemarken, enz. 1625	-	(2.30)	1.—.
10.	Verbaal v. d. ambassade n. Engeland. 1625 .	-	(1.90)	1.—.
11.	Brieven van J. Wtenbogaert. I. (1584-1618)	-	(4.00)	1.50.
12.	Brieven v. J. Wtenbogaert II 1. (1618-1621)	-	(2.80)	1.—.
13.	Memorials of P. P. J. Quint Ondaatje. .	-	(4.00)	1.50.
14.	Verhooren van Hugo de Groot	-	(4.80)	2.—.
15.	Brieven v. J. Wtenbogaert. II 2. (1621-1626)	-	(5.50)	2.—.
16.	Memoriën van Cornelis Pieterszoon Hooft.	-	(4.90)	2.—.
17.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 1. (1626-1627)	-	(6.50)	2.—

18.	Onderzoek omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567.	*f* (3.40)	1.50.
19.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 2. (1628-1629)	- (8.20)	2.50.
20.	Brieven v. Joh. Wtenbogaert. III 3. (1630).	- (6.10)	2.—.
21.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. I.	- (5.80)	2.50.
22.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 4. (1631-1644)	- (4.50)	1.50.
23.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696 I.	- (6.70)	6.70.
24.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. II.	- (7.20)	2.50.
25.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. II.	- (7.90)	7.90.
26.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. III.	- (6.20)	2.50.
27.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll	-(10.80)	3.—.
27*b*.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll. (Aanhangsel.).	- (1.40)	1.—.
28.	Bomelius, Bellum Trajectinum	- (1.40)	1.—.
29.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. I.	- (6.80)	3.—.
30.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. II.	- (5.30)	3.—.
31.	Muller, Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken	- (1.40)	1.—.
32.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678	- (3.50)	3.50.
33.	Négociations de D'Avaux à la cour de Suède. 1693—1698. I.	- (8.00)	2.50.
34.	Négociations de D'Avaux. II.	- (5.40)	2.—.
35.	Négociations de D'Avaux. III 1. . . .	- (5.60)	2.—.
36.	Négociations de D'Avaux. III 2. . . .	- (3.90)	1.50.
37.	Brieven van Lionello en Suriano en verslag van Trevisano aan den Senaat van Venetië. 1616—1620	- (6.10)	3.50.
38.	Brieven aan R. M. van Goens. I. . . .	- (6.60)	3.50.
39.	Dagverhaal van Jan van Riebeek. I. (1652-1655).	- (7.80)	7.80.
40.	Rijmkroniek van Melis Stoke. I. . . .	- (5.00)	2.50.
41.	De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk. 1649—1650.	- (5.40)	2.50.
42.	Rijmkroniek van Melis Stoke. II. . . .	- (4.80)	2.50.

43.	Brieven aan R. M. van Goens. II. . .	*f* (4.60)	1.50.
44.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. I. . .	- (6.60)	3.—.
45.	Memorien v. Mr. D. v. Bleyswijk. 1734—1755	- (4.50)	3.—.
46.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682.	- (2.20)	2.20.
47.	Correspondentie van Lodewijk van Nassau	- (2.90)	2.90.
48.	Kroniek van Sicke Benninge	- (2.40)	2.40.
49.	Narracio de Groninghe, de Thrente et de Covordia.	- (2.10)	2.10.
50.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. II. .	- (7.80)	2.50.
51.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. I. (1576-1578).	-	6.80.
52.	Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de akademie. 1632— 1812 . .	-	7.—.
53.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. I.	-	7.30.
54.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. II.	-	8.—.
55.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. II. (1578-1579)	-	6.25.
56.	Brieven aan R. M. van Goens. III . . .	-	3.—.
57.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. III. (1579-1581)	-	8.90.
58.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. II. (1656-1658)	-	8.—.
59.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. III. (1659-1662)	-	8.—.
60.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. IV. (1581-1583).	-	4.50.
61.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. V. (1583-1584).	-	8.50.

DERDE SERIE.

1.	Fr. Dusseldorp, Annales. 1566—1616 .	-	7.50.
2.	De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424.	-	2.40.
3.	Het oudste cartularium van het sticht Utrecht	-	4.60.
4.	Brieven van Willem V aan Van Lijnden van Blitterswijk	-	3.50.
5.	Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674	-	5.25.
6.	Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600	-	2.80.

7. H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. I. . . . . *f* 5.50.

8. H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. II. . . . . - 6.—.

9. Rekeningen d. stad Groningen u. d. 16e eeuw. - 4.—.

10. Briefwisseling tusschen de gebroeders Van der Goes. 1659—1673. I. . . . . - 6.—.

12. Diarium Everardi Bronchorstii. 1591—1627. - 2.40.

14. Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek. 1747—1780. I. . . . . - 6.50.

15. Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot . . . . . - 7.50.

16. Collectanea van Gerardus Geldenhauer Noviomagus. . . . . - 3.75.

Abraham de Wicquefort, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas. 4 vol. . . . . - 26.—.

Bullarium Trajectense. 2 tom. . . . . - 24.—.

Verslag van de algemeene vergadering der leden op 16 April 1895 . . . . . - 0.60.

Verslag van de algemeene vergadering der leden op 20 April 1897 . . . . . - 0.90.

Bepalingen over de uitgave van handschriften. . - 0.25.

Bepalingen over het uitgeven van handschriften, betrekking hebbende op de nieuwe geschiedenis . - 0.20.

Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap. 3e uitgave. (1872) . . . . . - 1.60.

1e Supplement op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1882) . . . . . - 1.10.

2e Supplement op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1895) . . . . - 2.10.

UITGAVEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT [1]).

Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken, met opgave van bestaande handschriften en litteratuur. Door S. Muller Fz. 1880 . . . . . *f* (1.40) 1.—.

Volledige lijst van alle Noord-Nederlandsche kronijken en wegwijzer door de bestaande handschriften van uitgegevene en onuitgegevene kronijken.

Annales Egmundani. 1863. . . . . *f* (1.20) 1.—.

Oudste bron voor de geschiedenis van het graafschap Holland.

Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitgegeven door W. G. Brill 2 deelen. 1885. . . . . *f* (9.80) 5.—.

Belangrijk verhaal van een grafelijken klerk omtrent de geschiedenis van de laatste tijden van het Hollandsche en het optreden van het Henegouwsche huis.

Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (gewoonlijk genaamd Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). 1867 . . . . . *f* (2.30) 1.—.

Kronijk, waarvan de tekst nauw verwant is aan de Hollandsche vertaling der belangrijke kronijk van Beka.

Henricus Bomelius, Bellum Trajectinum. 1878. *f* (1.40) 1.—.

Verhaal van de gebeurtenissen, die aan de annexatie van het sticht Utrecht door Karel V voorafgingen.

Kronijken van Emo en Menko. Uitgegeven door Feith en Acker Stratingh. 1866 . . . . . *f* (3.70) 1.50.

Belangrijkste bron voor de oudste geschiedenis van Friesland, vooral voor de sociale historie.

Quedam narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Trajectensibus. Uitgegeven door C. Pijnacker Hordijk 1888. *f* (2.10) 2.10.

Belangrijk voor de geschiedenis van Groningen en Drente in de 12e en 13e eeuw. Uitgaaf volgens een handschrift, dat aan de uitgevers der Monumenta Germaniae onbekend is gebleven.

---

1) Deze inhoudsopgave der uitgaven van het genootschap bedoelt alleen den hoofdinhoud, niet den volledigen inhoud der werken te vermelden.

De kroniek van Sicke Benninge. 1e en 2e deel (kroniek van Van Lemego). Uitgegeven en met kritische aanteekeningen voorzien door J. A. Feith; met eene inleiding van P. J. Blok. 1887. . . . . *f* (2.40) 2.40.

Verhaal van een hooggeplaatst getuige van de gebeurtenissen te Groningen in de 15e en het begin der 16e eeuw, hier voor het eerst op betrouwbare wijze uitgegeven. Ook de hier overgenomene kroniek van Lemego over de 15e eeuw is het werk van een tijdgenoot.

Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. Uitgegeven door S. Muller Fz. 1892. . . . . *f* 4.60.

Bevat alle keizeroorkonden van het sticht Utrecht en alle andere giftbrieven uit de oudste tijden van het bisdom.

Bullarium Trajectense. Romanorum Pontificum diplomata usque ad Urbanum Papam VI in veterem episcopatum Trajectensem destinata. Edidit Gisb. Brom. 2 tomi. 1891, 92 . . . . . *f* 24.—.

Volledige verzameling van de in het pauselijk archief aanwezige oorkonden, betrekking hebbende op het bisdom Utrecht.

De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 3 deelen. 1875—78 . . . . . *f* (19.20) 7.50.

De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 2 deelen. 1879, 80 . . . . . *f* (12.10) 6.—.

Oudst bewaarde rekeningen van de Hollandsche graven, overrijk aan bizonderheden betreffende de geographische, administratieve en sociale toestanden van Holland in de veertiende eeuw.

De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door S. Muller Fz. 2 deelen. 1889, 91. *f* 15.30.

Eenige bron voor de kennis van de administratie van het bisdom Utrecht in het begin van de veertiende eeuw.

De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424. Uitgegeven door C. M. Dozy. 1891 . . . . *f* 2.40.

Bevat o. a. de eenige stadsrekeningen uit de dertiende eeuw, die in Nederland bewaard zijn.

Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600. Uitgegeven door J. C. Overvoorde. 1894 . . *f* 2.80.

Eenige bewaarde middeleeuwsche rekeningen van Nederlandsche gilden, van belang voor de kennis van de inrichting dezer corporaties.

Rekeningen der stad Groningen uit de 16e eeuw. Uitgegeven door P. J. Blok 1896 . . . . . *f* 4.—.

Geven een volledig overzicht van de administratie der stad Groningen in de eerste helft der zestiende eeuw.

E. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. 1869 . . . . . *f* (9.80) 2.50.

Bewerking van deze belangrijke episode der Nederlandsche geschiedenis, voornamelijk getrokken uit de grafelijkheidsrekeningen van Holland.

G. Geldenhauer Noviomagus, Collectanea. Uitgegeven door J. Prinsen J.Lz. 1901 . . . . . *f* 3.75.

Aanteekeningen en opstellen van den bekenden humanist, belangrijk voor de kennis van zijn tijd, vooral voor de geschiedenis der hervorming en voor de gebeurtenissen in het bisdom Utrecht.

Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567. Uitgegeven door J. Van Vloten. 1873 . . . . *f* (3.40) 1.50.

Zeer belangrijke bron voor de geschiedenis van de hagepreeken, den beeldenstorm en het eerste gewapende verzet tegen de Spanjaarden in Zeeland.

Correspondentie van en betreffende Lodewijk van Nassau en andere onuitgegeven documenten. Verzameld door P. J. Blok. 1887 . . . . . *f* (2.90) 2.90.

Bevat o. a. de onuitgegeven apologie van Lodewijk, de rechterhand van zijn broeder prins Willem van Oranje, en eene correspondentie betreffende zijne onderhandelingen met het Fransche hof.

Hortensius, Over de opkomst en den ondergang van Naarden. Uitgegeven door Peerlkamp en A. Perk. 1866. . . . . *f* (4.50) 1.50.

Dit geschrift van Lambertus Hortensius, rector der Latijnsche school te Naarden, is vooral merkwaardig om de mededeelingen over het begin van den 80-jarigen oorlog en het uitvoerig verhaal van het uitmoorden van Naarden door de Spanjaarden (1572).

Memoriën van Roger Williams. Uitgegeven door J. T. Bodel Nyenhuis. 1864 . . . . . *f* (2.10) 1.—.

Merkwaardig voor de oorlogsgeschiedenis der jaren 1572—1574; de schrijver was ooggetuige der gebeurtenissen in de eerste jaren van den opstand tegen Spanje.

Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam. Uitgegeven door J. B. J. N. ridder De van der Schueren. 2 deelen. 1887, 88. *f* (14.40) 5.50.

Papieren van een handlanger van prins Willem I, belangrijk voor de intieme geschiedenis van den opstand tegen Spanje.

Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1584.) Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick. Tome I—V (1576—Juin 1584). 1889, 90 . . . . . *f* 34.95.

Volledige bronnenuitgave betreffende de tusschenkomst van den hertog van Anjou, broeder van Hendrik III, in de zaken van den Nederlandschen opstand en de aanneming van de souvereiniteit over de Nederlandsche gewesten.

Kronijk van Eggerik Egges Phebens. 1565—1594. Uitgegeven door H. O. Feith 1867. . . *f* (2.40) 1.—.

Groningsche kronijk van een onpartijdigen hervormingsgezinde, bron van Emmius.

Uittreksel uit Francisci Dusseldorpii Annales. 1566—1616. Uitgegeven door R. Fruin. 1894 . . . . . *f* 7.50.

De geschiedenis van den opstand, door een katholiek tijdgenoot geschreven.

Diarium Everardi Bronchorstii sive Adversaria omnium quae gesta sunt in academia Leidensi, 1591—1627. Uitgegeven door J. C. Van Slee. 1898. . . *f* 2.40.

Curieuse aanteekeningen over het onderwijs en het leven aan de Leidsche academie.

Brieven van Lionello en Suriano uit Den Haag aan Doge en Senaat van Venetië in 1616—1618, benevens Verslag van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620. 1883 . . . . . *f* (6.10) 3.50.

Merkwaardige brieven van de bekende Venetiaansche diplomaten over de geschillen tijdens het bestand.

Memoriën en adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft. 1871. . . . . *f* (4.90) 2.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van Amsterdam in de jaren 1578—1620 en voor de houding van deze stad in de godsdienstige geschillen.

Verhooren en andere bescheiden betreffende het rechtsgeding van Hugo de Groot. Uitgegeven door R. Fruin. 1871. . . . . *f* (4.80) 2.—.

Belangrijk voor de kennis van den strijd tusschen de twee groote staatspartijen in het begin van de republiek, waarbij Grotius eene belangrijke rol vervulde.

Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert. 1584—1644. Uitgegeven door H. C. Rogge. 7 deelen. 1868/74. . . . . *f* (37.60) 12.50.

Deze correspondentie van den bekenden Remonstrantschen hofprediker van prins Maurits is in de eerste plaats belangrijk voor de geschiedenis van de kerkelijke woelingen tijdens het bestand.

Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. 1867 . . *f* (1.90) 1.—.

Bevat de onderhandeling over een verbond van onderlinge bescherming na het afspringen van het huwelijk tusschen den zoon van den Engelschen koning en eene Spaansche prinses.

Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den koning van Denemarken, den Neder-Saxischen kreits en den koning van Zweden. 1625. 1867 . *f* (2.30) 1.—.

Behelst de onderhandelingen over een verbond tegen den keizer en den koning van Spanje in het begin van den Dertigjarigen oorlog.

Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot. 1902. . . . . *f* 7.50.

Belangrijk voor de geschiedenis van De Groot; bevat voorts eene reeks van gewichtige berichten over de toestanden in Nederland in de jaren 1622—1643.

Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de Academie. Uitgegeven door J. A. Wijnne en Lucie Miedema. 1888, 1900 . . . . . *f* 7.—.

Met een uitvoerige inleiding over de inrichtingen van hooger onderwijs te Utrecht vóór 1636.

Abraham de Wicquefort, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. 4 volumes. I. 1861. II. 1864. III. 1866. IV. 1874 . . . . . *f* 26.—.

De beste gelijktijdige geschiedenis van de Nederlanden in de tweede helft der zeventiende eeuw door een diplomatiek agent.

De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk in de Vereenigde Nederlanden in de jaren 1649 en 1650. Toegelicht door J. A. Wijnne. 1885. . *f* (5.40) 2.50.

De bekende geschillen van het jaar 1650 worden hier toegelicht uit onbekende stukken uit het Huis-archief van H. M. de Koningin.

Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. 1652—1662. 3 deelen. 1884—93. *f* 23.80.

Merkwaardig verhaal van den stichter der Kaapkolonie omtrent de geschiedenis van deze kolonie.

H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam, soo in 't civiel als crimineel en militaire. 1653—1672. Uitgegeven door G. W. Kernkamp. 2 deelen. 1897. *f* 11.50.

Gedenkschriften van een Amsterdamsch regent uit den tijd van Jan De Witt, belangrijk voor de kennis van de regeering en de regeeringsintriges van Amsterdam.

Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674. Publiées par F. J. L. Krämer. 1894. *f* 5.25.

Brieven van P. De Groot, den zoon van Hugo De Groot, voornamelijk loopende over de Keulsche vredeshandeling in 1673.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678. 1881. . . . . *f* (3.50) 3.50.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682 en 1649—1650. 1888. . . . . *f* (2.20) 2.20.

Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. 2 deelen. 1876 . . . . . *f* (14.60). 14.60.

Journalen van den secretaris van Willem III, hoogst belangrijk voor de kennis van personen en de zedengeschiedenis van de laatste helft der zeventiende eeuw.

Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685. 1863 . . . . . *f* (1.80) 1.—.

Gewichtig voor de kennis van de verhouding der republiek tot koning Jakob II na diens troonsbestijging en den opstand van Monmouth en zijne aanhangers.

Négociations du comte D'Avaux, ambassadeur à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698. Publiées par J. A. Wijnne. 4 volumes. 1882, 83 . *f* (22.90) 8.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de diplomatieke betrekkingen der mogendheden ten tijde van den Negenjarigen oorlog.

Memorien van Mr. Diderik van Bleyswijk, burgemeester van Gorinchem. 1734—1755. Uitgegeven door Theod. Jorissen. 1887 . . . . . *f* (4.50) 3.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de familieregeering en de regentenintriges in de steden van Holland.

Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek, 1747—1780. I. Uitgegeven door F. J. L. Krämer. 1901. *f* 6.50.

Dagboek van een hooggeplaatst edelman, aan het hof der stadhouders verkeerende en dagelijks met alle invloedrijke personen omgaande.

Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Poll. Uitgegeven door W. H. De Beaufort. Met aanhangsel door J. A. Sillem. 2 deelen. 1879. *f* (12.20) 4.—.

Brieven van den bekenden adellijken patriotschen leider, hoogst belangrijk voor de geschiedenis van de jaren 1763—1784.

Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. 3 deelen. 1884—90. *f* (14.20) 8.—.

Belangrijk voor de autobiografie van R. M. Van Goens en voor de kennis van zijne verhouding tot de stadhouderlijke partij. Bevat bovendien eene uitgebreide correspondentie met buitenlandsche geleerden.

Brieven van prins Willem V aan baron Van Lijnden van Blitterswijk. Uitgegeven onder toezicht van F. De Bas. 1893 . . . . . *f* 3.50.

Vertrouwelijke brieven van den prins aan zijn vertegenwoordiger als eerste edele in Zeeland.

Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. By Mrs. Davies . . . . . *f* (4.—) 1.50.
Biographie van den bekenden Utrechtschen patriot van 1784 en volgende jaren.

KRONIJK.

EERSTE SERIE.

Ie jaargang. (Is niet in druk verschenen.)

IIe jaargang. 1846 . . . . . *f* (5.—) 1.50.
Behelst tal van bijzonderheden over historische personen, kerkelijke zaken, universiteitswezen enz. — Inventaris van brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1380—1513). — Kleine historische mededeelingen enz. enz.

IIIe jaargang. 1847 . . . . . *f* (2.70) 1.50.
Vervolg van den inventaris der brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1514, 1515). — Vele wetenswaardigheden over archaeologie, genealogie, archiefwezen. — Verklaring van spreekwijzen (dialecten) en spreekwoorden enz. enz.

IVe jaargang. 1848. . . . . *f* (3.70) 2.50.
Verschillende brieven van prins Willem I, Paulus Merula (minnebrief), Wtenbogaert e. a. — Vervolg van den inventaris der 5 kapittelen (1516, 1517). — Mededeelingen over Czaar Peter en zijne vrouw e. a. — Toestand der archieven van Nijmegen, Utrecht Groningen, Dordrecht en andere steden enz. enz.

Ve jaargang. 1849. . . . . *f* (6.—) 2.50.
Inventarissen van verschillende stads-archieven. — Brieven van David van Bourgondië, Philips II, prins Willem I, Hugo De Groot, e. a. — Bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen en krijgswezen (1618) enz. enz.

TWEEDE SERIE.

VIe jaargang. 1850 . . . . . *f* (6.—) 2.—.
Inventarissen van verschillende archieven van steden, gerechten en gasthuizen. — Brieven o. a. van Adolf en Karel van Gelder (1456—1477), Christiaan II van Denemarken (1525), Karel V (1537), Philips II (1561, 67), E. Leoninus (1581), prins Willem I (1582), Maurits van Nassau (1600) e. a. — Bijzonderheden over Utrechtsche bisschoppen, hertogen van Gelre e. a.; over den vredehandel te Utrecht (1713); over aflaatgelden, papiermerken enz. enz.

VIIe jaargang. 1851 . . . . . *f* (6.40) 3.—.
Inventarissen van archieven. — Academie te Franeker. — Middeleeuwsche kerkgebouwen in Friesland en Groningen. — Graftombes in Germaanschen smaak en in dien der Renaissance. — Tien brieven betreffende de Geldersche aangelegenheden in 1535—1537. — Brieven van bekende personen; genealogiën enz. enz.

VIIIe jaargang. 1852 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Reproductie van den „Almanach nae den nieuwen ende ouden stijl. Opt Jaer ons Heeren M.D.XCVIII", in 12° te Delft bij Bruyn Harmansz. — 19 brieven van Anna van Egmond aan haren broeder Maximiliaan. — Keuken-rekening van de grafelijkheid van Holland en Zeeland. 1401. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — Emigreerende families uit Antwerpen naar Middelburg. 1586 enz. enz.

IXe jaargang. 1853 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Belangrijke onderschepte Portugeesche briefwisseling. 1634. — Stukken van Jan Pietersz. Coen over den handel in Indië 1622, 1623. — Fragmenten van oude kronieken. — Journaal, gehouden te Batavia door den directeur-generaal Ph. Zwart. 1636. — Chronologische opgave der oorkonden over de 13e en 14e eeuw in het stads-archief te Harderwijk. — Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen (1491—1528). — Brieven; genealogische mededeelingen enz. enz.

Xe jaargang. 1854 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Uiterste wil van prins Maurits. — Eenige merkwaardige vonnissen. 1524—1645. — Handel op Perzië en de golf van Bengalen 1633. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — 109 Brieven van Maria van Nassau. 1605—1615. — Charters in het stads-archief van Harderwijk. 1402—92 enz. enz.

DERDE SERIE.

XIe jaargang. 1855. . . . . *f* (3.20) 1.—.
Betrekking tusschen de Nederlanden en Genève in 1589, 1590. — Stukken over de West-Indische Compagnie. — Geslachtswapenen en rouwborden in kerken. — Stukken betreffende de krijgsgeschiedenis. — Brieven enz. van en aan Anna Maria van Schurman. — Onuitgegeven gedichten van Const. Huygens enz. enz.

XIIe jaargang. 1856. . . . . *f* (3.60) 1.—.
Rechtstoestand in het begin der 15e eeuw. — Rechtsgebruiken in de middeneeuwen. — Eenige merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e eeuw. — Bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. — Autobiographie van den gouverneur-generaal P. A. van der Parra. — Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken enz. enz.

XIIIe jaargang. 1857. . . . . *f* (4.80) 1.50.
Oorkonden betrekkelijk den twist tusschen den bisschop van Utrecht en den heer van Wisch in 1490. — Inventaris van het stadsarchief te Oudewater. — Begiftigingen en bezittingen van het Carthuizer-convent bij Utrecht. — Charter van 1368, bevattende een overzicht van het bisdom Utrecht in 12'8.

XIVe jaargang. 1858. . . . . *f* (5.10) 1.50.
Stukken betrekkelijk den oorlog met Frankrijk in 1672. — Oude

doopvonten (met afbeeldingen). — Stukken betrekkelijk de hervormingsberoerten te Utrecht in 1566 en 1567. — Expeditie naar Portugal in Sept. 1657 enz. enz.

XVe jaargang. 1859. . . . . *f* (4.60) 1.50.
Brieven van prins Willem van Oranje aan zijne vrouw Anna van Egmond. — Liefdadige stichtingen te Utrecht. — Charters uit het stads-archief te Harderwijk, 14e en 15e eeuw. — Gevangenneming van Paulus Buys, 1586 enz. enz.

VIERDE SERIE.

XVIe jaargang. 1860. . . . . *f* (5.40) 1.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het beleg van Haarlem. — Overlandreis van Indië naar Europa in 1757. — Stukken voor de geschiedenis van de jaren 1588 en 1589 enz. enz.

XVIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (5.80) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1588 en 1589. — Verdedigingswerken van de IJssel. 1672. — Brieven van Willem van Liere. — Onkosten der judicature van Oldenbarnevelt. — Onkosten der Dordsche synode enz. enz.

XVIIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (6.60) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1590 en 1591 enz. enz.

XIXe jaargang. 1863. . . . . *f* (7.40) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1592. — Wicquefort's Mémoires. — Heinrici ab Hovel Speculum Westphaliae enz. enz.

XXe jaargang. 1864. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1593 en 1594. — De benoeming van graaf Johan van Nassau tot stadhouder van Gelderland. — Beschrijving van een tocht naar de bovenlanden van Banjermassing in het jaar 1790. — De bekostiging der voormalige fortificatiewerken der stad Utrecht enz. enz.

VIJFDE SERIE.

XXIe jaargang. 1865 . . . . . *f* (7.60) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1595. — Thysius Leere en Order der Ned. Geref. Kerken. — Rapport faict par Monsieur de St. Aldegonde au Conseil d'Estat de sa négociation en France 1581. — Bijdrage tot de geschiedenis der gewevene en andere behangseltapijten, vooral in Denemarken enz. enz.

XXIIe jaargang. 1866. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken betreffende de onlusten binnen Utrecht in 1610. — Verbaal van de legatie van Leoninus, van Loozen, Valcke en Franckena naar Engeland in 1596. — Stukken betrekkelijk de Remonstranten enz. enz.

XXIIIe jaargang. 1867. . . . . *f* (9.20) 2.50.
Concept van eene Compagnie van assurantie en van haar octrooi. 1628, 29. — Brieven van Joh. Heinsius over den in 1632 aan-

geknoopten vredehandel. — Eene bijdrage tot het leven van Onno Zwier Van Haren. — Over den geest en de strekking van het Amsterdamsche patriciaat enz. enz.

XXIVe jaargang. 1868 . . . . . *f* (9.40) 2.50.
Brieven van Maarten Harpertsz. Tromp en van Witte Cornelisz. De With. — Brieven van Bilderbeck, Nederlandsch agent te Keulen, betreffende het laatste gedeelte van den Dertigjarigen oorlog. — Aegidius Daalmans, Indiaanse aanteekeningen enz. enz.

XXVe jaargang. 1869 . . . . . *f* (10.70) 3.—.
Stukken betreffende den vrijen handel op Brazilië. 1637. — Originneele brieven van H. Doedens aan Ant. Van Hilten betreffende de West-Indische Compagnie. 1641—1648. — Journaal van Joh. Van Kerkhoven, heer van Heenvliet, hofmeester van de princesroyaal, over de ziekte en den dood van prins Willem II en de kwestiën omtrent de voogdij van den jonggeboren prins. — Geheime correspondentie uit Engeland. 1659, 1660 enz. enz

ZESDE SERIE.

XXVIe jaargang. 1870. . . . . *f* (8. -) 2.50.
Geschillen te Nijmegen. 1617. — Het Geusen Liedboek. — Vervolging van de Remonstranten in Land en Stad van Utrecht. 1619 enz. — Eenige aanteekeningen wegens het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Reisjournaal uit de 17e eeuw naar het Heilige Land enz. enz.

XXVIIe jaargang. 1871 . . . . . *f* (8.20) 2.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Stukken rakende de Quadruple Alliantie. — Grondig verhaal van Amboyna. 1621. — Verhaal van eenige oorlogen in Indië. 1622 enz. enz.

XXVIIIe jaargang. 1872 . . . . . *f* (6.20) 2.50.
Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Brieven van R. Hoogerbeets. — Dolcantiën over misbruiken in de regeering van Friesland. 1627 enz. enz.

XXIXe jaargang. 1873 . . . . . *f* (8.30) 2.50.
Stukken betreffende de geschiedenis van den oorlog in 1630 en eenige volgende jaren. — Reformatie van 's Hertogenbosch. 1630. — Classicale acta van Brazilië. 1636—1644. — Brieven van Willem Van Oldenbarnevelt aan Hugo De Groot. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Aanbevelingen voor scheepskapitein enz., ingekomen bij Johan De Witt. 1653—1672 enz. enz.

XXXe jaargang. 1874. . . . . *f* (10.30) 3.—.
Staat van ontvangsten en uitgaven der geestelijke goederen tot onderhoud van predikanten. 1590. — Politieke brieven uit de jaren 1784, 1785 en 1786, meerendeels van den heer Maxim. D'Yvoy. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-

Indische Compagnie. — Verhaal der gevangenschap van Oldenbarnevelt, beschreven door zijn knecht Jan Francken enz. enz.

XXXIe jaargang. 1875 . . . . . *f* (8.40) 2.50.
Rapport der geheime staatscommissie nopens de toekomstige inrichting en huishouding van den staat. 1818. — Journaal van Splinter Helmich, soldaat en later hopman in dienst van den lande. 1572—1598. — De magistraatsbestelling te Utrecht onder de republiek. — De vorming van het Oversticht. — Brieven van prins Willem V. 1786—1793 enz. enz.

BERIGTEN.

Ie deel 1e stuk. 1846. . . . . *f* (3.40) 1.50.
Dodt van Flensburg over Valerius Andreas. — Visscher over Jan van Rode, vertaler der Somme le Roy. — Dodt van Flensburg over Adam en Paul van Vianen. — Utrechtsch handschrift der Snorra-Edda. — Eyck van Zuilichem, Bouw- en beeldhouwkundige voortbrengselen in ons land.

Ie deel 2e stuk. 1848. . . . . *f* (2.20) 1.50.
Nederlandsche handschriften in de Keizerlijke bibliotheek te Petersburg. — Asch van Wijck, Schuttengilden in Nederland.

IIe deel 1e stuk. 1849 . . . . . *f* (2.20) 1.50.
Verblijf van Christiaan II van Denemarken in Nederland. 1521. — Beroerten te Gent onder Karel V.

IIe deel 2e stuk. 1849 . . . . . *f* (3.80) 3.80.
Verhooren van Oldenbarnevelt.

IIIe deel 1e stuk. 1850 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Geschiedenis van het geslacht Van Mathenesse. — Catalogue de documents manuscrits relatifs à l'historie de la Hollande dans les bibliothèques de Paris.

IIIe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Journaal omtrent de vredehandeling te Utrecht.

IVe deel 1e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 2.—.
Geschiedenis van het geslacht Nyenrode.

IVe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (2.50) 1.50.
De Upstalboom bij Aurich. — Bescheiden over het eerste tijdvak van de geschiedenis der hervorming in Utrecht. 1524—1566.

Ve deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 1.50.
Rapport van den gouverneur generaal Loten over Makasser. — Rapport van den heer van Sommelsdijk over zijne legatie naar Venetie in 1620.

Ve deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
Rapport van eene reis naar het hof van Candië. 1671. — Autobiografie van den gouverneur generaal Rijklof van Goens. 1678—1681. — Memorie betreffende het eiland Ceylon door R. van Goens Jr. 1679.

VIe deel 1e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
De Wicquefort, Mémoires sur la guerre de 1672.

VIe deel 2e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.10) 1.—.
Dagelijksche aanteekeningen over het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673.

VIIe deel 1e stuk. 1861 . . . . . *f* (5.50) 1.50.
Stukken betrekkelijk de verovering van Malakka. 1641.

VIIe deel 2e stuk. 1863 . . . . . *f* (6.50) 2.50.
Verbaal van de Nederlandsche gezanten in Engeland. 1618—1619. — Rapport van het gebesoigneerde te Tunis en Algiers. 1622—1623.

CODEX DIPLOMATICUS.

EERSTE SERIE (IN 4°).

Ie deel 1e stuk. 1848 . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Oorkonden betreffende het voormalig handelsverkeer van Utrecht. — Oudste kameraarsrekeningen van Deventer. 1337—1347.

Ie deel 2e stuk . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Brieven van Leibnitz en Cuperus o. a. over den Utrechtschen vrede.

TWEEDE SERIE (IN 8°).

Ie deel 1e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.75) 2.50.
Rekening van de testamentoren van Jacoba van Beieren.

Ie deel 2e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.10) 2.50.
Lettres de Paul Choart, seigneur de Buzanval. 1600.

IIe deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (6.20) 3.50.
Oudste burgemeestersrekening van Middelburg. 1364. — Oudste kameraarsrekening van Utrecht. 1380. — Rekening van de bruiloft van Jan van Touraine. 1406. — Bisschoppelijke rekening van 1377.

IIe deel 2e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 2.—.
Verbalen van Van Grijspere en Van Lent, commissarissen in de troubles van 1567 en 1568.

IIIe deel 1e stuk. 1855 . . . . . *f* (6.50) 2.—.
Oude kroniek van Brabant.

IIIe deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (3.40) 1.50.
Verbaal van de gedeputeerden in Engeland tot vereeniging van de Engelsche en Nederlandsche Oost-Indische Compagniën. 1618.

IVe deel 1e stuk. 1859 . . . . . *f* (3.10) 1.50.
Lettres inédites du comte de Boussu. — Oudste rekening van Antwerpen. 1324. — Rekening van Lier. 1377.

IVe deel 2e stuk. 1860 . . . . . *f* (5.20) 1.50.
Lettres de Marnix de St. Aldegonde et de Jean Casimir, comte Palatin. — Briefwisseling met Don Jan van Oostenrijk. 1576—1577.

Ve deel. 1860 . . . . . *f* (12.—) 4.—.
Toe Boecop, Kronijk der bisschoppen van Utrecht.

VIe deel. 1863 . . . . . *f* (1.20) 1.—.
Kronijken van Brabant, Holland en Vlaanderen.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Iste deel. 1878 . . . . . *f* (5.60) 2.50.
Sautijn Kluit, Utrechtsche courant. — Boele van Hensbroek, Guicciardini.

IIde deel. 1879 . . . . . *f* (5.20) 2.50.
Rapport van Aubéry du Maurier. 1624.

IIIde deel. 1880 . . . . . *f* (5.20 2.50.
Rekeningen der Buurkerk te Utrecht, 15de eeuw. — Brieven aan den hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel.

IVde deel. 1881 . . . . . *f* (8.80) 4.—.
Verloren van Themaat, Geschiedenis van de vicariën in de provincie Utrecht.

Vde deel. 1882 . . . . . *f* (5.40) 3.—.
Staatkundige berichten uit Frankrijk. 1650—1653. — Stukken over de lichting der waardgelders te Utrecht. — Relaas van 't gepasseerde op Alsen. 1658.

VIde deel. 1883 . . . . . *f* 6.—.
Documenten voor de geschiedenis der Nederlanders in het oosten. — Steven Van der Haeghen, Avonturen. 1575—1597. — Trois arrêts du Grand conseil de Malines.

VIIde deel. 1884 . . . . . *f* 5.—.
De Bas, Overgaaf der Bataafsche vloot 1795. — Verslag van Fr. Micheli. 1638. — Visitatie der kerken in het Sticht Utrecht. 1593.

VIIIste deel. 1885 . . . . . *f* 3.60.
Dagboek over 1672. — Apologie van Lodewijk van Nassau.

IXde deel. 1886 . . . . . *f* 6.10.
Stukken betreffende den strijd der bisschoppen van Utrecht met de stad Utrecht. — Stukken over den tegenstand der Utrechtsche katholieken tegen de Unie van Utrecht.

Xde deel. 1887 . . . . . *f* 5.80.
Buchelius, Observationes ecclesiasticae sub presbyteratu meo. — Zending van Dirk Van Hille naar Spanje. — Onbekende kroniek van het klooster Windesheim.

XIde deel. 1889 . . . . . *f* 6.60.

De Wicquefort, Mémoires sur la guerre de 1672. — Drie Briefe der Stadt Londen an die Stadt Dordrecht. 1359. — De Bye, Gedenkschrift betreffende het bewind van Oldenbarnevelt. — Drie Utrechtsche kroniekjes vóór Beka's tijd.

XIIde deel. 1890 . . . . . *f* 4.10.

Politiek journaal van 1795. — Bijdragen tot de geschiedenis der Hervormde kerk te Gent. 1578—1584.

XIIIde deel. 1891 . . . . . *f* 5.—.

Gedenkschrift van Don Sancho de Londono. — Vervolg op het Recueil de Hopperus.

XIVde deel. 1892 . . . . . *f* 3.80.

Resolutien der Staten van Holland. 1577 en 1578. — Stadsrekeningen van Dordrecht. 1323—1399. — Reisjournaal van Jhr. Coenders van Helpen.

XVde deel. 1893 . . . . . *f* 4.90.

Journaal van Const. Huygens' reis naar Venetië. 1620. — Sommaire de la forme du régime des Provinces Unies. 1647. — Memorie van den gouverneur Van der Graaff over de gebeurtenissen aan de Kaap de Goede Hoop. 1780—1806.

XVIde deel. 1894 . . . . . *f* 4.75.

C. Block, Kroniek van het Regulierenklooster te Utrecht. — Buyck, Aanteekeningen over het geus worden van Amsterdam.

XVIIde deel. 1895 . . . . . *f* 4.—.

L. Reael, Amsterdamsche gedenkschriften. 1542—1567. — Magistraatsverandering te Utrecht in 1618.

XVIIIde deel. 1896. . . . . *f* 5.75.

Fragment van de autobiografie van Const. Huygens. — Notulen en munimenten van het College van commercie te Amsterdam. 1663—1665. — Simon Van Leeuwen's Bedenckingen over de stadhouderlycke macht.

XIXde deel. 1897. . . . . *f* 5.25.

Mémoires de M. De B. sur la cour de Guillaume III. — Memorie van Byam over de overgave van Suriname. — Stukken over de Noordsche Compagnie.

XXste deel. 1898. . . . . *f* 3.25.

Kroniek van het Goudsche fraterhuis. — Notulen van de Patriottische partijdagen. 1783—1787. — Reisebericht des Mgr. Garampi in Holland. 1764.

XXIste deel. 1899 . . . . . *f* 4.50.

Koopmansadviezen aangaande het plan tot oprichting eener Compagnie van assurantie. 1629—1635. — Opgaven omtrent inkomsten, goederen, hoorigen, dienstmannen en rechten der abdij Egmond. 1130—1161. -- Reisverhaal van Jacob van Neck. 1598—1599.

XXIIste deel. 1900 . . . . . *f* 4.90.

Brieven van Sorbière over den toestand van Holland in 1660 — Het oude register van Graaf Florens. — Correspondentie tusschen Prins Maurits en Reynier Pauw. 1617—1619.

REGISTER op de Kronijk van 1846—1854. 1857. *f* 1.50.

Minder goed bewerkt dan het latere register, doch veel uitvoeriger, daar alle voorkomende namen vermeld worden.

REGISTER op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berigten en den Codex diplomaticus. 1877. *f* 1.50.

Voortreffelijk register, bewerkt door Dr. P. A. Tiele; bevat alleen de onderwerpen, waarover de artikelen handelen.

BEPALINGEN over de uitgave van handschriften. 1894. *f* 0.25.

BEPALINGEN over het uitgeven van handschriften, betrekking hebbende op de nieuwe geschiedenis. 1896. *f* 0.20.

Deze regels, gedeeltelijk gesteld naar Duitsche voorschriften, worden in hoofdzaak gevolgd bij de uitgaven van het Historisch Genootschap.

VERSLAG van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het genootschap op 16 April 1895. 1895 . . . . . *f* 0.60.

Bevat o. a. een uitvoerig verslag van de rede van prof. Fruin over den veldtocht van het jaar 1572.

VERSLAG van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, op 20 April 1897. 1897. *f* 0.90.

Bevat ook de op deze vergadering gehoudene voordrachten der heeren De Beaufort, Hofstede de Groot en Muller.

CATALOGUS der boekerij van het Historisch Genootschap. (3e uitgave.) 1872. Met 2 supplementen dd. 1882 en 1895. 3 deelen . . . . . *f* 4.80.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn, voor de leden **tegen de helft van den prijs** te bekomen. Men wende zich daarvoor direct tot den uitgever JOHANNES MÜLLER te AMSTERDAM.